





¿ Falta el mapa plegado? 2.

AYUNTAMIENTO DE MURCIA ARCHIVO
Est. <sup>o</sup> 10
Tab. <sup>a</sup> H
N. <sup>o</sup> 3

*[Large decorative flourish]*

*[Smaller flourish]*

*[Handwritten scribbles]*

92 FERNANDO III = 71

946.741.11 = 71



810.



816 - 19

R 9283



A CTAVILE  
S FERDINANDI  
REGIS  
CASTELLAE ET LEONIS



ACTA VITÆ  
S. FERDINANDI  
REGIS  
CASTELLÆ ET LEGIONIS.



ACTA VITAE  
S. FERDINANDI  
REGIS  
CABALLE ET LEGIONIS





ACTA  
S. FERDINANDI  
REGIS  
CASTELLÆ  
ET  
LEGIONIS &

Phi. Bouttats iunior. inven. et sculp.



ACTA VITAE  
S. FERDINANDI

CASTELLAE ET LEGIONIS

CUM POSTUMA LITIS GLORIA  
ET HISTORIA S. CRUCIS CARACACANAE

ex Litteris et Historiis

Constitutionibus, Annotationibus, et Litteris

SCRIPTA A JOSEPHO

DE S. DANIELIS PAPERBROOKII

et Societate S. Augustini Theologiae

in Collegio S. Augustini

in Civitate S. Augustini



IHS

Apud M. de S. Augustini

ANNO DOMINI MDCCLXXII

die Mensis Augusti



ACTA VITÆ  
S. FERDINANDI,  
REGIS

CASTELLÆ ET LEGIONIS,  
EJUS NOMINIS TERTII,

CUM POSTUMA ILLIUS GLORIA,  
ET HISTORIA S. CRUCIS CARAVACANÆ,

*Eodem quo ipse natus est anno MCXCVIII cœlitus allatæ  
ex Latinis ac Hispanicis Coævorum scriptis  
collecta, varieque illustrata,*

Commentariis, Annotationibus, & Iconibus,  
OPERA AC STUDIO

R. P. DANIELIS PAPEBROCHII,  
è Societate JESV Sacerdotis Theologi,

*Sicut in majori ipsius opere de Actis Sanctorum Maji,  
mox in lucem dando, legentur.*

✠  
I H S

ANTVERPIÆ

Apud Michaelem Knobbarum, sub signo S. Petri.

ANNO DOMINI MDCLXXXIV.

*cum Privilegio Regio & Superiorum licentia.*





ACTA VITAE  
S. FERDINANDI

CARTELLA ET REGIONIS

OMNIBUS LINGUIS

ET NOTITIA

COLONIAE

ET

ET

ET

ET

ET

ET

ET







VLTERIVS



CAROLVS I  
HISPANIAR. INDIAR  
REX CATHOLICVS

*Phi: Boultats iunior fecit. ex tabulario Reginae Franciae.*



# CAROLO II

HISPANIARVM

ET

INDIARVM

REGI CATHOLICO.



Ub sacrum MAIESTATIS TVÆ  
aspectum rursus venit TVVS  
Nosterque FERDINANDVS, Rex  
Castellæ ac Legionis, nominis  
ordine TERTIVS, Sanctimonix  
prærogativa Primus: Noster,  
beneficio fundatæ dotatæque nobis post Mau-  
ros ejectos Metropolitanæ Hispalensis Eccle-  
siæ: TVVS, nexu continuatæ per tot gloriosissi-  
mos Reges prosapiæ: Utrisque tamen venera-  
bilior eo titulo, quo ante hoc decennium dig-  
nata eum Apostolica Sedes, Sanctorum Hispa-  
niæ Patronorum Catalogo adscripsit. Tunc ap-  
paratum ordinemque festorum, tali occasione in  
TVA Hispalensi Vrbe instructorum, non solum  
legendum per litteras, sed & in imaginibus spe-  
ctandum exhibuimus SACRÆ MAIESTATI TVÆ;  
annos quidem ætatis primæ dumtaxat egre-  
dienti, sed jam tum magnifice demonstranti,  
quantum Catholicæ pietatis ab Avo tam San-

† 3

cto



Et o haussisset. Postquam vero, passu eodem quo gradiebaris ad virilem ætatem, factus quoque es ad talis Progenitoris augendam venerationem æque ac ad vestigia illius sequenda concitator; exoravisti Pontificium Breve, quo Tvi utroque in orbe subditi, quotquot ad Horarum Canonicarum pensum rite persolvendum tenentur, ejusdem Sancti Regis festum solennitate præcipua sub Ritu Duplicis celebrare juberentur. Hinc accensis magis magisque studiis tot populorum, quot vastissimo Tvo complecteris Imperio, cupientium nosse distinctius Patroni novi, tantaque cum prærogativa honoris sibi commendati, merita ac laudes; nihil videbatur facere opportunius posse, quam si curaremus, Acta vitæ, non minus Christianæ quam Heroicæ, inter Annalium veterum codices voluminosos sparsa, colligi in corpus unum, atque cum tota Postumæ Gloriæ historia fieri juris publici impressione Latina, quo possint per omnia Regna Tva legi, inter tot diversissimarum alias linguarum nationes. Sic cogitantibus Tvo ex Belgio, Tvaque Vrbe Antverpiensi, obrulit se nobis Daniel Papebrochius, è Societatis Jesu Scriptor minime obscurus, & post ejusdem Societatis Patres Joannem Bollandum atque Godefridum Henschenium, illustrandis quotquot orbe toto noscuntur colunturque Sanctorum Actis cum laude immortuos, Continuator laboris, Ecclesiæ Triumphanti per honori.



norifici, Militanti vero non mediocriter utilis. Videramus nempe initia Maji, tribus grandibus tomis ante triennium edita; & proximum esse sperabamus, ut in trium reliquorum tomorum ultimo inveniremus Divi nostri gesta, simili ac- curatione, fide, & eruditione petraetata, qua- tor aliorum illustrium Sanctorum jam habeba- mus exposita Acta. Sed longa videbatur expe- ctatio tam operosæ molitionis, forsitan adhuc in unum alterumve annum protrahendæ. Op- tavimus ergo ea (siquidem prælo parata jam haberentur) præmitti in lucem singulari Tra- ctatu; & qui magna cum promptitudine susti- nueramus ingentia pecuniarum impendia, cu- randæ apud Romanam Sedem Canonizationi primæque festivitati hic apud nos celebrandæ necessaria; nihilo minori alacritate obtulimus modicum illud quod desiderari videbatur, ut ta- lis liber evaderet Tuo non indignus sisti Fasti- gio, nec infra argumenti tam sancti Majesta- tem. Ille vero, pro ea qua Belgæ omnes erga Hispanum nomen sunt reverentia, tanto liben- tius desideria nostra pro imperiis habere se re- spondit, quo ardentius cupiebat quam citissi- me ab omni dubietate absolvere Reginae BE- RENGARIÆ (ejus quæ Sancto Regi mater fuit) primogenituram præ BLANCA, sorore sua, S. Lu- DOVICI Francorum Regis genitrice; Hæc enim, licet nulli coævorum dubitata, sed à Ruderico Archiepiscopo Toletano & Luca Tudensi Præ-



fule, quantis viris! tunc viventibus omniaque coram intuentibus, incunctanter asserta; superiori tamen seculo, etiam ab Hispanis duobus scriptoribus (ut Gallos non miremur) Garibayo & Mariana inconsiderate inconsulteque negata fuit; cum manifesta gentis nostræ injuria, **TVÆ**QUE etiam **MAIESTATIS** præjudicio non dissimulando, dum successionis in Castellæ regnum naturalis jus sententia illa tradere Francis videtur. Econtrario promittebat Papebrochius, in Commentario ad Acta prævio (prout in hoc libro facit) demonstratione chronologica evicturum se manifeste, adeo non fuisse juniorem **BLANCA BERENGARIAM**, ut mater ejus esse per ætatem potuerit; quæ, prius quam illa nasceretur, Cæsareum juvenem, sibi à patre desponsum, sequi in Teutonium recusavit; eoque expedita nexu, atque post annos abinde duodecim nupta Alphonso Legionensi, **FERDINANDUM** Filium ipsi pepererat, cum vixdum novennis esset soror, tertio post anno (qui fuit Christi MCC) nuptura Ludovico Franciæ Principi, tredecenni tunc **JUVENI VIRGUNCULA** ipsa, sicut eodem ipso anno in sua Carolina cecinit nobilis & antiquus apud Gallos Poëta (ne fidem Hispanorum suspectam quis habeat) **Ægidius Parisiensis**. Digna sane, quæ homines, nostris in rebus, imo nostras in res, tam eruditos profere alitque Belgica; cui tantum Hispani sanguinis non minus quam auri impensum bene credat  
gene-



generositas Castellana: cuique se totam impendere & superimpendere cupiat, ut provinciarum fidelissima, & ea solum causa nunc miserrima, Tuo, Rex Potentissime, nutu releveretur, & Abavum CAROLUM, inter Imperatores QUINTUM, inter Castellæ Reges PRIMUM, redivivum in SECUNDO Rege suo experiatur. Interim idem ipsum Clementiam Regiam orantes nos quoque, jure Patronatus specialiter TVI; cum Belgarum votis jungimus & nostra; ut qui, cum Serenissima Uxore MARIA-LUDOVICA, sanctissimos pariter & felicissimos Conjuges, FERDINANDUM & BEATRICEM, repræsentare satagis, justitia, clementia, religione; ceteris quoque adjiciendarum divinitus gratiarum titulis par efficiaris eisdem, numero videlicet gloriosæ sobolis, dilatandæ inter barbaros Fidei successu, aviti Imperii redintegrandi celeritate. Verum quæ Sanctis istis Regibus fuerunt per annos sedecim dumtaxat communia (nam post eos immaturo fato extincta BEATRIX locum fecit JOANNÆ, in ejusdem felicitatis consortium per annos fere totidem successuræ) TIBI ac SPONSÆ TUÆ sint duplo ac triplo diutius indivisa: nec nisi sero à tantorum bonorum usu-fructu separaretur etiam Serenissima MARIANNA mater. Etenim ut BERENGARIA suum FERDINANDUM, Castellæ ac Legionis regnis; sic illa Hispanicarum quam late per orbem utrumque patent ditiorum Imperio filium, ipsumque Imperium filio



conservavit, similia inter discrimina sine viri so-  
lacio. Vivat igitur, æque ac illa, longævos dies:  
exultet vestros intuendo successus, victorias, in-  
crementa. Vivat cum Vxore ac Matre MAIES-  
TAS TUA in senectam uberem, concordi cum ip-  
sis animo pluribus imperans Provinciis, quam  
Sancti quos laudamus Reges dominati sunt Vr-  
bibus. Da perpetuam orbi Christiano pacem,  
ut subditi populi firma gaudeant tranquillitate,  
Religio sancta crescat ac floreat, Romana Ec-  
clesia exaltetur sublimius, CAROLO II, Hispa-  
niarum atque Indiarum Regi Catholico, æter-  
num obstricta. Ita vovemus, Hispali MDC-  
LXXXIV, vi Idus Februarii.

SACRÆ MAIESTATIS TVÆ

Cientes ac Subditi  
Decanus & Capitulum Hispalenses

AD



AD LIBRUM  
DE VITA ET ACTIS  
S. FERDINANDI III

REGIS CASTELLÆ ET LEGIONIS,

Ab Hispalensis Ecclesiæ Metropolitanæ

DECANO ET CAPITULO

REGI CATHOLICO

Observantia clientelari dedicatum.

O D E.



Felix Liber, i dicatē REGI;  
Regali, Liber, i terende dextrâ:  
Nec cuivis, Liber, i dicatē REGI,  
Isti sed, Liber, i dicatē REGI,  
Cui major gemini volens amansq;  
Pars orbis famulatur, & tributa  
Justo non graviora pendit ultro:

Quem bello validi colunt IBERI,  
Quem BELGÆ, SICULIQUE, parsque magna  
Subiecta ITALIÆ, INSULÆQUE plures,  
Cui rerum DOMINO ministrat INDUS  
Venæ divitis aureum metallum,  
Fœcundo AMERICÆ sinu repostum,  
I tanto, Liber, i dicatē REGI;  
Regali, Liber, i terende dextra.

Jam sedem tibi maximusque Regum  
CAROLUS parat, optimusque Regum:  
Jam te CAROLUS hospitem benigna

In-



Invitat facie, manumque tendit,  
Quâ partes gemini gubernat orbis:

Jam te porrigit HIPALIS legendum,

I felix Liber, i superbus auro,

Et cedro, & minio rubente pictus,

Te Rector leget orbis utriusque,

Et lectum releget, legetque rursus,

FERNANDI pietate recreatus,

Et felicibus incitatus armis.

Tu Regis poteris levare curas.

Ut tandem, i propera. Quis ô, quis ille

Regum pudor attigisse limen?

Nequidquam refugis modestus aulam,

Urbs te Regia consecravit aulæ:

Et soli, mihi crede, natus aulæ es.

Nam tu Regia facta dum celebras,

Facta regia Regibus sequenda:

Dum tu Regia bella, bella Divis

Indicta auspibus, patrata Divis

Narras auspibus, bonaque causâ

Et Dei & fidei juvante dextras:

Nam tu Regia jura dum tueris,

Jura Regia, non amicta fucis,

Patronum sine fraude non minorem

Quam tantum poteras habere Regem.

Cede FRANCIA, quando BIANCA nata

Est tantò minor, ut sororis ipsa

BERENGARIA possit esse mater.

I felix Liber, i dicite REGI:

Felix REGE tuo Liber Patrono:

Regali, Liber, i terende dextrâ,

*Pangebatur*

E. V. O. S. I.

LECTO



# LECTORI DANIEL PAPEBROCHIVS



*& quo Belgio nostro hic honor obtigit, ut  
Gubernatorem ab Hispaniis acciperet Se-  
renissimum Cardinalem Infantem FER-  
DINANDUM AUSTRIACUM, germanum  
fratrem Regis utroque in orbe Potentis-  
simi PHILIPPI IV, quorum immortalis  
apud posteros memoria permanet; FER-  
DINANDI nomen, rarioris antea inter Belgas usus, frequentius  
audiri cœpit, & felicitis ominis causa ad baptismū usurpari. Ne-  
mo dubitabat quin magnum illud atque præclarum esset, quod  
tantus tamq; carus omnibus Princeps ferebat: maxime cum eo-  
dem tempore Romanum in Germania Imperium teneret FER-  
DINANDUS II, ejusque filius ac deinde successor FERDINANDUS  
III titulo Hungarici Regni clareret; idem is, cum quo prædictus  
Cardinalis Infans anno MDXXXIV, VIII Idus Septembris celebri  
ad Nordlingam prælio hostem fundens, prælusit victoriis apud  
nos referendis de confœderatis Francorum Hollandorumq; co-  
piis. Cum vero III Nonas Novembris Bruxellis, sequenti quoq;  
anno Antverpiæ XV Kal. Maji, & deinceps in primariis qui-  
busq; Regiarum Provinciarū urbibus tanto apparatu exceptus  
fuisset, quantum ulli umquam Potentatui exhibitum nulla ho-  
minum memoria noverat, nihil jam toto Belgio crebrius itera-  
batur, nihil audiebatur libentius, quam nomen FERDINANDI.*

*Qui porro altius volebant assurgere, ad præteritorum tem-  
porum lumina; recordabantur FERDINANDI, PRIMI hoc nomi-  
ne Imperatoris, qui incomparabilis fame Heroi CAROLO V  
Frater fuerat, & simul cum illo Nepos FERDINANDI CATHO-  
LICI, cujus felici cum ISABELLA conjugio coalita Hispaniarum  
Regna, in unam secum Monarchiam traxerunt, quidquid  
Arragonica Castellanaque Coronæ in Belgio, Italiaque, & ipsis  
Indiis subiciebatur Provinciarum. Erat is inter Castella Re-  
ges sui nominis Quintus, quatuor enim ante se numerabat  
Synonymos, quorum Primus cognomen Magni promeruerat.*

*Verum*



Verum tam omnes illi, quam quotquot præter eos aut tunc nominari poterant utriusque Ordinis viri Principes, aut ex historiis commemorando recenseri, excellentem quidem FERDINANDÆO nomini claritatem conciliare videbantur; sed cuius fulgor inanis possit judicari, nisi resplendeat radiis vera Christianæque sanctitatis, quæ etiam in humiliori conditione vel sola potest illustre facere gerentis nomen.

Non deerat hæc illi nomini in Hispaniis: nam eo dictus apud Castellanos Tertius, SANCTI REGIS cognomine secernebatur ab aliis: sed eadem Sanctitas tam parum habebatur vulgo nota, ut, exceptis Hispalensis urbis incolis accolisque, vix quisquam Patronis Hispaniarum Sanctis adnumerare FERDINANDUM audiretur; & Ioannes Tamayus de Salazar, Gallicano Andrea Saussayi Martyrologio suum Hispanicum oppositurus, cum undecumque contraheret Sanctos quotquot vel suspicabatur conducere posse augendo numero, non tamen cogitavit de SANCTO REGE FERDINANDO: adeo ut Franci, in suo S. Ludovico, ante annos quingentos Canonizato, viderentur sibi posse Hispanos despiciere, nullum eatenus sue gentis Sanctum Regem ostendere valentibus, saltem cui is titulus esset Apostolica Sedis iudicio vindicatus. Habebat hoc egre pios multos fideles, quibus gloriosa FERDINANDI appellatio ex sacro obtigerat fonte, optantibus Sanctum sibi nominis sui Patronum indigetari, quem annuo cultu prosequerentur, secundum jam receptum inter Fideles morem, laudatissimum sane & ad multa utilissimum. Quamvis enim nonnullis in locis reperiebatur Flos Sanctorum pervetus, ubi inter aliorum Sanctorum Legendas, ut vocant, inveniebantur etiam ante centum quinquaginta annos typis excusa Vita & Miracula Gloriosi Regis D. Ferdinandi qui Hispalim cepit; non nisi ab Hispanis legi liber iste poterat; & Auctor, titulo Gloriosi contentus, abstinebat elogio Sancti, licet veteri usu præscripti; quin etiam exprobat Hispalensibus, quod novum in FERDINANDO Patronum adepti, cuius sanctitatem intra tam breve tempus Deus ac Dominus noster per tot miracula manifestavit, necdum pro eo canonizando supplicationem misissent.



Hujusmodi improprium eo justius videbatur, non solum in Hispalenses, sed in omnes omnino Hispanos dici; quanto majoribus luculentioribusque beneficiis, si more humano res aestimentur, illos sibi FERDINANDUS, quam Francos obstrinxerat consobrinus ejus S. LUDOVICUS. Hic siquidem, pro Christi religione contra infideles decertans in Oriente, non unum terræ pollicem restituit Reipublicæ Christianæ, qui non fuerit iterum cito amissus: FERDINANDUS vero SANCTUS, tota Bætica, per annos quingentos infessa, sic expulit Mauros, ut numquam in ejus possessionem redire potuerint; regnaque, avitum ac paternum, ingentibus augens accessionibus, fidei quoque Christianæ cultum longe lateque propagavit, iis in partibus non amplius eradicandum; idque dum agit, & barbarorum vires distinet atteritque, ceteris quoque Hispanicis Regibus facultatem præbuit paria agendi contra conterminos sibi Saracenos. Verum qui omnia momentis temporibusque suis prudenter dispensat Deus, LUDOVICO censuit deproperandos Cælitum honores legitimos, pro ea, quam ipsi non dederat, prosperorum successuum gloria in terris; FERDINANDO autem eosdem tunc voluit auctoritate Pontificia assertos, quando bellorum felicitus ab eo gestorum memoria, attrita temporum vetustate, segnius afficiebat obliviosos meritorum præteritorum animos. Excitavit enim Catholicorum Regum atque Capituli Hispalensis studia, hujus ut Fundatori, istorum ut Progenitori suo eum peteret cultum decerni, quem à tempore immemorabili recte delatum, tot tantisque Deus indies declarabat miraculis, quot fuerunt publicis Processibus cognita.

Exhinc sanctius ac venerabilius haberi cæpit, non Hispanis solum, sed exteris quoque nationibus pluribus, FERDINANDI nomen; cujus merita quò citius latiusque pervulgentur, persuaderi mihi passus sum, ut sexto de Actis Sanctorum mensis Maji tomo, eidemque totius operis decimo septimo, ac mei circa ipsum laboris duodecimo, præcurrere sinerem seorsum illius Acta; eademque ratione satisfacerem curiositati multorum, quibus tot voluminibus aut legendis otium aut cœmendis commoditas deest, adest tamen non parva cupiditas penitus cognoscendi, quid istud sit operis, cujus molitioni jam  
pene



pene sexaginta annos impensos audiunt, nec pauciores impendendos restare, priusquam totus sacer Annus, eo quo cæpit pede, decurrat ad finem, quinquaginta circiter tomis explicatus. Et enim eadem investiganda ac tenenda antiquitatis curâ, eadem methodo discutiendi ambigua & obscura illustrandi, eadem libertate ac sinceritate discernendi falsa à veris, dubia à certis, qua hic tractantur SANCTI REGIS FERDINANDI Acta; decessores quoque mei RR. PP. Joannes Bollandus & Godfridus Henschenius omnium Sanctorum, quotquot toto orbe coluntur vel à Catholicis scriptoribus celebrantur, res gestas atque memorias, quæ quidem ad suam notitiam pervenerunt, tractandas sibi proposuerunt ipsi, mihi-que continuandas reliquerunt. Hoc modo editorum hætenus Commentariorum majorum minorumque numerus jam ferme pervenit ad tria millia; & Sancti, quorum vel Nomina vel Acta iisdem Commentationibus illustrata fuerunt, censentur omnino ad septies mille. Quæ omnia utinam legantur, eo quo scribimus animo, id est, à præjudiciis; libero vel legere omnia non valentes aut non volentes, sibi sinant persuaderi, huic quod tenent specimini similia esse cetera: quando, adversus qualiacumq; demum obloquia, ea optima defensio est, quæ non insinuatur verbis, sed præstatur operibus.

Habes geminam causam anticipata lucubrationis præsentis; eâ frueri, & si quid corrigendum inveneris benignus suggere, ut altera in opere majori editio emendatior absolutiorque evadat. Nunc ut undequaque notum habeas, tot titulis venerabile FERDINANDI nomen, etiam etymon illius disce; quod requirens, ex duplici lingua duci posse invenio, utrimque auspiciatissimum. Primum ex Arabica Maurorum Hispaniensium lingua suggerit Carolus Macer, in additionibus ad Hierolexicon Dominici fratris sui, docens, Ferhandu, illa in lingua idem esse, quod, Gaudium fidei habet ipse, vel, Gaudium fidei apud eum; quo nescio quid aptius excogitari possit ei, qui restituto in tot regnis Fidei Christianæ cultu, gaudium percepturus erat, non solum in tempore, sed etiam in aternitate, ipsumque toti Hispania facturus commune. Verum quantumlibet onomatopœia istæ feliciter

ad



adinventa, blandiatur ingenio, ad honorem Sancti Regis etiam ex nomine suo quaerendum propenso; horret tamen animus ab ea suscipienda. Vix enim induci possum ut credam, Hispanos Principes, germanam veterum Visigothorum sobolem, aliunde quam ex Gotthica majorum suorum lingua sumptum nomen admasse; neque id ex lingua aliena qualicumque, puta Latina vel Graeca (hinc enim accepta non debuerunt magnopere fastidire, postquam Christi fidem edocti à Grecis, in ea quam circum Danubium occupaverant regione, sed sub Valente in Arianismum pertracti, errorem docentibus Latinis in Hispania deposuerunt) verum ex ejus gentis idiomate, quam modis omnibus habebant execratissimam.

Sed unde vera talis linguae vocabula eorumque sensum indipiscemur? Ex Evangeliorum translatione Gotthica, per Vlfilam gentis Episcopum tempore praedicti Valentis composita, repertaque in membraneo codice, quem, purpurato in pergamenò argenteis litteris antiquitus exaratum, servat Bibliotheca Regis Sueciae, & formatis ad ejus exemplum typis, una cum Anglosaxonica versione, ante annos fere viginti in lucem emisit Henricus Junius, cum accepto inde Gotthicae linguae Glossario. Hic invenio Fair (quod Anglosaxonum, Teutonum, & Belgarum dialectis aliquantum mollioribus, Far, Fer, & Ver effectur) idem esse quod Longe, sive Procul: Thein (quod iisdem Dialectis Thin, Din, Dyn pronuntiat) tuus, tua, tuum redditur: Handus denique, aliis Hand vel Hant, significat manum: atque ita Fair-thein-handus ac molliori effatu Fer-din-andus, propriissime esset, Manus tua procul; velis cujus manus, id est, potentia, robur, virtus longe ac procul valet, tenditur, aut sentitur, secundum istud Poëta,

An nescis longas Regibus esse manus?

Longam certe FERDINANDI utriusque, PRIMI scilicet ac TERTII, manum experti sunt in bellis Mauri; quin & fama hujus, in Africam trajecturi, longius praecurrerat, noxum ei istuc Imperium spondens, nisi placuisset Deo felicem victoriarum ejus cursum morte feliciori sistere aetate media, & ad aeternae beatitudinis bene meritam coronam Sanctum suum evocare.

††

Hanc



Hanc quomodo ei nuper gratulata Hispalis sua sit penultimus huius libri Tractatus, Gloria postuma inscriptus, explicabit. Tum alius sequetur de Historia & Miraculis Crucis Caravacanæ, qui ordinem temporis spectanti primus esse potuisset; siquidem prodigiosa sancti illius Ligni apparitio in ver ejusdem anni MCXCVIII incidit, cujus Autumnus nascentem mundo FERDINANDUM excepit; ut merito illius Actis, quibus Crucis gloria tantopere fuit amplificata, adnectatur eorundem prognosticon signum, in spem reparanda per totam Hispaniam Religionis concessum Regnis istis; ubi fortunatum semper FERDINANDI nomen, in eo quem CATHOLICUM nominamus, Caroli V Imperatoris avo, rursus vim suæ significationis exeruit; quando is omnes fere totius Hispaniæ provincias potentissima sua manu complexus, cum utraque Sicilia ac Balearicis insulis, eandem trans Atlanticum Oceanum porrexit in novum illum mundum, quem auspiciis ejus Columbus invenit, ac porro demonstrare perrexit Americus, & Americam dixit; ibi una cum Castellanis Arragoniisque insignibus Crucem plantans, cui tot barbara nationes paulatim subjicerentur. Ita in nostro orbe grande jam olim FEDINANDI nomen, ultimis hisce duobus seculis grandius etiam evasit in altero: quod sub tot gloriosissimorum FERDINANDORUM Nepote CAROLO II gloriosius etiam reddat is, à quo & in quo omnis vera magnitudo exordium habet, & finem accipit, seu potius sine fine perennat. Nunc totam presentis operis æconomiam sub unum aspectum positam accipe.

CON;



# CONSPPECTUS TOTIVS OPERIS.

Commentarius præuius Danielis Papebrochii  
è Societate Jesu.

- § I. Antiqui Actorum hic dandorum Scriptores. Pag. 1  
§ II. Berengaria matris S. Ferdinandi, præ Blanca matre S. Ludovici,  
primogenitura ab auctoritate probatur 6  
§ III. Eadem, & quidem multo major, illius quam hujus etas Chro-  
nologice demonstratur 10  
§ IV. Alphonsi Legionensis conatus irriti, ad filium & avi & sua suc-  
cessione privandum: hujus Sanctitas & Gloria postuma. 14  
Chronologiæ Ferdinandææ tabula. 16

## VITÆ PARS I.

Ex Chronico Lucæ Tudensis cœvi.

- § I. Adita regni Castella possessio: virtutes & bella S. Ferdinandi. 27  
§ II. Successio in regnum Legionense. Expeditiones contra Mauros. 31  
§ III. Corduba recepta: Campana S. Iacobi Compostellam remissa. 34

## PARS II.

Ex libro Hispano, dicto Flos Sanctorum, anni 1532.

- § I. Arjonenses ac Granatenses in fidem & ditionem recepti: Hispalis  
recuperata. 37  
§ II. Mora Regis sancti in Batia, & pius obitus. 41

## ANNOTATA.

Post singulos hujus Vita Paragraphos, itemque post singula prolixiorum,  
Actorum Capita inveniet Lector Annotationes nostras, cuique pro-  
prias & in ipso contextu per litteras a b c indicatas.

## ACTA PROLIXIORA.

Ex lib. viii Ruderici Archiepiscopi Toletani,  
& Chronica Hispanica sancti Regis,  
juxta Ms. Hispalense edita. 44

- Prologus primi Editoris, in Chronicam sancti Regis Ferdi-  
nandi. 45  
Vetus divisio Chronicæ per Capita & Titulos 78. 47

## NOSTRA DIVISIO.

- CAP. I. Alphonsi R. Castella, qui Sancto avus maternus, res gesta &  
& obitus. 51



P R O S P E C T U S

- CAP. II.** Henrici pueri breve regnum in Castella, sub Alvaro Comite & Sorore Berengaria, Sancti matre. Pag. 55
- III.** Regnum Castella à Berengaria filio traditur, frustra obnitente Alvaro. 61
- IV.** Victoria de Alvaro rebelli relata, ejusque ac fratris infelix exitus. 67
- V.** Ferdinandi matrimonium cum Beatrice, ex eoque liberi. Rebelles repressi. 71
- VI.** Maurorum dissidentium motus. Ferdinandi in regnum Logionense successio. 77
- Parergon I.** An & quomodo ad Regis hujus tempus & historiam pertineat revelatio Crucis Caravacana? 84
- Nota quod pro hoc Parergo, in editione Actorum reliquorum Maii omissendo, propter pleniorum de S. Crucis historia & Miraculis tractationem Ferdinandeis Actis subnectendam, compositum sit, & inter Addenda mittendaque reperiendum aliud*
- Parergon I.** De miraculosa sanatione Beatricis Regina ipsiusque Regis cum puer esset per Deiparam impetrata, & ab Alfonso filio ac successore descripta veteri Castellano rhythmo 321
- CAP. VII.** Ingens victoria de Mauris ad Xerez, relata per Alphonsum, Sancti fratrem. 97
- VIII.** Cordubense suburbium intercipitur: urbs ipsa obsidetur. 106
- IX.** Ecijensis Regis succursu aliorum verso, urbs Sancto deditur. 112
- X.** Ferdinandi cum Ioanna Pontivensi matrimonium: consiniis muniendis & tuendis impensa cura. 119
- XI.** Rebus domi compositis, Sanctus in fidem suscipit Regem Murcia, & Arizonam occupat. 126
- XII.** Expugnata Mula, Giennium obsidetur & deditur: decernitur obsidio Hispalensis. 132
- Parergon II.** De situ & munitione urbis tempore obsidionis. 138
- XIII.** Progressus Hispalim Rex, oppida quadam per iter capit: classis ejus Mauricam vincit. 142
- XIV.** Terrestres quadam victoriola de Mauris, post pugnam navalem. 148
- XV.** Pugna & velitationes terra fluvio que eventu vario. 155
- XVI.** Incurfus utrimque ancipites obsidentium & obsessorum. 160
- XVII.** Varia ad Triancensem pontem arcemque fortuna partium. 166
- XVIII.** Deditio urbis Hispalensis ejusque descriptio. 174
- Parergon III.** Ad quatuor præcedentia Capita, Ex Hispanico Spinolæ, Zunigæ, & aliorum.
- §. I.** Devotio sancti Regis erga Deiparam durante obsidione, miraculo insigni (ut fertur) probata. 185



## O P E R I S

- § II. De imaginibus Marianis, Hispalim ab eodem induc̄tis. Pag. 189  
 § III. De ejusdem Gladio & Vexillo, nec non de Clavibus ingredienti  
 oblatis, aliisque ejusmodi monumentis. 195  
 CAP. XIX. Extrema Sancti gesta, & pius obitus. 198  
 Parergon IV. De Anniversario ejusdem, ex Morgado & Spinoza. 205

## G L O R I A P O S T U M A.

Ex variis monumentis & auctoribus collecta.

- CAP. I. Miracula post mortem, ex Hispanico editionis Hispalensis  
 anni 1532. 209  
 II. Apparatus ad translationem corporis incorrupti in novam Capellam,  
 anno 1572. 216  
 III. Ordo processionalis pompæ in hac Translatione observatus, & que-  
 dam eam secuta. 223  
 IV. Miracula recentiora, ex Summario Processuum Romæ impresso:  
 ac primum in Gabriele Perez, ejusque familia. 230  
 V. Curatus paralyticus: locusta subtrata. 238  
 VI. Alia tria miracula ex eodem Processu. 240  
 VII. Septem reliqua ejusdem Summarij miracula. 244  
 VIII. Processus indicti pro Canonizatione. Imagines cum radiis  
 sculpi permissæ. 249  
 IX. Progressus negotii Romæ: & probatio Casus excepti quoad Cultum  
 ab immemorabili. 256  
 X. Alia ejusdem Cultus antiqui argumenta, in Processu adducta. 260  
 XI. Corporis incorrupti nova inspectio, coram Capellanis primo, deinde  
 coram Archiepiscopo anno 1668. 265  
 XII. Iudicium Medicorum de supernaturalitate incorruptionis præ-  
 fata. 272  
 XIII. Canonizatio sancti Regis, inchoata à Clemente X, Hispali  
 nuntiata. 282  
 XIV. Machina triumphalis, Sancto ante Chorum Metropolitanæ  
 erecta, eique respondens porta majoris ornatus interior. 287  
 XV. Apparatus festivus Sacelli Regii, Atrii, & Sacrarii. 292  
 XVI. Festum sollemnissime celebratum, admiranda quedam ipsum comi-  
 tata & secuta. 300  
 XVII. Lectiones Officii proprii, à sacra Congregatione Rituum ap-  
 probata, & omnibus intra Hispanicis ditiones præcepta. 306

## A P P E N D I X

Addendorum, mutandorum, corrigendorum,

In altera cum reliquis Maii Actis editione

309

HISTO-



HISTORIA ET MIRACULA  
S. CRUCIS CARAVACANÆ,

ipso quo S. Ferdinandus nasciturus erat  
anno 1198

*per Angelos in Hispanias allata.*

PRÆFATIO

*De causa & fine hujus ad Acta Ferdinanda Additamenti.*

- CAP. I.** Fontes fabulosarum quarundam circumstantiarum, quibus  
obscurata habetur historia Caravacana Chronologia. Pag. 338
- II.** Verus allata Crucis annus, irrefragabili veteris sculptura testimonio  
probatas. 348
- III.** Historia & miracula S. Crucis, descripta Caravaca anno 1375  
cum Appendice anni 1392 356
- IV.** Ulteriora quadam præmissorum testimonia, ante conscriptionem  
fabularum scripta. 365
- V.** Antiqua ac probe testata miracula, ex historia Caravacana Roblesii  
sumpta. 373
- VI.** Recentiora, facta sub finem præcedentis & initium præsentis seculi,  
ex eodem. 382
- VII.** Mira in exteris regionibus facta per Cruces & Cruculas, tactu  
Caravacana sacratas, ex eodem. 387



ODE  
AD S. FERDINANDUM III  
REGEM CASTELLÆ ET LEGIONIS

*cum vitæ ejus Acta & Gloria postuma*

*invitante & excitante Hispali*

*Antuerpiæ in lucem seorsim ab aliis ederentur.*

**F**ERNANDE Regum maxime, maxime  
FERNANDE Divum, quem positus IBER  
E servitute vindicatus  
Barbaricâ, veneratur aris.

Tuo receptas consilio & manu  
Tantisper Urbes respice; & atriiis  
Cæli relictis, quos beasti  
Imperio, populos revise.

Omnes laborant Principis inelytum  
Nomen sacratis tollere honoribus:

Omnes triumphant: Te TOLETVM,  
CORDVBA te decorat trophæis.

Hosti probatæ te fidei memor  
ARJONA, te non ante domabile  
Maurorum asylum, te tuorum

Denique victa animis Nepotum  
GRANATA donis prosequitur suis:

Illa, illa Ibero cedere contumax,  
Vincenda numquam, jam GRANATA  
Læta tuos cineres adorat.

Urbs nulla parcat sumptibus: æmula  
Virtus clientes & studium rapit.

Inusitato templa fastu,  
Compitaque, & fora vestiuntur.

Sed vincit omnes HISPALIS, HISPALIS  
Prælatâ cunctis. Illa tuas amans,

FERNANDE virtutes, volensque  
Per titulos memoresque fastos

Post nascituris conspicuas dari,  
Elucubrandras fert Papebrochio;

Per Acta Sanctorum celebri &  
Nominis Austriaci clientes

Lectæ tot inter; dum Tibi construit  
Aram ipsa, multo lumine splendidam;

Tuasque pugnas pingit auro,  
Et solidis tua bella gemmis.

Illa armat omnes artificum manus,  
Parsura nulli. Nil simile aut prior

Spec:



Spectarit ætās autē futūra:  
Cuncta tuæ monumenta pompæ ;  
**FERNANDE** , cedunt. Ne studium piæ  
Mireris urbis ; plura tibi **HISPALIS**  
Redempta debet : plura reddet ,  
Impatiens in amore vinci.  
Nec vos amicæ laudibus Hispali  
Herois urbes pœniteat meis  
Cessisse victas , **FERDINANDVM**  
Quæ studiis coluistis æquis.  
Ut vicit , omnes vicerit **HISPALIS** ,  
Auroque gemmisque atque opibus potens :  
Vicisse debebat , favore  
**INDIGETIS** meritisque victrix.  
Illam universis prætulit urbibus ,  
Regnis relictis , & Patris & suo,  
**FERNANDVS** : illi se suumque  
Credidit immoriens cadaver ,  
Decursa post tot secula vividum ,  
Et nec peresum ; nec violabile  
Parente nulli tabe mortis.  
Deposito pretiosiore  
Donare cives non poterat suos.  
Ditarit aras muneribus licet  
Benignus æternis , perennes  
Divitias superat cadaver ,  
Illustre centum prodigiis. Cole  
Regem fidelem suppliciter , cole  
Urbs grata : **FERNANDVS** favores  
Cultibus innumeros reponet.  
**FERNANDVS** atram corporibus luem  
Fugabit ægris : subiiciet suam  
Mors pulsa falcem **FERDINANDO** :  
Exanimes nova vita rursus  
Subibit artus. Sed neque tristia  
Posthæc timebis prælia , nec dolos :  
Invicta stabis. **FERDINANDVS**  
Ipse suæ vigil , ipse muros  
Defendet urbis : **PRÆSIDE** barbarus  
Quo Maurus omni pulsus Iberia ,  
Ardentis extremos recessus  
Deficiens Lybiæ petivit.

*Accinebat*

E. v. O. S. I.



AD VITAM ET ACTA  
S. FERDINANDI III  
REGIS CASTELLÆ ET LEGIONIS,  
COMMENTARIUS PRÆVIUS

DANIELIS PAPEBROCHII E SOC. JESU.

§. I. De antiquis Actorum hic dandorum  
scriptoribus.



*Idem Mauri, qui nominatissimam sub Romanis Imperatoribus ac Gothicis Regibus Hispalim, anno DCCXIII cum reliqua Bætica, cujus ipsa Metropolis erat, redegerunt in potestatem; sicut sacra profanaque omnia ad suum conformarunt arbitrium, ita etiam nomen commutaverunt, & dixerunt Seviliam; quod eorum lingua Domum opulentam seu divitiis abundantem significare, discimus ex descriptione Andalusie inserta lib. 17 Atlantis seu Geographia Blaviane. Hanc cum Mauris eripuisset anno MCCXLVIII Rex Ferdinandus, sui nominis Tertius, cognomento Sanctus, resumpta Latine scribentibus prior appellatio est, posterior in usu vulgi mansit. Mutatis civibus, non fuit mutata etiam fortuna urbis & opulentia: præ cunctis tamen divitiis ejus estimandus est ipse, qui post restitutam in ea Christianam Religionem, & dotatam munificentissime Ecclesiam, non solum Regni sedem ibi elegit habere quoad postea vixit, sed etiam sepulcrum, pretiosissimus ipse thesaurus urbis.*

*2. Eo regnante, prius quam ista fierent, floruerunt in Hispania nobiles duo scriptores, Rodericus Ximenez, Archiepiscopus Toletanus in Castella, ab anno MCCVIII usque ad MCCXLV; & Lucas, Tudensis Diaconus, postea*

A

Episco-

Rodericus  
Toletanus  
& Lucas  
Tudensis  
& coarv



Episcopus in Gallecia, usque ad annum MCCXL. Primus novem suos de Rebus Hispania libros perduxit ad annum MCCXIII; secundus, cum adhuc Diaconus esset, mundi chronicon contexuit usque ad annum MCCXXXVII. Ex his Rodericus, eo majoris fidei censendus est, quo plurimum rerum quas scribit testis certior, utpote Regia castra saepe secutus, & omnium Regni negotiorum particeps: nec tamen contemnendus secundus, cui magis propositum fuisse videtur sancti Regis virtutes persequi. Vtriusque igitur contextum hic damus: & pro iis qui utrique deficiunt annis, suum cuique addimus supplementum, ex antiquioribus, quae nancisci potuimus Hispanicis monumentis. Deficienti circa finem Tudensis contextui (quem primo loco dare placet sub titulo Vitae brevioris) succurret Legenda vetusta, quam reperimus in libro Flos Sanctorum dicto, editionis Hispalensis anni MDXXXII. Roderici verba invariata, ex Francofurtensi anni MDCLIII editione desumpta, in textibus Actis prolixioribus Chronicae, in Codice Ms. Hispalensis ecclesiae Hispanice reperta & quatenus opus fuit Latine reddita, secundum editionem Vallisoletanam anni MDLV, sumptam ex alia vetustiori, forsitan Hispalensi anni MDXV, uti apparet ex Prologo.

Supplentur  
ex Veteri le-  
genda et  
vetustiori  
chronica:

hic sub Al-  
phonso san-  
cti Regis fi-  
lio

3 Legendam istam tempore Catholicorum Regum Ferdinandi & Isabellae, adeoque ante finem seculi XV aut initio sequentis compositam esse, colligitur ex Miraculo XI, ibidem relato. Chronica multo antiquior est, & tantum non à coevo Auctore conscripta; quod intelligitur, non solum quia sic consequenter scripta fuerunt Chronica Regum subsequantium, Alphonsi Sapientis, Sancii IV, Ferdinandi IV, Alphonsi XI (quarum posteriores duas etiam habemus, impressas iisdem typis circa annum MDL, alias duas vehementer optamus nancisci) sed etiam, quia Alphonsus Sapiens scripsit ipse, aut nomine suo scribendam curavit, vulgari gentis lingua, Chronicam Hispaniae generalem, quae similiter dicitur impressa haberi anno MDLI, & à nobis aequè desideratur. Etenim ex variis locis utriusque Chronicae, inter se collatis ab Alphonso Morgado, infra laudando, manifeste apparet, iisdem fere verbis



verbis Chronicam utramque procedere, ita ut unam ex altera sumptam esse oporteat.

4. Præterea cum in Chronica Ferdinandea Cap. 74 agitur de Mezquita majori Maurorum, post captam Hispalim in ecclesiam Cathedralem, sub titulo S. Mariae, jussu Regis Sancti conversâ, & Cap. 78 de ejusdem ibidem sepulturâ; nulla omnino fit mentio, aut novæ ecclesiæ, augustiori quâ nunc conspicitur fabricâ construi cæptæ, aut corporis tali occasione <sup>aut saltem</sup> translati ad aliud veteris Mezquita sacellum novæ ecclesiæ <sup>sub ejusdem</sup> contiguum, quod mansit sub titulo Capellæ Regiæ usque ad <sup>nepote Sancti</sup> annum MDLXXIX, quando ad novam Capellam titulus hic <sup>scripta</sup> transit una cum corporibus Regiis. Atqui Morgadus scribit, haud multis post Sancti mortem annis ea de re cogitari cæptum; Espinosa vero expresse asserit, sub Rege Sancio, Sancti <sup>nepote</sup>, qui anno MCCXCV cessit è vivis, datum fuisse operi augustissimo initium. Quibus positis superfluum est loqui de quatuor inauratis sphaeris, supra turrim ecclesiæ olim lucentibus, quæ describuntur num. 185, velut tum cum Chronica componeretur adhuc stantes; licet constet ex Morgado, quod anno MCCCXCIV terremotu excussæ comminutæque fuerint, nec repositæ amplius. Vnum addiderim, editionis antiquæ auctorem Sebastianum Martinez, in Proæmio ad lectorem, protestari, quod fideliter inhaeserit verbis Ms. Codicis; nisi quod aliqua, usu omnino obsoleta, mutanda putaverit in alia tunc usitata; quod in Chronicis Ferdinandi IV & Alphonsi XI factum ab eo non legimus.

5. Post Toletanum atque Tudensem, inter Scriptores Latinos de S. Ferdinando, tertius nominandus venit <sup>Imago ex</sup> Alphonsus à Cartagena, ex Episcopo Zamorensi post annum <sup>Alphonso</sup> MCCCXII usque ad XXXIV Burgensis Antistes, in <sup>Zamorensi.</sup> Rerum Hispanicarum Anacephalæosi cap. 83 ubi more suo, ut ceterorum Regum, sic etiam hujus imaginem proponens, Depingitur, inquit, Fernandus armatus in equo, prope civitatem Sevillam, quodam Arabe dante ei claves, quia civitas illa, per longam & strictam obsidionem ab eo afflictâ, in deditionem ejus devenit. Tacet de diademate & titulo Sancti: sed similiter de utroque



tacuit capite 26, agens de S. Hermenigildo.

Elogium ex  
Roderico  
Palentino :

6 Quartus inter Latinos venit Rodericus Sancius, post Ovetensem & Zamorrensem Episcopatus administratos, factus penultimo vite anno, Christi MCCCCLXX, Palentinus Episcopus, nescio cur apud Baronium & in Summario sepius dictus Gerundensis : qui Historiam Hispanicam partibus quatuor deduxit. Hic parte 3 cap. 40 ait, quod nullus ante eum (scilicet Ferdinandum) bellis felicior aut in pace moderatior fuit. Et hoc ipsum ex precedenti capite egregie probari potest, ubi legitur, quod interrogatus, cur longe plus regni fines auxisset quam multi ejus progenitores, quippe qui recuperavit quod illi perdididerunt; respondisse fertur verbum, suo auctore & sempiterna commemoratione dignum: Patres, inquit, mei fortassis animo gerebant principatum terrenum exaltare potius, quam fidem plantare; augere sibi populum multum, sed non stabilire divinum cultum: quare decepti sunt in adinventio-nibus suis. Itaque ad cælum oculos vertens, Tu Domine, qui scis corda & renes hominum, nosti, quia non meam, sed tuam gloriam quæro; non tam caducorum regnorum, quam fidei tuæ Christianæque religionis augmentum desidero. Ita ille, qui locus in Summario Processuum tribuitur Michaeli Macuhero, veluti insertus ejus libro, cui titulus Concordia monarchia Ecclesiastica, ignoti nobis a vi scriptori, neque in novissima Bibliotheca Nicolai Antonii nominato: æque autem ignota nobis sunt Annalia Hispanica, allegata à prædicto Roderico Sancio, & Martinus Cusentinus, ex quo idem se dicit accepisse quod sequitur.

Prophetia  
de eo ex  
Martino  
Cusentino,

7 Hujus gloriosi Regis tempore, quoddam mirabile ad nostræ Catholicæ fidei exaltationem accidisse fertur. Nam (ut Martinus Cusentinus scribit) cum apud Toletum quidam Judæus, gratia ampliandi vineam suam, rupem comminisset; in medio faxi concavitas reperta est, ubi liber erat folia lignea habens, descriptus tribus linguis, Hebræis, Græcis &

La-



Latinis; scriptura vero quasi unius psalterii videbatur. Hic liber de triplici mundo differebat ab Abraham usque ad Antichristum; Principium vero tertii libri ita incipiebat, à Christo sic exordiens: In tertio mundo filius Dei nascetur in mundo ex virgine Maria, patieturque pro salute hominum. Quod cum Judæus conspiceret, statim cum familia sua sacro fonte renatus est. In fine itaque libri dicebatur, quod tempore Fernandi Regis inveniri debebat [proprietates hominum uniuscujusque mundi exprimendo.] *Eadem leguntur in Chronico Nicolai Trivetti Dominicani, sub annum MCCCVII scripto in Anglia, insertoque Spicilegiis Acherianis tom. 8, quasi acciderint anno MCCL, & interferuntur verba inter [ ] relata. Multum autem ab Hispanis recentioribus ista ponderantur, uti etiam in Summario Processuum num. 17, tamquam singulare opus Providentiæ divinæ, famuli sui nomen, quinque minimum seculis prius quam nasceretur, revelantis ei, qui ipsum librum ibi abscondisse presumitur sub ingressum Maurorum in Hispaniam. Verum, ut ingenue fatear, dum considero, in illo tam mirabiliter, ut pretenditur, invento libro, velut auctoris Christo prioris, nihil repertum ob quod mereretur ad notitiam posterorum transmitti, nisi istum de Messia nascituro locum, & notam temporis quo esset reperiendus; vehementer metuo, ne simili fraude, qua superiori seculo re-fosse sunt laminae ac scripturae quaedam, sub nominibus S. Jacobi ac discipulorum ejus abditæ prope Granatam, ab Apostolica Sede pridem severe prohibita vulgari, nunc autem etiam gravissimis judiciis condemnata; sic etiam S. Ferdinandi ævo liber iste fuerit primum abditus, deinde erutus à Iudæo, aliud quam par est lucrum per baptismi susceptionem captante: atque ita tota res mera fabula sit.*

cujus fidei



§. II. Berengariæ matris primogenitura, ex ea-  
que jus Ferdinandi ad regnum Castellæ, au-  
thoritate probatur, eique contraria expen-  
duntur.

Mater Be-  
rengaria an  
primogenita  
Alphonſi  
fuerit,

**F**erdinandum Regem divinitus concessum Hispani-  
nis fuisse, ut possumus credere, nihil opus est eo  
quod supra rejecimus præſagio. Satis clare id de-  
monstrant armorum ejus contra Mauros successus,  
quibus fidem simul & regnum amplificavit; nec  
non vitæ sanctitas, qua celestes honores apud posteros me-  
ruit; felicior in uno, in altero similis consobrino suo, Lu-  
dovico IX Franciæ Regi, qui gerendis contra Saracenos ar-  
mis Sancti quoque nomen & cultum promeruit. Etenim  
duo hi sanctissimi Reges, duarum sororum Berengariæ &  
Blancæ, ab Adelphonſo IX Castella Rege progenitarum,  
filii fuerunt; suisque moribus simillimis demonstrarunt,  
similem prorsus educationem se hausisse, ex simillima vir-  
tutis genitricibus: quas inter earumque filios nulla scitur  
fuisse de regno contentio. Nata ea primum sub nepotibus  
est; qua partium jura sic fuerunt confusa, ut nunc etiam  
dubitetur, an Castella proximiori successione jure ad Fer-  
dinandum, an ad Ludovicum pertinuerit; quia dubi-  
tatur, utra ex matribus prior nata sit. Quin etiam duo  
magni nominis scriptores Hispani, Geribayus & Mariana,  
licet successione Ferdinandi ut justam tucantur, scrupu-  
pulo sibi nulli ducunt Blancam majorem natu agnoscere.

dubitant re-  
centiores et-  
iam Hispani:

9 Hoc tamen ut recipiam sine cunctatione, obstat gra-  
vissima duorum coævorum scriptorum auctoritas, præno-  
minatorum scilicet Lucae Tudensis & Roderici Toletani; qui  
rem adeo recentis memoria & coram oculis suis versatam,  
nec ignorasse potuerunt, nec sperare quod sponte mentien-  
do obscuram eam ac dubitabilem posteris facerent. Spon-  
donus quidem in Continuatione Annalium non veretur  
scribere ad an. 1217 num. 12 ab eis magis ex studio par-  
tium, quam ex fide positum esse, quod Berengaria pri-



primogenita fuerit. Sed quam vehementi partium studio Spondanus ipse subinde abripiatur, satis sciunt Franci. <sup>asserunt co-</sup> <sup>evi,</sup> Quantumque tamen in hoc excesserit, numquam credam ipsi sat frontis futurum fuisse, si forte ejus ætate contra Ludovicum XIII Regem prevaluisset factio Procerum, Gastoni ejus fratri Reginæque Matri Mariæ de Medicis adherentium, ut auderet comminisci, non Ludovicum, sed Gastonem, fuisse Henrici IV primogenitum, mendacione quidem ipsis factiosis tolerabili futuro. Quare nec velim sanctissimis duobus Hispaniæ Antistitibus tam impudentis fictionis crimen impingi; sed quando alia deessent omnia ad ipsos justificandos argumenta, malle credere, eorum libros fuisse audacium interpolatorum manibus adulteratos, diu post mortem ipsorum: sicut necessario cogimur fateri Roderici Palentini scriptis accidisse, ne de eadem re scripsisse contradictoria arguatur.

10 Castellæ Nobiles, inquit Tudenfis, Regnum Berengariæ Reginæ tradiderunt, eo quod erat primo- <sup>Tudenfis, &</sup> <sup>Toletanus.</sup> genita Adelfonsi. Toletanus vero, postquam lib. 7 cap. 24 dixisset, quod Adelfonsus Castelle Rex Conrado, filio Imperatoris Frederici, quem cingulo militari accinxerat, filiam suam primogenitam Berengariam desponsavit: lib. 9 cap. 5 de S. Ferdinandi successione acturus, scribit, quod Magnates & Milites Castellani, communi consensu, Regnum Castellæ fidelitate debita nobili Reginæ, scilicet Berengariæ, detulerunt; moxque addit: Ipsi enim, decedentibus filiis, cum esset inter filias primogenita, regni successio debebatur, & hoc ipsum patris privilegio probabatur, quod in armario Burgensis Ecclesiæ servabatur: & etiam totum Regnum, antequam Rex haberet filium, bis juramento & hominio hoc firmarat. Possetne tanta esse impudentia cujusquam, ne dicam Antistitis forsitan octogenarii, & prima in Regno auctoritate conspici, quæ intra quatuor lineas totidem comminisceretur mendacia, omnium qui tunc in Castella vivebant manibus palpanda?



item Ruder.  
Palentinus  
uno loco,

licet alio lo-  
co vitiatus.

11 Toletano & Tudensi manifesto inhaeret Rodericus Palentinus, parte 3. cap. 30 sic loquens: Ferdinandus in regno Castellæ successit, ex D. Berengaria, filia primogenita inclitissimi Regis Castellæ, sine liberis masculis decedentis; itaque regnum Castellæ dictæ D. Berengariæ naturali optimoque jure debebatur. Fieri non potest ut hac legerit Spondanus, & tam asseveranter (uti facit loco præmemorato) asseruerit, Palentinum in contraria prorsus stare sententia. Malim opinari aliena, nec bona fidei temere ipsum credidisse, quod aliud hac de re nihil apud Palentinum legeretur, quam verba quæ inveniuntur parte 4 capiti 4 addita, ad persuadendum, quod Ludovicus fuerit filius D. Blancae, primogenitæ Alfonsi; econtra vero Ferdinandus filius Berenguelæ, filia secundo natæ Alfonsi prædicti. Vnius ejusdemque auctoris esse nequeunt duæ tam ex diametro contrariæ sententiæ: oportet igitur ut locus alteruter spurius sit & adulterinus. Hoc autem de posteriori suadet nomen Beringuelæ, ex vulgari recentiorique usu scriptum præter morem Palentini, toto historiae suæ decursu sæpius & constanter Berengariam scribentis. Adde quod prior locus medio in contextu reperitur, loco omnino suo, ubi non ita facile est per additiones auctorem aliquem vitari: posterior vero extra contextum in fine capitis positus sit, ac verosimiliter ab aliquo Francicarum partium studioso solum adscriptus margini, deinde per librarii socordiam textui ipsi adjunctus, vel in aliquo ejus Ms. vel saltem in vulgata impressione.

Neque ob-  
stant episto-  
la Procerum  
Blancam  
invenientes,

12 Sammarthani, in Historia Domus Franciæ lib. 13 pag. 535 asserunt, quod in Thesauro Titulorum Franciæ, armario Castella inscripto, Tit. 1. inveniuntur novem epistolæ Castellanos Procerum tenoris ejusdem, ad Ludovicum VIII ejusque uxorem Blancam, quibus ipsorum filium Regem suum esse declarant; eumque ad se mitti petunt, eo quod Alfonsus Blancae pater testamento suo voluisset Henrico filio, absque liberis masculis decedente, succedere jure hereditario filios Ludovici & Blancae. Sed hoc, si non fuit Alvari Comitis & factiosorum illi adhaerentium figmentum (nec enim



enim ipsius testamenti id iubentis exemplar miserunt, sed videntur voluntatem verbis solis indicatam prætendisse) hoc, inquam, si vere scriptum est, ut summum probaret Alphonsum, irritam fecisse voluntatem primam, publico instrumento duplicique homagio ante annos circiter triginta confirmatam, ut scribit Toletanus. Hoc autem fecisse potuit veluti jure suo utens, ne Castellæ Regnum devolveretur ad Ferdinandum, Legionensis regni natum designatumque successorem, adhuc sub patris arbitrio constitutum, & sic victoribus sæpius Castellanis dominarentur Legionenses, ab ipso victi alias semperque insensi: sicut ex eadem causa Alphonsus Legionensis, adversus eundem Ferdinandum filium suum, jam Castellæ Regem, filiabus ex priore thoro natis regnum legavit, nolens illud subjici Castellanis: quod æque successu caruit, sicut æque injustum fuit.

prætexenda  
ultimam  
voluntatem  
patris,

13. Virumque tamen utrique Alphonso tam potuit justum videri, quam postea utriusque ex S. Ferdinando nepos ac pronepos Alphonsus X justum esse putavit, exheredato filio suo Sancio, substituere ex filio Ferdinando præmortuo & Blanca S. Ludovici filia nepotes. Hæc autem dispositio Alphonsi X vera & unica fuisse videtur causa & origo dissidiorum, inter Franciæ Regem Philippum Blanca istius fratrem & prædictum Sancium, non obstante ejusmodi patris voluntate receptum à Castellanis. De quorum juribus cum disceptaretur, & primogenitura titulus in Ferdinando, Blanca junioris marito, prætenderetur à Francis; nihil facilius fuit, quam ut posterioris ætatis scriptor quispiam exterius (qualis Ptolomæus Lucensis fuit, qui seculo XIV floruit in Italia) incerti rumoris arriperet aliquid, inter similia Blancarum, Ferdinandorum, & Alphonsorum nomina palpabundus. Quod autem Ptolomæus iste Lucensis, tam in excusis Annalibus ad annum MCCXIV, quam in Historia Eccles. Ms. lib. 21 cap. 15 & 16, sic errasse potuerit, nec solum Berengaria Seniore[m] facere Blancam, sed etiam graviore[m] memoria lapsu in præcitata Ms. Historia dicere, in pactis matrimonialibus additum fuisse, quod si moreretur Rex sine herede masculino, Blanca in regno succederet: quod, inquam sic errasse potuerit Ptolomæus,

Ptolomæus  
Lucensis error unde natus.



meus, nemo mirabitur, qui intelliget quomodo XIX Maji, in Sylloge historica de S. Petro Caestino n. 22 videbimus eum in assignando mortis anno, ad totos novem annos potuisse decipi, tunc, cum res in Italia agebatur, vivens ac scribens, sed longius forsitan Roma absens ideoque facilius deceptus.

§. III. Berengariæ multo major quam Blancae sororis ætas chronologice demonstratur.

14  
Seniorem  
Berengariæ  
fuisse

**R**elatis expensisque auctoritatibus, quibus nituntur quotquot primogenituræ prerogativam Berengariæ assertam vel ademptam nunc volunt, si porro Chronologicas rationes velis consulere, omnes invenies pro Berengaria contra Blancam stare. De Berengaria leges apud Toletanum lib. 7 cap. 23, quod cum simul Alphonfus Rex Legionis & Conradus Frederici Imperatoris filius militari cingulo ornarentur ab Alphonso Castellæ Rege, ipsa eorum alteri, scilicet Conrado, fuerit desponsa; sed cum nollet abeuntem sponsum in Teutoniæ sequi, à desponsationis istius vinculo absoluta fuit per Archiepiscopum Toletanum Gundisalvum & Apostolicum Legatum Gregorium. Quo id precise anno factum sit, non constat; uti nec quo anno ætatis suæ regnare cæperit Legionensis Alphonfus: cingulum tamen militare suscipiens, non potuit adolescentiam excessisse. Cum ergo regnare cæperit anno MCLXXX, non videtur ea ceremonia differri posse ultra annum MCLXXXV, quippe quæ facta sit circa principium regni sui, ut ait Toletanus. Idem deinde Terasiam Lusitanam duxit sub Pontificatu Clementis III, eoque & successore Cælestino III nequidquam divortium imperante, uxorem habuit saltem usque ad annum MCXCV; ac rursus simili se difficultati implicuit, ducendo prædictam Berengariam, quæ eidem peperit filium Ferdinandum anno MCXCVIII, utique jam annos nata ut minimum viginti quatuor vel sex, ut pote anno MCLXXXV jam nubilis, adeoque nata circa an. MCLXXIII, & marito suo annis non multis junior. Ista autem sollicitudo de maritanda Berengaria, quam demonstravit pater totis XV annis

etiam chronologica ratione evincitur,



annis prius quam cogitaretur de Blanca viro jungenda, indicium sane haud exiguum præbet grandioris in ea quam in Blanca ætatis: & Alphonso, jam plena ætatis viro conveniebat omnino seniozem jungi.

15 Quid autem Blanca? Tradita est in matrimonium Ludovico VIII, adhuc puero & annos dumtaxat tredecim nato, ut scribunt Sammarthani, anno MCC, neque ante annum MCCIX cæpit ei liberos parere, ultimumque eorum vel penultimum Stephanum edidit anno MCCXXV. Si igitur eam ponas Berengaria seniozem, dicenda erit plus quam tricenaria venisse in manus mariti, tam imparis ut mater ejus esse potuerit; cæpisse autem parere quadragenaria, & fere sexagenaria adhuc fecunda fuisse. Neque hæc tantum sequentur, sed etiam quod filia ejus S. Ludovico transfretante contra Saracenos, & matri regnum administrandum committente, fuerit anus octogenaria, hoc enim factum est anno MCCXLVIII; & ipsa obiit filio in Syria absente anno MCCCLII. Quod si ista dictu sunt absona, absonum etiam id unde sequuntur. At vero Chronica Ferdinandea Hispanica, Blancam inter Alphonsi filias quartam numerans, expedita nobis facit omnia. Sic enim proficiscente in Syriam filio fuisset illa annorum circiter sexaginta, quæ ætas consilio maxime valet, nec inepta est laboribus regiminis quantumcumque magni: & nuptiarum ejus conciliatrix Alienor, ipsius avia materna, eademque mater Regis Angliæ, inter hunc & Philippum Franciæ Regem pacem per easdem nuptias conciliatura, eoque in Castellam profecta, ex neptibus suis, Alphonsi & Alienor Angliæ filiabus, eam elegerit, cujus forma & ætas ad futuri sponsi ætatem accederet proxime. Talem porro nobis describit Egidius Parisiensis, in libro qui Carolinus inscribitur, & prædicto juveni Ludovico dedicatur anno MCC, de futura ejus sponsa deque Joanne Rege Angliæ, mortuo Richardo fratre pacem composito cum Francis, sic canens:

Blancam vero multo juniorem;

& adhuc impuberem cum anno 1200 desponsa est tredecennâ Principi.

— Qui invaluit si vera susurrat  
Rumor, ei (Philippo) in terræ celsurus parte Joannes  
Quodam conjugio Regem placabit; & ejus  
Neptis



Neptis (ex sorre) ab Hispanis ad erit, cum fœdere pacis,

CANDIDA (.i. Blanca) quæ nubat JUVENI VIRGUNCULA nostro.

post 9 de-  
mum annos  
inceptura  
parere.

Hanc auctoritatem (qua nescio an convincentior ulla possit à quoquam desiderari) contra seipsum pro Hispanis suggerit noster P. Philippus Labbe, in Tabulis Genealogicis Domus Regiæ pag. 54. Maneat igitur, quod Virguncula Blanca, si non impubes, ut summum tamen duodennis fuerit, cum tredecenni Principi est desponsa; adeoque totis sedecim vel octodecim annis junior quam Berengaria, jam ante biennium mater, & ante annos quindecim postulata ad nuptias. Ista autem utriusque sponsi junior atas, causa fuerit tam seri ex eo matrimonio fructus, qui primum anno nono in lucem venit; anno autem decimo quinto S. Ludovicus. Neque ad tenendam Blancæ primogenituram suspicetur forsitan aliquis, tam imparis ætatis sponsam, uti consequens foret, juveni quamvis Principi electam fuisse, propter spem successionis in regnum Castella. Habebat enim Rex pater tunc filium Ferdinandum, adhuc viventem; nec desperabat alios gignere; sicuti revera post annos tres genuit Henricum, eumque habuit successorem; & hoc primum mortuo, successit eorumdem ex sorore Berengaria nepos, Ferdinandus sanctus.

Ideoque merito contemp-  
psit oblatum  
à rebellibus  
regnum,

16 Porro tanto junior Blanca ut filia Berengariæ fuisse diu per ætatem potuerit, haud mirum quod noluerit Alvaro ceterisque rebellibus, regnum veluti à patre legatum offerentibus, consentire; licet, vivente adhuc socero Philippo Augusto, necdum Regina Francia, & jam tum duplicis filii Philippi ac Ludovici mater, quorum alterum potuisset in Castellam postulantibus mittere, si sororis potiori juri voluisset se opponere. Movere etiam eamdem potuit, ne quid ejusmodi tentaret, nota Comitæ Alvari insolentia atque perfidia, non Regem Regno, sed Regis larvam sibi impetrare volentis, sub qua exerceret firmaretque tyrannidem, adhuc novam, nec uno illo anno, quo vixit puer Henricus frater suus, satis confirmatam. Tertiam causam addit Spondanus, genio suo dignam, videlicet; Non eo tunc statu fuisse  
Regnum.



Regnum Castellæ, ut potentissimi juxta ac religiosissimi Regis, solis expugnandis Infidelibus ac pacis inter Christianos Principes, etiam cum rerum suarum detrimento, totis piissimi animi & florentissimi Regni viribus intenti, cupidinem, cum damno Christianitatis, in Hispania sollicitare deberet.

17 *Quam florens fuerit Castellæ status cum moreretur Alphonfus IX, quantoque florentiorem eundem statum Deus fecerit Ferdinando, addito ei, præter Legionense regnum, totius Bœticæ dominatu, satis apparebit ex hac historia. Non autem nisi post utriusque Reginae matris & S. Ferdinandi mortem, S. Ludovicus fingitur à Francis, illius filio Alphonso movisse controversiam, nulli ejus temporis historico notam, quam ille necesse habuerit conspire, filiam Ludovici Blancam petendo uxorem suo filio Ferdinando, & hinc nascituris liberis regnum paciscendo, etiam cum injuria alterius filii Sancii: quorum tamen nihil vel ex tabulis matrimonialibus vel ex scriptoribus probatur. Quam autem parum decore dicitur de sancto Rege Ludovico, quod ejusmodi controversiam tunc demum moverit; tam est injuriosam aequè Sancto Regi Ferdinando, quod sustineatur, alteri debitum Regnum totis annis absque scrupulo usurpasse. Nam quod ait non nemo, ætatis prærogativam & Hispaniæ leges pro Blanca quidem facere, verum, jura regnandi, non leguleiorum tabulis contineri, sed potius studiis populi, & Principum dexteritate, virtute, festinatione, felicitate, quod in præsentia acciderit, hoc politicam sapit non satis Christianam, quamque absit ut Sanctis vel cogitando adscribat aliquis.*

nepoti suo  
Ferdinando  
traditum  
debitum-  
que.



§. IV. Alphonfi Legionensis conatus irriti, ad Ferdinandum filium & avi & sua successione privandum: hujus Sanctitas, & Gloria postuma.

18  
Pater Alphonfus regnum Castellæ filio invidet,

**P**orro non jam primum à gloriæ virtutisque Hispanæ obtreçatoribus hæc Ferdinando, pridem mortuo & inter Sançtos relato, controversia movetur, super Regni Castellani titulo: pater ejus, Alphonfus Legionensis, illum filio invidit ereptumque voluit; præterdicens, quod deficiente in Castella stirpe mascula, ex Alphonfo Imperatore per Sancium primogenitum ducta, ipse, ex Ferdinando secundo genito ejusdem Imperatoris nepos, proximus esset successioni. Deinde ei arma intulit prætextu Castrorum, quæ jure belli quondam sibi eripuerat socer, filiaque Berengariæ in dotem dederat, quæque ipsa, ut suam & filii Ferdinandi possessionem, pergebat post divortium retinere. His vero litigiis bene compositis, fidelem Ferdinandi operam expertus Legionensis Alphonfus, in bello, tam contra quosdam rebellantes Proceres, quam adversus infideles gerendo: filii tamen & Castellani regni incrementa numquam satis æquis oculis aspicere pater potuit: ideoque sub vitæ exitum tabulas condidit, quibus heredes instituit duas ex priori contubernio filias, nescio quid novi juris & in supremarum potestatum successione inauditi commentus, contra jus filiorum ex posteriori thoro natorum. Ita scilicet Princeps iste, eadem libidine animi qua sanctiones Ecclesiæ contempserat in ducendis uxoribus; etiam jura regnandi fingebat resingebatque, primum à Castellæ regno exclusas volens feminas deficiente masculino; deinde in suo Legionensi excipi eas volens, etiam superstibus maribus filiis suis duobus; tantum ne Castellani, quos oderat, Legionem imperarent.

postea Legionensi quoque eum privare conatur.

19 Aliter profecto Ferdinandus, solius Dei (ut supra dictum) gloriæ augendæ studiosus: unde & contigit eum crescere, etiam temporali potentia. Sed non ex hoc ejus incremento



amento volumus probare justitiam causæ. Multi siquidem Reges, raptores, iniusti, adulteri dominationis suæ terminos latissime ac felicissime propagarunt: sed Sanctis numquam adnumeratus est aliquis, qui fuerit alieni Regni usurpator iniustus, in eaque usurpatione defunctus. Sanctum autem dico Ferdinandum: nam hunc ei titulum, non solum præscriptio temporis immemoralis veteresque pictura, & auctorum tam antiquiorum quam recentiorum consensus vindicant; sed etiam, quæ summa est in terris, auctoritas Apostolicæ Sedis, expensis Processuum de super formatorum Actis, quorum Summarium Romæ impressum anno MDCXXXVIII nati sumus, ex eoque damus tum aliqua hujus ævi miracula (nam vetera exhibet Flos Sanctorum) tum argumenta præcipua, quibus demum inductus est Pontifex Clemens X, ut anno MDCLXXI decerneret Officium ac Missam, per omnes Hispanica monarchiæ provincias, recitari ac celebrari de eo posse, ut vere Sancto & tali semper habito.

cultusque  
antiquus,

Pontificio  
decreto firmatus,

20 Ante quam definitivam sententiam videtur auctor Martyrologii Hispanici Ioannes Tamayus de Salazar scrupulo sibi duxisse, illum adnumerare reliquis Sanctis Hispanis; longe prudentius facturus, si illud suum opus non implevisset fragmentis innumeris, à Pseudo-dextro eique succenturiata auctorum suppositiorum turba acceptis: quibus Hispaniæ adscribuntur plures, qui non solum ad eam omnino nihil pertinent, sed nec ulla verosimili auctoritate asseruntur aliquando in rerum natura fuisse, uti sapius in hoc opere demonstravimus, ac pluries porro demonstraturi sumus. Sed missum Tamayum facio, bona verosimiliter fide, sed exigua discretione usum in suo illo opere; ad Ferdinandum revertor.

Nomen nescio cur præteritum martyrologio Hispanico.

21 Hujus antiquiora recentioraque miracula, quorum jam meminimus, & duplicis Translationis Acta, & quidquid Canonizationem ad extremum pene terminum deductam attinet, dabo Tractatu particulari, quem Gloriam postumam appellabo, Titulo ante hac mihi sæpius usurpato in talibus. Ad eum Tractatum consiciendum, non solum magno mihi usui fuit Summarium jam dictum, sed etiam idem qui utilia multa pro Annotatis suggestit, D. Didacus Ortiz de Zuniga, Ordinis

Gloria postuma datur post Acta.



*Ordinis S. Iacobi Eques, auctor novissimus Annalium Hispalensium, anno MDCLXXVII editorum: unde etiam accepimus historiam inspecti Corporis incorrupti, cum iudicio medicorum de eo miraculo; nec non descriptionem brevem solennitatis gemine, quarum prima tunc acta est, cum Hispaniam allatae sunt Remissoriales Urbani VIII, processus in genere ac specie pro informanda Roma causa fieri permittentis; altera novissime celebrata cum Missa & Officio, auctoritate Clementis X, ut jam indicavi; quae descriptio ultima ut plenior esset, iuvit insigne opus D. Balthazaris de Turre-Furfan, quo totum apparatus, cum in rem ab Ecclesia Metropolitana factum, complexus est; quidquid typographicae arti deerat auxilio chalcographicae supplens, per multas figuras aeri incisas, quarum etiam plerasque dabimus.*

22 Porro ut partim dicta, partim in decursu historiae dicenda melius capiantur, accipe Chronologicam punctorum praecipuorum deductionem.

## CHRONOLOGIA FERDINANDÆ A.

ANNO DCCXIII

**H**ispalis, cum reliqua Hispania Betica occupatur à Mauris.

CIRCA MCLXXIII

Berengaria, Sancti mater, Alphonso IX Regis Castellæ primogenita, nascitur.

MCLXXX

Alphonso Legionensis, Sancti pater, regnare incipit.

CIRCA MCLXXXV

Alphonso Legionen. & Conradus filius FridERICI Imp. Baltheo acciguntur ab Alphonso Castellano: hujus filia Be-



Berengaria Conrado despondetur: sed, ea in Teutonium abire recusante, sponsalia dissolvuntur.

CIRCA MCLXXX

Nascitur Alphonso Castellano Blanca, mater futura S. Ludovici R. Francorum, inter sorores verosimiliter quarto-genita; sic ut primogenita Berengariæ filia esse per atatem potuerit.

MCLXXXV

Alphonsus Legionen. cogitur dimittere Tarasiam Lufitanam, post susceptas ex ea filias duas. Alphonsus Castellanus circa Arcos vincitur à Mauris.

MCLXXXVIII

Adfertur ab Angelis Crux Caravacana, teste Arabica inscriptione. Berengaria Castellana annos circiter 24. vel 26 nata & Alphonso Legion. nupta, parit S. Ferdinandum, annis 17 ante nativitatem S. Ludovici.

MCC

Blanca Castellana, nubit Ludovico Franciæ Principi, annorum 13 Juveni Virguncula (uti hoc ipso anno canit Ægidius Parisiensis) & forsan adhuc impubes.

MCCIII

Alphonso Castellano nascitur heres & successor Henricus.

MCCIX

S. Ferdinando puero agrotanti, sanitas à Deipara redditur ad votum matris Berengariæ. Blanca incipit marito liberos parere, annos circiter 20 nata.

MCCXI

Ferdinandus, primogenitus Alphonsi Castellani, avunculus Sancti, moritur 3 annis ante patrem.

B

ANTE



ANTE MCCXIII

*Iussu Pontificis dirimitur matrimonium Alphonfi Legion. & Berengariæ, post natum eis etiam Alphonsum, fratrem Sancti Regis.*

MCCXIII

*Inter Reges Castellæ & Legionensem fœdus instauratur, salva Berengariæ dote. Saraceni à Christianis ad Navas Tolosanas immensi strage funduntur.*

MCCXIII

*Moritur Alphonfus Castellanus, Sancti avus maternus: succedit filius undennis Henricus I: huic sponsa adducitur B. Mafalda Lusitana.*

MCCXV

*Nascitur S. Ludovicus, futurus Rex Franciæ.*

MCCXVII

*Moritur Henricus R. Castellæ, succedit sororum ejus primogenita Berengaria: qua coronam transfert in suum primogenitum S. Ferdinandum an. 18 ætatis.*

MCCXVIII

*S. Ferdinandus R. Castellæ uxorem ducit D. Beatricem, filiam Philippi Ducis Sueviæ, cognatam Frederici II postea Imper. seque ipse balthæo militari accingit.*

MCCXX

*Rodericus de Camberis, Regi sancto refractarius, compescitur.*

MCCXXI

*Gonsalvus de Molina similiter repugnat & coerceatur.*

MCCXXII



MCCXXII

S. Ferdinandus auxiliatur patri suo Alphonso Legionen. contra Mauros.

CIRCA MCCXXIII

Pingitur Tabula Confraternitatis S. Matthæi, unde accepta effigies Sancti. Nascitur B. Isabella, soror S. Ludovici.

MCCXXV

Blanca R. Franciæ, circa ætatis sue annum 36, parit Stephanum, inter liberos undecim ultimum, vel penultimum juxta Genealogicas tabulas nostri Philippi Labbe. S. Ferdinandus prima in Mauros expeditione Beatix & Ubetæ fines vastat, capit Cascatam.

MCCXXVI

Secunda expeditione Sancto sese subjicit Rex Beatix.

MCCXXVII

Tertium in Mauros incurrens Sanctus, oppida quedam capit. Venit in Hispaniam Legatus Apostolicus.

MCCXXVIII

S. Ferdinandus signat chartam de conventu Prædicatorum Madriti. Fines Giennenses expeditione quarta vastat.

MCCXXVIII

S. Ferdinandus, quintum excurrrens obtinet Capellam: nova Cathedralis Toleti fundamenta ponit.

MCCXXX

Moritur Alphonfus Legionen. heredibus institutis duabus ex Tarasia Lusitana filiabus: sed frustra; Berengaria Ferdinandum inducente in Regnum.

B 2

MCCXXXIII



MCCXXXIII

S. Ferdinandus R. Castellæ & Legionis occupat Ubedam: moritur ei uxor D. Beatrix. D. Alphonsus, Sancti frater, Mauros ad Xerez vincit.

MCCXXXV

Christiani occupant suburbium Cordubense.

MCCXXXVI

Corduba deditioem Sancto facit, Campanæ an. 990 ab Almanfore sublata, Maurorum humeris referuntur Compostellam. Hæreticos Palentia deprehensos castigat Ferdinandus.

MCCXXXVII

S. Ferdinandus secundam uxorem ducit, D. Joannam, Comitis Pontivi filiam. Lucas Tudensis finit suum mundi Chronicon: in quo habet Vitam Sancti hætenus deductam.

MCCXXXVIII

Mortuo Bætica Prefecto Alvaro, Sanctus Cordubam proficiscitur: inde Burgos regressus, Biscayæ Dominum compefcit.

MCCXXXIX

Murciæ Rex in potestatem Sancti Regis se tradit.

MCCXXXII

Capitur Arjona; vastantur fines Granatenses.

MCCXXXIII

Rex Granatæ, clientela Sancti se subjicit, eique Gienium cedit. Rudericus Toletanus historia sua finem imponit.

MCCXXXIII



MCCXXXIIII

S. Ferdinandus abijt in Baticam, numquam amplius Castellam revisurus.

MCCXXXVI

Decreta obsidione Hispalensi, moritur Berengaria, mater Sancti, septuagenaria major.

MCCXXXVIII

S. Ludovicus R. Franciæ, in Terram-sanctam proficiscens, regimen matri Blanca committit, tum forte agentis annum 58 ætatis. Hispalis, mense 16 obsidionis captæ, deditur.

MCCCL

Dicitur inventus à Iudeo liber de triplici mundo, cum prophetia de S. Ferdinando, impostura suspectus.

MCCCLI

Berengaria Abbatisa, filia sancti Regis, corpus Avie Burgos transferri curat.

MCCCLII

Moritur Hispali & ibidem sepelitur S. Ferdinandus. Moritur Blanca mater S. Ludovici, in Palestina absentis, haud multo major sexagenaria.

MCCCLIII

Alphonfus Sapiens R. Castellæ & Legionis, Sancti Regis primogenitus, condit tabulas de urbis & agri Hispalensis inter Christianos partitione.

MCCCLXX

Moritur S. Ludovicus R. Franciæ, cæc sobrinus S. Ferdinandi.



M C C L X X I I I I

*Moritur Alphonfus R. Castellæ & Legionis, Sancti filius, sub quo aut successore filio scripta Chronica ejusdem Sancti Regis. Sancius, exclusis ex premortuo fratre Alphonso & Blanca Francica nepotibus Alphonso & Ferdinando, quibus Sapiens regnum legarat, ipsum sibi vendicat & retinet.*

M C C L X X X V

*Moritur Toleti Sancius, Alphonsi filius, Ferdinandi nepos, sub quo jacta fundamenta novæ Cathedralis Hispalen: succedit filius decennis Ferdinandus IV.*

M C C C X I I I

*Ferdinandus IV R. Castellæ & Legionis moritur: succedit filius anniculus Alphonfus XI.*

M C C C L

*Alphonfus XI R. Castellæ & Legionis moritur; succedit filius Petrus Crudelis.*

M C C C L V I I I

*Fridericus, Magister Ord. S. Jacobi, Alphonsi XI filius nothus, jussu fratris interficitur: corpus cum corpore Sancti Regisan. 1579 transfertur.*

M C C C L X I I

*Moritur Maria Padillia, pellex Petri Crudelis, corpus ad Regia sepulcra transfertur: postea cum iisdem etiam translatum in novam Capellam.*

C I R C A M C C C L X X X V I

*Accidit Miraculum S. Ferdinandi, primum ex iis quæ notat Flos-Sanctorum.*

M C C C L X X X V



MCCCLXXXV

Sphæræ quatuor æneæ, Turri Hispalensi impositæ à conditoribus Mauris, Terræ-motu dejiciuntur.

MCCCEVII

Absolvitur structura novæ Cathedralis Hispalensis, ante annum 1266 inchoata.

MCCCCXXIIII

Moritur Alphonsus à Cartagena, ex Zamorensi Episcopo Archiepiscopus Burgensis, Auctor Anacephalæosis rerum Hispaniæ, in qua describitur Rex Sanctus.

MCCCCLXX

Moritur Rudericus Sanctius, Episcopus Palentinus, Auctor Historiæ Hispanicæ, contra ipsius mentem clare explicatam parte 3 cap. 39, turpiter interpolata parte 4 cap. 4, ubi iterum de Berengaria, Sancti matre.

MCCCCLXXX

Garcias Lupus de Cardenas describit historiam Crucis Caravacensis.

MDVIII

Ferdinandus Catholicus Hispaniarum Rex, Gladium S. Ferdinandi in processione gestat.

MDXV

D. Fernandus Enriquez, portat Gladium Sancti, eique inscribitur ejusdem Chronica primæ editionis ex Ms. Ecclesiæ Hispalensis.

MDXXXII

Editur Hispali Flos-Sanctorum, cui inserta Vita Sancti, composita ante annum 1500.

B 4

MDXXXVIII



MDXXXVIII

*Moritur 20 Februarii Vener. P. Ferdinandus de Contreras, Capellanus Ecclesie Hispalensis, cujus canonizandi causa versatur in Rota Romana.*

MDLI

*Imprimitur Vallisoleti Chronica Generalis Hispaniæ, ab vel sub Alphonso Sapiente composita.*

MDLXXV

*Absolvitur fabrica nova Capellæ Regiæ in ecclesia Hispalensi.*

MDLXXVII

*Hieronimus de Gudiel Compluti evulgat Compendium historiarum Hispaniæ, in quo plura de Sancto Rege.*

MDLXXXIII

*In Cathedrali Hispalensi transfertur imago Dominiæ nostræ de la Antigua.*

MDLXXXVIII

*Corpus Sancti, cum aliis corporibus Regiis, solenniter transfertur in novam Capellam.*

MDLXXXVII

*Alphonfus Morgadus edit Hispali Historiam Hispalensem.*

MDLXXXX

*Lectioes pro Dedicatione Ecclesie Hispalensis approbantur à Congregatione Rituum Romæ. Fundatur Missa pro Anniversario sancti Regis.*

MDCXXVII

*Paulus de Espinosa publicat Historiam, Antiquitates,*



tates, & Magnalia Urbis Hispalensis.

MDCXXVIII

*Rome expediuntur Remissoriales in ordine ad Processus pro Canonizatione Sancti formandos.*

MDCXXXI

*Hispali sumitur Informatio de Miraculis Sancti.*

MDCXXXIII

*Capitulum Hispalense Deputationem ex suo corpore instituit pro negotio Canonizationis optata, ejus directionem & sumptus omnes in se suscipiens. Inspicitur rite corpus Sancti.*

MDCXXXVIII

*Rome imprimitur Summarium Processuum.*

MDCLV

*Ibidem declaratur antiquus Sancti Regis cultus excipi à Decretis Urbani VIII.*

MDCLXVIII

*Iterum inspicitur sancti Regis incorruptum corpus.*

MDCLXXI

*Clemens X confirmat cultum S. Ferdinandi, eique decernit Officium & Missam. Balthasar de Turre-Farfan describit Festa Hispali hac occasione, & hoc anno celebrata.*

MDCLXXIII

*Festum S. Ferdinandi, prius ad libitum, jubetur in omnibus Regnis Hispaniarum fieri ritu Duplici.*

MDCLXXV

*Lectioes propriæ, pro Officio S. Ferdinandi, à Congregatione Rituum approbantur.*

B 5

MDCLXXVII



M D C L X X V I I

Didacus Ortiz de Zuniga edit *Annales Hispalenses*,  
*in quibus Feste & Translationes anni 1671 describit.* Cor-  
 nelius Galle *in signem S. Ferdinandi imaginem Antver-*  
*pie sculpsit, dedicatam Archiepiscopo Hispalensi D. Ambro-*  
*sio Ignatio de Spinola y Gusman.*

M D C L X X V I I I I

*Corpora Regine Beatricis & Regis Alphonfi, haftenus*  
*cum S. Ferdinandi corpore intra eandem tumbam clausa,*  
*in proprios translata loculos, reponuntur ad latera Capellae*  
*Regiae.*

M D C L X X X I I I I

*Acta sancti Regis seorsim eduntur Antverpia, impressa*  
*sumptibus Decani & Capituli Hispalensis.*



DE



DE VITA

S. FERDINANDI

Regis Castellæ & Legionis.

PARS PRIMA

Ex chronico Lucæ Tudensis, Coævi.

§. I. Adita regni Castellæ possessio, virtutes & bella Ferdinandi.



ANNO MCCLV a Fernandus, filius A-

a  
Factus an.  
1217 Rex  
Castellæ.

defonsi Regis Legionensis in Ca-  
stella, ei matre Berengaria tra-  
dente regnum, felicissime regna-  
re cœpit. Siquidem Castellæ no-  
biles regnum Berengariæ Reginae  
tradi derunt, eo quod erat primo-

genita Adefonsi Regis Castellæ: & ipsa, ut dictum est, tradidit regnum filio suo. Hic autem Rex Fernandus, gravissima adolescentia venustatus, non (ut illa ætas assolet) lasciviam amplexatus est mundi; sed pius, prudens, humilis, catholicus, & benignus, senilibus se moribus decoravit. Etenim ita obediebat prudentissimæ Berengariæ Reginae matri suæ, quamvis esset regni culmini sublimatus, ac si esset puer humillimus sub ferula magistrali. Habebat secum prudentissimos viros, quibus tam ipse quam mater totum suum consilium committebant.

2. In tantum regnum sibi subditum, succensus igne Catholicæ veritatis, strenue rexit, ut inimicos fidei Christianæ totis viribus persequeretur, & quoscumque reperiebat hæreticos flammis exureret, & ipse vice famulorum ignem & ligna in eis comburendis.

virtutibus  
Regi con-  
gruis excel-  
lit;



**b** rendis ministrabat *b*. Aderat illi in humilitate iusta  
 severitas, qua reprobos puniebat; & in severitate iu-  
 sta, misericors, & clemens, humilitas qua prostra-  
 tis inimicis \* placebat. Ejus Regalis animus avaritiã  
 numquam potuit inflammari: siquidem visum est  
 quod requieverit super eum spiritus sapientiã, qui  
 fuit in Adefonso Rege Castellæ avo suo; & spiritus  
 fortitudinis & clementiã, qui erat in Adefonso Rege  
 Legionensi patre ipsius. Quid plura? quod de nullo  
 Regum præcedentium legitur, omnino irreprehensi-  
 bilis fuit, quantum nobis scire datum est: & thorum  
 conjugalem unquam minime violavit. Duxit nam-  
 que uxorem ex Imperiali genere \* Romanorum Deo  
 devotissimam feminam, nomine *c* Beatricem: ex  
 qua genuit Adefonsum, Federicum, Fernandum,  
 Philippum, Henricum, Sancium, Emmanuelem, *d*  
 Alienor, Berengariam, & Mariam.

**3** Omnibus etiam Ecclesiis ita omnia sua jura ser-  
 vavit, ut nullus esset qui auderet eas vel in aliquo  
 molestare. In tanta pace regnum sibi subditum rexit,  
 ut majores vel minores in aliorum res insurgere non  
 auderent. Sed cum regnare cœpisset, Comes Alva-  
 rus de Castilla, & fratres ejus Comes Fernandus &  
 Comes Gundisalvus, contra eum rebellare cœpe-  
 runt. Et cum Rex Fernandus, una cum matre sua  
 Berengaria, cum manu militum, juxta castrum quod  
 dicitur *e* Ferrerola, transitum faceret; Comes Alva-  
 rus ei bellum indixit. Fuit autem Dominus cum Re-  
 ge Fernando, & cepit ipsum Comitem Alvarum: &  
 tam ipse Alvarus quam fratres ejus multa Castilla  
 Regi Fernando tradiderunt, in quibus rebellabant  
 ei: & Comes Alvarus est tunc à vinculis liberatus.

**4** Rex autem Legionensis Adefonsus cum exerci-  
 tu suo, quosdam regni Castellæ fines molestabat, eo  
 quod adhuc quædam ad regnum Legionense spe-  
 ctantia detinebant *f* Castellani. Tunc congregati  
 sunt contra eum omnes nobiles de Castilla, quia re-  
 vera

\* an par-  
 cebat?

imprimis  
 pudicitia.

\* an Ger-  
 manorum

Pace per re-  
 gnum sta-  
 bilita,



vera filius ejus Rex Fernandus cum patre pugnare  
 nolebat. Inito autem certamine g prædicti nobiles  
 Castellæ fugati sunt, & omnes in Castellon à Rege  
 Adefonso inclusi. Tunc mutuo colloquentes de pa-  
 ce, ut justum erat, firmaverunt pacem inter patrem  
 & filium: & ad tantam concordiam Regna Hispa-  
 niæ pervenerunt, ut unanimiter convenirent ad A-  
 rabes persequendos. O quam beata tempora ista, in  
 quibus fides Catholica sublimatur, hæretica pravitas  
 trucidatur, & Saracenorum urbes & castra fidelium  
 gladiis devastantur! Pugnant Hispani Reges pro fi-  
 de, & ubique vincunt. Episcopi, Abbates, & Clerus  
 ecclesias & monasteria construunt: & ruricolæ abs-  
 que formidine agros excolunt, animalia nutriunt,  
 pace fruuntur, & non est qui exterreat eos.

intendit pa-  
 rando bello  
 Maurico

5. Eo tempore reverendissimus Pater Rodericus,  
 Archiepiscopus Toletanus, ecclesiam Toletanam mi-  
 rabili opere fabricavit; prudentissimus Mauricius,  
 Episcopus Burgensis, ecclesiam Burgensem fortiter  
 & pulchre construxit; & sapientissimus Joannes,  
 Regis Fernandi Cancellarius, ecclesiam Vallisoleti  
 fundavit, & multis possessionibus gloriose dotavit.  
 Hic tempore procedente factus Episcopus Oxomen-  
 sis, ecclesiam Oxomensis opere magno construxit.  
 Nobilis Nunius Astoricensis Episcopus, inter alia quæ  
 prudenter gessit, muros Astoricensis urbis, episcopium  
 & ecclesiæ claustrum fortiter & pulchre studuit repa-  
 rare. Regula juris Laurentius, Auriensis Pontifex, e-  
 jusdem ecclesiam & episcopium quadris lapidibus fa-  
 bricavit, & pontem in flumine Minio juxta eandem  
 civitatem fundavit. Generosus etiam Stephanus, Tu-  
 densis Episcopus, ejusdem ecclesiam magnis lapidibus  
 consummavit, & ad consecrationem usque perduxit.  
 Pius autem & nobilis Martinus, Zamorésis Episcopus,  
 in ecclesiis constituendis, monasteriis restaurandis,  
 pontibus & hospitalibus edificandis continuo præbe-  
 bat operam efficacem. His & aliis sanctis operibus no-

ecclesiis  
 restauran-  
 dis

Episcopus in  
 pio opere ju-  
 vans.

stri



stri beati insistent Pontifices & Abbates, isti & alii, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ. Adjuvant his sanctis operibus largissima manu Rex magnus Fernandus, & prudentissima mater ejus Regina Berengaria; multo auro, argento, pretiosis lapidibus, & sericis ornamentis Christi ecclesias decorantes. Eo tempore per totam Hispaniam Fratrum Prædicatorum & Fratrum Minorum *b* construuntur monasteria, & ubique verbum Dei prædicatur.....

*Patrem Regem Legionis juvat contra Mauras.*

6 Adefonsus Rex Legionis, ubi cum filio suo pacem habuit, quosdam rebelles in regno suo perdomuit Rege Fernando filio suo auxilium præbente.... Rex autem Castellæ Fernandus, quam sapienter tunc temporis gesserit, non est qui scriptis ostendere posset. Etenim revocavit virum potentissimum Alvarum, Petri Fernandi de Castella filium, qui erat cum Saracenis; & aggregato suorum exercitu magno, barbarorum fines invasit; & multas strages Saracenis inferens, cepit ab eis civitatem Baëtiam, Porcunam, Quesadam, Andujar, Aznataraph, Garciez, *i* Martosiaheni, Capellam, & alias plures, & cum magna victoria in Castellam reversus est. Post hæc Reverendissimus Pater Joannes, Cardinalis Romanus Sabiniensis Episcopus, Apostolicæ Sedis Legatus, missus est in Hispaniam, à gloriosissimo Papa Gregorio. Hic inter cetera quæ sancte gessit, Reges Hispanos contra Saracenos studuit incitare: unde Rex Legionensis Adefonsus, cum exercitu suo & parte exercitus filii sui Regis Fernandi, obsedit Cacères, oppidum fortissimum barbarorum & cepit ipsum....

ANNOTATA.

*a* Flos Sanctorum aliique passim notant annum Christi 1216, sed male; cum Alphonsus avus solum obierit anno 1214, 23 Septembris; & postea puer Henricus Rex vixerit in regno annis 2 menses 10, mortuus 6 Junii 1617.

*Sancti Zelus contra hæreticos,*

*b* Huc spectat quod Odoricus Raynaldus ad an. 1236 ex Regesto Gregorij Papa IX lib. 10 Ep. 182 notat his verbis; Cum Palentiæ aliquos hæretica lue infectos deprehendisset Ferdinandus, candenti ferro æternis infamiae notis in vultu inuri jussit: ii vero, calamitatis illius sensu



su ad poenitentiam ducti, conciliari Ecclesiae solvique anathemate demisse flagitarunt: quam Provinciam Gregorius Episcopo Palentino dedit.

c Quia pater ejus vocabatur Philippus, filius Frederici Aenobarbi & frater Henrici Imperatorum, ipse electus post fratrem Imperator; hinc auctori *Legenda veteris* obrepfit, ut Beatricem faceret filiam Philippi Regis Franciae.

d Eadem *Legenda* solum nominat quinque, & quidem ordine perturbato, Alfonsum, Fredericum, Emanuelem, Philippum & Henricum.

e Ferrerola, seu Ferreola, vulgo Herrera.

f Nempe, ut ait *Rodericus lib. 7 cap. 31*, Alphonsus Castellansis, celebratis nuptiis, omnia quae jure belli abstulerat, nunc genero, olim hosti, dedit filiae suae: & hac utique dirempto matrimonio debebant ipsius filiorumque manere: & sic antea *cap. 24* dixerat, quod post divortium guerra & vastationes vix aliquo tempore inter Reges cessaverunt, Rege tamen Castellae in omnibus praevalente, & de regno alterius castra plurima occupante: sed tamen nec sibi, nec filio, sed nepoti Ferdinando omnia acquirebat: quem vel ideo studiosius apud se retinebat pater ejus Rex Legionis, ut matri opus industria fuerit ad eum recipiendum, sicut in *Actis ex Roderico dandis* videbimus.

Dos Regina  
Berengaria.

g *Rodericus* (cui potius hic credimus) ait, non nisi exercitus Castellani praecursores fuisse, qui Legionensi Regi occurrentes, absque certamine fugerint in castellum istud; ibique inclusi coeperint de concordia agere, laeso qui bellum suscitabat Alvaro.

h De Praedicatorum Conventu Madritensi extat diploma apud *Espinosa* fol. 152 lingua vulgari antiqua initio ac sine scriptum, ubi dicitur Ferdinandus, Dei gratia Rex Castellae & Toleti, & Facta carta apud Medinam del campo, xxiv die Junii Aera m cclxvi anno regni sui xi, qui est Christi an. 1228.

i Vereor ne depravata sit lectio, quia tamen Lucas, *Chronicon* suum non perduxit usque ad obtentam Jaen, non audeo legere divisim Martos, Jahen.

a Tarasia, Sancii Regis Portugalliae filia, prius ducta quam Berengaria; sed post ternam prolem susceptam, propter affinitatem in secundo gradu, ab Alphonsi thoro separata. Agit de hoc conjugio incesto *Rodericus Toletanus lib. 7 cap. 24*; ac deinde de matrimonio Berengariae & divortio.

## §. II. Successio Ferdinandi in regnum Legionense, expeditiones contra Mauros.

Obit autem Era m cclxviii, viii Kalendas Octobris [Adefonsus Rex Legionensis] Rex autem Fernandus filius ejus tunc temporis erat in expeditione in terra Maurorum: & cum audisset quod decesserat pater ejus, festinavit venire Legionem, ut obtineret regnum patrum suorum. Eo tempore facta est perturbatio magna in regno Legionensi: multi namque milites Galleci

Defuncto  
Alfonso Legionen.



*nequid quã  
obstantibus  
feditiosis,*

Galleci & Astures, multas populationes, quas Rex Adefonsus fecerat absque murorum ambitu, incendio tradiderunt. Nitebantur etiam resistere Regi Fernando si possent: sed omnipotens Deus illum mirabiliter adjuvabat. Etenim Miles nobilissimus Didacus, cum esset Legione, fecit suos per palatium Regis furtive ascendere, & turrim & ecclesiam B. Isidori occupavit. Reverendus autem Pater Rodericus, Episcopus Legionensis, vir nobilis, providus, & honestus, ut hæc vidit, ecclesiam Legionensis Sedis armis, hominibus, & bellicis apparatus munivit, ut civitas Regi Fernando servaretur; civesque turre murorum & ecclesiarum, ut potuerunt, similiter munierunt.

*uno etiam  
divinitus  
punito,*

8 Erat tunc in ipsa civitate die ac nocte continua vox belli, & tribulatio, & angustia magna: sed misericordia Dei non defuit; & prædictus Didacus ægritudine valida est percussus, ita ut ipse vel in eo nescio qui clamaret, quod B. Isidorus, ob auxilium Regis Fernandi, volebat ipsum Militem interficere, eo quod occupaverit turrim & ecclesiam ejus. Præterea à capite dicti Militis oculi videbantur avelli, & concavitate sua egrediebantur, non sine magno dolore: unde compulsus, cum se videret tam gravissime vexari, consilio Sanciae Comitissæ venerabilis matris suæ, Abbati & Conventui ipsius monasterii turrim & ecclesiam restituit, & damna quæ illis intulerat integravit: datoque super sancta Dei Evangelia juramento, quod de cetero esset miles & vassallus B. Isidori Confessoris, illico sanitati restitutus est, & statim cum suis de civitate egressus.

*fit Rex Le-  
gionis.*

9 Episcopus autem Rodericus & cives, gaudentes in Domino, quod etiam Sancti pro Rege Fernando pugnabant, miserunt nuntios illi, veniret cito suam accipere civitatem. Venit itaque Rex Fernandus (qui vere creditur Rex virtutis, eo quod sit virtuosus) una cum prudentissima D. Berengaria matre sua, & Legionen-



gionensem civitatem ingressus cum gloria magna, obtinuit regnum patrum suorum. Tunc confluentibus ad eum de singulis civitatibus & oppidis viris nobilissimis, concessit eis bonos mores & foros antiquos, & etiam illis multa gravamina relevavit. Supererant duæ nobilissimæ sorores suæ, filiæ Regis Adefonfi, quas genuerat ex Regina Tarasia, Sancia scilicet & Dulcia, quas habuit in magna reverentia, donans illis dum viverent annuatim triginta millia aureorum. Deinde pacificato toto regno suo, omnes Milites, qui populationes patris sui incenderant, exulavit.

10 Post hæc, congregato Legionis & Castellæ exercitu magno, ingressus terram Maurorum, obsedit Ubedam & cepit eam. Eo fere tempore inclytus Adefonfus frater ejus, & Alvarus heros potentissimus de Castella, de mandato Regis, cum nobilium exercitu deprædantes terram Maurorum, usque ad mare mediterraneum hostiliter pervenerunt: quibus cum exercitu innumerabili occurrit Rex barbarus, nomine Abenfuth, juxta civitatem quæ vocatur Xerez. Commisso certamine fugati sunt Mauri, multis millibus suorum prostratis, & Christiani reversi sunt in patriam, cum multis opibus & gloria magna. Iterum Rex Fernandus movit exercitum; & fines Saracenorum invadens, cepit fortissimum castrum, quod dicitur S. Stephanus, & quædam alia: & acceptis à Saracenis thesauris multis, reversus est. Divulgabatur fama Regis Fernandi per universas regiones, & de fide, gloria, & victoriis ejus loquebantur omnes gentes. Siquidem magnanimitas ejus & sapientia omnes hostes ejus vehementissime deterrebat.

11 Regina vero Berengaria mater ejus in tanto sapientiæ culmine ferebatur, ut in regni administratione, cuncta sapienter & nobiliter ordinaret: quapropter secure Rex Fernandus faciebat moram in expeditione contra Saracenos, eo quod Regina Be-

C

rengaria

*Casis ad  
Xerez Mauris*

*ipse, relicta  
ad regni gubernationem  
matre,*



*contra eof-  
dem egre-  
ditur:*

rengaria vices ejus sapienter in regno Legionis & Castellæ supplebat: & tanta securitate & pace utrumque regnum gaudebat, ut parvus vel magnus aliquis non auderet violenter res alterius occupare: tantus invaserat cunctos hæreticos terror, ut cuncti de utroque regno fugere festinarent. Mittebat Regina Berengaria abundanter filio suo Regi Fernando, dum esset in expeditione, milites, equos, aurum, argentum, cibaria, & quæcumque erant necessaria exercitibus suis.

*\* an mo-  
nasterio?*

*manubias  
S. Isidoro  
vovet.*

12 Era MCCLXXIII Regina D. Beatrix obiit, & sepulta est Burgis in regali \* cœmeterio, quod bonæ memoriæ fecerat Castellæ Rex Adefonsus. Ante paucos dies discesserat filia Regis Fernandi & Reginae Beatricis Maria puellula, quæ Legionem in monasterio S. Isidori est sepulta. Tunc temporis devotissimus Rex Fernandus, coram corpore B. Isidori fixis genibus oravit, & votum faciens dixit viva voce: Adjuva me, Beate Confessor, contra Saracenos, & de his quæ adquisiero huic ecclesiæ tuæ conferam honorabilem portionem.

*Tarasia Al-* a Tarasia, Sancii Regis Portugallia filia, prius ducta quam Berengaphonfi Le-  
ria; sed post ternam prolem susceptam, propter affinitatem in secundo gradu, gion. uxor 1. ab Alphonfi thoro separata. Agit de hoc conjugio incesto Rodericus Toletanus lib. 7 cap. 24; ac deinde de matrimonio Berengariæ & divortio.

§. III S. Ferdinandus Cordubam recuperat, & ablatas campanas S. Iacobo restituit.

13 **E**O tempore quidam Catholici, viri strenui, de frontaria Maurorum, qui Almugavares vocantur, collecta suorum multitudine, de nocte terram Saracenorum furtive ingressi sunt. Qui cum venissent Cordubam, & custodes murorum ipsius civitatis barbari minime vigilarent; per scalas & funes civitatem magnam Cordubam intraverunt, & maximam obtinuerunt partem



tem turrium & murorum. Et cum adversus Saracenos fortiter dimicarent, & multos ex eis occiderent; festinanter miserunt nuntios ad Regem Fernandum, ut ad eorum properaret succursum. Erat tunc in partibus illis heros potentissimus, Alvarus de Castella; & veniens festinus ad succurrendum Christianis, extra Cordubam tentoria fixit. Paucissimi erant Christiani, habito respectu ad Saracenos: sed quotidie de barbaris, adjuvante Domino, triumphabant.

*Capto à Christianis Corduba suburbio,*

14 Quantæ autem magnanimitatis fuerit Rex Fernandus, ex hoc potest adverti, quod statim Beneventanis, & Zemoensibus, & aliis sibi adstantibus dixit: Si quis est hic amicus & fidus vassallus, sequatur me. Erat tunc hiems valde pluviosa: & dum non haberet secum centum milites, ingressus est audacter per frontariam regni Legionis, & cum paucis Cordubam venit. Magnus timor & dolor invasit amicos cunctos Regis Fernandi, cum pervenit ad eos Regem se tanto discrimini contulisse. Accelerabant cuncti tanto Domino subvenire, sed resistebant eis flumina inundantia & pluviarum tempestas. Rex autem Fernandus stabat fortis & imperterritus, & Saracenos cum suis fortiter feriebat. Et cum ingressum civitatis & egressum non possent Christiani Saracenis prohibere, eo quod prohibente flumine magno *b* Guadalquivir ad alteram partem non poterant transire, & Saraceni egrediebantur & ingrediebantur per Pontem; Rex Fernandus fecit fieri balsas *c* & navigia de lignis & coriis, & ipse Rex cum paucis primus transivit. Tunc prohibitus est Saracenis egressus & ingressus, & cepit Rex castrum quod erat in ipso ponte.

*Sanctus eodem cum paucis proficitur,*

15 Obsessa fuit civitas Cordubensis, undique prope ante Christianorum exercitu: & cum quotidie ab utraque parte gladiis mortiferis & jaculis fortiter certaretur, tandem laboribus multis & fame victi

*ac denique urbem obtinet*



Saraceni, Regi glorioso Fernando Cordubam civitatem inclytam tradiderunt: & ipsi Saraceni recedentes, se aliis Agarenorum oppidis contulerunt. Ingressus est Rex Fernandus Cordubam, cum gloria & lætitia magna; & eliminata omni spurcitia Mahometi, Pontifices sacri, in festo Apostolorum Petri & Pauli, ad honorem D. N. Jesu Christi & Genitricis ejus Reginae cælorum Mariæ, in eadem urbe divina mysteria peregerunt; magnum illud Saracenorum oratorium Genetricis Dei Mariæ nomine decorantes.

*& restituit  
campanas  
S. Jacobi.*

d

e

16 Inventæ sunt ibi campanæ, quas ob insigne ab ecclesia S. Jacobi Apostoli Rex Cordubensis olim detulerat Almanzor *d*, & Rex Catholicus Fernandus fecit eas Saracenorum humeris ad ecclesiam S. Jacobi *e* reportari. Capta est civitas Cordubensis Era MCCLXXIV: & reversus est inclytus Rex Fernandus Toletum cum victoria & gloria magna. O quam beatus iste Rex, qui abstulit opprobrium Hispanorum, evertens solium Barbarorum, & restituens ecclesie S. Jacobi Apostoli campanas suas cum magno honore, quæ multo tempore fuerant Cordubæ, ob injuriam & opprobrium nominis Christi. Accepit etiam Rex Fernandus Turgellum, Sanctam-Crucem, Alhange, & quædam alia castra.

#### ANNOTATA.

*a* Non civitatem acceperunt, sed ejus suburbium unum post antemurale, ut ex sequenti ipsius urbis oppugnatione apparet.

*Campane  
Compostel-  
lenses.*

*b* Guadalquivir, antiquis Bætis, unde Hispania Bætica, nunc Andalusia.

*c* Balsa Hispanice ratis dicitur.

*d* Circa an. 990 anno 13 & ultimo Regis Almanfor, occupata Compostella, minores campanas inde ablatas scribit Rodericus lib. 5 cap. 16: quod sacrilegium Barbaro fatale fuit, etsi alioqui ab ulteriori injuria sacro loco inferenda abstinerit, fulmine territus.

*e* Addit Legenda, quod sicuti humeris Christianorum avectæ fuerunt campanæ, jubente Almanfore; sic de mandato Ferdinandi, eas referre coacti sint ipsimet Mauri.

DE



## DE VITA S. FERDINANDI III

Regis Castellæ &amp; Legionis

## PARS SECVNDA 4.

a

Ex libro Hispano dicto Flos Sanctorum  
anni MDXXXII.

§ 1. *Arjonenses, Granatenses, Giennenses Mauri  
recepti in ditionem Ferdinandi. Hispalis ab  
eodem recuperata.*

**S**Tatim post subactam Cordubam, abiit Rex<sup>17</sup> excursionem facturum in ditionem Hispalensem: cui Arjona transeunti indicatum est, quod ibi esset Rex nomine Alhamad, idemque generosus eques, qui ei magnum posset inferre damnum, posteriora exercitus cum impedimentis carpendo. Hoc intellecto, statim versus Arjonam Rex tetendit, misitque ad Regem Alhamadum, causa tractandi cum eo. Qui cum egressus esset ad Regem, eique se subiecisset; promisit ei Rex, quod si Arjonam *b* tradere vellet, facturum eum esset Regem Granatæ; interim tueretur exercitus Christiani impedimenta, curaretque ne quid eorum periret. Quod cum ei Rex Maurus jurasset, abiens Fernandus incurrit in agros Hispalenses.

<sup>18</sup> Misit deinde Rex nuntios ad præcipuos quosdam Granatensis urbis incolas, ut exauctorato eo quem tunc habebant Rege, Alhamadum Arjonensem Regem assumerent: hoc vero cum eis persuasisset, eo quod Alhamadus nomen haberet viri fortis, isque ad regnum pervenisset, continuo tradidit Fernando Arjonam. Fernandus vero eundem monuit, ut recordaretur, quod



*Jaën ab eo  
sibi conces-  
sam munit.*

**c** per ipsum factus esset Rex Granatensis; ideoque petebat ut sibi traderet civitatem Jaën *c*, sub hac conditione, ut eam ipsi redderet quandocumque is postulasset: atque ita urbem illam obtinuit, arcemque in ea, quæ nunc est, ædificavit. Molitionem autem istam ægre ferentibus Mauris, & cur id faceret interrogantibus, respondit; hoc se facere, ut ne civibus cogeretur esse molestus, sed sibi suisque illac transi- turis absque incommodo eorum hospitium inveniret.

*Mauros His-  
palenses  
excursionibus  
fatigat,*

**d** 19 Toletum deinde rediturus Fernandus, Cordu-  
**e** bæ reliquit Magistrum D. Pelagium Correa, & D. Rodericum Alvarez Asturicensem, aliosque plures, Hispalim usque excursuros. Metatus est autem Magister Pelagius in loco, qui dicitur Sant-Lucar *d* de Albayda, inter Hispalim & Tejadam; Rodericus autem, Alcalæ *e* de Guadayra: atque ex his locis ad eo infestos habuerunt agros Hispalenses, ut ad magnas angustias Mauros compulerint. Inito ergo cum Proceribus suis consilio, convenerunt de certa auri summa, duobus istis Equitibus danda, pro pace cum iis habenda: quam illi haud difficulter concesserunt. Quia autem sciebant Mauri, Fernando Regi constitutum esse manere in Castella totis tribus annis, decreverunt quantam maximam possent sementem facere: quod ita eis successit, ut si messem colligere permitterentur, deesse iis non potuisset annona per annos viginti, adeo fœcundus fuit annus iste. Tunc Magister Pelagius & D. Alvarus significarunt Regi quidquid actum erat, & quod, nisi ipse novam messem nunc collecturus veniret, non deberet intra ~~tra~~ viginti annos de capienda Hispali cogitare.

*dein urbem  
obsidet:*

**f** 20 Hoc nuntio accepto Rex, statim & absque mora Burgis *f* discessit, cum Equitibus circiter centum: & evocatorias misit per regnum totum, mandans ut omnes Hispalim convenirent. Advenit autem eo Rex Fernandus medio Martio, anno Domini

mini



mini g MCCXLVIII, civitatemque tam arcte cinxit ex g  
 omni parte, ut necessaria ad victum inferri in eam  
 non possent, nisi per h Axarafam: quæ non poterat h  
 præcludi, eo quod prope Trianense i castrum tenfa i  
 erat catena perquam grandis, trans ipsum fluvium,  
 à turri aurea usque ad alteram partem: quæ catena  
 adjumento magno Mauris fuit. Quidam autem, Ro-  
 manus k Bonifacius dictus, civis Burgenfis, dixit k  
 Regi: Habeo navim valde bonam, quacum si bo-  
 num ventum annuerit Deus, velis expansis prove-  
 ctus, intendo catenam istam perfringere. Tum Rex  
 per triduum integrum se recepit ad orandum, &  
 nec ullius alloquium suscepit; ab oratione autem  
 regrediens mandavit, ut nautæ navim appararent.  
 Quæ cum velis expansis promoveretur, tam validus  
 ea implevit ventus, ut sursum in flumen provecta,  
 non tantum catenam illam perruperit, sed etiam  
 pontem justo ab inde spatio distitum. Qui successus  
 magnam Mauris molestiam attulit, utpote jam om-  
 ni ulteriori spe necessariæ annonæ obtinendæ pri-  
 vatis.

21 Ergo parvo post tempore petierunt Mauri loqui  
 cum Rege, qui eis transmisit Rodericum Alvarez A- *eamque per*  
 sturicensem; cui dixerunt, quod ei tradituri essent ci- *deditionem,*  
 vitatem, modo sibi liceret egredi cum uxoribus, liberis, *accipit.*  
 atque fortunis; manere autem volentibus sub Regis  
 obedientia atque ad ejus servitium, id liceret. Rex  
 vero arbitrium conditionum ad Adefonsum filium  
 retulit, qui respondit, faceret pater suus quod bonum  
 videbatur. Postea vero redierunt Maurorum legati,  
 petentes inducias sibi dari, ad demoliendam turrim  
 & mezquitam majorem: qua de re Adefonsus inter-  
 rogatus edixit, quod si vel unicam tegulam in civi-  
 tate moverent, omnes mactari juberet. Videntes  
 igitur talia frustra peti, supplicarunt Regi, ut septem  
 dies sibi concederet, intra quos civitatem traderent,  
 ea qua Rex vellet conditione & forma. Intravit er-



I go Rex Fernandus in urbem Hispalensem die VIII /  
Novembris, anno Domini MCCXLVIII: mansit autem  
m in urbe major m pars incolarum.

## A N N O T A T A .

a In hac secunda parte multa dicuntur plane aliter quam à Garibaido ac Mariana, Chronicam Ferdinandi antiquam secutus, cui nos quoque plus fidei inesse arbitramur: volui tamen Legendæ istius verba hic dare, iudicium discriminis faciendi Lectori relinquens.

b Arjonam volunt aliqui Albam Virgaonensem Plinii, vel Aurigiam Livii fuisse, inter Jaën & Anduxar, quam hodieque scimus superesse, non ex tabula ubi deest, sed ex relatione de inventis ibidem an. 1630 Reliquiis commemorandis ad 21 Augusti, quando agemus de SS. Bonoso & Maximiano. Chronica urbem obsessam fuisse scribit & deditioe captam.

Giennii de-  
ditio.

c Jaen, Latine scribentibus Roderico & aliis Giennium & Gienna, quam Chronica dicit prius obsessam & ad extrema redactam, quam Rex barbarus, se suaque fidei Ferdinandi committens, urbem tradi juberet; nec meminit adjectæ conditionis, imo Christianos incolas illuc inductos scribit, utique Mauris omnibus aut plerisque egredi jussis. Nihil etiam ibi de promotione Alhamadi, per Ferdinandum curata.

d San-Lucar de Albayda, hodie, San-Lucar la Major, urbi Hispalensi ad Occidentem jacet, cis flumen Guadiamar, intervallo circiter leucarum 4; distinguendum à San-Lucar de Barrameda, maritimo oppido ad estuaria Batis, ac veluti portu urbis Hispalensis.

e Alcala de Guadaira, ad Orientem ejusdem urbis, vix duabus leucis inde abest.

f Chronica ait, Cordubæ fuisse Regem, cum obsidenda Hispalis consilium cepit, mutato priori proposito redeundi in Castellam: Cordubam quoque jussum convenire exercitum, cum quo plura oppida prius occupavit quam inchoaret obsidionem.

g Chronica ait obsidionem sedecim menses tenuisse, proinde deberet cæpta fuisse anno priori 1247 mense Majo.

h Axarafa vulgo dicuntur excelsa portus seu ambulationes: sed eo nomine hic intelligitur ingens terra tractus trans Batim, quia forte excelsior quam ceterior ripa.

i Dabimus in Actis plenam urbis descriptionem, & ipsius Catenaë, cujus tamen nulla fit mentio in Chronica.

k In Chronica dictus Raymundus: nempe inter nomina vulgaria Ramon & Roman sola vocalium transpositio significationem variat.

l Fortasse legendum XVIII, quamvis neque tunc in urbem ingressus est Rex; sed tali ut summum die signata sint conditiones faciendæ deditiois die XXIII.

m Imo exire coactos omnes docet Chronica.



S. II. *Mora Regis sancti in Bætica, & pius obitus.*

**P**ost hæc tam Rex quam Magnates ejus in 22  
Castellam redeundum esse censuerunt, di- *Rex in Ca-*  
missis eorum aliquibus ad custodiam civita- *stellam re-*  
tis. Verum hoc ne fieret tali ratione dicitur *diturus*  
fuisse impeditum. Parasitus a quidam Fer- a  
nandi Regis, Paya dictus, conscendit turrin majo-  
ris ecclesiæ, numeravitque plateas à Christianis in-  
fessas, facile utique distinguendas ab aliis, quia unus-  
quisque Magnatum vexillum suum extulerat è loco  
in quo hospitabatur. Hinc agnovit quanto in peri-  
culo, si Rex discederet cum exercitu, futuri essent  
reliqui. Ergo ad Fernandum accessit, & dixit: Domi-  
ne, unam à te gratiam peto, videlicet ut cum omni-  
bus Primoribus tuis mecum velis prandere in sum-  
ma turri majoris ecclesiæ. Cumque responderet  
Rex, quod locus omnes non caperet; In illa, inquit,  
turricula, ô Rex, quam superne vides, & existimas  
tam parvam esse, plus quam quinquaginta viri con-  
tineri possunt.

23 Tum Rex petitioni annuit; & abiit Paja: hora  
autem congrua accersivit Regem cum suis Magnati-  
bus. Qui cum ascendissent, Prandium, inquit Paya,  
quod vobis paratum habeo, est ut videatis hanc civi- *ne id faciat*  
tatem, quam Dominus Deus noster donavit vobis. *sapienter*  
Cui Rex, Video eam perquam bene, & benedictus *monetur à*  
sit Deus, per cujus misericordiam acquisimus eam. At *parasito,*  
ego, replicat Paya, faciam ut multo melius eam vi-  
deas: & monstravit ei vexilla Magnatum & Tribu-  
norum, qui ibi erant; & quam exiguam partem civi-  
tatis occuparent, jussit considerare. Ad quæ Rex,  
Vere, inquit, miseret me civitatis hujus. Tum para-  
fitus: Si modo, cum hic sunt Castella & Legio, non  
habatur Hispalis: quomodo hinc abiens credis re-  
lictu-



*ibique manere vovet :*

licturum te, qui eam faciat habitari? Equidem edico tibi, quod si semel hinc abieris, nunquam in eam sis rediturus. Tum vero Rex, inquit, Etiam ex ore fatuorum prudentia quandoque consilia proficisci audivi sæpius; atque ex nunc promitto Deo, me nunquam in Castellam rediturum, sed hic sepulcrum habiturum. Atque ita Fernandus Hispali mansit, eamque à frequenti populo habitari fecit, incolis ex omni Hispania accersitis; & post captam urbem in ea vixit sanctus hic Rex tribus cum dimidio annis.

*jubet Regi Granata Jaën restitui,*

24. Quando autem se vidit morti vicinum, accersito ad se filio Adefonso, post multa sancta ac salutaria monita, ei dixit: Urbem Jaën à Granatensi Rege teneo, sub ea conditione, ut eam redderem quandocumque reposceret: volo autem ut fides mea etiam post mortem meam præstetur integra, sicut eam servavi cuicumque ipsam obligavi cum viverem. Itaque volo ut reddas eam Granatensi Regi, quandocumque volet; tibi autem serves arcem, quia ædificavi, & est mea. Hoc autem præstitit Rex Adefonsus post mortem patris sui. Fernandus vero, cum res ad animæ suæ statum pertinentes composuisset, magna cum devotione petivit Sacramenta: & recepturus Corpus Christi, surrexit de lecto, seque in terram prostravit, dicens, Domine, unde merui, ut venires ad me? Et prius quam ipsam susciperet, accepit restim colloque circumjecit: tum genibus ac cubitis terræ innixus, dixit: O Domine mi, amore mei passus es aliam magis crudelem restim collo tuo circumdari: ego vero miser quid feci pro te? Obsecro Domine, ne consideres quam male possim tibi rationem reddere eorum quæ mihi commendasti, & temporis impensæ: sed considera qualis ipse sis, & miserere mei. Atque ita cum multis lacrymis recepit Dominici Corporis Viaticum, petens ab omnibus sibi ignosci, si cui gravis fuisset

*susceptisque devote sacramentis,*

vel



vel causam querendi de se dedisset.

25 Mox testamentum suum condidit, filio suo Adefonso expresse mandans, ut magnam curam Reginae gereret, fratres bene educaret, famulis suis esset munificus, & subditis omnibus æquus *b*. Denique Clerum totum ibi præsentem, post recitatas Letanias, præcepit canere, Te Deum laudamus. Sumptaque in manus candela, & Cruce ante se posita, inclinavit caput: ac magna cum devotione animam tradidit Creatori, in urbe Hispali, die xxx c Maji, anno Domini mcllii, regni vero sui xxxv.

*pie moritur  
an. 1252.*

*b*

*c*

## ANNOTATA.

*a Hispanice Truhan, quod etiam Morionem significat, quales Regibus ad delicias esse solent, sapienter fatui.*

*b Rodericus Santius Palentinus Episcopus, parte 3 cap. 40. Habent, inquit, Hispanorum Annalia, quia cum hic gloriosus Princeps in agonia mortis esset constitutus, à quodam Milite interrogatus est quale sepulcrum aut statuam sibi jubebat apponi. Cui ille; Immaculata, inquit, ut potui, vita mea ac gesta sint mihi sepulcrum & statua.*

*c Idem eodem loco addit. Quo die auditæ sunt voces in cælo, En moritur justus & nemo considerat. Cuncti fideles ob ejus obitum ineffabiliter flebant, dicentes, Utinam talis Princeps aut non nasceretur aut non moreretur!*

S. FER.



# S. FERDINANDI III

Regis Castellæ & Legionis

## ACTA PROLIXIORA.

Ex Libro viii Roderici Archiepisc. Toletani,  
& Chronicâ Hispanicâ sancti Regis,  
juxta Ms. Hispalense editâ Vallisoleti.



*Roderici textum integrum, iisdem quibus est editus verbis, legendum proponens, sed nonnullis ex Chronica acceptis Capitibus interpolatum; primum quidem necessarium duxi numeros Capitum quibus distinguitur textus ille, notare in margine usque ad num. 99, ubi Roderici historia finem accipit: deinde congruum censui, hic premittere distributionem Capitum in ipsa Chronicæ editione servatum, adscribendo è regione numeros nostros, initio talis cujusque Capituli respondententes; ut, cum aliquis incidet in libros Hispanicos, in quibus Chronica predicta citatur per Capita, promptum ei sit sensum Latine expressum invenire. Quod si numero addatur, notabis istuc inchoari, quod ei respondet Caput, ubi tale signum reperitur in contextu.*



## PROLOGUS PRIMI EDITORIS

*In Chronicam Sancti Regis Ferdinandi.*

Magnifico & Prænobili Domino,  
Don Fernando Enriquez.

**I**Nter alias scripturas, Magnifice ac Prænobilis Domine, quæ reperiuntur in bibliotheca hujus sanctæ Ecclesiæ Hispalensis, inveni historiam sancti Regis Don Ferdandi, qui acquisivit sibi hanc insignem & prænobilem civitatem. Quamvis autem Summaria quædam hujusmodi Chronicæ fuerint impressa; conducibile tamen mihi visum est, etiam hanc prælo subjicere: utpote copiosiore, & quia in ea diffuse narrantur Regis illius heroica facinora, æternâ memoriâ digna; ac denique ne diutius conclusa detineatur historia, tantopere expetita, præsertim in hac prænobili civitate quam obtinuit non sine labore maximo, propriæ vitæ periculo, impendioque suorum reddituum & thesaurorum; quos præmisit in cælum, istic sibi restituendos. Quia autem ad perfectionem historiæ opus est paulo altius repetere ejus originem; incipit narratio à Rege Alphonso, sancti Regis avo, filio Sancii cognomento Desiderati, quo melius intelligatur ordo Regii sui stemmatis, nobiliumque & illustrium ejus operum. Longum enim & confusionis plenum opus foret, ipsum deducere per omnes illos Reges, qui Sanctum regnando præcesserunt; nostræque intentionis dumtaxat est texere illius historiam. Hæc vero emendanda fuit, aut (ut exprefsius loquar) renovanda, quoad pronuntiationem nonnullorum vocabulorum antiquorum, ut à modernis melius intelligantur.

*Post quadam  
Summaria  
antea edita*

*ipsa Chronica integra  
profertur:*

*Et tantum  
quoad voces  
aliquas in-  
novata.*

2 Quia autem ad Dominationem vestram, tamquam



*offerturque  
D. Fernan-  
do Enri-  
quez,*

quam primum Equitem civitatis hujus, & ejusdem cum Sancto nominis confortem, pertinet præcipue favere magnis & nobiles facinoribus ejus; existimavi quod merito deberem ipsi inscribere hanc Chronicam, ut sub ejus auctoritate & favore publicetur in gratiam legere cupientium: idque eo magis, quod Dominatio vestra, hoc anno millesimo quingentesimo decimo quinto, in festo S. Clementis, efferens Gladium ipsius sancti ac beatissimi Regis, quando celebratur solennissima processio, in memoriam ejus diei quo acquisita hæc civitas fuit; & existens in capella Regum, demonstravit desiderium videndi ipsius Chronicam. Hoc enim me permovit, ut ad obsequendum voluntati isti tuæ eam emendarem, sicut dixi, & nomini vestro inscriberem: quo scilicet, nec non ingenuis tuis ac nobiles moribus, imitaris eundem.

*rum excu-  
satione mu-  
tati leviter  
Styli.*

3 Credo equidem non defuturos, qui me reprehendant, dicantque non debuisse mutari vocabula antiqua, quæ plus majestatis & auctoritatis quam moderna videntur habere. Verum illis facile respondetur, quod dum historia aliqua Latina in linguam nostram vulgarem convertitur, non utamur Latinis vocibus, quantumvis magis sonoris quam sint nostra Romana; sed idiomate secundum tempus usitato: quem usum videmus intra spatium quadraginta aut quinquaginta annorum notabiliter mutatum ab eo qui ante fuerat. Verum favente Dominatione vestra, hæc & alia maledicorum dictoria parum mihi curæ sunt, aliud non ambiens quam ut maneam, quod sum, famulus vester. Tali ergo fiducia & robore nitens Historia invocato nomine Dei, & Virginis Mariæ Dominae nostræ matris ejus; suisque & vestris protecta armis, initium accipit, quemadmodum sequitur.

VEIUS



## VETUS DIVISIO CHRONICÆ.

Incipit Chronica Sancti Regis Don Fernandi,  
hoc nomine Tertii, qui acquisiuit  
Hispalim.

- CAP. I **D**E nobili Rege Don Alphonso, hujus nominis nono, fi-  
lio Regis Don Sanci Desiderati, ejusque grandibus  
facinoribus. Num. 1
- II De Rege Don Henrico, hujus nominis primo, qui regnavit post  
mortem nobilis Regis D. Alphonfi. 8
- III Quomodo Rex Henricus comitia celebravit Vallisoleti. 11
- IV De malis & rapinis exercitis per D. Alvarum, & quomodo co-  
natus sit discordiam adducere inter Regem ejusque sorrorem ac  
tutricem D. Berengariam. 13
- V In quo commemoratur mors D. Henrici Regis. 16
- VI Quomodo post Henricum regnaverit D. Fernandus, & quo-  
modo D. Alphonfus ejus pater voluerit ipsi regnum auferre, ex  
consilio Comitis Alvari. 20\*
- VII Quomodo D. Berengaria & Rex Fernandus fecerunt adferri  
corpus Regis Henrici a castro Tarreco, & deportari Burgos. 23
- VIII Quomodo Comes Alvarus & fratres ejus grandia damna intu-  
lerint ditionibus Regiis: & quomodo Rege ac matre ejus Herre-  
ra transeuntibus, captus fuerit Comes Alvarus, per Equites qui  
Regem comitabantur. 25
- IX Quomodo Comes Alvarus pepigerit cum Rege de tradendis ei  
oppidis & arcibus, quas ipse & frater suus tenebant, pro sua libe-  
ratione: & quomodo Palentiam ambo se receperint. 27
- X In quo narratur mors Comitis Alvari, & fratris ejus Don Fer-  
nandi. 28\*
- XI Quomodo nobilis Rex Fernandus uxorem duxerit D. Beatri-  
cem, filiam D. Philippi ex Alemannia & D. Mariæ filia D. Coy-  
sar \* Imperatoris Constantinopolitani. 31 \* l. Isaci
- XII Quid negotii habuerit D. Fernandus cum aliquot Equitibus,  
contra ipsum insurgentibus ejusque ditiones populantibus. 34
- XIII Quomodo nobilis Rex Fernandus, post pacificatum regnum  
suum, perrexerit contra Mauros, crudeli bello eos persequens,  
eisdemque multa oppida munitionesque eripiens. 37
- XIV Quomodo nobilis Rex Fernandus nobilissime construxerit ec-  
clesiam majorem Toleti, ex manubiis Maurorum, deque ejus  
aliis pluribus facinoribus. 39
- XV De morte D. Alphonfi Regis Legionensis, patris D. Fernandi:  
& quomodo hic post obitum patris regnum ejus obtinuerit. 42
- XVI Quomodo nobilis Rex Fernandus iverit Legionem regni caput,  
fueritque receptus & agnitus Rex absque ulla contradictione. 45
- XVII Quomodo Rex Fernandus ex condicto accesserit ad oppidum  
Tabogal, acturus cum Rege Portugallia, & miserit fratrem  
suum suum



- suum Dominum Alphonsum ad infestandum terras Mauro-  
rum. Num. 46:47, & 67
- xviii Quid acciderit D. Alphonso Infanti & D. Alvaro Perez, in-  
gredientibus terras hostiles. 67\*
- xix Quomodo D. Alphonfus Infans conflixerit cum Rege Aben-  
huc, eumque vincens fuderit. 69
- xx Quomodo Christiani, postquam repulissent Mauros intra por-  
tas Xerezenses, obtenta victoria collegerint spolia: ac postea oc-  
ciderint multos Mauros, abditos intra spissitudinem oliveto-  
rum. 75
- xxi Quomodo Rex Fernandus obsederit Cordubam, & post dies  
aliquot obsidionis eandem obtinuerit, Mauris ei se tradentibus.  
*Ita habet Hispanicus titulus, sed fallit; debuisset enim sic dumtaxat legi:*  
Quomodo Christiani obtinuerint suburbium Cordubense. 80
- xxii Quomodo Rex Fernandus confestim discesserit Benaventa, o-  
pem laturus iis qui suburbium Cordubense interceperant. 86
- xxiii Quomodo Abenhuc Rex Ecijæ voluerit in auxilium Cordu-  
bensium proficisci contra Regem Fernandum; sed ab ea mente  
deductus fuerit per D. Laurentium Suarez. 89
- xxiv Quomodo D. Laurentius Suarez Ecija discesserit cum tribus  
equitibus versus castra Regis Fernandi, 91
- xxv Quomodo D. Laurentius, post instructum de omnibus Regem  
Fernandum, egressus è castris redierit Ecijam. 93\*
- xxvi Quomodo Abenhuc, ad auxilium Regi Valentiaë ferendum  
profectus, à quodam subdito suo sit interfectus Almeriaë. 94  
*Hic porro addendum fuerat: & quomodo eo mortuo Rex Fernandus*  
Cordubam obtinuerit tradentibus eam Mauris. 95
- xxvii Quomodo major Mezquita Cordubensis fuerit consecrata,  
per Episcopos qui erant cum Rege Fernando: & quomodo Rex  
eam restauraverit, & necessaria quaedam ædificia adjunxerit,  
ipsamque dotaverit. 96
- xxviii Quomodo Rex Fernandus, post mortem D. Beatricis, con-  
traxerit secundas nuptias cum D. Joanna, consobrina Ludovici  
Francorum Regis, filia Comitis Simonis & D. Mariaë uxoris e-  
jus. 98
- Prologus historiam prosequentis. 99\*
- xxix Quomodo Rex Fernandus Toletum profectus sit Cordubam, ei-  
dem aliisque confiniorum munitionibus, annonæ penuria gran-  
di laborantibus, provisurus. 100
- xxx Quomodo Benalhamar, Rex Granatæ, magno cum exercitu  
Maurorum venerit ad arcem Martanam, eamque ad extremas  
redegerit angustias. 101\*
- xxxi De morte D. Alvari Perez, deque magno dolore quem inde  
hausit Rex Fernandus. 104
- xxxii Quomodo nobilis Rex, hac vice qua in confiniis fuit, multa  
oppida & loca munita obtinuerit; ceperitque Regem quemdam  
Maurum, qui de trans mare venerat. 105
- xxxiii De quadam discordia inter D. Ferdinandum Regem & E-  
quitem quemdam ex Biscaya, qui D. Didacus Lopez nuncupa-  
batur. 107\*
- xxxiv Quomodo Rex Fernandus, Burgis agrotans, miserit filium  
suum 107\*



- suum D. Alphonsum ad confinia : cui Toletum venienti occurrerunt quidam legati missi ad Regem patrem ab Abenhudi Rege Murciae : quos D. Alphonfus, ibidem Toleti expeditos, remisit Murciam. Num. 109
- XXXV Quomodo Rex à morbo relevatus, Murciam miserit magnam annonae copiam, & versus confinia discesserit ipse. 111
- XXXVI Quomodo Rex Fernandus obtinuerit Arjonam, aliasque urbes & munitiones. 113
- XXXVII Quomodo Mauri, Gazulae dicti, incurrerint in arcem Martanam, & Fratres qui intus erant erumpentes, eosdem repulerint vicerintque. 116
- XXXVIII Quomodo Infans Murciam appulerit, cum magno annonae commeatu, & Mulam obtinuerit. 117
- XXXIX Quomodo Rex Fernandus Corduba discesserit cum uxore sua D. Joanna, ad colloquium cum matre sua D. Berengaria in Villa-regali, ac postea in campestria Granatensia incurrerit, & Jaenum obsiderit. 118
- XL Quomodo Rex Granatensis tradiderit D. Fernando Jaenum urbem, eique seipsum subjecerit. 121
- XLI Quomodo nobilis Rex Fernandus cum exercitu suo discesserit Jaeno Hispalim versus, & ex itinere incurrerit vastaveritque agrum Carmonensem, atque Alcalam obtinuerit. 131
- XLII Quomodo nobilis Rex Fernandus, post occupatam Alcalam Guadayrae, reversus sit Cordubam; indeque ierit Jaenum, ubi decreta est obsidio Hispalensis. 133
- XLIII Quomodo nobilis Rex Fernandus obtinuerit Loram, Cantilianam, Guilenam, Gerenam, & Alcalam del Rio. 136
- XLIV Quomodo adveniens Raymundus Bonifacii cum classe, quam Rex adduci iusserat, pugnarit contra triginta Maurorum triremes, & victoriam obtinuerit. 139
- XLV Quomodo quidam Eques, Rodericus Alvarez nuncupatus, fuderit cohortem Maurorum, venientium adversus classem Christianorum. 140\*
- XLVI Quomodo D. Pelagius Correa, transierit cum suis flumen; & cis Aznalfarachem residens, magno in periculo versatus sit. 141\*
- XLVII Quomodo Rex Fernandus castra in Tabladam transtulerit, propter damna in loco priori accepta, & metanti exercitui supervenerint Mauri. 142\*
- XLVIII De eo quod contigit Garciae Perez de Vargas cum octo Mauris, quos obviam habuit, à castris ad pabulatores vadens. 144
- XLIX Quomodo post translata in Tabladam castra, in unam eorum partem incurrentes Mauri, pecora quaedam abegerint; eademque ab erumpentibus Regiis fuerint recuperata. 147
- L De iis rebus quae acciderunt Magistro D. Pelagio cum Mauris trans flumen. 148
- LI Quomodo Mauri Aznalfarachenses saepius eruperint, pugnaturi contra Magistrum S. Jacobi D. Pelagium Corream & copias ejus, & de eo quod contigit. 148\*
- LII Quomodo Mauri Hispalenses conati sunt exurere classem Christianorum artificio quodam; sed caruerint successu, fusi que ac caesi sint. 150



- LIII** Quomodo civitas Carmonensis deditioem ex pacto Regi fecerit. Num. 152
- LIV** Quomodo Alxotaf, cum omnibus Mauris Hispalensibus, assultum fecerit in castra Christianorum, dum Rex ad eam fluminis partem transisset, in qua erat Magister D. Pelagius Correa. 154
- LV** Quid actum sit inter navales copias Christianorum & Mauros. 155
- LVI** Quomodo Prior S. Joannis decem Equitibus Mauris eripuerit, quam abducebant in castrorum conspectu, turbam vaccarum; animosiusque incurrens, protractus sit in locum insidiarum, cum maximo suo periculo. 159
- LVII** Quomodo D. Henricus & Magistri Calatravæ atque Alcántaræ, cum Priore S. Joannis, expilarint suburbia, Benaljosar & Macarenæ dicta. 161
- LVIII** Quomodo D. Didacus Lopez de Haro & Rodericus Gonzalez, qui stationem cum suis habebat ad portam quæ Macarenam ducit, fuderint Mauros, quotidie in ipsos erumpere solitos. 163
- LIX** Quomodo Almogavares exercitus Regii insidias posuerint Mauris, & hi eas detexerint, magnoque numero eruperint contra insidiatores. 164
- LX** Quomodo D. Laurentius Suarez, & Garcias Perez de Vargas, atque alii Equites, cum exiguis copiis, fuderint aciem Maurorum ad portam Guadayræ. 166
- LXI** Quomodo Rex Fernandus fregerit pontem Maurorum ad Trianam, duobus magnis navigiis usus, quæ favens ventus in ipsum impegit. 169
- LXII** Quomodo Rex Fernandus, videns contractum Pontem, transferit personaliter ad obsidendam Trianam. 171
- LXIII** De eo quod contigit Garciae Perez cum quodam Infantione, eadem quæ ipse insignia gestante. 173
- LXIV** Quomodo D. Petrus Ponce & Equites quidam alii posuerint insidias Mauris, damna multa inferentibus stationi Archiepiscopi S. Jacobi, quia male posita erat; & multos Mauros occiderint. 176
- LXV** Quomodo viginti Equites Christianos, ad custodiam pabulatorum constitutos, invaserint quinquaginta equites Mauri, perituros nisi ipsis succursus fuisset. 178
- LXVI** Quomodo Maurus quidam, Oria dictus, qui ex voto Hispalim venerat in auxilium suorum gentilium, fraude tentaverit occidere D. Alphonsum Infantem, sed irrito conatu. 179
- LXVII** Quomodo Rex Alphonfus Archiepiscopum S. Jacobi dimiserit domum, quia infirmus erat; & quomodo ad ejus stationem transferit D. Pelagius. 180
- LXVIII** Quomodo Oria aliique Mauri Hispali Trianam transferint, eisque præclusus fuerit reditus ad civitatem. 181
- LXIX** Quomodo Mauri Hispalenses proposuerint conditiones Regi Fernando, eique pepigerint tradere civitatem. 181\*
- LXX** Quomodo Mauri Hispalenses tradiderint claves civitatis Regi Fernando, eamque liberam dimiserint. 183
- LXXI** Quomodo nobilis Rex Fernandus, ingressus Hispalim, magna cum



cum lætitia & solenni processione receptus sit ab Episcopis & Clero. Num. 183\*

LXXII Ubi exponuntur labores, quos Rex cum suis exantlavit in obsidione Hispalensi, & ratio castrorum ejus describitur. 184

LXXIII Ubi inquit ratio temporis, quo Hispalim Rex Fernandus obsedit, ipsiusque urbis ac nationis Castellanae supra alias omnes excellentiae declarantur. 185

LXXIV Quomodo Rex Fernandus magnis redditibus dotaverit Ecclesiam Hispalensem, & Archiepiscopum atque Canonicos instituerit. 187

LXXV De tempore, quod Rex Fernandus impendit acquirendae toti Andaluzae: & quomodo mare trajicere voluerit. 211\*

LXXVI Quomodo nobilis Rex Fernandus tempore mortis suae receperit sancta Sacramenta, cum magna humilitate & devotione: item quomodo advocatis coram se filiis extrema monita dedit. 215

LXXVII Quomodo Rex Fernandus expiraverit, sancto sine vitam concludens, & animam Deo creatori reddens. 218

LXXVIII De planctu & sepultura sancti Regis. 219

Atque hic finitur Chronica Sancti Regis Don Fernandi, hoc nomine tertii, qui debellavit & obtinuit Hispalim ac totam Andaluza, quam amiserat Rex Rodericus, Gothorum Regum ultimus. Fuit autem impressa Vallisoleti in ædibus Sebastiani Martinez juxta S. Andreae, absolutaque impressio est die quarto mensis Augusti, anno millesimo quingentesimo quinquagesimo quinto.

*Placet autem ad faciliorem intellectum totius sequentis historiae, expeditiones bellicas Sancti complexa, tabellam proponere geographicam earum provinciarum, quas suo imperio ille tenuit.*

## CAPUT I.

*Alphonsi Regis Castelle, qui sancto Regi avus maternus fuit, res gestae & obitus.*

**R**EX Alphonsus, qui obtinuit victoriam dictam de las Navas de Tolosa, fuit filius Regis Sancii cognomine Desiderati; & nepos Regis Alphonsi, appellati Imperatoris Hispaniarum. Nobilis iste Rex Alphonsus coepit regnare à quarto anno ætatis suae *a*, & regnavit annis *a* quinquaginta tribus; habuitque uxorem D. Alienor filiam Regis Angliæ, ex qua genuit D. Henricum, qui post ipsum regnavit: & D. Ferdinandum *b*; & D. Berengariam, Legionensem Reginam; & D. Alienor *c*

*Ferdinandus avus maternus Alphonsus.*

D *a*

Regi-



Reginam Arragoniæ; & D. Urracam; Reginam Portugalliæ; & D. Blancam, Reginam Franciæ, quæ fuit mater S. Ludovici Regis; & D. Constantiam, quæ fuit Abbatissa monasterii de las Huelgas, quod Rex pater suus fundavit Burgis, sicut infra dicemus.

d 2 Idem nobilis Rex instituit Ordinem *d* Equitum S. Jacobi, cuius Caput iussit residere in oppido Ucles: deditque huius Ordinis Equitibus pro tessera sanguineum gladium, in memoriam victoriarum & sanguinis Maurici per eos effusi. Ut autem terra habitaretur defendereturque contra Mauros, deduxit colonias secundum ripam Tagi & per montem Ocaniæ; quem tractum, una cum montibus Orejæ & castello Mora, aliisque locis & oppidis, dicto Ordini tradidit possidendum. Quia autem pater suus Rex Sancius Abbati Fiteriensi Ordinis Cisterciensis dedit Calatravam, confirmavit eidem ipsam possessionem, & exaltavit Militiam istius Ordinis, dando eidem multa loca & oppida, per quæ ipsa Religio valde crevit & sublimata est, ad Dei gloriam & Coronæ Regiæ ornamentum.

*Palentia  
urbis & a-  
cademia  
fundator ac  
monasterii  
Burgensis,*

e  
f

g

*circa Arcos  
victus à  
Mauris*

3 Prosequens autem bene cœpta, ædificavit civitatem Palentiam, incolis eo deductis, fecitque in ea ecclesiam Cathedralem, ornans eam mitra & Episcopo *e*. Similiter ædificavit monasterium de las Huelgas *f* Burgis, in quo posuit monachas, nobilium filias, dotans ipsum multis fundis: & juxta illud crexit hospitale, quod similiter dotavit ad pauperum receptionem. Et quia in Hispaniæ regnis non parum defecerant scientiæ, propter Mauros qui totam fere regionem occupabant; sancto suo desiderio impulsus Rex, Palentiæ constituit Studium universale, viros eruditos ac litteratos accersens è Francia & Italia, ut subditis suis illas prælegerent: quod Studium diu *g* in Castella floruit.

4 Postea cum bellum Mauricum continuaretur, quidam Maurorum Alarabum Rex, Miramolinus nomine,



mine, ex familia Almohadarum, venit cum maxima fuorum multitudine: cui obviam processit Rex cum suis circa *h* Arcos: sed quia Mauri erant longe plures numero, velut locustæ; profligatus est, ægreque ac violenter à suis quibusdam Equitibus extractus è campo, in quo velut miles generosus mori decreverat: deinde vero nullum suscepit gaudium, priusquam rediret ad ultionem sumendam. Ut autem tam Equites suos quam reliquam omnem armigeram gentem exerceret ad pugnam; edixit ut dimitterent vestes pretiosas & aurifrigia aliosque superfluos ornatus, utque eorum pretium impenderent armis: quam enim displicebat Deo inanis ille luxus, tam placituras expensas factas in comparando contra Mauros belli instrumento.

5 Hunc in modum præparatis rebus exivit ad bellum, & in regionem Maurorum ingressus est trans fluvium Xuecar *i*, occupavitque multas villas atque oppida, spolians & occidens plurimos Mauros. Paulo post venit Toletum; ibique copiosum militem colligens, cum exercitu suo egressus est, occupavitque *k* Calatravam atque alia oppida, donec pervenit usque ad fauces Muladarii / supra las Navas de Tolosa *l* ubi obtinuit celebrem victoriam à dicto loco nuncupatam, in qua feruntur occubuisse usque ad ducenta Maurorum millia, & dumtaxat viginti quinque Christiani; unde hodieque ibi inveniuntur plurimæ cuspides ferreæ lancearum ac sagittarum, fræna equestris, aliaque similia ingentis prælii monumenta; adeo ut manente ibidem Rege cum exercitu, totis duobus diebus non aliis lignis ad ignem usi sint, quam hastis sagittisque con fractis, sicut scribit Archiepiscopus Toletanus Rodericus, testis oculatus. Commissum fuit hoc prælium die lunæ xvi Julii, anno Incarnationis Dominicæ MCCXIII.

*eosdem profligat ad Navas Tolosanas,*

*i*

*k*

*l*

*16 Julii  
1213,*

6 Inde porro Rex progrediens obtinuit Ubedam, Vilches, *m* Vaños, Tolosam, & Castrum-Ferral, aliaque loca plurima, quæ usque hodie remanent sub potestate

D 3

testate



Et post famem publicam utrumque levata

testate Christianorum, cum magno gloriae suae regiae ac fidei Catholicae incremento, tempore Apostolici Romani Innocentii Tertii. Post eum annum, divino id agente iudicio, cessarunt pluviae per totam Hispaniam, & vehemens regionibus fames incubuit propter siccitatem; adeo ut multi morerentur per plateas, quibus nec suppetebat quod comederent, nec ab aliis praebere poterat. Quare tam Rex quam Praelati ac Nobiles largas erogarunt eleemosynas: sed annonae caritas tanta erat, ut non solum deficeret panis, verum etiam aves & pecora; quia propter siccitatem deerat palea & foenum, neque in agris quidquam viroris reperiebatur.

moritur 17  
Sept. 1214.

7 Inter haec nobilis iste Rex Placentiam tendens infirmari coepit in via, venitque Arevalum, & mortuus est anno suae aetatis quinquagesimo octavo, quorum quinquaginta quatuor regnavit, anno autem Domini MCCXIV, die XXIII Septembris; sepultusque est Burgis in monasterio de las Huelgas, quod fundarat; tanto sui relicto desiderio apud omnes, ut numquam oblivioni danda sit gloria bonitatis suae: imprimis autem filia eius Berengaria eum luxit, tantopere hac morte affligens sese, ut & ipsa ad vitae discrimen deducta fuerit n.

### ANNO TATA.

a Era 1198. inquit lib. 7 cap. 15 Toletanus, id est anno Christi 1160, & trimus, inquit, successit.

b Si alia potiora argumenta non suppetere de etate Blanca, quam quod hic quarta nominetur, parvi sane id facerem: quia apparet inter filios quoque ordinem aetatis neglectum, cum Ferdinandus primogenitus fuerit, octo minimum annis ante Henricum natus, sed patri praemortuus an. 1211.

c Ita nomen hoc scribitur Toletano, Hispanice Leonor, quod multis Eleenora redditur.

d De tribus Ordinibus Militariis, S. Iacobi, Calatravae, & Alcantarae insignem librum scripsit Franciscus Carus de Torres, ediditque Madriti an. 1629.

e Antiquior Urbis ac Sedis huius instauratio est, & Regi Sancio patri Aldephonfi adscribenda probatur ex diplomatis Regis Era 1175 signatis, translato illuc ab Ovetano Episcopatu ad hunc novum Pontio.

f Ita passim, quando ex Hispanico reddendum quid erit, Hispanica nomina locorum hominumque retinebimus: posset ad Monasterium-  
ria



deliciarum verti, scilicet spiritua-  
lium: sunt enim Huelgæ, virida-  
ria & domus recreationi & quieti  
comparata. Toletanus passim & sim-  
pliciter appellat monasterium Re-  
gale, vel S. Mariæ Regalis; de-  
que ejus & Academia fundatione agit  
lib. 7 cap. 33 & 34: fuit autem Or-  
dinis Cisterciensis. Mariana Hispa-  
nam vocem Latina forma donans,  
Olcas vocat.

g Academia Palentina mul-  
tum celebratur propter S. Domini-  
cum, Ordinis Predicatorum auctorem,  
qui ex illa prodiit. Alphonsus Gar-  
cias Matamori an. 1553 opusculum  
scripsit de Academiis Hispaniæ,  
sed conditam ait ab eo quo scribebat  
tempore annis circiter 380, ergo circa  
annum Christi 1173. Atqui tunc nec-  
dum natus Ferdinandus erat, mul-  
to minus ejus filius, quem ipse Acade-  
mia conditorem facit, proæpotem  
scilicet loco proavi accipiens. Quan-  
do autem deserit esse non addit.

h Alarcurim appellat Toletanus,  
agensque de clade hic accepta à Chri-  
stianis lib. 7 cap. 29, adscribit eam

Era 1233, qui nobis est annus 1195,  
i Toletano Sucaris cap. 36, ubi de  
hujus belli apparatus.

k Vide hac de re lib. 8 cap. 6, &  
reliquam celeberrimam pugna ac vi-  
ctoria historiam lege.

l Toletano, Mansio in radice  
montis de Muradal; Hispanice,  
Puerto de Muladar; eo scilicet  
sensu, quo Portus siccos gens illa  
appellat, quasvis Angustias mon-  
tium.

m Eidem Bilche & Balnea:  
Ubera autem cum Beata, vulga  
Baëza, licet hic prius nominata,  
posterius tamen capta fuerunt, ut pa-  
tet legenti lib. 8 cap. 12.

n Hactenus historiam Alde-  
phonsi IX, ex Roderico Toleta-  
no, compendio sumptam habes, ut  
est in Chronica nostra: nunc ipsa-  
met Roderici verba, id est totum  
librum octavum consequenter accipe,  
capitibus nonnullis ex Chronica ad-  
ditis interpolandam; quandoquidem  
auctor Chronicæ, in iis quæ à Ro-  
derico accipere potuit, dumtaxat  
interpretem egit.

## CAPUT II.

Henrici pueri breve regnum in Castella, sub Alvara  
Comite & sorore Berengaria, Sancti matre.

**E**O igitur jam sepulto, filius ejus Henricus g  
parvulus & heres à Pontificibus & Magnati-  
bus, universo Clero Te Deum laudamus can-  
tante, ad regni fastigium elevatur. Undecim  
annorum erat cum regnare cœpisset, & duo-  
bus annis & decem mensibus regnavit. Verum post  
mortem Regis nobilis, viginti quinque diebus transa-  
ctis, Alienor uxor ejus fuit rebus humanis exempta.  
Hæc erat Henrici Regis Angliæ filia, pudica, nobilis  
& discreta, & sepulta est in prædicto monasterio jux-  
ta

CAP. I.  
Alphonse  
Regis duo-  
denis filius  
Henricus



*sub tutela  
sororis Be-  
rengariae*

ta virum: & custodia pueri Regis & regni gubernatio remansit penes Berengariam Reginam, sororem ejus. Cujus diligentia sic apparuit, toto tempore sui Regiminis, ut pauperes, divites, ecclesiastici, seculares, sicut tempore Regis nobilis fuerant, in suis statibus servarentur; licet Baronum varietas, zelo invidiæ circumacta, diffidia procuraret.

*traditur ab  
eodem Co-  
mitem Alva-  
ro.*

9 Cum vero essent tres Comites, Ferdinandus, Alvarus, Gundifalvus, filii Comitis Nunii, coeperunt ad custodiam Regis pueri inhiare, ut concepta odia possent in his quos oderant vindicare, sicut pater eorum fecerat, tempore pueritiæ patris ejus. Aliqui etiam, quibus Regina Berengaria se crederat, eorum studiis consenserunt, mediante quodam Milite Palentino, qui Garcias Laurentii dicebatur, & de mandato Reginae erat custodiae Regis pueri deputatus. Hic promissa sibi a Comite Alvaro in hereditatem villa, quæ dicitur Tabulata, Regi suavit ut ad Comitis Alvari custodiam se transferret. Quod cum solers Regina Berengaria percepisset, animo gratanti concessit: sed timens insolentias quæ venerunt, fecit jurare Comitem Alvarum & Magnates, ut sine ipsius Reginae consilio, nec aliquibus terram auferrent, nec aliquibus terram darent, nec vicinis Regibus guerram moverent, nec mulctam imponerent in aliqua regni parte: & juramenta & hominum in manu Roderici Toletani Pontificis firmaverunt; ut, si contrarium facerent, proditionis infamia tenerentur.

*Accepta e-  
jus & pro-  
cerum fide:*

10 Sed quia Regina, propter importunitatem Militum & Majorum, tædio erat affecta, timebat ne regnum in sui custodia turbaretur, & ideo Comiti Alvaro dedit puerum conditionibus supradictis. Qui cum Gondifalvo Roderici & fratribus suis, tunc sibi faventibus, incontinenti Burgis egrediens, coepit exterminia procurare, magnos humiliare, & vulgi divites exhaurire, Religiones & Ecclesias ancillare, & decimarum tertias, quæ ad ecclesiarum fabricas pertinebant, co-

pit



plē similiter infiscare. (Sed excommunicatus à Roderico Toletano Decano, qui vices Archiepiscopi tunc gerebat, coactus fuit restituere, & jurare b ne de cetero attentaret) & ecclesiarum homines, qui privilegiorum regalium immunitate gaudebant, cœpit exactionibus subjugare.

*ille vero ecclesias & nobiles vexans.*  
b

11 Verum cum apud Vallem-Oleti Curiam celebrassent Magnates alii, Lupus Didacus c de Pharo, Gonsalvus Roderici & fratres, Rodericus Roderici & Alvarus Didaci de Camberis, Alphonsus Telli de Menestis & alii nobiles, Regni exterminio condolentes, curaverunt tantis cladibus obviare: & Regina Berengaria prudentiam adeuntes, humiliter supplicarunt, ut regni miseris condoleret. Comes autem Alvarus cœpit Reginam nobilem infestare, adeo ut ea, quæ sibi pater suus dederat, occuparet; & ei etiam ore temerario demandavit, ne in regni finibus remaneret. Tunc Regina nobilis, cum sorore sua Alienor, quæ fuit postea Regina Aragonum, & erat tunc temporis domicella, in castrum Gonsalvi Roderici, quod Aptellum dicitur, se recepit, ibique deguit usque ad mortem fratris. Sed prædicti Magnates, tamquam naturali Dominæ fideliter adhærentes, Regi parvo fidelitatis debitum in omnibus servaverunt. Ceterum prædictæ Reginae solers industria, omnia sic provide ordinavit, cum Magnatibus illis, ut & Comitis Alvari insolentias refrænaret, & jura sua Regi parvo conservaret.

CAP. II  
C

*ideoque in Comitibus accusata.*

*contra Reginam insurgit.*

12 Verum cum Rex tenellus intentionem Comitis sagaci indole jam sentiret, libenter volebat ad sororis custodiam se transferre. Sed Comes Alvarus per suos complices ita cavit, quod Rex puer quod volebat non potuit effectui mancipare. Nam Comes calide cogitavit uxorem ex Portugallia sibi dare, qua mediante posset puerum in suo beneplacito retinere. Sed in contrarium res evenit: nam cum Mafaldam filiam Regis Portugallia adduxisset, & puer non esset

*Regem impuberem uxori jungit.*



in ætate nubili, remansit Domina conjugali commercio defraudata; & quia se consanguinitatis linea attingebant, de mandato Innocentii Papæ fuit contubernium separatum: & post, ut fertur, inter se & Dominam voluit Comes Alvarus connubium procurare: sed ipsa, cum esset pudica *d*, verbum respuit indignanter.

CAP. III  
magnam  
colligit fa-  
vorem;

13 Post Curiam Vallis-oleti Comes Alvarus cum suis complicitibus, & cum Rege Extrema-Dorii peragravit, Majorum animos sibi concilians, ut eorum favore posset aliis imperare, & habentium divitias exhaurire; & inde se transtulit ultra Serram. Et cum venisset Maquedam, quæ est oppidum in diocesi Toletana, Regina nobilis misit nuntium de fratris statu clanculo percunctari; erat enim sollicita, eo quod a Comite Alvaro negligentius servabatur. Et cum Comes Alvarus de nuntio comperisset, fecit scribi litteras imposturæ, & falso sigillo Reginae nobilis intercludi, in quibus continebatur, quod Regina nobilis scribebat aliquibus, de consilio Magnatum *e* de campis, ut cum toxico sibi misso fratri suo exitiale poculum propinarent, ut sic puerum ad sororis odium gravius provocarent; & hominem continuo suspenderunt.

conatus Re-  
gem aliena-  
re à Sorore,

14 Sed cum labia malignorum sibi velut ebriamentiantur, qui Susannam à falso testimonio liberavit, Reginam nobilem & innocentem ab imposturæ mendacio liberam declaravit: & ut in suis mendaciis caperentur iniqui, communis & fidelis assertio omnium sine dubio affirmabat Reginae nobilis veritatem; detestans maledictis & convitiis quod iniquitas adinvenit. Et licet effronti superbia Comes Alvarus niteretur, tanta tamen efferbuit subsannatio populi contra eum, ut cogeretur recedere à partibus *f* diocesis Toletanæ: & Optam *f* veniens ibi aliquamdiu fecit moram. Advenit autem Miles nobilis Rodericus *g* Gondesalvi de Valle-viridi, qui beneplacitum

refutatur à  
populo.

tum



tum Regis pueri jam habebat, ut ad sororem suam infcio Comite Alvaro se transferret. Sed cum Ferdinandus Nunionis, Comitis Alvari fautor & nepos, comperisset; ex improvise assumptis militibus supervenit, & captum duxit ad *h* Alarconem.

15 Tunc Comes Alvarus, ut in regno excidia excitaret, fautoribus Reginae nobilis movit guerram; & assumptis quos habere potuit, cum Rege ad Vallem-oleti in sequenti Quadragesima pervenerunt: & Paschate Resurrectionis Dominicae celebrato, cum Militibus Castellanis & de Extremis-Dorii *i* Vallem *k* triticariam vastaverunt, & domos Magnatum qui Reginae favebant hostiliter dissiparunt. Deinde in castro quod Mons-alacer *l* dicitur, Suerium Tellii obsederunt. Sed cum Gonsalvus Rodericij & fratres ejus & Alphonfus Tellii pluribus militibus praeminerent, Regis praesentiam reverentes, noluerunt obsessio fieri in succursum: sed ipse Suerius Tellii Regi petenti protinus castrum dedit. Exinde Comes cum Rege procedens in campis plurima devastavit, & apud Carrionem per dies aliquot fecit moram. Deinde ad Villam-albam de Alcor contra Alphonsum Tellii propetavit: & quidam milites ex agmine praecurrentes, extra munitionem Alphonsum Tellii reppererunt: & captis equis & armis ipsum etiam vulnerarunt, & vulneratus in municipio se recepit: ubi per aliquot dies obsessus, viriliter se defendit.

16 Ab obsidione vero Comes recedens Palentiam festinavit. Regina autem & sui Nobiles in Aptello & castro *m* Cifinario morabantur, & nesciebant quid agerent: eo quod in exercitum Rege praesente non poterant insilire, nec illatas injurias sustinere. Unde communiter decreverunt Regi restituere terram suam, & de caelo auxilium expectare. Cum igitur terra, ut dictum est, variis incursionibus vastaretur, & Comes cum parvo Rege Palentiam advenisset; contigit eum in domo Episcopi hospitari, & res ec-

*h**Regis transitum ad sororem impedit:**i**k**l**arma contra ipsam movet:*

CAP. IV

*que mortuo puero Rege,*

clesiae



filium ac-  
cessit.

\* non sup-  
presserunt

clesiæ ut hostem confumere & devastare. Quadam autem die, cum Rex puer instaret ludicris cum coætaneis Domicellis, minus provide custoditus; Domicellus quidam, è turri casu tegulam projiciens, Regem in capite vulneravit: ex quo ictu post dies paucos fuit mors lugubris subsecuta. Sed antequam rumorem loquacitas divulgasset, Regina sapiens misit Lupum Didaci & Gondisalvum Roderici Magnates pro filio suo Ferdinando, qui apud Taurum cum patre tunc temporis morabatur. Qui euntes rumorem de morte Regis pueri \* sumpserunt, & Regi Legionis causam aliam suadentes, cum Infante Ferdinando ad Reginam Berengariam redierunt.

### ANNO TATA.

a *Iuxta Chronicam (unde deinceps vulgaria nomina apponemus) Talada quod est in Cerracco: sed forte legendum Tablada; quo nomine etiam planities infra Hispalim nominabitur num. 80: in consinis autem veteris Castellæ ac nova reperio notatos Montes Tabladæ, unde colligo fuisse hujus nominis oppidum.*

b *In notis ad Historiam Roderici Toletani, editionis Francofurtensis pag. 161, proferuntur charta duæ, Henrici scilicet Regis pueri & tutoris Alvari, apud Soriam 14 Febr. Era 1254, nobis 1216, quibus uterque, Comes vero etiam sub juramento & multo prolixius, abdicat terras Ecclesiarum.*

c *Vulgariter de Haro, quomodo Hurtado pro Furtado, Herrera pro Ferrera, Hernando pro Fernando, aliaq; infinita paulatim invaluerunt, mutato F in H, tam in verbis quam in nominibus adjectivis substantivisque.*

d *Vitam hujus Mafaldæ, ut Sanctæ, dedimus in Appendice primi Tomi ad diem 1 Maji, ubi & Virginis titulum ei vindicavimus, & consanguinitatem explicuimus qua ipsam inter & Henricum erat, vixit autem deinceps Araca in Lusitania, in fundato à Virginum Cisterciensium monaste-*

*rio, ibique colitur, defuncta an. 1252.*

e *Magnates de campis, eos dicere videtur, qui dimissa Curia ad suos se fundos receperant, Regiæ contra Alvarum adherentes.*

f *Optra, vulgo Huete vel Guete, inter Toletum & Concham, huic quam isti viciniis: in tabulis Alcazar de Guete.*

g *Chronica, Ruy Gonzalez de Valverde.*

h *Alarcon, veteribus Illerco, ad Sucarim flumen, medium fere inter Toletum & Valentiam.*

i *Extrema-Durii, vulgo Estremadura, inter Castellam & Portugalliam flumine Durio intersecta: quod vero porro extenditur ad mare secundum eundem fluvium, Extremadura Portugallica nuncupatur ab aliquibus.*

k *Vallis triticaria, vulgo, Valde trigueros.*

l *Mons-alacer, vulgo Mont-alegre. Carrionem vero esse credo, quod hodie adhuc dicitur Carrion del Conde, inter Burgas & Legionem. Cetera loca ubi sita sint, Hispanis permitto quærere.*

m *Male impressum Cinisarium, vulgo Castro Cisneros.*



## CAPVT III.

*Regnum Castellæ à matre Berengaria filio traditur,  
frustra obnitente Comite Alvaro a.*

**F**ieri potest ut circa hanc successionem lectori <sup>17</sup>  
nascatur dubium, quod expedit prius brevi- <sup>Mater Fer-</sup>  
ter absolvi, quam porro progrediar. Dubium <sup>dinandi Be-</sup>  
autem tale est. Quandoquidem D. Beren- <sup>rengaria,</sup>  
garia de jure erat heres Castellæ, mortuo  
fratre Henrico, quare opus habuit secreto accersere  
filium Ferdinandum, elevandum ad Regnum; maxi-  
me cum haberet maritum viventem, Alphonsum sci-  
licet Regem Legionensem; ipsa autem succedente in  
regnum Castellæ, simul cum ea videbatur succedere  
maritus ejus. Præterea non absque ratione interro-  
gabit aliquis, quare D. Berengaria manebat in Ca-  
stella, & non potius apud maritum Regem? Ratio <sup>post suscep-</sup>  
utriusque rei hæc est, quod matrimonium inter D. <sup>tos ex Al-</sup>  
Berengariam & Regem Legionensem Alphonsum <sup>phonso Rege</sup>  
coaluerit causa pacis & concordia conciliandæ: gra- <sup>Legion. libe-</sup>  
via enim extiterant bella inter patrem Berengariæ <sup>ros separa-</sup>  
& Regem Legionis; & Magnates Castellæ, præcide-  
re volentes cursum damnorum ex ejusmodi bellis  
provenientium, ac Reges inter se conciliare, utrum-  
que crediderunt per ejusmodi nuptias obtineri posse,  
non considerantes quam arcta consanguinitate jun-  
gerentur inter se Berengaria & <sup>b</sup> Alphonsus, ex qui-  
bus prognatus est D. Ferdinandus, præsentis historiae  
argumentum. Pontifex autem conjugium istud irri-  
tum esse declarans, sejunxit eos: ideoque Rex Al-  
phonsus aliam <sup>c</sup> uxorem duxit; Regina autem Be- <sup>c</sup>  
rengaria rediit in Castellam, atque post mortem  
patris mansit apud Regem fratrem suum D. Henri-  
cum, paterni Regni hæredem. Hoc prænotato ad  
historiam regredior.



*ne recipit  
filium ex  
ejus pote-  
state,*

18 Mortuo ergo, sicut dictum est, Rege Henrico, D. Berengaria cum aliqua cautela accersivit filium suum Ferdinandum: Mittens ad eum finem Equites duos, Lupum Diaz & Gonsalvam Ruyz, in quibus multam habebat fiduciam. Hi profecti cum ad Regem Alphonsum venissent, nullam mentionem facientes de morte Regis Henrici, sicuti præscriptum eis erat; alia omnia & quæ ipsi grata fore sciebant locuti cum Alphonso, tandem, opportunam horam nacti & facilem Regis animum, supplicarunt ei, ut daret licentiam Infanti D. Ferdinando seundi secum ad visendam D. Berengariam matrem suam, quæ magno illius desiderio tenebatur; promittebant autem, quod post mutuam filii matrisque congressum reducturi eum salvum essent. Adeo autem gratam habuit Rex Alphonfus supplicationem duorum istorum Equitum, ut petitam licentiam facilis concesserit. Alacres ergo cum Infante regressi Aptillum, eundem adduxerunt ad Reginam matrem.

*Alvaro  
parere re-  
cusanti op-  
ponit,*

19 Interim autem Comes Alvarus tulit Regem à Palentia, ut in castrum quod Tarecum dicitur celaretur: sed quia res non potuit occultari, soror ejus Regina, funestis rumoribus concitata, Palentiam cum Magnatibus properavit: ubi à Venerabili Tello Episcopo civitatis cum processione solenniter sunt recepti, & inde ad castrum, quod Doniæ dicitur procedentes, continuo vi ceperunt. Tunc Magnates cum Comite Alvaro de concordia tractaverunt, sed nihil voluit Comes Alvarus acceptare, nisi Infans Ferdinandus Rex futurus suæ custodiæ, ut avunculus, traderetur. Cui pactioni Regina nobilis & Magnates, verentes præterita, nullatenus consenserunt; & procedentes ad Vallem-oleti venerunt; & consilio habito ad Extrema-Dorii processerunt: & cum venisset ad villam quæ Cauca dicitur, habitatores villæ eos recipere noluerunt, sed ad aldeam quamdam quæ S. Justus dicitur secesserunt, & ibidem nuntios receperunt,

*cum eoque  
Vallis-oleti  
accedit.*



runt, ne Secobiam vel Abulam vel ad aliquam Extremorum-Dorii accederent civitatem.

20 Nuntiatum est etiam quod Sancius Ferdinandi, frater Regis Legionensis, contra Reginam & filium ejus magna cum multitudine adveniret: unde & Regina nobilis & filius suus, cum his qui aderant, ad Vallem-oleti protinus redierunt. Cum autem audisset Regina potiores Extremorum-Dorii & de ultra terram Secobiæ convenire, misit nuntios, qui eis fidelitatis debitum suaderent. Cumque viri Extremorum-Dorii hoc audissent, venire ad Reginam nobilem continuo consenserunt. Et cum ad Vallem-oleti communiter convenissent, ibidem tam Extremorum-Dorii Potiores, qui pro omnibus venerant, quam etiam Magnates & Milites Castellani, communi consensu regnum Castellæ, fidelitate debita, Regina nobili obtulerunt. Ipsi enim decedentibus filiis, cum esset inter filias primogenita, regni successio debebatur: & hoc ipsum patris privilegio e probatur, quod in armario Burgensis Ecclesiæ servabatur. Et etiam totum Regnum, antequam Rex haberet filium, bis juramento & hominio hoc firmarat.

21 Ipsa autem, intra fines pudicitia & modestia supra omnes mundi Dominas se coarctans, regnum sibi noluit retinere; sed extra portam Vallis-oleti educta multitudine Extremorum-Dorii & Castellæ, ubi forum agitur, convenerunt: eo quod tantam multitudinem domorum angustia non ferebat. Et ibidem filio regnum tradens, Infans Ferdinandus, de quo diximus, omnibus approbantibus ad ecclesiam S. Mariæ ducitur, & ibidem ad regni solium sublimatur, anno ætatis suæ decimo octavo, clero & populo decantantibus, Te Deum laudamus, te Dominum confitemur. Et ibidem ei omnes fecerunt hominium, & fidelitatem Regi debitam juraverunt. Et sic honore regio ad regale palatium est reductus.

22 Cum autem audisset Regina nobilis, Alphonsum

CAP. V  
ubi in Comitibus Regina declarata,

Regnum tradit filio,



*frustra ob-*  
*mittente Al-*  
*phonso Le-*  
*gionensi.*

f sum Regem Legionensem ad villam quæ Ayroum  
dicitur advenisse; modestiæ suæ insistens pudori, per  
Mauritium Burgensem & Dominicum Abulensem  
Episcopum humiliter supplicavit, ut se ab inquieta-  
tione filii temperaret. Sed ipse Rex elatus superbia,  
quam cordi ejus Comes Alvarus instillarât, suppli-  
cationi & precibus contradixit, eo quod imperio in-  
g hiabat. Imo transivit Pisoricam *g* & venit Lacunam;  
ubi cum diebus aliquot permansisset, direxit faciem  
contra Burgos: & cum loca plurima & domos Mili-  
tum devastasset, & alias incendio concremasset, ad  
villam quæ Arcus dicitur supervenit, sperans civita-  
tem Burgensem se capturum. Sed cum audisset in  
eadem urbe Lupum Didaci & multos Milites congre-  
gatos, frustratus spe vacua & inani, contra consilia-  
rios indignatus, in terram suam propere remeavit.

## CAP. VI

*Recipit &*  
*sepelit cor-*  
*pus Henrici*  
*Regis:*

23 Regina autem in Regem filio sublimato, dum  
hæc fierent, Palentiæ morabatur: & ibi venerunt ad  
eam ex Secobia & Abula & aliis oppidis Extremo-  
rum-Dorii Milites copiosi, Conciliorum suorum fer-  
vitia offerentes. Et tunc Regina duos venerabiles  
Pontifices, Tellium Palentinum & Mauritium Bur-  
gensem misit Tarecum, ut Henrici Regis corpus reci-  
perent, cum suis parentibus tumultandum; præsertim  
cum & hoc ipsum Comes Alvarus jam mandasset.  
Et præfati Pontifices recepto corpore Palentiam re-  
dierunt: & inde Rex novus, cum matre sua Regina  
nobili, ad castrum quod Munio dicitur advenerunt.  
Et dum Rex oppidum impugnaret, Regina nobilis  
fratrem Henricum Regem in sarcophago nobiliter  
præparato detulit ad monasterium prope Burgos, &  
ibidem juxta fratrem suum, Ferdinandum Infantem,  
cum planctu magno exequiis celebratis, regaliter se-  
pelivit. Inde vero Regina, veniens *h* Munionem, in-  
venit castrum à Rege Ferdinando & suis fidelibus  
occupatum, Militibus qui inerant captivatis. Post  
hæc ad Lermam & Laram, quas Comes Alvarus deti-

deti-



detinebat, cum Burgenſi & Concilio procedentes, invaſas, fortiter occuparunt, & rebellantes Milites viceperunt.

*Et oppida  
quadam Al-  
varo eripit,*

i

24. Inde ad urbem Burgenſem redeunt, à Pontifice Clero & Populo honorifice & proceſſionaliter ſunt recepti, gaudentibus omnibus, quod liberati ab hoſtibus in Dominæ naturalis dominio remanſerunt\*. Verum quia, perturbatione hujusmodi obſiſtente, Regales redditus ad ſtipendia defecerunt, & Regina nobilis quidquid habuerat in largitionibus diſpenſarat, ad argenti & auri & gemmarum donaria miſit manum: & quæque ex talibus reſervarat, in auxilium filii liberaliter erogavit: & de conſilio Magnatum qui ſecum aderant, ad partes Belli-foraminis *k*, Anagari, & Najaræ proceſſerunt: & receptis villis, quas ſibi incolæ gratiſſime reddiderunt, Burgis iterum ſunt reverſi: Munitiones enim quas Comes Gonſalus Nunii detinebat, non potuerunt propter ſui fortitudinem expugnare.

CAP. VII.  
*gaza ſua ad  
belli ſump-  
tus diſtrua-  
ta.*

k

## A N N O T A T A.

a Initium hujus Capituli, uſque ad num. 14, accipientes ex Chronica, interponimus textui Roderici.

b Ferdinandus, Rex Caſtella filius Sancii, avus Berengariæ, & Alphonſus Rex Legionis, filius Ferdinandi, maritus ejuſdem Berengariæ, communem habebant avum, ſcilicet Alphonſum, qui (ut ſcribit Rodericus lib. 7 cap. 7) cum fratrem ſuum Ranimirum Arragonie Regem coëgiſſet ſibi clientelam proſiteri, impoſuit ſibi Imperii diadema, & vocatus fuit deinceps Imperator: moriens autem regna diſiſit in filios, Sancium & Ferdinandum prædictos: atque ita Berengaria avi ſui conſobrini Alphonſum Legionenſem contingebat ſolum tertio-quarto gradu conſanguinitatis: & excuſabiles videri poſſent, qui publicum bonum tam grande,

quantum fuit duorum regnorum ſecunda pacificatio, cenſuerunt impedimento adeo remoto prævalere; quia licet Pontificum Romanorum Clementis III, & Celeftini item III, rigorem experti procurando divortium propter conſanguinitatem in ſecundo; iis mortuis fortaffe ſperabant clementiorem ſucceſſorem in gradu minus propinquo futurum. Sed ſua eos ſpes ſefellit: nam, uti Rogerius Hovedenus ſcribit ad annum 1198 in fine, Defuncto Cæleſtino Innocentius Papa III ſubſtitutus, iterum ſuſpedit Aldephonſum Regem de S. Jacobo, & totam terram ſuam à celebratione divini Officii, propter uxorem ſuam filiam Regis Caſtellæ: erant enim conſanguinei in tertio gradu. Et licet Rex ille de S. Jacobo obtuliſſet D. Papæ & Cardinalibus viginti

Conſanguinitas cauſa imperati divortii

inter Berengariam & Alphonſum Legion.

E

millia



millia marcarum argenti, & obtulisset tenere ad stipendia ducentos milites, per unius anni spatium, ad defensionem Christianorum contra Paganos, tali conditione ut D. Papa permisisset iis insimul morari, donec Deus daret iis sobolem saltem per tres annos, noluit tamen D. Papa Innocentius in hoc illis consentire. Nempe (ut in simili Alphonsi Arragonii & Vrraca Castellana divortio, ad an. 1110, observat Mariana) Nondum moribus receptum erat, ut Pontificum Romanorum veniã lege cognationis soluta, conjugia inter cognatos coirent: itaque passim consideramus per hæc tempora, connubia Principum dirempta esse, cognatione inter conjuges illegitima injustaque. Quis & qua occasione coeperit in istis dispensare, nec dum comperi. Ad Alphonsum & Berengariam quod attinet non fuerunt illi statim separati, sed prius duos filios genuerunt Ferdinandum atque Alphonsum, item filiam Berengariam, Joanni Briennio Imperatori Constantinopolitano nuptam anno 1232, aut etiam alios, fortassis usque ad annum 1210: quandoquidem Aldephonsus infra num. 33 pro anno 1235 adhuc dicatur juvenis inexpertus. Anno tamen 1213 nullum fuisse matrimonium constat ex Roderico lib. 8 cap. 13.

c Nihil de alia uxore alibi legitur.

d Ita lectio in margine notata,

magisque id placet quam Cauca, ut pote magis vicinum nomini Cabezon, quod habetur in versione vulgata.

e Nihil hoc obest, quo minus verum sit (si tamen est verum) quod rebelles Proceres scripserunt in Franciam de ultima voluntate Alphonsi, in favorem liberorum Blancae declarata, ut supra ostendimus.

f Alias Arroyum: quod etiam habet vulgata versio.

g Vulgo Pisuerga y Laguna.

h Castrum Munionis, nunc in tabulis non reperitur, uti & alia plurima à Roderico nominata loca, videtur tamen haud procul absuisse Burgis: hinc enim intervallo sex dumtaxat leucarum absunt mox nominata Lerma ac Lara, ad alteram Arlanzi fluvii ripam sita oppida, primum ad Austrum, alterum ad Ortum Burgensi civitati objectum.

i Concilium, etiam in vulgata versione saepe recurrens Consejo, ignotum hodie in militia Hispana nomen, videtur hic significare cohortem Militum, à civitatis alicujus communitate submissam Regi, ad expeditionem quampiam, absque obligatione ulterioris obsequii, redituram ad propria illà peractã: & sic Rodericus lib. 8 cap. 9 ejusmodi subsidiarios appellat Communia civitatum.

k Bellam-foramen, Anagarum & Najara, in versione vulgari nominantur, Bilborado, Anajara & Navarra, forte Najarra legendum.



## CAPVT IV.

*Victoria de Alvaro rebelli relata; ejusque ac fratris infelix exitus.*

**D**Um Rex & Regina nobilis essent Burgis, <sup>25</sup>  
Comes Alvarus, cum fratribus & complici-  
bus, per Aggerem-Alliorum <sup>a</sup> & Quinta- <sup>a</sup>  
nam-Fortunii transierunt; & in Belli-fo- <sup>Regi se</sup>  
ramine hostiliter irruentes, nec ætati nec <sup>opponens</sup>  
sexui pepercerunt, sed cuncta cæde & incendio con- <sup>Alvarus</sup>  
sumpserunt: quod cessit novo Regi & Regina nobili  
in amaritudinem & dolorem. Et hac vastatione per-  
acta, Comites ad propria redierunt: & Rex novus  
cum matre Regina nobili & suis Magnatibus à Burgis  
Palentiam cœpit ire. Et dum ad villam, quæ Palen-  
tiola <sup>b</sup> dicitur, pervenissent; Comes Ferdinandus in <sup>b</sup>  
ripella vallis <sup>c</sup> Guiariæ aciebus dispositis subsistebat. <sup>c</sup>  
Comes Alvarus cum suis militibus Ferrariolam se re-  
cepit. Et quarta feria <sup>d</sup> quatuor-Temporum mensis <sup>d</sup>  
Septembris, cum Rex Ferdinandus & Regina nobilis <sup>temereque</sup>  
ituri Palentiam juxta Ferrariolam pertransirent; col- <sup>ad explo-</sup>  
lateralem aciem cum Alphonso Tellii & Suerio Tellii <sup>randum e-</sup>  
separavit, ne agmen exercitus transeuntis à Militibus <sup>gressus,</sup>  
Comitis læderetur.

<sup>26</sup> Et cum Comes Alvarus extra villam cum ali-  
quibus Militibus resedisset, in villam ceteris intromis-  
sis, ut posset exercitum contemplari, remansit cum  
paucis, in villam colligi dedignatus. Sed cum Al-  
phonso Tellii & Suerio Tellii & Alvarus Roderici,  
& quidam alii eum eminus agnovissent, contra eum  
equorum impetu processerunt: & videns multitudi-  
nem præminere, jam exanimis, quamvis superbus,  
recolligere sese cœpit. Sed cum predicti Milites adve- <sup>virum capi-</sup>  
nissent, Comes Alvarus de equo descendit, & jacens <sup>tur</sup>  
in terra clypeo se obtexit. Sed illi manibus eum



trahentes, captum cum duobus Militibus concaptivis Regi & nobili Reginae praesentarunt: & qui multos offenderat, qui nulli pepercerat, qui naturali Dominæ ejus dominium abnegarat, divino judicio nunc prostratus, suorum Militum & Fratrum intuentium auxilio destitutus, capitur inglorius & confusus. Tunc Regina nobilis, gaudio & lacrymis Deum laudans, diu gratiarum institit actioni, quod inimicum suum & regni & filii sibi tradidit tam facili captione.

CAP. VIII  
cumque se  
redemisset  
usurpatis  
cedendo.

27 Videntes igitur cuncti qui ad erant, quod Deus omnipotens Reginae nobilis opera dirigebat, cum gaudio & actionibus gratiarum, Palentiam intraverunt, & inde ad Vallem-oleti iverunt: ubi fuit Comes Alvarus in captione & vinculis custoditus. Cumque ibidem de compositione aliquamdiu tractaretur, ea conditione fuit pactio acceptata, ut Comes Alvarus restitueret castra omnia quæ tenebat, scilicet Cannetum & Alarconnem, Amajam & Tarecum-Cæsareum & Villam-francam, Turrim Belli-foraminis, Anagarum & Pandicurgum: & his deditis solveretur. Castrum Xeriz *f* & Orzejonem detinebat Comes Ferdinandus frater ejus, & ad eorum captiorem tenebatur Comes Alvarus cum centum Militibus Regem sequi, donec ea suæ potentiæ subjugaret. Comes autem Alvarus Gundisalvo Roderici fuit commissus, donec compleret superius prænotata.

28 Rex autem duxit exercitum versus Castrum: & licet Comes Ferdinandus, fultus copia victualium & multitudine armatorum inibi rebellaret, ea conditione restituit Castrum & Orzejonem, ut ejus vasallus fieret, & ab eo ut vasallus proprius castra teneret. His peractis, Domino disponente, quievit perturbatio novi Regis: & sex mensium spatio fuit seditio sic sedata, quæ credebatur perpetuo duratura, quod Rex Ferdinandus susceptus ab omnibus cœpit ubique jurisdictionem Regiam exercere.



29. Post hæc autem Comites, videntes in regno CAP. IX  
 potentiæ suæ gloriam minoratam, imo potius an- at Legionem  
 nullatam, in Valle-Juniperi g territorii Palentini, fugisset,  
 cœperunt iterum rebellare, & prædas in Campis h  
 Gotthicis exercere: sed Rex Ferdinandus, cum Regina g  
 nobili matre sua & aliqua parte Magnatum, venit ad h  
 Aggerem-fumorum i & Medinam de Rivo-sicco, & i  
 sic Comitum insolentiæ pro parte maxima cessave-  
 runt. Sed videntes Comites in Valle-juniperi non  
 posse resistere, Regis Legionensis dominio se dede-  
 runt; & ut moveret guerram filio, suaserunt. Cum-  
 que utrimque exercitus convenissent, & quidam  
 Nobiles ex Castella versus partes Salmanticæ intra-  
 vissent, videntes Regem Legionis sibi cum suo exer-  
 citu occurrentem, in aldea k Medinæ del Campo, k  
 quæ Castellio dicitur, intraverunt. Cumque Rex bellumque  
 Legionensis eos inibi obsedisset, & Comes Alvarus resuscitaf-  
 cœpisset caligis ferreis calceari, percussus à Domino set, moriturus.  
 cœpit gravissime infirmari: & firmata treuga inter  
 patrem & filium ab invicem discesserunt. Comes  
 autem Alvarus, morbi & treugæ dolore vexatus,  
 Taurum semianimis est delatus: ubi mortis anxietate  
 coactus, Militiæ S. Jacobi sese dedit, & ibidem  
 vitam finivit, & Uclesii est sepultus.

30. Et post modicum temporis Comes Ferdinan- uti & fra-  
 dus frater ejus, cujus non ut voluit in regno Castel- ter ejus  
 læ desideria provenerunt, in Africam transfretavit, Marocci,  
 & ab Amira / Momenino susceptis muneribus varia l  
 jactitavit. Et dum ibi longa mora, ut moris est m A- m  
 rabum, traheretur, eum contigit infirmari: & fecit  
 ad vicum prope Marochos, qui Elbora dicitur, se  
 transferri: vicus enim à Christianis dumtaxat inco-  
 lis colebatur. Et dum percepit ex incurabili morbo  
 interitum imminere; à Gondifalvo Fatre Hospitalis,  
 qui Innocentii Papæ III familiaris extiterat, suscepit  
 habitum Hospitalis; & universæ carnis viam ingres-  
 sus, cum aliis qui ibidem obierunt ad domum Ho-  
 spitalis,



n spitalis, qui Pons-Fiterii *n* dicitur, in diœcesi Palentinensi, in sarcophago est delatus: & ibidem ab uxore sua Comitissa Majore, & filiis suis Ferdinando & Alvaro, & multis aliis est sepultus.

## A N N O T A T A.

a Agger-alliorum, & Quintana-Fortunii; in vulgari, Oterdajo, Quintana, y Fortunio, ut videatur tria loca ponere.

b Palentiola, in eodem vulgari (per aliquem forsan errorem) Herrera: quod nomen mox iterum ponitur pro Ferrariola.

c Vulgariter Ribera de la val de Grajera.

d Annus 1217 litteram habuit Dominicalem G, proinde hac quarta feria incidit in diem 19 Septembris.

e Eadem loca in vulgari sic nominantur, Cañete, Alarcon, Tariego, Cicafeo, Villa francadi monte d'Oca, Torre di Bilborado, y Najara: omittitur autem Pandicurgum.

f Ibidem Castro Xeriz y Monzon, quod ultimum valde discrepat.

g Vallis-juniperi, vulgo, Val de pero.

h Campos-Gothicos ignoravit interpres, ideoque simpliciter vertit, terras, seu agros.

i Agger-fumorum & Medina de Rivo-sicco, vulgo, Tor de

humos y Medina di Ruyfeco; harum locorum ultimus locus abest Palentia ad Occasum circiter 7 leucis, unde de situ aliorum locorum Camporumque Gothicorum facilis fit conjectura, eum in confiniis Regni Legionensis fuisse.

k Aldea Hispanis Villam seu Burgum denotat: est autem Medina del Campo media inter Vallisoretum & Salmanticam via.

l Amiras Saracenis & Mauris Dux seu Rex dicitur: hic vero, contractis in unum duabus vocibus, passim vocatur ab historicis Miramolius: quod tamen non est proprium sed appellativum nomen, summi Saracenorum Principis, & Latine rediditur Imperator fidelium. Vide Cangium in Glossario.

m Interpres vulgaris, inter multas delicias.

n Idem, Puente di Fitero en la ribera de Pisuerga: qui fluvius, nunc Legionensis & Castellani regni limes, supra Castrum Melgar exoriens, à Septentrione procurrit in Austrum, atque infra Septimanancaram Durio se immergit.



## CAPUT V.

*Ferdinandi matrimonium cum Beatrice, ex eoque  
liberi: repressi seditiosi.*

**A**Dversariis itaque sic à Domino judicatis, 31  
Rex Ferdinandus regnum obtinuit pacifi- CAP. X  
ce & quiete, Regina nobili omnia dispo- Petita à  
nente: quæ adeo solícite filium educavit, Frederico  
ut regnum & patriam juxta morem avi sui Imp. Bea-  
nobilis Alphonsi in pace & modestia gubernaret, us- trice  
que ad vigesimum quintum a filii sui annum. Sed a  
quia indecens erat, ut tam magnus Princeps extra-  
ordinariis petulantibus traheretur; mater sua, quæ sem-  
per voluit eum ab illicitis custodire, procuravit ei  
uxorem nomine Beatricem, quæ fuit filia Regis Phi- b  
lippi b in Romanorum Imperatorem electi, & Mariæ c  
filia c Isaac Constantinopolitani Imperatoris: quæ  
fuit optima, pulchra, sapiens, & pudica. Missique  
pro ea nuntii, Mauritius Burgenfis Episcopus, vir  
laudabilis & discretus; Petrus Abbas S. Petri de Aslan-  
tia, Rodericus Abbas de Rivo-ficco, Petrus Odoarii d  
Prior Hospitalis, ad Fredericum d Romanorum Re-  
gem, sub cujus custodia erat tunc temporis Domicella,  
in Teutonia accesserunt; ab ipso Rege hono-  
rabiliter sunt recepti. Cumque legationis causam,  
ut injunctum fuerat, explicassent; prædicti nuntii  
expectarunt.

32 Tandem Rex Fredericus, in Imperatorem ele- impetrata  
ctus, consobrinam suam Beatricem, Domicellam que,  
nobilem, pulchram, compositam & prudentem,  
Regi Ferdinando per dictos nuntios, cum apparatu  
nobili, destinavit. Et cum Parisios advenissent, Rex  
Francorum Philippus nomine, qui tunc Gallis præsi-  
debat, eam honeste recepit, per terram suam hono-  
rifice dans ducem; ad regnum Castellæ felici itinere  
perve-



e  
*Ferdinando  
 conjungitur*

pervenerunt, & Regina nobilis Berengaria, cum comitatu nobili religiosorum & secularium Magnatum & Dominarum, ultra Burgum qui Victoria e dicitur, occurrit nobili Domicellæ; & Burgis exinde venientes invenerunt Regem Ferdinandum, cum Magnatibus & Nobilibus & civitatum Primoribus expectantem. Qui Domicellam & Nuntios honore quo decepit recepitavit, & tertia die f ante festum S. Andreæ, in regali monasterio prope Burgis celebrata Missa à venerabili Mauritio Burgensi Episcopo, & armis militaribus benedictis, ipse Rex suscepto gladio ab altari manu propria se accinxit cingulo militari: & mater sua Regina nobilis ensis cingulum deaccinxit.

in festo S.  
 Andrea.

33 Tertia die, in festo scilicet S. Andreæ, Beatricem dulcissimam Domicellam duxit solenniter & legitime in uxorem, Missam venerabili Mauritio in Cathedrali ecclesia celebrante, & benedictionem nubentibus largiente: & fuit ibi Curia nobilissima celebrata, assistentibus totius regni Magnatibus, Dominabus, & fere omnibus regni Militibus & Primoribus civitatum.

g  
 CAP. XI  
*Rex compe-  
 sit insolentiam Roderici de Camberis,*

34 Post modicum vero temporis, propter injurias quas Rodericus Didaci de g Camberis in terra sibi credita exercebat, licet esset Cruce signatus in subsidium Terræ-sanctæ; Rex Ferdinandus citavit eum, ut ad Curiam veniens satisfaceret de objectis. Cumque ille ad Vallem-oleti Curiam advenisset, cum naturaliter iræ inconstantia duceretur, à falsis amicis suafusus, invisito & infalutato Rege recessit. Rex autem pro hujusmodi indignatus, abstulit ei Terram suam. Et cum prædictus Rodericus Didaci nollet restituere munitiones, tandem restituit ex pacto, ut Rex daret ei quatuordecim millia aureorum. Et cum pecuniam suscepisset, tunc demum reddidit castra Regi.

35 Anno postea iterum revoluto, Gonfalus Petri Dominus Molinæ h, consilio Comitis Gondisalvi, cœpit contra Regem minus provide rebellare, & partem



partem Reginae, Molinae vicinam, rapinis & vastationibus molestare. Cumque monitus nec desisteret nec satisfacere voluisset, Rex Ferdinandus super eum exercitum congregavit. Sed superveniente nobili Regina Berengaria matre sua, cum Rex non posset castrum Zaphare expugnare, concordiam procuraverat, & certis pactionibus Rex soluto exercitu à Molina recessit, & diebus aliquot interpositis Comes Gundisalvus Nunii, qui ad Arabes se transtulerat; cum à Rege Castellae beneficia non posset assequi ut optabat, iterum se restituit Agarenis: & dum in partibus Cordubae moraretur, in villa quae Beatia dicitur infirmitate gravissima contigit ipsum mori: & delatus à suis sepultus est in Cephinis, ubi habent oratorium Fratres Templi.

*item alium sibi rebellem:*

**i**

36. Suscepit autem Rex Ferdinandus ex uxore sua gratissima Beatrice filios hic notatos, Alphonsum primogenitum, Fredericum, Ferdinandum, Henricum, Philippum *k*, qui oblatus à Domina Berengaria, Regina nobili avia sua, Deo & Roderico Toletano Pontifici, per manus ejusdem Pontificis ad titulum Ecclesiae Toletanae in sortem Domini est vocatus: & in continenti idem Pontifex Præbendam & alia Beneficia in prædicta Ecclesia assignavit. Habuit alios filios, Sancium *l*, qui oblatus Roderico Toletano Pontifici, à quo cum Clericali tonsura Psalmistae officium est adeptus, Præbendam & Beneficium in Toletana Ecclesia est consecutus; Emanuelem, & duas filias, Alienor, quae decessit parvula; & Berengariam quae in Regali monasterio degit, Virgo Domino consecrata.

**CAP. XII**  
*octo liberos ex uxore suscipit:*

**k**

**l**

37. Verum Regina nobilis Berengaria mater Regis, volens eum à Christianorum injuriis alienum, militiae suae primitias voluit Domino dedicare; & Treugam cum Arabibus noluit ulterius protelari: sed exercitu congregato, assistentibus sibi Roderico Toletano Pontifice & aliis Magnatibus regni sui, per

*procedit contra Mauros semel,*



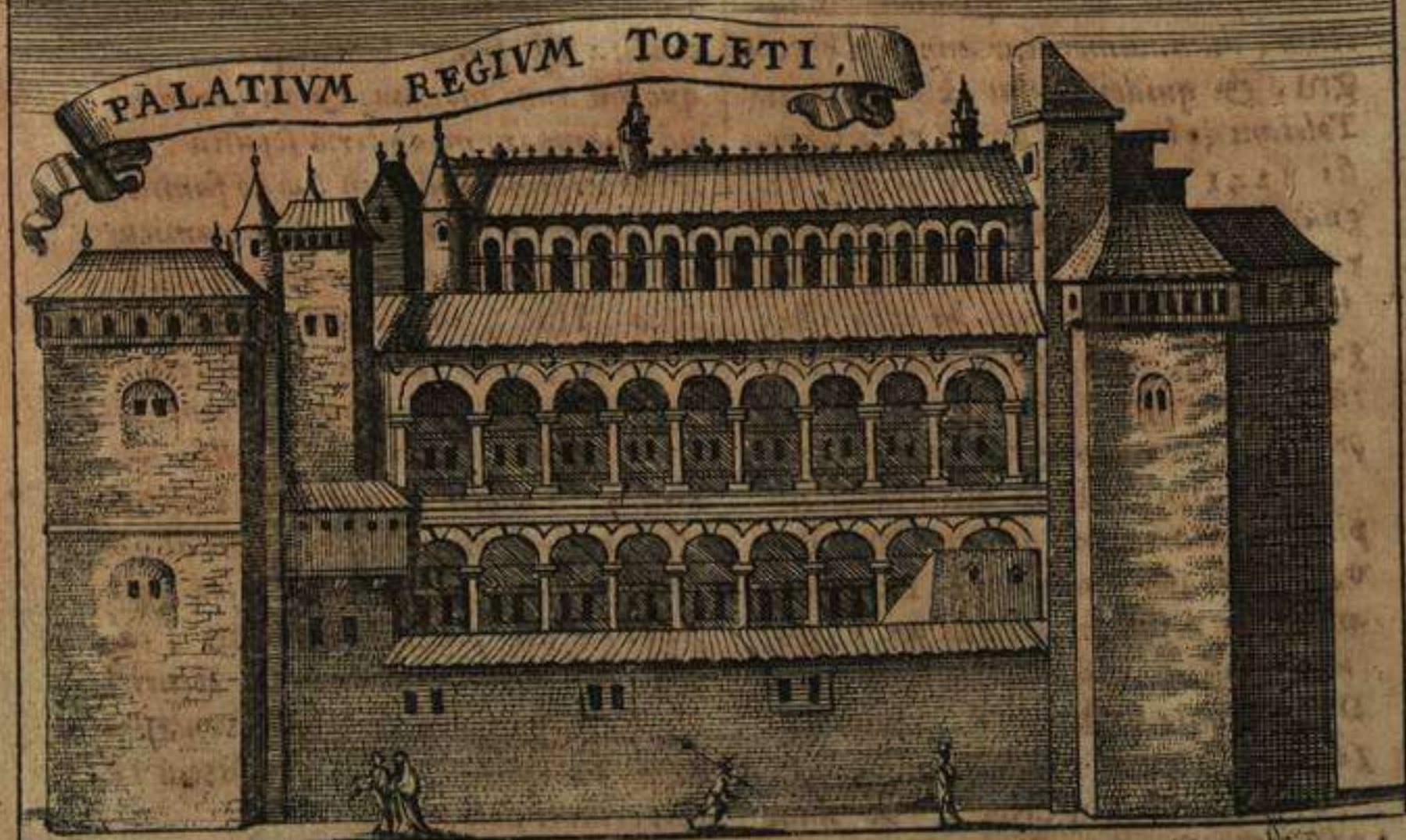
m Beatiam & m Ubetam vastationes exercens, aggressus  
 n est n Cascatam: & captis & interfectis multis  
 millibus Saracenorum, quia castrum variis impu-  
 gnationibus erat dirutum, tunc noluit retinere. Rex  
 autem Cascata, ut diximus, occupata, per ripam  
 o Bætis magni fluminis ad partes pervenit o Giennii:  
 & destructis quibusdam munitionibus & urgente in-  
 stantia hiemali ad propria est reversus. Post hæc au-  
 tem iterum exercitum congregavit; & tradente eas  
 p sibi Avomahomat, qui erat Arabum Princeps nobi-  
 lis, filius p Avoabdellæ filii Abdelmurris, cepit Bea-  
 r tiam, q Andujarum atque r Martos; & castrum istud  
 nobilissimum dedit Fratribus Calatravæ. Et destru-  
 ctis aliis castris & municipiis, ad sua feliciter est re-  
 versus.

s 38 Et tertio ingressus terram Arabum, cepit Se-  
 vioth s, Xoparum & Gartiez, & bellatoribus obfirma-  
 vit; aliisque vastationibus peractis, ad urbem rever-  
 sus est Toletanam. Eo tempore erat in Hispaniis  
 t Legatus Romanæ Ecclesiæ, Joannes t de Abbatis-  
 villa, quæ est in Comitatu Pontivi, Sabinensis Episco-  
 dus Cardinalis, vir bonus, sapiens, litteratus: qui  
 celebratis in singulis regnis Conciliis, postquam mo-  
 nita salutis proposuit, ad Sedem Apostolicam est re-  
 versus, tribus annis legationis expletis. Post hæc  
 v iterum Rex Ferdinandus terram Arabum est ingres-  
 sus, & cepit Eznatoraph, v Turrim de Albet, S. Ste-  
 phanum, & Chorlanam. Et alia vice duxit exercitum  
 per Giennium circa festum S. Joannis, quod propter  
 sui fortitudinem non potuit expugnari. Et inde pro-  
 x cedens cepit x Pegum: & captis incolis & occisis  
 munitionem funditus desolavit. Et veniens ad op-  
 y pidum quod y Alhama dicitur, captis habitatoribus  
 & occisis, locum destructione simili dissipavit. Post  
 quod ad propria cum exercitu remeavit. In hac ex-  
 peditione non interfuit Rodericus Pontifex Toleta-  
 nus, qui Guadalphajare remanserat, febris acumine  
 fati-









Gasp. Boultats. fecit Antwerp.



fatigatus, ubi finis periculum vix evasit. Sed misit cum exercitu Dominum Capellanum suum, virum venerabilem Episcopum & Placentinensem: qui in exercitu loco ejus Pontificalia exerceret.

39 Et procedens iterum contra Mauros obsedit Capellam, castrum munitissimum in diœcesi Toletana, & diutinis impugnationibus tandem cepit. Et expletis quatuordecim hebdomadibus expeditionis, ad urbem regiam est reversus. Et tunc jecerunt primum lapidem Rex & Archiepiscopus Rodericus in fundamento ecclesiæ Toletanæ, quæ in forma Mezquita tempore Arabum adhuc stabat. Cujus fabrica opere mirabili de die in diem, non sine grandi admiratione hominum exaltatur <sup>a\*</sup>.

CAP. XIII  
Novam Toleti Cathedralē adificat.

a\*

## A N N O T A T A.

a Cum Toletanus dicat S. Ferdinandum creatum fuisse Regem anno aetatis suæ 18, idque factum sit anno Christi 1217; oportet ut is natus sit anno circiter 1198, sic & annus 25 illius erit 1223 Christi. Corrigendum autem hic fuit evidens mendacium, textui Hispanico nescio quomodo indutum; dum numeratur annus 25 regni, & quidem velut ex auctoritate Toletani; hic enim annus esset Christi 1241 quousque dici nequit regnum gubernasse mater: que tamen rationabiliter credi potest, ea lege tradidisse filio suo Regnum ut ipsa illud gubernaret, quousque is annum aetatis 25 attigisset, licet aliquot annis prius ei uxorem jungendam curaverit.

b Philippus Dux Sueviæ, Alphonso à Cartagena dictus Dux Bavaricæ, Frater Imperatoris Henrici, an. 1197 defuncti, electus an. 1198; cui oppositus discordi electione fuit Dux Saxonie Otho. Obiit Bambergæ, occisus anno 1208.

c Isacius Angelus, ab anno 1185 Constantinopolitanus Imperator, & anno 1195 excæcatus depositusque à fratre Alexio; à Francis

& Venetis, victo tyranna regia urbe potitis, restitutus fuit. Hujus secunda filia Maria, aliàs Irene, nonnullis etiam Cæcilia nuncupata, primum Rogerio Tancredi Sicilia Regis filio nupsit; hoc autem mortuo, & Sicilia ab Henrico Imperatore occupata anno 1195, ab eodem tradita est fratri Philippo, eodem quo hic anno mortua, & in Lorchenst ad Tubingam monasterio sepulta: uti accuratissime tradit, in suo de familiis Byzantinis eruditissimo opere, amicus noster Dominus du Cange pag. 294. Loco, Isac, in textum irrepserat, Corfac, sive (ut vulgaris interpret legit) Coysac: quod in gratiam lectoris correxi. David Blondellus volum. 2. Tabula genealog. 144 Beatrici nostra, quam unigenitam aliqui fuisse volunt, sorores addit (sed forsitan ex alio patre) Mariam Brabantia Ducissam, uxorem Henrici II, Cunigundim uxorem Wenceslai Regis Bohemia, & Elisam Ottoni IV Imperatori desponsam.

d Fredericus II, Henrici Imp. filius, adeoque Beatricis patruelis, Rex Romanorum factus 1215, Imperator

Beatricis Regina generis,



tempus celebrati inter ipsam & Sanctum conjugis.

perator coronatus 1220 Roma 22 Novembris. Sed quoniam ab eo tempore usque ad obitum Philippi Regis Francie (qui sponsam transeuntem excepit & mortuus est an. 1223) non facile est invenire menses quatuor continuos, quibus in Germania Imperator fuerit; oportet Imperatorem vocari per prolepsin; & hoc matrimonium conclusum fuisse in celebribus illis comitiis Norimbergensibus, quorum ad annum 1219 meminerunt Annales Augustenses; & hoc indubitabiliter confirmat Zuniga ad an. 1251 num. 9, allegans Privilegium Fitirensi monasterio datum die 12 Decembris, signatumque sub hac formula, Anno regni mei tertio, anno videlicet quo ego præfatus Rex Ferdinandus, in monasterio S. Mariæ Regalis de Burgis, manu propria cingulo militari me accinxi; & Dominam Beatricem Reginam, Philippi quondam Regis Romanorum filiam, duxi solenniter in uxorem. Probat autem ex multis instrumentis idem Zuniga, cœpisse Ferdinandum annos sui Regni numerare à 31 Augusti an. 1217.

e Victoria oppidum in Cantabris, conditum an. 1180 trans Iberum, distat Burgis ad leucas circiter 20.

f Id est 27 Decembris, quæ anno 1219 incidit in Feriam 4 & Festum S. Andrea in Sabbato, cum esset littera Dominicalis F.

g Vulgariter Ruy Diaz de los Cameros.

h Molina, oppidum montanum, in finibus Castellæ novæ versus Aragoniam, unde vicinis montibus appellatio Sierra de Molina: cuius dominio videtur postea investitus fuisse frater Regis Ferdinandi Alphonsus, cum eo titulo semper appellatus à Morgado.

i Cephini, in vulgata, Zafinos.

k De Philippo vide annotanda

ad Caput. 18 lit. C

l Hunc Sancium, Franciscus Tarapha Archiepiscopum Toletanum fuisse, & in prælio contra Mauros occubuisse, refert. Ita nota ad Rodericum marginalis. Idem autem confirmatur ex Catalogo apud Tamayum 25 Octobris, ubi Sancius sedisse dicitur ab anno 1262 ad 1266, obiit 1295.

m Ubeta seu Ubeda, Bæza propinqua ad Orientem, quæ oppidum respicit trans Bætium situm, vulgo Punta de Ubeda. Primum hic forsitan antiquæ urbis situs fuerit, ita ut hæc prædicto fluvio nomen suum vel dederit vel debuerit: urbes enim plerasque in aliquam ubi antiquitas fuerant situ locarum Mauri, servato quandoque veteri nomine, etiam in longiori distantia.

n Caseata, vulgo Quesada, à caseis dicta, nescio an adhuc superstes: infra num. 65 conjungitur Bæza & Ubeda, notis in extrema Andalusia ad Ortum urbibus.

o Giennium, vulgo Jaën, distat Bæza 6 circiter leucis.

p In vulgata nominantur Aben-Mahomat & Aben-Abdale filius Abdel-Moyn. De quo apud Zunigam ad an. 1252 num. 10 habetur memoria, sub diplomate signato per Regem, 8 Januarii, anni deditioem proxime secuti 1226, anno autem regni sui nono (præcedenti Septembri) quo anno Azehid Abu-Mahomad, Rex Bæciæ, devenit Vassallus Regis & osculatus est manus suas. Quem sane modum annos regni signandi aliquo memorabili factò, juro laudat Zuniga, tanquam historia commodissimum.

q Andujar, oppidum cis Bætium, aliquantò vicinius Cordubæ quam Giennio.

r Martos, nominatissimum in hac historia castrum, hodieque superstes trans Bætium, pari fere à Cordubæ atq; Granatæ leucarum 12 intervallo.

s Chre-



s Chronica de horum locorum acquisitione tacet, uti & de adventu Legati Apostolici.

t De hoc Joanne Ferdinandus Veggellus tom. 1 Italia sacra in Episcopis Sabinensibus: Vix sub Gregorio IX roseo pileo fuerat donatus anno 1227, cum ad prædicandam Cruciatam contra Saracenos statim in Hispaniam ac Lusitaniam missus est.

v Hodie Iznatoraph, & ultimum locum Chielanam dici, monet nota marginalis: neutrum tamen reperitur expressum in tabulis, sicut nec alia plura.

x Pegum vulgo Pliego, in ta-

bulis Priego, 6 circiter leucis ultra Martos in Austrum.

y Alhama, in vulgari Alhambra.

z Chronica, Placentinum hunc Episcopum, tunc Archiepiscopi vice functum, nominat Dominicum, quem Tamajus in Catalogo ad 16 Octobris sedisse ait ab anno 1221 ad 1233, & adfuisse pugna ad Navas Tolosanas: locum autem in quo egrotavit Archiepiscopus, Chronica vocat Guadalajar.

a\* Eadem Chronica: Perfecta autem nobiliter ecclesia ista novis quotidie augetur ornamentis & ædificiis.

## CAPUT VI.

### Maurorum dissidentium motus. Ferdinandi in regnum Legionense successio.

**I**N diebus huius Regis Ferdinandi, surrexit quidam 40  
nomine Abenhuch, in castro Rechoc a in territo-  
rio Murtiensi, & cœpit contra Almohades b rebel-  
lare, qui cismarinos Arabes adeo crudeli dominio Mauri mu-  
opprimebant, quod de facili Abenhuchi proposito tuis cadibus  
consenserunt. Et obtenta Murtia & finitimis oppidis debilitati  
& castellis, omnes Almohades quos habere potuit ca-  
pite detruncavit: & omnes Mezquitas præsentia Al-  
mohadum judicans inquinatas, aspersione aquæ fecit  
à suis Sacerdotibus expiari, & armorum suorum infi- c  
gnia fecit c nigra, quæ in bellis & alibi præferebat, qua-  
si luctu præsignans excidium gentis suæ. Et in modico  
tempore obtinuit Vandaliæ d Hispanorum, præter  
Valentiam & confinia, in quibus Zahen de genere  
Regio rebellavit.

41 Erat autem Abenhuth de genere Abohaget o- Christianis  
lim Regis CæsarAugustæ: & cum fere Monarcha in sunt causa  
cismarina Vandalia haberetur, audacia, largitate, ju- rei bene ge-  
stitia, veritate ( prout gentis ejus infidelitas seu ver- renda.  
sucia



futia tolerat) præminebat. Sed a quodam suorum, qui Aben-Raman dicitur, invitatus ad epulas & delicias familiares, quas gentis illius colit voluptas, factione hospitis & vasalli occiditur in conclavi, apud præsidium e Almaria. Et tunc invaluit Arabs quidam, dictus Mahoma f Alienalaginar, qui paulo ante boves & aratri vestigia sequebatur. Hic Arjona, & Giennii, Granata, Vastæ & Accii & locis aliis adhuc hodie principatur: & post interitum Abenhuthi Vandalia Cismarina in plures Regulos est divisa, & ab Almohadibus separata, quod Christianis utile invenitur.

CAP. XIV  
Mortuo Alphonso Legion. 1230

42 Post hæc iterum Rex obsedit Giennium, & machinis validis impugnavit: sed videns quod civitas tantâ fortitudine præminebat, quod non posset humano ingenio expugnari, habito Magnatum suorum consilio, inde recessit. Et cum g Abdalarfar team pervenisset, rumor advenit patrem suum in Villa-nova de Sarrea ab hoc seculo migravisse, & in ecclesia B. Jacobi h traditum sepulturæ, Era mclxviii: & quod etiam regnum legaverat i, quas ex Regina Tarasia susceperat, filiabus. Propter quod mater ejus Regina nobilis D. Berengaria ad eum materna solitudine veniebat, ut ad recipiendum bonum paternum quantocyus festinaret, quod ei de mandato Patris Pontifices, Magnates, & Civitatum Concilia jurarant; ne forte in mora perturbatio aliqua oriretur.

Berengaria filium ducit Legionem,

43 Erant autem cum eo Rodericus Pontifex Toletanus, Lupus Didaci, Alvarus Petri, Gonsalvus Roderici, Garcias Ferdinandi, Alphonsus Tellii, Guillelmus Gonsalvi, Didacus Martini, & alii Nobiles & Magnates, & plures Milites civitatum, qui cum Rege inclyto venientes, Reginam nobilem, in pago qui Orgatium k dicitur, invenerunt: & inde communiter urbem regiam intraverunt. A qua mora postposita omnes continue recesserunt, & ad oppidum



pidum quod / Agger-sellarum dicitur, pervenerunt; indeque ad castrum S. Cypriani de Mozoth cum matre & comitatu veniens, castrum ei ut Domino reddiderunt. Sequenti die eum similiter in Villalali<sup>n</sup> receperunt, ubi ad Regem, tamquam ad Dominum, ex Tauro nobilissimo oppido Milites advenerunt, qui Regem sui & oppidi naturalem Dominum cognoverunt: & ut sequenti die Taurum adiret instantissime supplicarunt, nobili Regina hæc omnia solertissime procurante.

44 Altera vero die Taurum intravimus, ubi omnibus annuentibus Rex Ferdinandus, facto sibi hominio, in Regem & Dominum est receptus. Indeque per castra Dominae & Reginae aliquamdiu incedentes, recepimus ex aliis civitatibus Milites & nuntios venientes, qui videbantur de receptione Regis aliquantulum dubitare. Sorores enim Domini Regis, Sancia & Dulcis, de quibus diximus, rebellionem cum complicibus preparabant. Sed tamen regni Prælati, quorum interest Regnum & Sacerdotium contueri, in auditu auris Regem Ferdinandum in Regem illico receperunt, scilicet Joannes Ovetensis, Nunius Astoricensis, Rodericus Legionensis, Michael Lucensis, Martinus Salamantinus, Martinus Mindonensis, Michael Civitatensis, Sancijs Cauriensis. Hi omnes cum suis civitatibus, patre mortuo, filio se dederunt, nec rebellio cogitata potuit invalere: nam quam cito venimus Majoricam & Mansellam<sup>p</sup>, Regi se protinus reddiderunt.

45 Sequenti vero die intravimus Legionem, quæ in Regno illo Sedis regiae præminet dignitate, ibique ab Episcopo & universis civibus ad regni Legionis fastigium elevatur, Clero & populo Te Deum laudamus cantantibus concorditer & jucunde: & ex tunc Rex Castellæ & Legionis q pariter est vocatus. Ibi nuntii advenerunt ex parte Reginae Tarasie, ut super compositione internuntia referentes.

l  
qui per viam  
bene excep-  
tus

o  
Episcopi  
regni,

p  
CAP. LV  
demum Legionis  
Rege  
proclamatus

q  
r



rentes. Et licet verbum Magnatibus displiceret, tamen Regina nobilis in tantum timuit regni & pauperum vastationem, quod procuravit, ut Rex subsisteret Legione, & ipsa iret Valentiam, de concordia cum Regina Tarasia tractatura. Cumque ambæ Reginae Valentiae convenissent, sic solertia Reginae nobilis Berengariae procuravit, ut Regis sorores Regi restituerent omnia quæ tenebant, & ipsæ essent provisione contentæ, quam eis Rex & Regina nobilis assignarent: & si quid juris in regno habebant simpliciter resignarent.

*assignata sororibus dote*

*pacifice regnat:*

46 Et pacto hujusmodi confirmato Rex advenit, & inde omnes ivimus Beneventum, quo etiam Infantes filia Reginae Tarasiae advenerunt: ubi Rex Ferdinandus & Regina nobilis eis reditus triginta millium aureorum in locis competentibus assignarunt, percipiendos toto tempore vitæ suæ: & sic obtinuit omnes munitiones & omnia castra quiete & pacifice Rex Ferdinandus. Et in hoc enituit quam plurimum Reginae nobilis solers cura: quæ non minori gratia Regi filio dedit hoc regnum, quam regnum Castellæ, quod ad eam jure hereditario pertinebat. Sic enim scivit omnia ordinare, ut, licet Regnorum unio fere omnibus displiceret, ipsa studuit taliter providere, ut sine sanguinis effusione Regnorum unio proveniret, & utrumque Regnum pace perpetua lætaretur.

*Toletana ecclesia plura loca donat*

47 Indeque Rex ivit Zemoram, Salmanticam, Lethesmiam, Civitatem Roderici, & Albam, & per ceteras Regni partes, in quibus honore Regio & hominio ab omnibus est susceptus. Tunc Rex Ferdinandus dedit Cascatam jure hereditario Roderico Archiepiscopo Toletano, quæ tamen aliquantulum reparata à Saracenis incolis tenebatur. Sed Rodericus Archiepiscopus, evolutis à donatione mensibus tribus, exercitu congregato, ivit contra Cascatam cum multitudine armatorum: & expulsis Mauris, qui ruinas oppidi



Oppidi reparabant, illud retinuit, & ad honorem Regis, qui illud dederat Ecclesiae Toletanae custodivit haecenus, & custodit cum aliis castris; scilicet Pilos, Toyam, Lacra, Agasmo, Fonte-Juliani, Turribus, Dela, cum Ficu, Alaulula, Areola, Duobus-germanis, Villa-montini, Nubila & Castorla, Concha & Chellis x.

48 Post haec iterum Rex Ferdinandus obsedit Ubetam, oppidum populosum bellatoribus, & munitione magna tutatum: & adeo fortiter impugnavit, ut conclusi salvis corporibus oppidum resignarent. Et tunc Rex oppido acquisito ad urbem regiam est reversus, Era mclxxii, obiit Regina Beatrix in oppido quod Taurum dicitur, & ducta ad regale monasterium prope Burgis, juxta Regem Henricum regaliter est sepulta y.

## ANNOTATA.

a Rechoc, in Chronica Ret dictum, Murcia autem, olim Murgis ad fluvium Seguram olim Setalim, modici sed fertilis regni caput, inter Granatense & Valentinum regnum, ad mare mediterraneum sinumque Vergitanum siti.

b De ortu Almohadum agit auctor noster lib. 7 cap. 10, tamquam nomen habentibus a pseudo-propheta quodam, Alcorani interpretationem novam & eatenus recepta contrariam predicante, sublato in Regem quodam Aldelmone figuli filio; qui regno Africano potitus, etiam Hispanos Arabes subjugavit, itaque in Africam rediit, ex cujus semine tunc regnabat in Africa Miramolius ille vulgo dictus, de quo supra.

c Doctor Laurentius Galindez de Carbaxal, in suis fragmentis, apud Argote de Molina allegatum in Appendice ad Annales Zuniga, pro anno 1248 ait, inter libros, quos Ferdinando & Isabella Regibus Catholicis tradiderunt Mauri Granatenses, inventa

esse eadem omnia quae referuntur de Almohadibus & Abenhuch: & addi, quod Magus quidam, inter Mauros Propheta habitus, praesens cum tesseraria illa scuta sic tingerentur, exclamarit, nunc finem Maurici in Hispania regni adesse: & Abenhuch quidem poenas daturum effusi Almohadum sanguinis, eoque die quo is necaretur, lapsura scuta istae nigra, nec amplius Regem Maurum futurum Hispali. Itaque revera accidisse: nam mortuo Abenhuch scuta praedicta, in Mezquita Hispalensi appensa, delapsa esse: & Axatañum, sub quo amissa urbs fuit, Capitaneum dumtaxat non Regem fuisse. Mauros autem, ex die praedicti lapsus scutorum, certam habuisse perditionem urbis.

d Vandalia Hispanorum, vulgo Andaluzia, quasi Vandaluza.

e Almaria vulgo Almeria, nunc

F

civitas

x

y

Almohades



civitas Episcopalis in regno Granatensi.

f In vulgata est Mahomat Alegrajae.

g Alia lectio, ex Ms. in margine apposta, sic habet: Et cum ad Daralferiam pervenisset: in vulgata scribitur, Guadalajara.

h Videlicet Compostellæ in Galicia, regno Legionensi adnexa, unde etiam in Annalibus Rogerii de Hoveden passim vocatur, Alphonfus Rex de S. Jacobo.

i In quibusdam Roderici exemplaribus, juxta editionem Francofurtensem, non tamen in Ms. Tolitano, similia, sed multo brevius, sic leguntur lib. 7 cap. 25 ubi de patre: Reliquit duas filias, Sanciam atque Dulcem, quibus Regni successionem legavit. Sed quia omnes regni Nobiles, tam de civibus quam de aliis, olim filio suo Ferdinando juraverant, non potuerunt regnum filiae obtinere: sed aliquantis dissidiis procuratis, & civitatibus & nobilibus in varia studia separatis, nobilis Berengaria Regina Castellæ interposuit partes suas; & sic omnes gratiae solertia dulcoravit, quod, licet Infantes quam plurimos fautores haberent, & munitiones & castra quam plurima in omnibus fere regni finibus possiderent, ad hoc Infantes & matrem earum Reginam Tarasiam necessitate induxit, ut ejus gratiae responderent: unde paternae largitatis in omnibus imitatrix, curialitate sua, Infantibus quoad viverent magnos redditus fecit à filio assignari. Porro jam diximus ab inveterato Castellanorum odio ad ejusmodi dispositionem adductum patrem, ingratum beneficiis acceptis à filio. Franciscus Macedo in Vita Tarasiae, cujus ut Sancta ratio nobis habenda erit ad 17 Junii, cap. 31 de hac Alphonfi dispositione agens, nescio an animadvertit agi

Cur filias pater prae-terito filio heredes voluerit?

de Ferdinando; non qualicunque sed Sancto Rege; parentum observantissimo, indole mansuetissimo, bellicis aequae ac civilibus curis exercito, & jam agente aetatis annum 31. Si enim animadvertisset, non puto scripturum fuisse, quod Alphonfus filio Ferdinando, propter turbulentum ejus & ferox ingenium minus initio æquus & indulgens; postea & infensus fuit: hinc primum dissensiones, deinde similitates; tandem apertae inimicitiae extiterunt, adeo ut Alphonfus moriens regnum Legionense penes filias testamento reliquerit: tam abalienarant animum patris, filii mores. Inter causas deinde qua regnorum conjunctionem videbantur dissuadere potuisse, etiam hanc addit idem Macedo: Obrutum in tanta mole rerum juvenem, minus & gratum & expertum rerum publicarum. Ignoscendum viro, multiplici librorum scripturae de argumentis prorsus aliis distractissimo, quod historicas quaestiones levi nimium manu tractaverit, uti etiam ex Appendice ad Vindicias S. Hilarii Arelatensis, ab eodem infeliter tractatas, poterit lector agnoscere ad diem 5 Maji: fuit alioqui amicus mihi, sicut in praefatione ad Vitam S. Masalda demonstravi; sed amicis cunctis magis amica veritas.

k In Chronica dicitur Orgaz circa Toletum, ubi notatur in tabula intervallo leucarum circiter 4.

l Agger-sellarum, ibidem, Tordeillas, ad alteram Durii ripam, distat Valli soletis leucis circiter 6. Non tamen Valli soletis, sed Abula venisse debuit Rex, cum fines regni Legionensis est ingressus, à Giennensi obsidione revertens.

n In topographica regni Legionensis tabula Villalar, simili unius diei itinere distans Tordesilla, recto versus urbem Legionensem itinere, unde mox retro vocatur Taurum, vulgo Toro, regio palatio nobile oppidum, &

ubi



ubi Ferdinandus fuerat moratus cum patre, quando est ad regnum Castellæ accessurus, uti dictum num. 11.

o Castrorum horum aliqua enumerat auctor lib. 7 cap. 8 dicens, Rex Castellæ & Rex Aragonum, ex Monte-Palumbario juxta Abulam, contra Regem Legionis processerunt & obtinuerunt Castrum-Legionis, & Ardon, & Castrum Gundisalvi, & Castrum-terræ, & Albam de Alite, & usque ad Astoricam cuncta cæde & incendio vastaverunt. Nullus interim horum locorum nunc exprimitur in tabula, & forte aliquorum etiam nomen mutatum est: nam Moral del Reyna, id est, Habitatio Reginae, quod eo tractu est, à Berengaria Alphonso nupta potest excultum appellatumque fuisse: si quidem, ut mox dicitur cap. 31, celebratis nuptiis, Rex Castellæ, omnia quæ abstulerat nunc genero, olim hosti, dedit filiae suæ nuptæ: & rursus, cum post factum divorcium super dote reddenda controversia extitissent; Idem Rex (ut dicitur lib. 8 cap. 13) cum Legionensi olim genero suo anno 1213 foedus initum innovavit, & restituit Carpium & Montem-regalem, ita ut diruta de cetero non starent: & sic mansit Berengaria in pacifica dotalium castrorum possessione quoad vixit; nec illorum tantum, sed etiam aliorum quæ avus nepoti acquisierat, erepta genero rursus hosti, ut supra ad Vitam ex Tudensi diximus.

p Mansilla in tabulis, in eodemque recto itinere Legionem versus, una solum diata distat ab urbe: Majorica, in tabulis non reperitur.

q Quemadmodum, inquit Chronica aliquam diu factum fuerat præteritis temporibus, scilicet sub Alphonso VIII, Imperatore Hispaniarum dicto.

r Receptorat se Tarasia post divertium in Lusitaniam, & cum tra-

ductis ad Loranense Benedictinorum coenobium Monialibus Cisterciensibus vitam agebat, monacham inter eas professa, ut vult Macedo in ejus vita: qui cap. 31 fuse tractat, quomodo Berengariae litteris, ad ipsam & ad patrem ipsius Alphonsum datis, evocata sit mediatrix inter Infantes & Regem futura: quas litteras, si extant alicubi, optaremus videre.

s Valentia, non illa Valentini regni caput, qua tunc Maurorum erat, longissime distans à Lusitania; sed altera (plures enim sunt minoris notæ) dicta Valentia Alcantaræ, quod intra hujus propinqua urbis districtum sita sit, in Extremadura Lusitana atque Hispana confiniis, triplo fere longius distans Legionem quam ipsa Conimbrica, in cujus districtu Loranum est: Tarasia autem Legionenses fines omnino non attigit.

t Beneventum, vulgo Beneventa, medio fere inter Legionem & Zamorram itinere.

v Hic interserit Chronica, quod Ferdinandus, post res compositas cum Sororibus, ivit in Sabogal, ad conferendum cum Rege Portugalliae, quemadmodum inter eos conductum erat, peractoque colloquio circumire coepit regnum, administrando ubique justitiam, atque ita pervenit usque Zamorram: hac autem civitas est ad Durium fluvium, antiquis Zentica, Tauto propinqua. Sabogal ad confinia Portugalliae situm est, duabus vel tribus leucis à Civitate-Roderici.

x In Chronica sic nominantur loca, Toyalaera, Araymo, la fuente de Julian, Torres de Alecuz, Pegura, Aulala Elervela, Dos Hermanas, Villa-montin, Nubla, Cazorla, Cuenza, Archillas.

y Vereor ne Roderici Toletani historia insigni uno vel altero Capite mutilata casu aliquo sit: nam de captione Ubedæ, quæ contigit an. 1234, immediate transitur ab obtenta Cordubam an. 1236. Hunc vero hiatus ex-

Tarasia Lusit. ab Alphonso Legion. thoro separata.



plebit nobis Ferdinandæa Chroni-  
ca, cum qua deinceps progrediemur.  
De hujus fide ne possimus dubitare in  
argumento tam glorioso (quod alias non  
videretur Toletanus pratermittere po-

tuisse) facit Lucas Tudensis nu-  
mero 7, eandem ad Xerez victo-  
riam, ab Alphonso Regis fratre  
relatam, paucis verbis vehementer  
extollens.

## P A R E R G O N I.

An & quomodo ad hujus temporis ac Regis historiam  
pertineat revelatio Crucis Caravacana.

49  
De Cruce  
Caravaca-  
na narratio,

**I**oannes de Robles, Caravacensis Presbyter, anno  
MDCXV Madriti imprimendam vulgandamque curavit  
Historiam apparitionis & miraculorum sanctæ  
Crucis Caravacanae. De miraculis, quæ sunt recen-  
tioris ævi fere omnia abundeque testata, nemo am-  
bigit: apparitioni miraculosa, quoad substantiam rei, suffi-  
cientem fidem faciunt, præter immemorabilis temporis tra-  
ditionem, antiquissima ipso in loco monumenta, de quibus  
infra. Temporis circumstantiam, ratione cujus ea res admi-  
scetur historia sancti Regis, tum à Roderico Caro tum ab aliis,  
Ioannis de Robles auctoritate motis, dubiam merito faciunt  
illa ipsa, quæ jam dixi antiqua monumenta.

Io. Zamora  
tributa, ut  
coævo testi,

50 Hoc prius quam ostendo, lubet verbotenus producere  
totum suspecta nobis narrationis fundamentum, cujus auctor  
dicitur, Fr. Joannes Ægidius Zamora, in Additioni-  
bus seu Adversariis, quas contra aliqua puncta Chro-  
nici, à Juliano Toletano Archipresbytero compila-  
ti, scripsit de mandato sancti Regis Ferdinandi,  
quemadmodum eæ reperiuntur in quaterno P. Mag.  
Hieronimi Roman de Higuera. Vereor, lector, ne cum  
Iuliani Toletani Chronicon & Higuera nominari vides; si  
intelligis qualis in talibus sit fides Higuera apud eruditos, &  
quale illud Pseudo-dextero succenturiatum Iuliani opuscu-  
lum, continuo præjudices, & apud te desinas, has quoque  
Ioannis Ægidii Additiones Chronico isti oppositas, ab eadem  
prodiisse officina, ex qua tot alia figmenta emanaverunt,  
omnem ecclesiasticam historiam apud Hispanos & quidquid  
ibidem



*ibidem est rerum sacrarum inquinantia. Sed iudicium, obsecro, suspende tantisper, & qualem qualem Joannem Ægidium prius lege.*

51 Anno MCCXXXI, ut ex relatione Conchensi & Carabacensi constat, profectus est ex urbe Conchensi cum salvo conductu Regis Mulei Azebutei, Caralis & Valentiaë, Dominus Genesius Petri Chirinus, Persona Conchensis Ecclesiæ, nepos Chirini populatoris Conchæ, Carabacam ad prædicandum Euangelium Christi Christianis captivis & Mauris. Cumque iste sanctus vir Magister Genesius semel plusque quam alias inveheretur in sectam Mahometi; ipso die sanctæ Crucis Maji, jussus est à Rege Azebuteo inter captivos conjici in vincula. Postmodum, anno sequenti mense Januario in fine, cum Rex jussisset captivos duci ad se, visus est & ipse sanctus vir; qui questus est quod in vincula coniectus esset sub fide publica & salvo conductu. Rex dixit, nisi hujus rei rationem habuisset, plane interfecisset: & jussus est recludi; donec sub finem Martii cum Rex inquireret singulos de suis officiis, Mag. Chirinus dixit, se Sacerdotem esse Christi. Et cum juberet Rex, ut sacrificaret; dixit, id fieri non posse sine sacris vestibus. Missus est qui Concha illas afferret: quibus allatis, & frontali, & ara, & calice & aliis necessariis ad divinam celebrationem, indutus vestibus cum subtristis stetit, dixit Rex, quid subsisteret? Respondit Chirinus, Crucem deesse. Rex vero attollens oculos, vidit duos Angelos afferentes Crucem Patriarchalem, quam abstulerant ex collo S. Roberti Patriarchæ tunc Hierosolymitani, idque Angelis nuntiantibus scitum, & Carabacensibus misso nuntio est comperium.

52 Hæc Crux erat ex ligno sanctæ Crucis, ubi Christus pependit. Perfecit Sacrum Chirinus, & sunt qui dicant Regem in Hostia vidisse puerum formosissimum. Qui tantorum miraculorum magnitudine (ut quod Hierosolymis vulgo jaçtaretur ante, hanc

annum signans 1231

Crucem allatam Hierosolymis dicentis



3 Maji,  
 crucem disparuisse post annum MCLXXXIV, invenit autem Patriarcha Dositheus) stupefactus, proponit se Christianum fieri: vocatusque est Rex iste, Dominus Vincentius, idque sub Rege Jacobo Aragonum Bellatore. Hoc miraculum accidit ipso die inventionis sanctæ Crucis mense Majo, qui semper in Ecclesia dies illuxit faustissimus, & toti terrarum orbi celeberrimus. Crux etiam ex illo ad hunc diem cœpit multis clarere signis & miraculis, & per Hispaniam illustris haberi. Ego dum hæc scriberem aliquoties allocutus sum, scilicet Azebuteum vel Dominum Vincentem Velvisium. Erat homo comis, humanus, prudens, justus, procero corpore, jure regio, oculis pulcherrimus, facie decora plena majestatis, capillis demissis, integumento capitis serico, veste purpurea, semper multis famulis comitatus: filii eum sequuntur.

peccat contra regiam

53 *Hactenus fidele istud & Latinum cœvi testis, si Superis placet, monumentum: sed in quo difficile sit speciem aliquam vetustatis agnoscere, facillimum suspicari novitatem, ex vocibus recentioris plane usus, ut sunt, Salvus conductus, Persona, Magister, Populator, Frontale, Sacrum, Ara, isto seculo XIII non sic nominata. Jacobus Arragoniæ Rex, titulo Bellatoris hic insignitus, ac veluti jam mortuus memoratus (quid enim alias eum attinebat potius nominare, quam Ferdinandum, cui fingitur scribi fabula, cuique suberat Caravaca, medio inter Toletum & Concham itinere sita) Rex, inquam Jacobus anno MCCIX primum natus, vix dum excesserat adolescentiam, totis triginta annis Ferdinando superstes. Robertus Patriarcha Hierosolymitanus circa annum MCCXI primum ordinatus fuit, non Hierosolymis, sed Accone, post captam ab infidelibus urbem sanctam, sede exulantium Latinorum Patriarcharum, certe anno MCCXXXVI primum mortuus est Jacobus de Vitriaco, postulatus in Patriarcham, post cujus obitum Gregorius IX ad illam Cathedralē evocavit Valentinum in Gallia Episcopum Gerondum vel Geraldum,*

& Patriarchalē chronologiam.



dum, decessorem Roberti. Quomodo autem ad Latini Patriarcha potestatem venisset Crux, à Dositheo Græco & schismatico Patriarcha inventa? Aut quomodo merebatur hic invenire, quod tribus ante captam à Saracenis urbem annis, Latinus Patriarcha Heraclius amiserat?

54. Cur autem vocatur Crux Patriarchalis, & de collo sumpta dicitur? Recentius omnino inventum est Patriarchis duplicem Crucem assignare: ut autem ad collum gestari potuisset vice Encolpii (quo nomine appellabant Græci reliquiarias thecas cruciformes, ex catenula de collo gestari solitas, sicut explicat Goar in Euchologio pag. 313) debuisset superne habuisse annulum, per quem catenula seu vitta collo injicienda posset duci: Ast in ligno, undequaue integro & nusquam forato nullum uspiam est vestigium annuli, cui infereretur ipsa catenula. Sicut ergo ex eo quod in Cruce Caravacana inferne nec clavicula nec claviculae foramen appareat, recte colligit Robles non esse ipsam ex earum genere que hastili imposita præferebantur Episcopis vel Patriarchis; (Si tamen Græcis in hastili præferebatur, de quo valde dubito) sic & nos ex consideratione partis superioris inferre possumus, eandem non fuisse eo factam, ut de collo portaretur. Est ergo simpliciter talis, qualem Græci, non solum Episcopi, sed etiam Presbyteri in Liturgia sua ante se constitutam habent super altari, nulli infixam basi, quo tractari facilius possit quando eâ utendum est, tum ad alia, tum ad benedictionem solennem aquæ, in festo Epiphaniæ eidem ter immergendâ, sicut ipse à Græcis nostris tali die usurpari Romæ vidi. Nec duplici ejus transverso ullum mysterium subest: cum videas à Græcis indifferenter usurpari Cruces, aut semel aut bis transversatas, tum alibi tum in imaginibus Sanctarum Parasceves, Barbara, & Marina ante tomum 1. Maji pag. LXI & in parvo Moscorum Triptycho, ubi M. Piatenka, id est Parasceve, in manibus duplicata Crux ponitur, uti & in vetustissima S. Rosaliæ Panormitana imagine in monasterio Marturanensi. Sed cum hujusmodi manuales Cruces inferius manubrium longius habeant, non item Crux Caravacensis restat solum, ut eum quem dixi usum habuerit in Sacris,



non alium ullum. Vnde vero allata sit, definire presumat nemo; nemo etiam cum fundamento asseveraverit formatam esse ex ligno vera Crucis, ex qua pependit Dominus. Satis nobis sit, quod Angelorum ministerio allata credatur; quod utique ad eam specialius venerandam fidelibus omnibus abunde sufficit.

Et contra-  
ria est vetu-  
stissima in-  
scriptioni  
Arabice

55 Nunc quod attinet ipsum qui in principio notatur annum, non Hispanica Era, qua tunc adhuc sola in usu erat, sed à Christi nativitate numeratum, communi omnium aliorum qua Higuera produxit figmentorum vitio: quod, inquam, ad annum attinet MCCXXXI, propter quem etati S. Ferdinandi res hæc adscribitur, falsitatis eum convincit.



quamvis nesciat, ipse Robles, quando cap. 13 proponit formam orbicularis fenestra, in turri Caravacana adhuc servata, per quam ipsi sacello, & altari ubi Crux sancta custoditur, lumen venit; & interpretatio characterum veterum Arabicorum in pariete circumcirca sculptorum, quam ait hanc esse, scriptam à peritissimo Linguarum peregrinarum interprete, Licentiato Michaele de Luna medico. Anno quingentesimo nonagesimo quarto Arabum, tempore Mahomet,

notanti an.  
Heg. 594



met, Abuzeyt Rex potentissimus, & triginta homines, in hoc habitaculo conversi fuerunt ad Salvamenti veram legem (& hoc Dei gratia Cruce duplicata mediante, quam Angeli Dei attulerunt) & alii multi eos comitantes & adjuvantes ad celebrationem: ad quorum memoriam hæ littere fuerunt cælatæ.

56 *Anni Hegiræ Arabicæ lunares sunt, dierum dumtaxat CCCXLV, quorum epocha ab omnibus nunc peritis constituitur in anno DCXXII, die XV Iulii; sicut ut primus iste annus finiatur anno DCXXIII die III Iulii: atque ita retrogradiendo per dies X, progredimur, donec circulo nostrorum mensium revoluta, annus unus Arabum incipiat mense Ianuario, & sequens mense Decembri unius ejusdemque nostri anni; sicut fit anno DCXL, quando cum die I Ianuarii inchoatur annus Hegiræ XIX, & die XX Decembris annus XX ejusdem Hegiræ; tum vero post quoslibet triginta duos annos idem usu venit. Sic ergo procedentibus annorum triginta duorum cyclis, contingit annorum numerum Arabibus, magis quam nobis crescere; & annum illis DXCIV, qui equaliter progrediendo nobis debuisset esse MCCXV in isto progressu inequali solum est MCXCVII, quemadmodum videre est in tabella chronologica, inserta novo Glossario Cangii ad vocem <sup>quiesc Chri-</sup> <sub>sti 1128.</sub> Annus, continente epochas, tum antiquiores recentioresque alias, tum etiam Arabum, in annis expansis à Ioanne Gravio Anglo reductas.*

57 *Iste autem annus MCXCVII Christi, ad quem prenotati characteres Caravacani reducuntur, optime convenit cum imperio Mahumad; qui videtur post cladem Christianis illatam anno MCXCV successisse patri suo Miramoljino, in Africam compositis induciis regresso, qui his finitis parem ad Navas Tolosanas cladem recepit anno MCCXIII: post quam in Africam regressum volunt, relicto Hispaniarum regimine fratri suo Zeyt Avozecrith, sicut eum Rodericus appellat. Quidquid autem sit de isto recessu, dicit Robles Mahomadum obiisse anno MCCXIX; atque ita destruit, quod maxime probatum cupiebat, de anno MCCXXII quo Crux Carava-*



*pertinens ad  
tempus R.  
Mahumad.* cana sit allata: siquidem jam non amplius vivebat Maho-  
mad, quo regnante res contigit. Mirum est autem quod in  
annis Arabum ad communem calculum reducendis, neglecta  
methodo quam agnoscit tradi à Marmol in Historia Africa-  
na, & à Mariana in Hispana, utique talium intelligentissi-  
mis; maluerit sequi Pinedam, docentem quod Mauri lunares  
suos annos equaverint solaribus, triennali quodam embolis-  
mo; atque ita eos habuerint aequales nostris. Nam etiam hoc  
posito, quod tamen non probatur in usu civili valuisse; posito  
etiam quod Epochæ Hegiræ prædictæ sumenda sit ab anno DC-  
XXX, quod tamen, jam non recipitur; additi ad DCXXX anni  
DXCV, non plures faciunt quam MCCXXIV; atque ita transitur  
etas Mahometi, nec tamen obtinetur annus qui prætenditur  
MCCXXXII.

*quando non  
regnabat S.  
Ferdinan-  
dis,*

58 Subverso in istum modum Higuera figmento, & vel  
ex ipsi Caravacensibus monumentis falsitatis convicto; cor-  
ruunt omnia quæcumque ruinoso isti fundamento Castellani  
Arragonique scriptores, à Robles citati, inædificarunt;  
singendo circumstantias, quibus orsam male fabulam ador-  
narunt. Ut quod Abuzeyt fuerit ille à Roderico nominatus  
Avozecrith, frater Mahomadi, idemque Rex Murcia, Va-  
lentie & Caravacæ: qui Ferdinandi atque Jacobi Regum  
armis concussus, pacis causa Concham venerit ad Ferdinan-  
dum; hospitioque Genesii Presbyteri usus, eidem fecerit  
facultatem Caravacam excurrendi: post miraculum vero alla-  
tæ, ut dictum est, Crucis, suumque baptismum coram Ferdi-  
nando Rege & filiis celebratum, regno privatus à rebelli-  
bus subditis, confugerit ad eundem Ferdinandum cum  
uxore & filiis, Alphonso & Ferdinando in baptismo di-  
ctis: multisque donatus possessionibus, post rem fideliter con-  
tra Mauros gestam in obsidionibus Cordubensi ac Hispalensi,  
apud Concham conseruerit & vixerit usque ad annum MCC-  
LXX octogenario major, quidquid in regno Valentino jam  
Christiano possidebat dono Jacobi Regis, relinquens præ-  
dictis filiis; de aliis vero in Murciensi regno possessioni-  
bus, disponens in favorem Hospitalis S. Jacobi Con-  
chenfis.



59 Si conjectare liceat, mihi nihil propius verosimili occurrit, quam quod Abuzeyt iste Caravacanus, Alphonfi IX initio fuerit Rex Concha, & subditus Mahomado, sicut & alii plures civitatum majorum Reguli, Reges dicti, quod essent è regio sanguine, vel ex usu seculi XIII, cum plurimi sibi titulum istum sumerent inter Mauros. Hic vero, Concha ac tota circum regione per Alphonsum predictum subjugata anno MCLXXVII, vitam ac libertatem pactus, permissus sit more suo vivere Caravacæ; Mauris autem circa annum MCXCV erectis presentia Regis Almahadi, immensi cum exercitu ex Africa trajicientis, amissa recuperare sperans Abuzeyt iisdem se conjunxerit, pugna & victoria ad Alarcum, anno istius seculi XCV obtenta, particeps; ex eoque ferocior erga Christianos, quorum complures abduxerit secum Caravacam. Inter captivos autem habuerit etiam Sacerdotem istum, cujus nomen ignorare malim, quam ex Higuera discere; & eo Missam celebrare jussu, factum sit miraculum, propter quod non solum ad obedientiam Alphonfi redierit barbarus, sed etiam ad Christianam fidem accesserit, cum aliquot è suis anno MCXCVII. Cum autem eodem isto anno natus sit S. Ferdinandus, dici potest presagium hoc fuisse, quod per eum Crux exaltanda plurimum, atque ad sacra religionis cultum toto ista regione reducenda foret. Sic optime consistunt, nec nihil ad S. Ferdinandi laudem faciunt, quaecumque ante Higuera signa Caravacæ sciebantur de revelatione & historia Sanctæ Crucis: atque imprimis relatio facta à Commendatore Caravacensi Garcia Lupi de Cardenas, anno MCCCC-LXXX exhibita coram testibus & Notario, ex sua originali Hispano apud Robles cap. 11 sic Latine sonans.

60 Omnibus, quaternum hunc testimonii visuris, quos Deus honoret & servet à malo. Ego Garcias Lupi de Cardenas, Commendator Carabacæ, Concilium, Equites, Scutiferi, Rectores, Officiales & Boni-homines prædictæ villæ, inclinamus & commendamus nos vestræ gratiæ & nobilitati, tamquam iis quibus optamus, ut Deus honorem multum multamque felicitatem impartiat, Sciatis, quod

ad

sed avus a-  
jus Alphonfi  
sus.

ipso vero  
nascebatur.

Rei gesta  
historia

multa vera-  
cuis discen-  
da ex Ms.  
Carava-  
censi anni  
1489



ad notificandum & demonstrandum fidelibus omnibus Christianis statum veræ Crucis Caravacensis, & miracula quæ per illam sunt facta ac fiunt quotidie, uti visibiliter conspexerunt majores nostri, & nos conspiciamus quotquot hodie sumus habitatores hujus villæ; mittimus Gratia vestra Procuratorem nostrum, Fr. Petrum Prædicatorem Ordinis Prædicatorum: quem etiam rogamus ut velit habere custodia ac gratia vestra commendatum, juvetisque elemosynis vestris, ad exornandam reparandamque sanctam ecclesiam & turrem sanctæ ac veræ Crucis, quæ in hunc modum reperta est.

61 Cum Rex Zeyt Abuzeyt, suo tempore potens Rex Carabacæ, haberet captivum Clericum quemdam Presbyterum; accidit sciscitari ex eo Regem, quare Missam celebraret. Qui respondit, Scito, Rex quod omnis Clericus ordinatus ad Missam, postquam sacris vestibus indutus est, & protulit sancta illa verba, quæ Christus dixit feria quinta in cœna, Hostia illa quam elevat fiat caro, & vinum in calice merus sanguis: & sic conficit Clericus corpus Dei puri ac veri. Dixit Rex, quod hoc non crederet, nisi seipsum faceret id videre. Respondit Clericus, Domine, si mihi facis adferri omnem apparatus necessarium ad faciendam Missam, faciam te videre quod cupis. Tum Rex mandavit ut quidquid necessarium erat referret in syllabum ad memoriam: & hoc fecit Clericus, nisi quod oblitus fuerit Crucis. Deinde misit Rex nuntium suum; quo reverso, die mane sequenti surrexit Clericus, & recitavit Horas suas; unaque cum Rege ingressus turrim castri, ubi veræ Crux est, vestivit sese, fecit confessionem devote, & accedens ad altare veneraturus Crucem, nullam reperit: quapropter animo consternatus conversusque ad Regem, dixit, Deficit una ex rebus maxime necessariis ad Missam dicendam. Quærenti vero, quæ; respondit, Crux, Domine. Tum Rex aspiciens versus altare, visa ibi sancta

*narrantur,  
quod deficiente ad  
Missam  
Crucis,*

*ea ab Angelis allata  
sit,*



sancta ac vera Cruce, dixit: Estne ista, quæ stat supra altare? Accepitque illam Clericus cum magna devotione, & cœpit Missam dicere. Et quando elevabat Hostiam, animadvertit Rex inter manus Clerici puerum candidum & formosum: ille autem Missam absolvit.

62 Eadem hora cognovit Rex Zeyt Abuzeyt, quod lex Christianorum erat res sancta: & liberavit Clericum, factusque est Christianus ipse, & subditi ejus quotquot voluerunt: & dedit terram suam Christianis: qui vicissim ei dederunt turrinam circa Concham, quæ vocatur turris Abuzeyt, ut illic vitam duceret: & ibi sepultum jacet ejus corpus. Atque hæc est primigenia historia veræ ac sanctæ Crucis, quamvis pro dignitatis suæ magnitudine satis describi nequeat.

63 Venio ad antiquissimas in Caravacensi ecclesia picturas, quas idem Robles describit cap. 14. tam conformes jam dictæ narrationi, quam nihil continentes quod faveat figmentis Higuera & sequacium ejus. In pariete collaterali altari, quod est in capella sanctæ Crucis, ad latus Evangelii, cernitur pictura Regis, equo insidentis, & toga cerulea induti; juxta quem stare videtur multus populus, Clericum captivum adducens: in ora autem togæ extima, velut acupictæ cernuntur hæ notæ,

DNVLLORRHESVIN

SELONEH NSJETT

quas Licentiatus Luna sic interpretatur: In memoriam meæ conversionis, & ad gloriam Dei, obtuli hanc Regiam vestem, ad induendum eam in die sanctæ Crucis, propter solennitatem festi.



64 In arcu etiam sellæ equestris, cui Rex videtur insidere, similiter notati leguntur characteres hi :

**OMRONA**

*quarum hic  
explicantur  
epigraphæ;*

Id est, Cum hoc equo exaltavi legem Dei, & vici inimicos ejus in prælio multis vicibus. In altero parietis latere ad cornu Epistolæ, exprimitur disputatio Regis & Sacerdotum ejus cum Clerico, Rex autem sedet in sedili, & Clericus stat atque incipit Missam; interim dum Angeli demittunt Crucem, quæ est ea magnitudine ac forma quam exprimimus.

65 In pariete, qui est è regione altaris, ubi est fenestra rotunda, de qua supra, conspiciuntur duo Sacerdotes Mauri, cum aliis magnæ gravitatis personis, assistentes baptismo Regis; qui baptizatur à quodam nostro Sacerdote, eodem, quantum ex lineamentis faciei apparet, qui captus fuerat & Missam dixerat: Rex vero ad pedem Fontis apparet genu flexus, manibus junctis, hilari vultu, cum magna devotione; juxta autem assistit Regina togata, magnæ majestatis, & circum oram togæ videntur hæ notæ,

**ANQP2BES LQSTEVEN  
CETTQISQ LQAYDESEC**

quæ significant: Ego Regina Heylâ, nunc Heleha, uxor Regis Abuzeith & duo filii mei, fuimus conversi per Dei gratiam ad sanctam fidem; in cujus rei memoriam hic effigiata sum. Hæc conversio abiverat ex memoria omnium, imo contrarium videbatur indicare cantilena, quam antiquitus solebant cantare peregrini sanctæ Crucis, denotantes quod Regina, conversione Regis mariti audita, manserit Moratillæ, tibi erat quando fiebat miraculum.

66 Atque hæc abunde sufficiant ad instruendum lectorem,



In alicuius... cui Rex vide-  
tur invidere, in legimus charactere hi

OMRON

Dei & vici... in alio pa-  
disputatio... Rex autem  
ipit Milliam;... que est ea  
m exprimus.

regione altius... in parte  
a compic... totunda  
onis  
dam  
sta  
st  
ma  
cum magna devotione;  
ogata, magna martialis  
ur ha nota.

OSTEVEN  
XAYDESEC

Heylis, tunc Helia  
lu mei, sumus conver-  
idem; in cruce me  
co convertio, abivera ex  
num videbatur indi-  
solebant canere pe-  
lances quod Regia  
mankre Moralla.

fol...  
se...  
1881



Indulgentia  
cum Cruci-  
bis Carava-  
canis alias  
edita,

tam de eo quod ante Higueram credebatur, nihil absurdi con-  
tinens aut non verosimile; quam de eo, quod antiquis adjecit  
somniaator iste, & stolidissimarum nugarum propola primus,  
nullo nisi emotæ mentis titulo excusabilis. Item quod in Galli-  
ca Historia Caravacana epitome, hic Antverpia vulgata per  
quemdam Carmelitam Discalceatum anno MDCLII, aliisque  
Latine & Hispanice editis Relationibus quas non vidi, sub-  
textantur Indulgentiæ, velut applicatæ Crucibus, at-  
tactu Caravacanae Crucis sacratis, per Papam Pium  
V, & confirmatæ per Papam Gregorium XV anno  
MDCXXII, ac denuo confirmatæ per Papam Urbanum  
VIII: quarum indulgentiarum ultimus, articulus, qui debuisset  
à Gregorio fuisse adjectus, prioribus omnibus addit pro haben-  
tibus tales Cruces, Benedictiones concessas in Canonizatione  
S. Caroli Borromæi facta à Paulo Papa V annis XLVIII post o-  
bitum Pii: hæ autem sunt tam ample, ut tales ulterius non  
propagandas, nec tanta cum plenitudine elargiendas censue-  
rit Papa Alexander VII, id nobis suomet ore testatus anno  
MDCLXI.

declaramur  
apocrypha.

67 Decretum ea de re promulgatum anno MDCLVII habes,  
apud nostrum P. Georgium Gobat in Quinario, Tract. 4. de  
Indulgentiis num. 678, in quo etiam diserte cavetur omnis  
alienatio rerum Indulgentiis præditarum; ita ut nec commo-  
dato quidem alteri concedi possint: Cruces autem istæ transf-  
eunt de manu in manus, non solum donatione, sed etiam  
venditione. Extat etiam apud eundem Gobat num. 703 In-  
diculus Indulgentiarum, quas apocryphas declaravit sacra  
Congregatio Inquisitionis, sub die XVIII Maji ejusdem anni  
MDCLVII; ubi penultimo loco ponuntur Indulgentiæ con-  
cessæ Crucibus de Caravaca: ob quæ aliæque num. 705  
isdem auctor concludit, quod manifestis impostoribus ac-  
censendi sunt omnes, qui vendunt donantve eas aliis,  
tamquam ornatas Indulgentiis, saltem post hujusmodi  
Decreta; si tamen adhuc inveniuntur aliqui tam temerarii,  
quod non puto, nisi forte ex prædictorum ignorantia, cui  
consultum oportuit indicio abusus præteriti. Qui etiam ne  
latius apud nos serperet, cavere volens R. P. Guilielmus de  
Wael



Vael Flandrobeltica nostra Societatis bis Praepositus Provin-  
tialis, anno MDCXLIX Teutonice imprimendam vulgandamq;  
curavit Epitomen praememoratae Historiae, sumptam ex eodem  
Robles, omisis istiusmodi Indulgentiis: qua occasione in  
formam aliquanto minorem, quam Robles dederat, & ele-  
gantiozem nonnihil, contracti fuerunt inscriptionum Ara-  
bicarum typi lignei, quibus hic usus sum.

68 His jam prelo subjiciendis, dum typos emendo, video  
characteres omnes Arabicos, qui à dextris ad sinistram duci  
debuerant, more nobis contrario, inversos reperiri apud  
Robles, quomodo eosdem etiam hic incidendos curarunt alii,  
quorum antiquis formulis usus sum, ea sola excepta qua poni-  
tur num. 64, qua quia inter operarum manus amissa fuerat,  
de novo sculpta est. Non lubet ob rem tantillam prealum si-  
stere, donec nova figura sculpta fuerint; cum eruditus le-  
ctor excusaturus sit facile errorem ex aliena ignorantia com-  
missum: Orientalium vero linguarum imperito perinde sit,  
quomodo scriptas inveniat litteras quas non intelligit.

## CAPVT VII.

*Ingens victoria de Mauris ad Xerez relata per Al-  
phonsum sancti Regis fratrem.*

**N**Arrat porro historia, quod cum Rex Zamor-  
ram venisset, uti superiori capite dictum est,  
inde miserit fratrem suum Alphonsum ad in-  
cursionem faciendam in terras Maurorum,  
jungens ei D. Alvarum Perez de Castro, na-  
tione Castellanum, ut exiguam Infantis a juvenis ex-  
perientiam grandi sua prudentia suppleret cum titulo  
Capitanei: erat enim Eques perquam strenuus &  
exercitus in armis: occasionem vero magnum ali-  
quem successum sperandi contra Abenhuc Mauro-  
rum Regem offerebat subditorum ejus contra ipsum  
rebellio, postquam Ambalule Miramolinus Maroc-  
chos redierat trajecto mari. \* Infans ergo Alphonsus,

69

Missus Al-  
phonsus fra-  
ter;

a

G

fus,



*cum Alvaro Perez  
belli duce*

98  
sus, secundum mandatum Regis Salamanca egre-  
diens, cum Capitano suo D. Alvaro Perez & D. Ægi-  
dio Manrique, perrexit Toletum: & assumptis ibidem  
equitibus quadraginta, transito Muladarii portu, venit  
in Andujar: unde D. Alvarus in omnes partes emisit  
expeditos equites, qui prædam infinitam college-  
runt, Cordubam usque progressi, quidquid poterant  
expilando destruendoque; & sic pervenerunt Palmam  
**b** *b*, quam generose oppugnaverunt, eaque vi capta  
omnes intus repertos Mauros ad unum usque interfe-  
cerunt. Inde vero ingressi Hispalense territorium,  
conculcando omnia & mactando, transita Hispali  
**c** procurrerunt usque *c* Xerez, miseruntque cursores &  
prædam multam fecerunt. Collectis autem manu-  
biis, mandarunt Infans & D. Alvarus tentoria poni  
prope Xerez secundum fluvium Guadalete: ubi equi-  
tatum traduxerunt provide & caute.

*contra  
Maurorum  
copiosissi-  
mum exer-  
citum,*

70 Rex interim Abenhuc, ex quo scivit quod In-  
fans popularetur Andaluziam, quantasque prædas  
ibi acruinas faciebat, jussit convocari quidquid erat  
Maurorum ex hac parte maris, secumque proficisci  
Xerez ubi erat Alphonsus: itaque collecta est undi-  
que multitudo magna, non solum imperio Regis sui  
sed etiam famâ Infantis excita. Considerans ergo A-  
benhuc Christianorum exercitum, & minime nume-  
rosus esse intelligens, certo credebat quod non pos-  
set elabi sibi de manibus: idemque credidisset, qui-  
cumque collatas utrimque vires inter se comparans,  
non cogitasset Deum posse in paucis æque ac multis  
vincere. Quare castris positus in oliveto, inter Chri-  
stianos & oppidum, ante omnia peditibus suis edixit,  
ut præpararent multa vincula funesque ad vincien-  
dos captivos; quod sane neutiquam frustra fuit, suum  
enim usum opportune habuerunt, ad ipsosmet con-  
stringendos abducendosque.

71. Non tamen Christianos, quia pauci erant, con-  
tempnit Rex Abenhuc: sed curavit, ut aciem instrueret  
quam



quam ordinatissimam contra eos, eamque in septem turmas distribuit; quarum minima mille quingentos equites, quædam bis mille numerabant, aut etiam amplius: adeo ut totus equitatus Christianorum non posset cum minima Maurorum cohorte æquiparari, quamvis conjunctus eis esset filius Regis d Baëzæ; qui erat Regis Ferdinandi vasallus, Infantique ad expeditionem progressuro submiserat istum suum filium, cum equitibus ducentis ac trecentis peditibus. Venerant etiam ad Infantis subsidium multi Fratres militarium Ordinum S. Jacobi & Calatravæ: sed simul omnes respectu Maurorum pauci erant. Reperti quoque in eodem prælio fuerunt Tellus Alphonsus, & Ruy Gonzalez de Valverde, in eoque generosissime se gesserunt: universus autem Christianorum numerus, tam equitum quam peditum, vix censebantur mille quingenti.

*ipse modicas copias dicit;*

d

*eaque novorum hostium adventu certitas;*

72 Hi tam pauci, videntes tantam Maurorum multitudinem collectam, haud parum fuerunt conterriti; maxime cum hostibus subsidio venit quidam Rex Arabum cum septingentis equitibus: qui post Christianorum terga se collocantes, majores etiam angustias fecerunt, neque progredi neque regredi valentibus: utpote quibus ab una parte objiciebatur fluvius valde profundus Guadalete, ab altera Maurorum exercitus. Nihilominus D. Alvarus, ut erat dux strenuus, animos addere suis conatus, tam efficaces adhibuit rationes, ut excusso metu expeterent prælium, ac si decuplo plures Mauris fuissent. Frontem aciei obtinebat Alvarus, posteriora tuebatur Alphonsus, habens apud se Mauros quingentos ea excursionem captos, quos omnes ut decapitari juberet Infans, edixit Alvarus, id enim in præsentis casu convenientius videri. Inito deinde cum præcipuis militiæ suæ capitibus consilio, decreverunt peditatum ab equitatu sejungere, sicuti & Mauri fecerant; non tamen in turmas dividere suos, sed in unam omnes phalangem componere,

*omnibusque in unam phalangem collectis;*



Mandavit etiam ut pedites quam multi possent mulas & jumenta sarcinaria conscenderent, turmamque construerent, & sese ad eam partem jungerent quæ magis urgeretur.

73 Ingens erat Maurorum clamor fremitusque, tympanorum vero æneorum crepitus atque tubarum clangor tam horrendus, ut cælum terraque misceri viderentur. Illo autem die, quo pugnandum erat, tunica delicata se vestiit Alvarus; sumptaque in manus virga, veluti satis superque instructus ab armis, adhortabatur milites ut parvi facerent Maurorum potestatem, fiduciam omnem collocantes in Deum, qui eis daturus esset victoriam de sanctæ suæ fidei inimicis. Tum Christiani, quotquot habebant copiam Sacerdotum, confitebantur eis peccata sua; alii vero mutuas excipiebant confessiones: prius autem quam congredierentur exercitus, D. Alvarus Perez Equitem ordinaverat Garciam Perez de Vargas, cujus deinde multa erit mentio in historia, & hoc principium fuit armorum ejus.

74 Absolutis Confessionibus Christianorum, cum sibi invicem mutuas condonassent offensas, seque Deo commendassent ex animo; misit D. Alvarus nuntium ad Infantem in fine consistentem, ut (quemadmodum convenerat) in unam phalangerem jungerent sese: quo factò exorsus denuo est Alvarus omnes animare, in hanc illamque partem discurrens, eaque suggerens magna cum prudentia quæ res locufque postulabant, ad excutiendum timorem & alacritatem ciendam. Itaque juncti simul omnes, inclamantes S. Jacobum & aliquando Castellam, invecti sunt in Maurorum turmas; quarum primam per-rumpentes, moxque secundam ac tertiam, singulas denique unam post aliam profligarunt, disjicientes ac mactantes quoscumque obvios, cum maxima ubique clade. Adeo autem se illis permiscuerunt Christiani, ut unum Maurum cum altero non sint passi consistere.

Sic

*animati ad  
pugnam  
milites &  
expiati,*

*invehuntur  
in hostem,  
eumque  
fundunt,*



Sic disjecti confusique verterunt terga, qua maxime poterant fugientes, insequentibus eos Christianis atque mactantibus & infinitos captivantibus, usque ad portas Xeresii: ubi ingens fuit Maurorum invicem se prementium, imo & occidentium strages facta. Perdites autem, præ numero cadaverum super campum stratorum, vix poterant progredi, & tamen multos etiam ipsi captivos fecerunt.

75 Grande eo die miraculum in favorem Christianorum creditur operatus fuisse Deus, misso ad eos in prælio juvandos sancto Apostolo Jacobo, idque duabus de causis sustineri potest. Primum quia impossibile erat, Christianos tam paucos, de Mauris decuplo pluribus, reportare victoriam istiusmodi absque simili auxilio: deinde quia plurimi ipsorummet Maurorum dixerunt, se vidisse Equitem equo albo inventum cum vexillo albo in manu una, gladio evaginato in altera, quem alii multi Equites albi sequebantur: vidisse etiam per aërem discurrentes Angelos: quodque Equites isti multo plus damni inferebant Mauris, quam ipsimet Christiani, quorum etiam aliqui idem se conspexisse testati sunt.

76 Sed regrediens ad historiam, dico, quod cum eo modo campum obtinuissent Christiani, Mauris partim cæsis partim captis fugatisque, inter mortuos numeratus fuerit Rex Gazularum aliique honoratissimi multi: in cæde autem prædicti Regis præcipuam laudem retulit novus, quem diximus, Eques Garcias Perez de Vargas: hic enim occidit eum. Ipse autem adduxerat septingentos illos equites Arabes, unde maximus terror Christianis in principio fuerat incusus. Quamquam enim historia eos superius Arabes nominet, hic vero Gazulas, de una tamen eademque gente ac Rege intelligenda est. Hic siquidem quasi ex voto, in sui Mahometi honorem peregrinatione suscepta, cum transitum hac haberet, accepit à Rege Abenhuc civitatem dictam de los Gazules, f

à S. Jacobo  
apparente  
adjuti.

Rex Gazularum  
larum occumbita

f



*Rex Aben-  
huc fugit.*

utique ab iis qui in hoc prælio adfuerunt. Porro Rex Abenhuc, cæsis ac dispersis copiis suis, non credidit fatis tutum se esse Xeresii, & quam occultissime potuit, se recepit, ea via qua sperabat posse evadere.

*Christiani  
præda in-  
genti po-  
tuntur;*

77 Christiani vero plena potiti victoria, redierunt in campum ad colligenda spolia, quæ plane innumera erant; adeo ut fastidio denique essent colligentibus, maxime quia tentoria inveniebantur tam plena ac referta omnis generis annona, ut nihil esset aliunde conquirendum. Toto etiam tempore quo ibi substiterunt, non aliis ad focum lignis usi sunt quam hastis lanceisque & telis con fractis; vincula & manicæ ac funes, quæ præparari Abenhuc jusserat pro abducendis captivis Christianis, perquam necessarij fuerunt ipsismet colligandis, quorum tamen numerus copiosior fuit quam apparatus vinculorum. Post hæc effuderunt se pedites per oliveta, in quorum densitate adeo multos Mauros mactarunt & ceperunt, ut licet eos dumtaxat occidissent atque cepissent, solæ hæ postremæ manubiæ abunde eos potuissent locupletare. Multi Equitum Christianorum insignia in hoc prælio patnaverunt facinora: imprimis autem D. Alvarus Perez, quamvis eum sola virga armatum ad pugnam venisse g Historia dicat. Similiter fecerunt etiam Ægidius Manrique, Tellus Alphonsus, & Ruy Gonzales, atque alii plures, ferientes lanceis, gladiis & clavis; Equites etiam Toletani varii, quorum gesta narrantur, ei qui non viderit difficilia creditu: Fratres quoque militarium Ordinum grandem Maurorum fecerunt stragem; omnes denique, per gratiam Dei auxilium ferentis, generosissime se gesserunt.

*imprimis  
Didaci*

78 Inter ceteros celebratur quidam, Didacus Perez de Vargas dictus, ipsius D. Alvari subditus, cui contigit ingentes suas vires hac occasione monstrare. Cum enim amissis inter præliandum hasta atque ense, aliud nihil haberet quo manum armaret; rescidit ab



ab olea quadam nodosum ramum, cum coque ingressus qua maxime calebat pugna, à dexteris & à sinistris graves ictus incutiebat, patrabatque facinora justis armis vix exequenda; quibus cum delectatus plurimum Alvarus identidem acclamaret Eia, eia Didace, Machuca, Machuca, id est Contere, Contere, mansit Equiti isti ex eo die cognomen istud, quod hodieque ex posteris ejus aliquibus adhæret.

79 Alius ejus frater germanus, dictus Garcias Perez de Vargas, ille quem creatum Equitem ante pugnam fuisse diximus & Regem Gazularum interfecisse, alia plura insignia opera eo die fecit, quamvis cæso tertium ejus equo sumendus toties novus ei fuerit. Deinde autem in aliis occasionibus quibus adfuit magna effecit, quemadmodum in decursu historiæ apparebit: æquum est enim virorum fortium generosorumque Equitum commemorare heroicæ actiones, non minus quam degeneres aliorum culpas.

80 Accidit autem casus perquam notabilis die ista duobus inter se cognatis Equitibus, odio invicem prosequentibus: scilicet, quod cum sibi mutuo confitebantur milites inituri certamen, is cui magis videbatur incumbere ut alteri satisfaceret, veniam à commilitone petiit solum *h* pro die illa: & hic erat jam nominatus Didacus Machuca, alter vero Petrus Michael vocabatur, Toletani ambo. Sed Petrus ignoscere Didaco noluit, quantumcumque à Clericis ac viris religiosis admonebatur (quamvis etiam ipse Infans D. Alphonfus ac D. Alvarus Perez eum rogarent) nisi hac sola conditione, ut Didacus complexum ejus admitteret; id scilicet agens ut eum occideret: tantarum enim erat virium, ut quemcumque posset complexu stringere *i* elisum suffocaret. Cum ergo Didacus conditionem abnueret, nolens tali periculo se exponere, nec aliter quam in Dei servitio mori propositum habens; ambo ad pugnam sunt progressi,

*Et Garcia  
Perez fratrum.*

*Quidam  
nolens ini-  
mico ante  
pugnam re-  
conciliari.*

*h*

*i*

*in eadem se-  
lus perit.*



Placuit autem Deo, quod ex omnibus Equitibus Christianis ad prælium eductis, solus Petrus Michael, qui commilitoni noluerat condonare offensam, desideratus sit, neque inventus postea aut vivus aut mortuus; quamvis visus sit in ipso conflictu singularia multa patrare facinora, præ grandi virium suarum robore; & licet post receptum fuerit diligenter quæsitus. Sunt quidem qui affirmant, quod nimio prosequendæ cædis ardore abreptus, inter fugientes Mauros Xeresii portam sit ingressus, ibique numero obrutus & occisus: verum nihil certi potuit de eo resciri, ad exemplum eorum, qui audent prælio se committere, prius quam offensam deprecanti sodali eam condonarint.

*Victores revertuntur ad Regem.*

81 Grandes fuerunt favores quos Deus in illa die Christianis fecit, grandis honor & gloria quam hi retulerunt, nec minor confusio barbarorum, quando quidem ex toto fidelium exercitu vix decem homines occubuerint, Maurorum vero cæsorum atque captorum numerus modum omnem excesserit. Itaque Infans Alphonsus & D. Alvarus Perez multa laude clarum & spoliis opimis onustum exercitum reduxerunt ad propria; filius autem Regis Bæzæ gloriosus & opulentus revertit in patriam. Illi vero Palentiam venientes, ubi Rex Ferdinandus erat, perquam benevole sunt excepti. Victoria porro ista, causa fuit cur Christiani postea acquisierint totam Andaluziam; tantus enim terror incussus est Mauris, ut numquam potuerint pristinos animos viresque resumere *k*.

#### A N N O T A T A.

*a* Rodericus lib. 3 cap. 13 docet, Alphonsum Castella Regem an. 1213 celebrasse Pentecosten, præsentibus uxore Alienor & filio Henrico & filia Berengaria & nepotibus Ferdinando & Alphonso:

erat ergo Alphonsus tunc saltem trium aut quatuor annorum puer, atque adeo nunc agebat ætatis annum haud minus quam vigesimum quintum.

*b* Palma, oppidum Andaluziæ inter



inter Cordubam & Hispalim, trans Betim.

c Xeres de la frontera, juxta fluvium qui paulo post in mare infuit ad sinum Gaditanum, dicitur de la frontera, quia respicit consinia Regni Granatensis, quod diu mansit in potestate Maurorum, sub tributo tamen, ut mox videbimus; atque ita distinguitur ab altero ejusdem nominis oppido, in consiniis Andaluza & Alegarbia, dicto Xerez de Guadiana, quia ad Ana flumen situm circa ejus ostium.

d Cum ergo supra num. 37 dicitur Rex, tradente Arabum Principe, cepisse Beatiam aliaque vicina loca; intelligo non omnia retinuisse, sed quaedam restituisse amico jam ac tributario, cum titulo Regis, ad continendos facilius Mauros Granatenses; Beatia tamen ipsa Christianis incolis data, cum Episcopo inferius nominanda, non fuit reddita.

e Etiam hoc tempore, in defectu Sacerdotum urgente periculo certaminis vel naufragii, aliquando tale quid usurpatum scio; vix credo tamen aut olim aut recentiori memoria fuisse adeo rudes Christianos, ut crederent ejusmodi Confessionem aequae esse Sacramentalem, ac est Baptismus in casu necessitatis collatus à laico, sed solum pro actu aliqualis poenitentiae eandem usurpavisse.

f Alcalá de los Gazules exprimitur in tabula, unius dumtaxat diei itinere distans à loco pugnae, inter Medinam Sidoniam & Arundam.

g Historiamne suam, an priorem aliam à se transcriptam, auctor intelligat, haud facile est dijudicare ex phrasi, identidem licet recurrente. In Summario Processuum num. 50. Festis primus super art. 51 dixit, quod omnes historiae; tam im-

pressa quam manuscriptae, narrent miraculosum successum conflictus ad Xerez, & quod ibi apparuerit S. Jacobus; eundemque etiam refert Lopez Garzia de Salazar, cujus Ms. est omnium quae sunt in Hispania Mss. Codicum auctoritate praecipuum fol. 647. Mox autem narratur successus hic relatus inter duos milites dissidentes, & supponitur Ferdinandi Regis mandatum fuisse, ut milites sui ante conflictum mutuas sibi invicem condonarent offensas. Si quis praedictum Ms. habeat & simul Chronicam Ferdinandeam, dijudicare poterit uter auctorum alterum transcripserit, & junior sit.

h Non credo, solum ita intelligendum, ut voluerit post pugnam resumere inimicitiam is qui reconciliari petebat; sed idem hic valere, quod saltem: quamquam & hoc non minoris simplicitatis fuit, quam quod supra dicitur Rex Legionensis petuisse, ut saltem per tres annos sibi liceret cum consanguinea matrimonio uti.

i Nemini id incredibile videatur: nam & parentum nostrorum memoriae facti in Antverpiensi arce Hispanus miles, tantarum virium, ut rhedam, à duobus equis effuse currentibus protractam, retro apprehendens susteret, vectem ferreum grandem trans fossas latissimas murosque sat altos in arcem jaceret, stannearum lancium oras flectendo crisparet solis duobus digitis, & pomum manu comprehensum non dimitteret, quamvis quatuor alias robustissimi viri simul id niterentur extorquere.

k Hic primum ponit Chronica ex Roderico captam Ubedam & mortem Reginae Beatricis, ut videatur hanc victoriam relatum dicere ipso anno 1234.

Fides confel-  
tus memo-  
randi ad  
Xerez.

Hispani u-  
nius stupen-  
da fortitu-  
do.



## CAPUT VIII.

*Cordubense suburbium intercipitur, urbs deinde ipsa  
obsidetur.*

82

a

An. 1235.

**Q**UINQUE annis <sup>a</sup> post patris sui Alphonsi mortem, jam bene stabilitus in regno suo Legionensi strenuus Rex Ferdinandus, captaque Ubeda gloriosior, anno MCCXXXV obsedit Cordubam, civitatem Regiam, unamque ex præcipuis Andaluziæ, idque hac ratione. Cum Ferdinandus Regnum Legionense visitando obiret, administrans justitiam & curans publicum commodum populorum; contigit eum venire in oppidum Benavente, eo ipso tempore, quo Christiani Mauris vicini equites ac pedites, cum velitibus ac veteranis, convenerunt in Andujar quod Christianorum erat. Factaque in regnum Cordubense excursione, inter spolia quæ retulerunt, etiam adduxerunt Mauros aliquot; ex quibus intellectum est, gentem istam Cordubæ perquam securam agere, neglectis vigiliis custodiisque, eo quod à Christianis nihil sibi crederent formidandum. Offerebant autem illi se parandam eis viam, designaruntque modum quo capi suburbium unum posset, Arabice Axarquia <sup>b</sup> nuncupatum: de quo facile convénit, quia credebatur per illud posse obtineri civitas, sicut & factum est.

*Mauris captivis suggestentibus.*

b

83 Tum deliberatum est, qua ratione disponderentur omnia, ad executioni mandandum adeo salutare consilium; paratæque sunt scalæ & omnis alius necessarius apparatus. Visum deinde est occupandam noctem aliquam obscuram & pluviam, qualem cito promittebat mensis, qui tum currebat, Januarius. Rebus sic compositis, omnium certiores fecerunt Petrum Ruyz Tabur, & Martinum Ruyz de Argote, miseruntque Martos, ut id de quo conventum erat indica-



indicaretur D. Petro Ruyz, & D. Alvaro Perez fratri <sup>persuasi</sup> eius; significantes quod pro tali, quam nominabant, <sup>suburbium</sup> nocte cuncta habebant ordinata: adessent illi cum <sup>tentare</sup> <sup>Christiani</sup> justo militum numero in succursum. Dum nuntius excurrit Martos, ipsi quantas potuerunt copias aggregarunt, & in eam qua condictum erat noctem scaldas suas expediverunt, ac minimo strepitu subierunt usque ad pedem antemuralium; maceriamque circumeuntes, auscultabant solícite an in turribus & antemuralibus vigiliæ agerentur; inveneruntque mutire neminem, sed omnes alto sopore teneri, plenumque mediæ noctis silentium servari.

84 Cunctis autem probe exploratis, suoque consilio favere judicatis, locuti sunt cum quibusdam illic repertis Christianis, quid agendum esse putarent. Respondit autem iis Dominicus qui viam monstraverat. Domini mei, suaserim ego, ut beneficientes <sup>hiberna noctis silentio</sup> signum Crucis, commendemus nos Deo vero & gloriosissimæ Virgini matri ejus benedictæ sanctoque <sup>accedunt,</sup> Apostolo Jacobo, & sic viribus omnibus connitamur hoc opus effectui dare; ideo enim huc venimus, fidentes Deo ejusque benedictæ Matri quod nos juvabit, quia agitur de ejus servitio & honore atque exaltatione sanctæ fidei ejus. Quod si nequeamus jactere sparteas hasce scaldas, utamur ligneis, atque per eas conemur ascendere. Primi autem ascendant qui melius è nobis callent Arabicam linguam & gentis more vestiti sunt, ut occursum forsitam eis Mauri suos esse credant, neque agnoscant qui sint. Qui autem sic ascenderit, satagant primam turrim occupare, donec ascenderit multitudo reliqua.

85 Placuit omnibus Dominici consilium, ipsumque executioni mandantes experti sunt tres ligneas <sup>turrim unã</sup> scaldas: cumque has nimium curtas esse viderent, alias <sup>inobservatè</sup> aliis adnectentes applicuerunt ad primam turrim. Ascenderunt ergo priores Alvarus Colodro & Benedictus de Baños, quia hi accuratius callebant idioma <sup>occupant,</sup> Arabi-



Arabicum : secuti que sunt alii quotquot vestibibus ac mitris Mauricis induebantur : ceperuntque turrim quæ usque in hodiernum diem nomen habet Alvari Colodro. Hic quatuor Mauros sopitos invenerunt, quorum unus ex illis erat qui cum Christianis ad hoc negotium conspirarant, in ea quam supra dixi excursionem capti, & tentandæ rei auctores primi. Cum ergo accedentes ad turrim Christianos interrogarent Mauri, quinam essent & quid quærerent, responderunt Arabice se esse inspectores vigiliarum.

*ac deinde  
ceteras cum  
portas;*

86 Tum Maurus, quem dixi è conspiratis fuisse, Alvarum Colodrum ex voce agnoscens, apprehendit manum ejus, atque in aurem clam dixit : Ego ex eis sum quos nosti ; cura ut hos qui mecum sunt occidas, & ego vos juvabo. Tunc Christiani manus in ipsos miserunt, oribusque obstructis dejecerunt ex turri, ubi mox ab aliis mactati sunt ; cœperuntque Christiani ceteri confestim ascendere : cumque jam pro parte majori ascendissent in turrim istam, progressi sunt per murum, & sigillatim occuparunt turres omnes, usque ad portam ducentem Martos, qua ipsa etiam sunt potiti. Jam illucescebat aurora, & Christiani, omnes quas dixi turres ipsamque portam habentes in potestate, aperuerunt illam, atque intro miserunt Petrum Ruyz Tabur cum suo equitatu. Mauri autem ut viderunt suburbium totum, quod Axarquia dicunt, Christianorum esse ; coacti fuerunt dimissis domibus suis confugere ad civitatem, cum modico eo quod quisque auferre potuerat fortunarum suarum, quorum ingens strages facta est a Christianis, usque dum civitati sese inclusissent.

*admissisque  
sociis potiti  
loco,*

87 Hoc facto Christiani firmiter sepierunt omnes plateas suburbii, excepta principali atque directâ, per quam insequerentur fugitivos. Mauri vero, postquam in civitatem intulerunt quidquid rerum suarum salvare quiverant, eruperunt contra Christianos, cum eis cœperunt pugnare ; aliis interim

ex



ex urbis incenibus sagittas jacentibus & petras, tanta cum rabie & contumacia, ut victores tertium coacti fuerint usque ad murum recedere. Videntes ergo tam acriter se urgeri à Maurorum multitudine, inito consilio duos viros emisserunt, alterum ad Regem Ferdinandum Dominum suum; alterum ad D. Alvarum Perez, qui in Martos habitabat, eratque ex nobilioribus ac potentioribus regni Castellæ; & ad quemdam Equitem, Ordonium Alvarez nuncupatum; huic autem posteriori nuntio imperarunt, ut per quæcumque transiret Christianorum Mauris finitimorum loca, propalaret quod actum erat, sicut & fecit. Qui vero ad Regem fuerat missus, diu noctuque accelerans iter, venit in Benavente, offenditque Regem ipso quo ad mensam erat accubiturus tempore, ac genibus flexis epistolam tradidit.

88 Visa Rex epistola, nec unam quidem horam cunctari voluit; sed illico conscendens equum, cum equitibus centum se dedit in viam, mandans ut subditi ceteri sequerentur (idque per omnes civitates, oppida, & loca munita) atque in confiniis convenirent. Tempestate illa vehementer abundabant aquæ, adeoque intumuerant fluvii, ut cum vado transiri nequirent, Rex non potuerit tam cito quam optabat adesse subsidio suis: clementiori tamen aurâ reddita, profecutus est iter, valdeque opportune supervenit Christianis. Iter autem quod tenuit fuit hujusmodi. Benavente venit ad Civitatem Roderici, & hinc Alcantaram. Alcantara digressus, transito navi Guadianâ, Metellinum venit, Meteliino Magazalam & Bienquerenciam.

89 Bienquerencia Maurorum castrum erat, cui ex ea gente præfectus obtigerat, Eques generosus & valde probus; qui intelligens Regem Ferdinandum tentorium tetendisse in campo prope fontem vicinum castro, exivit ad manus ei deosculandas, adferens ei dono panes, vinum, carnes, & avenam.

Excepit

*nuntios ad  
subsidia pet-  
tenda expe-  
diunt.*

*Rex conti-  
nuo advo-  
lans*

*c*

*d*

*cum solis  
30 armatis  
eo pervenit,*



Excepit hominem Rex per quam humaniter & honorifice, rogavitque ut castrum sibi traderet: qui respondit, Domine, tu modo proficisceris ad Cordubam capiendam, donec autem hoc fueris executus non poterit usui tibi esse hoc castrum; postquam vero urbem ceperis, & hoc & quidquid habeo, me ipsum quoque, tibi in servitium tradam. Hoc autem fide dicebat & ironice, pro certo habens fore ut numquam Rex Cordubam caperet; quippe qui solum triginta armatos viros secum ducebat, quorum præcipui erant D. Ferdinandus Ruyz, Caputvaccæ cognominatus; D. Didacus Lopez de Vaya, tunc adhuc Scutifer; Martinus Gonzales de Jamicos, Sancius Lopez de Allos, D. Joannes Arias de Mexia, & alii plures nominatim ab Historia non expressi.

*quo alii ex  
variis locis  
jam præve-  
nerant.*

90 Porro à castro Bienquerenciæ transiit Rex ad Duas-germanas & Guadalbacar; hinc vero discedens, relicta ad dextram Corduba, tetendit ad Pontem Alcoleæ; ibique explicuit tabernaculum, cum paucis illis quos post se trahebat Equitibus. Quando autem illuc advenit Rex, jam à diebus aliquot suburbium Axarquiae ingressus erat Alvarus Perez in auxilium Christianorum, & D. Petrus Ruyz frater ejus, quem Mauri Alastac nominabant, quia simus erat. Similiter ex confiniis omnibus accurrerat eodem magna multitudo tam equitum quam peditum, augebaturque quotidie numerus, mox atque mandatum Regis innotuit, ex tota Castella, Legione & Extremadura, ut Deo Regique præstarent obsequium, ad honorem nominis Christiani fratrumque auxilium. Hi vero ut intellexerunt adventum Regis Ferdinandi Domini sui, dici non potest quanto fuerint repleti gaudio; utpote jam vehementer fatigati, atque in angustiis positi; obliviscentes quidquid passi erant malorum, & novas vires resumentes, ad facinus, quod feliciter cœperant, consummandum.

AN.



## ANNOTATA.

a Obrepserat Ms. Latino Ruderici Toletani vitium, quod & impressa retinent; & biennium legebatur, pro quinquennio: hoc tamen revera exigunt Era 1268 ab auctore notata in morte Regis Legionensis, & Era 1272 notata in captione Ubedæ; idque non per litteras numerales, sed per verba ad longum descripta: quod mirum est non observatum fuisse ab interprete, pro annis Era Hispanica annos Christi substituente, & hic signanter obsidionem Cordubensem ad annum 1235 referente. Quia vero multo prolixior hic est textus Hispanicus quam Latinus Ruderici, Latini infra post cap. 9 seorsim exhibemus.

b Axaraquia, Ruderico (ut jam vidimus) Exarquia, non tam ambitus debet Latine dici (quamvis ita reddat Rudericus) quam suburbium, cui voci respondet in Chronica Hispanum Arraval. Et hoc ipsum innuere videtur Rudericus cum dicit Christianis promissum ambitum unum: possent enim ac debent plura unius urbis ad precipuas portas suburbia, non plures circumcirca ambitus concipi. Talia autem suburbia notare est in expressione ipsius urbis Tab. 5 lib. 6 Theatri Urbium ad utramque secundum flumen extremitatem, quarum suprema, Orientem versus, Andujarium respicit, & videtur portam ac pontem habuisse Martos ducentem: ibi enim hodieque notatur cataraeta cum titulo Molen-

dinum de Martos: hic autem dicuntur victores occupasse portam de Martos, eamque subsidiis ab altera fluminis parte venientibus aperuisse.

c Magna hac itinera sunt & 12 leucarum singula, nec potuerunt uno die nisi citatissimis equis confici; non ducunt autem recta Cordubam, sed multum declinant, fortassis propter commoditatem pontium, istic magis quam alibi paratorum: qualis si tunc, ut nunc est, fuisset Emerita, non habuisset Rex necesse transire Anam navibus Metellini; nisi forte id factum causa rectioris itineris deinceps tenendi. Locus autem ille hodie Medelim vocatur: extatque liber de Sanctis ibidem passis aut natis auctore Io. Ant. de Figueroa ibidem Archipresbytero, editus Madridi an. 1650, totus ex novitiis Pseudo-dexteri ac Iuliani & sequacium figmentis consarcinatus, quod ad Sanctos attinet; quod autem ad secularem meditavi historiam, multa utilia continens.

d Magazela distat Metellino leucis circiter octo, & Magazela tantundem fere distat Benalcazar, aliis Belalcazar, quod hic fortassis Bienquerencia dicitur: unde porro Andujarium ire volenti media via occurrit fluviolus, innominatus in tabulis, hic verosimiliter Guadalbazar dictus; post quem transiturus fuerit Batis ad Pontem Alcoleæ, ~~non~~ ~~numquam~~ ~~for~~ ~~san~~ ~~est~~ ~~Aldea~~ ~~del~~ ~~rios~~



## CAPUT IX.

*Ecijensis Regis succursu aliorum verso, Vrbs Sancto deditur.*

91  
a  
Rex Aben-  
hac Cordu-  
bensibus au-  
xilium ven-  
turus,

**I**llo tempore Ecijæ a morabatur Rex quidam Maurus, nomine Abenhuc, multum habens militem peditem equitemque: apud quem versabatur Christianus Eques, D. Laurentius Xuarez nuncupatus, atque à Rege Ferdinando propter facinora quædam relegatus. Dum ergo ante Cordubam erat Ferdinandus & exercitus Christianorum adhuc exiguus, licet ex variis partibus identidem novus miles accederet, si voluisset Rex ille Maurus, ad cuius ditionem Corduba spectabat, contra eum progredi cum omnibus quibus poterat viribus, haud difficulter eum inde pepulisset. Sed Deus, qui suppetit remedium adversus quæcumque pericula, istiusmodi cogitationem menti ejus excussit, in gratiam Regis Ferdinandi. Siquidem Abenhuc iste vehementer formidabat alia facinora aggredi, jam sæpe in similibus castigatus, & numquam sine clade regressus ab ejus generis expeditionibus. Quare licet ei diceretur, Regem exiguas tantum copias habere, non audebat iterum tentare fortunam: deinde non poterat persuadere sibi, quod vir talis, qualis Ferdinandus erat atque tam potens, cum parva manu obsideret Cordubam.

consilio Cæ-  
stellani a-  
pud se exu-  
lantis,

92 Deliberandum igitur sibi maturius ratus, inter alios voluit etiam audire D. Laurentium Xuarez, quia existimabat hunc sibi quod utilius foret consulturum, idque duabus de causis; quia scilicet multum fidebat ei credebaturque in omnibus, & quia existimabat ipsum pessime velle Ferdinando, à quo fuerat ejectus. Talia considerans, vocavit eum, & dixit: Laurenti, quid hic mihi agendum suades? Respondit ille;



ille; Domine, quandoquidem Celsitudo tua me interrogat, quid agendum sit, dicam. Ego, Domine mi, transferam me ad castra Christianorum, tribus Christianis equitibus comitatus; in eaque secreto me insinuans accurate perlustrabo omnia, & quores loco sit cognoscam, ac deinde revertens dicam, quid faciendum sit; interim mihi promittas velim, quod nihil omnino moturus sis usque dum regrediar, nec moveri ab aliis fines. Placuit autem consilium Regi, & ut ita faceret imperavit.

93 Tunc D. Laurentius, tribus secum pariter equitibus comitantibus, in viam se dedit; perveniensque ad illos colles qui sunt ad alterum caput pontis, defiliit in pedes; unumque ex tribus sequi etiam peditem iussit, duobus aliis commendans equos usque in reditum suum. Ingressus in castra lento passu pervenit usque ad tentorium Regis, ibique reperit venatorem in excubiis positum, atque ei dixit: Amice, gratiam quaeso hanc mihi facito, ut aliquem ex ministris Regiis voces, dicasque hominem adesse, qui ei loqui velit, idque confestim, magni enim momenti rem esse. Introivit ergo in tentorium venator, vocavitque Martinum de Otivella, qui continuo confurgens egressus est foras. Hunc rogavit Laurentius ut vellet secum in partem secedere, ubi secreto loqui cum eo posset, dixitque ei, Noscis me? Ego sum Laurentius Xuarez: ingredi ad Regem & dic ei, quod hic sim, & cupio loqui ei; rogo autem ut Celsitudo sua mihi det licentiam introeundi ad se, nec enim aliter ausim quidquam.

94 Ingressus Martinus excitavit Regem, tum forte dormitantem, indicavitque adesse Laurentium Xuarez, qui Celsitudini suae loqui volebat, modo daretur ingrediendi licentia. Ingressus ergo iussum interrogavit Rex, quomodo audebat in suo conspectu apparere. Respondit Laurentius, Domine, tu

H

me

*atque ad castra Christiana exploranda emissi,*

b

*Et cum R. Ferdinando clam locuti,*



me ejecisti in regionem Maurorum, ad male faciendum mihi; ego autem credo quod hoc fuerit ad meam vestramque utilitatem. Atque inde narravit ex ordine quidquid acciderat; jubebat autem, ut porro dispiceret Celsitudo sua, quid mandatum ac factum vellet. Placuerunt verba Laurentii, quæsitque ab eo ecquid ipse faciendum judicaret. Tunc dixit ei D. Laurentius; Domine, videtur mihi quod Celsitudo c vestra debeat hic manere quieta, ubi nunc castra fixit cum exercitu suo, sed majori quam nunc adhibeat vigilantia opus esse: videat autem quantum militem habeat in suburbio Axarquiae: qui si sufficiat ad tuendum illud, id tibi satis sit, ceteros autem omnes ibi non necessarios junge exercitui tuo. Ego autem revertar ad Regem Abenhuc, & meliori quo potero modo conabor eum divertere à proposito, dicamque quod omnia quæ ei sunt relata sint falsissima; & vestram Celsitudinem hic esse cum copiis numerosis, nec ulla ratione ipsi expedire ut huc veniat, atque ita dimittat militem quem collegit. Duarum autem rerum alterutra continget; ut scilicet vel ego divertam eum, ne veniat adversus Celsitudinem vestram; vel si efficere id non potuero, promitto Celsitudini vestræ, quod continuo veniam cum omnibus qui ibi sunt Christianis ad serviendum tibi in propria persona, ac vitam reliquam eidem impendendam: quid autem ibi factum sit, tertio abhinc die intelliges per epistolam meam, ab hoc quem adduxi scutifero deportandam.

*de modo periculi imminenti avertendi,*

95 Tunc Rex Ferdinandus D. Laurentio gratias egit, pro tam bona voluntate ejus erga se; eique veniam præteritorum concedens, recepit in subditum, dimisitque dicens, ut quemadmodum promiserat ita ageret. Osculatus manum Regis Laurentius abiit, & abiens dixit Regi, ut per tres aut quatuor sequentes noctes juberet in castris excitari fo-

COS



cos multos, ut si forte Abenhuc mitteret alios exploratores Mauros, numero focorum persuasi crederent vera esse quæ ipse retulisset. Respondit vero Rex, iret in pace, curandam rem ita ut consuluerat. \* Dimissus à Rege Laurentius egressusque é castris, rediit eo ubi dimiserat comites & equos; subditisque calcaribus, quam potuit celerrime iter suum relegens, primo mane pervenit Castrum, atque inde Ecijam appulit sequenti nocte sub primum somnum; moxque ad Regem Abenhuc accessit. Gavissus est eo viso Rex, & quid vidisset interrogavit. Ipse vero respondit: Domine, haud equidem libenter dixerò, certus non habendam mihi fidem: sed mitte alios qui videant, & invenient Regem Ferdinandum bene armatum & munitum in castris suis valde copiosis: quod autem moram aliquam traxerim, eo feci ut melius cuncta circumiens explorarem, & explorata referrem certius. Quid ergo, inquit Abenhuc, suades? Cui D. Laurentius: Non convenit mihi consilium dare Celsitudini tuæ, sed ipsi omnibus viribus meis servire & mandata exequi.

*abducitur à proposito:*

96 His auditis quievit nocte illa Abenhuc, sequenti die consilium initurus. Tunc autem advenerunt legati Regis d Valentiniæ, significantes quod Jacobus Arragoniæ Rex, cum omnibus copiis suis imminebat Valentiniæ civitati, contra quem ut auxilio sibi veniret Abenhuc etiam atque etiam rogabat. Ille vero lectis litteris, in consilium advocans Satrapas Mauros, interque eos D. Laurentium, exquisivit eorum sententiam super postulatis Valentini Regis; quorum omnium mens una fuit, videlicet, quod cum Christiani jam tenerent suburbium Axarquæ, ipsa vero civitas diu resistere eisdem posset, fatius esset succurrere quantocyus periclitanti Valentino Regi: quo factò satis tempore veniretur ad succursum Cordubæ, postquam interim copiæ Ferdi-

*Et in auxilium R. Valentini progressus:*

d



*per fide occi-  
ditur ab a-  
mico Mau-  
ro.*

nandi Regis (ut fieri assolet) magna parte diffuxissent. Hoc consilium cum Regi Abenhuc placuisset, instructis mox copiis progressus est Almeriam, ubi habebat naves quasdam, ad custodiam Valentini portus servituras. Almeriæ porro cum esset Rex Abenhuc, Maurus quidam ipsi perquam carus invitavit eum, ac probe potum suffocavit in piscina sua: mox autem atque innotuit militibus mors Domini sui, dissoluti sunt & singuli ad sua reversi. Laurentius autem, assumptis secum Christianis omnibus, transit ad Regem Ferdinandum, qui eum gratanter excepit pro tam insigni servitio sibi præstito. Ex hoc vero tempore dominium Maurorum eorum qui portus obtinebant multifariam divisum est, eo quod nolent Regem qui simul omnibus imperaret, sicut factum eatenus: & Regem Ferdinandum Deus infinita sua misericordia liberavit à discrimine tali, de medio tollens Regem barbarum, qui exaltationi fidei sanctæ ejusque restaurationi per Ferdinandum curandæ potuisset obsistere: eademque via Jacobo Arragonum Regi expeditam reddidit victoriam de Valentinis Mauris, quorum civitatem interceptit, sicut narrat Historia.

*Anctus in-  
terim copiis  
Ferdinan-  
dus,*

97 Interim Ferdinandi Cordubam obsidentis copiarum augebantur quotidie, multis ex utroque regno Nobilibus, & Communitatum plurium delectis eodem accedentibus. Tum vero arctius cœpit obsideri civitas & in majores angustias cogi Mauri, audientes extinctum esse Regem Abenhuc, Principatumque multifarie divisum & novis identidem viribus auctum Ferdinandum. Quare cum animadverterent, non destitutum eum ab incepto opere priusquam id ad finem perduxisset, se vero plurimum fatigatos fame, consumptis fere victualibus omnibus, & undique pressos; petierunt pacisci de conditionibus tradendæ urbis. Conditio autem non alia eis data est, quam ut vita personisque falvis egre-



egrederentur quo vellent, urbem cum rebus suis omnibus victori dimitterent. Ita civitas, ex præcipuis Andaluziæ una, tradita est in festo Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, atque à Mahumeticis spurcitiis evacuata: Rex autem Ferdinandus jussit continuo Crucem in summa turri collocari, unde execrabilis Mahometi nomen invocari solebat: & cœperunt Christiani magno cum gaudio laudare Deum adiutorem suum, atque exaltare sanctam ejus fidem. Sua quoque insignia juxta Crucem collocari mandavit Rex, & Episcopos cum universo Clero in exultatione vocum Te Deum laudamus decantare, sic ut ab omnibus Christianis exaudirentur; qui similiter præ devotione lacrymantes dabant laudes Deo *e*.

98 Et tunc venerabilis Joannes Oxomensis Episcopus, Regalis aulæ Cancellarius, cum Gundisalvo Conchenfi, Dominico Beatiensi, Adamo Placentinensi, Sancio Cauriensi Episcopis Mezquitam ingressus est Cordubensem, quæ eunctas Mezquitas Arabum ornatu & magnitudine superabat. Et quia venerabilis Joannes, de quo diximus, Roderici Toletani Primatis vices gerebat, qui tunc temporis apud Sedem Apostolicam *f* morabatur, eliminata spurcitiæ Machometi & aqua lustrationis perfusa, in ecclesiam commutavit, & in honore Beatæ Virginis erexit altare, & Missam solenniter celebravit. Et sermonem exhortationis divinæ proponens, secundum sapientiam sibi datam & gratiam suis labiis instillatam, diffudit eum in cordibus auditorum; adeo ut pœnitentiali gaudio recreati, contriti cordis sacrificia & labiorum vitulos immolarent: & Rex Ferdinandus novæ Ecclesiæ dotem obtulit competentem.

99 Postea consecrato ibi Episcopo Magistro Lu-

po, Rodericus Primas & Pontifex Toletanus aliquos redditus privilegio confirmavit, & Lucenas in-

super dedit ei. Et tanta est urbis illius abundantia,

H 3

amœnitas

*urbem dedit  
tione capitæ*

*e*

*CAP. XVII  
Mezquitam  
expiat de-  
dicatque.*

*f*

*s Jacobo  
ablatis  
campanas  
restituã.*



amœnitas & ubertas, quod audito præconio tantæ urbis, ex omnibus Hispaniæ partibus habitatores & futuri incolæ, relictis natalibus sedibus, quasi ad regales nuptias cucurrerunt; & sic incolis continuo est repleta, quod domus habitatoribus, non habitatores domibus defecerunt. Et cum in opprobrium populi Christiani, campanæ S. Jacobi, quas Almanzor detulerat in Cordubæ Mezquitam, dependent functæ officio lampadum; Rex Ferdinandus easdem campanas fecit ad ecclesiam B. Jacobi reportari: & ecclesiæ B. Jacobi restitutæ sunt: ubi cum ceteris cymbalis benefonantibus, peregrinorum devotio laudat Deum in Sanctis suis.

## A N N O T A T A.

a Ecija, olim Asti, ad alteram singulis fluvii ripam, inter Cordubam & Osunam, qua limites Cordubensis & diœcesis Hispalensis terminos proxime contingunt.

b Pontem intelligo Bati instratum, de quo supra, ad quem castra Rex habebat in succursum suorum, trans flumen in Axarquia turribus consistentium.

c In vulgari Alteza: & hic titulus sufficiebat quando composita est Chronica, nec eum judicavit usquam mutandum, qui ante 120 annos eandem curavit imprimendam, licet tunc Majestas daretur Regi: quod ideo solum noto, ut appareat quam fidelis editio hæc sit, quamque ab originali mutatum nihil, quod intelligi eo tempore poterat, licet modus loquendi tunc alius esset.

d Zahenum Valentia Regem appellat Mariana lib. 12 cap. 19 agens de exitu belli Valentini, quod finem habuit dedita urbe, Arragoniisque in eam ingressis mense Septembri in pervigilio S. Michaelis, die 28 mensis. 1236.

e Hætenus Chronica: quod ultra nunc possumus ex Roderico da-

ve, consequenter accipe ipsis ejus verbis.

f Hæc Roderici absentia causa fuisse potuit, cur de victoria ad Xerez nihil, de Corduba capta, brevius scripserit: cujus tamen contextum propter auctoris reverentiam hic addendum censeo: est autem hujusmodi. Ceterum elapso \* biennio à morte patris sui Regis Legionensis, obsedit Cordubam, regiam & patriciam civitatem: ad cujus obsidionem hoc modo venit, Saraceni quidam, offensi Primoribus civitatis, venerunt ad quosdam Milites Christianos, Spondentes se datuos unum ambitum civitatis. Hi autem Milites, qui Almogavares dicuntur Arabice, verbum gaudii audientes, licet non crederent, periculo sese dederunt, & in noctis silentio ad murum Cordubæ pervenerunt. Et cum vocem vigilum non audissent, quia soporis ignavia tenebantur, appositis scalis quas secum tulerant, ad muri altitudinem ascenderunt, & turres aliquot occuparunt; in quibus vigiles occi-

\* Imo quin-  
quennio  
CAP. XVI

Obsidionis  
Cordubensis  
historia ex  
Roder. To-  
let.



occiderunt, & ambitum qui Ex-  
arquia dicitur invaserunt, mul-  
tis ex Arabibus interfectis qui in  
hoc ambitu habitabant. Et ipsi  
metu postposito in turribus re-  
fugerunt, licet ex alio ambitu  
Arabes sagittis, fundis, jaculis,  
& lapidibus fortiter impugna-  
rent: & successum hujusmodi  
nuntiarunt Christianis qui in  
Frontaria morabantur. Quod  
cum audisset Miles quidam de  
familia Regis, qui Ordonius Al-  
vari dicebatur; statim omnes,  
quos habere potuit, Cordubam  
secum duxit, & statum obsi-  
dionis Domino Regi continuo  
intimavit; interim autem adve-  
nit Alvarus Petri, de Regni  
Magnatibus, potens & nobilis,  
& obsidentibus se adjecit. Et  
Rex Ferdinandus, qui in Regno  
Legionis eo tempore moraba-  
tur, recepto nuntio, convoca-  
tis civibus & militibus, licet non  
expectatis, vix cum centum mi-  
litibus coepit continuo profici-  
sci. Sed imbrium & fluviorum  
inundationibus aliquantulum

impeditus, non potuit tam cito  
occurrere ut volebat. Advenit  
tamen tempore opportuno, &  
quotidie tam ex Castella quam  
ex Legionis veniebant Milites &  
Magnates & Communia civita-  
tum. Coepit Corduba gravius  
coarctari: tandem affecta pug-  
nis, & inedia victa, redditur  
& invita, & vitæ tantummodo  
conservati inclusi Arabes exie-  
runt, & in festo Apostolorum  
Petri & Pauli sordibus Maho-  
meti patricia civitas expurga-  
tur; sed Rex in turri majori,  
ubi solebat nomen perfidi in-  
vocari, præcepit lignum Cru-  
cis vivificæ exaltari: & coepe-  
runt omnes cum gaudio & la-  
crymis, Deus adjuva, concla-  
mare, & subsequenter regale  
vexillum juxta crucem Domi-  
nicam collocari. Et coepit in  
justorum tabernaculis gaudii &  
lætitiæ vox audiri, Clero cum  
Pontificibus acclamante, Te  
Deum laudamus, te Dominum  
confitemur. *Hæc tenus verba ipsius  
met Roderici.*

## CAPUT X.

*Ferdinandi cum Ioanna Pontivenſi matrimonium, cura  
confiniis tuendis & muniendis impensa.*

**S**tabilita igitur incolis & bellatoribus civitate, 100  
Rex Ferdinandus Toletum ad Reginam nobi- *Rex Toletæ  
regressus ad  
matrem.*  
lem est reversus; quæ pari victoria jucunda  
ta (utpote quæ consilio & subsidio, licet ab-  
fens, omnia procurarat) gratias cum lacrymis  
egit Deo, quod antiqua dignitas; ignavia Principum,  
liturata, sui solertia & studio filii fuit Hispaniæ re-  
stituta. Hæc enim Regina nobilis Berengaria sic fi-  
lium in bonis operibus enutrivit, quod bona stu-  
dia, quæ Regina nobilis, nullius virtutis oblita,



nullius charismatis expers, ut lac mellifluum gratis circumfusum, cordi ejus influere non cessavit, nec umquam ab ubere pleno virtutibus ablaetavit. Et licet vir factus, in aetate roboris confirmatus, mater ejus numquam cessavit nec cessat, quæ Deo & hominibus sunt accepta studio vigili suadere: quia nec umquam feminea, sed semper magnificentiae opera persuasit.

*laudatissimam matronam;*

101 Hæc enim Regina nobilis, tanto studio conservavit, & adeo dilatavit recepta charismata gratiarum, ut omnis aetas, omnis sexus, omnis conditio, omnis professio, omnis natio, omnis lingua affectum sentiat cum effectu, & virtutum fasciculo non partito, omnibus misericordiae opera comparitur: & paternorum operum provida executrix, plus invenitur regni & rerum prodiga quam virtutum. Quam merito nostra tempora admirantur, cui numquam similem nec moderna nec patrum nostrorum tempora habuerunt: pro qua Dominum exoremus, ut eam dignetur diutius conservare & sibi profutura concedat, & bonis operibus abundare, donec felicem spiritum suo restituat Redemptori.

*CAP. XVIII  
anno 1237  
ducit Joannam Franciscam;*

102 Et ne Regis pudicitia alienis commerciis læderetur, Regina nobilis mater sua Domicellam nobilem, generosam, proneptem Regis Francorum Illustrissimi Ludovici, filiam Simonis Comitis de Pontino & Mariæ illustris Comitissæ ejusdem, Joannam a nomine, procuravit in conjugem sibi dari.

*a* *b* Era mcolxxv Burgis adveniens, more regali curia & nuptiis celebratis, ad Reginae assumitur dignitatem. Hæc vero Regina pulchritudine, præstantia & modestia sic floruit, ut in conspectu viri virtutibus gratiosa, coram Deo & hominibus sit accepta. Et suscepit ex ea filium, qui dicitur Ferdinandus; & filiam parvulam, quæ à proavia Alienor est vocata, & alium parvulum Ludovicum.

*c*

103 Verum Rex Ferdinandus, cum filiis suis Alphonso



phonso & Ferdinando, qui tunc in flore adolescentiæ lætabantur, Cordubam est reversus: & in adventu suo multa castra Saracenorum, quæ Christianorum incurfibus & intestinis cædibus longo tempore tabescebant, volentes colere pacifice terras suas, supradictis interpositis se Regis Dominio tradiderunt. Tunc datæ sunt ei civitates & castra, quorum præfidia Christianis ut diximus investivit: & ab Arabibus tributa suscepit; & eorum nomina notantur, Ecija, Almodovar, Luc, Luxena, Stepa, Sitefila *d* & multa alia, quorum nomina longius esset enumerare. Atque hæcenus historiam suam perduxit Rodericus Archiepiscopus Toletanus, finem eidem ponens per hæc verba. Hoc opusculum ut sci-  
vi & potui consummavi [anno Incarnationis Domini MCCXLIII], Era MCCCLXXXI, anno xxvi regni Regis Ferdinandi, quinta Feria, pridie Kalendas Aprilis, anno Pontificatus mei xxxiii, Sede Apostolica adhuc vacante anno i, mensibus viii, diebus x, Gregorio Papa IX viam universæ carnis ingresso *e*. Ut autem tam nobilis Regis facinora non hæreant imperfecta, compilationis hujusce Auctor ex hinc eundem pertexuit, ut sequitur.

104 Solent ii qui cœptam ab alio historiam prosequuntur, supplere siquid ab auctore priore omis-  
sum videant, memoratu dignum. Cum igitur Archiepiscopus Rodericus, relata Regis profectio-  
ne ad confinia, finiat nominando loca quæ eidem in Castellam revertenti se submisere, neque explicet illius profectio-  
nis causam, hinc resumendum argumentum censeo. Dicit ergo Historia, quod Rex, post consummatum suum cum Regina Joanna matrimonium, regnum suum perlustrans, Toletum venerit, ibique intellexerit, civitatem Cordubensem aliaque recens acquisita loca in confiniis, magna annonæ penuria laborare ac premi. Quare vehementer tristatus Cordubam misit viginti quinque

*quadam oppida Mauris eripit.*

*Finitam hic à Roderico Archiep. historiæ prosequens auctor.*



*addit quod laborantibus inopia confinis.* f millia f Maravedisiorum in auro, totidemque per alia loca munitiora distribuenda, cum multa annonâ, pro numero hominum in unoquoque loco commorantium; atque hoc facto discessit Toletum Vallisoletum, ubi diebus aliquot mansit, animum relaxans cum matre & uxore plurimum dilecta.

105 Hic vero iterum ei nuntiatur in Dominica Palmarum, Cordubam & cetera loca gravi fame laborare: statimque regressus Toletum aperuit thesauros suos, indeque quod necessarium videbatur promens Alvaro Perez tradidit, & ipsi cunctos obedire iussit, tamquam sibi. Quod is perquam bene executus, in nullo defuit personæ & potestati sibi commissæ, omniumque amorem & æstimationem sibi conciliavit. \* Cunctis autem recte dispositis, atque excursionibus aliquot factis, revertit ad Regem, relinquens apud Martos, cuius arcem tenebat beneficio Regio, Comitissam uxorem suam, cum nepote Tello & quadraginta quinque equitibus sibi subditis; invenitque Dominum suum Toleti, intentum apparando com meatui annonario ad tuitionem confiniorum.

*Et Martana Arce absente Alvaro Comite*

106 Interim Benalhamar Rex Arjonæ, sic enim (quia inde erat oriundus) principio regni sui nominabatur, postea Rex Granatæ dictus; contra prædictam arcem de Martos magna cum multitudine Maurorum venit, eamque obsidens oppugnare disposuit; parumque abfuit quin eam caperet. Quando enim illuc appulit, omnino vir nullus in arce erat, Tello cum suis quadraginta quinque equitibus in aliquam contra Mauros excursionem profecto; & locus necdum tam bene munitus erat, atque est modo. Comitissa autem obsideri se videns, puellis & mulieribus mandavit, ut capillitio in modum virilem composito arma fumerent, cum iisque inter pinnas murorum comparerent conglomeratæ: modum etiam invenit, quo per emissum nuntium admoneret



moneret D. Tellum, de iis quæ ad Martos agebantur.

107 Accurrit mox cum suis Tellus; sed viso Maurorum numero, & quomodo cœpissent arcem quaterere, herebat anceps consilii; hinc pudore confusus, quod Dominam turbamque muliebrem tanto periculo expositam videret, per suam improvidam temeritatem; inde impossibile existimans loco succurrere. Erat in numero Equitum Tellum secutorum Didacus Perez de Vargas, is cui diximus Machucæ cognomen, à nobili ad Xeres oppidum successu, adhæsisse. Hic succursum tentandum vel per medios Mauros suasit sociis, oratione g tam efficaci ut persuaserit. Quare calcaria subdentes equis invehuntur in Mauros, nonnullisque eorum generosa morte defunctis, alii pro majori parte penetraverunt ad rupem: & eo suo facto ita consternerunt barbarum, ut existimans nequaquam id ausuros fuisse, nisi certos quod locum possent tueri, inde discesserit; atque ita soluta obsidio Martana est, & Comitissa periculo liberata.

108 Dies aliquot post hæc transierant, & Rex Ferdinandus Ayllone erat, quando sub noctem à confiniis advenit D. Alvarus Perez, contulitque cum Rege de rebus bellicis, atque obtinuit promptum expeditumque subsidium pecuniarium & annonarium, pro urbe Cordubensi totisque confiniis, quibus utrumque vehementer necessarium erat: deinde vero confestim rediit, tum quia mandatum Regis urgebat, tum quia res ipsa id exigebat. Licet enim, ex eo tempore quo capta est civitas, ibi pro Rege manebat Tellus Alphonsus, Alvaro tamen commissa erat summa potestas, cum titulo Vice-regis omnium Confiniorum istorum. Ceterum à Rege digressus, ubi Orgaz pervenit, graviter infirmatus, ibidem defunctus est, & sepultura tam honorifica donatus, ac si Rex ipse fuisset. Interim Ferdinando

*ab eius uxore  
re mirabiliter  
servata.*

g

*mortuo de  
inde ipso  
Alvaro,*



dinando Toleti existenti allatus est nuntius de obitu D. Didaci Lopez de Haro, quod fane perquam dolenter ille tulit: erat enim ex nobilioribus & fidelioribus Proceribus regni, multamque in eo fiduciam collocatam Rex habebat. Superveniente autem altero quoque nuntio de obitu Alvari Perez, geminatus est dolor, quia defectu personæ tam necessariæ ad res bellicas, quarum scientissimus erat, periclitabatur quidquid conquistum fuerat: ideoque oportuit ipsummet confestim proficisci Burgos atque inde Cordubam. Ita primum illuc rediit Ferdinandus ex quo capta urbs fuerat, propter prædictam D. Alvari mortem.

*Rex Cordubam rever-  
sit,*

*Et plura loca capit,*

109 Veniens autem Cordubam Ferdinandus, eisdem communiendæ impendit tres menses, quibus ibi substitit, nisi quod aliquoties, optimo cum successu, excurrit in Mauros, eisque loca quædam ademit. Interim multos illuc habitatores induxit, optime iis prospiciens de fundis hereditariis Regio beneficio tenendis, liberalis tamen maxime erga eos, qui causa obtinendæ civitatis fuerant, scilicet erga Dominicum Muñoz Veteranum, & focios ejus in capiendo suburbio Axarquiæ, unde initium victoria habuit. Eodem tempore Rex etiam cepit Regem quemdam Maurum, qui trans mare venerat cum spe occupandi Andaluziam. Similiter obtinuit Rex, partim vi, partim conditionibus pactis, Ecijam, Estepam, Almodavar, Siete-villam, quorum Rodericus Archiepiscopus meminit Historiam suam finiens: alia vero loca quæ nominare prætermisit, appellantur Moratilla, Hornachulos, Mirabel, Fuente-Romiel, Zafra, Ynogon, Rubefella, Montorum, Aguilar, Bennaexit, Zambra, Ossuna *h*, Cazalla, *h* Marchena, Zaheros, Curet, Luque, Porcuna, Corte, Moron, præter alia ignobiliora.

110 Causa autem cur Moron, oppidum tam frequens populo, tamque munitum, adeo cito venerit in

in



in potestatem; fuit Nobilis quidam, nepos Laurentii Xuarez, dictus Meledon Rodriguez Gallinatus: qui non minus expertus belli quam generosus, cum turrim quamdam in vineis positam, nomine Magazamaram, non nisi quarta leucæ parte Morono distantem, occupasset; ter quotidie excurrebat ad oppidum prædabundus: eoque tantum sui metum Mauris incussit, ut nomen plorantibus pueris matres objicerent, & ita facerent conticescere, dicentes, Tace, quia Meledon venit. Cum ergo nullum finem faceret Moronenses vexandi, nec quidquam securum eis extra muros permetteret, elegerunt ipsi tandem se Regi tradere, sicut fecerunt, se suasque facultates salvas pacti. Rex porro loca sic conquistata ut plurimum distribuit inter Ordines militares, aut eorum fructus applicavit ecclesiis.

quæ Christi-  
anus E-  
ques excu-  
sionibus cre-  
bris vexa-  
rat.

## A N N O T A T A.

a Joanna, Pontivi seu Pontini (utrumque enim reperitur) & Monstrolii Comitissa, aviam matrem habuit Alisiam Sororem Philippo, adeoque magnam amitam S. Ludovici, sic ut hic & Joannæ mater Maria, parentum suorum heres unica, essent subgermani. Joannæ autem pater Simon de Dommartin nominabatur, frater Reginaldi Comitis de Dommartin: & avus maternus vocabatur Wilhelmus.

b Ignatius Ioseph à Jesu Maria, in Historia Abbavillana lib. I cap. 28 graviter hallucinatus est, quando matrimonium hoc adscripsit anno 1250, & in eo vixisse Joannam annis quatuor tantum aut quinque. Nam sanctus Rex obiit anno 1252, & secunda huic uxori junctus fuit anno 1237; potuisset ergo Ignatius, si Hispanos auctores consulisset, scribere annos quatuordecim aut quindecim.

c. Hac mortuo patre reversa est

cum matre in Franciam; ubi nupsit Edoardo I Regi Angliæ. Mater vero anno 1255, tamquam Regina Castellæ & Legionis, Pontivi & Monstrolii Comitissa, fecit insignem donationem Decano & Canonicis S. Vulfranni; & mortua anno 1273, sepulta est juxta propylæum ecclesiæ de Valloriis Ordinis Cisterciensis. Quomodo autem puniti fuerint, qui sub spe alicujus thesauri reperiendi tumbam ejus aperuerunt, narrat prædictus Ignatius loco jam citato. Matris & filia meminit Chronicon Triveti his verbis: Obiit anno MCCCLXXVII Regina Castellæ, mater Regiæ Angliæ, ad quam jure hereditario post mortem matris devolutus est Pontivi Comitatus.

d Ita junctim legendum, quod impressum legitur. Sed & Fila, vel, Site & Filia, docet nos interpret Hispanus: qui deinde suo Marte profequitur historiam. Est autem Luccena ad eandem ad quem Ecija &

Cor



Corduba jacent Xenilem fluvium, media fere utrimque via: Stepa ab Ecija versus meridiem procurrat in confinio Andalusie & Granatensis regni; hinc de situ aliorum duorum locorum conjectura fiat.

e Obierat Gregorius IX 21 Augusti 1241, post quem electus quidem fuerat Celestinus IV, sed & ipse 19 Novembris sequentis obiit. Sedem vaeuam reliquerat: vacavit autem usque ad 29 Junii anni hic signati 1243, quando coronatus est Innocentius IV. Ceterum annis Incarnationis Domini, [ ] inclusimus. Cum enim auctor nulla suorum operum parte utatur nota Era vulgaris; vehementer dubito utrum ea verba vere sint Roderici; nisi hoc forte loco ea addere voluerit propter externos, suam historiam forte lecturos, quibus jam ubique in usu erat vulgaris Era numerus, quamvis Hispani, receptorum semel verborum aequae ac

suorum retinentissimi, omnino ultimè eum receperint ad historiam usumque civilem: & quidem haud diu post mortem Roderici atque Ferdinandi, si ante finem seculi 13 scripta est Chronica Ferdinanda quam Latine reddimus, quaque annos numerat ab Incarnatione.

f Ita superius num. 46 ubi agebatur de annua pensione Sororibus à Rege addicta etiam scripserat: ubi Rodericus nullam certam expresserat.

g Non fuit visum opera pretium ipsam orationem, satis prolixam, Latine reddere.

h Ossuna hodieque celebratur, tamquam nobilis iis in partibus Academia, distatque Ecija versus meridiem leucis circiter quinque: ac porro versus Xerez ituris, pari circiter intervallo, occurrit castrum Moron, de quo mox. Cetera loca querere nihil attinet.

## CAPUT XI.

*Rebus domi compositis Sanctus in fidem suam suscipit Regem Murciae, & Arjonam occupat.*

111  
Rex Toletum regressus

**P**ostquam Rex Ferdinandus munitionibus omnibus rite prospexisset, trium praedictorum mensium spatio, Corduba Toletum revertit, ubi uxor sua & mater erant; quas deinde, expeditis ibi negotiis, assumpsit & secum Burgos duxit. \* Hic Regi cum Didaco Lopez, Biscayæ Domino, subnata discordia est, propter quam eum sua spoliavit ditio. Sed Didacus statim se recipiens, non modo sententiæ Regiæ se opposuit, verum etiam in ipsam Castellam incurrens cepit damna quanta poterat irrogare subditis Ferdinandi. Qui coerciturus audaciam hominis, inter altissimos duos montes se continentis, eduxit contra eum



eum copias. Didaco autem non auso expectare venientem, destruxit munitiones quibus præcipue fidebat, ac nominatim a Briores; recedensque filium suum Alphonsum reliquit in confiniis Biscayæ, eadem defensurum. Mox autem ad hunc accedens Didacus, gratiam apud eum invenit: qui secum assumptum ad patrem duxit, ipsique reconciliavit. Inde simul abierunt Burgos, ac demum Vallisole-

a  
Biscayæ Domini  
minum re-  
bellantem  
semel,

112 Paucis diebus post necesse habuit Rex Olmedum proficisci, quando Didacus Lopez iterum in Biscayam abiit: quod ubi Rex inaudit suspectum habuit, eumque sequi instituit, ne denuo damni quidquam crearet. Postquam autem in sua se recepit Didacus, copias aliquas Rex colligens, iterum tradidit eas filio Alphonso ad tuendos Biscayæ fines, rectaque contendit Valmasam, Infantem præmittens. Hoc intellecto, saniori consilio usus Didacus, ultro ad Regem venit, ejusque se commisit potestati, sane perquam feliciter; humaniter namque exceptum Rex Burgos deduxit, ibique, intercedentibus pro eo Reginis, non solum eidem ablata restituit, sed etiam Alcaraz condonavit.

Iterumque  
compefcit.

123 Rebus sic pacatis, Ferdinandus in morbum Burgis incidit; & finitæ induciæ sunt, quas cum Granatensi Rege pactas habebat. Cum autem per mortem D. Alvari Perez confinia essent custode destituta, missus eo est Infans Alphonfus, omni necessario apparatu instructus, una cum D. Roderico Gonzales Giron. Qui Toletum perveniens obvios ibi habuit legatos Habenhucdi Murcia Regis, tendentes ad Regem Ferdinandum, ut ei pro Domino suo ac toto regno Murcia fidelitatem jurarent, sub conditionibus quibusdam quas ferebant accurate descriptas. Visis iis noluit longius ire Alphonfus, sed ipsemet patris sui nomine conditiones accepit; Murciamque regressos insecutus est. Venienti

Murcia  
missi ad Re-  
gem Legati

autem



b autem in Alcaraz *b* obviam processerunt iidem legati, attuleruntque confirmationem pactorum, & Infantem invitarunt ad incundam regni possessionem.

*Alphonso  
Infanti ur-  
bem suam  
tradunt;*

c 114 Comitabatur tunc Alphonsum Pelagius Correa *c*, Magister Ordinis de Ucles dicti, magnoque ei adjumento fuit, tum recte consulendo ea quæ ad negotium conducebant, tum militem annonamque sumptibus suis subministrando, ubi opus esse videbatur. Hoc ergo comitante Infans Murciam intravit, obtinuitq; arcem cum toto dominio regiisque redditibus, salvo eo dumtaxat quod inde debebatur ipsi Abenhucdi, toparchisque in Crevillen, Alicante, Delche, Orihuela, Alhama, Aladeo, Ricote, Cieka, aliisque dynastiis, jus ad dictorum reddituum partem habentibus. Atque ita D. Infans suscepit de manibus Maurorum possessionem Regni nomine patris sui, exceptis dumtaxat Lorca, Cartajena & Mula: quibus parum profuit quod in pacta ab aliis sancita noluerint consentire: si quidem brevi ad ea vi compulsi sunt, D. Alphonso cum Magistro Pelagio regnum universum perlustrante, munitiones reficiente, Mauros pacificante, rebellium villas pro merito tractante, sicut postea suo ordine refertur.

*quem eodẽ  
cum annona  
regressum*

c 115 Restitutus interim ab infirmitate Ferdinandus, digressus est Burgis ad visitandum regnum suum justitiamque administrandam: quod valde necessarium fuit, præsertim Palentiæ, ubi multorum querelas audivit, & malefactores plurimos districte punivit. Ibi existenti Corduba & Murcia advenerunt nuntii, annonam postulantes, quia magna istic fame laborabatur. Auditis illis, statim Rex Toletum se contulit, ibique constituit Murciam deportandum magnum com meatum victualium, per loca noviter acquisita distribuendum. Venerat ad eum excipiendum Alphonso, sed prius quam Murciam

rever



reverteretur, abiit cum patre suo Burgos: ubi per manus D. Joannis Cancellarii velum sacrum impositum fuit D. Berengariæ, sorori Alphonsi: qui peracta ceremonia festinavit; cum præparato sibi comenatu, unde venerat regredi, comitante eum Magistro Pelagio, & apud Regem manente D. Ruyzio Gonzalez.

116 Rex autem ipse, quam citissime potuit, curavit ad confinia proficisci, secum ducens D. Joannam uxorem suam, & D. Rodericum filium Comitissæ *d*, nec non quinquaginta circiter equites, perditum vero numerum haud multo majorem: atque ita non sine periculo transiverunt portum de Muladar. Etenim grandis ibi metus erat Regis Granatensis, superbi ac tumidi propter victoriam, paulo ante relatam contra Dominum Alphonsum, filium Regis Legionensis & fratrem Regis Ferdinandi: quo in prælio occubuerat D. Isidorus, Eques generosus & Commendator in castro Martos, utpote Ordini Calatravæ donato à Rege. Ibidem etiam cæsi fuerunt alii plures Fratres Ordinis prædicti, & Martinus Ruyz de Argote, rebus in conquisitione Cordubensi gestis memorabilis; captus est autem Martinus Ruyz frater ejus. Ceteri autem ex Equitibus majoribus cæsi numerantur usque viginti, multaue gregariorum turba; & hoc successu elatus Rex Granatæ, valde formidabilis erat toti isti regioni.

117 Transito eo quem diximus portu, venit Rex Ferdinandus in Andujar, moxque eodem post ipsum appulit frater ejus D. Alphonsus, cum D. Nonnio Gonzales aliisque, numero quidem non admodum multis, sed robore animoque præstantibus: qui simul omnes iverunt Arjonam, demetendo fruges, hortos subruendo, oliveta scindendo, magnum ubique Mauris damnum facientes. Inde proficiscentes versus Jaën, tantumdem fecerunt e Alcaudetæ, unde Rex Nonnium Gonzales & D. Rodericum filium

*secutus præter Ferdinandum*

*d*

*Arjonam occupat:*

*e*



Comitissæ remisit Arjonam, ut eam obsiderent oppugnarentque, cum majori parte eorum quos secum ipse habebat militum. Hi mandata facientes, brevi Mauros ad magnas redegerunt angustias; sequenti autem die mane cum reliquis supervenit Rex ipse. Quo cognito rebus suis diffisi Mauri, miserunt qui agerent de facienda deditioe. Factum hoc die Mercurii: die autem Veneris tradiderunt oppidum, vacuum illud dimittentes, præter eos quos ibi manere Rex voluit. Qui cum ibidem biduo mansisset, cunctis bene prospiciens quæ videbantur ad loci tuitionem necessaria, victor recessit.

*Et alia loca  
non nulla,  
f*

118 Eadem excursionione obtinuit etiam Pegalhajar, Bexixar, & Escarenam f: indeque fratrem suum Alphonsum Granatam direxit, quidquid posset ferro ac flamma deleturum, jungens ei quos apud se habebat ex Ubeda, Baëza, atque Quesada delectos, nec non Sancium Martinez de Xodar, cum bono, licet non valde numerofo, peditatu. Cum his Granatensem regionem, qua plana erat, ingressus Alphonfus, stragem ut fuerat iussus fecit.

*vastat agrum  
Granatensem.*

119 Rex autem revertit in Andujar, sumptamque inde uxorem Reginam deduxit Cordubam; & mox festinato abiit Granatam versus, fratri præmissis se conjuncturus. Hic eo in tractu jam decimum diem agebat, nec absque periculo; quia Rex Maurus tenebat urbem cum equitibus octingentis. Nec tamen ideo dimiserat cœpta Alphonfus. Postquam autem Rex advenit, nihil integrum relictum est in hortis aut turribus usque ad portas ipsius urbis, cuncta pro arbitrio conculcantibus vastantibusque Christianis, per totos viginti dies, quibus ante Granatam Rex mansit. Contigit autem una dierum istorum, ut Mauri, tanta rerum suarum jactura irritati, eruptionem subitam in Christianos facerent, magna cum vociferatione. Sed immisissis in eos equitibus, ita erumpentes excepit Ferdinandus,



duſ, ut cum multa clade fuerint coacti terga dare, inſequentibus & cedentibus eos uſque ad portas Chriſtianiſ: neque poſthac auſi ſint urbe egredi, tam duriter caſtigati.

## ANNOTATA.

a Briones caſtrum, Ibero adſa-  
tans in conſinio, & pontem fluvio im-  
poſitum habens, 7 milliaribus ſupra  
Lucronium.

b Alcaraz, Caſtella nova oppi-  
dum, unde nomen vicinis montibus  
ex quibus Batis oritur, à Caravaca,  
in finibus Murciensibus ſita, adhuc  
bidui itinere diſtans.

c Huic Pelagio Correx tribui-  
tur in Relatione Romana, quod de  
ordine ſancti Regis, juxta oppi-  
dum de Segura Legionenſis dice-  
ceſis, perſequens Saracenos, &  
committens cum iſis prælium;  
quia ſol inclinabat, commen-  
davit ſe glorioſiſſimæ Virgini ut  
ſol ſiſteret, donec victoriam  
conſequi poſſet: & ſol miracu-  
loſe ſtetit per notabile ſpatium:  
& quia dicta die, ſciens Rex  
quod prælium committendum  
eſſet, continuo Deum oravit,  
ut ſibi concedere victoriam dig-  
naretur contra infideles, ideo  
fuit ſuccellus hujusmodi mira-  
culi orationibus ſancti Regis,  
mediante ejus Generali, repu-  
tatus. Allegatur numerus 51 Sum-  
marii, in cuius margine dicitur,  
Miraculoſus ſuccellus juxta op-  
pidum de Segura Legionenſis  
diceceſis. Verum in toto illo Num-  
ero nec ſemel quidem tale oppidum no-  
minatur: ſed neque ullum ejus no-  
minis in Legionenſi diceceſi eſt, neque  
in corde regni potuerunt ad conſlictum  
veniſſe Mauri. Quid ergo? Ibi lego  
ad urbem Seviliam, ideſt Hiſpalim,  
factum tale quid eſſe; iterumque in  
Montibus Maurianis, vulgo Sierra de  
Morena dictis, territorii Corduben-  
ſis; & allegatur auſtor Rades de An-

drada, in hiſtoria trium Ordinum inſe-  
preſſa an. 1609. Agit hic lib. 1 cap.  
16 de dicto Magiſtro, creatumque aiſ  
anno 1242, ac ſequenti anno profe-  
ctum in expeditionem cum Infante  
Alphonſo. Tum verborenuſ fere  
deſcribit omnia, quæ in hac Chroni-  
ca de illo narrantur, ſine ulla talis  
miraculi ad Hiſpalim facti mentione;  
ac denique narrat prælium, à Pela-  
gio commiſſum ad Sierram More-  
nam, ubi hodieque ſtet eccleſia, in  
memoriam prædicti miraculi ab eo  
conſtructa, vulgo dicta S. Maria  
de Tudia, quod traditio vulgi in-  
terpretatur ſic abbreviate dici, pro,  
S. Maria de Ten tu dia, eo quod  
Magiſter ſolem ſiſtens dixerit, Ten  
tu dia id eſt, Siſte dies. Eadem  
magis conſirmat Eſpinosa lib. 4 cap.  
7, dum allegat antiquas memorias  
Ordinis Mſs. in quarum aliquibus id  
tribuitur nocturna Sancti Regis ora-  
tionis; in aliis etiam addatur, quod  
idem Magiſter poſt victoriam,  
lancea percutiens rupem, eli-  
cuit, velut alter Moyſes, fon-  
tem exercitui feſſo ac ſitibun-  
do, qui hodieque fluens mira-  
bilia multa operatur circa in-  
firmos inde bibentes. Opera præ-  
tium eſſet ſciro quam antiqua ſint  
Mſs. illa. Vixit autem Magiſter Pe-  
lagius & pugnavit cum Mauris uſ-  
que ad annum 1275.

d Comitiffam intelligo, uxorem  
D. Alvari Perez ſupra lauda-  
tam.

e Alcaudete, inter Cordubana  
& Iacn.

f Nefcio an horum locorum nunc ſi  
perſit memoria: uti & plurimum infra  
nominandorum.

Solem ſiſtiſ-  
ſe dicitur  
Correa  
Mag. Ord.  
de Vcles.



## CAPVT XII.

*Expugnata Mula, Giennium obsidetur & deditur:  
decernitur obsidio Hispalensis.*

120

*Rex succur-  
vit arci  
Martana,*

**D**Um Rex ad Granatam esset, Mauri, Gazulae dicti, excurrerant ad Martos, locumque obsederant: quo intellecto, statim missus est Alphonsus Regis frater: hic autem cum Magistro Calatravae ejusque Fratribus illuc properans, invenit Mauros jam recessisse. Etenim qui intus fuerant Fratres, adjuti ab aliis qui auxilio venerant, contra ipsos crumpentes ita generose pugnarant, ut multis eorum caesis, & captis non paucis, plenam de barbaris victoriam per Dei gratiam reportarint, magna praeda equorum aliarumque rerum ditati. Interim Rex Ferdinandus, satis diu circa Granatam haesisse, & Maurorum insolentiam repressisse visus, populata regione eorum ut libuit, sicut praedictum in Historia est, paulatim sese recepit Cordubam; ubi honorifice latanterque receptus, apud uxorem suam D. Johannam, necessaria sibi suisque quiete corpus refecit, & copias refocillavit.

*in Cordu-  
bam redit,*

*dum inter-  
rim filius  
Mulam sa-  
me expug-  
nat,*

121 Dicitum etiam superius ab Historia est, quomodo Rex Ferdinandus Alphonsum filium suum Murciam miserit; nunc addendum, quod illuc cum credito sibi com meatu appulsus, eodem per munitiones & arces distributo, omnes perlustravit; & ubique justitiam administrans ac bene meritos remunerans, cuncta optime disposuerit. Tum demum excurrit Mulam, Lorcam, & Cartagenam, quae ei se noluerant tradere, ac multa singulis damna intulit per campos. Intelligens autem, quod Mulae magna esset annonae penuria, eamque si obsidetur fame cogi ad deditorem posse; consulto prius

D. Pe-



D. Pelagio Correa oppidum cinxit, atque ante illud tam diu perseveravit, donec fames ipsi locum tradidit: ex quo atque ex arce ejus Mauros omnes ejecit, exceptis paucis quos in suburbio permisit manere. Hunc primum locum Infans Alphonsus obsedit & obtinuit, præsente ad omnia Magistro Pelagio, qui numquam ab ejus latere discedebat. Est autem Mula oppidum validum ac bene munitum, cum arce insigni & turribus circumseptâ, opulentum præterea terris cultis ac pascuis, fructibus item & aquis commodum, atque districtu territorii sui complectens montes bene fertiles spatiumque perampulum. Sed nunc in Murcia regno dimittentes Infantem, redeamus ad patrem ejus Ferdinandum.

122 Erat is cum Regina uxore sua Cordubæ, post reditum ex agro Granatensi; ibique à filio Alphonso accepit lætissima sibi nuntia de Mula intercepta, deque statu Maurorum necdum subjugatorum: præterea nuntiatum ibidem ei est, Regem Arjonæ, cum maximo commeatu plus quam mille bestiarum oneratarum, proficisci Jaën, ut civitati illi prospiceret de annona. Statim ergo Alphonsum fratrem, cum delectis Ubeda atque Baëza adductis, misit, qui venientibus se medium interponeret, adituque ad urbem prohiberet. Mox ipse post eum ivit, iveruntque cum eo D. Rodericus de Valduerna, D. Didacus Gomez, & D. Alphonsus Lopez de Vaya. Profecti sunt autem Arjonam indeque Jaën, biduo toto expectantes venturum commeatum: sed frustra: nescitur tamen utrum Mauri, adventu ejus cognito, an alia ex causa venire prætermiserint. Rex vero, nolens ibi tempus terere, post grandia damna circum urbem facta, revertit Cordubam; ubi priusquam aliquam requiem caperet, intellexit matrem suam D. Berengariam Toletum ad se venire. Hoc cum gratissimum ei accidisset, ad excipiendam eam confestim egressus est cum Regina Joanna; transito-

*frater  
impedit  
commeatū  
Giennense  
urbi desti-  
natum.*

*Rex cum  
matre ex-  
tremum  
congressus.*



**b** que portu venerunt ad locum, tunc Pozuelo dictum, ubi filius eorum Alphonsus postea in fine oppidum condens, Villam-regalem **b** nuncupavit. Ibi inter se viderunt mater & filius, mutuoque aspectu & convictu recreati sunt totis sex hebdomadis, numquam amplius invicem revisuri; nam ipsa Toletum reversa, Rex cum uxore ad confinia abiit, neque in Castellam amplius venit.

*post vastationes  
Mauros  
viam agros*

123 Transito autem portu ivit in Andujar, ubi totum suum exercitum colligens, cum Regina uxore profectus est Jaën. Ac primum vastavit hortos vineasque & messem totam, nec quidquam quod reperit dimisit integrum: deinde progressus est Alcalam Abenzaidæ, & similiter egit, multos Mauros abducens in servitum. Postea transit Illoram, intravitque suburbium & expilavit; oppidum vero incendit, occisis captivatisque Mauris toto illo districtu. Fuit autem præda copiosa quam inde avexerunt, tam in gemmis lapidibusque pretiosis, quam supellectile ac vestimentis, copiaque magna pecorum ac jumentorum: erat enim oppidum dives valde. Inde nobilis iste Rex ad campos Granatenses populabundus excurrit, idemque fecit in montanis locis, donec veniret usque Granatam: circa quam mansit diebus aliquot, destruens ac vastans omnia quæ Maurorum erant, absque eo quod hi auderent contra eum procedere. Videns ergo frustra se ibi hæsurum, recessit Martos, ubi ad eum Murcia venit Magister D. Pelagius Correa, Regique narravit quam prospere ibi egisset D. Alphonsus filius, ejus victoria relata de resistantibus Mauris, quod Regi lætitiæ non parvam attulit.

*Granatam  
obsidet.*

124 Tum illius consilium exquisivit, interrogans, quid ei de Jaën civitate obsidenda videretur: qui respondit optimum id factum esse; idemque sensus fuit omnium aliorum Procerum. Convenerunt ergo Magnates hominesque opulenti & cuncta sodalitia



litia militaria, & statuerunt qua ratione alii hoc, alii alio tempore, adessent ad obsidionem per vices continuandam, donec urbs traderetur. Et hoc ita quidem coeptum est; sed cum vidisset Rex, post dies aliquot ibi consumptos, non procedi quemadmodum constituerat & volebat; ipsemet eodem accessit, mansitque, licet incommodissimo tempore, frigidus utique & pluviosus, quia media hiems tunc agebatur: unde fiebat ut tam homines quam iumenta plurimum damni paterentur, nec tamen ab obsidione recessum.

125 Videns ergo Rex Arjonæ, qui idem & Granatæ, Ferdinandum tam pertinaciter inhærere proposito, neque recessurum nisi capta urbe; quæ longa fame pressa, non videbatur diu posse resistere, fatigatis extenuatisque propugnatoribus; se vero non sufficere ad auxilium obsessis ferendum, omni ex parte sic clausis, ut nec egredi quisquam nec ingredi ad eos posset; statuit ad Regem supplex accedere, seque ac sua omnia ejus fidei tradere, confidendo in ejus magna bonitate, quod clementer habiturus eum esset. Hoc suum consilium cum Mauris proposuisset Rex barbarus, quo nullum ei occurrebat salubrius, ad ipsius suoque honori ac regno consulendum; perrexit ad Regem Ferdinandum, seque subditum ejus professus, cum osculo manuum tradidit in illius potestatem; simulque obsessam urbem in pignus perpetuæ fidelitatis. Excepit eum sic humiliatum Rex humanissimus, cum ea clementia qua tales solebat; pactusque cum eo est, ut maneret in regno ac dominiis suis sub tributo centum & quinquagies mille maravediorum annue pendendorum, & obligatione sequendi suam Curiam, ac fidæ societatis pace & bello; solum urbem obsessam, utpote jam propemodum subactam, dimitteret. Quod cum utrimque placuisset firmatumque esset, tradita est Ferdinando urbs Jaën.

*Cujus desperationem  
desperans  
Granatæ  
Rex*

*ultra se Ferdinando  
subjicit*



*relictæ eidem  
urbe Iacensi,*

126 Est autem urbs hæc perquam populosa & ampla, multisque ac fortibus turribus munita, abundatque aquis bonis intra muros, & copia rerum omnium quæ possent in nobili atque opulenta civitate optari: bellicosa etiam multumque formidata erat, antequam veniret in potestatem Christianorum; postquam vero his cessit, fuit semper propugnaculum confinium, quæ ex hinc secura manserunt, atque extra periculum habitari ab eisdem potuerunt. Sed regrediamur ad Historiam.

*que Christianis  
habitanda traditur.*

127 Tradita in illum modum civitate, ingressus eam est Rex cum processione totius Cleri, rectaque procedens ad Mezquitam majorem, dedicari in ecclesiam fecit sub invocatione S. Mariæ, Missam cantante D. Guiterio Episcopo Cordubensi. Stabilivit etiam ibidem Cathedram *d* Episcopalem, attribuens ei oppida & Castella ac fundos sufficientes; misitque in omnem partem, invitans ad implendam urbem, sub pollicitatione multarum immunitatum ac privilegiorum, quæ venientibus illuc habitatum fideliter præstitit, dividens eis civitatem & agros. Mansit autem ibidem Rex mensibus octo, pacem constituens, munitionesque restaurans quatenus opus erat.

*Decernitur  
obsidio Hispalensis.*

128 Postea convocatis in consilium Magnatibus atque ditioribus regni Magistrisque Ordinum, dixit, aliquid denuo tentandum; videri, quandoquidem jam pridem otiabantur. Singulis vero sententiam dicentibus, & quibusdam excursionem versus Hispalim suadentibus, aliis castella quædam Maurorum adhuc relicta in confiniis expugnanda; Magister Pelagius & varii Equites Ordinis S. Jacobi, rerum bellicarum experientissimi, magis probaverunt ut obsideretur ipsa Hispalis, qua urbe superata prona essent futura omnia. Erant tamen quibus consultius videbatur, excursionibus iteratis prius depopulari agros circumquaque, ac tum demum defatigatos obsidere;



obfidere; ita minori tempore atque periculo capiendam urbem. Nihilominus Magister Pelagius aliique multi perstiterunt in sententia, afferentes, tempus illud quod ponendum esset eundo ac redeundo, & sumptus faciendos in expugnandis minoribus locis melius impendendos metropoli capiendæ; ita uno eodemque labore omnia simul absolvi: quod consilium etiam Regi magis placuit, & stabilitum fuit.

## ANNOTATA.

a Lorca ad fines Granatenses jacet, Cartagena ad mare, portu & Episcopatu insignis: sed qua prima ac præcipua hic nominatur Mula, nusquam apparet in tabulis.

b Villa-regalis, media fere via inter Toletum & Cordubam trans flumen Guadiana: nec adeo procul, intervallo circiter 6 milliarium ad ortum, est Civitas-regalis, urbs ampla, olim etiam florentissima.

c Addit Mariana, Regem Oysemelium, factione inter suos tumultuante, de vita deque imperio periclitantem, præsidium quæsitivisse à Christianis.

d Ægidius Davila tom. 1 Theat. sui Ecclesiastici pag. 245 præ-

sum hujus urbis Episcopum facit Dominicum, qui tamen Bæza sederit totis 59 annis, fueritque Ordinis Predicatorum, & successor Primus habuerit Petrum, à quo Baëza Episcopium relata sit Sedes anno 1249, annuente Innocentio IV. De Petro nulla occurrit dubitandi causa, de Dominico longe maxima; cum S. Dominicus Patriarcha, teste Bzovio Dominicano in Annalibus, primos in Hispaniam Predicadores solum miserit anno 1219, & Bæza tunc necdum fuerit Christiana, primum capta à Ferdinando aliquot annis post: ut si ibi revera fuerit Episcopus Dominicus iste, fortassis id solum fuerit annis 19.



## P A R E R G O N I I.

*De situ & munitionibus urbis Hispalensis tempore  
obsidionis mox narranda.*

139

**P**rius quam porro pergam Latine reddere textum  
Chronicae Ferdinandæ, expediet, ad eum  
clarius & facilius intelligendum, præ oculis po-  
nere situm statumque urbis, qualis erat cum eam  
obsedit Rex sanctus, præeunte & pralucente  
accuratissimo Hispalensis historia & antiquitatum urbis  
scriptore Alphonso Morgado, annis ab hinc ferme cen-  
tum impresso Hispali. Hic cum lib. 1 cap. 14. dixisset, quod  
Mauri Hispalenses, progeniti à primis ex Africa  
transgressis Hispaniarum domitoribus Arabibus, eo  
tempore Rege destituti, numquam se voluerunt sub-  
jicere Maurorum Granatensium Regi, utpote igno-  
biliarum & ex Palæstina post ipsos advektorum,  
quamvis diu eos multumque sollicitasset; sed unius  
inter suos præcipui, Axataf dicti, consilio fere &  
auctoritate regebantur; hæc inquam eum dixisset Mor-  
gadus, quam fuerit urbs armis armorumque & omnis ge-  
neris apparatu ad vitam bellumque ducendum instructa,  
colligi jubet ex diuturnitate obsidionis tolerate.

Describitur  
urbs am-  
plissima

cincta tur-  
ribus 166.

130 Sed & hæc, inquit, brevis temporis fuit,  
respectu ingentium hujus urbis virium. Etenim am-  
bitu præcipui sui muri complexa spatium non mi-  
nus quam octies mille septingentarum ac quinquaginta  
virgarum, plena erat populo bellicoso ac fe-  
re innumerabili. Muri alti ac firmi, absque rima aut  
ruptura ulla; utpote numquam bello pulsati, in-  
structique turribus per circuitum centum sexaginta  
sex & pluribus. Præcingebat eandem antemurale,  
quale cuicumque magnæ civitati vel solum suffice-  
re ad munitionem posset, cum fossa bene profunda  
ac larga. Portæ ejus principales duodecim (ut de  
posticis



posticis duobus taceam, Alcazarii & Atarazanarum dictis) cum procurrentibus oblique propugnaculis, densatae clavis & ferreis laminis obductae, supra durissima boum tergora, craticulis chalybeis substrata.

131 Quia tamen ex latere uno, atque adeo dimidia sui parte, sex portas habente, securam magis urbem faciebat fluvius Bætis, ad cuius sinistram versus Occidentem ripam jacet; ideo ex altero latere sublimiores firmioresque muros turreaque cum antemuralibus fecerant de industria, fossam etiam latiore profundioreque, sicut hodie videntur. Sed nihil æque magnam Mauris fiduciam dabat, ut sese inexpugnabiles crederent, quam commoditas subsidii tam hominum quam alimentorum, inferendorum ex famoso illo & fertilissimo Herculis horto (Axarafam ipsi appellabant) qui ex adverso urbis trans flumen incipiens, decem leucas in longitudinem & quinque in latitudinem extenditur, triginta autem leucas suo ambitu complectitur, usque ad Oliveta Nieblensia pertingens; in quo centum millia prædiorum, præter arces vicisque, numerabantur; habebatque in fronte Castellum Trianae nuncupatum, quod ex una parte, qua Hispalim respicit, flumen alluit; ex altera muri cingunt, instructi turribus altis ac firmis, quales nunc quoque conspiciuntur.

132 Hinc porro vix dimidia leucæ horariæ parte distabat perquam munita civitas Haznalpharache, quæ omnes totius Axaraphæ Mauros tuebatur, posita supra jugum montis, ad dexteram Bætis infra Trianam, turrata etiam ipsa: quæque una cum castro Trianae clavis erat regionis istius. Castro autem, præter turreas, prætensa ex hac parte erat fossa grandis, quæ nomen usque nunc retinet foveæ Trianensis; per quam derivabatur fluminis ipsius brachium, Castello ac turribus ejus circumductum. Ut autem

*paratum  
habens ex  
Axarafa  
subsidium*

*per castrum  
Trianae*

*et portem*

faci-



facilior esset inter urbem castellumque istud communicatio, ligneum supra naves grandes ac robustas pontem straverant Mauri, quem ferreis catenis ipsi castello adstrinxerant. Ut vero naves cis pontem stantes, & occupantes grande illud quod ante urbem protenditur fluminis spatium, ab omni incurfu securiores consisterent, ad Turrim auream affixa erat ingens catena ferrea, quam quoties visum fuerat tendere poterant trans ipsum flumen, affigendam cuidam firmissimo muro, hodie dum manenti in platea quadam Trianensi, ab inde nomen Parietinæ habenti.

*Ejusdem  
icon in thea-  
tro Urbium*

*non valde  
ab antiquo  
discrepans.*

133 *Hæc Morgadus, tam clare omnia, ut præter ichnographiam urbis atque suburbiorum, oculis ipsis subjiciendam, desiderari amplius nihil possit: hunc autem defectum curioso lectori supplere poterit triplex iconismus urbis Hispalensis, secundum varium ejus aspectum insertus Theatro civitatum orbis, per Georgium Braun sociosque & successores sex libris vulgato Colonia, ab anno MDXXIII usque ad MDCXVII, scilicet lib. 1 tab. 2 lib. 4 tab. 2 & lib. 5 tab. 7, quarum secunda instituto huic accommodatior est, quia ad planum aptatur, cum enumeratione ac designatione singularum portarum, præcipuorum templorum, fororum atque suburbiorum. Interest tamen inter hic descriptam antiquam, & ibi notatam designationem recentiore, quod ibi nulla appareant iudicia antemuralium, & quod suburbium Trianæ, ex quo conspiciendus urbis situs datur, representetur absque exterioribus ab aversa parte mœnibus, turribus ac fossa, fortasse solo jam æquatis; pro quibus ibidem videre est ad caput pontis Trianensis Carceres formidabiles sacre Inquisitionis, in modum castelli octonis turribus septi, & ultra illos longam secundum fluminis flexum plateam utrimque habitatam, usque ad monasterium de las Cuevas seu Cavearum, Patribus Carthusianis attributum, quod originem suam primum sumpsit circa finem seculi XIV.*

134 *Ultra pergendo, secundum fluminis ejusdem flexum, eadem tabula ostendit Amphitheatri amplissimi rudera,*



eam monasterio S. Isidori, locisque nomen à Sanctis Brigit-  
 ta & Pontio sortitis, additurque epigraphè Sevilla la Vieja, Vetus Hisp.  
 id est Hispalis vetus. Et sane verosimillimum prorsus est, palis ubi ?  
 quod Mauri, qui vix ullam Hispania civitatem aut ne vix  
 quidem ullam dimiserunt, quam non aut aboleverint peni-  
 tus, aut alio transtulerint; eam quæ sub Romanis Gothis-  
 que fuerat Hispalim, à dextero Batis fluminis latere ad  
 sinistrum transportarint. Hoc autem si tenere quis velit, ces-  
 sabit ei omnis quaestio de situ veteris ante Maurorum ir-  
 ruptionem Cathedralis; eamque frustra requireret aliquis eo  
 loco, ubi etiam illi edificarunt Mezquitam, totius Hispa-  
 nia speciosissimam: quam victor Ferdinandus in Deiparae  
 Virginis ecclesiam convertit, & cuius adhuc turris clau-  
 strumque ex parte supersunt. Non desunt quidem aliqui,  
 existimantes veteris Italicae, potius quam Hispalis, reli-  
 quias esse amplissimorum, quæ istic adhuc reperiuntur, ru- quam pro-  
 licum, cul ab Ita-  
 licum, lica,  
 derum vestigia: sed verosimilius est, fideli traditione trans-  
 missum nomen loco isti remansisse. Quod ad Italicae situm  
 attinet, eum non audeo in Tablada concipere, nedum sus-  
 picari Hispali in nominis appellatione Italicam successisse:  
 paris enim antiquitatis utrumque nomen esse liquet ex Iti-  
 nerario Antonini Imperatoris, Ab Hispali Italicam P. M.  
 VI constituyente. Est autem & alius locus, Talca dictus, in  
 partitione territorii Seviliensis à sancto Rege decreta, qui  
 proprius nomen veteris Italicae representat: quod tamen  
 non ausim definire, donec partitionis praedicta liber publici  
 juris factus, plura tali conjecturae fulcimenta suggerat. Cete-  
 rum ipsa Hispalis antiqua proprium ex re nomen habuerit; si unde no-  
 (quemadmodum docuit Ortelium nostrum Arias Montanus) men ?  
 Phoenicium illud est, ex spila vel spala deflexum, quod  
 planiciem sive virentem regionem significat, qualis est  
 omnis ea, ubi Amphiteatri vestigia videri diximus.



## CAPVT XIII.

*Progressus Hispalim Rex oppida quaedam per iter capit : ejus classis Mauricam vincit.*

135

*Post vastatos agros Carmonenses,*

**R**

Ebus apud Jaën compositis, uti dictum est, obsidioneque Hispalensi decreta, Ferdinandus pro se reliquit Ordonium Ordoñez urbis Præfectum, qui reliquam domorum agrorumque partitionem prosequeretur, secundum mandata sibi facta; & ipse Cordubam re-

a

diit, atque post paucos dies egressus tetendit a Carmonam, quotquot extra portas reperit Maurorum mactans aut capiens. Eorum qui hac vice comitabantur Regem præcipui erant hi: Alphonfus frater Regis, filius D. Henricus, Magistri Ordinum S. Jacobi & Calatravæ, Didacus Sanchez & D. Ferdinandus Xuarez. Comitabatur eundem equitatus Cordubensis, perquam bene exercitatus; & Rex Granatensis, jam Regis Vassallus, cum equitibus quingentis, apud Carmonam eundem assecutus. Desolatione autem circa Carmonam quanta potuit facta, Rex cum exercitu abiit Alcalam Guadayræ: Mauri vero qui Alcalæ erant, intelligentes Granatensem Regem esse in comitatu, egressi ex oppido ipsum ei tradiderunt: qui continuo illud consignavit Ferdinando in manus. Hic vero Alcalæ subsistens, fratrem suum Alphonsum cum Magistro Pelagio jussit incurrere in Axarapham Hispalensem, Regem vero Granatensem, cum Magistro Calatravæ ac filio suo Henrico, immisit contra Xerez.

*deceptamque Alcalam Guadayræ,*

136

*nuntiatur Regi mors sua matris.*

b

Ibidem Alcalæ existenti Regi locumque munienti, nuntiatur obiisse ejus matrem D. Reginam Berengariam: nec dici potest quantum ex illa mortis sensum doloris hauserit atque monstrarit. Succurrit tamen ei, ne tristitiæ succumberet, innatum animi robur,

robur,



robur, invictaque constantia ad quosvis casus perfectendos. Neque vero præter rationem erat, quod talem jacturam dolenter se ferre Rex tantus monstraret. Perdebat enim matrem, cui paræm generositate atque virtute Rex nullus habuit: quæ utrique regno, Legionensi atque Castellano, imo Hispaniæ universæ, speculum omnis probitatis fuerat; cuius unius consilio, non unum tantum sed plura regna gubernabantur; quæque omnes ætatis suæ Reginas meritis exuperavit. Deplorata autem mors ejus fuit per omnes civitates, oppida, villas Castellæ ac Legionis, à magnis æque ac parvis; sed præcipue à nobilibus egentioribus, erga quos beneficentissima erat; perfecta & consummata in virtute, Dei rerumque divinarum amans, virtutis exemplum: quam bonorum omnium remunerator ut veram famulam & amicam dilectam faciat cum Sanctis suis regnum æternum hereditare. Amen.

137 Meminit historia nostra superius, quomodo Rex Ferdinandus, Alcala Guadayaæ potitus, fratrem suum in fines Hispalenses, Regem vero Granatensem jussit in Xeritanos excurrere; nunc refert, quomodo iisdem à demandata sibi expeditione regressus, Ferdinandus ratam ac gratam habens operam sibi à Rege Granatensi navatam, eundem in regnum suum remisit, ab ulteriori servitio absolutum. Hic magnas ei gratias agens, lætus atque hilaris ad propria rediit; ipse autem Ferdinandus Cordubam ivit, propositum habens in Castellam regredi. Sed suorum consilio desuper audito mutavit mentem: considerabat enim rebus suis perquam noxium tali tempore fore regressum in Castellam, ubi inventurus esset multa, quæ ut remedio sic etiam mora longiori egebant; interim vero messem facturos Mauros viresque sumpturos, quas postea difficilius multo frangeret, atque ad eam in qua nunc erant imbecillitatem reduceret.

*Qui dimisso ad sua Rege Granatensi*

*jussaque parari classes*



138 Hoc ergo confilio approbato, Corduba discedens versus Jaën rediit; ibique intendentem bello contra Mauros profequendo convenit Burgensis quidam civis valde opulentus, nomine Raymondus Bonifacius: cujus adventus Regi gratissimus fuit, quia erat vir instruendæ regendæque classi navali idoneus, & ipse decreverat fabricandam unam, qua uteretur in mari ad subjiciendam sibi facilius Hispalim. Quare post longos cum illo sermones, remittens eum, in mandatis dedit, ut quam maximam possit classem & compararet navium & triremium, cum eaque veniret versus Hispalim. Raymundo cum talibus mandatis dimisso, regressus est. Cordubam Ferdinandus: ibi enim condixerat Proceribus atque Magistris Ordinum ac populorum deputatis: mox autem atque exercitus convocatus adfuit, procedere versus Carmonam jussit, ipsemet continuo subsequens.

*Carmonam  
deditione  
capit,*

139 Præcessit ergo ille, & Rex quinto post die affecutus eum est: quo presente, statim coeperunt vastari suburbana omnia, horti, vineæ, fruges; crescente continuo numero Christianorum, per eos qui ex regno Legionensi, Coriâ item, Granata, Motanches, Medellino, Caceres, aliisque ex locis affuebant. Quod videntes Mauri Carmonenses, rati que se obsidendos, petierunt inducias mensium sex, quibus manerent quieti à bello sub certo tributo, interim vero tractaretur de oppido Regi tradendo. Placuit Regi propositio talis, libenterque eis postulata concessit: quippe cui minime in animo esset, obsidioni isti se suasque vires impendere. Similiter etiam Mauri illi, qui Constantinam, quique Reynam incolebant, accesserunt ad Ferdinandum, postulantes conditiones, sub quibus oppida sua traderent ei; quas continuo eis definivit, & Constantinam Cordubæ, Reynam Ordini S. Jacobi concessit, manentibus ibidem Mauris, quia sic convenerat.



140 Tum Priori S. Joannis, qui postea Commendator fuit, mandavit Rex, ut cum numero congruo militum peteret Loram: cujus incolæ diffidentes sibi, mox pacti deditioem, locum Priori pro Rege tenendum tradiderunt; hic vero illum cum districtu suo donavit Ordini Hospitalariorum S. Joannis. Deinde Carmona discedens, transivit vado flumen Guadalquivir dictum, non sine magno suo suorumque periculo, propter spatiosas salebras ibi occurrentes, quibus operiendis superandisque contextæ fuerunt plurimæ crates ex ramis arborum, per quas solo stratas utcumque transgredi multum laborantibus contigit. Transito autem flumine, itum est Cantillanam, quæ Maurorum erat; & hanc vi obtinuerunt Christiani, occisis captisque quotquot intus erant, numero septingentis.

141 Tum porro processum Guillenam, Mauris quidem refertissimam, sed excidio Cantillanæ facto sic territis, ut elegerint pacisci quietam in loco commorationem, salvis rebus ac fortunis suis, seque Regi sic subdere: qui eis in fidem receptis, perrexit Gerenam *f*, ubi Mauri sese ad strenuam defensionem paraverunt. Hoc cognito crates ac vincas Rex fieri jussit, & resistentes validissime oppugnari. Qui ad angustias magnas redacti, pacisci quidem voluerunt; sed audire eos Rex noluisse, omnes perditos volens, nisi Magnates sui ei suasissent, ne istic se pateretur occupari. Quare indulsit iis ut liberi egredi è loco possent, nihil secum auferentes; ipse vero Guillenam rediit, ubi gravi pressus infirmitate, ne cursus victoriæ sisteretur, exercitum misit versus *g* Alcalam del Rio, obsiderique eam jussit & oppugnari usque dum caperetur.

142 Hoc dum machinis adhibitis conantur exequi duces militesque, convaluit Rex; illucque profectus, præsentia sua accendit oppugnationem: exiguo tamen cum successu, quia balistæ murales tertia



quartaque vice rumpebantur. Erat autem intra oppidum Axata Maurus, qui cum equitibus trecentis frequentes ac damnosas Christianis faciebat eruptiones. Ideo mandavit Rex omnes hortos, vineas segetemque succidi: quo viso Maurus, non ausus ibi diutius subsistere, egressus inde sese Hispalim recepit; ceteri vero, quibus potuerunt conditionibus, fecerunt Regi deditioem.

*Ejusdem  
classis pro  
obsidione  
Hispalensis  
adducta*

143 Oppido huic muniendo dum intendit Ferdinandus, nuntiatum ei est Raymundum Bonifacium venire quidem cum classe, ab epibatis, militibus, annona, & omni apparatu bellico optime instructa; in magno tamen periculo positum esse, propter ingentem vim copiarum Mauricarum ex Tanger, Zelta, atque ipsa Hispali terra marique venientium in occursum, proinde opus esse auxilio festinato. Ad hujusmodi nuntium exhilaratus Rex, ne quid damni classis pateretur ex mora, misit continuo Rodericum Flores, Alphonsum Tellez, & Ferdinandum Diañez, cum sufficienti equitatu ac peditatu. Hi cum venissent eo ubi in anchoris stabat *h* classis, nullos conspexerunt Mauros; nec adventuros rati, rediverunt Alcalam, ubi Regem dimiserant.

*Maurorum  
classem pro-  
fligat.*

144 Verum vix abierant, quando advenerunt Mauri, coeperuntque acriter oppugnare naves Christianorum. Qui viso discrimine, nequaquam dimiserunt animos: sed generosissime præliantes, Deoque cujus causa agebatur fidentes, adjuvante eos benedicta Virgine Maria sui que Regis Ferdinandi fortuna, adeo strenue rem egerunt contra fidei inimicos, ut turbatis eorum ordinibus triremes tres ceperint, unam combusserint, tres mari merferint, ceteras in fugam egerint, quæ usque triginta advenerant, cum Raymundus solum tredecim numeraret. Ita in aquis res acta: terra autem magna quoque vis Maurorum egressa erat, tam Hispali quam ex aliis partibus; quando ex castris regis processit  
Eques



Eques D. Rodericus Alvarez: qui intelligens Mauros eo tendere, ut classem aditu prohiberent; quam potuit celerrime cucurrit in auxilium Christianorum, inciditque in cohortem Maurorum, cum quibus confligens dispulit in fugam, & magnam in fugientes stragem exercuit.

## A N N O T A T A.

a Carmona, etiam Ptolomao ac Straboni nota, urbs olim ampla, nunc exiguum oppidum, distat Hispali ad ortum leucis sex, uti ait Morgadius cap. 15 ex quo plurimam huic & sequentibus capitibus lucem adferemus, utpote qui hanc ipsam Chronicam pra oculis habuerit, & accurate expenderit.

b Annus agebatur 1247, quare cum (sicuti dictum est) à prima Berengariae cum Conrado desponsatione, facta circa annum 1185, anni ut minimum 62 effluxerint, ipsaque tunc esse debuerit saltem duodennis, apparet longe ultra septuagenariam obiisse. Moriens humiliter & in plano sepeliri voluit, in regio Huelgarum monasterio Burgis: sed cognominis ei ex sancto filio neptis, anno 1251 honorificentius transferendam curavit; & ne soli praesenti seculo pompa illa serviret, ab Innocentio Papa IV obtinuit Indulgentias, omnibus ipso die ac decem post secuturis pro anima ibidem oraturis, de quibus Indulgentiis vide Odericum Raynaldum in Annalibus num. 27 anni jam notati 1251.

c Incola S. Vincentii de Barquera, istam classem apud se fabricatam fuisse gloriantur; apud Zuni-

gam ad an. 1247. num. 1.

d Sed neque consultum erat urbem hostilem tam potentem, qualis erat Carmona, habere à tergo. Constantina autem & Reyna, in tabulis Venta la Reyna, Castella finibus propiores cis Batim, etsi longius ab Hispali posita (praesertim Reyna, quatrivari itinere distita) incommodare tamen vehementer poterant comitatibus, ad castra vel Murciam deducendis.

e Lora, Media fere via inter Cordubam & Hispalim, ad dexteram Batis ripam.

f Cantillana, Guillena, Gerena, uno fere tractu ab Ortus in Occasum tendenti occurrunt, prior ab urbe leucis 5, secunda 3, totidem quoque distat ultima.

g Alcala, del Rio dicta, quia in dextra Batis ripa sita, duobus leucis supra urbem.

h Quamvis Hispalis decem circiter leucarum spatium ab Oceano distet, estuario tamen amplo dilatata pars extrema fluminis, navibus copiosis aditum praebet, easque ad urbem usque transmittit: itaque Classis Christiana non nisi una alterave ab urbe leuca videtur stationem sumpsisse.



## CAPUT XIV.

*Terrestres aliquot victoriolæ de Mauris, post pugnam  
navalem.*

145  
Rex traje-  
ta parte  
exercitus

**N**Ecdum intellexerat Ferdinandus relatam à classe sua contra Mauros victoriam, qua-  
re in illius auxilium festinans etiam ipse,  
nocte prima dormivit ad Vadum quod à  
Palis *a* nuncupatur, idque ad decimum  
quintum diem Augusti. Altero die pervenit ad Tur-  
rim *b* appellatam ab Aquæductu; multumque exhi-  
laratus est, audito pugnae navalis successu; jussitque  
retroagi classem, & istuc ubi ipse erat appelli. \*Pe-  
lagius autem Correa Magister Ordinis S. Jacobi,  
cum equitatu suo, tam Fratrum quam secularium  
circiter ducentorum septuaginta capitum, fluvium *d*  
transivit subtus *e* Aznalfarache. Audax profecto  
consilium: ad eam enim partem posuerat sese, tran-  
situm exercitui prohibiturus, Abenamafon Rex *f* Nie-  
blæ; tota autem exinde terra erat Maurorum nume-  
ro fere infinitorum, ipsumque Aznalfarache habe-  
bat equites peditesque, & ex toto districtu plurimi  
undiquè accurrebant. Ita Magister cum Equitibus  
suis quotidie pugnare debuit, modo cum unis, mo-  
do cum aliis, nullam ei requiem permittentibus:  
*g* & nihilominus semper remanebat victor, modo  
confusis ordinibus recedere eos cogens, modo gran-  
des eorumdem strages edens.

eaque ripam  
alteram ob-  
tinente,

146 Videns autem Ferdinandus Rex, quanto in  
discrimine versaretur Magister; Non est æqua, in-  
quit, partitio inter nos & eos qui sunt trans flumen:  
hic enim sumus ad mille equites, & illi trecentos  
non numerant: oportet ergo ut aliqui adhuc eis se-  
jungant. Itaque mandavit Roderico Flores, Alphon-  
so Tellez, & Ferdinando Diañez ut & ipsi ad alte-  
ram

ram



ram ripam transfrent: quod feliciter factum, magno rebus adjumento fuit, sicut infra dicetur. \* Interim Rex ipse, cis flumen metatus castra, quotidianis etiam Maurorum incurfibus fatigabatur, nec pauca recipiebat ab iis damna, tam hominum quam jumentorum; idque hi faciebant citra periculum suum, eo quod regio tota esset plana, ubi insidias nullas timere debebant; opusque erat Christianis continuo manere in armis. Quare visum est Regi transferenda esse castra *b* Tabladam.

*cis flumen  
castra me-  
tatus in-  
commode*

147 Huc ergo cum procederet exercitus, latus ejus tegebat Eques quidam, Gomez Ruyz Manzanedo nuncupatus, cum cohorte Madritensi: in quem incurrentes magno cum impetu Mauri, equites duos & sex equos occiderunt. Tamen adeo generose repulsi sunt à Christianis, ut denique eos in fugam egerint fere Hispalim usque, multis Maurorum matatis, & equis captis; atque ita probe suorum cædem ultus est Gomefius. Traductus autem Tabladam exercitus, ut melius potuit castra munivit, pro exiguo numero quo constabat: necdum enim advenierant delecti à communitatibus milites: quare ut ab incurfibus Maurorum tutiores se redderent Christiani, circumduxerunt iisdem castris profundam fossam.

*Rationem  
mutat.*

148 Contigit porro quosdam equites egredi ad custodiam pabulatorum, post quos egressi sunt, aliquantam moram in castris trahentes, Don Garcias Perez de Vargas & alius quidam Eques, videruntque obviam sibi venire septem Mauros: quibus conspectis dixit ille alter D. Garciae, Domine, vertamur retro, ipsi enim septem sunt, nos autem dumtaxat duo. Cui Garcias, Non ita, inquit, mi Domine, sed progrediamur; neque enim nos audebunt expectare. Visa est alteri fiducia ista plena dementiae: quare adducto fræno retro egit equum, relictque in castra quam occultissime potuit, seque in

*Garcias Pe-  
rez septem  
Mauris oc-  
currens.*



*Sp. ante e-  
minus Rege,*

tentorium recepit. Erat interim in speculis Rex, & quoniam regio plana erat, ipse vero tentorium in editiori nonnihil loco habebat, vidit omnia quæ agebantur, mandavitque ut in auxilium illius, qui solus pergere contra septem præsumebat, egredierentur aliqui. Sed Laurentius Xuarez, lateri assistens, qui viderat egredientem ex castris D. Garciam Perez, certoque sciebat ipsum hunc esse; Nihil, inquit, est opus, Domine mi Rex: eques enim ille est Garcias Perez, nec eget auxilio contra septem Mauros; qui, si noverint eum, cavebunt congressum; sin autem, videbit Celsitudo sua quantus ille sit.

*impune eos  
transit:*

149 Cum ergo Mauri appropinquarent, petiit à scutifero arma sua, mandavitque à se ne abiret longius; cassidem vero alliganti excidit pileolus inobservatus, atque ita viam est profecutus Garcias, pone subsequente scutifero. Mauri vero agnoverunt eum (erat enim inter ipsos famosus ex rebus quacumque occasione gestis) nec præsumpserunt eum aggredi sed in utrumque latus viæ partiti comminabantur. Transivit ergo Garcias, irretorto vultu eos intuens. Tunc illi abeuntes, substiterunt in loco, ubi Garciae pileolus de sub casside exciderat: quem deinde galeam dissolvens, ut deesse vidit, quæsivit ex scutifero ubinam is esset. Hoc autem respondente, se nihil de eo scire; intellexit Garcias excidisse eum sibi: ideoque resumens arma, relegere iter quo venerat voluit, mandans scutifero, ut attento oculo elapsum requireret. Graviter id ferens armiger, Eia, inquit, Domine, an tu propter pileolum vilem redire in tantum discrimen cupis? nec satis gloriæ tibi esse putas, quod unus non timueris septem equitibus occurrere, eisque despectis progredi via tua? At Garcias: Tu vero, non vides, sine pileolo si sum, sine capite me esse? (erat enim calvus) & hoc dicens regressus est eo, ubi primum atma induerat.

*iterumque  
codē rediens  
ob amissum  
pileolum,*



150 Tunc Laurentius Xuarez redeuntem videns, inquit Regi: Vide quomodo regrediatur ad Mauros, aggressurus ultro eos, qui se aggredi transeuntem timuerunt: nunc videbis quam fortiter in eos inventurus se sit, si forte eum audeant præstolari. Ast hi redeuntem versus se conspicati, receperunt sese, nec ausi sunt hominem expectare. Tum iterum Laurentius: Eccum, ut dixeram; non audent septem Mauri expectare unum Garciam Perez, quod Celitudini tuæ specimen sit ejus famæ, qua etiam hostibus noti sunt generosiores Equites tui. Denique perveniens ad locum Garcias ubi pileolus exciderat, armigero desilire in pedes jussu ipsum recepit capiti- que imposuit, atque ad pabulatores perrexit *i*. Reversis autem equitibus iis, quos egressos diximus, ad illorum custodiam, cum iisque Garcia; quæsit ex eo coram Rege Laurentius, ecquis fuerit Eques iste, qui eum deseruerat. Sed Garcia negavit se novisse hominem neque patienter tulit se in faciem laudatum: idem vero postea sæpe interrogatus, semper excusavit se scire quis esset, quamvis hominem quotidie videret in castris; nolebat enim quidquam ejus famæ detractum, qui vulgo bonus Miles habebatur; sed & armigero inhibuerat, ne cuiquam faceret illum notum, interpositis minis si aliter fecisset.

151 Translatis, ut dictum est, Tabladam castris, impetum in ea Mauri fecerunt, ex ea parte quam tenebant Magistri Calatravæ, Alcantaræ *k*, & Alca- *k* nizii *l*, inventosque ibidem verveces aliquot abdu- *l* cebant. Quod intuens Ferdinandus Ordoñez Magister Calatravæ aliique Magistri, una cum suis Fratribus, celeriter insecuti sunt Mauros. Cum vero eos jam pene attigissent, inciderunt in locum ubi Mauri Equites quingenti se collocaverant, porroque pergentes venerunt in locum alium insidiarum, ubi equites trecenti subsistebant cum multo peditatu. Tum vero utrimque erumpentes in Christianos, in

*in fugam  
agit solo suis  
terrore.*

*i*

*k*

*l*

*Protracti  
ad insidias  
Christiani  
pauci*



medio eorum deprehensos, acriter eos cœperunt hinc & inde urgere. Qui tali in discrimine positos se reperientes, & vel moriendum sibi vel vincendum esse, Deo commendaverunt animas suas; tantoque cum impetu insiluerunt in barbaros, ferientes à dextris atque sinistris, ut denique in fugam utroque compulerint, quamvis nonnumquam subsistentes ac pugnam redintegrandas. Duravit autem certamen istud ab aurora usque in horam nonam, in quo multi Mauri tam equites quam pedites occubuerunt; Christiani vero, obtenta victoria revertentes ad castra, obviam habuerunt Ferdinandum Regem auxilio sibi venientem, cum quo pariter regressi sunt exultantes ob successum.

*victores redierunt;*

*alii similiter*

152 Talia dum agerentur ex hac fluminis parte apud Regem Ferdinandum, in altera erant Magister Pelagius Correa, Rodericus Flores, Alphonsus Telles & Ferdinandus Diañez, stationem habentes subtus Arnalfarache: qui procedentes inde irruerunt in Gelves *m*; atque adeo strenue oppugnarunt, ut in locum ingressi occiderint aut ceperint Mauros omnes intus repertos, cum opulentis spoliis. Hinc vero perrexerunt Trianam, unde contra eos egressi Mauri multi pedites equitesque: sed eos sic exceperunt Christiani, ut denique in fugam actos persecuti sint usque ad portas castri: atque ita cum honore & nemine suorum amisso, redierunt ad stationem prædictam. \* Ibi cum essent, Mauri Arnalfarachenses quotisdie excurrebant, non sine aliqua jactura hominum nostrorum ac jumentorum: cui malo remedium posaturi illi, consilio inter se habito, posuerunt insidias. Cum ergo solito more egressi essent Mauri, venissentque in preparatum sibi locum; prius quam eum omnino transissent, detexerunt insidias. Quod ipsis quidem nonnihil principio profuit; sed antequam se recipere possent, adeo acriter inveniati Christiani sunt, ut occiderint ceperintque plures quam

*minutas aliquot vicinas*



quam trecentos, persecutique sint usque in Arnalface, neque deinceps illi ausi sint amplius è sua munitione prodire.

153 Post hæc intellexit Magister quod Capitaneus quidam nauticus, Hispali missus, transisset Triana, <sup>referunt.</sup> venturusq; esset in Arnalface ad subsidium suorum ibidem existentium, itaque tētendit ei insidias: quas quidem evasit Maurus exerrans à via, assecuti tamen eum Christiani sunt; & occisis novem è comitatu, ipsummet dejecerunt de equo; parumque abfuit quin caperetur, nisi maximo numero erumpentes præsidarii, periculo eum subtraxissent, quamvis non sine jactura suorum.

## ANNO TATA.

a Vadum hoc, inquit Morgadus, est supra Alcalam duabus leucis, sed propter commoditatem transitus, utendum hoc circuitu fuit: vulgo est Vado de las Estacas. Cur autem ommissa commoditate, quam ad obsidionem formandam ex eadem parte fluminis præbere videbantur jam occupata oppida Cantillana, Guillena & Gerena, maluit Rex iterum trajicere flumen, paulo ante tanto labore transitum? Causam addit Morgadus, quia, ut ex illa parte occurreret classi, transeunda fuisset tota Axarapha, Mauris confertissima.

b Vulgo Torre del Caño, quæ hodieque permanet, sed modo nominatur Turris pabulatorum, juncta magno Aqueductui (vulgo Caños de Carmona vocat, Romana magnificentis æmulum opus, uti in tabula videre est, Carmonæ ductum) distans à sinistra Bætis ripâ quarta circiter leucæ parte, ab urbe autem leucis duabus, & sex à vado prænominato de las Estacas.

c Confusa hæc narratio est, inquit Morgadus, dum taceretur,

qua ratione à Turri-aquæductus pervenerit exercitus ad ripam fluminis infra civitatem, vel ubi metatus sit prima castra: ex eo tamen quod mox dicitur Pelagius transisse fluvium infra Azualpharache, colligimus castrorum locum fuisse media circiter leuca infra Hispalim. Ibi ergo steterit classis, ubi circa annum MDIX eruta fuit anchora antiquissima, & formæ prorsus differentis ab hodierno usu, quæ potuit à tempore hujus obsidionis ibi jactasse.

d Cum fluvius ibi profundissimus sit, & maximas etiam naves usque Hispalim transmittat, fieri non potest ut eum Correa transiverit Vado secuti impressum legitur, & bene observat Morgadus. Quid ergo? Vitium fuerit transcribentis librarii, qui omissis syllabis aliquot legerit, à vado, ubi legendum erat à Puentelevado; fuerit autem sic dictus Pons, eo loci positus, quia in medio ligneus attolli poterat & navibus præbere transitum. Pontem certe ibi fuisse probat Morgadus, ex pilis ibidem adhuc remanentiis, atque ad justa



intervalla dispositis, qui debent à prae-  
ternavigantibus magna cum cautela  
transiri, ne alterutro latere naves  
impingant.

e In tertia Hispalensis civitatis  
tabula, notantur velut rudera magni  
oppidi atque turriti, uno quadrante  
ab urbe, cum titulo S. Joannis del  
Foratche.

f Niebla, oppidum nunc, tunc  
ampla satis urbs, trans Rivum-tin-  
ctum sive Axecham, Hispali fere ad  
Occasum sita, intervallo circiter 10  
leucarum.

g Iterum hic erratum videtur à  
librario, scribente Embarcando-  
los; est enim embarcar navigio  
imponere; neque satis commode id  
explicat Morgadus de fuga Mauro-  
rum ad naves suas, vel de captivo-  
rum transmissione ad castra Regia:  
quare credo scribendum fuisse Em-  
barazandolos quod est impedire,  
confundere, vel Embargando-  
los, quod idem est.

h Tablada, inquit Morgadus,  
nomen ab eo habet, quod sit  
campus planus ac spatiosus (La-  
tine Tabulatam diceremus) ab ip-  
sis Hispalensibus muris patens  
versus meridem; atque adeo lo-  
cus in quem translata castra di-  
cit Chronica, magis ex fronte  
respiciebat civitatem, paulo  
amplius quam media leuca ab  
eadem distans, trans pontem  
Guadayræ, mediam Tabladam  
percurrentis, donec se in Bætim  
immergat. Tam igitur commode il-  
luc subvehi omnia poterant, quam ad  
ipsam Bætis ripam, meliusque mani-  
ri castra quam in uliginoso fundo,  
qualè ad Bætim longo tractu esse scri-  
bit Morgadus. Zuniza num. 7 addit  
ibi hodie visi Eremitorium S. Mariae  
de Valmo, atque ex traditione haberi  
quod ipso loco steterit sancti Regis ten-  
torium. In Theatro Urbium lib. 4 fol. 2

dicitur, quod hoc loco plurima an-  
tiquitatis monumenta eruuntur:  
veluti tymbi, lapideæ ac vitreæ  
lampades, urnæ, numismata, &  
alia id genus, ex quibus Roma-  
norum sepulturam hic quon-  
dam fuisse intelligi potest.

i Zuniga, in Appendice ad Anna-  
les, pro an. 1247 num. 8, fatetur non  
desse, qui putent totam hanc narra-  
tionem esse apocrypham: neque ipse  
pro ea fide jubere audeat: ad ejus ta-  
men qualemcumque confirmationem  
ex Argote de Molina in 3 parte Nobi-  
liarii Andalusie, ipsam refert ryth-  
mo vulgari expressam: qui cujus æ-  
tatis sit nescitur, scitur autem etiam  
typis vulgatus fuisse ante annos du-  
centos. Non video tam en quomodo res  
plane fabulosa irrepere in Chronicam  
hanc potuerit, nisi hac successu tempo-  
rum transcripta ex originali fuerit &  
transcribendo interpolata, quod pro-  
bari deberet, non simpliciter præsumi.  
Ego ut inveni sic dedi: penes aucto-  
res fides sit.

k Alcantaræ Magister VI D.  
Petrus Yañez, ab anno 1234 us-  
que ad 1254, cui Rex donavit Me-  
tellinum & Bienquerenciam. Cala-  
travæ Magister XII D. Ferdi-  
nandus Ordoñez, ab anno 1243  
ad 1254: sub quo Ordinem istum in-  
gressus est Regis Frater Alfonsus,  
Dominus de Molina, licet uxorem fi-  
lios ac filias haberet, ut dicitur in Hi-  
storia trium Ordinum.

l Alcanizium, oppidum Legio-  
nis ad confinia Portugallie juxta Mi-  
randam-Durii: sed de Ordine inde  
nominato hætenus nihil reperi: ac  
neque Morgadus eum nominat, unde  
intelligimus pridem eum extinctum  
esse, vel uni ex tribus aliis incorpo-  
ratum.

m Gelves, oppidulum seu vi-  
cus, Trianae proximus ad occasum  
est.

Tablada  
planities Hi-  
spalis pro-  
pinqua.



## CAPUT XV.

*Pugna & velitationes terra fluvioque eventu  
vario.*

**P**ost tot tantasque strages, quas Mauris Christiani intulerunt, perseverante in obsidione Hispalensi Ferdinando, illi in arctum se cogitantes tam aqua quam terra, & undique oppugnari; magis tamen senserunt damna quæ patiebantur à classe fluvium insidente, atq; adeo auxilium, quod ea parte facilius haberi poterat, præcludente. Quare, ut incommodum istud à se amolirentur, construi fecerunt ex trabibus inter se contextis ratem adeo magnam, ut totam fluminis latitudinem occupans caveri nullatenus posset: hanc autem onerant vasis, igne Græco picæ ac resina plenis, stuppisque & alia materia multa ad flammam concipiendam diffundendamque idonea. Ita instructæ machinæ impulerunt militem multum, antecedentibus aliquot navibus bellicis; magnaq; cum ferocia inveci sunt in naves Christianorum, ignem omnibus, si possent, injecturi.

155 Eodem vero tempore etiam terrestres eorum copiarum se moverunt, & horrendo utrimque tubarum ac tympanorum strepitu vociferationeque terribili commissum est prælium: ad quod nec aqua nec terra imparati Christiani, sic exceperunt advenientes, ut utrimque tandem eos verterint in fugam, capti sui sero poenitentes. Magna tamen diei parte duravit consuetus, potissimum navalis, prius quam vinci se passi Mauri fugam arriperent cum clade magna, eorum præcipue qui de navibus atque de rate desilientes in fluvium hauriebantur aquis. Neque damni quidquam passi sunt Christiani ab igne Græco, quem ipsimet succedentes redderunt inutilem, æque ac ceteram materiam flammam-

154

*Mauri fluvium sibi aperiunt*

*conantur classem Regiam incendere*

*sed frustra.*



miferam. Terrestres etiam Christianorum copiarum in utraque fluminis ripa, stragem magnam ediderunt fugientium tam equitum quam peditum donec eos compulerunt partim intra portas Hispalenses, partim intra Trianense castellum; atque hunc exitum habuit Maurorum machinatio tam formidabilis.

*Castra regia pene vacua esse referantur.*

156 Interim explebatur tempus induciarum cum Carmonensibus pactarum: qui considerantes Ferdinandi Regis fortunam proficere, res autem Maurorum retro ferri, pepigerunt cum Rege ut oppidum & omne ejus dominium ei cederent, ipsi vero ibidem vivere permitterentur salvis suis rebus omnibus. Hac conditione firmata misit Rex illuc D. Rodericum Gonzales Giron, ut suo nomine possessionem iniret: quo facto, relictoque in arce idoneo praesidio, rediit ad Ferdinandum Rodericus; actorumque reddens rationem, perquam bene receptus est. Contigit autem diebus illis castra regia pene absque milite relicta fuisse, dum aliqui egressi erant ut impedirent comitatum annonarium civitati inferendum, alii in Maurorum regionem incurrerant, alii denique pabulatores comitati aberant, Rege cum valde paucis castra custodiente.

*credere non audent;*

157 Tali rerum statu Eques quidam Maurus, exploratum egressus, recta ad tentorium Regis se contulit, meditata pridem fraude simulans, quod se & creditam sibi arcem vellet in potestatem ejus contradere. Ita benigne auditus & exceptus, castra perlustravit securus; cunctisque pro libitu exploratis, cum adeo male custodita omnia comperisset, lanceam sumpsit; cursuque versus civitatem arrepto, obvium quemdam balistarium occidit. Ubi vero civitati appropinquavit, immensum vociferari coepit, ne tardarent erumpere in Christianos, quorum nemo posset eorum manus evadere propter eorum paucitatem. Sed frustra omnis adhortatio fuit, & nemo egressi audente, etiam hac vice discussum periculum est a capite Regio.



158. Alias accidit Regem trans fluvium abiisse ad Magistram Pelagium, castraque cum exiguo milite <sup>egressi plurimis</sup> tuenda reliquisse Infanti Henrico, Dominisque Laurentio Xuarez & Ariæ Gonzales Quixadæ. Hoc intelligens Axataf, cum omnibus copiis suis bene numerosis egressus Hispali, ingenti cum strepitu atque clamore prorupit contra Christianos, tamquam ordinatis ad prælium turmis impressionem facturum in castra; sperans vel solo sui adventus terrore agendos in fugam esse custodes. Sed Infans Henricus, cum ducibus prædictis & exigua illa militum manu, subjicientes calcaria equis sic procurrerunt in barbaros, ut adjuvante ipsos Deo in fugam averterint multitudinem totam: quo viso, generose eos <sup>profligantes à paucis,</sup> infecuti sunt, ferientes atque necantes, donec eos in civitatem retruserunt. Prius autem quam portas tenere possent omnes qui egressi fuerant, incurrentes in cohortem equitum quinquaginta & turmam peditum plus quam quingentorum, eos compulerunt in flumen, mactandos à Christianis qui cum navibus suis occupaverant ripam: atque ita magna strages eo die est facta.

159. Quia autem consueverant Mauri cum navibus suis sæpe accedere illuc, ubi classis Christianorum stabat in anchoris; visum his est ponere insidias in quadam arbustorum densitate, media inter civitatem & exercitum suum. Mauris ergo ut consueverant venientibus, progressi in eos Christiani tam diu secuti sunt fugientes, quoad necatis circiter quadraginta, ceteri in tutum se receperunt. Alio porro die triremes suas in ipsum illum deduxerunt locum, ubi insidias tetenderant antea Christiani: qui omnium securi cum illac præterveherentur, subito erumpentium adventu ac multitudine consternati, coacti sunt fugam retro quærere viamque vi facere, quod absque cæde hominum circiter triginta ipsis non licuit: ita par pari redditum fuit.



*ad impactas  
fluminis al-  
veo sudas*

160 Ceterum quia Christiani vehementer timebant navibus suis ab igne Græco, quem Mauri jaciebant; consuluerunt Ferdinandum Regem ecqua possent ratione amoliri periculum; qui respondit, successurum illis qualecumque remedium excogitassent. Illi ergo trabes duas crassissimas altissimasque in medium flumen defixerunt, qua Maurorum navibus transeundum erat. Quod cum fieret ægre admodum ferentes Mauri, & transitum sibi præcludi videntes, rem impedire conati sunt; itaque fiebat, ut ad trabes istas quotidiana committerentur certamina. Cum autem die quadam minus attenderent sibi Christiani, venerunt Mauri in lembis suis, quos probe armatos habebant; & prius quam observarentur grandibus funibus unam trabium constringentes, eamque extrahentes defundo, abierunt magno cum plausu propter successum. Raymondus autem Bonifacius, irritatus injuria & probro suis facto, assumptis triremibus suis bene instructis accessit ad ipsam navium Mauricarum stationem, seque de iis egregie est ultus, multis barbaris occisis & captis, nec paucioribus submersis; abduxitque secum grandiore navem unam satis pretiosam, cum minoribus quatuor, nullum ipse passus damnum suorum.

*Sæpe certantur,*

*effero ex-  
currentium  
lambi*

161 Hunc in modum quotidie inter Christianos ac Mauros terra & aqua res gerebantur: habebant autem Mauri quoddam balistariorum arcuum genus, quod adeo certos validosque perferebat ictus, ut excussum telum transiret equitem quantumcumque gravibus armis munitum: cumque eo utebantur, evibratis telis in naves Christianorum, adeo celeriter recipiebant sese, ut consequi eos Christiani nequirent; hoc vero sæpe facientes magnum inferebant terrorem & damnum. Suos ergo videns aliquando Ferdinandus sine fructu reverti, mandavit Raymondo Bonifacio ut iterum venturis Mauris poneret



poneret insidias aliquas, eisque si posset illuderet. Ille ergo navigia duo bene instrui & generoso milite mandavit impleri, collocarique intra hortum quemdam Aycafæ, ex parte Axarafæ, abscondique & operiri ramis, sic ut conspici nequirent: paratas etiam esse iussit triremes, in subsidium dictorum navigiorum, quandocumque opus foret.

162 His ita dispositis venerunt Mauri in lembis suis, omnino securi nec aliquid insidiarum suspicantes; ad locum tamen earum cum venerunt, ibidem substiterunt. Christiani ergo ut eos pertraherent quo volebant trans ipsum locum, suorum unum Arabicæ scientissimum immiserunt in flumen, tamquam esset Maurus, qui natatu evadere cupiebat ad lembos. Hoc itaque Arabice vociferante & auxilium inclamante, festinaverunt Mauri eidem succurrere; itaque prætervecti sunt locum, ubi occultabantur Christiani. Hi autem, navigiis mox in aquam protractis, subsequi prægredientes cœperunt; & triremes ex parte altera iisdem occurrentes, medios intercepere Mauros, frustra reditum ad civitatem tentantes. Ita lemborum unus captus est, Maurique in eo venientes occisi omnes, exceptis quatuor quibus vita servata: secundus autem lembus, dum altero capiendo occupantur Christiani, evadere se posse speravit, sed frustra: nam & in hunc victores insilierunt, præcisisque remis fugam inhibuerunt, & gemina præda læti redierunt ad ceteros, nullo damno accepto.

*trahuntur  
ad insidias  
sibi positas.*



## CAPUT XVI.

*Incurfiones utrimque ancipites, inter obfeffos  
& obfidentes.*

163

*Ad vacua  
iterum ca-  
stra progres-  
fos pradones  
infequendo*

**I**Terum porro contigit ut militibus in varia par-  
titis, fcilicet ad tutandos pabulatores, ad impe-  
diendum com meatum inferendum in urbem;  
ad excurfionem aliquam in Mauros, & demum  
ad excipiendum Infantem Alphonsum Murcia  
venientem, castra Regia pene defolata manerent.  
Tali occasione venientes Mauri equites ex Gazulis  
decem audacter ingreffi funt verfus tentorium Prio-  
ris S. Joannis; fed nihil repererunt quod auferrent,  
prater paucas vaccas ante illud oberrantes, quas con-  
tinuo abigere ftuduerunt. Prior vero cum Fratri-  
bus nonnullis, injuriam animadvertens, fumptis  
mox armis progressus & insecutus est pradones; qui  
dimiffis inter oliveta vaccis fugam capeffiverunt.  
Tum Prior receptas vaccas armigero cuidam per oc-  
cultam femitam reducendas commiffit; ipfe vero  
fugientes aliquousque fecutus, receptum cogitabat;  
cum vidit peditum fuorum aliquos longius progres-  
fos periclitari de vita, fi dimitterentur foli. Hos ille  
ut recolligeret, equites fuos promovens, incidit in  
locum, ubi centum quinquaginta equites Mauri  
cum multo peditatu fe latenter abdiderant.

*deducti ad  
infidias  
Chriftiani  
pauci*

164 Videns igitur praeclusum fibi receptum ad ca-  
stra, adeoque aut pugnandum aut moriendum, li-  
cet viginti solum equites apud fe habens & pedites  
paucos, tamen generose in hostem invectus est:  
quorum multitudine cito obrutus fuisset, nisi eo-  
dem ardore fui omnes pariter impressionem facien-  
tes, ducem eripuiffent periculo, amiffio Equite uno  
Commendatore Sietefillæ & fcutiferis feptem.  
Tum vero recruduit pugna, tanto generosior ex parte  
Chri-



Christianorum, quanto spes minor erat evadendi periculum; idque agebant tantum, ut ne inulti morerentur: quare ex his universim viginti, ex Mauris longe plures occubuerunt: donec denique totis castris clamatum est ad auxilium, Priori jam capto vel mortuo (ut credebatur) ferendum. Tum scilicet, egressis inter primos Episcopo Cordubensi D. Guiterio & D. Sancio Episcopo Coriæ, cum delectis Equitibus satis multis, ad festinatum eorum adventum, cœperunt Mauri receptum circumspicere, dimissis quos cinxerant Christianis; quare advenientes subsidiarii, paucos solummodo pedites in fuga tardiores assecuti, satis habuerunt Priorem non sine clade aliqua salvum recepisse.

*post acrem  
ac longam  
pugnam ju-  
vantur à  
suis;*

165 Alia die D. Henricus, cum Magistris Calatravæ atque Alcantaræ, nec non D. Laurentius Xua-  
rez & Prior Hospitalis S. Joannis, communi consilio ad spoliandum suburbium Benaljofar a dictum noctu egressi, magnum ei loco damnum intulerunt, bona ejus parte incensa, abductisque pecudibus & jumentis non paucis, cum multa præda vestium rerumque aliarum: licet non sine vulneribus multis, quæ receperunt à barbaris, quorum plurimos vulnerarunt atque mactarunt, & sic tandem victores redierunt in castra. Iterum vero iidem Equites cum Infante Henrico ad suburbium alterum, Macarena b dictum, per nocturnas investiti tenebras, plurimos Mauros occiderunt & ferierunt: locoque ex parte combusto & spoliato, cum opulenta præda regressi, desolatum dimiserunt. Hujusmodi autem incurfus multi facti sunt durante obsidione.

*spoliant  
suburbia  
Hispalen-  
sia,*

a

b

166 Interim Rex Ferdinandus, recepto ad se Infante Alphonso, qui Murcia accersitus venerat, propius urbem castra admovere constituit, mandavitque Infanti ut metaretur intra olivetum civitati propinquum, ipse vero cum reliquo exercitu Ta-

*Mauros ex  
insidiis oc-  
cupant,*

L

bladæ



bladæ substitit: quod perquam moleste tulerunt obsessi. Igitur Alphonsus, cum loco sibi præscripto metatus esset, militibus suis & Arragoniis à Rege Jacobo submissis imperavit, ut quod è re videretur pararent: qui constituerunt erupturis mox Mauris insidias ponere, quod & fecerunt. Et Mauri quidem (ut credebatur) excurrerunt; sed qui erant in loco insidiarum locati, citius quam par erat egressi, fortiter nihilominus rem egerunt; cumque iis se Infans Alphonsus junxisset, simul omnes secuti sunt fugitivos, mactantes & cædentes usque ad portas civitatis. Arragonii vero, propriam aliquam gloriam cupientes, separaverunt se ab Alphonso, quod eis nequaquam bene cessit.

*pauci plurimos fundunt semel*

167 Duobus post adventum Alphonsi Infantis mensibus, venit cum novis copiis etiam D. Didacus Lopez de Haro: qui optime receptus, metari jussus est circa portam Macarenæ, jussus etiam est eidem se jungere Rodericus Gonzales de Galicia. Mauri autem videntes quod milites horum duorum Equitum non erant valde numerosi, sæpius contra eos erumpebant, quotidie laceffentes, semper tamen generose excepti. Quadam ergo die equites ex Gazulis Mauris fortissimis multi, cum congruo peditatu progressi contra D. Didacum, cum eodem ad pugnam egresso aliquamdiu ancipiti Marte pugnarunt; sed denique, victoriam Christianis largiente Deo, compulsi in fugam sunt; & quamvis aliquoties sese converterent ad resistendum, multitudine freti & hostium paucitate, identidem tamen acti sunt retro usque ad portas civitatis. Christiani vero, multis equis obtentis, ovantes regressi sunt ad stationem suam.

*iterumque.*

168 Alias iterum contra prædictos duos Equites emissum è civitate est omne robur Maurorum, ordinataque bene acie progrediebantur ad pugnam: expectabant autem eos obviam egressi Christiani, nihil



nihil minori cum fiducia. Infans autem Alphonsus, qui promotus ultra locum designatum statione, jam progressus erat trans fluvium supra Trianam, videns tantam Maurorum multitudinem, contra eos qui erant in altera ripa progredientem; confestim conscensis navibus trajicere properavit ad auxilium periclitantium: quo facto & Mauris se ultra non moventibus, quies utrimque fuit diesque elabebatur: quare priores se Christiani moverunt, sed Mauri expectare eos non ausi in civitatem se receperunt.

169 Eodem tempore & obsidione durante Almogavares <sup>c</sup>, qui erant in castris Ferdinandi, pro sua quique virili parte fatigabant Mauros, nunc incursione aperta vastando agros, nunc ex insidiis rem <sup>vario Marte</sup> agentes, ea qua fieri solet in obsidionibus fortuna, <sup>pugnant Almogavares,</sup> dum utrimque ingenium solertiaque intenditur in mutuum damnum. Contigit ergo aliquando ad eum locum, ubi Christiani insidias posuerant, appropinquare multo copiosiores Mauros quam expectaverant. Quare videntes se latere difficulter posse, generose egressi in occursum sunt; sed Mauri tam validum impetum in eos fecerunt, ut fugere compulerint amissis viginti è suis. Atque ita Almogavares hac vice victi sunt, sed aliis deinde vicibus se egregie ulti. Magister etiam Templi, in statione sua sæpius impetitus à Mauris, & toties iteratarum <sup>Templarii</sup> molestiarum pertæsus, mane quodam sub auroram <sup>fortiter agunt:</sup> exivit, seque in insidiis collocavit cum suis tam prope civitatem quam potuit. In horum manus cum incidisse se viderunt Mauri, solito more egressi, conati sunt quidem sese recipere in urbem; sed non ita cito fugere potuerunt, quin equites è suis septem, pedites autem plures quam centum amitterent. Itaque factum est, ut sæpe repulsi barbari, multum remiserint de fiducia egrediendi, qua initio utebantur.



*Victoriam  
fervidius  
prosequentes  
aliqui*

170 Solebant etiam iidem Mauri sæpe erumpere per portam Alcazarii, quæ est propinqua vico nunc appellato Judæorum, transeuntesque per portam Guadayræ aggrediebantur castra Christianorum, ac multis illatis quotidie damnis recipiebant sese ad pontem. Quibus indignatus D. Laurentius Xuarez, inito consilio cum Garcia Perez de Vargas & Equitibus aliis, ut eos deinceps ab hujusmodi cœptis absterreret, egressus cum iisdem est ad ponendas insidias. Dum autem irent, edixit omnibus, quod si forte ad manus veniretur cum Mauris, eosque contingeret in fugam dari, nemo procurreret ultra portam Guadayræ; fore enim ut ibi perirent, quandoquidem ab exploratoribus didicerat, trans portam illam, inter pontem & civitatem, resedisse magnam vim Maurorum, cui resistere non possent si pontem ingrederentur. Hoc autem dicebat, experiri volens quid acturus esset Garcias Perez: itaque se collocaverunt expectaturi Mauros, solito more trans pontem venturos contra castra.

d 171 Cum ergo venissent, & locum insidiarum transiissent, prodire in hostem qui latebant, accepto signo à D. Laurentio, adeo ferociter insipientes in eos, ut Mauri cœperint se recipere trans *d* pontem, insequentibus usque eo Christianis. Illis autem hic pedem figentibus, iidem Christiani eos generose pepulerunt trans pontem, multis fugientium in flumine demersis. Porro victoriæ dulcedine abreptus Laurentius, jam pervenerat usque ad medium pontem; unde rediens atque post tergum respiciens, & animadvertens Garciam Perez minime sequi; recurrit ad pontem, viditque permixtum Mauris periclitari, quatuor eorum jam præcipitatis ab equo.

*dimissum  
inter Mau-  
ros Garcia  
Perez*

172 Tum vero Laurentius, Decepit nos, inquit, Garcias Perez, eo progressus ubi nobis opus erit manibus strenuis uti, si eum velimus recipere salvum.

Hoc



Hoc vero formidans, caveram ne quis nostrum transfiret pontem. Verumtamen, quoniam eo loci nunc est, progrediamur in auxilium eius; grande enim dedecus nobis foret, si tam insignis Eques per nostram culpam hodie amitteretur. His dictis irruerunt contra Mauros pontem tenentes, feriendo, mactando, & precipitando barbaros, quorum multi de ponte in flumen dati, alii ex ripa transitum natatu tentantes, submersi omnes sunt; ceteri turbatis ordinibus perquam confuse intulerunt se in portam Alcazarii, desiderantes è suis vice istam plus quam tria millia hominum. Cum vero redirent victores Christiani, dicebat eis Laurentius Xuarez, non invenisse se eatenus cui inferior haberi vellet animi & corporis robore, præter Garciam Perez, qui omnes eo die fecerat fortiter agere. Atque ex hoc tempore omnino non fuerunt amplius ausi Mauri redire ad oppugnanda castra Christianorum, sed quieti se continuerunt intra civitatem.

*egre recipiunt hoste caso.*

## ANNOTATA.

a Liber quartus Theatri urbium, cujus Tabulâ 2 Hispalim exhibet in plano, cum nominibus portarum, platearum, ecclesiarum, præcipuarum, atque etiam ædium suburbanarum, æsq̃ quam hujus nominis meminit: sed plura ex eo tempore mutata esse patet ex portis Alcazarii & Guadayeræ, mox nominandis ac Vico Judæorum, quæ hodie aliter nuncupantur.

b Macarenæ suburbium nomen dedit ei portæ quæ est in orientali urbis latere, incipiendo à Turri aureâ septima inter decem.

c Almogavares, inquit Mariana lib. 10 cap. 10, hoc est veterani equites, præcipua dexteritate &

multis bellis adversus Mauros exerciti: & hujusmodi adscribit Rodericus supra initium expeditionis Cordubensis.

d Tagaretta, ultima sui parte urbis fere mœnia lambens, videtur ponte instratus fuisse inter portam & pontem Guadayeræ ubi erant castra regia: quæ porta nunc à carnibus nomen habet, propter macellum ei propinquum, unde carnes ad urbem inferuntur; estque secunda à Turri aureâ quæ igitur inter hanc & Turrim auream est porta prima, & nunc nominatur à Xerez quo ducit; porta est Alcazarii, diversa à Pestico alibi dicto inter hanc portam & turrim.



## CAPVT XVII.

*Varia ad Trianensem pontem arcemque fortuna  
partium.*

173  
Trianensi  
ponte nava-  
li destruen-  
do

**H**Abebant Mauri pontem ligneum, navi-  
giis instratum, & catenis ferreis perquam  
firmiter connexum, ea parte qua transi-  
batur ab urbe Trianam: qui pons magno  
commodo obsessis erat, sublatus autem  
ad extremam eos poterat rerum omnium penuriam  
deducere. Ferdinandus ergo, cui propositum erat  
vel urbem capere vel in ejus obsidione mori, con-  
siderans omnem annonam omneque auxilium civi-  
tati per pontem istum venire, itaque differri cupi-  
tam victoriam, forte etiam se numquam potiturum  
ea; in consilium advocavit Raymundum Bonifa-  
cium & alios maritimarum rerum expertos, eosque  
jussit excogitare modum quo posset pons Trianæ  
frangi. Post longam deliberationem, imprimis pla-  
cuit accipere è tota classe navigia majora ac firmio-  
ra duo, eaque instruere omni necessario apparatu,  
ac denique expansis velis immittere in pontem. In-  
travit autem Raymundus in unum eorum cum con-  
gruo numero suorum, alterum vero conscenderunt  
ii quos idem Raymundus ad hoc delegerat: quan-  
do circa meridiem ventulus aliquis assurgens rei be-  
ne agendaæ spem fecit. Huic intenti Christiani na-  
ves prædictas aliquanto spatio siverunt flumine se-  
cundo delabi, ut ex majori intervallo accipientes  
deinde impetum vehementius in pontem impelli  
possent.

parata na-  
vigia duo

in festo in-  
venta Cru-  
cis,

174 Dies sanctæ Cruci sacer agebatur & mensis  
Majus, quando tentanda res erat. Jussit igitur Fer-  
dinandus Rex, pro sanctæ fidei exaltatione servitu-  
ris navibus a plustria sericeis crucibus signata im-  
poni:



poni: quæ cum tensis quantum ventus aspirabat velis fursum proveherentur, subito requievit aër, & remittens se ventus mœstitiam movit Christianis. Sed brevi alius isque valentior ventus insurrexit: quo impellente provectæ sunt naves, frustra id conantibus impedire Mauris, qui per Arenariam a dispositi; arcubus balistisque & fundis atque omnis generis machinis jaciebant majora minoraque tela, quod idem fiebat à custodibus Turris-aureæ, & ex altera ripa à præfidiariis Trianensibus: sed exiguo utrimque cum damno. Itaque prior navis, quæ secundum latus arenariæ provehebatur, acta in pontem est; sed confractò in quod impegit navigio, ipsum pontem frangere ac perrumpere non potuit. Hoc autem fecit navis altera, qua Raymundus Bonifacius vehebatur, magno cum plausu spectantium rem eminus Christianorum; quorum Rex Ferdinandus, volens fractò jam ponte tutum navibus prædictis receptum parare, cum filio Alphonso multisque Equitibus ac numeroso milite, impetum fecit in Mauros arenariam insidentes, omnesque retrusit in civitatem.

175 Ex hinc cœperunt Mauri rebus suis omnino diffidere, præcisa cum ponte etiam spe omnis ulterioris subsidii. Rex autem, cum filio & Magistris Ordinum totoque exercitu, movit contra Trianam, eamque cœpit ex omni parte quaterere; accesserat enim eo per flumen etiam Raymundus Bonifacius cum universa classe. Verumtamen Christiani, tam aqua quam terra, grandia patiebantur incommoda à saxis sagittisque ex castello in ipsos continuo denseque emissis: quod animadvertens Ferdinandus, neque id pro tempore caveri à se posse, receptui signum dedit. Cupiens nihilominus obtinere locum, moram alioqui facturum victoriæ de civitate speratæ, Infantem Alphonsum aliosque filios suos, D. Fredericum & D. Henricum, emisit ad castellum

rem const-  
ciunt.

Triana ipsa  
obsessa



propius lustrandum: qui mandata patris executi, jussurunt fieri crates ac vineas, quibus protectus miles ad murum subiret. Comitabantur eos Magister de Ucles, D. Rodericus Gomez & D. Rodericus Flores, Alphonsus Telléz & Petrus Ponce, qui stationem ceperunt ad Trianam juxta flumen, totusque eodem mox accessit exercitus: parsque adoriri vi aperta castellum cœpit, pars ad illud cuniculum ducere. Sed latere Trianenses conatus iste non potuit: quare cuniculo è contra actò occurrerunt fossoribus Christianorum, atque in omne periculum tam vigilanter intenderunt, ut Christiani desierint cuniculos nihil proficientes moliri.

*frustra oppugnatur.*

176 Mauri porro Trianenses, qui per pontem jam ruptum sperare auxilium nullum poterant, collatis ex omni circum regione necessario ad sustinendam obsidionem apparatu, non desponderunt hic animos: sed crebris eruptionibus fatigabant obsidentes, & balistis quas habebant fortissimis fundisque tela & saxa jaciendo, haud parvum nocumentum inferebant. Judicavit ergo Rex Ferdinandus, murrariis tormentis & machinis sibi esse opus ad oppugnationem promovendam: quibus paratis & admotis, fortiter quidem quatiebatur castellum: sed Mauri suis contra machinis usi, adversas aut impedire aut etiam frangere conabantur: sæpe etiam erumpentes & mox sese recipientes, haud infeliciter fallebant adversarios, ardore pugnae & hostis persequendi propius protractos ad munitiones, à quibus non facile erat absque damno reverti, quantumcumque agereretur caute. Atque in hunc modum ducebatur tempus ad castellum, aliis illud expugnare, aliis propugnare nitentibus.

177 Interim ad castra venit nobilis quidam, ex  
 b iis quos Infanzones *b* nominant; qui ibi conspiciens Equitem, eadem qua ipse tessera militari utentem, undis scilicet albis & ceruleis, accessit ad alium Equitem, indignans quod eadem qua ipse tessera uteretur

retur



retur aliquis minoris conditionis, dicensque quod eam ipsum cogeret abdicare. Cui is qui rogabatur respondit, idemque affirmarunt alii præsentes, Etiam atque etiam videret quid inceptaret. Iste enim, in-  
 quiebant, Eques, licet exteriori habitu despicabilis videatur, est Garcias Perez de Vargas, Eques honoratus & in dignitate positus, mireque generosus & fortis in armis, qui si verba tua intellexerit, haud facile manus ejus evades; tantum enim in armis valet, ut ceteri Equites libenter ei primas deferant. His ille auditis verecundatus conticuit: res autem, nescio quo deferente, ad aures Garicæ Perez pervenit, qui quidquam se scire dissimulavit.

*Quidam indignatus Garciaz Perez propter scutariam tesseram;*

178 Quodam autem die, cum simul ad claustra castrorum observarent ipse & nobilis iste, Equitesque nonnulli alii; egressi Triana Mauri, nonnullis Christianorum cæsis, accedebant versus ipsos illos Equites, uno inter ceteros præcedente atque monstrante, quod eorum aliquem ad singulare certamen deposceret. Hoc viso, Garcias Perez subdidit equo calcaria, & Maurum tam felici ictu perculit, ut eum in terram prosterneret: tum ceteri similiter in Mauros proveci, pepulerunt eos usque sub arcem. Hic enimvero pugna recrudit, animadversa paucitate Christianorum, ita ut totum fere diem duraret. Validis autem utrimque ictibus agebatur res, lanceis, gladiis atque clavis, dum interim ex arce densissima sagittarum ac lapidum pluvia mittebatur in Christianos, quorum sane multi læsi fuerunt, sed multo plures Maurorum cæsi: atque ita his intra arcem compulsis, isti victores reverterunt in castra.

*eodem contra Mauros pugnante fortiter.*

179 Ingentia eo die facinora Garciaz Perez ediderat, ictusque tam multos & grandes clypeo suo exceperat, ut totum pene confractum referret, atque è tessera undarum eidem appictarum nihil amplius appareret. Videns ergo Infanzonem prædictum, ad claustra castrorum eodem loco consisten-

*Et tesseram in conflictu abolitam referente,*



atque ad si-  
militudinem  
experimentum  
provocante,

confunditur.

tem, ubi eum dimiserat (nec enim inde se move-  
rat) Domine, inquit, Eques, talibus in locis depono  
ego tesseram undarum, quæ expungitur eo quem  
vides modo; si placet, altera vice, quando Mauri  
redibunt, simul ambo egrédiamur in occursum; ibi  
apparebit uter nostrum magis mereatur undas istas  
gestare. Non fuit Equiti illi, jam pridem dictorum  
à se temere verborum pœnitenti, gratus sermo;  
jamque metuebat, ne suas ipse undas cogere-  
tur deponere; quapropter voce modesta respondit: Do-  
mine Eques, bene tibi convenit undulata tessera,  
multumque decoris ipsa ex te recipit, ac majori  
deinceps in pretio erit: obsecro te, ut tamquam ge-  
nerosus, qualis es, ignoscas mihi, si quid contra te  
locutus sum priusquam haberem cognitum. Benig-  
ne, quod petebat ille jam bene humiliatus, indul-  
sit Garcias; gratiasque accepit à supplice suo, multum  
gaviso, quod tam parvo culpam redemisset. Scivit  
autem rem gestam D. Laurentius X Suarez & Regi  
Ferdinando retulit, vehementer probanti factum,  
utpote cui jam pridem notus erat Garcias: mox  
autem totis vulgata castris, confusionem haud mo-  
dicam attulit Nobili isti; passim enim explodebatur,  
& interrogabatur, ecquid ei cum Garcia Perez ac-  
cidisset.

C  
Mauri sta-  
tionem in-  
festantes  
Compostel-  
lani Archi-  
episcopi,

180 Eodem tempore D. Arias Archiepiscopus S.  
Jacobi venit in castra, & stationem sibi elegit circa  
c Tagarete; moxque infirmari cœpit tum ipse tum  
comites sui. Mauri ergo, videntes ipsum adeo pro-  
cul abjunctum ab aliis, frequentius incurrebant in  
eum, & magna inferebant damna. Hoc cognoscent-  
es D. Petrus Ponce, D. Rodericus Flores, & D.  
Alphonfus Tellez; atque inurbanum ac minime fe-  
rendum rati, quod adversus infirmum Archiepisco-  
pum adeo insolenter agebant Mauri; conspirarunt  
ut eis insidias struerent. Quare accersitis viarum du-  
ctoribus, quorum unus fuit Dominicus Muñoz,  
illa-



illarum expertissimus, idemque vir fortis ac generosus, assumpserunt secum equitatum aliquem ex copiis Infantis D. Alphonsi, modicum illum, sed bonum; seque convenienter disposuerunt, & venturis Mauris ad se pertrahendis exposuerunt oves Archiepiscopi. Ut ergo venerunt barbari, ovesque *castigantur.* à statione aliquantum abjunctas sunt conspicati, pertranseuntes infidiarum locum, abigere eas cœperunt: sed egredientibus qui latebant, dimissa præda fugam inierunt qua quisque poterat. Insecuti autem eos Christiani, ferientes atque mactantes, sic castigarunt, ut plerique in loco occubuerint, interque illos equites Gazulæ quinquaginta ex generosioribus (ex istis enim erant qui prodlerant) perditum vero ad quingentos: pluresque periissent, si non tam cito ex infidiis suis prodissent Christiani.

181 Solebant equites Ferdinandi Regis, per vices cohortesque suas egredi ad custodiam pabulorum, secundum ordinem à Rege constitutum: quodam *Pabulorum custodes ab eisdem invasit* ergo die, cum vices custodiæ obvenissent Didaco Sanchez & Sebastiano Gutierrez, exiverunt cum equitibus viginti, viderunt autem eos centum quinquaginta equites Mauri, Xerez egressi; contemptaque Christianorum paucitate irruerunt super illos. Qui in orbem collecti, defendebant se quo meliori poterant modo, Mauris circumquaque prementibus, tantumque non obruentibus telorum ac sagittarum multitudine. Sed profuit Christianis consilium, quo jacta in se missilia frangebant omnia, non retorquebant in hostem: læsi tamen fuerunt ambo duces, ex quibus Sebastianus Gutierrez statim expiravit; Didacus vero Sanchez nequaquam evasisset; nisi fideliter adjutus à suis fuisset. Hi autem *agere mortis evadunt.* adeo fortiter se premi sentientes, aliquoties impetum fecerunt in hostes: fuitque tam pertinax utrimque pugna, quia neutris subsidio veniebatur, ut totum fere diem tenuerit. Christiani vero omnes, nimio



nimio fessi labore, mactandi fuissent vel capiendi, nisi tandem, audita in castris Regius prælii fama, itum fuisset in auxilium: quo viso receperunt se Mauri, & prius se muris incluserunt, quam assequi eos possent qui sequebantur. Alias accidit, ut equites ad pabulatores tuendos designati, serius egredentur, atque prægressi illi in Mauros inciderent: qui caesis circiter ducentis viris, jumenta multa abduxerunt, prius quam advenientes præsidarii attingere eos possent.

*Simulatus  
transfuga  
spe sua frustra.*

182 Eques Maurus, ex voto peregrinus, Andalu-  
ziam intraverat, Hispalensibus Mauris adjutor futurus: qui eos videns tam arcte obsideri, modum aliquem ultionis per fraudem de Christianis sumendæ excogitavit, communicavitque cum obsessorum primoribus. Probato eo, misit ad Alphonsum Infantem qui nuntiaret, quod ei traditurus esset duas turres quas tenebat, tantum cito veniret ad eas occupandas. Suspecta Alphonso erat fides Maurica; ideoque non ausus ire ipse, pro se misit D. Petrum de Guzman cum aliquot equitibus; quos neci continuo destinarunt Mauri: sed D. Petrus fraude agnita, subditis equo calcaribus, velocissime se recepit aliique post eum; insequentibus Mauris, & unum, qui minus cito ab iis se expediverat, assequentibus, quem etiam occiderunt, de reliquo votis suis insidiisque frustrati.

*quotidiani  
conflictus  
partium.*

183 Rex porro Ferdinandus, videns Archiepiscopum S. Jacobi infirmari, ipsum, cum majori suorum parte æque infirma, in propria remisit curandum; transivitque ad stationem ejus Magister D. Pelagius Correa cum suis, juxta muros civitatis; usque eo enim stringebatur, nec nisi natatu poterant Mauri egredi: non tamen propterea cessabant ultro citroque Hispalenses ac Trianenses inter se commeari, non valentibus Christianis claudere a-  
quas. Ægre valde id ferebat Ferdinandus Rex, mul-



multumque angebatur, quod neque commercium istud communionemque præsidii & auxilii mutui posset præscindere, nec Trianam pugnando obtinere. Advocato igitur in concilium Raymundo Bonifacio & reliquis nauticæ rei peritis, delibera- vit de transitu illo occludendo, atque ad eum finem voluit arenariam occupari, admotis illuc triremibus suis. Sed Mauri tanta mox copia se infuderunt in arenariam, ad tuendum eam, ut tota die peragi nihil potuerit.

## A N N O T A T A.

a A Turri-Aurea usque ad Portam Almenillæ, inquit Morgadus, Arenaria ea extenditur, id est secundum totum latus urbis Occidentale, reflectendo per Boreale urbis cornu ad latus Orientale, ubi secunda à dicto cornu porta Almenillæ est. Latissima tamen est Arenaria in spatio, quod inter Turrim prædictam & pontem procurrit, ubi inter Portam Trianensem & Posticum Ataracantarum id est Armamentarii (hodie Posticum Carbonarium dictum) media est speciosissima nunc Porta del Arenal: Morgadus autem tam spatiosam Arenariam esse asserit, ut capere possit plusquam quinquaginta millia bellatorum, præter suburbanas domos quæ tunc nullæ erant.

b De Infantionibus multa & erudita Cangius: eorum tria genera apud Aragones distinguit Vitalis Episc. Oscensis. Michael de Molina in Repertorio, Militum filios appellat, ita ut hi nascantur, illi creentur.

c Tagarete rivulus infra Turrim-auream Bati influit, vario flexu ante illam oberrans, & ex Tabladæ planicie exoriens, inter Guadayram & civitatem. Quæcumque porro hic de illo Episcopo dicuntur, omnia habet Davila in Episcopis Compostellanus pag. 55, veluti accepta ex Chronica generali Alphonsi Sapientis. Notat autem Zuniga, quod rivuli illius aquis inundantibus pratum S. Iustæ, vapores inde exurgentes verno tempore, valde insalubrem viciniam relictant.



## CAPUT XVIII.

*Deditio Hispalensis urbis ejusque descriptio.*

184  
Capto Orias  
Mauro

agitur de  
urbis dedi-  
tione.

**E**Xpectatione sua circa transitum frustratus Rex Ferdinandus, edixerat, præmia se largiturum ei, qui ipsum impedire posset. Cum ergo quadam die Hispali Trianam Orias & alii quidam Mauri transissent sine obstaculo ullo, non ita expeditum invenerunt reditum: siquidem Raymundus Bonifacius eis se objecerat, cum navibus & lembis bene armatis. Quo viso, reditum ad suos desperans Orias & qui cum eo erant, petierunt adduci ad colloquium Regis. \* Hic vero ad audiendos eos misit Rodericum Alvarez: ac primam ab iis propositam conditionem attulit ex parte Axatafi, quod arcem Hispalensem Ferdinando traderet, pecuniam vero annue pendi solitam Miramolino, ipse & Axataf partitentur; itaque Mauri permetterentur manere in civitate. Sed Rex, qui eos tam arcte confictos tenebat, nec audire quidem voluit conditionem ejuscemodi: quare alias ei obtulerunt Mauri, quas æque rejecit; omnino volens civitatem sibi liberam ab illis relinqui.

185 Tum denique petierunt ut egredi sibi liceret, cum liberis, uxoribus, & facultatibus suis: quod si ad Regis militiam transire vellent aliqui, in ea reciperentur: atque in hanc conditionem Rex non invitatus consensit. Petierunt deinde, ut liceret sibi æquare solo Mezquitam majorem, quod Rex arbitrio filii sui Alphonsi reliquit: hic vero respondit, quod si vel unicam tegulam inde dejicerent, nec Maurum nec Mauram vivam dimitteret ex tota civitate. Tum supplicarunt ut saltem liceret sibi demoliri turrim, pro qua essent aliam fabricaturi: sed etiam ad hoc respondit Alphonsus, quod vel propter



propter laterculum unum ablatum Mauros omnes  
esset interfectorus. Ergo nihil his profici videntes  
Mauri, promiserunt quod intra septem dies evacua-  
tam urbem tradituri essent. Atque ita obtinuit Rex  
civitatem in die S. Clementis xxiii<sup>b</sup> Novembris an-  
no MCCXLVIII. 1248 23 —

qua conclu-  
sa urbem  
obtinuit Rex  
23 Nov.

186 Firmatis deditiois faciendæ conditionibus,  
continuo Alcazarium <sup>c</sup> traditum Regi est, & Mau-  
ri ab eo petierunt unius mensis spatium, quo pos-  
sent quæ collibitum foret vendere. Hoc autem  
obtento, distractaque qua volebant carere supelle-  
ctile, ac pretio recepto, claves civitatis tradiderunt  
Regi, liberam eam vacuumque facturi; quibus Rex  
mandavit ituris mari naves atque triremes <sup>d</sup> con-  
signari, terra autem discessuris jumenta & custodes  
præberi, qui salvos ubi optassent sisterent. <sup>e</sup> Egressi  
autem versus Xerez sunt terrestri itinere trecenta  
hominum millia, quos comitatus usque Xerez est  
Magister Calatravæ. \* Ipse vero nobilis Rex Ferdi-  
nandus, cujus tot illustria gesta refert præsens Hi-  
storia, nobilissimam civitatum Andaluziæ Hispalim  
ingressus est in festo translationis <sup>f</sup> S. Isidori, quon-  
dam Hispalensis Episcopi xxii Decembris; solenni  
cum processione exceptus ab Episcopis & plurimo  
Clero, communique gratulatione laudantium Deum  
ac benedicientium, propter favores Regi impensos,  
tantasque victorias de fidei Christianæ inimicis con-  
cessas. Ingresso autem Rege in ecclesiam S. Mariæ,  
Missam celebravit nobilis quidam Prælatus D. Gu-  
terius Electus <sup>g</sup> Toletanus: qua finita Rex abiit ad  
arces suas, comitatus Magnatibus omnibus; festum-  
que ibi diem cum iis agens, cunctis lætitiæ signis  
eum celebravit.

et Mauris  
egressis,

eam 22  
Decembris  
ingreditur

187 Incredibile porro est quantis laboribus vigi-  
liisque Ferdinando steterit conquestio civitatis præ-  
dictæ; quantis periculis ærumnisque, in tot præliis,  
excursionibus, velitationibus; in adducendo ad ca-  
stra

post infinitos  
16 mensis  
labores



stra sua commeatu omnis annonæ, eumque hostibus præscindendo; inter plurimas suorum mortes, necessariorum rerum defectus frequentes, assultus Maurorum fere quotidianos, gravesque & vulgatos per exercitum morbos, quos generabat intensissimus æstus, aërem sic inflammans, ut sudore omnium diffuerent corpora, castrensibus operibus pridem fatigata & debilitata. Habuerat autem idem  
 h Rex castra instar *h* populosæ urbis, in plateas vicosque distributa; ut cuique opificum generi sua esset specialis habitatio, in quibus & textores, & campsores, & aromatarii, & pharmacopœi, & frænarii nominabantur; fora item piscaria & macella: ut quicumque illa vidit, dicere potuerit, nihil illis castris magis ordinatum, opulentum ac nobile se conspexisse, nequidem in potentissimis civitatibus. Ita enim ibi fixus hærebat exercitus, cum mulieribus, infantibus, supellectileque domestica, ac si perpetuo habitandum eo loci fuisset: sciebant enim omnes, Regem Ferdinandum habere propositum, imo votum, toto vitæ suæ tempore numquam discedere nisi capta urbe: certa que persuasio de constantia Regiæ in quocumque cœpto voluntatis, fecerat homines undiquaque affluere, ibique tam fixe permanere *i*.

*in castris  
 ordinatissi-  
 mis, exan-  
 latis.*

*Vrbs orna-  
 tissimis tur-  
 ribus in-  
 structa,*

188 Sexdecim menses operi isti Rex beatus impendit: & vero operæ pretium retulit. Est enim Hispalis circuitu amplissima, conditione nobilissima civitas regionis totius: cujus muri altissimi, amplissimique ac fortes valde, ornantur turribus pulchre dispositis & eleganter elaboratis. Antemurale quoque ejusmodi est, ut quælibet civitas eo se solo petquam bene muratam crederet. In ripa fluminis ab aquis ipsis turris assurgit, Aurea nuncupata, propter venustissimam qua nitet speciem. De turri autem S. Mariæ quid dicemus, cum in ejus ornatum humana omnis industria consumpta videatur? Est  
 autem



autem sexaginta pedes lata, alta ducentos quadraginta. Scalæ interiores, per quas ascenditur, gradibus tam amplis planisque assurgunt, ut mula vel equo conscendere eam Reges, Reginae, ac Magnates possint. Supra hanc *k* turrim alia minor eminent octoginta solum pedes alta, sed opere admirando fabricata: supra quam ænei *l* orbis seu sphaeræ quatuor gradatim consistunt, ita ut minima summum locum teneat, secundum major aliquantulum; sub illis major sit etiam tertia: quæ licet omnes sint speciosissimæ, neque similes sibi fortassis uspiam habeant, quarta tamen & infima, ut magnitudine ceteras, sic & elegantia superat. Distinguitur enim quasi per canales duodecim, singulos quinque palmorum amplitudinis; adeo ut cum inducenda hæc machina in urbem esset, nec ulla portarum satis ampla ad ipsam excipiendam, latior aperiendus aditus fuerit: quando autem radiis solaribus illuminatur, visendam se præbet plus quam spatio diurni itineris.

189 Alia præterea ornamenta multa & prærogativas habet hæc civitas, paucis communes: ad ipsam enim ac pene sub muros ejus, appellunt undeque advectæ naves ex Tanger, Zeuta, Tunez, Bugia, Alexandria, Genua, Lusitania, Anglia, Pisa, Burdegala, Bajona, Catalaunia, Sicilia, Vasconia, Aragonia, Francia, aliisque regionibus transmarinis, tam Maurorum quam Christianorum, qui ibidem omnes censent aliquos nationis suæ habitatores. Oleo præterea sic abundat, ut terra marique sufficiat magnis etiam regionibus, aliasque innumerabiles opes: & in districtu ejus numerantur centum millia prædiorum absque portibus, unde ingens annue redditus provenit. Denique victoria hæc ex memorabilioribus fuit, quæ umquam tam brevi tempore relatæ in mundo sunt: cui credi possunt causam dedisse, primo ac præcipue divini favoris indulgentia erga servum suum, nobilem ac beatum Regem D.

*Et totius orbis commercii nobilis:*



Ferdinandum : deinde eximia fides optimorum subditorum erga eundem , quia nullus Rex umquam tam bonos tamque obsequentes habuit , quam Castellanos suos Ferdinandus ; cum ipsa eorum natio ex propria natura Regibus suis fidelissima sit , præ alia quacumque ; cuius utinam probitatem provehat Deus porro , evehatque ad sui honoris incrementum!

190 Nobilissima autem civitas ista obtenta fuit anno Domini MCCXI.VIII<sup>m</sup> die S. Clementis , id est xxiii Novembris : & postea nobilis Rex Ferdinandus obtinuit alias multas civitates & regiones , suoque adjunxit imperio. Subjiciendo sibi Reges & regna , quæ ei clientelari jure subdiderunt se , tamquam Domino solventes tributa & vectigalia : quidquid enim cis mare ex parte Castellæ Mauri possident , in ejus venit potestatem. Primum autem opus Regis hic fuit , restituere pridem vacantem Sedem Episcopalem , ad Dei Matrisque ejus honorem , cui ecclesia ipsa est dedicata ; stabilire in ea Canonicatus <sup>n</sup> ac Dignitates alias , perquam bene fundatas ; dotare <sup>o</sup> illam multis possessionibus oppidorum atque vicorum opulentia insignium , præter ingentem gazam , quam donavit primo ejus Archiepiscopo <sup>p</sup> Raymundo. Ecclesiasticis porro rebus tam bene dispositis , etiam politicum statum optime constituit , collocans in urbe habitatores omnium ordinum atque conditionum , quibus domos fundosque distribuit liberaliter ; accersens etiam cunctarum artium opificiorumque magistros , & cuique generi suos sigillatim vicos tribuens ; litteratos etiam ac doctos viros invitans ; ea denique omnia curans <sup>q</sup> , quæ civitatem aliquam ornare ac nobilitare possunt. Similiter & territorium circumjectum habitari colique præcepit : & civitatem magnis communivit instruxitque privilegiis , quibus gavisuri in posterum essent , tam qui illuc habitatum venirent , quam

m  
statumque  
Ecclesiæ &  
politice ordi-  
nat.



quam quos ibi ab initio collocavit, propter fidelem operam sibi navatam obsidionis tempore r.

r

## ANNOTATA.

a Morgadas ait secundas condiciones fuisse, ut Mauri Regi penderet totum quod Miramolino dabatur, & præter Alcazarium traderent partem tertiam civitatis denique, ut traderent partem dimidiam cum eodem tributo, & suis expensis ducerent murum, qui utramque partem separaret.

b Hunc diem festivum quotannis agunt cives, solenni cum processione, in qua circumfertur Gladius de sepulcro sumptus, quem creditur in manibus habuisse Rex Sanctus cum urbem inveheretur, quod tamen non nisi unico mense post factum mox indicatur. Dicit autem Morgadas tunc Regi traditas claves urbis: moxque non solum arcem, sed omnes etiam turres & Mezquitam fuisse præsidio regio occupatas, post annos quingentos triginta quatuor, quibus civitas fuerat in potestate Maurorum.

c Alcazarium olim dicebatur quod nunc Palatium, istuc ubi Australe cornu civitatis à turri aurea versus ecclesiam majorem procurrit in modum trianguli: cuius basis à dicta turri ultra portam Xeritanam se extendit, murisque ac turribus per singula latera dens aut pluribus instruitur, & versus ecclesiam suam portam habet qua Palatii dicitur, propterea quod ducat ad palatium ibi situm ~~respondensque postico extrinsecus ducenti~~: atque ita habes portam Alcazarii supra questitam, eique adhaerentem Vicum Judæorum.

d Centum millia hominum mari se commisisse scribit idem Morgadas, quibus Rex indulserit quinque naves, per Bætin subductas ulque Hispalim, cum de-

cem triremibus & una carraca, id est navi Majori rotunda, qualem Nonius in Plautum videtur appellare Circerum, quam Navim Asianam prægrandem interpretantur Lexicographi: hæ tamen naves debuerunt sæpius ivisse & redivisse, ut tanta turba eveheretur.

e Addit idem Morgadas concessum Axatafo, quem Maurorum Archithalassum appellat, ejusque partiariis & fautoribus, ut qua possent meliori fortuna remanerent in Sanlucar, Aznalpharache & Niebla.

f De S. Ilidoro ejusque translatione egimus 4 Aprilis.

g Roderico scriptori defuncto sub an. 1241 succedens Joannes Vxamensis, supra laudatus, ac deinde Burgenfis Episcopus, uno vix anno tenuit Primatiale Cathedralam Toletanam; susceptus autem eidem Guiterius, dicitur vixisse biennium in eo gradu, & obiisse anno 1250. Verum observat Zuniga, num. 23 hujus anni 1248, v. casse Sedem Toletanam adhuc mense Martio anni 1249. Cum autem ex Canonico Episcopus factus Guiterius sit, Electus licet, non potuit ejusmodi actione perfungi, qua soli Episcopo consecrato competit, ideoque suspicatur ille, erroris occasionem ex Synonymia sumptam, & eum qui ecclesiam dedicavit fuisse Guiterium Episcopum Cordubensem. Quia autem precipuum domandæ urbis instrumentum fuit navalis illa machina, que pontem frexit; ideo credit idem Zuniga, Capitulum Hispalense pro Sigillo, cujus formam representat, sumpsisse navim, tensis provectam velis, residente ad puppim Deipara.

Sigillum  
Capitulæ  
Hispalis

h Simile quid in triennali obsidione



Ostēda in Flandria contigisse memoria parentum nostrorum, audivimus.

Sancti ab-  
stinētia à  
bonis eccle-  
siasticis gra-  
vandis.

i Testis 11 super art. 54 in Sum-  
mario dicit ex historiis, quas legit &  
habet, quod sanctus Rex, quan-  
tumcumque gravatum se videret  
in expensis ad bellum facien-  
dis, Deo tamen & justitiæ armo-  
rum suorum confidens, num-  
quam aggravaverit populum si-  
bi subditum novo aliquo tribu-  
to. Quæ ejus abstinentia maxi-  
me patuerit in obsidione Hispa-  
lensi; ubi cum hoc ei suaderetur,  
quin etiam suggereretur, pos-  
se eum in causa fidei etiam uti  
argentea suppellectili ecclesia-  
rum, quibus eandem deinde  
copiose restitueret; responderit,  
aliud se subsidium ab ecclesiis  
earumque ministris non sperare  
quam orationes, aurum vero aut  
argentum nequaquam (sicuti in  
particulari narrat Mariana de  
Regis institutione) quantum au-  
tem ad regnum gravandum at-  
tinet, magis timere se maledi-  
ctionem unius edentulæ veulæ,  
quam totum exercitum Mauro-  
rum: posse enim Deum, qui ta-  
li loco ipsum posuerat, & regni  
defensionem commiserat, pro-  
spicere de mediis ad victoriam  
necessariis, sicut eatenus fece-  
rat, & hoc narrat Fr. Domini-  
cus de Baltanas alijque. *Marianæ*  
*libellus hic citatus ad manum mihi*  
*non est: Baltanas Dominicanus post*  
*an. 1560 obiit, eumq; Nicolaus Anto-*  
*nius in Bibliotheca Hispanica scribit*  
*edidisse Compendium rerum Mo-*  
*ralium in Hispania gestarum, &*  
*curasse ut ederetur apud Joannem*  
*Truxillo Flos Sanctorum. In al-*  
*terutro, Lector, credo, invenies di-*  
*ctum hic allegatum.*

k Quamvis vox Hispanica Bra-  
zas, communiter ulnas notet, men-  
suram scilicet duorum & semis pe-  
dum geometricorum: apparet tamen ex

omnium recentiorum consensu, pedes  
dumtaxat hic numerari: & quidem  
cum aliqua varietate. Nam ubi Chro-  
nica numerat latitudinis Brazas 60;  
illi solum habent 50; & 240 brazas  
altitudinis mutant in 250. His vero  
securius stabimus, credemusque nume-  
ros Chronica à transcribentibus vitia-  
tos, quod mox infra certiori exemplo  
constabit. Opera pretium fuerit legere  
*Morgadum lib. 4 cap. 1* describentem  
quam minutissime & accuratissime  
totam istius molis fabricam; quam  
una cum adherente Mezquita totam  
esse à fundamentis opus Maurorum  
evidenter probat, contra nonnullos, à  
Romanis petentes illius originem; esto,  
inquit, nulla uspiam appareat A-  
rabica inscriptio, quam Catho-  
lici dejecerint, sicuti inventus  
est Corubæ similiter dejectus  
titulus, marmoris albo insculp-  
tus, quo dicebantur Alderamen  
& Issen, pater ac filius, Mez-  
quitam Cordubensem condidisse.  
*Allegat etiam idem Morgadus*  
*auctoritatem Ludovici del Marmol*  
*Caravajal lib. 3 cap. 40 in descrip-*  
*tione Africa, afferentis ex quadam*  
*Chronica Africana quod Jacob Al-*  
*manzor, nepos Abdulmumeni*  
*ædificavit ad Mezquitam mayo-*  
*rem apud Marocchos turrim,*  
*quæ hodieque ibi visitur, eadem*  
*omnino forma ac fabrica, qua*  
*structa est Hispalensis & Raba-*  
*thana in Mauritania Tingitana:*  
*earque fecit unus idemque ar-*  
*chitectus. Et turris quidem ut di-*  
*ctum est, hætenus fere manet: Mez-*  
*quita vero solum superest pars Atrii si-*  
*ve Clausuri, reliquis ejus partibus de-*  
*jectis ad ædificium nova Cathedralis.*

l Similiter ait de Marocchēsi turri  
quod supra ejus cacumen eleva-  
bantur quatuor orbis aurei, per  
axem ferreum trajecti, quorum  
infimus capiebat octo Hanegas  
tritici, secundus quatuor, tertius  
duas, quarta unam. Hanega au-  
tem creditur idem esse quod Romanus

Me-



Medimnus, & sex modios continere. Porro testatur Morgadus, quod ingenti quodam terra motu fractus sit axis, cui vasti illi orbes inserti erant, in die S. Bartholomaei anno 1394: & quod hanc ruinam reparaverit Archiepiscopus Ferdinandus de Valdes, suis & Capituli sumptibus, ultra 250 pedes quos à principio turris habuerit, elevando ipsam ad alios 100 pedes, qui post tertiam quartamque zonam novi operis desinunt in ornatissimam pyramidem, cui incumbens Sphaera aenea inaurata altitudinis pedum quinque, sustinet simulacrum Victoriae similiter ex aere fufum & inauratum ulnarum quatuor & dimidia. Qua de re ibidem insculptus lapidi legitur titulus, à Canonico Francisco Pacieco compositus in hunc sensum:

ÆTERNITATI SACRVM.

Magnæ Matri Virgini Sospitæ; sanctis Pontificibus Isidoro & Leandro; Ermenegildo Principi, pio, felici; illibatae castimoniae & virilis constantiae Virginibus, Justæ & Rufinæ; Divis Tutelariibus; hanc Turrim, Punicæ structuræ molisq; admirandæ, atque in pedes cœli olim editæ, in augustiorem faciem, opere accurato & splendidiore, aucto in super C pedum operosissimo fastigio, auspiciis Ferdinandi Valdesii, Antistitis pientissimi, Hispalensis Ecclesiæ Patres ingenti sumptu instaurandam curarunt: cui, ob pietatis res egregie compositas, capite diminutis atque sublatis Romanæ Ecclesiæ perduellibus, victricis fidei colossam, ad universa cœli tempora captandæ tempestatis ergo versatilem, imponendum iussere: absoluto opere, anno instauratæ salutis MDLXIX; Pio V Pontifice Opt. Max. Philippo II Aug. Cath. Pio, Felici, Victo-ri, Patri patriæ, rerum Dominis.

Dabimus sub finera tabulas aliquas in quibus etiam hæc turris spectanda occurret. Proportionem fenestrarum, interiores scilicet illuminantium, & cum his sic paulatim assurgentium de latere in latius, ut oculos intuentium pene fallat differentia, contemplandam exhibet Georgius Braunius in Theatro Urbium lib. 5 tab. 8 sicut ipsam anno 1565 excepit Georgius Hoefnaglius: ubi sic collocatam invenies, ut duo simul latera spectare possis. Sed ne te fallat adiuncta ibidem scalarum ipsarum delineatio, in quadratum recte quidem circumductarum, sed ita ac si nihil mediaret, cum interim, teste Morgado, ipse circum-eant quandam quasi minorem turrim, pedes 23 unoquoque in latere protensam, inter quam & turrim exteriorem procedunt; non ut ibi pinguntur gradatim (per tales enim scilas numquam eques ascenderet) sed leni ac plano clivo quinque pedum per latera singula; sic ut universim pedibus 20 distent inter se singulorum laterum fenestrate; quæ adscendentibus lumen præbent, nec non conclavibus iis, quæ intra mediam turrim cuique elevationi respondent.

In Hinc suppositiva esse convincitur Charta jurium ac privilegiorum Carmonensium, cui sic subscribi fingitur, apud Carum lib. 3 cap. 44. Facta carta, Rege Christo, VIII die Maji, anno quo dictus Rex Ferdinandus, felix, populator, invictus, cepit Hispalim nobilissimam civitatem de populo Christiano, æra millesima ducentesima nonagesima. Hæc enim respondet anno, vulgaris æra 1253, quando obiit Ferdinandus, non Ferdinandus, sed Fernandus scribi suo ævo solitus. Eodem anno primum etiam electus & ordinatus est, mortuo Ioanne, Cancellario Fernandi, Apparicius Episcopus Burgenfis, confirmans eandem Chartam, post Reginam Ioannam, Infantes Ferdinandum & Philippum, eorumque pa-

Charta  
Carmonensium  
vitium.



trum Alphonsum & Joannem Archiepiscopum Compostellanum: qui tamen ager remissus in Galiciam fuerat; & alterat Tolitanus Electus Guiterius cui id potius competebat, si ipso capta urbis anno talis charta scribenda fuisset: sed tunc Appari- cius necdum erat Episcopus Burgen- sis.

n Constat Capitulum Præbenda- ris nonaginta, inter quos undecim Dignitates, qui Archiepiscopo Pon- tificaliter celebranti assistunt mitrati. Omnium autem in frequentando divi- no Officio commendatur assiduitas: sed imprimis Beneficiatorum quos ap- pellant Vicenæ, eo quod viginti Pres- byteri, voce & cantus peritia præstan- tiores, suffragiis Capitalibus ad hoc eligantur, ut diurnis nocturnisque. Horis indefinenter assistant. His acce- dum plures quam quadraginta Ca- pellani, suffragiis Capitali similiter delecti. Hujus tertie atq; ultime clas- sis fuit Venerab. P. Ferdinandus de Contreras, Apostolici plane spi- ritus concionator, tantoque animarum zelo æstuans, ut non solum ad Confes- siones audiendas esset assiduus, sed frequenter etiam trajiceret in Afri- cam, captivos Christianos de barba- rorum servitute redempturus. Hujus tamquam viri sancti causa cum in Romana Rota versetur, & pro impe- tranda canonizatione magna fiat ex parte Regis & Capituli instantia, erit fortassis de eo plenius aliquando agen- dum in Supplemento Februarii, cujus mensis die 20 an. 1548 obiit, insigni- tamulo conditus inter utrumque cho- rum, ubi nec Archiepiscopis quidem sepultura conceditur. Ad commendan- dam quoque Regii hujus Capituli præcellentiam facti, quod ex institu- to Catholicorum Regum Ferdinandi & Isabellæ, quotquot in novo Orbe instituantur Ecclesiæ, titulo Capella- niæ subjiciantur Ecclesiæ Hispalensi, jubcanturque secundum statuta & ceremonias illius ordinari. Item quod Urbanus VIII 18 Novembris. 1637

speciali indulto cesserit provisioni Præ- bendarum intra Pontificios menses va- cantium, jure hoc in Archiepiscopum Capitulumque translatum, etiamsi con- tingeret defunctum Præbendam ip- sius S. R. E. Cardinalem fuisse: ite- rum & hac & alia plura nobis Hispali perscripta fuerunt.

O Extat apud Odoricum Raynal- dum tom. 13 Annal. ad annum 1248 num. 47 Innocentii Papæ IV epi- stola, eodem anno data Lugduni III Kal. Aprilis, anno Pontifi- catus V, scilicet usque ad Junium adhuc currente, qua hoc ipsum ut fie- ret sollicitus Pontifex præmonerat, scribens Illustri Regi Castellæ & Legionis, & nobili viro Alphon- so primogenito suo, hoc tenore, Virtutum Dominus discretionis tantæ gratiam utrique vestrum contulisse dignoscitur, ut libere devotis mentibus agnoscatis, quod suæ Majestatis oculis pro eo placiti semper debeatis exi- stere, quia ipse multa & gran- dia regna vestro Dominio, cum interventu famosi nominis, no- scitur subjugasse. Propter hoc itaque securâ fiducia magnitudi- nem vestram, affectione qua possumus, rogandam duximus & monendam, in remissionem vo- bis peccaminum injungentes, quatenus Sedes Episcopales ter- rarum illarum, quas virtus Al- tissimi principaliter per vestra & aliorum fidelium victoriosa subsidia de manibus Paganorum eripuit, & ad lucem religionis Christianæ deduxit, de multipli- ci bonorum vestrorum affluen- tia, pro divini honore nominis, dotare magnifice studeatis, ita quod presentibus & posteris nomen vestrum semper efful- geat, & Deo propitio vobis augmentum gloriæ triumphalis accedat, succedentibus postmo- dum felicibus præmiis, quæ re- compensat æterni Regis benig- nitas



nitas pro fructuosa operibus pietatis.

p. Sic etiam infra num. 216 Raymundus vocatur Archiepiscopus Hispalensis, saltem per prolepsin; erat autem cum Hispalis caperetur Episcopus Segoviensis. Hic quia anno 1285 baptizavit Sancium filium Aldephonſi X, postea Regē, vocat eum Aldephonſus Rex Compatrem suum, in quodam instrumento relato apud Davila tomo 2 Theatri Ecclesiastici pag. 52. Mox autem idem Davila subjungit Raymundi Epitaphium, tamquam si corpusejus Hispali translatum fuisset Segoviam ad tumulum parentum. Sed perquam inepte. Quia sunt quatuor diversi tituli, per totidem ecclesie Parochialis S. Aegidii parietes distributi, cum ejus & parentum ibi tumulorum memoria. Hoc intelliges, si placeat dividere versus, & correctis mendis, cum quibus eos edidit Davila, legere, quomodo legi potuerunt, ac verq̄ etiam debuerunt ut aliquem tolerabilem sensum haberent.

I

Gloria Raymundi, perlustrans  
climata mundi,  
Ejusdem nomen & felix prædicat omen,  
Segoviæ micuit Pastoris culmine pridem  
Hispalis Archiepisc. factus modo  
floret ibidem.

II

Templum dotavit præsens ac  
ædificavit  
Præsul præfatus Raymundus;  
quo est tumulatus  
Præfulis ipsius pater Hugo,  
Ricardaque mater,  
Presbyter ipse pede quos calcet  
marmoris æde.

III

Hæc loca fundavit propriis,  
fundata paravit  
Præsul expensis Raymundus  
Segoviensis.

IV

Hoc fundamentum sancti tenet ossa parentum  
Præfulis; Hugo pater, mater  
Ricarda vocatur.  
Claruit ex meritis ejus Segovia pridem,  
Hispalis & tandem fuit Archiepiscopus idem.

ERA M C C L X X X V I I

Annus hic est Christi 1259, videtur ergo tunc vere Archiepiscopus fuisse; nec debet aut potest dici solum successisse Philippo, titulum Archiepiscopi abdicanti anno 1261, ut vult Tuvayus in Catalogo Archiepiscoporum Hispalensium ad 11 Martii.

q̄ Mariana lib. 13 cap. 8 Regium, inquit, Senatam, cujus hoc tempore litibus dijudicandis summa in Castella est auctoritas, ab hoc Rege excogitatum esse memoratur, duodecim virorum collegio creato, ad quos majores controversiæ spectant, & causæ ab aliis dijudicatæ ex provocatione, periculo pecuniæ si is qui provocavit sit victus. Paulatim gliscente calumnia multitudineque causarum increſcente, novum constituere forum opus fuit, cum antea civitates, domesticis judiciis contentæ, aut certe ad proximos conventus juris petendi causa fappollantes solummodo, turpe ducerent atque importunum Regium auxilium implorare. Magnis præterea viris legum condendarum potestas data est, colligendarum cura injuncta earum quas Partitas vulgo vocant: quod opus ingentis laboris Alphonso demum Rege perfectum est. Qualem porro Hispali juris dicendi rationem Rex Sanctus instituerit, colligere licet ex ea quam suo tempore servatam scribit Morgadus lib. 2 cap. 16, primo loca constituens Audienciam Regiam, à qua non deur appellatio.

Senatus  
Hispalens.



Universitatem filius successor instituit.

Partitio urbium & agrorum Hispalens.

Et Coeptam à S. Ferdinando distributionem civitatis, ac territorii totius ab ea pendentis, perfecit & legitimis tabulis consignavit successor Alphonsus, proximo anno à morte patris 1253: quas tabulas integras exhibet Morgadus lib. 2 cap. 1, ex eoque transcripsit Carus parte 2. Earum principium, relatu dignum, hoc est ex Hispanico translatum.

Seviliæ die Jovis primo Maji, æra millesima ducentesima nonagesima prima, ex scientia & magna voluntate quam habuit D. Alphonsus, Dei gratia Rex Castellæ, Toleti, Legionis, Galitiæ, Sevilie, Cordubæ, Murcia, Jaen, præstandi obsequium Deo, & ad honorem prænobilis Regis D. Ferdinandi patris sui, & ad remunerandum Infantem D. Alphonsum patrum suum, suosque Fratres & Homines divites suos, & Ordines suos, & Nobiles suos, & omnes qui juverunt ipsum in obtinenda prænobili civitate Sevilla, propter servitium & auxilium quod fecerunt Regi D. Ferdinando patri suo & sibi in ea acquirenda, subjugandaque Andalusia, po-

pulandaque & componenda prædicta nobili civitate Sevilie, necesse habuit scire quot essent ibidem prædia, ficeta, oliveta, horti, vineæ, agri: & hoc scivit per D. Raymundum Episcopum Segoviensem & per Lupum de Mendoza . . . qui totum Hispalense territorium circuiverunt, & sigillatim omnia cognoverunt: & secundum quod illi retulerunt esse in quovis loco, distributionem fecit Rex, prout describitur in hoc libro. Videtur hic etiam in Regio tabulario asservari, essetque opere pretium ad notitiam verustatis aliquando publicari: multorum enim nominum nunc abolitorum cognitio haberi ex eo posset ex nominibus vicinorum locorum adhuc in usu vulgi quadamtenus superstitionibus. Cum autem Raymundus hic solum vocetur Episcopus Segoviensis, qui in Titulis præmissis dicitur Archiepiscopus Hispalensis, sequi videtur quod Philippus inter annos 1253 & 1259 deposuerit voluntatem perseverandi in Ordine Clericali, & denominationem suam transtulerit in Raymundum, eatenus titulo Segoviensis usum, & veluti Chorepiscopi munere functum.



## P A R E R G O N I I I

*Ad quatuor præcedentia Capita.*

Ex Hispanico Spinozæ, Zunigæ, &amp; aliorum.

§. 1. *Devotio sancti Regis erga Deiparam  
durante obsidione, miraculo insigni  
probata.*

**L**icentiat<sup>191</sup> Paulus de Espinosa, Presbyter & ci-  
vis Hispalensis, patriæ Historiam, antiquitates, Ex recentio-  
& magnalia edere in lucem cœpit anno MDC-  
XXVII; cuius parte 1 lib. 4. & ultima agit de re-  
cuperatione urbis per sanctum Regem Ferdinan-  
dum. Narrat autem Paulus iste non pauca, vel ignorata  
vel præterita auctori Chronica, potissimum intento suc-  
cessibus bellicis referendis. Et quoniam accurate satis refert  
fontes ex quibus hausit singula, visum est in unam omnia  
appendicem, recuperationis Hispalensis narrationi subjun-  
gendam, colligere; prudentisque lectoris arbitria relinquere,  
quid fidei singulis dandum existimet. Ac primum fol. 148  
ex veteri Ecclesiæ Hispalensis membrana, in sacello Regis  
asservata, asserit idem quod habent Lektionen, ad Matutinum  
in dedicatione Hispalensis Ecclesiæ XI die Iulii recitanda, & à  
Congregatione Rituum approbata anno MDXC. Quomodo sci-  
licet Rex Hispalim obsedit, ad eam expeditionem à S.  
Isidoro Hispalensi Episcopo per visionem excitatus,  
quod scilicet sanctissimus Præsul suam Ecclesiam, tot  
seculis jam ab infidelibus profanatam, Christo resti-  
tuendam curaret.

192 Prudenti tamen cautione additur in dictis Lectio-  
nibus, Ut fertur; quo nempe intelligatur id non constare  
ex certis auctorum coævorum monumentis, sed solum con-  
stanti traditione receptum esse: uti etiam, quod pius  
Rex, tum alias, tum in eo bello Deiparæ Virginis



(cujus sacram venerandæ Majestatis imaginem quocumque iret in exercitu secum ducebat, ac mira devotione & honore prosequeretur) præsentem opem non semel sensit. Prædictam autem membranam, inquit Paulus, continentem miracula aliquot sancti Regis, transcripsit Licentiatus Franciscus Pachiecus, Capellanus Major Capellæ Regiæ & Canonicus ipsius Sanctæ ecclesiæ, cujus exemplum ego habui, à quodam Regni hujus Magnate communicatum. *Utinam suis originariis verbis, Hispanicis vel Latinis (nec enim qua lingua scripta fuerit exprimitur) membranam istam curasset Lectori suo Paulus exhibere, vel Processuum summario inserta invenirentur notata ibi miracula, sicut notantur alia infra danda ex libro veteri Flos Sanctorum.*

ejus imaginem Antiquam in urbe

193 Interim ex membrana illa attulerat Paulus fol. 134, quod post conflagrationem igniaria illius machina (de qua in exitium Christianæ classis comparata dictum est num. 154) acturus pius Rex de tam singulari beneficio gratias Deo & Deiparæ, quibus acceptum id referebat, in suum se recepit tentorium prostravitque ante imaginem Virginis in oratione. Postero autem mane sub ortum solis sine gladio egrediens ex castris, progressus est orabundus usque ad ambitum interiorum urbis, & ea usque ad portam Cordubensem transiens, intravit per eandem; eoque venit ubi est locus supplicii Martyrum, oravitque coram imagine Mariana, quam à vetustate Antiquam appellant: & tota civitate transita, nulli Maurorum conspicuus, egressus est per portam Xeritanam: veniensque in tabernaculum, & superiorem vestem quietis capiendæ causa deponens, deprehendit se absque gladio esse: unde intelligitur extaticæ orationis fervor, quo abreptus toto illo itinere fuit.

194 Doctor Hieronymus de Gudiël, arte Medicus (qui anno 1577 Compluti vulgari lingua edidit Compendium aliquot Historiarum Hispaniæ, in quo



quo tum aliarum antiquitates memoria digniores traduntur, tum præcipue illustratur familia Gironum) cap. xi dicit eundem se casum vidisse in alio Ms. antiquo de rebus & antiquitatibus Hispanicis, hoc verborum tenore expositum. Videns Rex sanctus obsidionem protrahi in longum, idque peccatis suis imputans, ideoque vehementer afflictus, continuas ad Deum Virginemque gloriosam ejus matrem preces fundebat, ante imaginem quæ hodie Regum dicitur, quamque circumducebat secum; supplicans ne sua peccata respiceret, sed zelum sanctum, quo impellente obsidionem tam arduam susceperat. Hoc tota una nocte agenti responsum fuit, animos fumeret, cito enim potiturum esse desiderato gloriosi laboris fructu. Surgens autem mane Rex, ambulavit usque ad civitatem, non visus à suis; & per unam portarum, quæ inter Turrim auream & portam Xeritanam clausa apparet, introgressus est; ubi dicunt excidisse ei non animadvertenti gladium suum; & perveniens usque ad Mezquitam majorem, veneratus est imaginem quam appellant Antiquam, quamque istic reperit, ubi etiam nunc consistit: atque per eandem portam regressus in tentorium, invenit ibi gladium qui sibi exciderat.

*eodem in extasi ingressus adoravit,*

195 Eodem mane D. Petrus de Guzman & D. Petrus Pontii, non invenientes in tentorio Regem, perquisiverunt totis castris, usque dum venirent ad tabernacula DD. Roderici Gonzalez Giron & Didaci Lopez de Haro. Qui suspicati Regem ingressum esse civitatem, ingressi sunt etiam ipsi per portam Macarenæ, quarentes eum usque ad Mezquitam majorem. Quo cum plurimi Mauri accurrissent, pugna acris ibidem ipsis exorta est; in qua, protegente eos Deo progressi usque ad portam Xeritanam, per eandem redierunt ad castra; in quibus Regem repere-runt, sanum atque hilarem, & gavisi sunt. *His re-latis, apte, inquit Zuniga, subjungit Gudiel: Si postre-*



num istud facinus Roderico Gironi & focis affictum Poëtice est, apte inventionis istius auctor legit personam cui ipsum adscriberet. Scimus tamen etiam in Granatensis urbis acquisitione, occasione non absimili, quid simile patratum fuisse à Ferdinando del Puigar.

regressusque  
invenerit se  
inermem  
fuisse.

196 *Pergens deinde Spirosa, Alii, inquit, auctores dicunt, quod tota una nocte ferventi orationi insistens Rex, à Deo sibi concedi petiit ingressum in urbem Hispalensem, ad introducendam illuc sanctam Christi fidem, & visitandam magnæ religionis imaginem Marianam, quam quidam à Columna nominant; quia stabat ad colomnam cujusdam fontis ad concursum platearum Genuensis & Marinæ: quidam vero asserunt fuisse miraculosam illam imaginem, quæ Antiqua nominatur, eratque intra ipsam Mezquitam Maurorum, honorata ab his, adorata à Christianis. Postea ajunt, surrexisse Regem, velut in ecstasi, præ attentione atque fervore spiritus; & inobservatum prodiisse de tabernaculo, ac transito Tabulatae campo quam longus erat, circuivisse murum usque ad portam Cordubensem, & campum illum in quo solebant Mauri capitis supplicium sumere de Christianis, inde appellatum Decollatorium Martyrum. Hinc inductum, vidente nemine, in civitatem ab Angelo, usque ad locum imaginis: qua adorata, Rex egressus fuerit per portam Xeritanam; ingressusque in tabernaculum, animadverterit periculum in quo fuerat, absque gladio existens.*

quibus poenitentis usus durante obsidione?

197 *Triplicem hanc extaticæ illius peregrinationis narrationem, tam unam in substantia facti, quam in circumstantiis variam, ideo credo proposuisse Spirosam; ut pluralitate testium, non omnino recentium, ejusmodi de sancto Rege credulitati faceret fidem traditionis saltem popularis: quæ licet raro aliquid integrum invariaturumque transmittat ad memoriam posteritatis, non sit tamen contemnenda, quamdiu nulla gravior ratio in contrarium obsistit.*

Et



Et hujusmodi sunt quæ idem auctor adjungit, solitum Regem ter in hebdomade, quamdiu duravit obsidio, seipsum noctu flagellare usque ad copiosam sanguinis effusionem; cum autem pugnandum esset, cilicinam crucem, ferreis aculeis asperam, supra nudam carnem gestare, quæ pectus & brachia complectebatur: habuisse etiam in exercitu Sacerdotes, qui militibus pœnitentiam & virtutum exercitium prædicarent, in quibus præcipui fuerint beatus Fr. Dominicus, vir sanctissimus, discipulus & socius gloriosi Patriarchæ Dominici, Confessarius Regis, eique adjunctus socius, thaumaturgus Pater Fr. Petrus Gonzalez, quem asserit Christophorus Nuñez, Capellæ Regiæ Sacellanus, in historia quadam à se scripta de singularibus rebus urbis Hispalensis, multa prædixisse sancto Regi obsidionis hujus tempore, quæ exitus vera demonstravit. *Egimus xv Aprilis de S. Petro Gonzalez, ibique notavimus ad num. 15 Vitæ littera d, hunc mortuum esse septem annis citius, quam obsidio inchoaretur; nunc vero occurrit etiam alius error ejusdem Vitæ notandus, quo dicitur idem Petrus capta urbe comitatus Regem, ad urbem suam regiam regressum: neque enim amplius rediit in Castellam Ferdinandus, aut vivus aut mortuus.*

*an etiam socius S. Petro Gonzalez?*

**S. II: De imaginibus Marianis, Hispalim indudis à sancto Rege.**

**I**nterim eximiam Sancti Regis devotionem erga 198

Deiparam Virginem confirmat nobis etiam Lucius Marinus Siculus, libro 5 de rebus Hispanicis, agens de S. Ferdinando, brevissimis quidem verbis, sed tamen dignis hic legi; Deiparæ effigiem, inquit, quam semper habebat apud se, devotissimus adorabat, summaque devotione celebrabat. Ab ea itaque quidquid & necessario & honeste petebat, facile impetrabat. Hac igitur adjuvante, Hispali aliisque pluribus

*Circumdudere imaginem D. V. solitus.*



pluribus oppidis potitus est. Notabile est autem quomodo locum hunc corruperint editionis Francofurtensis curatores hæretici, pro genio sectæ non solum usum, sed etiam memoriam Mariani cultus omnem abolitam cupientis: siquidem loco Deiparæ, ibi legitur Dei; & pro Hac, invenitur Hoc numine.

199 Dedicationis porro Hispalensis Lætionis jam supra citata argumentum istud sic prosequuntur: Capta urbe Ferdinandus felicem victoriam, non sibi, sed Deo ejusque sanctissimæ Matri acceptam referens; dictam imaginem, triumphantis specie ornatissimo ferculo impositam, ad templum, quod ejus nomini dicandum erat, inferri fecit. Hac celebritate triumphæ eadem sacratissimæ Virginis imago, cum splendida Episcoporum & Sacerdotum processione, signis ac legionibus præcedentibus, sequente postremum Rege & Procerum comitatu, in urbem delata & in templo est collocata: quod jam à Guiterio Archiepiscopo Toletano à superstitionis sordibus fuerat expurgatum, & Christiano cultui restitutum. Tum vero idem Toletanus Præsul ecclesiam, præsentibus Episcopis & innumerabili populorum multitudine; solenni ceremonia Deo in titulum & honorem beatissimæ Virginis Mariæ dedicavit: cujus venerandam imaginem, cum multis Sanctorum Reliquiis, ibidem Rex reponi curavit.

200 Hæc ergo illa est quæ hodie ibidem colitur, & cui ipsique Sancto Regi, ut communis olim honor deferretur, sic communiter accepta referuntur miracula antiquiora inferius proponenda: quorum occasione ipsam Guilielmus Gumperberg noster retulit in suo Atlante Mariano, continente centurias duodecim miraculosarum toto orbe imaginum, ubi ex Vita S Ferdinandi scripta per Joannem de Pineda, sic habet: Fama est duas Deiparæ statuas Hispalim esse allatas à Ferdinando Rege. Altera argentea est, & colitur in altari principis summi templi; altera lignea & justæ staturæ, sedet,

pue-

eamdem  
triumphæ  
bundus in-  
ducit in ur-  
bem:

ubi etiam  
in honore est,



puerumque Jesum manibus tenet. Hæc à Regibus nomen habet, sive quia in Sacello Regio est, sive quia à Ferdinando Rege contra Mauros semper inter primos militum ordines collocata: refertque constans fama, in oppugnatione urbis Hispalensis, Regem Ferdinandum à Virgine doctum esse, quibus modis Maurorum machinas everteret.

201 *Hæc ille ad Imaginem CCXLI: addit deinde: Tanto hodie in honore est hæc sancta Statua, ut à Regiis ministris Custodes præfidiarii constituentur, quos Armorum reges vocant. Hi togati cum clava argentea præ foribus adstant. A cubiculis Deiparæ, velut Imperatrici, nobilissima quæque virginum deligitur: quibus omnibus Regis diplomate hæc officia assignantur. Tanta porro in hac sancta Statua vestienda est religio, ut hoc officium non nisi Canonicis permittatur. Sed ista collata cum præcedentibus, credere nos faciunt, Testem in Processu Neapolitano V super art. 26 in Summario allegatum, perquam confusa usum memoria fuisse, quando dixit, quod cum sancto Regi apparuisset imago quædam Deiparæ cum puerulo, promittens victoriam in conflictibus; ille similitudinem monstratæ sibi imaginis factam volens, plures pictores accersiverit: quorum nemo cum voto ejus posset facere satis, secundum ea quæ memoriæ habebat impressa lineamenta; demum oblatis sint duo, qui opus susceperint, unumque in locum simul clausi absoluerint intra dies aliquot: sed opere completo inventi amplius non sint, proinde crediti fuisse Angeli: & hanc ait devote servari sub altari in capella Regia: atque ita & vidisse se sæpius, & ex antiqua parentum traditione accepisse.*

202 *Sane non pictam esse, sed sculptam imaginem; non subtus, sed supra altare collocatam, extra controversiam videri debet. Sed video quid fefellerit hominem, Hispanie advenam, & bona (quod presumendum est) fide visa auditaque ut meminerat referentem. Est in eadem Hispalensi ecclesia*

*non tamen  
ut picta ab  
Angelis,*

*quod forte  
de Antiqua  
dicebatur.*



ad miracu-  
lum specio-  
sa,

et cetera imago alia supra memorata, non allata, sed inventa  
Hispani à Sancto Rege, maximaque in veneratione habita;  
Antiquam vocant estque Gompenbergio Imago CCCLXXXI,  
depicta in pariete, staturâ sesqui major humana,  
formâ speciosissima, ut miraculum sit inter majores  
pictorem fuisse tanta arte præstantem: & quod ipso  
miro magis est, in hanc usque diem & integra est,  
& vel formæ vel colorum nullum omnino passa  
damnum, quantumvis Mauri, quibus antiquiorem  
esse fama celebrat, eidem expungendæ ligones &  
malleos adhibuerint. Vestis tota deaurata est. Cul-  
tus hodieque ingens; ardent perpetuæ in facello,  
quod augustissimum, lampades; nulla diei hora sa-  
crum locum accedas, quin tibi via sit per confertum  
populum facienda. Omnia pene superant litaneu-  
ticæ preces, quas Lauretanæ vocamus, & quovis  
Sabbato, assistente toto Clero Cathedralis templi,  
symphoniaci non minori pietate quam majestate  
concinunt.

an. 1578  
translata.

203 Eadem omnia de prædicta imagine ante centum an-  
nos habemus apud Morgadum impressa lib 4. cap. 10: qui ad-  
dit quod prius stetit ad manum dexteram capellæ,  
sed non ita pridem (Zuniga, qui rem plenius describit,  
notat annum 1578, 18 Novembris) ab Archiepiscopo  
Christophoro, maximo ingenio & molimine trans-  
lata est, in eum ubi nunc est locum, una cum tota  
illa parte firmissimi parietis, supra quem formata  
est. Nec tamen illa prima videtur fuisse translatio:  
cum enim ablata est à priori loco, apparebat clare,  
partem illam parietis non cum reliquo pariete fabri-  
catam, sed aliunde acceptam, ibique insertam fuis-  
se. Estque hoc omnino verosimillimum; tum quia Mauri so-  
lotenus debuerunt omnia destruxisse, ut suam Mezquitam  
novam à fundamentis edificarent, tum quia verosimilius est  
à Sancto Rege fuisse repertam extra ipsam Mezquitam,  
quam intra eandem, quo Christianis non patuisset accessus.  
Addit Zuniga num. 17, desperantes de ipsius imaginis de-



destructione Mauros, educto ante eam pariete, ipsam occulisse; sed frustra, cum propterea Christiani non obliviscerentur illius, & tectam quoque pergerent in veneratione habere. Usque dum paucis ante hanc expeditionem annis, ille paries concidit, sub eoque apparens imago novo quodam fulgore intuentium Maurorum ita perstringere cœpit oculos, ut arcano quodam impulsu coram eâ stare erecti non valentes, genua flectere cogerentur; sicuti testatur, sub annum MDXX florens, Bacalaureus Peraza, cujus Ms. & hætenus anecdoton autographum extat in Bibliotheca Ducis de Alcala. Hanc ergo imaginem, quæ modo est in ultima capellarum ingredientibus ad latus sinistrum, juxta capellam Domicellarum inter laterales portas Patii & Lagarti dictas: hanc, inquam, imaginem bonus ille Neapolitanus testis, non distinxerit ab ea quæ Regum dicitur; nec animadvertit haud esse in tabula sed muro pictam. Vt vero ipsa statua, quæ vere est & dicitur Regum, credi possit Angelicis manibus fabricata, videtur opus esse plurium concordi testimonio: quod cum desit, deest quoque idoneum argumentum fidei miraculo adhibenda.

204 Altera imago est, cujus meminit Gumpenbergius tamquam argentea, sed eburnea tota est, inquit Morgadus, & assentitur recentissime Zuniga: qui postea utrumque conciliare videtur dicendo, argento totam obductam esse, quod post Morgadi etatem factum credi potest. Et hanc ait Spinosa, anno MDLXXIX, quando ex veteri in novam arcam transferendum erat sacrum corpus, inventam esse parvulam ac positam supra mortui pectus, creditumque quod ipsam solitus fuerit secum semper deferre; & quando pugnandum cum hoste erat, supra hastile vexilli Regii figere; quod etiam Testium aliquis in Processu affirmavit; alius vero Testis dixit, auditum vel lectum sibi esse, quod ipsam in tali discrimine ante se haberet positam in arcu ephippii sui. Atque hinc originem sumpsisse videtur, ut recentiores omnes sancti Regis imagines, pro Vellere aureo, Austriacorum postea Regum gestamine, appictam habeant ex collari torque pendulam effigiem Deiparæ.



205 *Quid autem mirum si Deipara Virgini tam devotus fuit Sanctus, qui à puero ei vitam debere cepit? Nam anno MCCIX, agentem in Castella apud matrem & Reges avos, tam gravis eum invaserat infirmitas, ut somni cibi-que capiendi facultate destitutus, brevi crederetur moriturus: sed Berengaria, ad Marianum altare in Oniensi monasterio filium detulit, novemdium pro ejus salute ibi ducendum vovens: quo factò subito confortatus puer somnum capere cepit, à quo experrectus cibum petiit, intra quindecim dies magis quam umquam antea sanus. Miraculo autem motus Rex avus, votivam illuc quoque peregrinationem instituit, gratias pro servato nepote acturus. Constant hæc omnia ex uno eorum Canticorum, quæ plura lingua patria Alphonsus Sapiens, filius Sancti Regis, composuit; servanturque in Escuriacensi bibliotheca, unde illud quo ista continentur acceptum, ad an. 1252 num. 4 recitat Zuniga; estque stropharum, duodecim hoc initio intercalatim ordinarum:*

Decere videtur Reges ut ament Sanctam Mariam,

Quia in maximis periculis ipsis occurrit ad custodiam.

*Eodem facit similis Ode Stropharum septem, sub hoc identidem iterando principio apud Zunigam num. 13.*

Qui in Virgine gloriosa multa fide nititur,

Licet valde infirmetur bene refanabitur.

*Idque probatur exemplo Reginae Beatricis, primæ uxoris Ferdinandi, quæ Concha ad mortem agra, ipsâ invocata subito convalescit.*



§. III. De sancti Regis gladio & labaro, nec  
non de clavibus ingredienti traditis, aliisque  
ejusmodi monumentis.

**P** Rudentius de Sandoval in historia trium E- 206  
piscoporum, ad finem Vitæ Comitis Ferdi-  
nandi Gonsalvii (*suit hic Castellæ Comes tem-  
pore Ranemiri Regis, heroicis contra Saracenos  
gestis clarus; quem ab insigni pietate & felicitate  
multum laudat Rodericus Toletanus lib. 5 cap. 2 & 12, &  
floruit sub medium seculi x*) ad hujus, inquam Herois vi-  
tam addit Prudentius de Sandoval, apud Spinosa, quod  
sanctus Rex Ferdinandus, iturus ad obsidionem His-  
palensem, extulerit secum os unum de illius corpore,  
cum ense & labaro, tamquam viri sancti, & cujus  
meritis speraret multum se adjuvandum. Deinde pro-  
sequitur Spinosa: Quod exemplum imitati successo-  
res Reges, eundem gladium sæpe petierunt, ad ma-  
ximi momenti expeditiones profecturi, ac nomina-  
tim Infans Ferdinandus, in obsidione Zaharana &  
Antiquerensi. Est autem gladius ulnam unam lon-  
gus & acutissimus, in capuli vertice globum habens  
cristallinum, & pro transverso pretiosam ex lapide  
flavo petram, ad unius digiti crassitiem. Servatur au-  
tem in sacristia Capellæ Regiæ, indeque effertur ad  
processionem, die S. Clementis xxiii Novembris du-  
ci solitam, in gratiarum actionem pro liberata à  
Mauris urbe; quem sursum elatum portat Assistens  
Hispalensis, præcedente illustriori quodam viro, ex  
parte Civitatis delecto, qui vexillum ferat, quod Re-  
gi sancto præferebatur quando urbem obtinuit, ser-  
vaturque in Sacristia majori ecclesiæ.

Ensis & la-  
barum ad  
obsidionem  
delatum,

in processio-  
ne annua  
circumfe-  
runtur.

207 Apparatus autem Regiæ capellæ tali die hic  
est. Ad latus dexterum portæ, sub diviti conopæo,  
collocantur figuræ Sancti Regis & Reginae Beatricis,  
primæ uxoris ejus ad sinistram, dexterum latus te-



in maxima  
cum reve-  
rentia.

nente figura filii Alphonsi Sapientis, omnes vestitæ quam speciosissime: Regis autem figurâ prædictum gladium manu dextera tenet. Accedente ergo ad Thronum Assistente, interim dum è capella procedit pompa, Capellanus major ibidem adstans cum Custodibus, genu flexus osculatur prædictam dexteram, ab eaque acceptum gladium tradit Assistenti in manus, quas suis ipse manibus stringit, exigitque juramentum in forma Castellanis consueta, quod eum sit restitutus finita celebritate: qua de re mox conficitur publicum instrumentum à Notario, cum in finem præsentem. Habet autem Christophorus Núñez Sacellanus in suis manuscriptis, quod anno MDVIII gladium istum in processione extulerit ipsemet, tunc forte Hispali præsens, Rex Ferdinandus; vexillum vero gestandum tradiderit Legato Cæsaris Maximiliani, dicens, Si hic adesset Nepos meus Carolus, ipsius partes forent ipsam portare: nunc, quoniam abest, vices ejus sustine. Tanta in veneratione habent Reges nostri honorandas illas reliquias. *Hactenus Spinosâ: quibus ex Zuniga addiderim, non æque probari omnibus, quod resarciendo sacrum istud vexillum subditus hinc inde alius fuerit pannus, sicut facile deprehenditur à non hebiti oculo, licet major pars sit materie antiquæ; verentur enim ne, paulatim evanescente panni utriusque discrimine, non distinguatur à recentiori vetustior.*

Clavis argentea urbis sancto Regi fabricata

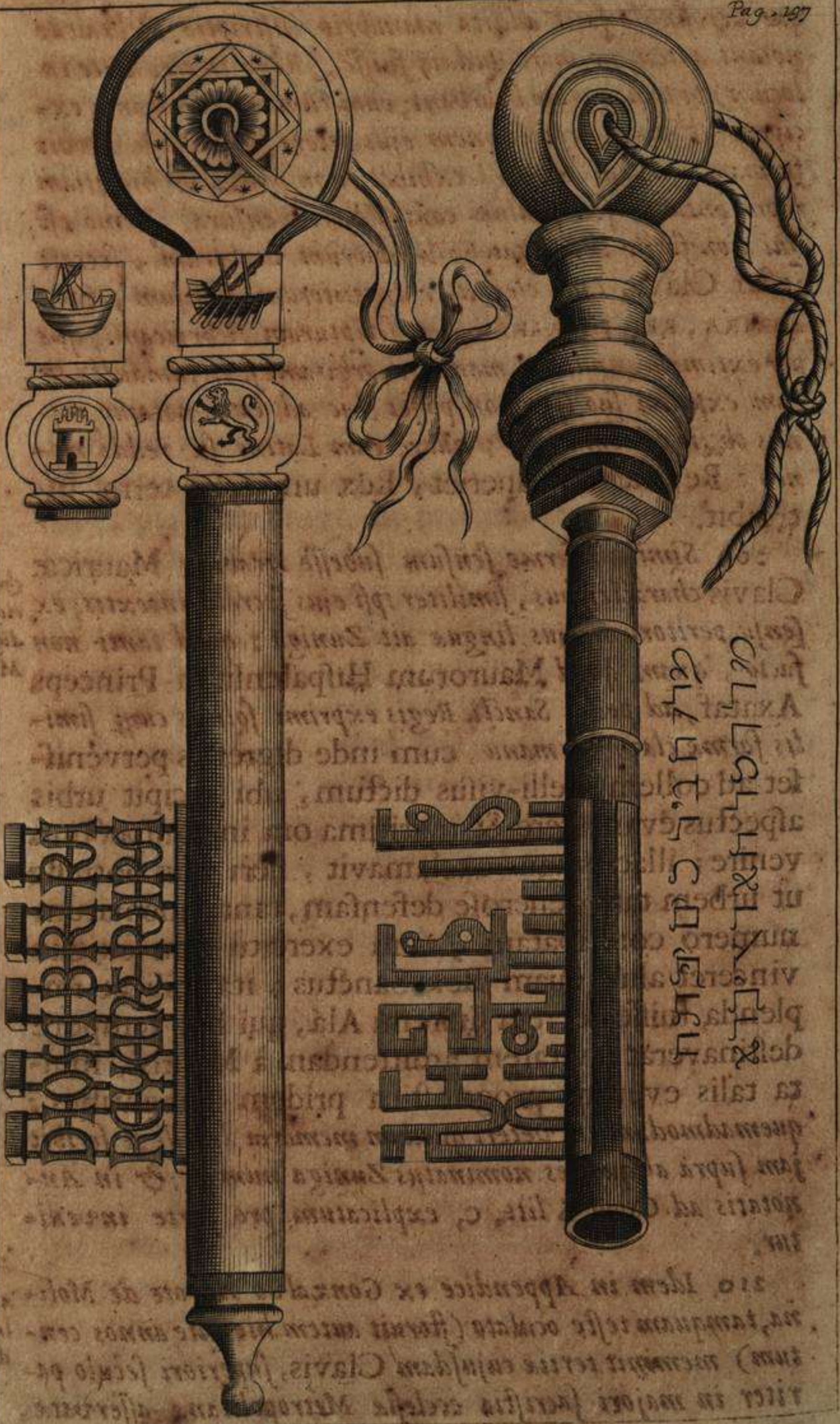
208 *Servatur præterea, teste eodem Zuniga num. 24, inter ecclesie rariora cimelia, Clavis argentea & ex parte inaurata, quam creditur Sanctus Rex, sibi successoribusque in urbem ingressuris imposterum offerendam, fabricari jussisse, loco alterius ferreæ, sibi ab Axataf Mauro sub introitum ante portas urbis oblata, qua hodie est in potestate D. Antonii Lopez de Mesa, olim autem putatur in archivio civitatis custodita fuisse. Alii verosimilius sentiunt, prædictam argenteam clavem, à Judæis fabricatam, ab Archisynagogo Hispalensi oblatam Regi fuisse: id-*

que









DIOCEBERRA  
REVERE RARA

SALVATI

ALCALDE  
MAYOR



que verosimile facit addita manubrio inscriptio Hebraica: notant autem in more Iudæis fuisse, Rege ingrediente in locum ubi Synagogam habebant, eum cum tali ceremonia excipere & simul protectionem ejus petere. Vtriusque clavis formam, qualem Zuniga exhibet, non gravabor hic etiam representare, sed paulum contractiori mensura. Nemo est qui non facile intelligat Castellanos verborum, secreto ipsius Clavis tam eleganter intextorum, sensum, DIOS ABRIRA, REY ENTRARA. Sed scripturam Hebraicam, quæ per extimam annularis manubrii orbitam est circumducta, & cum exprimi suo loco non posset, hic ad latus notatur, minus obvia est omnibus; quare eam Latine sic reddi moneo: Rex Regum aperiet, Rex universæ terræ introibit.

209 Similem ferreæ sensum subesse Arabicis Mauricæ Clavis characteribus, similiter ipsi ejus secreto intextis, ex <sup>Et ferreæ</sup> sensu peritorum ejus linguæ ait Zuniga: quod tanti non <sup>eidem tracta</sup> facio, quam quod Maurorum Hispalensium Princeps <sup>dita à</sup> Axataf, ad pedes Sancti Regis exprimi solitus cum <sup>Mauris</sup> simili forme clavi in manu, cum inde digressus pervenisset ad collem Belli-vifus dictum, ubi incipit urbis aspectus evanescere & maritima ora in conspectum venire; illacrymans exclamavit, fieri non potuisse ut urbem tam generose defensam, tanto incolarum numero constipatam, cum exercitu tam exiguo vinceret alius quam Rex Sanctus; ita scilicet implenda fuisse decreta supremi Alá, qui hoc tempore destinaverat civitatem amittendam à Mauris, multa talis eventus prognostica pridem habentibus; quemadmodum in veteri quadam memoria legisse se scribit jam supra aliquoties nominatus Zuniga num. 23, & in Annotatis ad Caput 6 litt. C, explicatum pro parte invenitur.

210 Idem in Appendice ex Gonzalvo Argote de Molina, tamquam teste oculato (floruit autem hic ante annos centum) meminuit tertiæ cujusdam Clavis, superiori seculo pariter in majori sacristia ecclesie Metropolitanæ asservate,



quam ingredienti Regi obtulerint Judæi, facultatem petentes (ut deinde ad cujusque Regis ingressum facere eis in more fuit) commorandi in sibi assignato vico: Notabilis ea est, inquit, raritate fabricæ ex omni metallo, sic ut unumquodque per se distincte appareat: secretum ejus contextum similiter ut primæ, ex litteris eadem Castellana verba utrimque legenda exhibentibus: in circulo autem annulari Hebraicis characteribus scripta verba, sic à peritis Latine reddebantur, REX REGUM INTRABIT, TOTUS MUNDUS EUM VIDEBIT.

Scyphus Regis crystallinus.

211 Denique idem Zuñiga ad an. 1252 num. 30 addit, quod etiam in Ecclesia Cathedralis thesauro servetur poculum crystallinum, auro circumornatum ac munitum, in cujus aureo labro litteris antiquis hæc legitur inscripta sententia: Dominus meus; Dominus mihi adjutor, & non timebo quid faciat mihi homo, & despiciam inimicos meos; ex quo vase creditur sanctus Rex bibere solitus.

## CAPUT XIX.

*Ferdinandi Regis extrema gesta ac pientissimus obitus.*

212 **P**osteâ victoriam suam ipse per se prosequens Rex præclarus, obtinuit Xerez, Medinam, Alcalam, Bejar, Sanctam-Mariam à portu, & Gades intra ipsum mare sitas; nec non Sanlucar de Alpechin, Arcos, Lebrixam, Rotam, Trebuxenam aliaque loca plurima, haud facile nominanda sigillatim, ac denique quidquid ad hanc partem à cis mare est regionum. \* Totos octo annos in Andalusia transegit Ferdinandus, neque amplius in Castellam rediit; eoque tempore arumnas & pericula multa sustinuit; quia quemcumque locum obsidione cinxisset, non prius fere dimittebat quam obtinuisset, quantumcumque gravem

a Post 8 annos in Andalusia actos

vem



vem ac diuturnum agonem propositum sibi videret. Vixit autem post occupatam Hispalim annis tribus & quinque mensibus; & hic finivit cum ipsa vita cursum gloriosorum suorum certaminum, quia tantus ardor ei inerat recuperandæ totius Andaluziæ, ut numquam persuaderi sibi siverit reditum in Castellam.

213 Quia autem jam obtinuerat quidquid cis mare possident Mauri, desiderabat etiam *b* transfretare, *b* ad ipsos in Africa debellandos. Jamque præcurrens *trajecturus in Africam* adventus ejus fama magnum ubique terrorem *Rex moritur.* sparserat, tum quia credebant non destiturum à proposito, quod fixum certumque ei esse dicebatur; tum quia diffidebant se posse resistere potentiæ, animo, atque fortunæ ejus. Unde complures istarum partium Toparchæ constitutum habuerunt eidem, si trajiceret, subdere sese; ut dubium nullum sit, quin vehementer etiam istic dilataturus imperium fuerit, si longior sibi vita obtigisset. Verum aliter visum Deo, vitæ ac mortis Domino; cujus dispositioni neque Rex, neque Imperator, neque alius cujuscunque conditionis homo potest resistere, & mortem ab eo decretam fugiendo declinare. Omnibus siquidem communis mors est, aliis tamen honorata illa felixque contingit, aliis infortunata atque ingloria. Nunc ergo qualem Beatus Rex Ferdinandus fortitus sit, enarret historia.

214 Mortuus est Rex inclytus Ferdinandus, post *Vitam omnibus virtutibus ornata* tot tamque heroica facinora, post tam insignes de Mauris victorias, post tantum cumulum laudis ac decoris conquistum: qui præterquam quod hominibus carus fuerit, fuit etiam dilectissimus Deo, ab eodem spatium vitæ nactus quo tanta agere pro nominis divini gloria posset in terris, & in cælis consequi coronam tam grandibus meritis debitam. Sic autem mortuus, quomodo non dicetur habuisse mortem felicem atque honoratam, quamvis Christianitati



nitati toti, per ipsum exaltatæ atque ornatae, luctuosam? Sed imprimis luxerunt eum subditi sui, quibus Regis sui tam excellens virtus præsidio simul erat & ornamento. Fuit enim exercitio virtutum heroicarum semper intentus, otiosus numquam; fortis in conflictibus, felix in progressibus, gloriosus in victoriis; liberalis & munificus erga benemeritos, præsertim viros nobiles, ecclesias, Ordines religiosos, veteranos milites, & Almogavares; conditor legum & consuetudinum optimarum, immunitatum privilegiorumque largitor, ministrator justitiæ; multa prudentia, scientia, clementia & pietate præditus; amabilis bonis, terribilis malis; custos veritatis, fidei servantissimus: & ideo Mauri, licet eum timerent, amabant tamen, quia numquam non fidelem experiebantur.

215 Fidei Christianæ exaltator præcipuus, infidelium persecutor acerrimus, mandatorum divinatorum observantissimus fuit hic Rex; ideoque sicut in omnibus actionibus suis Dei honorem & gloriam semper præ oculis habuit, quæ Dei sunt ante omnia curans; ita etiam Deus ipsum in omnibus juvit & prosperari fecit, dando ei victorias tot ac tantas de fidei nostræ sanctæ inimicis, civitatesque & oppida tam multa, tam nobilia eidem subjiciens per Hispaniam, quot & quanta in hac historia commemorantur. Denique tot ejus extiterunt virtutes, ut omnes enumerare & explicare humani vires ingenii superet.

216 Regnavit Rex Catholicus Ferdinandus triginta quinque annis, & obiit in nobilissima urbe Hispali, quam Mauris eripuerat. Quando autem sensit moriendum sibi esse, accersivit filium suum D. Philippum, electum & Archiepiscopum Hispalensem, aliosque ibidem præsentem Episcopos & Clerum universum, ac petiit præberi sibi Corpus D. N. Jesu Christi. Quod ubi inferri à Sacerdote vidit, cum humi-

concludit  
Ferdinandus anno  
Regni 35

c



humilitate profundissima volens excipere, de lecto in genua se coniecit; collumque laqueo assumpto implicans, postulatam Crucifixi imaginem ante se collocavit. Cui humillime se inclinans, ipsamque adorans, omnia figillatim Dominicæ passionis tormenta in cruce tolerata enumeravit, & crebris eam osculis devenerans, multaque cum contritione & lacrymis pectus percutiens, peccatorem se maximum fatebatur, ac delictorum veniam postulabat à Deo. Deinde protestatus est, se firmiter tenere ac credere omnes fidei Christianæ articulos, in eaque fide mori velle. Tum vero petiit Corpus Domini; quod sibi exhibitum adoravit devotissime, manus in cælum elevans, oculisque in illud defixis pronuntiavit preces aliquas, magnæ fidei atque contritionis formulam continentes; atque ita demum adoratum sanctissimum Sacramentum suscepit de manu D. Raymundi Archiepiscopi Hispalensis.

*munitus  
Viatico*

217. Hoc facto exui iussit atque auferri à se omnia Regiæ dignitatis indumenta, & cunctos liberos ad se vocari, videlicet hos, D. Alphonsum primogenitum atque heredem regnorum suorum, D. Fredericum, D. Henricum, D. Philippum, D. Emanuelem; aberant autem D. Sancius, utpote *d* Archiepiscopus; & D. Berengaria, monacha Burgis in monasterio delas Huelgas: atque hi nati fuerant ex prima uxore D. Beatrice: ex secunda vero D. Joanna adfuerunt D. Ferdinandus, D. Leonora & D. Ludovicus omnium minimus. Hos autem ubi junctim adesse vidit, una cum D. Joanna multum afflicta; primo appellavit D. Alphonsum, successorem futurum, eique benedictionem suam impertivit, deinde ceteris ex ordine liberis.

*Et convocatis liberis*

*d*

218. Coram omnibus præterea Magnatibus regni sui sermonem convertit ad Alphonsum, docens atque erudiens, qua ratione status suos regere ac gubernare deberet; injungens etiam eidem curam

*-imur.*

N 5

ger-



*primogeni-  
zoque Al-  
phonso mo-  
nita postre-  
ma relin-  
quens,*

germanorum, ad omnem virtutem educandorum, quantumque posset evehendorum ad dignitates cuique congruas in regno, atque amore fraterno complectendorum; tum ut Reginam Joannam haberet sibi commendatissimam, honoraret ut matrem, omni solatio obsequioque foveret; quod ceteris quoque liberis commendatum volebat. Denique injunxit ei, ut Regni Proceres, Nobiles & Equites omnes haberet honorifice atque munifice, & sua cuique privilegia illibata servaret: & addidit, si omnia ista adimpleret, benedictionem suam plenam super eum descensuram; sin minus, maledictionem suam exciperet; & voluit ut ipse subjiceret, Amen. Tum dixit: Fili mi, vides quomodo sis auctus opibus, subditis, possessionibus, præ quam alius ullus Rex Christianus: satage ut recte utaris omnibus; sisque bonus, tot bene agendi media nactus. Manes Dominus ejus omnis terræ, quam Regi Roderico Mauri eripuerunt: si hoc in statu, quem tibi relinquo, regnum sciveris conservare, tam bonus Rex eris atque ego; non item, si amiseris aliquid.

*cum cereo in  
manibus*

219 Cumque jam advenisset hora, qua Rex sanctus animam esset redditurus Creatori suo, conspexit Sanctorum se expectantium societatem; multumque eo visu recreatus, dedit gratias Deo: petiitque Cereum benedictum, in manibus ritu Christiano tenendum. Prius tamen quam eum apprehenderet, elevatis in cælum oculis, dixit: Domine, dedisti mihi regnum, quod non habebam; & majorem honorem atque potentiam, quam merebar: dedisti mihi quantum fuit voluntatis tuæ sanctæ: & pro his omnibus gratias tibi reddo, & resigno in manus tuas regnum, quantis potui incrementis auctum: animam quoque meam tibi offero. Tum veniam ab omnibus circumstantibus petiit, ignosci postulans, si quam eorum alicui dedisset querendæ de se causam: & illi vicissim lacrymantes orabant,



ut sibi culpas suas condonaret. Mox candelam accepit, & eam ambabus manibus in sublime efferens, <sup>pie defunctus,</sup> Domine, inquit, Jesu Christe, Redemptor mi, nudus egressus sum de ventre matris meæ, & nudus revertor in terram; suscipe, Domine, animam meam, & per merita sanctissimæ Passionis tuæ, placeat eam collocare inter servos tuos. Deinde manus cum candela demisit, & tamquam fidelis Christianus Deum patrem adoravit, jussitque ut Clerus totus recitaret litanias, elataque voce Te Deum laudamus decantaret. Denique inclinato capite & oculis clausis, animam Deo reddidit, quam inter fideles ac sanctos habeat cælestis gloria. Amen.

220 Nulla lingua poterit explicare, qui planctus, quæ lamenta fuerint per omnes regni partes, propter mortem tam sancti Regis. Quis enim umquam vidit tot matronas ac virgines celsissimi generis capillitiū ponere, lacerare genas, vocibus querulis lamentari? quis tot Infantes, Equites, Infanzones, Nobiles & Ricos-homines radere barbas, pilos vellere, in seip-  
 e  
 sos sævire? Profecto nemo super alicujus Regis morte luctum ejusmodi conspexit. Dies autem ille luctuosus fuit dies *f* Jovis, idemque trigessimus mensis *f* Maji, anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo secundo: & die tertio, videlicet sabbato, sepultum est corpus in sancta Hispalensi *g* ecclesia: ubi usque hodie habetur in maxima veneratione. Missam celebravit Archiepiscopus Hispalensis: ac deinde in laudem defuncti sermonem habuit. Rex vero Granatæ, morte ejus intellecta, jussit planctum maximum fieri per totum regnum; idque jure meritissimo, quia sub protectione atque tutela ejus securus degebat.

221 Neque solum per Castellæ atque Leonis regna, <sup>subditis, etiam Mauris deploratus.</sup> sed per universam Hispaniam mors Ferdinandi fuit lamentata, propter ipsum enim celebrabatur per universum mundum: magis adhuc exaltanda, si diutius



diutius vivere potuisset. Specialiter autem concessum ei à Deo fuit, quod eo regnante nullus annus in Hispania & præsertim in ditionibus ei subditis fuit sterilitate aut pestilentia notatus. Benedictus sit dies, quo Rex iste natus est: quandoquidem Deus ei fecerit gratiam, ut per suas sanctas actiones consequeretur tantum honorem in hoc mundo, & in altero gloriam permanentem; in qua ipsum habeat Deus cum Sanctis, sempiterna fruente beatitudine. Amen. Nobis vero concedat gratiam, ut similia opera possimus facere, quibus mereamur, partem habere in regno suo sancto, ubi est perpetua claritas & gloria infinita per æterna secula. Amen. Deo gratias.

## A N N O T A T A.

a Scilicet eis mare Oceanum, ubi omnia loca hic nominata inveniet lector in chorographica tabula Andalusie, sed cum addito ad distinctionem cognomine; puta Medina-Sidonia, Alcala de los Gazules, San-Lucar de Barrameda, quod hic de Alpechin videtur dici: ad ipsum autem Herculeum fretum versus mare mediterraneum non pertigerunt Ferdinandi victoria, sed posteris servata gloria est, tam prompti ex Africa trajectus Mauris auferendi.

b Mariana addit, quod hunc in finem In Cantabrie finibus nova & numerosior classis ædificabatur, quo tempore Regem morbi vis invasit.

Philippus non Episcopus sed Administrator Hispalens.

c Vtrum eam electionem approbare noluerit Innocentius Papa, aut ipse Philippus fuerit à sacris Ordinibus suscipendis alienior, compertum non habeo: hoc certum, quod auctores ei dent titulum Administratoris, quem utrum revera usurpaverit velle ex aliquo publico acta discere. Certum est etiam quod nunquam fuerit consecratus vel ad majores Ordines promotus: siquidem postea uxorem duxit Christianam, Regis Norvegie filiam, eo con-

silio adductam, ut Alphonso uxorem sterilem repudiaturo nuberet; sed Regina interim gravidam factam mutavit Rex consilium, & fratri virginem habendam dedit, suo apud Norvegos estimationi sic consulens.

d Si patre moriente Archiepiscopus Toletanus erat Sancius, saltem Electus (quod absque irrefragabili actorum publicorum testimonio non ausim in dubium revocare, contra hanc tam expressam auctoris coevi auctoritatem) erravit Tamajus, quando Guterii successorem Paschasium, anno 1250 ordinatum, ait supervixisse usque ad annum 1262. Obierit hic fortassis exigua ante Sanctum Regem tempore, ipso anno 1252, & hæc causa fuerit, cur filius, ad ineundam possessionem profectus, non adfuerit. Non tamen continuo ordinatus est Sancius; siquidem Franciscus Pisa, in Historia Toletana lib. 4 cap. 19, refert Privilegium, quod Era MCCXCVI, id est anno 1258, concessit Clero Toletano, ubi dicitur solum Sancius, divina providentia Toletanæ Sedis Electus, Hispaniarum Primas, & Domini Regis Cancellarius. Di-



est autem Pisa, eum obiisse anno 1268; & Quintanaduenas, in libro de Sanctis Toletanis cap. 27, ait, eum suscepisse sacros Ordines à Raymundo Archiepiscopo Hispalensi anno 1259.

e Ricus, voce Teutonica Ryk, dives. In supra memorata distributione Alphonsi Regis, Ricos-homes invenies nominatos, ante Ordenes è Fijosdalgo, id est, Nobiles: ut appareat fuisse eam appellationem non vulgaris nota & dignitatis. Vitalis Episc. Oscensis apud Cangium verbo Infancias, horum primam ac

nobiliorem speciem facit Barones vel Ricos homines: talisque fuit Raymundus ille Bonifacii, Archithalassus S. Ferdinandi supra laudatus.

f Anno siquidem 1252 Bissextili, littere Dominicales fuerunt G F.

g Nisi ante nova ecclesia molitionem scripsisset auctor, non dixisset simpliciter Ecclesiam, sed addidisset veterem: sicut neque superius, ubi de Mezquita & turri, vel minimum indicium dat nova fabrica inchoata, nedum perfecta.

## PARERGON IV.

### De Anniversario sancti Regis ex Morgado & Spinosa.

**P**ost mortem Sancti Regis, Granatensis Rex Maurus (Mahomadum Morgadus, Spinosa Alhomadam vocat) non contentus supradicta demonstratione doloris, misit annue, quoad vixit, ad diem recurrentis Anniversarii, delectos ex Equestri suorum ordine viros centum; & ad maiorem testificationem luctus, pedites ire iussit, singulos cum cereo candido, quos circum coenotaphium accensos ponerent: voluitque ad posterum transire exemplum, velut tributum. Duravit hic usus usque ad tempora Catholicorum Regum Ferdinandi & Isabellæ: sub quibus extincto penitus Granatensi Maurorum regno & urbe subacta, cessavit tributum istud, suffectusque est certus Maurorum numerus, ex ipsa urbe Hispalensi, eorum qui habitant in Regione Adarbeji (hodie Maurariam appellamus) Collationis S. Petri. Hi assistebant exequiis Regis ad Vigiliis & Missam, cum capuciis eius quem quisque eligebat coloris, apicibusque viridibus, & media super eos luna coloris item viridis.

222

Anniversarium honoratum à Mauris



dis, circumfistentes tumulo facesque in manibus albas tenentes. Postea, cum obligatio hæc eis gravis accideret, petierunt à Capitulo & impetrarunt, ut eam sibi liceret redimere annua pensione ceræ, certo pondere ad diem istum ipsorum expensis consumendæ, quemadmodum scribit facelli Regii Capellanus Christophorus Nuñez.

*quo ritu Hispali diu celebratum,*

223 Institutor Anniversarii hujus fuit filius & successor Ferdinandi Alphonsus: eoque die & præcedenti non permittebatur, ut quisquam vel officinas aperiret vel opificium exerceret consuetum: idque servatum fuit quamdiu Alphonsus supervixit. Eundem diem Legionenses & Castellani omnes, sed præsertim Andaluzii, consueverant etiam cum maxima demonstratione doloris agere; & præcipui quique regnorum illorum funebri isti officio conabantur interesse, singuli adferentes labara & insignia suarum urbium oppidorumque, cum multis facibus ex cera alba: quæ quidem labara disponebantur per ecclesiam majorem; faces vero accendebantur primo mane, & ponebantur circum sepulturæ locum, ubi ardebant die toto quia erant valde magnæ. Istud autem Anniversarium usque hodie (*inquunt Morgadus & Spinoza, prior anno MDLXXXVII, alter MDCXXXVII scribens*) cum Officio Defunctorum celebrat Capitulum sanctæ ecclesiæ majoris Hispalensis, ex particulari fundatione, cum musica & sermone ad populum, omni-que honore funebri pro anima Sancti Regis D. Ferdinandi, interveniente Capitulo Civitatis cum Audientia Regia, in die sanctissimæ Trinitatis vesperi & die sequenti: in eundemque finem construitur cœnotaphium inter duos choros; cui imposita pulvinaria auro contexta, sustinent gladium & coronam regiam: exponitur etiam eadem occasione labarum Regium, collocaturque ad pulpitem Evangelii.

224 *Hactenus illi: quæ omnia nunc saltem cessare existimo, & in angustiore & levioreque ritum mutata, postquam*



quam decrevit Apostolica Sedes Officium de Ferdinando ut Sancto recitandum, juxta Romani Breviarii <sup>absque præ-  
judicio San-  
ctitatis,</sup> formam, sicut infra dicetur. Ut tamen etiam hodie fierent, non præjudicarent certitudini acquisita à Ferdinando beatitudinis aeternæ, quam solennis iste cultus Pontificio confirmatus decreto fidelibus omnibus indubitabilem facit: sed solum esset pia ac simplex primæve institutionis observatio, non ad solatium, sed honorem animæ tam bene meriti Regis; refrigerium vero aliarum animarum, quoquomodo ipsam attinentium. Sic XXI Februarii observavimus Nivelis in Brabantia factum SS. Pippino & Idubergæ, parentibus S. Gertrudis: sic XI Maji, Malbodi in Hannonia diximus olim parentari solitum SS. Walberto & Bertiliæ, genitoribus SS. Aldegundis & Valde-trudis. Quin & in toto Sacro Premonstratensium Ordine scimus fuisse usitatum, nec nisi auctore Molano omissum, ipsius sancti fundatoris Norberti Anniversarium funebre; quod hodieque continuatur, sed pro defunctis ex eadem familia prognatis. Hoc autem ideo dixerim, ne muliebri Sanctimonialium Nivelensium atque Malbodiensium simplicitati id tribuens aliquis, ignoscendum potius quam tolerandum majoribus nostris fuisse putet istiusmodi ritum; maxime accedente hoc altero Hispalensi exemplo, quod sapientissimis Ecclesie istius Archiepiscopis & amplissimo gravissimorum virorum Capitulo numquam displicuit nec improbatum fuit, usque in nostram ætatem, qua prudentius talia omittuntur, ad præscindendam curiosis magis quam religiosis hominibus cavillandi materiam.

225 Porro ratio Anniversarii, post festum Sanctissimæ <sup>post Domini  
Trinitatis  
Trinitatis.</sup> Trinitatis celebrandi, fuit, quod dies XXX Maji, quo Sanctus Rex obiit, plerumque concurrat cum Octavis Ascensionis aut Pentecostes, quarum festivam letitiam non convenit lugubri officio funestari. Volentes ergo diem eligere numquam aut rarissime impediendum; nulla habita diei mortualis ratione, elegerunt pri-  
mam



*nam post Octavas predictas Feriam, huic officio vel ideo aptiorem, quod universalis Ecclesia, Dominicam Christo resurgenti dicatam habens, soleat Feria II recolere memoriam fidelium in Christo defunctorum, quos ejus exemplo resuscitandos credit. Inchoatur autem pridie Vesperis, scilicet post absolutum Dominice diei officium totum: & cum anno MDLXXIX facienda esset sacri Corporis apparatusissima Translatio, apte electa fuit eadem Feria, tamquam annua Sancti memorie ab antiquo dicata.*





# GLORIA POSTUMA S. FERDINANDI III

Regis Castellæ & Legionis

*Ex variis monumentis collecta*

## CAPUT I.

*Miracula post mortem ex veteri Hispanico,  
Editionis Hispalensis anni MDXXXII.*



Escio quid amplius dicere possim de gestis sancti hujus Regis in vita: post mortem vero, tot tantaque patrata miracula sunt, meritis ejus & intercessione Dominae nostræ, ut numerari nequeant. Sed propter exiguam diligentiam majorum animique remissionem, omnia fuerunt oblivioni mandata: nisi potius ea nunc voluerit ignorari Deus, quia homines hujus ætatis indigni sunt qui istis auditis salutem consequantur, propter excessum iniquitatum, quæ hodie publice patrantur in mundo. Eorum autem quæ hoc tempore claruerunt cum sciam aliqua, facta personis hodieque viventibus, ipsa ex ordine recensita audies.

*Antiquiora  
oblivioni  
data.*

1 Patronus cujusdam navis Hispalensis, qui, dum bellum cum Lusitanis<sup>a</sup> esset, multa iis damna intulerat, vicissim ipse aliique plures ab illis capti sunt; qui omnes quidem alios diris carceribus incluserunt, ubi nullam omnino lucem conspicerent, navis autem Patronum seorsim recluserunt. Id ubi rescivit uxor, Regi Ferdinando devotissima, in capellam

<sup>a</sup>  
*Captives in  
Lusitania  
mortique  
addictus,*



*oblationibus  
ab uxore  
Hispani fa-  
ctis susten-  
tatur,*

*Et agnito  
miraculo  
liberatur.*

lam ejus accessit, ad quandam imaginem, cui prædictus Rex dum viveret ipse afficiebatur: cœpitque prolixè orare Regem Ferdinandum, vellet intercedere apud Dominam nostram, ut maritus suus à tanta calamitate liberaretur: votum addens, quo se obligabat ad curandas ante prædictam imaginem triginta Missas per totidem dies, & glorioso Regi offerendum panem & vinum ceramque accensam. Primo autem die ipsaque hora, qua cœpit prima Missa, collataque sunt panis vinum & cera: maritus suus, qui tenebatur in isto tenebricoso carcere prope modum enectus fame ac siti, vidit candelam ceream coram se accendi, panemque & vinum ab uxore oblatum, eisque refocillatus est. Dum autem orationes & oblationes continuarentur Hispani, captivus quoque Olisipone simili hora & modo illuminabatur reficiebaturque. Cumque custos carceris, octavo cœpti miraculi die, cereum accensum fuisset conspicatus, suoque captivo deesse nihil animadvertet, voluit eum torquere: quapropter ille mysterium aperuit, & quid octiduo toto sibi factum fuisset manifestavit. Hæc ubi ad aures Lusitani Regis pervenerunt, veraque probata sunt, quamvis eum bene commertæ morti adjudicasset, accersivit illum, juramentumque exegit quod reversus in patriam, nuntiaret sibi quid istic pro eo factum sit. Interim nuntiatum est Hispani, mortis sententia accepta sublatum de medio hominem esse: sed non ideo pia mulier cœptum dimisit sacrificium ac votum. Vigesimo autem die ab eodem curato domum mulier rediens, ibidem invenit maritum suum, quem manu apprehensum duxit ad capellam prædicti Regis, ubi Deo & ejus gloriosæ Matri egerunt gratias ipsique glorioso Regi. Sumpta autem dierum aliquot quiete, rediit in Portugalliam, narraturus, quid absente se domi fecerit uxor.

ii Quidam propter grave crimen addictus morti,  
per



per sagittas Confraternitatis *b* excipiendæ, captivus attinebatur in turri, manicis implicitus, cum cippo ad collum & gravi ad pedes catena. Pridie vero quam ad supplicium educeretur, commendavit se huic glorioso Regi: eademque nocte, nesciens ipse quo modo, solutum se à vinculis omnibus miratus est; & sequenti mane ad capellam Beati venit, vitamque servavit meritis istius gloriosi Regis.

*b*  
Item alius  
educendus  
ad mortem.

III Cuidam devoto Dominæ nostræ ejusdemque Regis aufugerat mancipium, quod cum utrique commendasset, in eo requirendo nullam prætermisit diligentiam. Amissa deinde ejus recuperandi spe, octavo jam fugæ die currente, petiit sibi Missam dici ante imaginem Dominæ nostræ, de Conceptione ejus; orans gloriosum Regem, ut pro se dignaretur intercedere. Cumque prædictam Missam in capella Sancti de genibus audiret, post tergum respiciens, vidit adstantem fugitivum suum: qui rogatus, ubi fuisset, respondit: Hac nocte quatuordecim leucis hinc abfui asino insidens, & mane me reperi circa Hispalim.

*reducitur  
fugitivum  
mancipium,*

IV Cuidam virgini pauperi addicta in dotem erant decem millia maravedisiorum: sed eidem jam desponsæ, qui dotem promiserant, præstare eam non potuerunt: qua de causa accipere eam sponsus noluit. Ipsa vero solum sexaginta quinque maravedios habens, rogavit gloriosum Regem, ut sibi quo meliori poterat modo succurreret. Itaque paucos illos quos habebat nummos, decrevit in ejus nomine exponere sortibus, quæ Hispali duci solebant. Prima autem sors egressa est puellæ hujus & gloriosi istius Regis, quæ fuit centum duplarum Castellanarum & trium ulnarum holoserici villosi: quare qui rogabatur sponsus, necesse habuit ipse rogare: itaque celebratum matrimonium est, in quo illa Deo & Regi glorioso servivit.

*curatim  
pauperi  
puellæ,*

V Viro cuidam vacca sua vel aberrans perdita,



*redditur ab-  
ducta vacca*

vel furtim abacta erat; quam multis diebus magno cum labore requirens, nec inveniens, vovit Missam cum oblatione glorioso Regi Ferdinando. Vesperis autem venit stipem ferens pro Missa die sequenti dicenda. Eadem hora, cum laniones Hispalim inducerent animalia macello destinata, nescitur quo modo, simul omnia intransita in civitatem, hac illac dispersa sunt; vacca autem prædicta viam tenuit versus ecclesiam S. Mariæ, neque fisti à quoquam potuit, plateas & viculos multos percurrens, usque dum stetit post sepulcrum gloriosi Regis. Dominus autem ejus, egrediens à numeranda stipe, vidit continuo agnovitque vaccam suam, atque ob hoc miraculum valde laudavit Deum & gloriosum Regem.

*liberatur  
addictus  
morti.*

VI Mulieris cujusdam captivus filius, causa criminis, addictus erat morti: quia autem erat pauper-cula, accessit lacrymans ad sepulcrum Regis gloriosi, quotidie candelam offerens. Cumque sententia esset executioni mandanda, declaratus est liber absolutusque à culpa: atque ita mulier à tristitia, filius ab ignominia exempti fuerunt.

*juvatur e-  
genus sacri-  
sta.*

VII Sacristanus quidam capellæ hujus Regis, cum stipendium nimis modicum sibi præberetur quam ut eo vitam agere posset, decrevit ambire aliam majoris emolumenti sacristiam: hac autem obtenta, majori quam antea necessitate premi se sensit. Igitur in se conversus, animadvertensque exaruisse in animo suo devotionem erga gloriosum Regem; ad ejus famulatum revertit, consueto stipendio acquieturus: & mox omnes eum juvare cœperunt, sic ut necessitati suæ optime prospectum fuisse, & etiam nunc esse, fateatur.

*C  
vacuperatur  
amissum  
rosarium.*

VIII Quidam ecclesiæ Hispalensis Sceptifer cum iret accepturus gladium, quem Rex manu tenuit quando urbem intravit, ad Processionem publicam deferendum; in conferta hominum, tali die concurren-



currentium, multitudine amisit fertum globulorum precatoriorum minime contemnendi pretii. Oratione autem ad gloriosum Regem facta, dixit, quod amissam in ejus obsequio coronam eodem intercedente recepturum se speraret. Anno autem vertente, hora eadem orans ante imaginem Beati, ipsam coronam vidit in manibus cujusdam mulieris; quæ libenter illam restituit, narrans quomodo reperisset: quod ille beneficium Deo & beato Regi acceptum retulit.

ix Mulier paupercula ex *d* Palomares, roris-marini plantas venales circumducere Hispali solita per plateas, jumentum quo utebatur ad illas vehendas amiserat, una cum tortulis panis, ad familiæ suæ victum coempti: nec aliud præter ipsum jumentum habens, quo vitam sustentaret, circumibat plorans civitatem. Cujus labori comparietes aliqui, suggererunt, ut ad Regem Ferdinandum candellam ferret, ipsique bestiam commendaret. Fecit hoc die quodam sabbati, inter nonam ac decimam; orationeque completa rediens ad gradus capellæ, invenit præconio publico proclamari ubinam animal esset: atque ita quod amiserat reperit, & Deum Dominum nostrum cum sancta Virgine Maria & Rege glorioso laudavit.

x Æthiops quidam, quia mulierem conjugatam alapa percusserat, captus & accusatus de crimine fuerat; periclitabaturque ut minimum de amittenda manu, pro ratione delati compertique delicti. Promittens autem Regum Dominae, Regique Ferdinando Missam, cum cereo manus unius simulacro, paulo post liber dimissus est, absque punitio-  
ne ulla.

xi Quidam Regum *e* Modernorum satelles habebat mancipium Æthiopicum, propter facinora varia morti damnatum. Cumque ad furcam duceretur, Dominus suus commendavit ipsum Ferdinando

d  
item ju-  
mentum?

dimittitur  
manus trun-  
candus,

c  
Et servus  
furca adju-  
dicatus,



Regi glorioso; dicens, non minus suum quam ipsius servum esse. Moxque reductus in carcerem fuit, & intra paucos dies solutus à periculo mortis, quam decies eoque amplius commeritus fuerat.

*reducuntur  
fugitivi  
Mauri duo,*

xii Mulier Trianæ commorans duos habebat Mauros, matrem vero devotam huic Regi. Cum autem Mauri prædicti fugissent, seque in silvulam quamdam abdidissent, vincula omnia diruperunt. Verum statim ac mater mulieris istius cognovit ipsos disparuisse, curavit Missas aliquot prædictis Dominae nostræ & glorioso Regi dicendas: cumque se ad abitum Mauri pararent, apparuit eis vir senex, canus, & venerabilis, qui eos non prius dimisit, quam compulit ad ostium Dominae suæ se sistere; ubi agniti reductique in domum sunt, per intercessionem ipsius gloriosi Regis, qui (quantum ex imagine cognosci poterat) ipsis apparuerat, secundum confessionem ejus, cui visio talis obtigit.

*recuperatur  
amissa pe-  
cunia.*

xiii Armiger quidam, Corduba veniens, amiserat peram continentem centum nummos aureos & scyphum argenteum aliasque res multas: cui requirendæ cum multam frustra impendisset operam, monitus est, ut amissa glorioso Regi commendaret. Mox autem atque audita Missa progressus est ad gradus capellæ, certum de iis accepit indicium, & omnia recuperavit meritis hujus gloriosi Regis.

xiv Trianensis nauta duodecim Henricos-Alphonseos *f* portabat in bursula; & hac, nescio quomodo, aperta, eos amisit variis in locis per quæ transit, nunc singulos, nunc duos, aut etiam quaternos. Quos ubi deesse sibi vidit, nec proficere adhibitam in requirendo diligentiam, amissa eorundem reperiendorum spe, recurrit ad Regem Ferdinandum, ejusque honori certum Missarum numerum dicendum curavit. Moxque in variorum manibus divisim reperit quod amiserat.

xv Mulier



xv Mulier conjugata, pridem nihil de viro suo inaudiens, quasdam Missas dicendas cum oblatione curavit, & mox accepto nuntio recreata fuit. Hæc & similia alia, si essent ad longum deducenda, non possem ea cito absolvere: interim ex relatis apparet, competere huic glorioso Regi Sanctorum trium prærogativas, videlicet S. Antonii Patavini, in recuperandis amissis; S. Dominici, in solvendis captivis ac liberandis reis; S. Nicolai, in juvandis pauperibus & peregrinis g. Quapropter vehementer demiror Hispalensium ingratitude, qui novum in Ferdinando Patronum adepti talemque Advocatum, cujus sanctitatem intra tam breve tempus Deus ac Dominus noster per tot miracula manifestavit; necdum pro eo canonizando supplicationem miserunt. *Hactenus pars tertia Legendæ antiquæ, excusa in libro Flos-Sanctorum dicto, unde partem secundum Vitæ dedimus: ad recentiora transeo.*

Trium Sancto-  
rum præ-  
rogativa in  
Ferdinan-  
do.

g

## ANNOTATA.

a Inter Ferdinandum Lusitaniæ & Joannem Castellæ Reges certatum est primo cum vastatione totius Lusitaniæ: Beatrice deinde regni herede Joanni nupta, cum Ferdinandus absque prole mascula obiisset anno 1383, Lusitani, fratrem ejus notum Joannem maluerunt habere quam Castellano subijci: cum autem suum atque uxoris jus prosequeretur Castellanus, infeliciter pugnavit ad Albigarrotam an. 1386, atque ita mansit Joanni Notum regnum, Bonifacii Papæ IX indulto confirmatum.

b Confraternitas, vulgo, la sancta Hermandad de Sevilla; Agit de ea Morgadus pag. 63, propriumque Magistratum, ministros, carcerem, judicium habere indicat in casus ad se pertinentes; sed quod ejus institutum, & de quibus delictis cognoscat, nec ipse nec alius quem novimus docet.

c Ita in Summario Processuum num. 76 Latine redditur vox Hispana Pertiguero.

d Palomares, vicus trans Bæticam leuca distans Hispali.

e Mortuo Henrico IV successit anno 1474 Isabella soror, Ferdinando Aragoniæ Regi nupta. Ex hinc in plurali dicti Reges sunt, & Reges Catholici; eo quod per se haberet Isabella ut Regina diceretur, non autem acceperat à marito: qui tamen & ipse per se Rex erat. Regnarunt hi simul usque ad annum 1504, quo prior Regina obiit, superstite Rege usque ad annum 1516: utrisque successit, ex ~~matrimonio~~ Joanna & Philippo Austriaco nepos, Carolus V, postea Imperator.

f Interpres Latinus in Summario, Scuta aurea vertit.

g Coluntur S. Antonius Patavinus, 13 Junii S. Nicolaus Myræ Episcopus, 6 Decembris, &

Q 4

v. 276



nota sunt utriusque in eo genere prerogativa: qui autem hic à liberandis captivis laudatur S. Dominicus, intelligendus est Calceaten-

sis, de quo egimus 12 Maji, Castellanis notissimus ac proprius, & hujus eo in genere miracula plura ibi leges.

## CAPUT II.

Apparatus ad translationem Corporis incorrupti in novam Capellam anno MDLXXIX.

16

**O**ctavo post prenotatam in titulo Translationem anno, Hispalensis urbis historiam, ibidem Hispali & Hispanica lingua, vulgavit Alphonsus Morgadus Sacerdos, Alcantare natus, in Annotatis jam saepe nominatus: ubi lib. 4. cap. 7 argumentum nobis propositum tractat, testis fortassis omnium oculatus; sed qui multa prætermisit explicare, minutim invenienda apud Paulum Spinosa; annis quidem quinquaginta circiter post rem actam scribentem, sed ex relatione, ut videtur, olim facta. Ergo ex utroque contextam narrationem sic accipe, ut initium ex Morgado, cetera ex Spinosa potissimum accepta fuisse intelligas. Jufferat, inquit Morgadus, Rex sanctus corpus suum sepeliri in ecclesia majori Hispalensi, quam Deo & Deiparæ curaverat consecrandam: similiterque ibidem sepulti fuerant filius ejus Alphonsus Sapiens, Regina nonnullæ, pluresque Infantes: quorum corpora simul cum Reliquiis S. Leandri, duabusque staturis Dominae nostræ, & gladio atque vexillo, quibus usus Ferdinandus erat civitatem acquirens, deposita erant in Mezquita olim, deinde majori & Cathedrali ecclesia: ibique sic longo tempore manserunt, primo in una navium dictæ Mezquitæ, ubi nunc est Capella, Domicellarum dicta, in corpore novæ ecclesiæ: indeque translata sunt ad aliam recentiore ejusdem Mezquitæ navem; quæ modo pro bibliotheca est, vicina scalis. Ista naves seu capellæ secunda ac tertia, sunt ea quæ ex veteris

Mez-

In veteri capella sepultis, Regiis corporibus.

atque in alia tantisper depositis.



Mezquitæ claustro remanserunt: ad easque translata fuerunt prædicta corpora, Reliquiæ & imagines, interim dum absolveretur fabrica novæ Capellæ regalis, in capite ipsius majoris ecclesiæ.

17 Scribit autem Zuniga absolutam fuisse fabricam anno MDLXXV. Quæ de re cum monitus Rex Philippus esset, nec dubitaret quispiam quin ille mox fieri Translationem juberet; mandatum prævenientes Capellani Regii plinthe, cui imponi tumbe corporum Regiorum debebant, quales in veteri capella steterant, insculpi titulum hunc jusserunt, qui hodieque imperfectus fallaxque perseverat: Ferdinando III, cum clarissima Beatrice ejus conjugæ, & Alphonso Regi eorum filio, ex humiliori sacello translatis, anno ab æternæ salutis principio MDLXXV, curantibus Divæ Virginis Sodalibus. Verum cunctantius agente Rege, & multa interim eodem facientia ordinante per quadriennium, tandem anno MDLXXIX, die sabbato ante Dominicam sanctissimæ Trinitatis, XIII Junii, de mandato ipsius Regis, ad horam septimam vespertinam convenerunt in capellam, ubi regalia corpora collocata erant, Archiepiscopus hujus urbis, D. Christophorus de Rojas a sancte memoriæ, Regens Audientiæ Regiæ Hispalensis, & Assistens Civitatis, ad horam septimam vespertinam; præsentibus ibidem pariter Auditoribus Regiis, multisque ex Vingtiquatuor-viris & Juratis, ac nonnullis Comendatoribus Militiæ S. Jacobi, nec non variis Dominis titulatis tunc in urbe existentibus, scilicet Marchionibus Tarifæ, Alcalæ, Villæ-Manrique, Algavæ, & Del-valle; Comitibus item de Gelves & Castellani; Dux autem Alcalæ, quo minus interesset, fecit ingens qua detinebatur infirmitas. Aderat etiam ipsius sanctæ ecclesiæ Decanus, cum aliquibus Canonicis ac Rationariis, Præsidents denique & Capellani atque Custodes Regiæ Capellæ prædictæ. Coram quibus discoopertum fuit corpus S. Leandri, & duæ imagines valde antiquæ ac de-

a

an. 1579  
in novam  
transfere-  
dis,



b  
c d  
e  
dum appa-  
runt omnia,

votæ Dominæ nostræ; corpus item Sancti Regis D. Ferdinandi, & Serenissimæ Reginae D. Beatricis uxoris ejus, & Regis D. Alphonsi Sapientis filii eorum, & D. Mariæ *b* de Padilia; nec non corpora Infantium D. Alphonsi *c*, D. Petri, & D. Frederici *d* Magistri Ordinis S. Jacobi. Inspectis etiam gladio & vexillo regio, aliisque ceremoniis requisitis diligenter expletis, coram Notario Regio portaverunt prædicta corpora, ad magnificum tumulum, inter duos *e* choros ecclesiæ eo fine fabricatum, ubi illa reliquerunt nocte ista, cum quanta potuit fieri decencia & majestate. Imagines autem gloriosissimæ Virginis Dominæ nostræ, unam quidem, quæ Regum dicitur, collocarunt super ferculum suum intra capellam Regiam; alteram, quæ tota est eburnea, posuerunt super altari majori, cum corpore gloriosi Antistitis Leandri.

ipsa cariosis  
exempta  
sarcophagis,

18 Inventus est Rex Sanctus cum annulo, cujus palæ insertus erat lapis cæruleus, in uno digitorum manus dexteræ; accinctus gladio, & indutus calcaribus. Regina Beatrix ad unum pugnorum habebat armillam, contextus nigri, gemmis in orbem conspersam. Rex Alphonsus, gladio accinctus, habebat sceptrum atque coronam, cum nonnullis insigniis Imperatoriis; in pedibus quoque habebat calceos formæ vetustæ cum fibulis argenteis: notatumque fuit, frontem, ejus & caput normam communem magnitudine excedere, barbam vero aliquanto prolixiorem esse quam sit Clericalis. Sed sarcophagi, omnes præterquam unius Reginae Beatricis, adeo carioli reperti sunt, ut ceteris corporibus omnibus fuerint faciendæ novæ capsæ: quarum quæ Sancti Regis ejusque filii Alphonsi corpora excepturæ erant, coccinea interius bysso, exterius vero panno aureo fuerunt obductæ, & clavis inauratis confectæ, desuper autem extendebatur crux panni atgentei. Magistro sarcophagum placuit holoserico

cæru-



cæruleo convestire exterius, ejusdemque coloris bysso interius, cum simili, qua duæ priores arcæ ornabantur, aureæ clavaturæ limborumque ex auro & serico contextorum splendore: qui etiam ceteris sarcophagis est additus, exterius holosorico coccineo, interius bysso obductis.

*imponuntur  
novis arcis  
singula.*

19 Tribus prioribus injecta deinde sunt pallia, ex tela auro coccinea cum fimbriis ex auro sericoque concolori textis, similisque texturæ floccis. Ceteras capsas tegebant ejusdem formæ Pallia coccinea: & in medio cujusque pallii acupicta erant insignia regia, præterquam in eo quod Magistri capsam operiebat, coloris cærulei, quod Cruce Ordinis S. Jacobi cum suis conchis insigniebatur. Ordo, quo ferebantur, hic erat. Præcedebat sarcophagus continens corpus Magistri; deinde cum corporibus duorum Infantium gestabatur corpus D. Mariæ Padiliæ: postea corpora singula ex ordine sequebantur, Alphonsi, Beatricis & Ferdinandi; & hoc ultimum portabatur sub umbella speciosissima panni argentei decem ulnas lata, cujus hastilia tenebant Beneficiati ecclesiæ Metropolitanæ, ense præferente Comite de Villar Civitatis Assistente; postremo autem ferebatur Corpus S. Leandri, pone sequente Archiepiscopo & ceteris, die, ut dictum est, XIII Junii.

*Et decore  
velantur.*

*Eadem so-  
lemniter cir-  
cumferen-  
da,*

20 Tumulus eum in finem positus inter ambos choros, illud vastissimum spatium sua implebat circumferentia, in formam pyramidis assurgens, desinensque in globum qui ipsum fornicem fere attingebat. Tota autem moles ornata erat picturis, victorias gloriosorum istorum Regum & illustria gesta representantibus, artificio & decore mirabili. In his eminebant proceritatis eximiæ figuræ quatuor, eum in modum compositæ, ut licet nomina abfuisent, Sapientiam, Munificentiam, Sanctitatem & Victoriam iis referri intelligeres; & sua singulis sub-

*in unum  
pegma com-  
ponuntur*

*13 Junii*



subjecta erant hieroglyphica, cum epigrammatis cuique virtuti aptatis, & alludentibus ad eas historias, per quas demonstrabatur, sanctum Regem in omnibus illis quatuor eximium fuisse. Sapientiæ ad pedes in throno assidebat Rex Alphonsus, velut in tribunali causas dijudicans; ad aliarum vero trium pedes cernebatur Rex sanctus, hic quidem larga manu thesauros effundens; ibi comitatus Pontifice summo multisque Sanctis ac Martyribus, quibus afficiebatur devotius; alibi denique in curru triumphali, coronatus lauro, cum palma in manu: atque hæc omnia explicabantur Latinis versibus.

*pulchro ordine.*

21 Res autem tota in formam historiæ descripta fuit Regiæque Majestati oblata; sed nescio per quam socordiam periit relatio illa, æque ac instructio totius pompæ adornandæ ducendæque, quam propria manu Rex ipse conscripserat. Sic autem ordinata erant omnia, ut in pegmate primum locum teneret Magister, post ipsum consisterent tres sarcophagi Infantium atque Mariæ Padiliæ; eminentiori vero loco supra ceteras elevata conspiceretur arca sancti Regis: utrimque, sed gradu paululum humiliori, habens uxoris & filii corpora, hujus à sinistris, illius à dexteris collocata. Supra has tres arcas posita erant pulvinaria quatuor ex aureo panno: duo scilicet supra arcam Sancti Regis, sustinentes coronam auream; alia duo super singulas collaterales, totidem coronis similiter aureis sustinendis. Circum pegma vero disposita lucebat ingens copia grandium ex candida cera tædarum.

*Ad hoc pegma postridie conveniunt*

22 Excubituris nocte ista ad funebre pegma Cappellanis duodecim mandaverat Archiepiscopus, ut Psalterio recitando occuparent sese: custodiam vero commiserat delecto ad id D. Hieronymo de Montalvo, supremo satellitii urbani Præfecto, qui cum pluribus Præfectis minoribus ejusdem satellitii, aliisque ad id deputatis personis, intra ecclesiam pervigilans,



gilans, portas usque mane claufas tenuit ad horam quartam matutinam: quando primus in ecclesiam ingressus est Archiepiscopus, tum omnes qui debebant interesse processioni, seque sessum contulerunt ad loca, unicuique ordini præscripta à sua Majestate, in hunc modum. Audientia Regia in capella majori ad latus Epistolæ locum cepit, Tribunal sacri Officii ad cornu Evangelii, Magistratus civitatis cum Equitibus suis tenuerunt utrumque latus tumuli, post eundem tumulum Universitatis Doctores & Magistri confederunt. Titulares Domini, qui erant de Capitulo civitatis, cum aliis Rectoribus ejusdem etsi de Capitulo non essent, recepti sunt ad sedilia chori inter Digniores è Clero; Equites & Fratres Militarium Ordinum ad inferiora subsellia ejus chori, qui ad Archidiaconum Hispalensem pertinet; & ex adverso in choro altero, Judices Commercii Indici: omnibus autem una erat regula, ne cui vel sella particularis, vel cussinum præberetur, sed nudis scamnis æqualiter insiderent; ne durante Officio quisquam caput tegeret; ne luctum aliquis præferret in habitu.

*Magistratus  
omnes & in  
terque Cle-  
rus,*

23 Religiosi Ordines & Clerus universus distributi sunt per capellas ecclesiæ, singulis autem in manibus luxit cereus candidus libræ unius: Confraternitates vero occuparunt Studium S. Michaelis, ibique sese composuerunt, ut secundum cujusque ætatem ordinate prodirent. Intravit autem D. Hieronymus Montalvo cum suis centum bipenniferis, & tumulum pulcherrimo ordine circumsepsit. Ne cera deesset providerat Civitas, tam copiose, ut cum omnibus personis dignitatis alicujus tributum esset pro suo cuique gradu, plurima superabundaret. Quare designati sunt homines duo, qui in canistris deauratis paratos haberent cereos, cujuscumque conditionis hominibus, coeptæ pompæ superventuris, erogandos; præsertim Equitibus, qui cum Regiis corpo-

*suo singu-  
li cereo  
instructi.*

corpo-



corporibus aliquamdiu succollissent, vices suas tradituri essent aliis identidem commutandis. Provi-derat etiam Civitas fatellites quadraginta, ultra viginti ordinarios, & eos quos sancta Fraternitas adjunctura erat; qui turbam popularem compefcerent, nequid tumultus causaret immoderato spectandi & propius assistendi studio; itemque bipenniferos centum jam dictos, omnes futores atque factores: qui id muneris sibi specialiter depoposcerant, tamquam inscripti confraternitati S. Matthei, quam ipse Rex sanctus creditur instituisse.

## ANNOTATA.

a Christophorus de Rojas, Archiepiscopus Hispalensis, obiit mox anno sequenti 1580.

b Mariæ Padillæ infamem totis Hispaniis cum Petro Crudeli pellitatum, justis post Blancæ mortem nuptiis purgatum fuisse, benignior erga ejus memoriam Hispalensium opinio tenet: de qua quid sentiam, non est hoc loco mihi necessarium explicare.

Infantes in Regia capella tumultati.

c Quarenti quinam hi essent, responsum est, Alphonso XI prognatos ambos fuisse. Sed quis credat, Petro Crudeli, istius Alphonfi filio, fratrem alterum Petrum fuisse? Fuerit ergo hic Sancti Regis ex Alphonso X nepos, patri premortuus: sicut hic nominatus Alphonfus infans fuit filius Mariæ Padillæ, cui pater, successionem regni frustra destinaverat teste Mariana, quemque matri contumeliatum fuisse docet ex testamento, quo medium se inter Padillam Reginam filiamque Alphonsum, in sacello quod sua impensa extruendum curabat sepeliri mandat: quod tamen successus caruit.

d Fredericus ejusdem Alphonfi XI ex Leonora Guzmanna filius notus, anno 1342 adhuc decennis, dispensante in natalibus Pontifice, fa-

ctus Magister Ordinis, à Petro Crudeli Alphonfi filio & successore, crudelissime interemptus est an. 1358. De quo vide Historiam trium Ordinum lib. 1 cap. 27.

e Metropolitana Ecclesia, intra muros & lateralibus satella lata pedes 110 geometricos, longa 379, opere Gothico extenditur sub quintuplici fornice grandibus columnis nitro, habetq; in latitudine, præter navim mediam atque præcipuam pedum 59, alias quatuor, utrimque scilicet minores duas, pedum 40 singulas, quæ octies circum voluti seu replicati, præcurrunt per totidem intercolumnia, quinque ante & tria post transversam mediæ navis crucem; post quæ denique sequitur in capite ecclesiæ recentiori opere addita Capella Regia cum satellis ac portis lateralibus, in quibus lateralium navium prospectus terminatur. Duos ergo Choros in mediâ navis sic positos concipe, ut totum transversæ navis spatium inter utrumque chorum mediet: occupat autem uterque Chorus intercolumnia duo, ita ut primus (in quo altare majus & post altare sacristia) soli Officianti ejusque ministris servire videatur & oculo claudi; alter, qui ecclesiam ingredienti post tria intercolumnia primus occurrit, subsellia habeat



beat Canonicoꝝ & Cleri ad divinum officium concinendum. Atque hac notare juvabit, quia sapius infra mentio fit spatii inter duos Choros, quod est sub umbilico fornicis principalis istic ubi olim assurgebat augustus in quadrum ibolus, qui postea corruit nec umquam restitutus fuit, sed continuatus est fornix, per ruinam talem hians, quo fit ut supra ipsum confectum rectum aequaliter planum sit

totum quam late extenditur media ecclesia navis. Ipsam augustissimæ fabricæ ichnographiam videre qui volet, adeat librum Ferdinandi dela Torre Farsan, ubi ea erit incisa oculis exponitur ad melius concipiendam situm triumphalis machina, infra quoque in imagine proponenda, qua ex adverso portæ majoris inter hanc & chorum media stabat, secundum ecclesiæ intercolumniū occupans.

## CAPUT III.

Ordo processionalis pompæ in hac translatione servatus, & quædam eam secuta.

**Q**uomodo nunc porro tota pompa processerit, iidem qui supra auctores nobis declarant his fere verbis. Sic comparatis, uti dictum est, omnibus, processit D. Archiepiscopus, vestitus Pontificaliter, ad inchoandum Missam: quæ quoniam congruere debebat celebritati, potissimum spectanti Imaginem Dominæ nostræ & Reliquias gloriosi Pontificis Leandri, placuit de Dominica potius quam de Requiem Officium fieri. Mox ac datum initium Missæ est, cœperunt progredi ex S. Michaelis Collegio Confraternitates successive omnes, pulcherrimo ordine, cum labaris facibusque, quæ supra quindecim mille numeratæ fuerunt; tanta reverentia & decentia, ut nec minima quidem (quod alias contingere solet) fuerit inter ipsas contentio. Proxime successerunt, secundum ætatem institutionis suæ, quotquot intra & extra civitatem sunt religiosorum Ordinum cœtus, nullo prorsus excepto, adeo ut præter eos qui ad generales Processiones convenire solent, adfuerint etiam Carthusiani & Hieronymiani, tam qui in Domo Pulchri-aspectus, quam qui ad S. Isidori in campis degunt; Monachi item gloriosi Patriarchæ Benedicti,

24

Optimo ordine procedere cœperunt

Re-



Religiosi sanctissimæ Trinitatis, & sanctissimus Ordo Societatis Jesu; omnes numero mille quingenti.

*eum ferulis  
Reliquia-  
rum,*

25 Tertio loco sequebantur Religiosi & Fratres S. Jacobi, medium ferentes corpus sui Magistri, cui succollabant Equites ejusdem habitus cum suis palliis & insigniis. Tum Parochiales Cruces viginti quinque, agmen ducente Cruce Metropolitanae ecclesie, quam sequebatur & comitabatur Canonicus D. Ludovicus Pontius, in habitu Subdiaconi, cum Clero & Capellanis plus quam sexcentis, secum habentibus feretra ornatissima septem, in quibus gestabantur spectabiliores ejusdem ecclesie Reliquie, grandibus argenteis lipsantheccis inclusæ, cum candelabris ad singulos angulos argenteis cereisque ardentibus, succollantibus ad singula feretra Capellanis quatuor, Dalmaticas pretiosas indutis.

*corpore  
S. Leandri,*

26 His proximi gradiebantur primum Capellani & Vicenarii ipsius ecclesie, tum Universitas Beneficiatorum Parochialium cum suo Abbate, deinde Canonici S. Salvatoris, ac denique Capitulares ipsi, omnes chorales cappas albas induti: inter quos portabatur ornatissimum feretrum, cum arca in modum tumbæ composita, pallioque pretioso instrata, continente corpus S. Leandri; & desuper grandem ejusdem ex argento statuam, ad humanæ mensuræ modum, cui caput Sancti includebatur: quod quidem feretrum sub umbella speciosa deportabatur à Beneficiatis. Post hanc arcam ferebatur Deiparæ parva imago eburnea, quæ fuerat in capsula Sancti Regis inventa: ferebatur autem perquam devote & reverentur inter manus Rationarii. Ab hac, intervallo modico gestabatur in grandi feretro imago ejusdem Deiparæ, à Regibus cognominata, induta vestem conspersam monilibus pretiosissimis, & habens in capite coronam auream, quæ ipsiusmet Sancti Regis fuerat, sub umbella argenteis hastilibus quatuor sustentis.

*item Ma-  
rianis ima-  
ginibus  
duabus,*



sustentata, tota holoserici rubei, opere phrygionico acupicti, cum insignibus ecclesiæ: ipsam vero imaginem gestabant humeris Regii Capellani capellæ ipsius.

27 Tum succedebant Dignitates ecclesiæ, cappas *has sequitur* & mitras induti, interque eos Crux Archiepiscopa- *Archiepiscopus* lis, pone sequente Archiepiscopo in Pontificalibus, *pus,* & cum eo Clerus atque Capitulum. Post hos ibat *Inquisitio* sanctæ Inquisitionis Tribunal, ipsi scilicet Inquisito- res, eorumque Advocatus Fiscalis & Satellitiū sum- mus Præfectus, Secretarii ac Judices Fisci cum cete- *Universitas,* ris Officialibus; Universitas Doctorum ac Magistro- rum, in forma consueta, cum Bedellis argenteas *Magistra-* clavas gestantibus: tum Prior & Consules Domus *tus,* Contractuum, Judicesque & ministri eodem spe- ctantes; ac postremo omnium, Capitulum ejusdem civitatis cum Nobilioribus atque Equitibus, omnes cum facibus ardentibus, precedentibus eosdem Scep- trigeris suis, atque post eos Juratis: simulque pro- cedebant symphoniaci publici, sub directione Vexilli- feri Majoris: atque inter hos portabantur corpora duorum Infantium & Mariæ Padiliæ, deinde corpus Alphonsi Regis, ac denique matris ejus Reginae Bea- tricis, succollantibus viginti quatuor ex Equestri or- dine nobilibus viris.

28 Vexillum postea Regium, cum quo hæc civi- *cum vexil-* tas recepta à Mauris est, efferebat D. Joannes de *lo,* Sandoval, frater Marchionis Deniæ & Archiepisco- pi consobrinus, vestitus habitu ex acupictura argen- tea, & stipatus clavigeris quatuor, sagum rubeum argenteis laminis ad humeros tectum gestantibus. Mox succedebat prænominatus Civitatis Assistens D. *gladio,* Comes Villariensis, efferens sancti Regis gladium, inter quatuor Feciales seu Reges-armorum, suæ pro- fessionis habitum indutos. Postremo omnium fere- batur à Titularibus Dominis corpus sancti Regis, umbellam gestantibus eorumdem filiis fratribusve, & *sub-*



*Corpore  
S. Ferdi-  
nandi;*

subsequente Audientia regia, sic ut agmen claude-  
ret illius Regens: de post cuius tergum usque ad  
corpus Magistri, longo utrimque ordine, tegebant  
pompa & arcebant turbam satellites Justitiæ ac  
Fraternitatis; nec deerant certis locis admixti tubi-  
cines musicaque omnis generis instrumenta, cum  
cantoribus & symphoniacis.

*per plateas  
speciose or-  
natas.*

29 Hunc in modum ducta est pompa per omnes  
illas plateas, per quas solet in festo Corporis Christi  
sanctissimum Sacramentum circumgestari; fuerunt-  
que illæ die isto quam opulentissime exornatæ, dis-  
positis etiam per opportuna loca triumphalibus ar-  
cubus novæ ac curiosæ inventionis. Cumque ad ec-  
clesiam majorem, eo quo exierat ordine, redivisset  
processio; rursus in suo pegmate collocata sunt cor-  
pora, eo quo nocte præcedenti steterant situ; ima-  
gines vero in capella; Reliquiæ autem ceteræ rela-  
tæ sunt ad conditoria sua. Ab eodemque die & ho-  
ra vesperarum, usque in diem Lunæ sequentem, pul-  
satæ sunt viginti quatuor turris majoris campanæ, ad  
oblectamentum aurium singulare, propter harmo-  
nicam earum inter se consonantiam: atque ita fini-  
ta est diei istius festivitas.

*Coram iis-  
dem, 15 Iu-  
nii eodem  
reversis,*

30 Postero mane die xv Junii, redierunt ad ec-  
clesiam Tribunal Inquisitionis, Magistratus Civitatis,  
Audientia Regia, Contractationis Curia, Titulares  
Domini, omnes lugubribus induti: quos mox secu-  
ta Universitas est, Equitesque ac Fratres S. Jacobi,  
ingressi per Portam ecclesiæ quæ Pieta cognomina-  
tur, per quam etiam egressa ingressaque pridie pro-  
cessio fuerat. Venerunt autem ad eam præcise ho-  
ram, qua expectabantur ab Archiepiscopo & Capi-  
tulo, & eadem quæ pridie loca occuparunt. Ingres-  
sus etiam cum suis centum bipenniferis Præfectus  
major Satellitii, eosdem circum pegma disposuit.  
Tum apertæ valvæ omnes sunt, & populo concur-  
renti permissus accessus ad ecclesiam. Adfuerunt  
etiam



etiam, sicut antea, religiosi Ordines, seque partiti sunt per assignatas cuique capellas, ubi singuli recitarunt Officium defunctorum cum Missa, ceram sicut antea præbente Civitate: in choro autem symphoniaci omnes exorfi quam solennissime sunt idem Officium, Missam de Requiem Pontifaciliter canente Archiepiscopo: secutaque est oratio, quam pronuntiavit insignis concionator ex Ordine S. Dominici P. Mag. Joannes de Spinosa.

3: Tum processionaliter egrediens Capitulum, cum cereis ardentibus circuivit per templum, secum ferens imagines Deiparæ & corpus gloriosi Præsulis Isidori, subsequente eos Archiepiscopo; cui successerunt Inquisitionis sacræ, Universitatis, Contractationis, & Civitatis Officiales primarii superius expressi. Post Juratos autem ferebatur vexillum Civitatis à D. Ferdinando de Solís: deinde Equites S. Jacobi sustulerunt corpus sui Magistri, Viginti-quatuor-viris aliisque nobilibus alia Regalia corpora similiter accipientibus. Sequebatur Assistens Hispâlen-  
Et corpora inferuntur in novam capellam;

sis cum gladio, & D. Joannes de Sandoval cum vexillo Regio, & Proceres titulares cum corpore sancti Regis, pompam claudente Audientia Regia. Ita deventum est ad capellam Regiam, super cujus principem aram collocatæ sunt imagines Beatissimæ Virginis cum corpore S. Leandri; atque ad ejusdem aræ utrumque latus, quatuor corpora, Infantium scilicet, Mariæ Padiliæ, & Magistri, infra duos arcus, ad eum finem fabricatos, & divite panno convestitos. Ad gradus altaris stabat marmoreus tumulus, panno aureo instratus: intra quem collocata sunt corpora sancti Regis, Reginae Beatricis, & filii eorum Alphonsi; apertis tamen prius capsis, ut ea sub cautione publicæ fidei, manu Notariali mox signatæ, Comes Assistens traderet Capellano Majori: cui etiam, sub similis fidei testimonio authentico, sanctus Gladius traditus est. Quibus peractis sympho-



niaci extulerunt Responsorium, & Archiepiscopus subjecit orationem pro Defunctis.

corpus autē  
S. Ferdin.  
di in mar-  
moreum  
tumulum,  
pariter  
translatum.

32 *Hactenus breviori relatione Morgadus, prolixiori Spinosa; tumulus autem ille marmoreus, in quo una cum sancti Regis corpore, usque dum propria tumbæ conficerentur, posita sunt Beatricis atque Alphonsi corpora, venerabilia illa quidem, haud tamen religioso Sanctorum cultu prosequenda, non erat novus; sed idem ille antiquus, in quo ante jacuerat Sancti Regis corpus, in quatuor lateribus inscriptum habens Epitaphium, totidem linguis, Latina scilicet, Arabica, Hebraica & Castellana: errant enim qui Arabicas litteras pro Græcis acceperunt. Epitaphii illius tenor Latinus talis à Zuniga exhibetur: Hic jacet Illustrissimus Rex Ferrandus, Castellæ, Toleti, Legionis, Galleciæ, Sevilię, Cordubę, Jaëni, constantissimus, justissimus, strenuissimus, decentissimus, liberalissimus; in timore & servitio Dei efficacissimus: qui contrivit & exterminavit penitus hostium suorum proterviam, qui sublimavit & exaltavit omnes amicos suos, qui civitatem Hispalensem (quę caput est & metropolis totius Hispanię) de manibus eripuit Paganorum, & cultui restituit Christiano: ubi solvens nature debitum transmigravit, ultima die Maji, anno ab Incarnatione Domini MD.CC.LII.*

ejus epita-  
phium,

& titulus  
jam inde ab  
an. 1575  
paratus.

33 *Capella nova, fabricata in capite totius ecclesię, inter Sanctorum Petri & Pauli collateralia sacella, descriptionem architectonicam legere qui volet, Zunigam adeat, minutim singula explicantem ad an. 1575, quo cœptum est hujus Translationis negotium tractari, & adeo certo absolvendum sperabatur, ut jam tum fuerit sculptus hic titulus: Ferdinando III, cum clarissima Beatrice ejus conjugę, & Alphonso Regi eorum filio, ex humiliori sacello translatis, anno ab eterne salutis exordio MDLXXV, curantibus Divę Virginis Sodalibus. Sed variis intervenientibus causis differenda Translatio fuit, nec ante prenotatum annum MDLXXIX res peragi potuit; conclusa autem illa est per authenticum Actum restitutionis facta*



facta per Comitem Assistentem, de Corporibus & aliis omnibus sibi ab ecclesia conceditis: quod instrumentum totum describit Zuniga pag. 557 & sequentibus.

34. Postmodum, sed non exprimitur quando, corpora Beatricis & Alphonsi, collocata sunt intra proprias tum-<sup>Seperatim</sup>bas ad utrumque Regis Sancti latus; sic tamen ut hujus<sup>postea post-</sup>tumulus illorum tumulis eminentior esset; itaque manserunt totis centum annis, usque dum anno MDCLXXIX, de mandato sue Majestatis, translata fuerunt intra duos loculos, ad latus capelle regie excavatos: ubi nova eis epitaphia, litteris ex aere fufis, super marmoram tabulam posita sunt, cum propriis super unoquoque coronis, Imperiali super Alphonsi, Regia supra Beatricis tumulo. Reliqua (uti mihi responsum a Deputatis Capitularibus est) jam inde à principio fuerunt, suntque etiam nunc, à sacro S. Ferdinandi tumulo remota notabili intervallo, intra Pantheon, quod appellant regale, ad quod per porticus quasdam intratur; ita ut nec minima quidem apparentia sit, quod alius iis habitus honor sit quam pure civilis & regis personis conveniens.

35. Postquam autem duo, quae supra dixi, Regia corpora longius remota fuerunt ab eo, cui soli religiosior honor debebatur; supra ipsam hujus tumbam erectum est conopæum<sup>novus cultus</sup>panni aurei, cum imagine sculpta; per quam intelligeretur,<sup>tumba san-</sup>ejus quem ipsa representabat ibi corpus esse: adnititurque<sup>cti Regis</sup> altari, ad quod dicuntur Missae votivae de Sancto. Iamque<sup>additur:</sup> ex mandato sue Majestatis per varios Commissarios pluries tractatum est, de modo collocandi ipsum sanctum corpus multo propius ad Imaginem Deiparæ, quam vocant Regum: resque eo hodie adducta est (quemadmodum huc scri-<sup>nunc para-</sup>bebatur ex parte Capituli mense Novembri anni MDC-<sup>tur eidem</sup>LXXXI) ut propediem discernenda videatur constructio ar-<sup>capsa ar-</sup>gentæ capse, ponendæ supra altare Domine nostræ Regum dictæ, ad cujus pedes semper optavit Sanctus confestere. Novissime autem negotium istud commissum fuit Regenti Audientie Regie civitatis Hispalensis, ut quam primum executioni mandetur: & hunc in finem Majestas



*sua Regia designavit quedam jura civitatis predictæ, ne quam decentissime transigantur omnia; remanente nihilominus juxta ipsum sepulcrum altari, quod diximus, cum Statua Sancti. Cum vero hæc parata fuerint, occasio dabitur novæ solennitati, post eam quæ curata fuit, cum primum anno MDCLXXI sancti Regis festum, tot seculorum usis probatum, præhabita Sedis Apostolicæ sententia, instauratum fuit, sicut infra pluribus dicendum veniet.*

## CAPUT IV.

**Miracula recentiora ex Summario Processuum Romæ impresso: ac primum in Gabriele Perez ejusque familia.**

36  
Ad causam  
canoniza-  
tionis hæc  
etate agi  
ceptam.

**S**criptorem antiquum miraculorum, Capite primo re-  
latorum, audivimus expostulantem de Hispalensium  
ingratitude, quod novum in Ferdinando Pa-  
tronum nacti talemque Advocatum, necdum  
pro eo canonizando supplicationem misissent:  
Hæc cum vulgari lingua in libro *Flos-Sanctorum* dicto  
passim ab omnibus legerentur, non potuerunt non acriter  
pungere devotos ac generosos animos; effectu tamen suo ca-  
ruit diu stimulus iste, & primo negotium hoc etate nostra  
curari cepit, regnante Philippo IV Hispaniarum Rege, &  
Urbano VIII Apostolicam Sedem obtinente; sub quo Al-  
exander Mansonius Advocatus, anno MDCXXXVIII Ro-  
mæ curavit imprimendum supplicem libellum oblatum E-  
minentissimis ac Reverendissimis DD. Cardinalibus sacra  
Congregationis Rituum, Proponente Antonio Card.  
Barberino, instante Serenissimo Rege Catholico, in  
causa Canonizationis servi Dei, gloriosissimi, invi-  
sissimi ac sancti Regis Ferdinandi III, Regis Castel-  
læ & Legionis, eadem plane formâ, qua solent confici  
Relationes Auditorum sacrae Rote, quales sæpe in aliis si-  
milibus causis allegavimus, cum Summario Processus.

Hoc



Hoc libello plene continetur quidquid eatenus actum fuit; allegatis autem, quæ supra retulimus ex Legenda, miraculis antiquioribus, additur, quod omnipotens Deus de recenti operari dignatus fuit alia quinque miracula, quæ probantur ex Processu Apostolico, facto in civitate Hispalensi; & quod multa alia miracula constant ex Processu ordinario, quæ pro adminiculo dantur in præcitato Summario num. LXXVII. Hæc autem verbotenus accipe, ipsis (qua licebit) Summarii verbis Latinis, aut (ubi ea deerunt) ex Italico Latine redditis (Italice enim placuit Romæ exhibenda legere, quæ Hispance excepta fuerant) ac primum quatuor potiora.

37 Hispali die xxv mensis Februarii MDCXXXI, coram Judicibus Apostolicis, existentibus in loco & hora audientiæ, D. Juratus Felix Escudero de Spinosa, nomine suorum principalium, pro informatione presentavit in testem Gabrielem Perez, incolam dicte civitatis: qui i, monitus fuit de gravitate perjurii, præcipue in similibus causis canonizationum, velut est ista circa quam examinari debet: ii, interrogatus de nomine, cognomine, patria, etate, parentibus & officio quod habet: & an sit dives vel pauper, & cujus sumptibus vivat: iii, an fuerit confessus & communicatus, & à quo tempore, à quo Sacerdote & in quâ ecclesia: iv, an accusatus fuerit de aliquo crimine, qua de causa & coram quo iudice, & an fuerit condemnatus vel liberatus, vel hætenus causa pendeat: v, an aliquo tempore fuerit nominatus publice seu denunciatus pro excommunicato, & pro qua causa, & an talis adhuc existat: vi, an fuerit instructus ab aliqua persona, quomodo & circa quæ; & quis eum instruxerit; & an fuerit ei datum, promissum seu condonatum aliquid, vel speret sibi dari, vel aliquam commoditatem consequi pro huiusmodi examine: vii, quomodo venit ad testificandum, an fuerit vocatus & requisitus, & quæ causa eum movit venire ad hunc locum.

Indices Apostolici, an. 1631 deligati.

post interrogaciones pravias,

Ad hæc



*admissio ad  
testandum  
Gabriele  
Perez,*

*hæc omnia cum ille congrue respondisset, & per Dominos  
judices ab eo receptum fuisset juramentum, per Deum  
Dominum nostrum, & per signum Crucis, quod fe-  
cit digitis suæ manus dexteræ super libro Missali:  
deinde requisitus, quid possit declarare de vita & mi-  
raculis servi Dei Regis Ferdinandi; respondit, quod  
recordatur, anno MDCXXVII fecisse se quandam decla-  
rationem unius miraculi, quam legi petebat. Et sta-  
tim mandatum fuit in summariis informationibus,  
quæ fuerunt compulsatæ, perquirere dictam decla-  
rationem: & perquisita fuit & inventa tenoris se-  
quentis.*

*audiunt le-  
gi ejus de-  
clarationē;*

38 Hispali die xxiii mensis Maji MDCXXVII, cum ego  
infra-scriptus Notarius dederim extremam Unctio-  
nem in mea parochia S. Marinæ, cuidam viro qui  
dixit vocari Gabriel Perez Coramarius, die sabbathi  
octava præsentis mensis; eique consilium dederim  
ut se commendaret sancto Regi D. Ferdinando, qui  
sanitatem pro eo obtineret: & cum scirem ipsum  
jam sanum esse, me contuli ad domum suam, ac  
ab eo recepi juramentum juxta formam juris, ut de-  
clararet quidquid evenerat sub onere, de quo pro-  
miserat dicere veritatem. Et interrogatus quomodo  
sanatus esset à sua infirmitate, dixit, quod die quo-  
dam mensis Aprilis proxime præteriti, ascendens  
quemdam lectum ligneum, posuerit pedem super  
tabulam unam: qua rupta, cum formidaret sibi cruris  
lædere, quanta potuit adhibita vi foras ejecit cor-  
pus, longe extra lectum, tam gravi casu, ut aliena-  
tus à sensibus habuerit pessime affectum brachium,  
& corpus totum quasi contritum. Idcirco colloca-  
tus in lecto, sequenti die surrexit ab eo, & diebus  
aliquot consequenter ambulavit; donec putrefacto,  
qui per corpus erat diffusus, sanguine, cœpit veluti  
suffocari; ac denique in gravem decidit infirmita-  
tem: à qua ut curaretur vocari jussit Sebastianum  
de la Torre, Magistrum in parochia S. Romani, eo  
quod

*quomodo ex  
casu pericli-  
tans,*



quod ipsum nosset hominem, non ætatis minus quam experientiæ magnæ, ac famæ in morbis curandis optimæ. Hic autem cum multa infirmo applicasset remedia, jussit ut quam citissime ei darentur Sacramenta, prout factum est die Sabbathi, die VIII mensis præsentis.

39 Recepta autem extrema Unctione, cum monitus esset ut se commendaret sancto Regi D. Ferdinando, ingressus est ad eum Eques quidam, quem audivit appellari Juratum Felicem Escudero. Hic autem dixit ei, quod, si ex toto corde se commendaret sancto Regi, promittebat ei liberum ipsum futurum proximo die Mercurii, addens ut juberet etiam Missam aliquam dici. Tum ipse deponens se commendavit statim Sancto, itemque ipsa nocte, propter graves dolores: ubi autem illuxit, primo mane generum suum misit, ad curandam Missam in capella Regia: atque ex ea hora evidenter cognovit melius se habere. Cum autem ad visitandum venisset D. Sebastianus de la Torre, admiratus est, videns in eo tantam mutationem, & depulsum omne vitæ periculum; quæsitque, ecqua diligentia usus ad id esset. Narravit infirmus quod contigerat, & quomodo se commendarat Sancto Regi, qui sibi à Deo sanitatem impetraret. Et ego, inquit medicus, ita futurum credo. Processit ergo valetudo in melius, usque ad diem XXII mensis, qui Mercurii erat; quando ita confirmatum se sensit Gabriel, ut (si uxor liberique permisissent) egressurus fuerit ad atrium domus suæ: ipsisque id deprecantibus propter debilitatem, surrexit nihilominus de lecto, atque intra cubiculum, ubi infirmus jacuerat sedit, in sella; itaque perrexit quotidie surgere usque hodie, quo præsentem declarationem facit, estque validus ac robustus quantum sua grandis ætas patitur, & morbi quem sustinuit magnitudo. Quod autem dixit, tenuit tenetque pro miraculo, sibi concesso propter

*seque Sancto commenda-  
dans,*

*postero die  
sanari cœ-  
perit.*



devotionem quam monstravit erga sanctum Regem ; idemque senserunt quotquot factum sciverunt. Et hoc dixit esse verum per juramentum præstitum, & esse ætatis plusquam sexaginta sex annorum : & non subscripsit, quia dixit nescire. Fuit sibi lecta ejus depositio, & eam ratificavit Joannes de Pineda, coram me Baccalaureo de Robles Notario Apostolico.

*Quod iterum declaravit :*

*affirmans etiam filiam puerperam*

*Et nepotem in simili articulo adjutores :*

40 Et cum ei lecta fuisset atque ostensa d. declaratio, dixit quod recognoscebat & recognovit per suum dictum & declarationem eam quæ sibi ostensa fuit; & illam dixit & declaravit, prout & quemadmodum in illa scriptum est. . . . . Et quod ulterius, cum esset gravida quædam ipsius declarantis filia, conjuncta Didaco d'Avila, auri-ductori & argentifabro hujus civitatis, suavit præd. genero suo, ut quod paritura erat uxor sua sancto Regi commendaret: quod fecit, dicens, si masculus ederetur, ponendum ei nomen Ferdinandi. Peperit autem paulo post mulier perquam feliciter ac facile, nominatusque est infans Ferdinandus, sicut voverat pater. Puer vero cum esset unius ac dimidii mensis, coepit adeo graviter infirmari, ut per novemdecim continuos dies lac nullum suxerit, sed gravissimos dolores pateretur, quantum quidem exterius cognosci poterat: capite enim manibusque ac pedibus & corpore tota eos faciebat motus, qui sunt ejusmodi cruciatuum indices, videbaturque velut à maligno aliquo spiritu infestus. Quod ipse testis infantisque parentes conspicati, magna cum devotione ceperunt invocare sanctum Regem, rogantes ut sanitatem puero impetraret à Deo. Res mira! Qui totis novemdecim diebus abstinuerat à lacte, subito mammillam arripuit ac sanus fuit.

41 Atque ob hoc tam certum miraculum omnis ea familia pientissime afficitur erga sanctum Regem. Et hoc verum est per juramentum præstitum, &

non



non se subscripsit, quia dixit nescire: & Judices Apostolici subscripserunt, in quorum præsentia declaravit. Fuit sibi lecta illius depositio, & illam ratificavit.

Licentiatus Don Franciscus de Monfalve,

Licentiatus Don Didacus de Guzman.

Doctor Don Franciscus de Cassaus,

Matthæus Vasquez de Leca.

Coram me Gundifalvo della Cueva Notario.

*Similiter presentatus, interrogatus, & juratus predictus* eidem attestatur gener sua.  
 Didacus d'Avila, *gener Gabrielis, predicta omnia confirmavit, addens, foceri corpus ipsa infirmitate fuisse inflatum instar utris; & quod medicis chirurgisque de ejus sanitate desperantibus, asserentibusque non supervicturum usque mane, sub vesperam ad Ave-Maria, ministratum ei Viaticum fuerit, ac deinde sacrum Oleum; se vero ipsum Dominica mane ivisse ad curandam Missam; de filio autem suo nihil habuit quod adderet.*

## CAPUT V.

Curatus paralyticus, locustæ sublatae.

**P**redicto miraculo, sane evidentissimo, duo alia ex 43  
 eodem Summario succedant. Die . . . . . mensis Hispalensis  
 Martii MDCXXX, presentatus Christophorus Sutor, in itinere  
 Marquez, Magister calceolarius, incola civitatis Hispalensis, parochiæ S. Salvatoris in via Gallegorum; interrogatusque & juratus ut supra, dixit scire, quod à mensibus quatuor præteritis ipse & Franciscus de Enzinas, magister calceolarius ejusdem civitatis, pariter iverint ad civitatem Jaën, empturi corium Cordubense. Tertio autem itineris die substiterunt, noctem acturi in hospitio quod dicitur Dominæ Mariæ, inter hanc & civitatem prædictam via recta in Campo. Qua quidem nocte tota  
 sani



fani atque hilares fuerunt : die autem sequenti , quæ  
 erat Jovis , cum sub auroram egressuri hospitio es-  
 sent , ipse testis sensit se male dispositum ; itaque  
 conscendit mulam , in qua & mansit usque ad exi-  
 tum Villæ Turris-campi dictæ , diœcesis Jacensis : ubi  
 longe peius sibi esse sensit & absque viribus. Mula  
 autem qua vehebatur ingressa est in domum quam-  
 dam , cujus portam apertam reperit ; nec poterat  
 Testis manu sinistra , qua frenum tenebat , vim ul-  
 lam facere ad mulam inde educendam , quia totum  
 brachium ac latus illud cum sinistro crure attracta  
 erant , omnique vigore destituta. Cum ergo se vel-  
 let manu dextra juvare , supervenit præd. Francis-  
 cus de Enzinas , paulo post subsequens ; quæsivit-  
 que quid ipsi accidisset : sed non potuit ei responde-  
 re distincte , solumque confusa voce dixit , Ea-  
 mus.

*corruptus  
 paralyti,*

*desperante  
 medico*

43 Tunc Franciscus , tali in statu socium con-  
 spicatus , dixit aliquibus ibidem præsentibus , ut ho-  
 minem retinerent , ne caderet de mula , interim  
 dum ipse descendit ; & sic omnes eum deposuerunt ,  
 atque inter brachia deduxerunt in domum , ibique  
 supra pulvinaria collocarunt. Qui toto latere fini-  
 stro impeditus & attractus , nec pedem nec brachium  
 movere poterat , vultum insuper distortum habebat ,  
 credebatque sibi vitæ finem adesse : nec minus do-  
 lens eo casu Franciscus , multis demonstrabat mœ-  
 rorem suum ; sicut notabat ipse testis , qui non om-  
 nino amiserat usum sensuum ; quamvis ex quo tem-  
 pore cœpit ratione uti , non meminerit se umquam  
 in tantis fuisse angustiis , adeoque dejectum animo ,  
 quam cum se procul à domo cerneret , ita contra-  
 ctum distortumque. Interim Franciscus medicos ,  
 ad visendum ægrum ; Curatum , ad Confessionem  
 audiendam , accersiri jussit : statimque ex prioribus  
 unus adfuit , medicus vel chirurgus , qui explorato  
 pulsu , malignæ cujusdam auræ afflatum hunc esse  
 dixit,



dixit, cui idoneum nullum remedium ad manum esset, proinde videbatur salutem infirmi desperare.

44 Tum appropinquans ei Franciscus; Eia, inquit, *sanctum* Sodalis, ex animo invoca *sanctum* Regem D. Fer- *invocat* dinandum, eique te commenda, Missam & novenam vovens, quia ipse impetrabit tibi sanitatem à Deo, atque ab omni molestia liberabit. Cui deponens, utcumque potuit, confuso linguæ sono respondit, Ita: commendo me: idque ipsum interius fecit proluxiori affectu. Dum autem pauca illa verba conatur exprimere, magna cum violentia cœpit in eo ubi positus erat loco corpus convertere, brachiumque & crus sinistrum movere, quod antea facere omnino non poterat; deinde in pedes surrexit, dicens, Eamus. Magna porro animi consolatione *Et statim* repletus, sensit totum malum continuo dissipari, *sanatus* vultu etiam in pristinum statum converso; majorisque securitatis causa confessus est ei qui advenerat Curato: qui etiam una cum D. Francisco aliisque præsentibus clamabat, Miraculum, miraculum, quod Deus operatus est per intercessionem sancti Regis Ferdinandi. Absoluta autem Confessione, dixit ipse Testis Francisco socio, quia sanctus Rex & Virgo Maria dederunt sibi sanitatem viresque magnas.

45 Cumque Franciscus curasset afferri sedem, in qua portaretur Testis ad civitatem Jaën, una solum leuca distantem à Turri-campi; noluit ipse ea uti, sed iterum ascendit in mulam suam: resque pro miraculo habita est, quia tanta mutatio, quantam diximus, non poterat naturaliter accidere, uti accidit, intra unius horæ spatium, quæ ab initio mali usque ad ejus curationem fluxit. Suum ergo iter profectus, confectoque negotio reversus Hispalim, visita- *ceptum iter* vit capellam, in qua corpus sanctum requiescit, ex- *prosequitur* indeque eidem devotissimus vivit. Quæ omnia sunt certa & vera, & ita se habuerunt modo & forma declaratis: & non subscripsit, quia dixit nescire; sed  
sub-



subscripserunt Domini Judices: qui similiter etiam in-  
 terrogarunt & audierunt D. Franciscum de Enzinas,  
 magistrum Sutorem in collatione S. Mariæ-majoris  
 in platea Francorum; qui de se ipso fassus; quod prius  
 quam urbe egrederetur successum itineris commen-  
 davit Sancto, cui multum afficitur; eadem omnia,  
 quamvis aliis verbis, explicavit, addiditque, Curatum  
 audita Confessione scripsisse miraculum & nomen  
 Sancti: Christophorum autem fuisse pleno atque  
 obeso corpore, cujus generis hominibus obveniens  
 apoplexia, soleat eos per omnem vitam contractos  
 facere. Denique in eodem itinere alia multa eve-  
 nisse sibi, quibus cognoverit quam efficax apud  
 Deum sit Sancti Regis intercessio.

cum socio  
 sibi atte-  
 stante.

46 Hispali die x mensis Martii MDCXXXI, presenta-  
 tus in testem Don Joannes Panduro, incola d. civi-  
 tatis in parochia Sanctæ Crucis . . . . interrogatus-  
 que an aliquid sciret . . . . dixit sex circiter menses  
 transisse, quod cum domi suæ esset ipse Testis, ve-  
 nerit Michael Sanchez, præfectus operarum, quas  
 ipse habet in suo quodam prædio, sito intra territo-  
 rium hujus civitatis in Vineto Tarrazanæ; duabus ab  
 urbe leucis, nuntians eodem die in vineam, olive-  
 tum, & hortum ejus irruisse infinitam multitudinem  
 locustarum: videret num quod ei malo remedium  
 nosset: nam vicinorum agros fundosque, in quibus  
 illæ substiterunt, prorsus esse consumptos. Tum ve-  
 ro se, pro magna qua erga Sanctum Regem fertur  
 devotione, nullum certius præsidium scientem, ac-  
 currisse ad capellam ubi corpus ejus in æde cathe-  
 drali sepultum jacet, eique commendasse facultates  
 suas, & Missas aliquot dicendas curasse, tum rever-  
 tisse ad sumendum prandium, moxquæ in villam  
 misisse mancipium quoddam suum, ut videret quo  
 res loco esset. Hunc vero ante vesperam revertisse  
 atque dixisse; Domine, operæ pretium tulisti Missas  
 illas curando: quæ enim in prædium irruerant locustæ,  
 sub-

Exiit in-  
 numerabi-  
 les

dicta ad  
 Sancti sepul-  
 crum Missa,

sub-



subvolantes deciderunt omnes in piscinam, & suffocatae sunt.

47 His auditis, proximo die mane abiit ipse testis, ut rem prodigiosam videret; itaque reperit ut ille dixerat. Quia autem tanta erat locustarum demersarum copia, ne ab earum putrefactione corrumpetur aer, necessarium duxit foveas facere, in quibus collectae terra obruerentur: atque in hoc laboratum est quatrduo toto; admirantibus omnibus pestem illam in ictu oculi totam fuisse sublatam, nulliusque noxae ab iis illatae vestigium apparere. Atque ita non solum hic Testis, sed omnis circum <sup>simul omnes</sup> vicinia liberata est ab eiusmodi plaga. . . . . Quae <sup>suffocantur</sup> omnia dixit scire, quia ita vidit esse & fieri, seque subscripsit una cum Dominis Judicibus: in quorum praesentia eadem omnia declaravit. *Similiter fecit praesentatus, juratus, interrogatus* Don Petrus de los Rios, incola d. civitatis in parochia Sanctae Crucis, *praesens in domo Ioannis quando Michael Sanchez triste nuntium attulit, qui se deinde ad praedium praedictum conferens, ipsas locustas, ut dictum est submersas conspexit. Eadem confirmavit praefatus Michael Sanchez, qui servit in exercitio Caporalis D. Joannis de Panduro, in possessione quam habet supradictus in Terrazana, expresse notans, mensem Augustum anni MDCXXX quo res facta sit: Piscinamque illam dicens fuisse in horto ipsius praedii, bene amplam ac spatiosam; seque mox ut illuc rediit, ibidem suffocatas locustas vidisse.*



## CAPUT VI.

Alia tria miracula ex eodem Summario.

48

**E**X Miraculis quinquaginta post mortem, recentioribus & modernis, dantur infra scripta decem tantum, brevitatis causa, cum testibus deponentibus super articulo LXVI in Processu Ordinario: P. Fr. Petrus de Piña, Ex-provincialis Ordinis S. Francisci in hac provincia, hodieque Guardianus in majori conventu S. Francisci hujus civitatis Testis XXII, dixit, quod ante sex menses, anginam passus sit adeo gravem, ut sex qui ipsum curabant Doctores medici urbis totius præcipui, Mexia, Biscardus, Ancona, Valverde, Figueroa, Muñoz, de vita infirmi desperantes, jufferint extrema ipsi ministrari Sacramenta. Atque ita in die S. Jacobi mane suscepit sanctissimum Sacramentum per modum Viatici, sequenti autem festo S. Annæ Oleum sacrum. Cum autem illi de ejus mox futura morte, tamquam re certissima, omnibus quo statu is esset quærentibus, loquerentur, tam Religiosis intra Conventum, quam pluribus secularibus per civitatem; ipsius Provinciæ Minister, qui tunc Hispali erat, commendavit funebrem orationem apparatusque exequialem P. Fr. Alphonso Venegas, Lectori primæ Theologicæ; ipseque Testis, à prædictis medicis monitus de extremo periculo, mandavit Fratribus sibi in eo morbo assistentibus, ne quemquam vel religiosum vel secularem amplius ingredi ad se permitterent, eo quod modicum istud vitæ reliquum, volebat totum cum Deo transigere.

49 Ita constitutus cum jaceret in festo S. Annæ mane, ingressus sociorum unus, nuntiavit adesse Consulem civitatis, Felicem Escudero, qui unicum solum verbum loqui ipsi volebat. Cumque ipse

ex.

Guardianus Minorum angina laborans

et jam morti proximus,



Excusaret dicens; Numquid non edixi, ne quis admitteretur, quia non est tempus loquendi cum hominibus sed cum Deo; atque hoc responsum præstolanti detulisset Frater; perstitit ille instare, quod unum solum verbum dicendum habebat, idque momenti maximi. Credens ergo infirmus aliquid dicturum quod conscientia foret, permisit eum recipi: qui ingressus, monuit ut se commendaret Sancto Regi Ferdinando, qui iis ipsis diebus sanitatem dedisset aliis æque ac ipse desperatis, Missamque in illius honorem dicendam curaret. Annuit salubria momenti infirmus cum gratiarum actione; moxque accersito ad se P. Fr. Francisco à Cruce, Vice-commissario Hierosolymitano, interrogavit eum utrum Missam celebrasset: quo annuente, quia provector jam erat dies; injunxit eidem, ut die sequenti iret celebratum ad capellam S. Mariæ-Regum, in altari ubi est corpus sive sepulcrum d. Sancti Regis, petens à Deo per merita ipsius sanitatem & vitam sibi Testi. Quod cum iste fecisset, medici post prandium revertentes adeo notabiliter melius habentem infirmum reppererunt, ut vehementer obstupuerint. Exinde proficiente quotidie in melius sanitate, perfectam paulatim eam obtinuit ipse Testis: qui nihil prius habuit, statim atque egredi è Conventu licuit, quam visitare sepulcrum Sancti Regis, cujus miraculo servatum se credebat ipse aliique, àtenta ratione morbi, eo adducti ut cum extrema Uctione muniretur, careret usu sensuum; & brevitate temporis, quo discussum extremum periculum est.

50 Quæ autem interea acciderint notatu digna, nulli melius potuerunt observasse; quam præd. P. Vice-Commissarius Hierosolymitanus, & P. Fr. Joannes Garciaz pharmacopœus ejusdem Conventus: qui dixit ipsi Deponenti; quod per multos annos, quibus functus ibidem est officio pharmacopœi & infirmarii, nullum Religiosum, qui fuerat sacro Oleo,

*monitus de  
invocando  
Sancto*

*post curatã  
ei' Missam  
convalescit;*



Medicis miraculo id  
adscribentibus.

inunctus, viderit convaluisset; ipsum autem eo adductum fuisse quinto morbo die. *His consona dixit Testis XXIV, idem cui Missa ad sepulcrum dicenda fuit commendata, particularius exprimens, quomodo* quinto morbi die, post præcipitatum Sacramentorum administrationem, ipse Testis arteriam infirmi tactu exploravit, iudicavitque eum mori; pro majori autem certitudine advocaverit præd. Fr. Joannem Garciam, hominem expertissimum & nulli medicorum sex prænominatorum inferiorem, cuius idem sensus fuerit: advenientes autem mane medicos, à se interrogatos an spes aliqua superesset, pariter omnes dixisse, quod nulla. Cumque nihilominus eorum aliqui in deliberationem adduxissent, an aperienda esset vena sub lingua, Doctorem Ancinam respondisse, non absque injuria artis adhiberi remedia corpori jam mortuo. *Huic accessit Testis XLVII, unus ex prænominatis sex Medicis, ipse scilicet Doctor Ancina, qui de sanguinis per linguam missione dixerat, id aliud non fore quam æstimationem detrahere remedio tam singulariter efficaci, ipsum applicando corpori jam mortuo, qualis erat iste P. Guardianus. Addidit etiam, ideo tantum se rediisse ad conventum post meridiem, ut sciret utrum exspirasset.*

Simili voto curatur puer moribundus,

51 Petrus de Chavarria, Testis LXXII, dixit de nepotulo sibi cognomine, annorum octo puerulo, quod ante sedecim aut septemdecim dies, decimum quartum diem conflictatus cum pestilenti ac maculosa feбри, quam Peteccias Itali, Tabardillos autem vocant Hispani, curantibus eum Doctoribus medicis Sola & Silva, & multis remediis frustra applicatis, fuerit ab eisdem derelictus pro mortuo; solumque mandarint ut sustinendæ utcumque vitæ præberent ei confortantia quædam: ac pro extremo remedio applicarent capiti ejus columbinum pullum, quem vivum aperuerant.

Quo



Quo viso & cognito, Testis ipse se contulit ad capellam S. Mariæ-Regum, commendans Sancto Regi nepotulum suum. Vesperi autem revertentes medici, in eodem quo dimiserant statu eum reppererunt: sequenti vero mane invenerunt adeo melius habentem, ut obstupuerint. Audientesque ab ipso Teste quid fecisset, miraculosam esse mutationem illam judicaverunt; atque ita proficiens semper puer, ultimo morbi termino, qui dies vigesimus primus censetur, fuit liber ab omni febre, remanente solum debilitate, à qua citra aliud remedium ullum paulatim convaluit.

52. *Idem affirmavit* Testis LXXVI, pater ipsius pueri & filius Testis prioris; addiditque, quod de sententia doctorum medicorum, ipso die quo invocatus pro eo sanctus Rex fuit ab arvo suo exhibita ei fuerit extrema Unctio: quodque postridie rediens Doctor Sola seipsum abdicaverit ab ejus cura, dicens non alia quam bono regimine opus porro esse. *Eadem dixit* Doctor Silva, qui perrexit puerum visitare, Testis LXXVII; distinctius explicans progressum morbi, quo scilicet puer, usque ad diem septimum inquietissimus & perparum dormiens, humore noxio ad caput ascendente, dormire cœpit ac delirare; undecimo autem die spes quidem aliqua data fuerit ab urina, utcumque melius cocta; sed eadem brevi iterum conturbatâ evanuerit, crescente semper periculo usque decimum quartum diem, quo & post quem facta sunt omnia supradicta.

53. D. Martinus de Zuniga, Testis xxxv, dixit, quod ante duodecim aut quindecim dies, uxor sua D. Catharina de Arellano, accedens ad conventum S. Elisabethæ hujus urbis, ut interesset velationi cujusdã sanctorum; perdidit in ipso ecclesiæ ingressu armillã auream, adamantibus quadraginta instructam; quam ingressa comperit sibi deesse, fecitque præconio publico proclamari. Cum autem totis sex diebus nullam ejus indicium adferretur, ipseque Testis esset in

uti plures  
testantur

invenitur  
amissa ar-  
millæ ada-  
mantina



oratorio suo domestico; incidit ei cogitatio ut rem amissam commendaret intercessioni Sancti Regis; quod fecit, idemque ut faceret mandavit uxori; ac die sequenti in capella Regia curavit dicendam Missam. Primo autem alterove post die, mulier quaedam, ut videbatur paupercula, armillam prædictam attulit ad D. Josepham de Zuniga, sororem ipsius Testis, dicens, quod ipsam invenerit in porta ecclesiæ, quodque eam ostenderit aurificibus; quibus pro ipsa offerentibus nongentos Julios, scrupulo sibi duxerit eam vendere, ideoque accesserit ad Sacristanam prædicti conventus; quæ conscia jacturæ factæ, ipsam ad aedes D. Josephæ direxerit, & ei dari jusserit, prout fecit; omnibus pro miraculo rem habentibus, attentis circumstantiis loci, populo confertissimi, ubi armilla exciderat; conditionis ejus, quæ ipsam retulit; & diei, quo est relata, ejusdem quo fuit Missa curata. *Paria asseruit D. Catharina Testis xxxviii, dicens ad istam ecclesiam se ivisse in comitatu prædictæ D. Josephæ, suumque maritum, intra eos quibus armilla perditam mansit dies, curavisse dicenda plura Sacra de S. Antonio Patavino, de Defunctis, & de S. Carolo Borromeo: septimo autem die, quo maritus curavit dicendum Sacrum in honorem Sancti Regis, nuntium se accepisse à D. Josepha, de ejus restitutione sibi facta, sic ut ei omnino nihil deesset.*

## CAPUT VII.

Septem reliqua ejusdem Summarii miracula:

54

*Sanatur dolor dentium tactu imaginis.*

**H**

*Is prolixius relatis in Summario, apte subjunguntur reliqua, succinctius ibidem narrata, his fere verbis: Testis cxxxi, domestica & famula in domo D. Felicis Escudero & D. Annæ de Spinosa, dixit optime se recordari, quasi hodie res ageretur, quod prædictæ D. Annæ*

ad-



advenerit gravissimus dolor dentium, qui nullam ei requiem vel somnum concedebat, diu noctuque per hebdomades tres, nihil proficientibus quibuscumque remedijs. Imo meminit, quod cum suggestum aliquando illi fuisset, ut tabaci folliculum dolorifico denti applicaret; eo in cruduisse malum, ut sensuum usum amittens, crederetur proxima esse morti. Anna autem videns sibi nihil prodesse, nocte quadam sumpsit imaginem Ferdinandi Regis, quam habebat in charta, & applicuit maxillæ ea qua dolebat parte. Statimque somno correpta dormivit usque mane, & expergiscens libera ab omni cruciatu, nihil ejusmodi postea sensit: quod ipsa Testis miraculo tribuit, propterea quod secuta liberatio sit immediate applicationem imaginis, post recitatum semel Pater & Ave. *Idem dixit alia, Testis cxxxii, similiter apud D. Annam prædictam tunc manens.*

*55* Quinto loco ponitur miraculosa sanatio Gabrielis Perez, inter quinque principaliora miracula supra memorata, inducuntur autem loquentes ipse Gabriel Perez Testis cxlv, uxor ejus Testis cxlvi, & Mag. Sebastianus de la Torre chirurgus Testis cxlvii, quorum verba ex Processu ordinario huc translata nihil attinet repetere, cum ea jam habeantur ex posteriori Processu Apostolica auctoritate facto. Pergo igitur ad sextum, de quo Hippolytus de Vergara, Testis cxlii, dixit, quod habens cruculam quamdam auream, non majorem pollice suo, sed valde sibi pretiosam, eo quod contineret particulam de ligno veræ Crucis, & die quodam anni mdcxxi existens cum uxore in prædio suo, media leuca distante Hispali, amiserit eandem: quam ubi deesse sibi sensit vehementer doluerit, totoque triduo quæri diligentissime jusserit, per octo quas ibi habebat personas domesticas. Cum autem omnis labor, domi forisque impensus, frustra esset; curavit Sacerdotum unum dici in honorem Sancti Regis Ferdinandi; ipsaque die puella quædam servilis conditionis,

Curata  
missa invenitur  
crux aurea  
perdita



tionis, intravit aream, in qua cuniculi discurrebant, & in qua tertio requisita crucula prædicta fuerat; volentique de sub uno animalium istorum tollere tegulam, mox atque illud inde desiluit, invenit cruculam quæ perierat, omnibus successum talem admirantibus: *inter quos fuerunt ipsius Hippolyti uxor, Testis CXLIII; & ancilla Testis CXLIV, eadem quæ ipsam reperit*, tota una nocte & duobus diebus sequentibus quæsitam diligentissime, eo quod Dominus suus reperienti promiserat liberalem mercedem.

*liberatur  
puerpera  
moribunda:*

56 D. Leonora Romero, Testis CI, dixit, quod ante mensem ac dimidium circiter habuerit adeo difficile puerperium, ut foetus sibi in utero mortuus fuerit, eoque adducta ipsa intra triduum sit, ut Doctor Ibañez medicus & Gregoria de Casanova obstetrix pro mortua eam habuerint. Quo in articulo cum se variis Sanctis commendasset, quædam consanguineæ ibidem præsentibus suggererunt, ut invocaret Sanctum Regem Ferdinandum: quod simul ac fecit, fuerunt etiam (sicut postea intellexit) curatæ aliquot Missæ in Capella Regia. Subitoque eiecit mortuum foetum ac plane jam tumefactum; & quæ antea gravem febrim patiebatur, fuit ab eadem omnino libera, atque intra decimum quintum à partu diem surrexit de lecto: cum omnium communi lætitia ac sensu, quod miraculo id esset adscribendum: *sicut fecerunt ipsius Deponentis mater Testis CII, quæ consilium Sancti Regis invocandi suggererat & Missas dicendas curaverat; & Soror Deponentis Testis CIII.*

57 Felix Esaudero de Espinosa, officio quod dicitur Contadoris fungens, Testis CXXIV, dixit, quod cum anno proxime præterito MDCXXVI advenissent Galeones Indicæ, ipse cum aliis pluribus, ac nominatim cum Capitaneo Joanne Nuñez de Jeroci, & Capitaneo Eugenio Delgado, & Isidoro de



de Aguilar Hispalensi, die xviii Novembris feria quarta, conscenderint lembum Averiaë, ad excipiendos prædictos Galeones. Cum autem admirantia, ad Capitaneum Eugenium Delgadum pertinens, in quo pro Admirantio erat Generalis Ferdinandus de Lofa, intrare vellet per ostium S. Lucari, principio noctis supervenit tempesta, adeo sæva ut ingredi non potuerit; ejectisque in mare anchoris quatuor cum totidem rudentibus, tribus earum disruptis, mansit navis cum una sola eaque non valde robusta; unde in maximum devenit periculum, præcipue quando defecit etiam gubernaculum. Ipsi ergo credentes navim perditam, volebant ex ea auferri argentum, quod plusquam quatuor millionum erat; sed propter sævitiam maris jungi ad galeonem naves nullæ potuerunt, quamvis tormentis pluries explosis subsidium postulassent; ii qui intus erant. Ita tota illa nox acta est, multum anxio præd. Capitaneo Eugenio Delgado, & omnibus qui discrimen intuebantur desperantibus de salute ipsius navigii. Tum vero Testis ipse, pro singulari qua fertur erga Sanctum Regem Ferdinandum devotione, & experientia favorum quos præstat invocantibus se, suavitè prædicto Capitaneo, ut ei invocato Missas aliquot polliceretur. Quod cum fecisset, coepit ponere continuo ventus, potuitque navis usque mane subsistere; quando magno quidem cum labore, sed tamen sine ullo damno, absque gubernaculo tandem periclitata, inducta in portum est: omnesque agnoverunt beneficium Sancti Regis. *Eidem beneficio fidem quoque fecerunt, qui simul adsuerunt, concordés per omnia, Testis cxxv, cxxvi & cxxvii.*

58. Licentiatus Thomas de Velasco, Portionarius sanctæ Hispalensis ecclesiæ, Testis lxxxvi, dixit, quod ante octo vel novem menses fronti suæ increverit carbunculus; quem minime malitiosum esse credens, contempsit; uti & febrim, inde sibi

*pestilens carbunculus cum febre sanatur.*



advenientem. Utrique autem medicinam aliquam faciens, cum carbunculum sanatum crederet, sensit febrim vehementer exarsisse, adeo ut amisso iudicio ne quidem potuerit Sacramenta suscipere. Cum ergo eum visitarent Doctor Nuñez & Licenciatus Ludovicus de Herrera medici Hispalenses, quibus potissimum utebatur, dixerunt eum mori; & quod altero simili, qualem tunc patiebatur, paroxismo adveniente, certo esset eripiendus è vita: quare jubebant, ut, quam primum ad suos sensus rediret infirmus, extrema ei ministrarentur. His instantibus, dixit ipsi Testi Antonius de Merlo, Portionarius Metropolitanae Hispalensis, ut se commendaret Sancto Regi Ferdinando; quod in se reversus fecit, vovens quod primam, quam dicere posset, Missam dicturus esset in Capella Regia, & pro viribus adlaboraturus ad illius Canonizationem. Placuit autem Deo, ut eodem die multo melius se habuerit; & redeuntes medici invenerunt eum fere absque febre; sequenti vero die omnino liberum; Iunde quarto vel quinto die post de lecto surrexit, crediditque sanitatem tam cito recuperatam miraculo adscribendam esse. *Suum vero testimonium eidem curationi, ut miraculose, addiderunt Thomæ frater, Testis LXXXVII, dicens rem accidisse in festo Corporis Domini; & amicus alius, qui aderat cum votum fieret, Testis centesimus.*

*Sterili mulieri filius impetratur.*

59 Hippolytus de Vergara, Testis cxlii, dixit, quod cum totis duodecim annis matrimonii sui cum D. Joanna de la Puente, unicum dumtaxat filium genuisset, isque mortuus esset; ipsa vero uxor sua iudicio medicorum & obstetricum præferret signa sterilitatis perpetuæ, ambo fuerint vehementer contristati, præ desiderio heredis obtinendi. Quia autem Testis ipse pridem erat Sancto Regi Ferdinando devotus, suggestit uxori suæ vo-



tum communiter faciendum, quod si per illius intercessionem alium sibi filium daret Deus, Ferdinandum nuncuparent, & ad promovendam Canonizationem conferrent quidquid poterant: statimque curarunt Missam dicendam in capella Regia. Nec mora, gravidata est mulier, & nono post hæc mense filium peperit, qui Ferdinandus nuncupatus etiamnum vivit. *Idem dixit D. Joanna, Testis cxliiii, addens quod post prioris filij mortem, quinque & amplius annis sine liberis manserit, Testis etiam cxliv, eadem in domo tunc habitans, subjungit, quod in puero particularia multa signa notentur, quibus appareat ipsum fuisse obtentum intercessione Sancti Regis.*

## CAPUT VIII.

Processus indicti pro Canonizatione: imagines cum diademate sculpi permixtæ.

**P**rocessus illi, ex quibus predicta miracula collecta fuerunt, confici cæperant, postquam sub die xv mensis Octobris anni mdcxxix, proponente Eminentiss. & Reverendiss. D. Antonio Barberino, vigore specialis commissionis, manu Sanctissimi D. N. Urbani Papæ viii signatæ, fuerunt à sacra Congregatione Rituum expeditæ litteræ Remissoriales & Compulsoriales, ad effectum faciendi Processus auctoritate Apostolica in genere & in specie, super virtutibus & sanctitate servi Dei ac sancti Regis Ferdinandi, nec non super miraculis à Deo eius intercessionibus operatis, uti legitur in prememorato summario. Quid porro actum in Hispania sit, sic prosequitur Zuniga ad an. 1630. Ejusmodi litteris Roma allatis, instituta desuper in Regis aula consultatio est, ex qua xxiii sequentis Januarij emanavit Responsum Regi ferendum. In hoc deputati Consultores, expositâ summâ litterarum

60  
Remissoria-  
libus Roma  
expeditis  
an. 1629.



*Et in Curia  
Regis consi-  
deratis.*

Apostolicarum, merito appendunt, quod tam Cardinalis proponens quam alij Cardinales Congregationis Rituum, culpantes incuriam præteritorum temporum, per quam prius causa non est coepta tractari, quæ ante ducentos annos debuerat confici; adeo certam habuerint illius evidentiam, ut informationes ad ejus probationem allatas permiserint Latine atque Italice imprimi, signanter prætitulando eas esse de Sancto Rege Domino Ferdinando: id quod in tali causa numquam visum fuerat, ut scilicet id ipsum in Processu assereretur, quod erat probandum.

*ad eas His-  
pali presen-  
tandas,*

61 Deinde iidem Consultores censent, prædictas Remissoriales, quoniam ad Archiepiscopum diriguntur, licet etiam dirigantur ad sex Ecclesiæ Hispalensis Dignitates (ut vocant) ea conditione ut duo ex omnibus possint in causa procedere, differendas tamen esse usque dum Hispalim reverteretur, tunc absens Archiepiscopus; interim vero committendas P. Joanni Pinedæ Societatis, à quo confectum Memoriale causam promoverat Romæ, eique injungendum ut in illius adventum præpararet omnia: idem etiam juberetur providere atque disponere, ut ejusmodi litteræ non absque solennitate aliqua & publicæ lætitiæ testificatione proferrentur. Probavit consilium sibi oblatum Rex: sed moram non ferentibus Hispalensibus ac Regi supplicantibus, ut, quoniam eorum ad quos litteræ dirigebantur satis multi aderant, pateretur eas aperiri, postulationi quoque ipsorum annuit, per epistolam xv Julij expeditam: qua, die xxiv ejusdem mensis, Capitulo recitata, per delectos ad eam Consultores, designatus solenni isti lætissimæque actioni est dies xxii Septembris, in Dominicam incidens,

62 Hac vero appellente, inter festivos campanarum sonos ac bombardarum strepitus, Marchio de



de Villa-manrique D. Melchior de Guzman, splendido cum comitatu processit versus ecclesiam, consueto ritu ac ceremonia accepturus sacrum sancti Regis Vexillum, quod post noctem (si tamen nox *solemniter* illa fuit, cui tenebras nullas indulgere luminaria, *progressus* rotâ urbe accensa) apparuit ante ædes Assistentis in *Assistens* podio explicatum, inter expansa octodecim vexilla *urbis,* militarium cohortium, pulchro & longo per fenestras ordine. Interim Ordinum omnium collecta nobilissima comitiva procedere cœpit: in qua P. Joannem Pinedam, tam bene de causa meritum, medium ducebant Don Stephanus Hurtadus de Mendoza primogenitus Assistentis & D. Ludovicus Ortizij de Zuniga Ponce de Leon & Sandoval; & Assistentem, qui portabat suspensas intra pretiosam operis phrygionii bursam Apostolicas Remissoriales, præcedebant Jurati & Rectores urbis.

63 Ducta est pompa per plateam serpentis, ad *per sex tri-* cuius ingressum stabat arcus triumphalis, à natione Lusitana magnifico apparatu erectus prope *umphales* *arcus,* carceres regios; nec quidquam huic cedebat secundus, à Flandris Germanisque curatus, qua ferularius vicus se pandit; uti nec tertius in area S. Salvatoris, sumptibus vicinorum extructus; sicut etiam ab incolentibus plateam Francorum ædificatus quartus in sua platea visebatur: huic porro quintus, ipsiusmet Francicę nationis, succedebat in platea dicta Placentinorum; ac denique sextus nationis Italicę, juxta plateam Genuensem. Ita perventum est ad unam præcipuarum *inductusque* Basilicę Cathedralis portarum in fronte illius Occidentem versus nuncupatam à S. Michaelē: ubi *in ecclesiam* *ad Iudices,* adventantes præstolabantur Capitulum & Clerus; & ab his medius sumptus Assistentis, processit ad capellam Regiam, sedentesque in ea Apostolicos Commissarios D. Franciscum de Monsalio Decanum, D. Didacum de Guzman Archidiaconum, D. Fran-



D. Franciscum de Casáos Thesaurarium, & D. Matthæum Vasquez de Leca Archidiaconum Carmonensem. Cumque Marchio de Villa-manrique Vexillum deposuisset juxta altare, Assistens in hunc modum locutus est:

*esse  
alloquitur,*

*causam  
commendat.*

64 Post singularia beneficia, quæ insignis hæc civitas divinæ Majestati accepta refert; magis specialia atque infinita sunt illa, quibus obstringitur sancto Regi Ferdinando, Domino nostro; impensa non tam ut vasallis, quam ut filiis: quia Dominus suus, paterno magis quam herili affectu complexus eandem, superavit laudem ab Homero datam cuidam Græcorum Regi, his verbis; Bonus Rex qui bene se rexit, & illis quibus imperavit felicitatis causa fuit. Etenim noster fuit Rex simul & pater: felicitas autem, quam comparavit suis, non sistitur in terra, dum ipse eam nobis præparat in cælis, quemadmodum certos nos faciunt principia suæ Canonizationis: felicitas, quam S. Ambrosius agnoscens, dixit; Optandum nobis ut Regem gloriosum, perfectum atque beatum habere possimus. Hoc votum causa est hodiernæ lætitiæ, in eo positæ, quod vestræ justitiæ curæque offeramus Apostolica rescripta; cum de zelo atque diligentia vestra secura Civitas, credat nusquam vos communibus Ordinum omnium desideriiis defuturos. Concurrunt in hac causa obligationes filiorum, vasallorum & judicum; quas uti cognoscunt omnes, ita sperant brevem felicemque expeditionem; supplicantes, ut agatis, sicut vos agere convenit, titulo justitiæ & æstimationis, ex eo accedentis, quod estis constituti Judices in ea causa, in qua gloriosissimum foret ministros esse; idque ex vi commissionis a beatissimo Patre nostro Pontifice sancto ad vos directæ, quam Hispali vobis tradit in manus.

65 His dictis accessit Joannes Guittierez Tello, Dux Urbanæ militiæ (Magistrum-campi vocant.)

*cura*



cum titulo Procuratoris ex parte Capituli functioni huic assistens; acceptamque de collo Assistantis bursam explicans, litteras Judicibus tradidit. Has omnium nomine cum suscepisset Decanus, seque cum Collegis imposito muneri responsuros pro viribus gravi oratione promississet, cantari cœpit concentu plenissimo, Te Deum laudamus. Collectam de Spiritu sancto subiecit D. Ferdinandus de Quesada Nieblensis Archidiaconus; & Vexillum Regali capellæ restituit Marchio de Villa-Manrique. Ita cum die illa discessum esset, eodem quo ventum erat ordine, simili modo omnes conveniunt iterum postridie in ecclesiam, ad solennem Missam, pro implorando divino auxilio celebrandam. Sub hac gravem & eruditum sermonem habuit D. Manuel Sarmiento de Mendoza, Canonicus Magistralis, assumpto themate, *Iustus prior accusator est sui, veniet amicus & investigabit eum.* Proverb. xviii v. xvii.

Litteras  
acceptas  
Decanus

Missaque  
de S. Spiritu  
canitur.

66 Interim Romæ non torpebat P. Bernardus de Toro, à sua Regia Majestate Agens in Curia ad hanc causam constitutus: sed licentiam obtinuit à sacra Rituum Congregatione ipsoque Pontifice curandæ imaginis, cum diademate radiisque ut Sancti, subjecto hoc lemmate: *Ferdinandus III Hispanie Rex, cognomento Sanctus, Saracenorum terror ac Religionis Catholicae propugnator.* Hujus imaginis exemplaria multa Hispalim ad varios idem Pater misit, sub data xxiv Decembris, sibi urbique gratulatus hoc optimi ominis præjudicium. Hec fere amplissime deduxit Zuniga, nos in pauca contraximus; addimus autem quod hec imago, ad mensuram dimidii exigui folii, inveniat in præfixa Summario impresso, de quo supra, in qua cataphractus Sanctus adstat, amictus paludamento Leonibus Castellisque distincto, dextra gladium, leva globum sustinens, & calum versus quasi pronuntians

Imagines  
cum diade-  
mate per-  
mittuntur.



pronuntians appicta sursum verba, Dominus mihi adiutor. Cum autem elegantio rem maioremque aliam, regali in solio exprimendam ex mea directione delineasset sculpsissetque anno MDCCLXXVII, qui tunc Antverpiæ florebat utraque in arte peritissimus Cornelius Galle, ubi etiam in recessu eminens prospicitur sanctus Rex, in conspectu Hispalensis civitatis equestri prælio Mauros profligans, dedicatoriæ epigraphen hanc subjecit: S. Ferdinandum, Regem hujus nominis tertium, barbarorum terrorem, Christianorum præsidium, patriæ propugnatorem, Illustrissimo Domino Don Ambrosio Ignatio de Spinola y Gusman, Hispalensis metropolis (quam ille à Saracenis liberavit) Archiepiscopo, Catholicæ Majestati à consiliis status &c. Cornelius Galle in hac imagine præsentem, ad patrocinium; seipsum, ad obsequium dicat, consecrat.

67 Ast ut istæ laudem mereantur ab arte ingenioque sculptoris, venerationem tamen semper majorem merebitur quam initio opelle hujus dedimus, acceptam ex libro festorum, cujus initio etiam præponitur ut vera effigies cum hujusmodi epigrammate:

pro quibus  
dedimus  
veram effi-  
giem.

Magni FERNANDI VEROS in imagine vultus

Aspicias, expressit quos tibi docta manus.

Huius Alexandri faciem qui pinxit, Apellem

Fors dedit: ast animum pingere nemo potest  
Prototypon, ubi & quale sit, lubet ex libro Festorum  
jam dicto pag. 325 explicare. Tabula est cedrina, repre-  
sentans Regem coram Deiparæ imagine genuflexum,  
in eodem quo hic exprimitur habitu, nisi quod coro-  
nam manibus teneat: quam in ectypo vides impositam  
capiti, alias istic nudo. & pro qua manibus enssem globumque  
imperiale in seruit Bartholomæus Morellus, qui proto-  
typon studuit quoad cetera imitari, ac diadema beati-  
tudinis signum, hodie illi conveniens, addidit. Re-  
gem in eadem tabula utrimque assistentes sti-  
pant

paucis mu-  
tatis accep-  
tam ex ori-  
ginali



pant personæ duæ , quarum muliebris una , vi-  
 detur Reginam Beatricem ejus sponsam ; altera  
 puerilis , tenellum tum adhuc Alfonsum filium ei-  
 dem Deiparæ adgeniculantem sistere. Huic tabulæ  
 antiquitatis & auctoritatis prærogativam ideo ju-  
 dicium commune cedit ; quia creditur ab ipsomet  
 Sancto Rege donata Confraternitati S. Matthæi,  
 cui vivens adscribi voluit , sub cura Magistrorum  
 Sartorum , qui hodie eandem tabulam conser-  
 vant in insigni conventu S. Francisci , cum tali tra-  
 ditione & scripturis authenticis. Quamvis enim  
 etiam aliæ quædam credantur veram similitudi-  
 nem continere , ac nominatim illa , quæ est in S. *pietate sub*  
 Clementis , omnibus tamen illis fidem adimit æta- *an. 1225.*  
 tis recentioris species , & diadema seu splendores  
 circumducti capiti , quod non fuisset viventi fa-  
 ctum. Porro cum *supradicta* Beatrix obierit anno MCC-  
 XXXIV, quando primogenitus ejus jam attigerat annum æ-  
 tatis XV, non videtur aberratura conjectura , quæ tabulam  
 priorem *pietate* esse suaderet circa annum Domini MCC-  
 XXV, Sancto necdum XXX ætatis ingresso.



## CAPUT IX.

Progressus negotii Romæ: & probatio casus  
excepti quoad cultum ab immemorabili.

68.

**Q**uomodo progressum deinceps in negotio Romæ sit,  
melius nos docebit impressa istic Relatio, quæ  
asseritur, quod vigore dictarum Remissorialium  
facti sunt Processus, in civitate Hispalensi,  
& in civitate Neapolis, qui fuerunt in hac  
sacra Rituum congregatione præsentati, ex decreto  
ejusdem per Illustriss. D. Protonotarium aperti, &  
successive recogniti & interpretati. Omnia autem fa-  
cta fuerunt servatis decretis ejusdem sacre Congre-  
gationis, & in omnibus citato Illustriss. D. Antonio  
Cerro Fidei Promotore, ita ut plene constet de forma  
probante dictorum Processuum. Cumque eorum ex-  
amen fuerit commissum Illustrissimis Dominis tri-  
bus sacre Rotæ Auditoribus antiquioribus, Capi-  
tulum Metropolitanæ Ecclesiæ Hispalensis, in cujus  
ecclesia & Regia capella S. Mariæ-Regum corpus d.  
Servi Dei & sancti Regis requiescit; nec non etiam  
d. Regiæ Capellæ [Capellani] ac Conventus omnes,  
omnesque Religiones, cunctaque Collegia ipsius ci-  
vitatatis, ipsaque met civitas Hispalensis; præcipue au-  
tem Serenissimus Rex Catholicus Philippus IV, ex d.  
sancto Rege Ferdinando in decimo tertio gradu de-  
scendens; maximopere cupientes deveniri ad for-  
malem Canonizationem ejusdem sancti Regis, ite-  
ratis pluries instantiis institerunt & instant pro expe-  
ditione, ut apparet ex dd. instantiis & Regiis litteris  
ab Illustriss. & Excellentiss. D. Emanuele de Moura &  
Cortereal, Marchione Castri Roderici, Magno Com-  
mendatore Ordinis Christi, Duce & Governatore  
perpetuo insularum Tertiæ, S. Georgii, Fayal & Pi-  
to, ejusdemque Catholici Regis Cubiculario, in

Lusitania

*Historicis  
Processibus  
Hispani ac  
Neapoli.*

*nomine Re-  
gis petitur,*



Lusitaniæ Regno Regionum reddituum Præfecto, & apud Sanctissimum Dominum nostrum d. Catholicæ Majestatis Oratore præsentatis; una cum Perill. D. Doctore Bernardo de Thoro, ab eodem Rege Catholico specialiter ad prosequendam causam d. Canonizationis deputato; & Perill. D. Didaco Lopez de Zunica, ab eodem Capitulo Metropolitanæ Ecclesiæ Hispalensis, cum d. D. Bernardo de Thoro, Agente pariter deputato.

69 Verum quia ob novam formam procedendi, in similibus causis præscriptam ab eadem sacra Congregatione, Remissoriæ amplius non conceduntur <sup>ut declaratur</sup> unico contextu in genere & in specie; sed prius in genere tantum; & successive, examinato Processu in genere, capitur resolutio, an ex eo sit concedenda in specie; propterea fuit ex parte d. D. Fidei-promotoris oppositum, recenti Decreto ejusdem sacrae Congregationis sancitum esse, in causis in quibus relaxatæ fuerunt Remissoriæ unico contextu in genere & in specie, antequam d. nova forma procedendi prius in genere deinde in specie esset præscripta, remittendum esse arbitrio d. sacrae Congregationis, an sit ad ulteriora procedendum, & pendente arbitrio nihil innovandum: ideo proponente <sup>sine novo processu</sup> Eminentiss. & Reverendiss. D. Cardinali Antonio Barberino, in proxima Congregatione ex parte ejusdem Serenissimi Regis instatur deveniri ad favorem declarationem arbitrii pro Processu, nedum ad ulteriora in d. causa, verum etiam ad effectualem Canonizationem d. Sancti Regis; quod videtur concedendum ex sequentibus.

70 Primo. Quia cum versemur in Dei servo & Sancto Rege antiquissimo, qui obiit anno Domini <sup>deveniri ad canonizationem posse</sup> MCCLII, & sic ab annis tercentum octoginta & ultra; & in causa antiquissima, Testes de fama deponentes plene probent, ex conclusione in jure receptissima, quam etiam secuta fuit sacra Rituum Con-



gregatio in pluribus causis Canonizationum, præcipue vero S. Hyacinthi, S. Raymundi & aliis . . . & in causa de qua agitur plures testes deponentes de fama sanctitatis d. Sancti Regis deponentes, plenissime de causa scientiæ interrogati, etiam plenissimam rationem reddiderint . . . sine dubio sumus extra omnem controversiam.

quia constat  
ab imme-  
morabili de  
titulo San-  
cti ex fama  
& libris,

71 Secundo. In hujusmodi causa concurrunt historici omnium fere nationum, qui de fama Sanctitatis ejusdem servi Dei testantur, inter ceteros autem præcipui sunt sequentes, videlicet: Gilbertus Genebrardus Episcopus Gallus, in sua Chronica anno MCCXLIV dicit infra scripta, S. Ferdinandus ab omnibus fere Hispaniæ finibus Mauros expellit: & anno MCCXLV. Magnificentiam S. Ferdinandi & S. Ludovici Regum Theologia & bonæ Artes, quæ valde elanguerant ab annis centum, vires receperunt. *In hunc modum porro numerantur, allegatis singulorum locis ubi Sanctum Ferdinandum appellant, Auctores plures quam octoginta; & additur quod idem faciant plures alii historici, Galli, Germani, Itali, Scoti, Poloni, Catalani, tam Latini quam vulgares, quorum nomina omnia recensentur per Joannem de Pineda Societatis Jesu, in suo Memoriali Vitæ d. Sancti Regis. Inter nominatos autem in hac Relatione est liber originalis in Archivio civitatis Hispalensis, qui incipit ab annis fere tercentum, in quo registrata sunt privilegia illi concessa per d. Sanctum Regem, in quo Sancti titulo nominatus est. Item Supplementum Historiæ Don Roderici Toletani Archiepiscopi Ms. cap. 103: sed non additur quousque hoc Supplementum sese extendat, unde nec de etate ejus quidquam dicere possumus, apparet tamen supponi Ms. vetus esse.*

item ex pi-  
cturis vetu-  
stis

72 Tertio. Concurrunt picturæ & sculpturæ ejusdem Servi Dei & Sancti Regis antiquissimæ, cum titulo & inscriptione Beati & Sancti: quibus inscriptionibus in antiquissimis plurimum defertur . . . quæ

vene-



veneratio & cultus publicus supra-dictus per inspirationem vox Dei appellari potest, cum sit populi Catholici Sanctos venerantis, soloque pietatis & divini honoris ductu, non alio mundano affectu & interesse moti, ut fuit consideratum in Relationibus S. Philippi Nerii, S. Isidori & aliis. Et de dictis picturis & sculpturis cum diademate & inscriptione Sancti antiquis, ultra depositiones Testium, constat plenissime ex oculari inspectione, facta per Illustriss. DD. Judices Remissoriales & Compulsoriales Apostolicos, præcipue autem de sequentibus. In capella antiqua S. Mariæ de las Quevas depicti sunt octo Sancti, ex pictura antiqua, cum diadematis & splendoribus Sanctorum, inter quos est sanctus Rex Ferdinandus. In ecclesia & monasterio S. Clementis & majori illius capella, è conspectu Regii sepulcri, adest pictura ejusdem Sancti Regis, cum diademate tamquam Sanctus. In altera ex principalibus foribus civitatis Hispalensis, nuncupata de Xerez, in medio Sanctorum Isidori & Leandri, depictus est Sanctus Rex Ferdinandus, cum diademate Sancti; & hæc omnes picturæ in pariete sunt valde antiquæ.

73 *Atque hoc modo indicantur pictura, Sanctum Regem, modo cum aliis, modo solum representantes, veteres omnes, numero undecim: authentica autem singularum inspectionum acta, à die VIII mensis Aprilis MDCXXXI usque ad VII Maji ejusdem anni, deducuntur in Summario num. 4 per duodecim paginas. Quæ autem ipsum representant cum SS. Isidoro & Leandro, ut habet tertia jam indicata, exprimunt eum in throno ad modum tabernaculi, cum diademate seu splendore & corona regali, & in læva manu globum mundi (quædam in dexterâ enssem addunt) & simul omnes elatiori eum loco ponunt, quam prædictos è lateribus consistentes Sanctos: sub plerisque autem scribitur, Sanctus Rex Don Ferdinandus.*



## CAPUT X.

Alia ejusdem cultus antiqui argumenta, in  
processu adducta.

74  
Probatio ex  
usu Missa-  
rum voti-  
parum

**Q**uarto. Concurrunt innumerabiles Missæ  
Sancti Regis, quæ celebratæ fuerunt & ce-  
lebrantur, cum publico cultu & veneratio-  
ne, ab annis fere quadringentis continuatæ  
usque ad præsens. . . . Prout etiam ab anti-  
quissimo tempore ensis Sancti Regis magna venera-  
tione defertur in publicis processionibus . . . videnti-  
bus & consentientibus Archiepiscopo & aliis mini-  
stris ecclesiasticis & secularibus. . . . Corpus etiam d.  
Sancti Regis, honorifice supra terram elevatum, ve-  
neratur; quod concedi nõ solet nisi Beatis & Sanctis. . .  
Quæ omnes juris conclusiones sine dubio procedunt  
in hujusmodi causa, in qua non solum concurrit li-  
centia Sedis Apostolicæ illiusq; consensus præsump-  
tivè, sed etiam expresse, ut liquet ex attestationibus  
summorum Pontificum, videlicet Innocentii IV, qui  
testatur Sanctum Regem in via mandatorum Domi-  
ni ambulasse; Gregorii XIII, qui confirmavit Officium  
quod recitatur in Ecclesia Toletana, in cujus Lectio-  
nibus dicitur, quod d. Sanctus Rex Ferdinandus, ob  
virtutum præstantiam Sancti cognomen fuerit adeptus:  
& idem habetur in Officio, quod recitatur in Me-  
tropolitana ecclesia Hispalensi, à Sixto V confirmato.

Et testa-  
mento fun-  
datorum,

75 Porro præter Testes relatos in Summario, circa usum  
Missarum Sancti Regis faciendarum, à tempore quod ipso-  
rum memoriam excedit, allegatur num. 4 liber protocol-  
lus memoriarum & possessionum Confraternitatis  
benedictarum animarum purgatorii, in conventu  
S. Francisci Hispalensis, in quo existit Capitulum  
dotationis factæ d. Confraternitati, cujus est tenor  
prout sequitur. Catharina Diaz de Castellisa, olim  
uxor



uxor Francisci de Avila, & sui filii, dederunt huic Confraternitati centum quadraginta ducatos de constantis in regalibus, cum onere ut singulis annis in perpetuum dicatur pro animabus supradictorum in conventu S. Francisci, in die omnium Sanctorum Vesperæ & Missa cantata cum Diaconis..... item dicantur aliæ undecim Missæ sanctarum Festivitarum sequentium, Sancti Regis Don Ferdinandi, S. Rochi, S. Petri..... prout totum constat per scripturam coram Bernardo Heredia, Scriba publico Hispalensi, sub die IV Februarii MDXC.

76 *De ense, in eodem Summario num. 6 asserunt testes, quod* ex veneratione ensis & sepulchri, *omni anno in festo S. Clementis è sepulcro & manibus Sancti Regis sumitur, deferendus in processione, idque cum ceremonia & attestatione publicæ fidei de eo restituendo. Fit autem hoc in memoriam victoriæ, quam Sanctus cum eo gladio tali die retulit de Mauris, obtenta ab iis civitate Hispalensi; & simili cum ceremonia denuo reponitur d. ensis inter manus Sancti, id est imaginis Sanctum repræsentantis ad vivum, atque ad eum finem Regio in habitu thronoque collocatæ ut dictum num. 39. Denique de sepulchri veneratione allegantur testes in Summario num. 7 quorum unus affirmat expressius, quod ad dictum sepulchrum & altare offeruntur cerei, candelæ, imagines, vestes mortuales, & tabellæ, quibus continentur vota plurium personarum, quæ per intercessionem Sancti Regis obtinuerunt gratias & favores innumeros.*

77 Quinto. Concurrit etiam fama miraculorum, non solum in genere, sed etiam in specie expressorum in libro intitulato Flos Sanctorum..... qui liber..... fuit semper ab omnibus habitus, tentus & reputatus pro veridico, ut latissime deponunt Testes, de quibus in Summario num. 10. *Sed ibi nemo allegat editionem antiquiorem Hispalensi anni MDLXVIII, cum nostra sit anni MDXXXII.* Sexto Quia Status



*de virtute  
1177,*

Sanctitatis d. Servi Dei & Sancti Regis est etiam plene probatus, cum omnibus requisitis immemorabilis . . . . . ita ut non videatur amplius esse locus disputandi . . . . . Nec est querendum de probatione virtutum in genere vel in specie, cum tendat huiusmodi probatio ad videndum an fuerit Sanctus; & debemus illius sanctitatem in genere & in specie supponere, ex eo quod tamquam Sanctus fuit palam & publice ab omnibus veneratus ut supra: consequens enim supponit suum necessarium antecedens . . . . .

*(ad canonizationem  
sufficienti)*

78 Ex sola consuetudine immemorabili in causa S. Petri de Nolasco, præcedente Decreto sacrae Congregationis, fuit per Sanctissimum Dominum nostrum S. Petrus Nolasco descriptus in Catalogo Sanctorum, ut constat ex litteris in forma Brevis expeditis. Constat etiam Leonem Papam X canonizasse S. Guibertum, cum solo libro vitæ ejusdem; & Alexandrum Papam III in numero Sanctorum retulisse Eduardum Angliæ Regem, inspecto dumtaxat libro miraculorum ipsius, & litteris Innocentii II, ut apparet ex Bulla ejusdem Alexandri III, Unde videtur tanto magis annuendum iteratis instantiis supplicantium, & præsertim Serenissimi Regis Catholici, pro Canonizatione d. Sancti Regis, pro quo tot tantaque superius adducta concurrunt, quæ probata sunt ex processu Ordinario & Apostolico . . . . .

*in genere*

79 In quo processu Apostolico plures etiam Testes deponunt plenissime de omnibus virtutibus in specie, etiam in excellentissimo gradu, scilicet fide, meditatione, contemplatione, contemptu seculi, puritate cordis, spe, fiducia, caritate erga Deum & proximum, zelo honoris Dei & salutis animarum, gaudio, pace, misericordia, beneficentia, prudentia, discretione, docilitate, sollicitudine, circumspectione, justitia, religione, oratione  
vocali



vocali & mentali, pœnitentia, pietatē, observantia, obedientia, paupertate, gratitudine, veritate, simplicitate, amicitia, liberalitate, fortitudine, magnanimitate, securitate, magnificentia, patientia, longanimitate, perseverantia, sobrietate, pudicitia, maceratione, constantia, temperantia, abstinencia, mansuetudine, clementia, humilitate, studiositate, taciturnitate & modestia: & in Deum referebat omnium virtutum operationes. . . .

Et licet præmissa satis esse videantur, absque alia discussione virtutum & sanctitatis, cum in antiquissimis non sit necessarium causas & rationes exprimere; nihilominus, ut clarius ex omni parte sanctitas d. Sancti Regis innotescat, operæ præmium existimavi etiam particulares actus, ad dictas virtutes pertinentes, recensere, quæ perfectam sanctamque vitam instituunt, & in animo ejusdem plenissime fuerunt. *Tum vero progreditur Auctor sigillatim per triplex genus virtutum, videlicet Theologicarum, intellectualium, & moralium.*

*& in specie,*

80 *His autem late deductis probatisque, allegando Testes in Summario deductos, qui sua fere habuerint ex lætione veterum recentiumque auctorum, vel majorum relatu; expendit quod ad presentem causam concurrat incorruptio corporis supra omnem naturæ potentiam, spatio annorum fere quadringentorum; de qua deponunt testes Medici phisici, adhibiti per Illustriss. Dominos Judices Remissoriales in visitatione corporis d. Sancti Regis, & non solum nullum signum foetoris seu pravi odoris ex eo oritur, sicut juxta naturæ consuetum contingit in corporibus mortuorum; sed potius bonus odor & suavis fragrantia, quæ similiter sanctitatis est signum.*

*denique ex corporis incorruptione & suavi odore.*

81 *Nescio cur hoc loco omiserit Auctor Summarii producere ipsum ocularis inspectionis Actum: nam quorum allegat num. LXXXIV testimonia, solum procedunt ex auditu in genere à parentibus & fama, præterquam Testis VI,*



legitima  
comparatis.

qui simpliciter dixit, Ego vidi corpus Sancti Regis & Testis III, qui allegat nominatim assertionem Don Pauli, qui ipsum viderit & expertus sit tertio: quæ ut sufficerent ad credendam corporis pro tunc integritatem, non probant eam esse miraculosam. Verum quod ex illius temporis actis habere non possumus, suggeret nobis sequenti Capite Zuniga ex actis anni MDCLXVIII: tandem enim & ultra causa tenuit.

anno 1655  
declatur  
casus excep-  
tus de non  
cultu.

82 Post ea, quæ hoc & superiori Capite relata fuerunt, Romæ acta & exhibita, tardius ibidem progressum in negotio est. Et enim (sicut prosequitur Zuniga) anno MDCXLIII ibidem obiit P. Bernardus de Toro, Agens ex parte suæ Majestatis, tam in ista causa quam in alia Immaculatae Conceptionis; vicesque illius, cum omnibus quæ penes ipsum erant documentis & instrumentis, suscepit P. Joannes de Lugo, ex Societate Jesu, is qui postea Cardinalis obiit anno MDCLX. Interim formati processus erant: qui cum anno MDCXLII Romam essent remissi, & difficultatem movisset Congregatio super articulo de non cultu, eodem Joanne Lugo jam Cardinali agente, sacra Congregatio, conveniens in Quirinali die xxix Maji anno MDCLV, censuit constare de casu excepto, ex cultu adhibito per immemorabilem temporis cursum, metam centum annorum excedentem ante decreta, cum scientia & tolerantia Ordinariorum: ideoque posse ad ulteriora procedi. ●



## CAPUT XI.

Corporis incorrupti inspectio anno MDCLXVIII,  
 primo coram Capellanis, deinde coram  
 Archiepiscopo.

**Q**uantâ diligentia inspectio hac peracta fuerit, <sup>83</sup>  
 amplissime patet ex relatione quam Archiepiscopus Hispalensis D. Antonius Paino misit Alexandro Papæ VII: ubi cum post alia narrasset, quomodo processurus ad ipsiusmet sancti Corporis inspectionem elegerit xvii Martii anni MDCLXVIII, ita scribit: Constitutus personaliter in capella regia hujus sanctæ ecclesiæ, à peritis ad cognoscendum de corporis incorruptione, atque à deponentibus de notitia & antiquitate sepulcri iteratum exegi juramentum: iisdemque & Promotore fiscali Testibusque præsentibus apertum fuit sepulcrum, in quo reperta est capsula lignea nigra. Quia autem locus obscurior erat, ad eorundem peritorum instantiam extracta de sepulcro capsula illa est in plenam lucem: eaque refe-rata, exhibuit alteram capsulam ornatiorẽ & panno pretioso obductam, intra quam erat corpus venerabilis servi Dei. Cum ergo vidissemus, & propriis manibus illud reverenter contrectantes, reperissemus omnibus suis membris continuum integrumque, accedentes similiter periti, simul omnes & seorsim singuli, inspexerunt tetigeruntque illud in variis suis partibus: qui cum declarationes suas fecissent signassentque, clausa rursus omnia sunt, & eodem quo fuerant ante reposita modo ac loco; deque re tota conditum à præsentis Notario instrumentum, & simul cum reliquo Processu ipsisque declarationibus Romam missum.

An. 1668  
 Archiepiscopus Hisp.

de incorruptione corporis consulti peritos.

84. Inspectionem istam præven erant Capellani, occasione



*hinc affio-  
ni dum  
cuncta pa-  
rant Capel-  
lani.*

*preparandi omnia ad ipsam necessaria : quid autem tunc  
actum sit , accuratissime descripsit , qui presens adfuit &  
curiosissime notavit singula, D. Christophorus Bañez : cuius  
hæc relatio apud Zunigam extat, sic Latine reddenda. Die  
xvii Martii anno MDCLXVIII facta est visitatio corpo-  
ris sancti Regis D. Ferdinandi , per D. Antonium Paino  
Archiepiscopum Hispalensem ejusque Provisorem  
& duos ex Dignitatibus sanctæ ecclesiæ Iudices Re-  
missoriales ad processus de sua Canonizatione. Ista  
die vidi prædictum corpus sanctum, manens sub me-  
ridie in sua regia capella; quia audiveram quod regii  
Capellani tali hora disponere deberent omnia neces-  
saria ad visitationem ; & quia mihi videbatur quod  
tali occasione majori cum otio possem satisfacere  
desiderio, quod semper habui videndi miraculum  
istius sancti & tam incorrupti corporis. Satisfeci au-  
tem sicut speravi. Cum enim experimentum esset  
sumptum duarum clavium ipsius tumbæ , tantopere  
institerunt Capellani ibidem præsentés & duo qui  
aderant seculares , videlicet Didacus de Gongora &  
ego; ut persuasus Capellæ Præses vinci se siverit à sua  
devotione & nostra , nobisque ostenderit venerabi-  
lem istam Reliquiam. Aperta est ergo prima capsula,  
quæ tribus clauditur clavibus, estque nucea vel quer-  
na. Continet hæc aliam secundam, quæ duabus val-  
vis clauditur , estque operta holoserico ceruleo cum  
limbo rubeo , utroque perquam vetusto. Intra hanc  
rursus est tertia capsula , ad pedes magis arcta quam  
sarcophagus , cuius operculum convexum erat in  
modum tumbæ, & operiebatur panno perquam pre-  
tioso coloris rubei , ornato cruce ex argento cusa in-  
signis artificii , quæ à capite ad pedes descendit , lata  
in suo hastili & brachiis palmos duos. Hac referata  
sublatus est tapes coloris carmesini, & patuit oculis  
intuentium corpus sanctum, magnumque nobis in-  
gressit stuporem ac gaudium tam rara atque mira-  
bili*

*piâ curiosi-  
tate refer-  
unt.*

*triplicem  
capsulam,*



illi incorruptione sua post annos quadringentos & sedecim.

85 Statura est plena, induiturque tunica talari ex ignotæ nobis texturæ panno, quæ tota distinguitur insigniis regiis, Castellis videlicet & Leonibus, cum manicis proportionatis. Ad caput habet eundem pannum circa verticem unde capilli emergunt; nec potuimus distinguere, an ea tanquam corona redimeretur, an vero haberet formam capucii, ut solet videri in epomide Episcopali; an denique esset calantica auriculata; distinctionem enim intercipiebat cervical, cui suo ipsomet pondere immersum caput Sancti, illud ad utrumque tempus sursum attolli fecerat. Jacet autem supra culcitram & pulvinar rubri serici, per quam male à temporis vetustate habiti, indutus calceos corii viridis auro illusi; quibus loco auricularum erant uncini ad eos adstringendos. Erat qui diceret esse calcaria: verum uncini hærebant ipsis calceis affixi, nec apparet ejusmodi calcarium indicium aliquod. Idem calcei nudos contegebant pedes absque caligis ullis, erantque digitis fere tribus latiores quam pro mensura pedum, desinentes in cuspidem triangulariter acutam: reliqua pars in lora secabatur, præbebatque per intervalla aspiciendam carnem pedum eorumque digitos.

86 Supra pectus tendebatur gladius, simplici cruce præstructus ad manubrium, eadem forma qua est ille, qui in processione circumfertur die S. Clementis: verum hujus manubrium, id est crux, pugnus, & pomum, argentea sunt & granulis quibusdam distincta, operiturque vagina coriacea coloris electrici, vinculis argenteis interpolata. Cum autem impetrassemus à Præsidente, ut dictum gladium accuratius considerandum nobis daret; conati simul ambo sumus eum educere è vagina, hinc inde, per manubrium unus, alter per vaginam trahentes,

nisi

*& corpus  
inspiciunt,*

*ut erat in-  
dutum suis  
vestibus,*

*apposito  
gladio*



annulo, &  
sceptro;

nifu magno, sed irrito. Aderat annulus ex auro, qualitatis inferioris ut videbatur, sed spissus absque ulla cælatura vel encausto: cui pro pala inerat lapis ceruleus instar zaphyri, magnitudine mediocris fabæ & figuræ ovalis. Denique manu dextra supra sinistram cum brachiis supra pectus decussatis, tenet virgam seu sceptrum ex ligno granato, vel simili materia, tunc temporis pretiosa, ad mensuram unius ulnæ, utrimque ebore præmunitum.

absque ulla  
indicio bal-  
sami,

integra fa-  
cie

87 Mox atque prima tumba reſerata fuit, diffundi cœpit & ſentiri ſuavis quidam odor, velut aromaticæ cujuſdam, ſed ignotæ ſpeciei. Eſt autem corpus totum ſolida compage unitum; quodque non fit conditum balsamo, cognovi, quia vidi linguam incumbentem maxillæ & inferioribus dentibus, neque ſectionem habet vel ſignum aliud ullum in fronte, neque ligatum fuit ut ſolent corpora balsamo condienda; nec denique in inteſtinis quidquam invenerunt medici, unde non certo colligerent nullam unctiõnem adhibitam eſſe. Facies eſt integra, non conſumpta, ſed turgida, ejus coloris qui ſolet remanere poſt mortem homini naturaliter rufo, ſed quaſi leviter conſperſa pulvere. Oculi non profunde intro acti, ſed intra modicam cavitatem decenter depreſſi; ubi etiam obſcurior color eſt, veluti in loco magis apto pulverem retinere. Barba caret: os apertum eſt, ſic ut videre liceat in ſuperiori parte omnes dentes molares: in parte vero inferiori extremitates dentium unius lateris: quos inter media conſpicitur lingua, Cetera labium tegit.

& cute,

88 Oſſa temporum grandia per cutem ſe demonſtrant, tamquam viri robuſti: collum viſui patet uſque quo illud tunica abſcondit, plane integrum cum ſua cute, ejuſdem coloris cujus & vultus. Quidquid ex brachiis manibusque nudum videri poteſt, uſque initium digitorum, cute ſua veſtitur, eademque nativi coloris: digitis ſolis cutis deeſt. Defectus au-  
tem



tem causa esse videtur, quod multis annulis ornati fuerint, ex quibus solus relictus est is quem supra dixi; detrahendo autem sæpius inserendoque ipsos annulos detrita cutis illa esse videtur: quod autem videri potest in digitis, non sunt articularia ossa, sed fibræ seu nervi coloris fusci, nonnihil tendentis ad argenteum, tamquam carnis siccæ.

*præterquam  
in digitis*

89 Tibiæ à genibus usque ad collum pedis ossa nuda monstrant, sed coloris multo vivacioris quam sint ossa corporum per corruptionem dissolutorum. Pedes, quatenus conspici per calceos possunt, cum sua cute albi apparent, bene formati, sed pro statura satis exigui, ac velut hominis adhuc viventis. Judico autem ideo à tibiis defecisse cutem; quia dum sanctum corpus stabat inter tumbas Reginae Beatricis & Regis Alphonsi Sapientis, contingere eas potuerunt ii qui per tot secula illuc accesserunt, cupidi reliquias auferendi, & paulatim aliquid inde auferre; quod non ita facile potuit accidere pedibus, per calceos melius defensis ab injuria ejusmodi. Atque hoc testari satis certo possum: quia vidi quam multum isto die raptum sit de vestibulis deque tapete super instrato, quorum etiam ad me portiones notabiles pervenerunt, uti & de calceis: jamque etiam pes sinister, à collo usque ad initium digitorum, rasus erat. Est porro sanctum corpus flexile & plicabile per omnes suos artus, cum maxima facilitate: quemadmodum experti sunt chirurgi movendo tibia, brachia, caput, & reliquas partes optime compaginatæ; quod fieri non posset, si aliquid esset corruptionis in eis. Ipse ego notavi, quod cum Assistens acciperet gladium, quia simul apprehenderat & manicam, elevare brachium dexterum: quod ille animadvertens, laxavit manicam, & brachium rediit in locum suum.

*contactu  
veneran-  
tium attri-  
tis.*

*Corpus totum  
flexile*

90 Hæc sunt quæ tunc cognoscere potui: postea autem ex medicis didici, quod omnia sic invenerint,

*cum fissura  
circa sto-  
machum*



lib. 3 c. 16  
 eius causa  
 laet,

venerint, & insuper viderint totum pectus, humeros & brachia, cum sua cute, salvo quod circa stomachum apertura esset, & cutis retrotracta in latus; sed ex altera parte adeo grossa, ut cognosceretur nihil ejus deesse. Suspicio autem fuit quod apertura ista ex eo sit, quia juxta usum istius temporis fieri potest, ut statim à morte sanctum ejus corpus apertum fuerit ad viscera eximenda: quemadmodum factum est D. Alphonso Sapiienti, qui jussit corpus suum sepeliri Hispali aut Murciae, cor autem in monte Calvariae Hierosolymis: & asserit Garibayus, ætate illa consuevisse Principes corpora sua in uno, intestina in alio, viscera seu cor in tertio condenda mandare. Verum hoc solum per conjecturam dicitur. Dixit enim mihi Doctor Olivera, quod cum misisset manum intra sanctum corpus, ut experiretur an non esset conditum balsamo (si enim fuisset debuisset in longitudinem cavum esse) non potuerit illam promovere versus pectus, quia nempe adhuc viscera inerant. Fortassis extraxerint stomachum & ilia: vel etiam non extracta, fuerint exiccata per se, utpote humidiora; exiccata autem attraxerint cutem in unam vel alteram partem, unde sit facta sub stomacho fissura ista; vel denique, cum quasi vacuus esset stomachi ac ventris locus, ictu vel impulsu aliquo disrupta cutis sit.

Re vulgata  
 concurre  
 multitudo,

91 Hæc, inquam, sunt quæ vidi & scire potui, tum proprio visu tum relatis eorum qui astiterant visitationi, cui designata erat hora quarta vespertina. Et quamvis curatum fuerit ut res quam secretissime ageretur, fervens tamen devotorum cupiditas videnti corpus Regis sancti evulgavit secretum: adeo ut bene multi in ecclesiam convenerint jam inde ab uno horæ quadrante. Cumque uni viderent alios Regiæ capellæ clathris assistentes, & quid ibi morarentur interrogati illi, causam redderent; diffusa ad  
 plures



plures paulatim notitia est, & increvit numerus. Denique ad horam prænotatam intravit D. Archiepiscopus in capellam, ubi jam aderant ii qui nominatim convocati ac necessarii erant, clausaque est porta, sic ut ex tota illa turba pauci admodum ingressi sint. Tum vero fideles, qui tanto numero suæque expectationi tam propinqui adstabant, videntes ea se frustratos, tantum egerunt, ut sublata quæ seram tegebat lamina, pessulum portæ reduxerint; eaque cum festinatione ac resolutione irrumpentes, qualem tali occasione à conspirato vulgo possis expectare, impleverunt capellam.

*& post Archiepiscopi*

*in capellam irrumpit.*

92 Ego, qui sanctam Reliquiam jam videram, ad compressionem evitandam, subii in tribunam ad manum sinistram, ut inde contemplerer ceremonias, in actu tum extraordinario adhibendas: quæ hujusmodi fuerunt. Ascenderunt Judices in gradum marmoreum, in quo stat tumba sanctum corpus continens; in eumque finem sublatae fuerunt inde tumbæ Alfonsi Sapientis & Beatricis matris suæ. Apertæ deinde sunt tumbæ seu capsæ interiores sancti Regis, verum intra illas non potuerunt ipsum videre tam multi, quot illud examinare debebant: ideoque mandavit D. Archiepiscopus, ut è tumba extraherentur aliæ capsæ, & supra marmoream planitiem locarentur. Factum id est magno cum labore: quia tumba & capsæ valde erant arctatæ, unæ intra alias: opus itaque fuit magna violentia multisque impulsibus, nec nisi laxatis seu fractis trochleis, tumbæ marmoreæ latera inter se constringentibus, extractæ sunt capsæ: quas deinde in illa constipatione tantæ multitudinis opus fuit varie convertere, modo ad pedes, modo ad caput; adeo ut difficile fuisset etiam vivum corpus manere illæsum. Verumtamen Deus, dominus utique vivorum ac mortuorum, non permisit quidquam violari vel à sua compage resolvi.

*Extracta de tumba capse*

*mirabiliter illæsum corpus exhibens:*



93 Fecerunt deinde Judices sigillatim examen sibi injunctum : ac deinde etiam sigillatim medici atque chirurgi, qui corpus inspexerunt moveruntque sicut dixi. Interim, quamvis id impedire Archiepiscopus conaretur, non cessabant fideles unde unde accedere, viamque tentare qua sancto corpori sua admoverent rosaria, veletiam aliquid reliquiarum decerperent. Visitatione completa clausæ sunt capsæ, repositæque in tumbam; & ego regressus sum ut manerem in capella: & noctu denuo apertæ fuerunt capsæ, ad componendam sancti corporis tunicam; itaque altera vice ipsum cum otio vidi, notavique deficere calceos, ac frustra tunicæ, rasumque esse pedem unum, sicut dixi. *Haëtenus curiosæ observationes D. Christophori Bañez, quas, inquit Zuniga, habui à D. Didaco de Gongora, in cujus potestate nunc sunt,*

*quod noctu iterum inspectum à Capellanis.*

## CAPUT XII.

Iudicium medicorum de supernaturalitate incorruptionis prænotatæ.

94  
*Medicorum unus cum sociis*

**I**udicium illud, legitime descriptum, etiam exhibet Zuniga, quod similiter ex Hispanico Latinum fecimus: ita autem sonat. Doctor Gaspar Caldera de Heredia, medicus civitatis Hispalensis, unus ex senioribus, tamquam nominatus ac deputatus simul cum Dominis, Doctore Don Petro de Heredia medico, & Licentiato Didaco de Olivera, atque Licentiato Ferdinando Soriano chirurgis, bene approbatis & qualificatis personis, ad inspectionem, visitationem & recognitionem ejus status, in quo hodie reperitur corpus venerabilis servi Dei D. Ferdinandi III, Regis Castellæ & Legionis,



Legionis , appellati communiter & generaliter Sancti , per Illustrissimum Dominum Antonium Painum Archiepiscopum Hispalensem , & Dominos D. Didacum Tribinium , Consultorem sancti Officii , Proviforem ejus & Vicarium generalem ; D. Franciscum Ponce de Leon , Archidiaconum Nieblensem ; Doctorem D. Petrum Franciscum Lebanto , Archidiaconum Reynensem , Dignitates sanctæ ecclesiæ Metropolitanæ Hispalensis , Judices Apostolicos Remissoriales in causa & processu pro Canonizatione & Beatificatione prædicti venerabilis servi Dei D. Ferdinandi III : quam *iterato jura- raturus de veritate dicenda,* denominationem & deputationem acceptavi ac denuo accepto ; præstitumque sacramentum, quatenus necesse est ; ratifico , ac promitto declarare eum omni veritate & justitia , secundum captum scientiæ & ingenii mei , quidquid videro vel cognovero in dicto corpore esse naturale vel supernaturale , & utrum fuerit vel non fuerit divino miraculo conservatum.

95 Hunc in finem præsentis sabbato xvi die Martii, currentis anni MDCLXVIII, comparui in capella Regia in sancta ecclesia Hispalensi , ubi publice ac notorie constat haberi in sepulcro & jacere prædictum corpus ; in præsentia & assistentia Dominorum quatuor Judicum , & adm. Reverendorum DD. Promotorum Fiscalium, atque nonnullorum Testium , circa horam quartam vespertinam paulo plus minusve , in comitatu dictorum Dominorum medici & chirurgorum. Cumque de mandato DD. Judicum aperta esset quædam capsula lignea , judicio meo quærna vel nucea , quæ stabat in suppedaneo marmoreo , quod est ad pedem altaris ante sanctam imaginem Dominæ nostræ à Regibus nuncupatæ ; inventa est intra illam capsula alia , ex quodam ut videbatur ligno nigro, clausaque. De mandato autem prædictorum Dominorum



*apertis san-  
cti corporis  
artus*

*illud iussus  
explorare;*

minorum Judicum, ut clariori in luce agerentur omnia, educta est etiam hæc secunda capsula de priori, aperta que ostendit capsulam tertiam, tela aurea coopertam, tam splendida ac lucida, velut si paulo ante istuc posita fuisset. In hac autem, etiam aperta, est & jacet dictum corpus istius sancti Regis. Cumque prædicti Domini illud attente vidissent & inspexissent, mandarunt dictis DD. Medico & Chirurgis, mihi que cum ipsis, ut videremus & palparemus cum speciali attentione prædictum corpus ejusque partes: atque secundum artem & scientiam nostram exponeremus clare atque distincte statum, in quo hodie invenitur prædictum corpus, conformiter nostræ legalitati & cognitioni de obligatione jurisjurandi quod præstitimus.

*declarat ip-  
sum esse  
integrum,*

96 Et ego Gaspar Caldera de Heredia, cum religiosa veneratione & singulari sollicitudine, postquam Deum ac Dominum nostrum orassem, ut mihi divinam suam lucem concederet, ad dicendum & declarandum id quod esset ex suo majori honore & gloria, & ad complendum mandatum dictorum DD. Judicum; pro eo quod me attinet, tamquam unum ex peritis, dico & declaro sub juramento; quod cum ostensum esset dictum corpus in luce clara atque distincta, invenerim ipsum esse integrum, & in eo à capite usque ad pedes continuari cutem veram, ut eam vocant medici, in omnibus suis membris, præterquam in radio unius tibiæ, quæ est discooperta à genu usque cavillam pedis: os tamen quod patet est candidum & sine ulla corruptione: pedes autem cooperiuntur cute vera, instructi naturalibus unguibus suis in debita proportionem.

97 Caput est velut hominis mortui, & in fronte & in vertice cute sua coopertum, cum nonnullis capillis, & palpebris oculorum integris.



gris. Os apertum cum suis labiis, quamvis siccis & aridis, multaque pars dentium intra ipsum. Caput autem non omnino sed aliquo modo abjungitur à collo, quod potuit contigisse ex motu facto ad extrahendum de sepulcro primam, ut dixi, capsam. Facies ejus neque formosa est, neque deformis; <sup>est solide</sup> sed pallore quodam mortuali obducta. Pectus & <sup>connexum</sup> humeri operiuntur cute-vera, sicut & ceteræ par- <sup>sub sua</sup> <sup>cute,</sup> tes, quæ inde continuantur una cum brachiis, eadem cute proportionaliter connectis. Cumque elevassem ambo brachia dexterum & sinistrum, inveni ambo unita & cohærentia suo unumquodque humero, cum debita textura nervorum tendonumque. Ventrem reperi vacuum & tractabilem, <sup>sed exuta</sup> <sup>cum.</sup> temque ex omni parte firmam, absque ullo indicio futuræ vel balsami olim adhibiti: coxas vero continuatâs cum cute, à parte ventris inferiori usque ad genua; & utramque attollens agnovi cohærete ossi sacro, per nervos & tendones suos, eadem proportionem quæ esse debet inter corpus & membra, sicut dixi, deficiente dumtaxat carne, quæ solet ista membra ornare:

98 Sane oportuit eam imminui & consumi spatio <sup>carne con-</sup> <sup>sumpta</sup> quadringentorum annorum à tempore mortis suæ, magis per resolutionem quam corruptionem: quæ si alicui parti advenisset, aliarum partium corruptio secuta successive fuisset. Reliquit ergo caro inter deficientium corpus ut erat, id est, non velut sceletum, sed tamquam corpus hominis mortui: quia cutis-vera est absque corruptione: & venter integer (quantumvis ea pars tam humida sit) nullum ostendit in cute signum alicujus putrefactionis. Et hoc eo mirabilius est, quo constantius ex antiqua & generali traditione creditur, sanctum Regem hydropis obiisse, qui autem sic moriuntur, solent statim corrumpi cum fœtore intolerabili. Quantum vero ad odorem, mox atque sepulcrum apertum <sup>non putres</sup> <sup>facta</sup> est,



*atque suaviter olere.*

est ; perceptus is fuit ex ipsomet corpore sancto tam suavis procedere , ut nequeat explicari. Non enim erat sicut odores artificiales & naturales succini , musci, aut cedri , vel aliarum similibus specierum , sed fragrantia cor oblectantis plane singularis : adeo ut hic vel solus testis sufficiens incorruptionis sit. Declaro igitur , & sic mihi videtur, quod omnia jam dicta non potuerint in isto statu tot annis conservari , nisi operante divino miraculo : atque hæc mea est sententia sub onere juramenti : itaque confirmo, approbo, & ratifico.

*quæ esse miraculosa probat*

99 Nunc porro officii mei est sententiam, ex Philosophia & Medicina principiis stabilire , ac definire utrum corpus istud potuerit tot seculis conservari virtute naturali, an vero ejusmodi conservatio miraculosa censi debeat. Primo igitur suppono, velut principium infallibile, quod miraculum dumtaxat dicitur, effectus excedens ordinem communem naturæ & artis, sic ut nequeat ullo artificio vel medicamine obtineri, sed solum haberi queat à superiori ac divina potentia. Tale autem ut esse probem quod corpus istud incorruptum servetur , primum probo ex eo, quod sanctus Rex plusquam duobus ultimis vitæ annis habitaverit Hispali, ibique obierit: qui est locus tabidus & humidus, magis quam alius ullus totius Bæticae , tam propter naturalem suum situm , quam propter stellarum ei respondentium influxum, magisque obnoxius corruptioni: & tamen absque hac illud ibi duravit tot seculis.

*ex natura loci,*

*conditione tumuli,*

100 Idem secundo probo ex situ & modo depositionis, à prima hujus die usque in horam præsentem , intra tumbam marmoream, in solo frigido & per excessum humido , præsertim ad præsens in capella Regum dicta , ubi tumba solum contingit immediate : adeo ut secundum naturæ ordinem debuerit corpus illud in pulverem redigi, nisi esset miraculose servatum: maxime cum præcedentibus annis plures obve-

nerint



nerint urbi inundationes aquæ propemodum infinitæ & fluminis Hispali se superfundentis, unde naturaliter corrumpi debuit. Quod autem servatum fuerit incorruptum, manifeste convincitur opus esse miraculosum causæ superioris ac divinæ: adeoque, licet Deus non fecisset alia miracula per hunc suum servum, judico quod ipsum sit primæ classis, inter ea quæ divina Majestas solet operari: accedente ad istam incorruptionem circumstantia suavis atque cælestis fragrantia: adeoque non nitor sola incorruptione, sed concursu omnium simul signorum ad compositionem istius miraculi.

*inundationum frequentia*

101 Moveor præterea ad confirmandam miraculosam istam integritatem concursu omnium reliquorum signorum tam humanorum quam divinorum; acclamatione omnium fidelium Christianorum; continua & ab immemorabili opinione sanctæ suæ vitæ & heroicarum virtutum; affectu & devotione tantarum ac tam innumerabilium personarum, quæ per ejus intercessionem agnoscunt singulares favores atque omnino miraculosos sibi præstitos à Deo fuisse. Sed hæc ratiocinatio aliud & sublimius tribunal spectat.

*opinionem vulgi miraculis nixa*

102 Quod si quis sustinere velit, sanctum Regem aliquam pati corruptionem in cute vel in membris aut harmonia corporis; erroris convincetur manifesti, per suavem odorem & fragrantiam ex dicto corpore manantem, perque ejus integritatem. Sicut enim horribilis fœtor & graveolentia sequitur corruptionem & putrefactionem; ita bonus ac suavis odor conservationem, unionem & perfectam conformationem partium; odoris quoque illius temperamentum, non naturale sed supernaturale, publicat & confirmat effectum esse omnino miraculosum.

*odoris suavitates*

103 Sin porro instet aliquis, ex eo quod in hoc corpore caro naturalis desit, sustineri posse quod passum sit aliquam corruptionem, alias enim illam quoque integram

*nec obesse quod caro siccata & consumpta fuerit.*



integram mansuram fuisse, sicut ea dicitur integra permanere in aliis quibusdam Sanctis, Francisco, Didaco, Isidoro Agricola; respondetur quod istud peculiare beneficium Dei non debeat æqualiter ad omnes Sanctos extendi, sed partialiter etiam à Deo soleat communicari: quandoquidem audiamus sic dici conservatum esse indicem S. Joannis Baptistæ, in fronte S. Mariæ Magdalenæ partem carnis, linguam S. Antonii, cor S. Theresiæ: & ita in hoc sancto Rege integre conservantur tota cutis-vera per omne corpus à capite usque ad pedes. Neque hic penetrandum curiosius in Dei providentiam, quærendaque ratio, cur Deus favorem istum universalis integritatis, etiam quoad carnem, unis Sanctis potius quam aliis concedat; multo minus ex carnis defluxu, non obstante reliqua corporis integritate, arguendum, non subesse hic verum miraculum, sed supremum effectum naturalis virtutis.

*sicut antea  
etiam judi-  
catum fuit  
in Visitatio-  
ne anni  
1634.*

104 Ad comprobationem porro confirmationem-que sententiæ meæ sufficere potest, quod dixit & judicavit Doctor Franciscus de Figueroa anno MDCXXXIII, quando simili de causa vidit & inspexit hoc venerabile corpus, gravibus verbis declarans, quod ipsum invenerit cum eodem cælesti ac divino odore, & cum eadem incurruptione atque integritate, perfectissimaque compositione & harmonia, cum qua hodie spectatur: neque minus id confirmatur inde, quod ipsum sic fuerit conservatum per plures quam quadringentos annos. Debemus itaque indubitanter statuere, quod odor, integritas, color, unio, & compago membrorum, aliæque omnes à me relatæ circumstantiæ hujus sancti corporis, excedant in sui conservatione præsentem omnem ordinem naturæ vel artis, per Dei operationem miraculosam ad suos altos & secretos fines.

105 Liccat autem pro veritate, non solum affec-  
tus



tus mei, sed ipsissimæ essentiæ, hoc etiam addere discurrendo, quod si iuxta Dei permissione hodie fieret resurrectio corporum, suis animabus informandorum, qualis fiet in ultimo die iudicii; venerabile istud corpus, quemadmodum ipsum invenimus integrum, omnibusque partibus suis secundum legitimam harmoniam dispositum, ut modo est; solum exigeret, ut anima sua ipsum informaret lucido illo splendore, quo iustorum animæ informaturæ sunt corpora sua, communicantes ipsis lumen gloriæ, quod Majestas divina illismet communicavit, in præmium satisfactionis, quam hac in vita dederunt divinæ justitiæ per opera sua heroica, elevata meritis passionis & mortis D.N. Jesu Christi. In nostro autem casu evidens est, quod opera istius sancti Regis fuerint radicata in vera sanctitate: quandoquidem sciamus, quod vixerit & mortuus sit cum opinione sanctitatis, juxta sensum communem & venerationem omnium fidelium; quæ hodieque perseverat, continuata plus quam quadringentis annis, continuaturque cum majori semper devotione & fervore: quod ipsum arguit superiorem aliquam causam tam continuæ perseverantiæ.

106 Et sane videtur mihi nullum formari posse ratiocinium humanum, quo evincatur contrarium: quin potius in hoc comprobatur ipsa sanctitas, cum respectu ad humanæ naturæ potentiam, si mihi permittitur, hanc veritatem comprobare effato Gentilis Aristotelis, dicentis, Id quod omnibus videtur, impossibile est omnino esse falsum. Quod duo, aut quatuor, vel pauci quidam, fallantur, possibile est communi iudicio: ut autem omnes in communi unius veritatis comprobatione fallantur, est impossibile. Consideretur quæso tempus & numerus seculorum, quibus duravit æstimatio, cultus, veneratio, & fervens devotio erga istum venerabilem Dei servum,

*Idem communem opinionem sanctitatis,*

*tot seculis continuatam,*



*infallibilis  
testimonii  
locum tenere  
censet,*

in omnibus populis & regnis, tam Catholico quam Principatui externo subiectis; & patentissima in luce apparebit veritas, quam meo tenui iudicio assequi videor. Denique accedit, quod novissime appellatus sit Sanctus, & honoratus tamquam alii Sancti, atque ut talis permissus & toleratus honorari, non solum à Prælatiis & Superioribus ordinariis, sed etiam à Sede Apostolica, quam regit & gubernat Spiritus sanctus, per cuius auxilium speramus Canonizationem ipsius, ad honorem & gloriam Dei ac Domini nostri.

*Et declaracionem concludit.*

107 Hæc est mea in hoc iudicio sententia quam ratam probatamque habeo, tamquam de visu & inspectione ipsius corporis venerabilis servi Dei, secundum scientiam & experientiam quam consequi potui spatio annorum quinquaginta, quibus medicinam profiteor. Si errem in aliquo, quod non bene intellexerim; nullo modo intendo discedere à sensu & doctrina sanctæ Ecclesiæ Catholicæ: quia in tali casu omnimodis me resigno & subijcio, tamquam fidelis & catholicus filius Ecclesiæ; neque tantum ipsius luci & mandato cedo, sed etiam cuicumque meliori ac saniori iudicio.

*Deputatio  
Canonicorum  
pro causa  
directione.*

108 *In eandem sententiam ac formam arbitrati sunt, tum alter Medicus, tum Chirurghi duo; Et eisdem antehac consonæ fuerunt resolutiones eorum, qui anterioribus visitationibus interfuerunt, conservationem sancti corporis approbantes pro stupendo Et continuo miraculo.* Porro jam inde à principio hujus tractatus, & specialiter ab anno MDCXXXIV, *inquit Zuniga,* quo Decanus & Capitulum Metropolitanæ Ecclesiæ in se sumpserunt totam curam & impendium, huic sancto negotio necessarium, habuerunt semper formatam Deputationem, quæ singula agenda particulariter dirigeret, mutatis identidem pro temporum varietate personis; quibus liberali manu Decanus & Capitulum, sicuti



sicuti Philippo IV Regi Catholico promiserunt, contribuunt quidquid eis est necessarium ad finem consequendum. Quae sane in re insignem animi sui generositatem declarant, tamquam digni successores antiqui illius Hispalensis Cleri, qui ad fabricam aedificanda ecclesiae nova Cathedrae, cui similem Hispania tota habitura vix esset, generose cessit suis omnibus proventibus annue percipiendis, modico eo quod ad necessariam sustentationem sufficeret contentus, quoad absolutum opus esset; quod Sancio Rege, atque adeo ante annum MCCXCV coeptum, sub Joanne II, id est non diu ante annum MCCCCVII primo finitum fuisse, ait Rodericus Carus lib. 2 cap. 4. ipsius descriptionem daturus, qualem antea etiam Morgadius dederat lib. 4 cap. 2. Similiter in instructionibus mihi missis lego, quod Capella S. Clementis (quae ad commodiorem Sanctissimi Sacramenti administrationem in veteris ecclesiae clauastro constructa steterat jam inde ab anno MCCXLVIII) novo opere longeque pulcherrimo juxta novam ecclesiam fuerit parentum nostrorum memoriâ condita; praeter eam quam Fabricae Praefecti ex arario suo poterant erogare summam, conferentibus Beneficiariis omnibus certas suorum reddituum portiones. Et hoc est quod Sanctuarium appellant, novae architectonicae specimen pulcherrimum intus ac foris, visuque jucundissimum.



## CAPUT XIII.

Canonizatio Sancti Regis, inchoata à Clemente Papa X, Hispali nuntiata.

109  
Præmissis  
motus Cle-  
mens X do-  
cernit

**A** Nno tandem MDCLXXI adfuit tempus, quod, ut ait Zuniga, destinaverat Deus in maximam Hispanicorum regnorum & civitatis Hispalensis gloriam, per S. D. N. Clementem Papam X, qui die IV Februarii declaravit Regem Ferdinandum, ut Sanctum coli posse, festumque concessit in die ejus Natali celebrandum, sub ritu Duplicis, per omnes ditiones Hispanicae monarchiae subiectas, expeditis die VII ejusdem Februarii Pontificatus sui anno primo in hanc formam litteris: Gloriosissimos celestis Jerusalem Cives, illos præsertim, qui in diebus peregrinationis suæ, tametsi in rerum humanarum sublimitate positi essent, non sperarunt in lubrico divitiarum, nec in Regiæ potentia dignitatis; sed magna illa virtute humilitatis (qua fit, ut omnia terrena cacumina, temporali mobilitate nutantia, non humano usurpata fastu, sed divinâ gratiâ donata celsitudo transcendat) solidati bellarunt bella Domini; & unico illi fundamento, quod est Christus Jesus, innixi, superædificarunt aurum, argentum, lapides pretiosos, manentisque operis mercedem in æternæ salutis stabilitate accipere meruerunt, congruis honorum laudumque præconiis in terris celebrandos esse merito censemus. Ac proinde flagrantia id ipsum Regum orthodoxorum, non minus pietatis aliarumque Christianarum virtutum, quam Regii fastigii splendore fulgentium vota, paterno affectu exaudimus; sicut ad Ecclesiæ Catholicæ decus, spiritualemque fidelium populorum ædificationem atque devotionem fovendam



vendam & promovendam conducibile in Domino fore arbitramur.

110 Cum itaque alias, videlicet die xxix Maji MDCLV, Congregatio tunc existentium S. R. E. Cardinalium, sacris Ritibus Præpositorum, ex deductis in processu auctoritate Apostolica confecto, super casu excepto, declaraverit, de illo constare ex cultu exhibito servo Dei Ferdinando III Regi Castellæ & Legionis, cognomento Sancto, per immemorabilem temporis cursum excedentem metam centum annorum, ante Decreta fel. rec. Urbani Papæ VIII prædecessoris nostri, cum scientia vel tolerantia Ordinariorum, & emanatum desuper dictæ Congregationis Decretum recol. mem. Alexander Papa VII, etiam prædecessor noster, die xxxi ejusdem mensis approbaverit; & inter alia plenissime constiterit, de celebratione Missarum in honorem prædicti Servi Dei, prout de Sanctis celebrari solent, tam in Sacrario veteri, quam in Capella Beatæ Mariæ Regum nuncupata Metropolitanæ Ecclesiæ Hispalensis, ubi extat illius sepulchrum. Hinc est quod Nos, piis enixisque carissimi in Christo filii nostri Caroli, Hispaniarum Regis Catholici, ac carissimæ in Christo filiaæ nostræ Marianæ, earumdem Hispaniarum Reginaæ Catholicæ Viduæ ejus Genitricis precibus, nobis per dilectum filium nobilem virum Petrum de Aragonia, Ducem Segorbiæ & Cardonæ, Regni Neapolitani Proregem, ac ejusdem Caroli Regis apud Nos & Sedem Apostolicam Oratorem, ad præstandam Nobis ipsius Caroli Regis nomine obedientiam missum, super hoc humiliter porrectis, favorabilem assensum, quantum cum Domino possumus, præbere cupientes; ut in omnibus Regnis Hispaniarum, & Ditionibus eidem Carolo Regi subjectis, & in Ecclesia SS. Jacobi & Ildephonfi de Urbe nationis Hispanorum, de memorato servo Dei Ferdinando Tertio Rege, Missa &

Offi.

*quod antiquitate cultus sufficienter probata,*

*recitandum  
Officium &  
Missa, sit de  
S. Ferdinando.*



Officium de Communi Confessorum non Pontificum, sub ritu duplici, juxta Rubricas Breviarii & Missalis Romani, quotannis in perpetuum die xxx Maji, qua idem Servus Dei obdormivit in Domino, celebrari, & ab omnibus utriusque sexus Christi fidelibus, qui ad Horas Canonicas tenentur, recitari libere & licite possint & valeant respective, auctoritate Apostolica tenore præsentium concedimus & indulgemus. Non obstantibus Constitutionibus & ordinationibus Apostolicis &c.

*Et permittit votivum festum.*

III Hanc gratiam, *inquit Zuniga*, idem Pontifex ampliorem mox fecit, die xi mensis præfati, permittens ut pro una sola vice celebrari posset festum unum votivum per omnia regna, præter illud quod in die Natali occurrit xxx Maji celebrandum. Cum autem adeo latum nuntium pervenisset Hispalim die iii Martii, ubi propter immediate antea acceptas Roma litteras, felix quidem, sed non ita promptus successus expectabatur, etiam obduratissima corda soluta in lacrymas gaudii sunt. Advenerat nuntius ipsamet hora matutina, qua ad majoris momenti negotia convocari Capitulum solet. Nulla igitur mora fuit, quin referatis tabellis res publica fieret, expeditis continuo deputatis qui novum gaudium Prælati & Magistratibus indicarent; & pulsatis confestim Metropolitanæ ecclesiæ signis, quæ reliquarum tota urbe campanarum concentus exciperet, & tantæ lætitiæ cunctos faceret participes. Aderam ego in ecclesia, *inquit Zuniga (unde deinceps sequentia accipimus)* fuique tam felix, ut inter primos rem intelligerem. Testari autem possum, inexplicabilem fuisse animorum motum in omnibus qui aderant; cum mutato repente stylo, qui dicere solebant, FERDINANDUS SANCTUS; cœperunt pleno gutture exclamare, SANCTUS FERDINANDUS; plerique vero properabant ad ejusdem corpus adorandum in capella Regia, quæ numquam intra se

*Quo nuntio festivo excepto Hispali,*



constipari vidit magis devotum affectuosumque concursum.

112 Mox sacra Sancti effigies collocata fuit super altari, quod in medio capellæ applicitum Regalibus tumbis : quo eâdem vesperâ venerabunde & processionaliter accesserunt ambo Capitula, in gratiarum actionem Archiepiscopo decantante orationem DEUS QUI BEATUM FERDINANDUM (*eamdem verosimiliter, quam Ecclesia de S. Philippo Nerio sic profequitur*) Deus qui Beatum N. Confessorem tuum Sanctorum tuorum gloria sublimasti, concede propitius ut cujus solennitate lætamur, ejus virtutum proficiamus exemplo. Porro noctem breviorē fecerunt lumina, per omnes vicos domosque accensa : & sequenti die Jovis v Martii Audientia Regia Missam de Sancto Rege canendam curavit in Collegio Angeli Custodis, quæ fuit omnium Hispali prima : secutum mox est Officium Contractationis in conventu S. Pauli ; neque cessassent ex ordine alii alique, nisi judicatum fuisset sisti debere illum preproperæ devotionis cursum, donec Metropolitana ecclesia suo jure esset usa. Ex hinc ergo Decanus & Capitulum magnificentiam adornandæ festivitatis cœperunt metiri generositate & obligatione sua : maturandum autem & properandum erat, ut festum extraordinarium præcederet annuæ commemorationis recursum.

113 Primum ergo ex corpore Capituli missus est qui Regi successum gratularetur D. Joannes de Texada & Alverete Canonicus: deinde decretum, ante omnia esse curandum, ut corpus Sancti Regis, separatum ab aliis sepulcris Regiis, eminentiori loco poneretur, nunc quidem extemporali opere profesto, postea vero durabili alio secundum descriptiones, quas esset facturus Capitaneus Franciscus de Ruesta, mathematicus & architectus præcipuus. Consultabatur etiam, unde, si esset habenda processio,

4 Martii  
aguntur Deo  
gratia.

consultatur  
super festo  
faciendo  
Rex,



cessio (quod erat ambiguum) haberetur urna tam sancto deposito circumferendo idonea; ac denique pro formalitatibus & assistentiis Ministrorum Regiorum determinandis ab Aula.

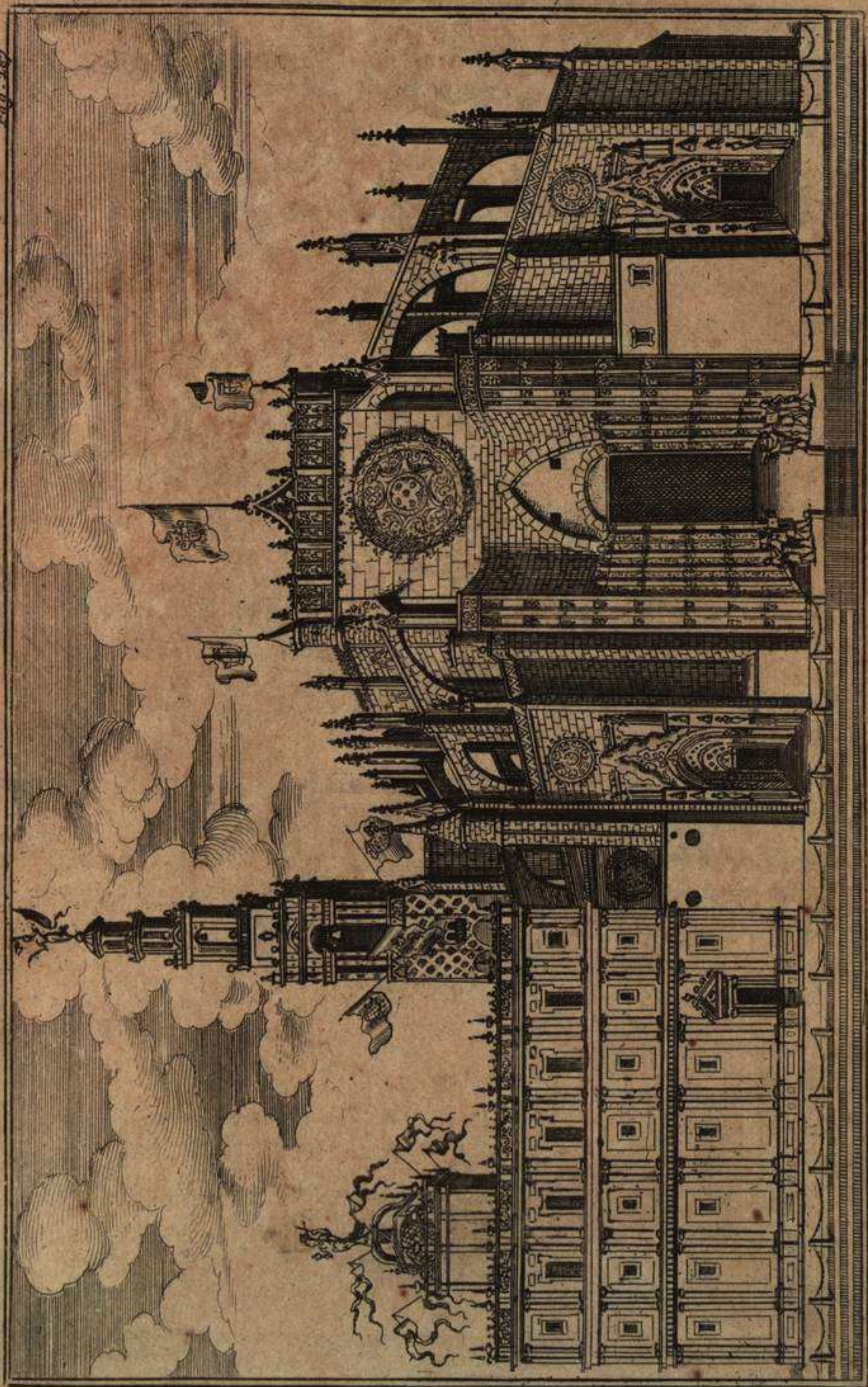
114 Tempus breve supererat pro tanto, quantum Decanus optabat, apparatu: cumque incipiendum esset opus ab altari majori ipsius Metropolitanæ, erant qui volebant ei præstruere machinam, occasione præsentis accommodatam. Verum quid concipi potuisset, quod ejus magnificentia non excederet, etiam absque ornatu extraneo? Reprobata ergo istiusmodi cogitatione, obtinuit sublimis idea Joannis de Baldés, pictoris sculptorisque incomparabilis: qui suggestit, in eadem longissimæ Basilicæ navi, inter chorum portamque principalem, ubi in festo corporis Christi solet exponi Sanctissimum, erigendam machinam triumphalem, ad earum imitationem, quas Heroibus suis erigebat antiquitas. Quod tam feliciter magnificeque successit, ut qui festivos solennitatis hujus apparatus integro volumine describendos sibi sumpserat Don Ferdinandus de la Torre-Farfan, quamvis omne ingenii acumen, styli proprietatem, doctrinæ studiis acquisitæ excellentiam in hoc contulerit; imparem se fassus, auxilium à sculptura petierit; ut quod non satis poterat verbis, utcumque exprimeret lineamentis.

*decernitur  
erigenda  
machina  
triumphalis.*









Gasse: Boudin. fecit





1672. F. G. G. 1672







## CAPUT XIV.

Machina triumphalis, Sancto ante chorum  
Metropolitanæ erecta, eique respondens  
majoris portæ ornatus interior.

**E**xemplo Zuniga, lectorem suum ad præcitatum su-  
periori Capite festorum librum ablegantis, potuissem  
hic calamum sistere & ad ulteriora transire: sed pati  
noluit Capituli magnanimitas. Intelligens enim  
quanto omnia elegantius sculptores Belgæ eadem  
possent expressa dare, in minori & huic libro congrua forma  
maluerunt me scriptorem priorem quam posteriorem imitari.  
Primum itaque templi augustissimi Frontispicium, adjunctiq;  
ei Sacrarii latus vide; tum Machinæ triumphalis faciem unâ  
intuere: quam dum describo paucis, etiam intellige, tabula-  
rum pictarum atque emblematum eodem spectantium argu-  
menta, quæ tacitus transeo, similiter ut in prima facie, ex he-  
roicis Sancti Regis actionibus virtutibusque desumpta fuisse,  
quibus sua quæque lemmata epigrammataque Latinâ & Ca-  
stellanâ linguâ respondeant.

116 Centrum totius machina inferioris Ecclesia obtinet,  
Ferdinandum ad pedes sibi inclinatum excipiens, & mon-  
strantem per quatuor ejusdem machina latera suis in basibus  
genuflexas Hispalis, Cordubæ, Murciae, atque Giennii  
regna, cum hac ad basim primariam, in qua consistit ipse,  
scriptura; *Leva in circuitu oculos tuos & vide: omnes  
isti congregati sunt venerunt tibi. Hanc scripturam,  
sumptam ab Isaia cap. IX explicant Latini Castellanique ver-  
sus: & Ecclesia, sibi ipsique in scuto quod sinistra tenet gra-  
tulans, pari poëseos utriusque elegantia reponere ei vide-  
tur istud ex Psalmo XV, Tu es qui restitues heredita-  
tem meam mihi. In tribus reliquis basis prædicta late-  
ribus, simili modo gemina lingua paraphrasis metrica, Ec-  
clesiæ ejusdem nomine, applicabat Regi Ferdinando hac  
Scripturæ loca: Ad alligandos Reges eorum in compe-  
dibus*

Representa-  
tur Sanctus  
Ecclesia ex-  
hibens sub-  
jecta sibi  
Aurorum  
regna,



dibus. *Psal.* CXLVIII. Deducet te mirabiliter dexteram  
tua *Psal.* XLIV: & Ego primogenitum ponam illum,  
excelsum præ Regibus terræ. *Psal.* LXXXVIII. Sic etiam  
*Hispalense regnum clavem porrigens fingebatur dicere*,  
Non erit qui claudat, ex *Isaia* XXII; *Cordubense*, Qui  
vicerit possidebit hæc, *Apocal.* XXI; *Murciense*, Quia  
contrivit portas æreas. *Psal.* CVI; *Giennense*, Posside-  
bit semen tuum portas inimicorum, *Gen.* XXII. *Qui-  
bus etiam omnibus subjecta legebantur in eundem sensum  
concepta epigrammata Latine atque Hispanice.*

sub titulis  
ipsi Sancto,

Clementi  
Papa,

Carolo Ro-  
gi,

Regina ma-  
tri positus.

117 *Ast illa prætermittens, solum hic notabo quatuor  
principales titulos, totidem faciebus assurgentis paulatim  
machina sic inscriptos.* I. Ferdinando Regi, pio, felici,  
triumphatorique perpetuo, inter Duces auspiciatissi-  
mo, Indigetes inter felicissimo, ob rem Christianam  
optime gestam, pietate potius quam armis assertam  
in regnum religionemque Bæticam, Maurorumque  
gentem attritam, sacris Hispanorum fastis quondam  
adscripto, recens cultui exposito. II. Clementis X,  
nomine ipso felicitatem Divo Ferdinando præfa-  
gentis, æterno seculorum plausu vicariam Dei po-  
testatem agentis, universo Christiani orbis consen-  
su sacros honores etiam decernentis, munificentia  
integerrima. III. Caroli II Hispaniarum Regis vel  
ab infantia & monstris formidandi, nomine mag-  
no Thraciam concutientis, spe lætissima Ecclesiam  
afficientis, progenitorem Divum ideam sibi præ-  
scribentis, ejusque sacra à summa Sede impetran-  
tis, catholicissimis auspiciis. IV. Marianæ Austriacæ,  
augustæ, magnæ in cunis, magnæ in thoro, mag-  
næ in prole, Ferdinandi quartæ decimæ sobolis,  
orbique Reges diva posteritate tradituræ, piissimis  
officiis, gratitudinis ergo Patriarchalis Hispalensis  
ecclesia.

118 *Convexo fornici machina inferioris, in modum tem-  
pli conformata, imposita basis, ex quatuor lateribus par-  
tem aliquam continebat historie, assare pictam in tabula:  
sic*



*sic ut anterior triumphantem pro Ferdinando Virginem Hispali induceret, sub hoc versu Psalmi CXIII. Non nobis Domina, non nobis, sed nomini tuo da gloriam: quæ verba hoc deinde carmine explicantur:*

*Superne  
pinxitur  
Sanctus in-  
ducens Hi-  
spalim D.  
V. effigiem;*

Cælorum augusto vehitur Regina curuli,  
Quam pedes insequitur Rex, præit agmen o-  
vans.

Vincentis Mauros Fernandi est dextera: at illa  
Pugnantis Regis duxit in arma manum.  
Ergo triumphanti Mauros sit gloria Divæ,  
Auspiciis cujus castra inimica ruunt.

119 Porro ex uno laterum Sanctus Rex conspicitur, Hispalense templum dedicans; ex altero, idem coram sacro Viatico de lecto in terram egrum corpus provolvens; à tergo denique idem cernebatur, animam Creatori feliciter reddens, cum datus sibi ab eo Coronis, vicissimque eterna gloria coronam accipiens; sub hisce Epigraphis: Sedes tua Deus in seculum seculi. Psal. XLIV. Scidisti vestimenta tua & flevisi coram me, ego quoque exaudivi te. II Paralip. xxxiv. Annuntiaverunt cæli justitiam ejus Ps. xcvi: quæ omnia, æque ac alia, epigrammate Latino pariter & Castellano illustrabantur, super splendida ductilis argenti scuta. Angulos hujus basis circumstebant statuae, quarum in imagine solum duæ cernuntur; & hæ, ex habitu subscriptoque nomine, cognoscebantur esse Seculum felix, & Oratio efficax: quæ vero in recessu latent, indicantur fuisse Mars indefessus, & Victoria perpetua. Singulis breve lemma, ex antiquis scriptoribus sumptum, aptabatur in scutulis positis ad initium vultæ, supra Zophorum sursum nitentis; puta sub ea cui Seculum Felix imminet, hoc Plinii secundi in Panegyrico ad Trajanum: Est enim vera felicitas, felicitate dignum videri: aliaque aliis tribus personis proportionata.

*cum partibus  
statuarum:*

120 Super quatuor portas, ex angulis majoris machinae lateraliter procurrentes, totidem ascendebant palme,

T galea



*galea superne laureata onusta, & ad pedem victricibus Regis Sancti armis circumornata, sub hisce lemmatis. i. Indutus est iustitia ut lorica. ii. Galea salutis in capite ejus. iii. Indutus vestimentis ultionis. iv. Et offertus est quasi pallio zeli. Extimis vero earum portarum pilis superstabant ramosæ quercus, dependentibus undique barbarorum devictorum spoliis onusta, sub circumvolitante lemnisco, cui inscriptum, Fernandus Deo hæc de perduellibus arma, metro quidem non usquequaque ad leges poëticas exacto; sed satis apte expresso ad Virgiliani hujus imitationem,*

*Æneas hæc de Danais victoribus arma.*

*121 Supra quadrilateram vero, quam dixi, basim ejusque coronidem, in tanto arctius spatium paulatim assurgens machina quanto ferebatur sublimius, habebat in angulis palmiferos Genios, inscriptam rotulis, quos tenebant manibus, litteris cubitalibus exhibentes quadripartitam sententiam ex Isaia LXII, — ERIS CORONA GLORIÆ — IN MANU DOMINI — ET DIADEMA REGNI — IN MANU DEI TUI. — Et hæc omnia claudebat splendido nubium globo insistens statua S. Ferdinandi, regaliter induiti armatique, pro ratione altitudinis sue aucta ad mensuram pedum decem cum dimidio, altera gladium tenens, coronam altera; hanc velut acceptam calitus, istum pro Deo exertum. Et quoniam Basilica fornix non exiguo adhuc omnia transcendebat intervallo, spatium fuit componendo desuper insigni celo, in quo tremedum Jehovahæ nomen circumdabant Seraphini; præter Angelos, qui velut ex aëre lapsi novo Caliti videbantur in occursum advolare, tanto artificio compositis omnibus, ut non suspensa de fornice, sed librata in aëre per se consistere viderentur, totamque machinam desuper operire.*

*122 Alia plura, qua verbis describere modo non vacat, ejusdem machinae ornamenta, facile docebit sculpta hic tabula, minori mole, elegantia majori, opus ipsum sicut stetit*

*ex-*



Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Main body of faint, illegible text, appearing to be bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text at the bottom of the page, possibly bleed-through from the reverse side.







exprimens; nisi quod sculptori licere volui, ut corrigeret defectum passim notatum à peritis, cum res staret, iudicantibus altius à pavimento ecclesie attolli debuisse machinam: quod hic factum, excitato graduum aliquot suggestu, per quem ascendatur ad illud quasi templum: cuius etiam structura, quoad primum ordinem porticum iusto humilior visa, hic cernitur aliquando elatior: atque ita moles reliqua ad decem pedes nostra in tabula assurgit altius: quia cum eadem moles iterum erigenda erit (quod fiet fortassis cito) curandum intelligo, ut spectantium oculis ea quam periti requirunt satisfactio detur, sitque opus omni ex parte absolutum.

123 Istis circumcirca ex omni latere diligenter consideratis, si spectator, rursus ante præmemoratam in media navi <sup>Ornatus interior porta principalis;</sup> machinam constitutus, sese convertebat, & ad principem templi portam, qua fuerat ingressus, reflectebat oculos; obiciebatur ex adverso theatralis apparatus, capitella majorum columnarum altitudine excedens, ea forma, ut alte supra portam eminerent, Vexillum regium, Gladius, & Scutum sub magnifica umbella, supravolitante lemnisco, cui inscriptum legebantur ista Psalmorum Davidicorum verba, Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo: ego despiciam inimicos meos. Hanc Sancto Regi fuisse familiarem tesseram haud temere divinavit P. Ioannes de Pineda in suo Memoriali; argumento sumpto ex litteris, perquam barbarice ac vitiose, pro seculi illius ruditate, sculptis circum labrum scyphi aurei, qui ab illo Hispalensi ecclesie donatus inter Reliquias conservatur; prædictaque verba sic notata exhibet: DOMYNVS. DOMYNVS. MYCHI. AIVTOR. ET. NON. TY MEV. KID. FACIAD. MYCHI. OMV. ECHV. DESPICIAM. ENEMICOS. MEOS.

124 Vtriusque lateris argumenta licebat partim ex pictura colligere, partim intelligere ex adjunctis lemmatis. <sup>ac lateribus eius.</sup> Spectabatur enim hinc quidem Rex Sanctus, filium suum Philippum instituens Archiepiscopum Hispalensem; inde Fama, buccinans magnalia Metropolitanæ Ecclesie, ab



eadem fundata; dum hic legebatur ex Martiali Poëta hemistichium tale, Unum præ cunctis fama loquatur opus; inde ex cap. 48 Geneseos, Do tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio. Superne vero totum utrumque opus absoluebant emblematica expressiones elegantes duæ, sic ut in earum una ostentarent se gemina brachia, Christianum Mauricumque vexillum protendentia, quorum hoc ex inimicis relatum carebat litteris tesseraariis S. P. Q. R. quas ex barbarorum mente legere oportuisset, SARACENORVM POPVLO QVIS RESISTET? translata autem in vexillum Christianum, dicere videntur, SANCTVS PIVS QVE REX; Ex aduerso autem representantur gemina dextera, armata una, altera oculum in palma gerens, alata utraque: quibus doceatur Rex, velut ambidexter, suis in actionibus fortitudini prudentiam, & utrique exequendi operis celeritatem junxisse.

## CAPUT XV.

### Apparatus festivus Sacelli Regii, Atrii, & Sacrarii.

<sup>125</sup>  
Delibato  
strictim or-  
nato Sacel-  
lorum late-  
ralium,

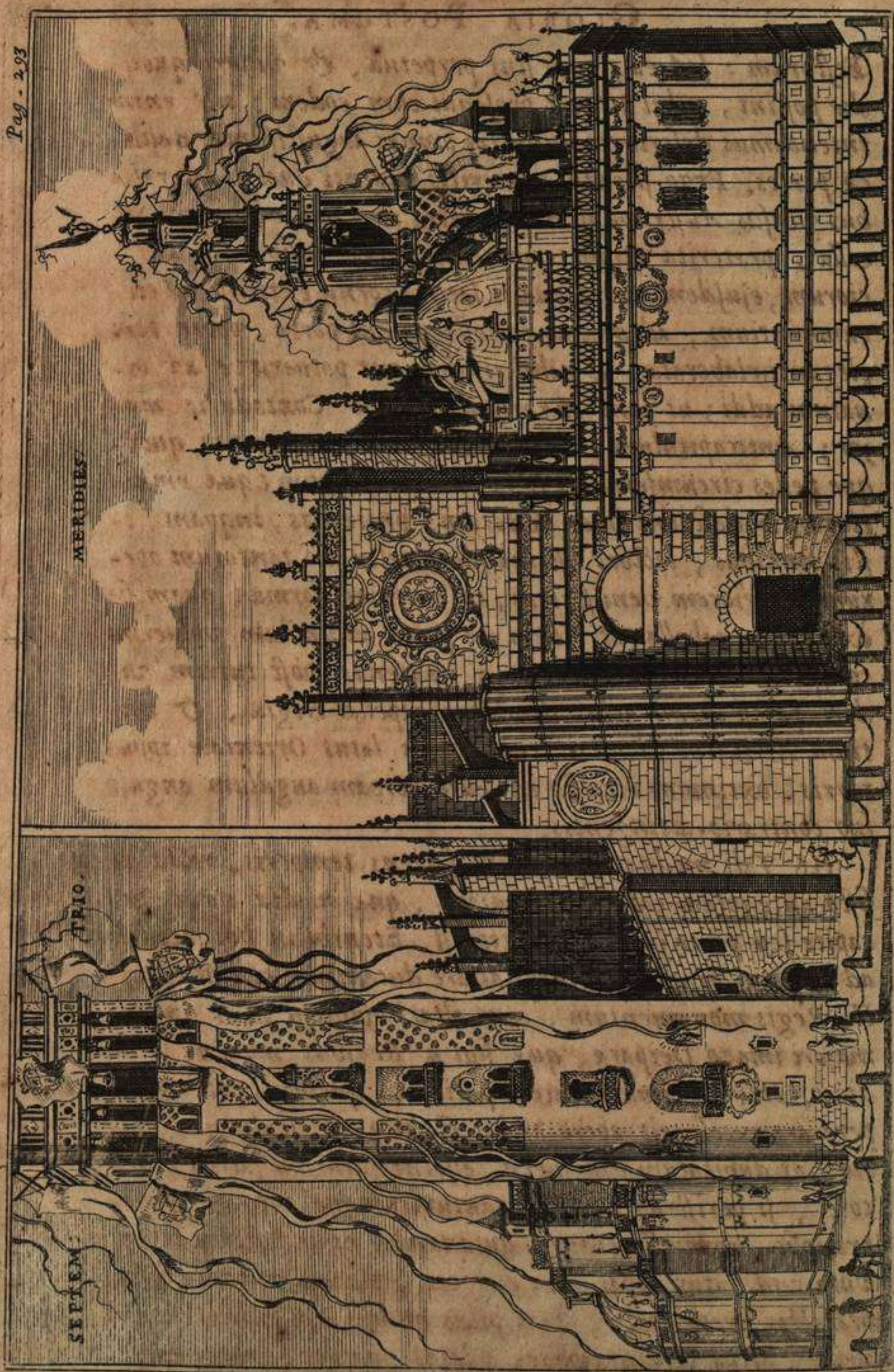
**P**laceat nunc mente sequi circumiturum lateralium amplissimi templi Sacella; in quibus adornandis, serica veste & supellectile argentea, sic laboravit patronorum custodumque zelus, ut non sit permissus evagari ad nova in iis opera fabricanda; ne scilicet unus alteri impedimento foret, ipsisque principalioribus operibus, in tanta angustia temporis, subtraheretur numerus necessarius fabrorum. Vnum novum & omnibus commune fuit ac satis mirum, quod præterse singulis sacellis crates potuerunt simul omnes novo auro obduci; alterum æque gratum oculis spectaculum faciebant parietes, peristromatis sericeis vario colore varioque ingenio convestiti ubique. Sacellorum autem singulorum propria & particularia decora strictim percurrit liber

Festo-











*Festorum* : sed ea, cum sint perpetua, & videri quotidie possint, nihil attinet prosequi cum eodem; nec enim intendimus describere minutim omnes augustissima Basilicæ partes. Ergo silentio præteritis viginti duobus lateralibus versus Austrum altaribus, intra non multo pauciora Sacella; præterita etiam commemoratione insignium ædificiorum, ejusdem meridionalis lateris cornu extrinsecus circummeantium, ad quæ ab ecclesiâ patent portæ, opere tam eleganti elaborata, ut nihil iis debuerit potueritve ad ornatum addi; ut sunt *Ærarium*, vulgo *Contaduria* major; *Anticapitulum*; *Capitulum*, centum triginta quinque pedes circumferentia sua ovali complexum (quæ omnia eleganter describit liber *Festorum*). præteritis, inquam, istis omnibus, lectori æstimandum relinquo tantorum operum interiorem venustatem, ab exteriori forma, quam sic exhibeo in tabella, ut eidem ex parte adjunctum voluerim conspectum lateris Borealis; quatenus post turrim videri potest hemicyclus dimidius capellæ Regiæ, & initium *Arrii* sive *Claustri*, cui adhaeret latus Orientale ipsius turris, extremum ecclesiæ ad Euro-boream angulum angulo suo contrario attingentis.

126 Tali modo compendium faciens temporis, recta te <sup>exhibetur</sup> sisto ante ipsam capellam Regiam, quæ media navi pro <sup>Sacellum</sup> capite seu parte suprema crucis est. Etenim in hoc sacello, <sup>Regium</sup> ad initium graduum versus altare ducentium, consistit *Sancti Regis monumentum*, cum altari ejusdem; & in ara majori imago *Deiparæ*, quæ sibi à Regibus nomen vindicat. Hujus primarii Sacelli parietes, quamvis eos tanto <sup>novis per-</sup> pere ars excoluerit opere architectonico & sculptorio va- <sup>petasmate</sup> rio, ut dubitatum diu fuerit, essetne futurum satis ex de- <sup>vestitum</sup> core, si peristromatis, quantumcumque auro & serico pretiosis, convestirentur; quia tamen nova festivitas novum videbatur apparatus exigere, placuit custodiæ illius præfectis Presbyteris, tam pilas quibus epistilium sustinetur, altas triginta pedes, latus quatuor, quam interceptum pilis spatium, contegere insigni unius formæ peri-



petasmate, ad hunc finem confecto ex panno rubro, partim Damasceno, partim holoriferico villoso, perpendiculariter atque alternis ducto à summo deorsum, castellisque & Leonibus effigiato, quemadmodum in proxima tabula videre est.

à Custodia  
ejus prae-  
fatis Presby-  
teris:

& specta-  
cula latera-  
lia:

127 Porro ne ignoraret spectator, quorum studio sumptuque curata fuerit res tota, solum opus erat legere dedicatorium titulum, sesquipedalibus aurei fulgoris litteris, epistilii circummeuntis fundo inscriptum, in hanc sententiam: Castellæ & Legionis Divo Ferdinando Regi, nomine Tertio, pietate Primo, virtute bellica nulli fecundo, Majorum gloriam, Maurorum copias, fama, potentia superanti, justitia, dum vixit; corpore, post mortem, integerrimo; sacri corporis in Regio facello Presbyteri Custodes, nuper inter Cælites accenso, bene merenti Patrono; ex clientelæ munere, ex gratitudinis debito, hanc pompam gestientes erexerunt. Ingredientibus autem utroque ex latere spectandus exhibebatur Rex Sanctus, sub papilione suo; hinc quidem genibus flexis & junctis manibus orans, interim dum in aëre offertur sibi spectanda civitas, & Angelus eo tendere jubens, quod inferius scripta verba sic explicabant: Ecce Dominus misit Angelum suum, & præparavit viam ante faciem meam. Malach. 3; inde vero dormiens intuensque Deiparam, exhortantem ad opus tam gloriosum, cum hoc lemmate: Mitte illam de cælis Sanctis tuis, & à sede Magnitudinis tuæ, ut mecum sit & mecum laboret Sap. 9. Ulterius vero, representabantur Regis Caroli atque Reginae Matris ad vivum expressæ imagines genuflexæ, sub Regio utrimque baldachino: ut qui personaliter adesse festivitati non poterant, eidem perpetuo assisterent in effigie sua.

Ornatus  
fontis Bap-  
tismalis

128 Hinc per navim ecclesie Borealem, ubi totidem quot supra sacella similiterque apparata erant, progressus usque sacellum Baptistarii, cujus labro ex jaspide octogono

cir-

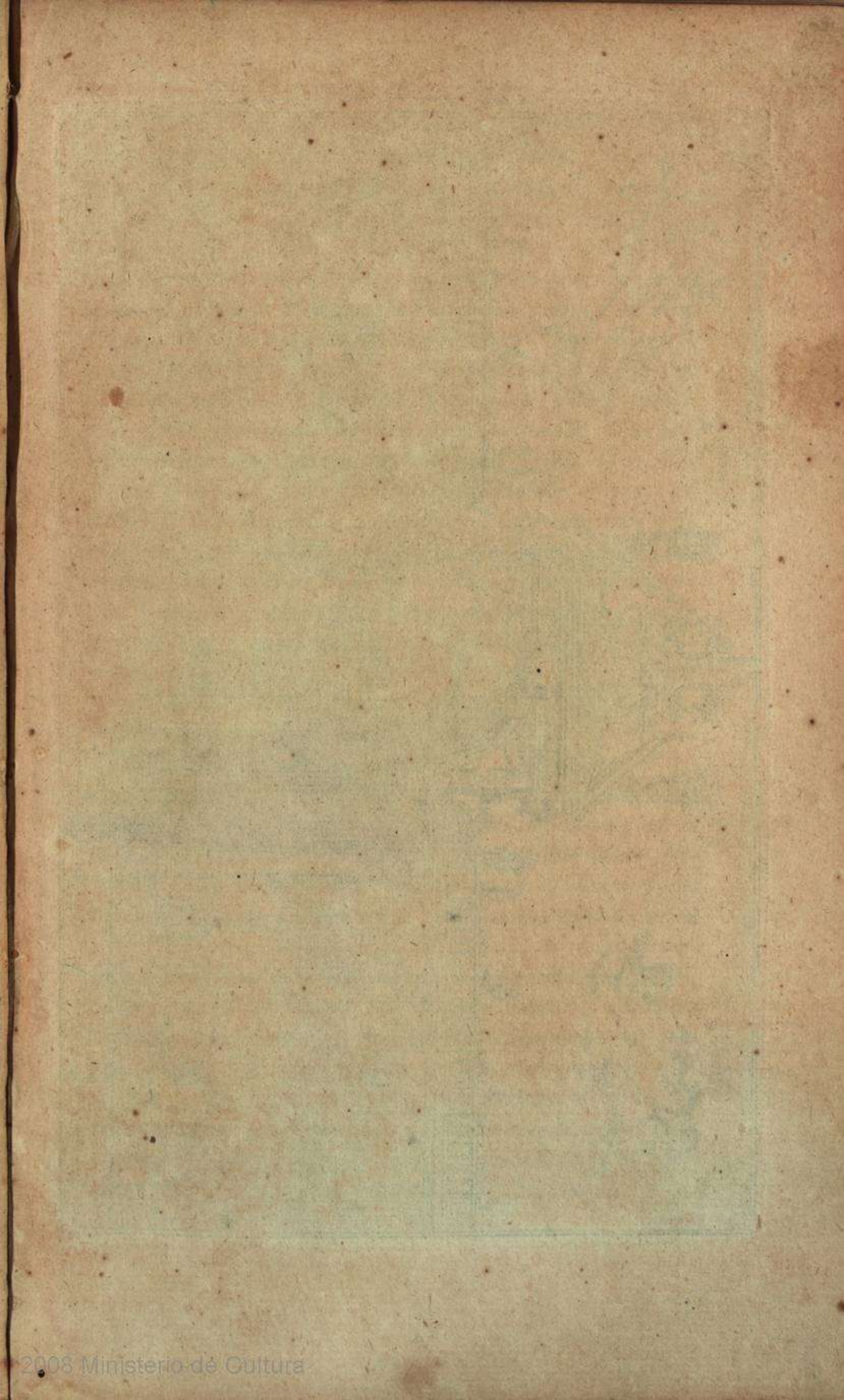






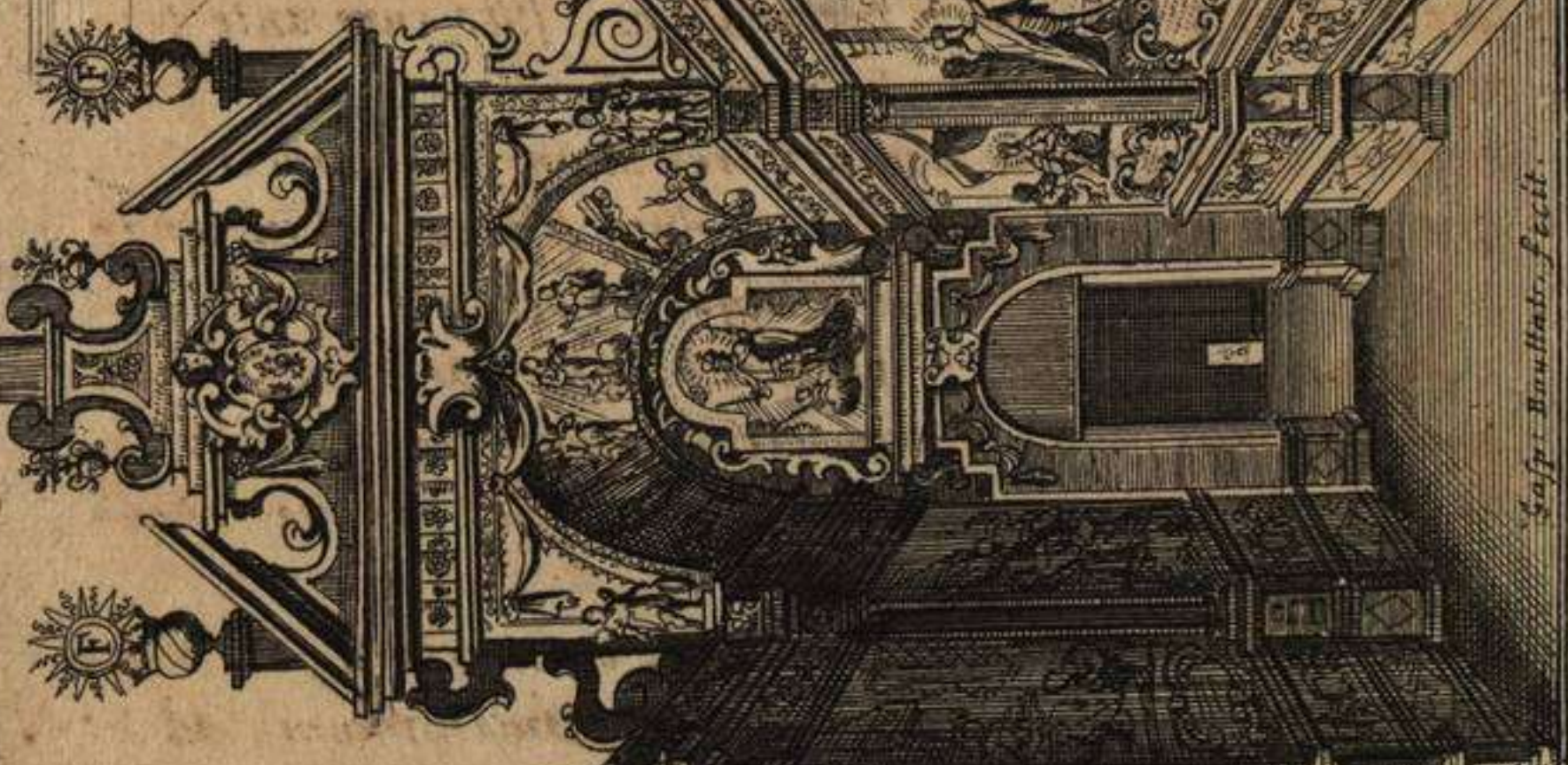




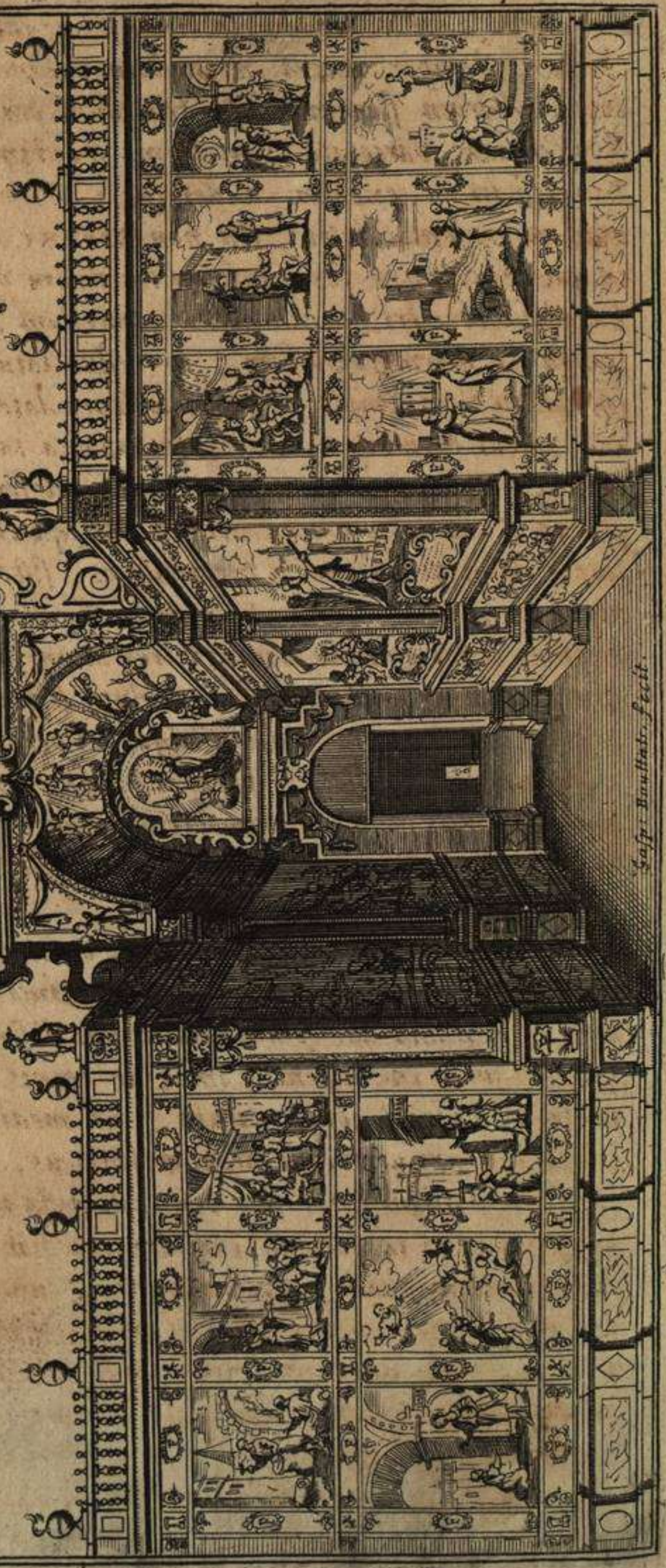




IN ATRIIS DOMVS DEI  
EPL. 133.



STAT IN DOMO DO:  
MINI.



Gasp. Balthabr. fecit.



circumducta nova totidem laterum atque columnarum machina, desuper autem in modum pyramidis assurgens, tanta arborum florumque & fructuum omnigenorum distinguebatur varietate, ut forma quedam extemporalis Paradisi in ea exprimi videretur; præter argumentum quidem præsentis festi, sed non præter exigentiam loci, in quo recuperatur per sanctum lavacrum gratia amissa in Paradiso terrestri. Secundum hoc facellum, per elegantissimam ex marmore portam, ingressus datur in sacrarium in eadem cum templi frontispicio linea lateraliter procurrens, sicut utrumque exhibet supraposita tabula. Ejus in-<sup>atque Sa-</sup>teriori-<sup>crarii,</sup> fabricam ac formam multis describit liber Festorum; quo lectorem remittens, & quatuor utroque ex latere ipsius posita altaria pertransiens, sisto eum ante primarium ipsius Sanctissimi Sacramenti sacellum, sub elegantissimi tholo pedes omnino triginta tres latum, profundum viginti quatuor. Hujus latera veluti stipatores hinc inde prætexebant bicipites Aquila, usque ad pedes sexaginta elevata cum suis basibus; plumas habentes argenteis varii operis scutulis justa cum proportione contextas, capita coronis aureis insignia, unguis quoque & rostra inaurata.

129. Altare, præstructum altari ordinario S. Clementis, licet speciosissimo (in quo ipsum Sanctissimum, ad e-<sup>novo altari-</sup>gras efferendum aut communicantibus distribuendum, ser-<sup>instructi,</sup>vatur) quale in adjuncta imagine cernis, altum pedes centum, sic erat conformatum, ut medie tabule locum teneat duorum utrimque arcuum porticus, ad modum perspective; quam inter solo tenuis demissa nubes, hinc S. Clementem in sublimi confidentem habent, manumque <sup>ubi repre-</sup>monstrantem viam Hispalim versus, cujus mœnia ac tur-<sup>sentatur</sup>res, post longa camporum spatia eminus videbantur repre-<sup>Sanctus Hi-</sup>sentari; inde Ferdinandus, Fide Sacramenti sanctissimi comitatus, per nubes easdem in terras defluerat, <sup>spalim ten-</sup>velut iter Hispalim versus iniens, applaudentibus desuper <sup>dens,</sup>sceptrumque ac coronam ferentibus de celo Angelis; cui



repræsentationi subiectus limbus ex Apostolo Iacobo sic loquebatur : Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius , & ex operibus fides consummata est.

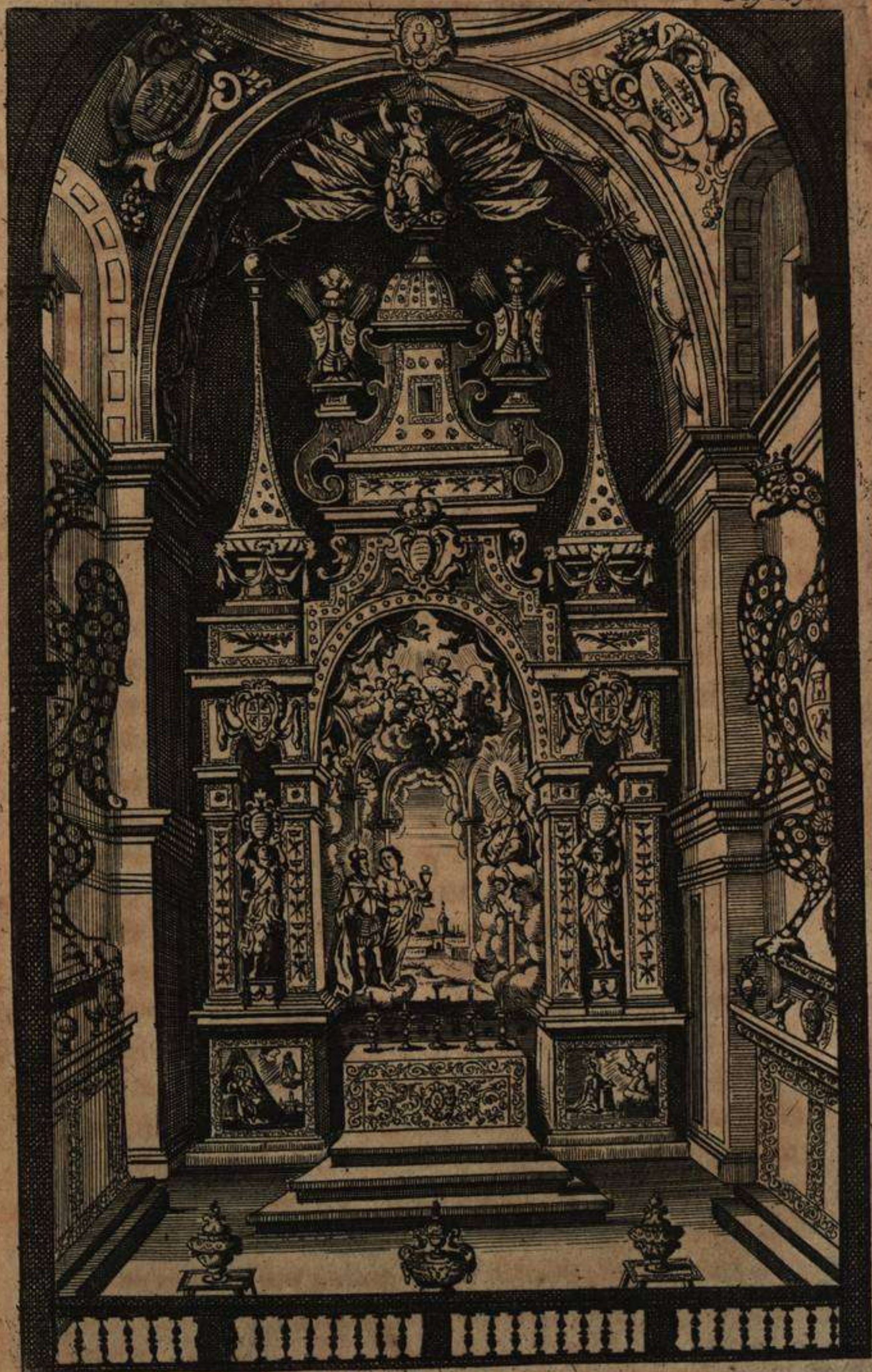
Deipara &  
S. Clementis  
promissis  
fretus ,

Columnarum utrimque fundamentum ample patens , hinc dormientem sub papilione Regem habebat , apparente eidem Deipara , ac velut dicente id quod interpilari Angelus alte efferebat supra caput scriptum , ex libro Genesios , Terram in qua dormis tibi dabo & semini tuo ; inde coram apparente S. Isidoro exhibebat genuflexum eundem Regem , & alius superstans interpilari Angelus , simili ex scuto faciebat huic illum dicere istud Psalmi xxxiv , Restitue animam meam à malignitate eorum , intelligendo Hispalensem civitatem , à Mahometica spurcitia expurgandam & Catholica fidei reddendam.

130 Desuper sub coronide prominebat , & late legabatur hic titulus : Clementis aspirantis auspicio , ob sanctam , acto de barbaris triumpho , reducem à cælo fidem , claris quæ infecerat Arabs primævæ gloriæ subfelliis , almæ Hispalensi Sedi in potenti brachio redditam , cultus benemerenti , acerrimo Christi athletæ , Ferdinando tertio , Castellæ ac Legionis Regi sanctissimo , fortissimo , felicissimo , Patrono Bæticiæ , sacer splendidus ordo Hispalensium , quem in augustissima Eucharistia sibi pro colendo fidei mysterio Deus-homo delegit , curam sumptus addixit. Opus porro totum desuper coronabat Victoria , ex armis vexillisque barbaricis confecto throno insidens , & supremum fornicis arcum suo pene capite contingens , cum hoc lemmate ex Epistola I Ioannis : Hæc est victoria , quæ vincit mundum , fides nostra.

131 Sacrarium hoc communiter obtinent prenobiles Confraternitates due , altera ad sanctissimi Sacramenti honorem promovendum , altera ad procurandum purgandis post obitum animabus auxilium instituta ; unde partitam  
etiam











etiam inter se habent lateralium, quæ dixi, sacellorum custo- Claustrum  
seu Atrium  
vetus adha-  
rens latera-  
liter templo  
diam. Hac tamen vice Sodalitas secunda, totam totius Sacra-  
rarii ornandi curam priori relinquens, velut ipsi ex titulo  
suo magis propriam; excolendum sibi sumpsit Atrium sive  
Claustrum: quod quia lateri ipsius Sacrarii inheret, Clau-  
strum Sacrarii appellant aliqui, sed magis ordinarie vocatur  
Claustrum Naranjorum, id est arborum mala aurea fe-  
rentium ab earundem media in area consitarum insigni  
annosaque proceritate; Maurorum opus, & nunc quidem  
longius multo quam latius, utpote secundum latitudinem  
Sacrarii tanta procurrens longitudine, quantam habet bo-  
reale latus templi usque ad turrin, ad cuius (ut dixi) oc-  
cidentale latus pertingit. Videtur olim ipsa turris tenuisse  
medium lateris Orientalis locum; donec laxandis novi  
templi spatiis dejectum est totum latus Meridionale, cum  
parte fortassis tertia laterum Orientem atque Occidentem  
spectantium. Ex quibus rursus sublata est pars reliqua  
Occidentalis, illi quod dixi sacrario locum factura struendo  
superest ergo ex veteri fabrica lateris Orientalis pars Borea-  
lis arcuum septem, & totum fere latus Boreale, quod cum  
integrum staret scribente Morgado arcuum fuerat quindecim,  
nunc uno alterove brevius invenitur, quadamtenus  
aptatum in vestiarium aliosque usus adherentis sibi Sacrarii.

132 Hoc Atrium, quocumq; ex latere ingredi velles, ingre-  
diebaris per arcuatam insigniter operis triumphalis portam,  
cujus utrimque procurrentes ala, prætendebantur porti-  
cubus illis vetustis, quodque utrimque à media porta re-  
stabat spatium erat pro longitudinis suæ ratione divisum  
pluribus paucioribusve pilis peribolum supremum sustinen-  
tibus, continuabaturque usque ad communem reflexionis  
angulum; sic ut unum latus intuens omnia te videre possis  
credere, modo velis concipere alterius atque alterius ar-  
gumenti, unum tamen scopum spectantis, fuisse picturas  
figurasque, quibus portarum singularum machine decoraban-  
tur. Singula interpilaria (quæ debuissent impleri duplici  
serie circumventium picturarum, si tempus tam multis  
faciendis fuisset) historiatis multiplicis argumenti ta-



petiis pratexebantur : quemadmodum vides in proxima tabula,

Mons in  
ejus centro  
supra fon-  
tem elegan-  
ter erectus,

133. Eiusdem etiam quam dixi Sodalitatis Animarum alterum fuit inventum, supra prægrandem fontem, qui centrum Atrii totius occupat ad omnes ecclesie usus opportunus, erigere ex truncis arborum caudicibus montem sublimem, ad cuius summitatem ducere videbatur semita, spiraliter per clivum illius ascendens; sumpto initio ab eiusdem operis porta, cui insidebat venustissima vernantis speciei Nympha, Naturam exprimens; & quem tenebat recens natum Sanctum tradens alteri splendidissima matrona, Gratiam divinam representanti, ad summum scilicet virtutum culmen per omnes ætatum gradus provehendum. Succedebant enim, quæ ex ordine illum susciperent, primum Virtutes Theologicae tres, tum Morales quatuor, insigni vestium & symbolorum cuique priorum ornatu conspicua; donec tandem perveniebatur ad fastigium montis, ubi inter nubes erectus super quatuor columnas thronus, supremam Dei Majestatem, Angelorum cheris cinctam, sustinebat, atque ante eam genuflexum Sanctum, eo in habitu, quem prædictæ Virtutes texuisse videbantur ex colore cuique proprio.

& porta  
sibi invicem  
in quadra-  
drum oppo-  
sita;

quarum ex  
plicatur  
una, per  
quam erat  
ingressus in  
templum,

134. Hac machina præterita, veniebatur ad portam in templum ducentem: cui præstructum arcum placet tantisper explicare, ut inde de tribus aliis ceterorum laterum portis similibus conjectura formetur. Supra ipsam ergo portam templi, stabat, subvectus Angelicis humeris inter nubes, Sanctus, altera gladium, altera crucem ferens, cum hoc lemmate: Domuit orbem & ferro & ligno. Ab hoc principio, desuper sese explicans atque paulatim latior arcus trifariam dividebatur, pendente ex ipsa ejus clavi columba, Spiritu scilicet sancto, Doni septemplex auctore: quæ quidem Dona representabantur figuris muliebribus septem, in ipsius curvaturæ fundo spatioso depictis. Vtrunque sub epistilio explicata latera totius operis, bifariam dividebantur singula; intraque columnas vel pilas angulares, picturis quatuor ornabantur; quarum in dextro latere extrema

Beren-



Berengariam faciebat, regio insidentem throno, detrahitam capiti suo coronam imponere filio, ad genua flexo, cum lem-mate subjecto: Videte Regem Salomonem in diade-mate, quo coronavit eum mater sua. Interior pictura habebat Sanctum Regem, cum suo exercitu explicato per campum, Angelumque velut obumbrantem omnia, quibus subscriptum erat, Immittet Angelus Domini in circui-tu timentium eum.

135 A sinistris interior portæque ipsi vicinior tabula, <sup>ejusque ex latere utro- que pictura.</sup> ostendebat gentem Mauricam, muliebri schemate ad genua Sancti in throno sedentis, accipientemque de manibus ejus librum Christianæ legis, ad quod declarandum subdeba-tur: Ego autem constitutus sum Rex ab eo, præ-dicans præceptum ejus. Ultimo denique exprimebatur idem Sanctus, Maurorum Hispalensem basilicam Deo at-que Deiparæ consecrari faciens; qua propter etiam sub-scribebatur: Ecce plus quam Salomon hic. Singulis autem picturis suppositi Hispana lingua rythmi, singulas sententias explicabant diffusim: & quod subtus erat spatii, inter columnarum bases, occupabant quatuor paria vir-guncularum insignium, per adjuncta sibi symbola lemma-taque Beatitudines octo Evangelicas representare à pictore jussæ. Quin etiam ipsarum basium lateribus singulis em-blemata varia inscribebantur, quæ minutim possunt digesta videri in libro Festorum. Ibidem legere etiam poteris, qui-bus in locis transituræ pompæ processionali erecti fuerint arcus triumphales, quove argumento; quæ & quam sump-tuosa per plateas altaria; quot choreis festivis exercendis theatra; quanta opulentia expositorum ubique peristromatum & picturarum. Opus enim est ut librum ipsum festorum ad-eas quando hæc nostra summaria capitum precipuorum deli-batio, modum jam excessit historici commentarii: cui pro-positum antiqua potius revocare in lucem, quam recentioris memoriæ acta exornare scribendo.

Alibi legenda varia per urbem the-atra & ar-cus.



## CAPUT XVI.

Festum solennissime celebratum : admiranda  
quædam ipsum comitata aut secuta.

136  
His aliisque  
preparatis

**I**psum festum quod attinet, narrat porro de eo Zuniga, qualiter sabbato Dominicam Trinitatis precedente, quæ tum cadebat in XXIV Maii, & fuerat nova festiuitati, semel dumtaxat agenda, destinata; inter utrumque Chorum, id est, in ipso templi mediæ navis utrimque cruciformiter excurrentis umbilico, steterit Sancti Regis statua, sculpta opere accelerato eleganterque inaurata, qualis erat sequenti die in processione deferenda. Deinde exponit causam, cur non nisi decimo ante illam die decreta supplicatio fuerit, metuentibus aliquibus, ut id per leges Romanas liceret; asserit nihilominus tam copiosum splendidumque fuisse domorum, platearum, vicorum ornatum; ac si neque potiore partem artificum occupatam habuisset Metropolitana ecclesia, & à longo tempore preparare omnia per otium licuisset,

instituitur  
Dominica  
Trinit. Pro-  
cessio.

137 Tandem verò, prætermisissis solennibus novæ festiuitatis officiis, quæ totam Dominicam Trinitatis occupatam habuerunt, perduxeruntque longe ultra meridiem; aggreditur vespertina processio, diem claudens modum ordinemque describere, in multis similem ei qui fuit servatus in translatione anni MDLXXIX, & qualem quotannis videre est in festo corporis Christi; nisi quod hujus loco gestabantur, primo, inter Præbendatos Capituli Vexillum sancti Regis, à D. Lupo de Mendoza, Locumtenente Prætoris majoris Ducis de Alcala, Equite habitus de Calatrava, stipantibus eum filio ejus D. Joanne de Mendoza & genero D. Josepho de Grena. Inter ipsos Capitulares, Hispalensis Assistens D. Comes de Lences, Petrus de Villela, ferebat Gladium ejusdem Regis, non tamen ab aliquo Sacerdotum digniorum deductus, quod ei



ei tamquam Reliquiæ nunc debebatur, sed secundum antiquum morem, in die S. Clemenris solitum usurpari. Assistentem sequebatur secundus ordo musicorum, ambulans ante tabernaculum portatile perquam illustre, sub quo deferebatur venerabilis omnibus S. Ferdinandi imago, stipata specioso satellitio Fratrum Societatis S. Matthæi atque sartorum. Succedebat Regia umbella (Pallium vocant) decem argenteis hastilibus elata à totidem Rectoribus civitatis, ex Viginti quatuor-virum numero sumptis.

138 Tum procedebat reliqua pars Capituli, & prælucentibus Isidoriani seminarii Collegialibus Regina Regum, in suo feretro argenteo, sub umbella, circum sonante tertio musicorum choro; atque post illam Archiepiscopus, assistentibus sibi ex Capitulo Diaconis quatuor, cum suis domesticis: agmen autem claudebat Tribunal S. Inquisitionis, cum suis familiaribus & Ministris; & Capitulum Rectorum urbis, etiam cum suis. Atque ita ducta processio, cum esset egressa per portam S. Michaelis, quæ est in frontispicio ad latus dexterum portæ majoris; ingressa est per portam turris, quæ consistit in latere etiam dextro capellæ Regiæ, totamque illius vespereæ periodum occupans clausit diem xxiv Maii, quo nullum lætiorum unquam habuit Hispali, ab annis ccccxxii, mensibus v, & diebus iii, quando primum, xxiii Decembris anni MCCXLVIII, victor urbem ingressus est Ferdinandus.

139 Sequenti die sic est continuata festivitas, ut ne indultæ facultatis pro una solum die limites transirentur, cantatum fuerit Sacrum de sanctissima Trinitate, cum consueta ad gratias agendas Oratione. Feria iv factum de currenti tunc festo S. Joannis Papæ & Martyris, cum Collectis in gratiarum actionem. Feria v, die xxviii Maii, ad festum

*optimo ordine ducta per urbem.*

*Et porro continuatur festivitas.*



*cum Octava Corporis Christi.*

festum Corporis Christi agendum subservivit quidam quid plateas ornaverant Dominica præcedenti; ipsumque Sanctissimum, positum fuit intra suum tabernaculum; collocatum in illa triumphalis machinæ centrali basi, supra quam antea visus fuerat ante Ecclesiam genuflexus Ferdinandus. Cum vero in proximam ab ipso festo diem etiam caderent solennes Vesperæ S. Ferdinandi, natalem ejus diem inchoantes cum Indulgentia plenaria, quam usque ad secundas Vesperas duraturam concesserat Pontifex, per Breve expeditum xxviii Februarii; & totâ deinceps Octavâ permanerent iidem qui antea apparatus; videbatur divina Majestas rem ita ordinasse, ut honoribus suis admiscerentur hujus sui servi honores, qui semper illi mysterio cultum præcipuum detulerat. Denique ipsa octava die & v Junii, Venerabilis Sacramenti Confraternitas in Sacrario, sic ut vidimus apparato, festum Sancti proprio nomine instauravit: quod deinde per omnes urbis conventus atque ecclesias singulariter factitatum, cum quanto maxime singulæ potuerunt splendore.

140 *Hactenus Annales Zuniga nos deducunt, quibus una cum sæpius nominato libro Fistorum uti quod potuerim, debeo diligentia admodum R. P. Balthasaris Egues, tunc cum hæc primum moliri cœpisssem Præpositi Domus Professæ Hispalensis, nunc autem Provincialis Bætica: cujus deinde suggestionem factum est, ut Illustrissimum Capitulum, accepta notitia operis nostri meaque sollicitudinis ut tractatus hic ad sancti sui Fundatoris honorem evaderet undequaquam instructissimus, more longioris impatiens quo expectandus cum ultimo Maii Tomo credebatur, peteret urgeretque hanc anticipatam editionem, quæ secuturo ac porro ulterius perficiendo operi majori præluderet. Habet Capitulum istud, uti supra num. 108 dixisse memini, delectos è suo corpore viros, quibus peculiariter commendata est cura omnium, ad cultum venerationemque sancti Regis pertinentium,*

*Deputati Capitulares pro cultu S. Ferdinandi,*



mentium, sub appellatione Deputationis. Cum ergo desiderio predicto prompte annuissem, & in promissi executionem intento nonnulla haud levis momenti dubia occurrissent, quorum solutionem vix aut ne vix quidem sperare à propria industria poteram; Deputatio predicta conatus meos accuratationemque pro veritate indaganda vehementer commendans, & quidquid ad eos promovendos à se conferri posset liberaliter pollicens, magna cum promptitudine misit Festorum librum: deinde retuli ab iisdem congruum ad singula quaesita responsum, studiose digestum à D. Francisco Ponce de Leon, Canonico & Archidiacono Hispalensi, ipsiusque Deputationis nunc Praeside. Punctum responsi illius ultimum ad questionem hanc meam, num quæ miracula comitata fecutave essent festivitatem, placet Latinum facere.

de novissimis miraculis interrogati,

141 Si miracula requirantur, quodnam haberi potest majus admirabili illa incorruptione corporis à visitatione anni MDCXXXIV, usque ad eam cui ipsi praesentes interfuimus, ne hilum quidem alterati; prout eorum, qui utrique adfuerunt, medicorum collatis inter se depositionibus liquet? Quid mirabilius, quam quod concurrentibus ad hæc festa plus quam quinquaginta millibus hominum, in civitatem adeo populosam, ali omnes simul potuerint, absque eo quod annonæ pretium saltem uno teruncio augeretur, vel inter cives externosque minima oriretur discordia, vel furta, rapinæ, factiones, in urbe audirentur: sed inter omnes pax & quies vigeret, condita gustu suavissimæ & inusitatæ devotionis? Quid humanitus poterat minus sperari, quam factum videmus, ut inter plures quam sexcentos tum fabros tum fabricorum magistros, divisos inter se operis in capellis, in sacratio, in turri, in claustro, in ipsoque ecclesiæ vastissimæ corpore laborantes, nemo aliquid sibi deesse quereretur, nemo alterum interturbaret, ne mini molestiæ quidquam infortuniive obveniret, quamvis contingeret plus quam semel nunc scalas,

premittunt varia admiranda

ipsam festivitatem comitata;

nunc



nunc alias res varias de summo labi inter subtus operantes, cum admiratione eorum omnium, quos casus opprimere aut graviter saltem potuisset offendere? Quid quod ex mensa Capitulari præbita sint in istarum festivitatum apparatus plusquam quinquaginta millia ducatorum de redditibus anni currentis; & tamen in subducendis rationibus inventum est, id quod Præbendatis superavit, in duplum excedere summas annorum præcedentium, admirantibus Capitularibus, idque adscribentibus indubitabili sancti Regis miraculo? Pauca tamen alterius generis accipe.

*deinde testantur*

*de paralytica desperata*

142 Michaela Maria, in sua declaratione dixit, quod cum anno MDCI. XX laboraret catarrho, quando solum erat decem vel undecim annorum, sui que parentes animadverterent ipsam plane deficere; advocarunt quemdam sui vici chirurgum: qui ea visa quater aperiendam brachiorum venam censuit & sanguinem minuendum: ultima autem vice contracta fuit: brachiiisque ac manibus velut arthritide occupatis, mansit paralytica. Mater ergo accersivit Doctorem Petrum Perez, medicum & chirurgum Hispalensem; sed hic ea visa pronuntiavit nullum nisi à cælo sperandum remedium, iussitque ut extremis Sacramentis muniretur. Paulo post repere cœpit puella in latus, manibus ac pedibus nitens: ut autem ad solarium ascendere vel ex eo descendere posset, auxilio patris matrisque egebat, quæ ex hoc labore aliquando etiam abortivit. Accidit autem ut anno illo appelleret Breve suæ Sanctitatis de novo cultu S. Ferdinandi: quod intelligens mater & audiens & quanta cum festivitate ageretur in ecclesia Metropolitana festum, eo se contulit, ut filiam paralyticam Deo Sanctoque commendaret; eodemque tempore pater suus eam in solarium tulit, ut videret turrim vexillis aplustrisque festive ornatam, & audiret lusum campanarium.

143 Ad primum autem illius auditum tanta lætitia perfusa fuit, ut exclamaret dicens: Sancte mi, volo saltare



saltare in tua hac celebritate : obsecro ut ad hoc mihi salutem largiaris. Eodem vero momento erexit sese quæ inclinata repebat, cœpitque ambulare & saltare, magna voce collaudans Sanctum : & pater qui præfens aderat, tanto obstupefactus prodigio, non poterat lacrymas continere. Ex eo tempore numquam necesse habuit reptare : sed, licet cum aliqua difficultate ambularet, pedes non nihil distortos ducens propter nimiam corporis debilitatem, de die tamen in diem proficiebat : semperque robustior cœpit domesticis laboribus manum, quacumque se dabat occasio, admoveere absque ullo impedimento : tertioque aut quarto post anno nuptui tradita tres filios peperit : estque successus iste toto suo vicō notissimus inter vicinos, qui eam contractam paralyticamque viderunt, & modo non alio appellant nomine, quam Miraculum Sancti. Hodie vero, id est anno MDCLXXXI, agit annum circiter vigesimum primum ætatis, estque res publica & notoria.

144 D. Luiza Raphaela, nunc conjugata, dicit quod cum puella esset annorum sedecim circiter aut septemdecim, in domo patris sui Joannis Baldez pictoris insignis, eo adducta fuit statua S. Ferdinandi collocanda in ecclesia Metropolitana, atque inde processionaliter circumferenda, eo fine ut inauraretur ; & , quod carnis colorem in vultu ac manibus referre debebat, pingeretur. Illa autem, sciens quod pater suus huic rei vacare non poterat, multimodis impeditus circa opera in ecclesia & circum ecclesiam facienda ; & suppetere neminem qui opus faceret ; licet magnis febribus tertianis teneretur, obtulit tamen manus suas ad utrumque laborem, si sanitatem sibi largiretur Sanctus ; & addidit quod curaret Missam unam dicendam ante suum corpus. Nec mora cœpit commendatum sibi incarnationis atque inaurationis opus quam optime poterat executioni mandare, & numquam ei febris rediit ; Fuitque miraculi instar, quod

V

propter

*ad primum  
festiva  
campana  
pulsam sa-  
nata :*

*deque puella,  
que statua  
Sancti inauravit,*

*à febrilibus  
curata.*



propter brevitatem temporis in suo opere usque in mediam noctem pervigilans, antea infirma puella, nihil incommodi senserit; sed evaserit semper exinde robustior, quod idem confirmant testimonio suo tam ejus parentes quam domestici.

## CAPUT XVII.

Lectiones Officii proprii à S. Congregatione Rituum approbatæ, & omnibus intra Hispanicis ditiones præceptæ.

145 **I**stis aliisque divinæ beneficentiæ effectis, dum Hispali magis magisque firmatur concepta erga Sanctum fiducia; Romæ Clemens Papa X, idem qui festum sub ritu Duplici in omnibus regnis Hispaniarum & ditionibus Regi Catholico subiectis celebrari permiserat anno MDCLXXI, sicut vidimus; iterum sub die XVI Augusti MDCLXXIII, de consilio Eminentissimorum ac Reverendissimorum DD. Cardinalium, sacrorum Rituum Congregationi præpositorum, habitæ die XII ejusdem mensis & anni, concessit & per litteras in forma Brevis expediri mandavit, ut in posterum de præcepto sub ritu Duplicis servari & celebrari deberet festum prædicti Regis, cum Lectionibus propriis ab eadem Congregatione Rituum approbandis. Denique ad reiteratas preces Majestatis Catholicæ, per Eminentiss. & Reverendiss. D. Cardinalè Nithardum, suum Oratorem ordinarium, porrectas eidem Sanctissimo, & per eundem ad sacrorum Rituum Congregationem remissas, eadem Congregatio superscriptas Lectiones pro secundo Nocturno cum Oratione, ut jacent, diligenter revisas & relatas ab Eminentiss. & Reverendiss. D. Card. Porto-carre-

Officium  
decernit ut  
sub præcepto  
dicendum;

& Lectiones  
propriæ  
approban-  
tur.

tari



tari & imprimi posse concessit, die xviii Maji MDC-  
LXXV. *Ea ut aliis quoque extra Hispanicas ditiones regnis  
provinciisque innotescant, placet hic subungere.* Oratio  
*autem talis est.* Deus qui beato Confessori tuo Ferdi-  
nando præliari prælia tua, & fidei inimicos superare  
dedisti: concede, ut ejus nos intercessione muniti ab  
hostibus mentis & corporis liberemur.

146 *Proprie Lectiones hæ præscribuntur.* iv. Ferdi-  
nandus Tertius, Castellæ & Legionis Rex, cui San-  
cti cognomentum jam inde à quatuor seculis Ec-  
clesiarum & seculorum consensus dedere, tantum  
prudentiæ adolescens adhuc specimen præbuit, ut  
Berengaria mater, Castellæ Regina, à qua perfan-  
cte educatus fuerat, abdicatum à se regnum in fi-  
lium transtulerit. In eo, adjunctis regni curis, re-  
giæ virtutes emicuere, magnanimitas, clemen-  
tia, justitia, & præ ceteris Catholicæ Fidei zelus,  
ejusque religiosi cultus tuendi ac propagandi ardens  
studium. Id præstitit in primis hæreticos insectan-  
do, quos nullibi regnorum suorum consistere pas-  
sus, propriis ipse manibus ligna comburendis dam-  
natis ad rogam advehebat. Præstitit insuper in eri-  
gendis, dotandis, & consecrandis Christiano ritu  
Cordubensi, Giennensi, Hispalensi, & aliarum ur-  
bium Ecclesiis, Maurico ereptarum jugo, simulque  
in instaurandis primariis templis Toletano, Bur-  
gensi, & aliis, pia & regia munificentia.

LEC. v. Inter hæc, per Castellæ & Legionis Reg-  
num, in quo patri Alfonso successerat, collectis  
magnis exercitibus, annuas expeditiones contra Sa-  
racenos, Christiani nominis hostes, suscepit. In  
queis, ut semper vinceret, præcipui exercitus fuere  
preces piissimi Regis ad Deum fusæ; & quod ante  
pugnam, ut sibi Deum propitiaret, flagris in se sæ-  
viebat, atque aspero cilicio muniebat corpus: sic-  
que insignes contra ingentes Maurorum acies vi-  
ctorias reportavit, & plures urbes Christiano cul-



tui imperioque restituit: & conquisitis Giennii, Cordubæ & Murtiæ Regnis, ac Granatensi vectigali factō, ad expugnandam Hispalim, primariam Bæticiæ urbem, hortante in visione (ut traditum est) beato Isidoro, olim illius urbis Episcopo, victricia signa transtulit. In ea obsidione (ut fertur) præsentem divinam opem habuit: nam ferream catenam, quæ super Bætīm transversim extensa, Mahometanis pro repagulo erat, coorto validiori vento, una ex navibus regiis, Regis jussu eo delata, tanto impetu fregit, ut longius prætervecta, pontem quoque ligneum, & simul spes Maurorum abruperit, & ad deditionem coegerit.

LECT. VI. Tot victorias beatæ Virginis Mariæ patrocinio ferebat acceptas; cujus imaginem secum in castris habens, peculiari cultu prosequabatur. Capta Hispali, prima Religionis cura fuit. Nam templum Maurorum expiatum, & Christianorum dedicatum sacris, insigni Archiepiscopatu & honestissimo Canonorum & Dignitatum Collegio, regia & religiosa liberalitate, exornavit: alia deinde in urbe templa & cœnobia erexit. Inter quæ pietatis officia, dum trajicere in Africam parat, Mahometanum in ea imperium everfurus, ad cælestem regiam vocatur. In extremo vitæ agone sacram Eucharistiam pro Viatico allatam, fune ad collum alligato, & humi stratus, cum lacrymis ubertim fufis adorans; eaque dignis reverentiæ, humilitatis, & Catholicæ Fidei obtestationibus accepta, obdormivit in Domino. Jacet ejus corpus, incorruptum adhuc post quatuor secula, in templo maximo Hispalensi, honorificentissimo inclusum sepulchro.



# APPENDIX

## Addendorum, mutandorum, corrigendorum

*In altera cum reliquis Maji Actis editione.*



ἡ δευτέρα προτιδὲς ἑρωτέρη, vulgata inter Græcos paræmiâ dicitur; ut doceamur, quod secundæ quæque curæ sapientiores prioribus sint. Cum ergo, cessantibus propter glaciale hiemis rigorem diutius prælis, opellam hanc, jam fere absolutam, & ultra

dimidium Postumæ Gloriæ impressam, recognoscerem in ordine ad alteram cum reliquis Maji Actis editionem; occurrerunt nonnulla Addenda, mutanda, corrigenda: quæ ne desideret lector, majora volumina forte nunquam empturus, libenter hic attexui; ingenue profitens, non esse me, qui gloriantur quasi primo conatu omnia dediderint perfectissima, & istud Pilati videntur assumpsisse pro tessera, Quod scripsi, scripsi. πάντα κατορθῶν & μηδὲν ἀμαρτῶν Θεῶν ἔστι: Omnia quam rectissime facere, & in nullo deficere, Deorum est, inquebat ille, non hominum. Et libentius illud alterius Sapientis usurpavero, Γηράσκω ἀπὸ μανθάνων.

Senescō, discens non nihil quovis die.

AP.

V 3

PARS



## P A R S I.

Ad Commentarium prævium, Chronologiam  
Ferdinandæam, & Vitam breviorẽ.

**P** Ag. 8. lin. 5, post hæc verba, sine liberis masculis decedentis — adde parenthesis — (quatenus scilicet puer Henricus, patri solum biennio superstes, non censetur nisi sub tutela regnasse) itaque regnum &c.

Pag. 9, num. 13 lin. 3. De quorum juribus cum disceptaretur — lege, Factum id anno MCCLXXXIV: cumque de eorum juribus multum disceptaretur, & primogenituræ titulus in Ferdinando, Blanca junioris marito, prætenderetur à Francis, in favorem superstitem filiorum, tamquam patrem representantium; Castellani vero ex adverso arguerent, ab eo qui ipse numquam Rex fuerat, non potuisse jus regnandi tradi, superstitute vero ac immediato Regis demortui filio; nihil facilius fuit &c.

Pag. 10 lin. 5, dele — ibi — & post verba — vivens ac scribens — adde — Alibi tamen fortasse degens, primis sex vel septem annis successoris Bonifacii; & sic deceptus vano aliquo rumore, inde nato, quod Bonifacium non esse verum Pontificem seditiosi aliqui suadere nitebantur.

Pag. 11 lin. 17, post MCCLII — adde — Hic vero, intellecta ea morte, non debuisset tali nuntio, veluti inexpectata plane rei, consternari; quin potius seipsum arguere potuisset arguique ab aliis, quod in ea etate matris, qua de proximo ejus fuzere cogitandum erat, Regno excesserit in longinquam diuturnamque peregrinationem, gubernationi ejus tam male prospiciens.

Pag. 13 tot. . . . . annis — lege — per annos fere quindecim.

Pag. 16 lin. 14 — plerasque dabimus — adde — sed ad mensuram presentis libri contractas, forma & manu haud paulo elegantiori; quibus etiam adjunximus nonnullas alias

alium-



aliunde acceptas, & huic operi illustrando opportunas.

Ibidem & seqq. paginis Chronologicis, secundum annorum ordinem, interpone puncta hæc.

MLXV

Moritur Ferdinandus I, cognomento Magnus, Rex Castellæ ac Legionis, simili qua postea Sanctus humilitate & pietate.

MCCIX

Post verbum — Berengariæ — adde: qua de re successor filius hymnum postea composuit.

MCCXVII

Adde — 31 Augusti.

MCCXXIV

Pingitur Tabula &c. . . . . S. Ferdinandus prima in Mauros expeditione Beatia & Ubetæ fines vastat, capit Cascatam.

MCCXXV

Blanca Regina. . . . . Rex Beatia secunda expeditione Sancto se subicit.

MCCXXVI

Venit in Hispaniam Legatus Apostolicus, ab Honorio IV missus, Reges contra Mauros animaturus, Synodum in singulis regnis cogit.

MCCXXIX

Post verbum — Capellam — adde — Regina Beatrix Conche egrotans, miraculo Deipare convalescit presente filio Alfonso, qui postea Rex ea de re hymnum composuit.

MCCXLVI

Post verbum — moritur — adde — 8 Novembris.

V 4

MCCXCV



MCCXCV

Post verba — Ferdinandi nepos — adde — vivente  
adhuc patre denominatus Archiepiscopus Hispalensis.

MCCCLXXV

Historia & Miracula S. Crucis Caravacanae, jubente  
Garcia de Cardenas Commendatore, primum authentice de-  
scribuntur.

MCCXCII

Additur nova Appendicula ad predicta miracula.

MCCCXCIII

Oppidum & ecclesia Caravacensis à rebellibus Gra-  
natensibus Mauris capiuntur & incenduntur, salva S. Cru-  
ce scriptisque prefatis.

CIRCA MCCCCL

Doctor Oncala, Canonicus Abulensis, impressisse vi-  
detur Apophyam suam, cui historiam & miracula S.  
Crucis intexuit, testis annui in pluvia obtinenda miracu-  
li, post aquas illius attactu sacratas.

MCCCCLXXX

Sic muta — Predicta historia & miracula S. Crucis de  
mandato Vicarii Episcopalis legitime transcribuntur.

MCCCCLXXXVIII

Ferdinandus & Isabella Reges Catholici, subacta  
Baza, visitant S. Crucem Caravacensem.

MDXLVIII

Adde — Murcienses Inquisitores querunt in veritatem  
historiae & miraculorum Crucis Caravacanae, & qua-  
modo ea per Sacristam Toletum submissum furto ablata ac mira-  
culose restituta sit.

MDLI

Adde — in qua cum bona pars Chronica Ferdinan-

daa



dææ pene ad verbum descripta inveniatur, oportet alteram ex altera sumptam esse: nos autem Ferdinandæam antiquiorem esse opinamur conjectando.

M D L V I

Iterum, rogatu Sacristæ Caravacani, Historia & miracula prenotata de papyro in pergamenum transferuntur, nulla re nova addita.

M D L X X V I I I

Adde — que ante Maurorum adventum honorata, ab eis nec aboleri nec frangi potuit; & muro obducta atque hoc corruente detecta, presagium dederat restaurandæ istic cito per Regem sanctum Religionis.

M D X C V I I I

Authentice transcribitur testimonium inquisitionis præmemoratæ de Cruce Caravacana.

M D C X V I

Ioannes de Robles, Presbyter Caravacensis, Hispanice imprimit libris duobus historiam & miracula Crucis Caravacanae; opus multa correctione egens, ob admixta Eligueræ figmenta.

## A D V I T A M B R E V I O R E M

Pag. 30 adde Annot. a — Porro quem Lucas Fernandum, Rodericus integre Ferdinandum, media ætas Ferrandum, quin & Ferdendam scripsit: Castellani autem, & nunc passim Hispani, F initiale soliti mutare in H, Hernandum: quod sequitur Flos-Sanctorum. Similiter nomen Patris diversimode scribitur, Aldefonsus, Adefonsus, Alfonso, & vulgarius Alonsus.

Pag. 31 Annot. e adde — Oportet autem ut patri præmortui sint, Ferdinandus, Alienor, Maria; unde postmodum eadem nomina data

reperiuntur liberis ex secundo thoro natis. Idem ipsimet Sancto accipiendi nominis occasionem dedit: nam (ut ait Zuniga) Alfonso Legionensi ex priori cum Tarasia Lusitana contubernio natus filius, Ferdinandus dicebatur; sed infans obiit, prius certe quam noster hic nasceretur.

Annot. h lin. 3 post — Castellæ & Toleti — adde — (quod tantumdem est ac si nunc scriberetur Castellæ Veteris & Novæ, hujus enim caput erat Toletum, & nomen Maurico istic regno tribuebat.)

Pag. 34 deleta Annotato unico, ibi

V 1

pefite



posito & hic peperam ex § 1. repetito, sequentia substitue num. 10 lin. penult. ad verba -- S. Stephanus, a Castrum S. Stephani distat vbeda Euro-boream versus milliariibus tribus. Atque hic universim nata, Milliaria communia Hispanica à me usurpari in dimensione locorum, quorum novem constituunt Belgicas horarias leucas decem.

Num. 12 lin. 6 ad verbum S. Isidori b

b Fuit S. Isidorus Episcopus Hispalensis, qui post mortem S. Hermenegildi Principis, à se ad fidem Christianam ab Ariana perfidia traducti, atque obitum Regis Leovigildi avitæ superstitioni immortalui, hujus successorem filium, illius fratrem Recaredum, tota cum gente convertit; univérse Hispaniæ Patronus propterea merito habitus: colitur autem 4 Aprilis. Hujus corpus Ferdinandus I, à Rege Mauro impetratum, an. 1063 Legionem transferendum curavit, erecto in hujus honorem hic nominato monasterio Canonorum Regularium, cujus alumnus fuisse, quem præ manibus habemus, Lucam, postea Tudentem Archidiaconum atque auctorem Chronicæ, opinatur Magister meus R. P. Henschenius, ad Acta Vitæ & Translationis, ab eodem juniore composita.

Pag. 36 post Annot. b addo ----- Nomen autem Guadalquivir, dicitur Arabice idem sonare, quod Magnus fluvius. Sed quomodo hic non erat Pons, quandoquidem Chronica num. 90 tam expresse dicat, Regem castra metatum ad Pontem Alcoleæ, qui hodieque invenitur notatus in tabulis? cum etiam num. 93 describatur Laurentius Suarez, Exija veniens quasi ad exploranda Sancti Regis castra, desiliisse in pedes ad caput pontis, per quem erat ad eadem castra transgressurus? Placet credere, structum eo loci, ubi Rex ca-

stra fixerat, pontem fuisse, postquam transitus ratibus fluvius erat; idque ad necessariam defensionem eorum qui castrum ad caput Pontis Cordubensis extractum jam tenebant. Inventur autem ibidem adhuc Castrum istud cum ponte lapideo, representaturque in Theatro urbium ante ipsam civitatem, opus quadratum instar majoris unius turris.

Pag. 40 Annotata l & m sic mutata dabimus

l Certum hic mendum est, cum constet quod accepta sit in deditioem urbs, traditis portis & Alcazario, die S. Clementis 23 Novembris: quem diem Civitas eo nomine celebrem agit quotannis. Fortassis die 8 ejusdem signata fuerunt conditiones deditiois faciendæ; & hoc auctorem deceperit.

m Imo post mensem unum à deditioe omnes exire coactos docet chronica. Quid si, ad salvandam sequentem narrationem, credatur, tantum fuisse egressorum numerum, quamvis manere volentibus id per pacta licuerit, ut hi respectu illorum quasi nulli fuerint; respectu tamen ingredientium Christianorum tam multi, ut eis formidabiles esse debuerint, saltem de constanda cum egressis conspiratione, quam primum Rex cum exercitu recessisset, uti mox infra insinuat.

Pag. 43 post Annot. a adde ----- Turrim vero hic indicatam infra plenius describemus, atque etiam spectandum in imagine dabimus.

Ibid. post Annot. d adde ----- Hoc quidem à Gentilibus de Gentili Imperatore dictum tolerari poterat: inter Christianos autem explicationis eget, ut commode intelligatur: alioqui enim certum est, nullum regioni alicui majus bonum posse divinitus obtingere, quam Regem Sanctum; qui licet vel modico vivat tempore, suorum tamen Patronus perpetuus erit in calis.



## P A R S II.

## Ad sex prima Chronicæ Ferdinandæ Capita.

**P** Ag. 44 ad Prefatiunculam nostram, adde  
 Qui Chronicam hanc prelo paravit Hispalensis  
 fuit (ut patet ex Prologo) & fortassis Canonicus  
 Ecclesie Cathedralis, nostram enim appellat:  
 misit autem egraphum suum anno 1535 Valliso-  
 letum, quia ibi jam impressa fuerant successorum Regum  
 Chronica, ut habetur in titulo; Chronica Sancti Re-  
 gis D. Ferdinandi, hujus nominis Tertii, qui Hispa-  
 lim totamque Bæticam obtinuit, & fuit pater D. Al-  
 fonsi Sapientis, avus D. Sancii Generosi, proavus  
 D. Ferdinandi Quarti, qui veneficio periit; tritavus  
 D. Alfonsi Undecimi, qui Algeziras vicit: quorum  
 omnium Chronicæ similiter habentur impressæ. Habeo  
 postremas duas, totidem inter medias requiro, & si quis sub-  
 miserit, beneficium agnoscam.

Pag. 46, post Prologum Editoris, hæc subjunge.

Hactenus ille, cujus rationes pro exoletarum vocum mu-  
 tatione, quamvis in vulgo plausibiles & acceptandæ, eruditis  
 tamen (hoc saltem tempore) minus probabuntur. Tales enim  
 non querunt vetera istiusmodi scripta, ad excolendum ista  
 lectione sermonem; sed sinceram in iis veritatem spectant,  
 & hanc in originariis verbis certius tenere se credunt. Huc  
 autem spectat, quod R. P. Laurentio Surio accidit, colligen-  
 dis Sanctorum Actis alias de tota re litteraria optime me-  
 rito. Is dum sui seculi fastidio consulens, phrasim eorundem  
 subinde leviter immutavit, tunc fortassis non inutilem dili-  
 gentiam assumpsisse visus fuit, quando hæreticis sciolis risui  
 erat ecclesiasticorum scriptorum rudis simplicitas; nunc  
 autem (eorundem quoque judiciis in contrarium sic  
 versis, ut vel apicem mutare ex ortographia Latine legi-  
 bus scrupulo ducant, suamque fidem egregie probasse se  
 credant, si quotiens, Ammoneo, Conlabor aliaque  
 similia



similia scribilitatis semibarbarae menda servaverint) arguitur factum ab equis iniquisque; nec desunt, qui tali occasione sensum quandoque non leviter immutatum vel obscuratum querantur.

Antiquorum quippe monumentorum eadem quae statuarum & monetarum ratio est, quibus apud peritos aestimatores pretium venit ex quadam scabritie fuscoque colore, tamquam verae antiquitatis earum characteristicis notis. Ea propter decessores ac Magistri mei, Bollandus atque Henschenius, Sanctorum Acta susceperunt edenda servatâ primigeniâ scriptorum, quantumvis subbarbarorum, phrasi. Quo nomine licet eos initio sagillarent dicaciores quidam Franci, Scriptores Silvestres eos appellando, cito tamen obmutuerunt, confusi unanimi approbatione eruditiorum apud se virorum. Hi vero non solum in Latinis mediæ ævi scriptis invariatum stylum servandum esse judicarunt, sed in ipsis quoque Francici idiomatis libris antiquitus compositis: quorum nonnullis, ut vulgo consulerent, hodierna phrasis contextum recentem addiderunt calumniam, quomodo alias Græcolatina imprimuntur; alii satis habuerunt recentiora vocabula, antiquatis respondentia, ponere in margine, vel Annotationibus subiectis obscuritatem tollere, & laborem lectoris sublevare. Idem utinam in hac quoque Chronica factum ab editore fuisset. fecisset autem id tanto facilius, quanto pauciora mutantur Hispani; ut in habitu, moribus, religione constantiores quam ceteræ passim nationes; sic in patria quoque sermone variando parciores cunctantioresque.

Pag. 48. lin. 2. Hactenus recte se habent zyfra numerales extimi marginis: sed cum Parergon 1 inter num. 47 & 67 uno alterove paragrapho auctum invenisset typhotheta, recte futurum se credidit mutando consequenter numeros Chronica, non animadvertens, quam hoc incommodum foret huic veteris distributionis olencho jam excuso: quem tamen ea

causa recudere non est opera pretium. Vitium, inconsulto me nec animadvertente inductum, sic corrige si lubet, aut corrigendum in altera editione expecta, ut pro 67 ponatur 69, itaque deinceps binario addito augeantur numerusque ad Prologum historiam prosequentis num. 99: ubi ex simili causa assumendus quaternarius legendumque num. 103; & ita consequenter



frequentem usque ad Capitulum LXXII pag. 51 num. 184, ubi & deinceps sufficit ternarius, ergo pro 184 cense legendum 187.

Pag. 51 Admonitiuncula nostra adde ----- sumpsimus autem tabellam hanc ex recentissima accuratissimaque Hispanice totius descriptione, Amstelodami haud ita pridem edita à Nicolao Vischer: in qua quod vulgaria hujus aetatis nomina locorum retinuerit sculptor, nobis non inuitis fecit; quamvis antiqua Romanaque vocabula, quibus Latine scribentes utantur, saepius etiam nos usurpemus, quia ad usus alios, quos etiam intendimus, hodierna vocabula aptiora erunt; ac autem nulla sit ex hoc capite lectori difficultas Annotata nostra satis efficient. Comprehenditur quidem etiam hujus tabula ambitu Portugallia, proprium Regem habens: sed juncta ei ad septentrionem Gallicia, ad Meridiem adiacens Algarbiorum Regnum non poterant exhiberi, nisi assumpto pariter toto illo spatio quod utrique interjecta Lusitania occupat: id igitur sufficit monuisse, ne hanc quoque Ferdinandæo Imperio (quod majoribus punctis aliqui diremit sculptor) à nobis adscribi existimes.

Pag. 54 Annotatum b sic muta. ----- Quia Ferdinandus hic, patri premortuus, numquam regnavit; ideo prior ac potior locus datur Henrico, licet annis ut minimum octo juniori. Inter filias ordo naturalis servatus videtur.

Pag. 55 post Annot. g adde ----- Quemadmodum Matamoros erravit, in nominando Rege; sic & in eo, quod consilii talis auctorem fecerit D. Telliæ Tellii, Episcopum, a quo ac Alfonso X juniorem institutione tali. Certe incredibile est, auctorem Chronicae Ferdinandææ, ipso hoc tempore aut proximo viventem quo fundatam Academiam vult Matamoros, errare potuisse in ejus conditore nominando, quamvis erraverit in tempore funda-

ti Episcopatus. Fortassis autem Alfonso IX ad Episcopatum ditandum, & Alfonso X ad ornandam Academiam tantum contulerunt, ut quasi alteri eorum fundatores censerent potuerint.

Post h. adde ----- Quantum ex eodem Toletano colligo, locus hic requirendus erit inter Tagum & Batim in regno Toletano. Absit igitur ne hic intelligatur Arcos, Burgensi civitate vicinum. Fortassis autem editor Chronicae, mutando etiam exoleta locorum nomina, hic erraverit; vel aliud ejusdem nominis, sed topographicis tabulis ignotum oppidum invenitur, etiam in Nova Castella.

Post k adde ----- Quomodo autem Calatravam, primum ab Alfonso captam pater ejus (ut supra dicitur) dedisse potuit Abbati Fiteriensi? An solum contulit jus in locum nondum occupatum? Latet hic mendum aliquod, à feliciore conjectore corrigendum.

Capitis 2 titulus sic clarior foret. ----- Henrici pueri breve regnum in Castella, sub sorore Berengaria Sancti matris primo, deinde sub Comite Alvaro.

Pag. 60 post m adde ----- singulorum porro locorum, tum hic tum alibi nominandorum situm (nec enim omnia nominantur in tabulis, nec forte eandem omnia appellationem nunc retinent) aliis curiosius definiendum relinquo. Carrionem supra nominatum esse puto, qui inter Legionem & burgos ad confinia utriusque dicitur Carrion del Conde. Taurus, vulgo Toro, civitas etiamnum nobilis est, inter Zamorram & Vallisoletum. Aptillum, vulgo Aotillo, fortassis idem est, quod iisdem in partibus nunc vocatur Moral de Reyna, id est, Habitatio Reginae, quia ipsum Berengaria habitatione sua honestaverit tempore hujus dissidii aedificiisque ornaverit.

Pag. 66 col. 1 lin. 8 a fine ----- num. 33 ----- lege ----- num. 69 -----

Post -----



Post. b adde. --- Ex eodem matrimonio etiam produsse dicitur Berengaria, anno 1232 nupta Joanni Briennio Imperatori Constantinopolitano.

Post e adde. --- Scriptor autem Legenda manifeste hallucinatus est, cum credidit, Tarasiam superinductam Berengarię fuisse. Quod si ex eodem errore hic quoque processum est, non possunt ea esse à primo Auctore, sed adscribenda editori forent; & sic fundaretur suspicio, quod non omnino ab interpolationibus pura hæc Chronica sit. Malim ergo opinari, Regem Legionensem, jam sultum gemina mascula prole, eaque ad successionem ex Regni totius consensu legitimata, non curasse de uxore alia nuptiis magis canonicis ducenda, ne eß occasio turbatum foret; sed aliqua inferioris generis concubina contentum vixisse, ex eaque nonnullos adhuc liberos suscepisse. Certè moriens Ferdinandus, præter fratrem Principem (quem filio successori commendavit nominatim) invenitur num. 218 in genere meminisse aliorum adhuc fratrum, juxta correctionem infra adhibendam ei loco, tunc necdum satis à me intellecto, idèquè in alium sensum tracto.

Annot. d sic mutetur. --- Lectio in margine editionis Francofurtensis notata, Caucam scribi dicit, pro Coca. Est autem hæc, juxta tabulas, inter Vallisoletum & Segobiam, huic vicina ad 5 miliaria. Nescio quo errore hic locus in Chronica sic legatur redditus: Ex castro Dominarum iter intendebant Vallisoletum, quando venientibus Cabezonem clausæ sunt portæ, pernoctarunt igitur in vico quodam S. Justi nuncupato; ubi pro Cauca, ponitur Cabezo, diverso plane situ inter Vallisoletum & Placentiam.

Pag. 63 ad hæc verba lin. 6 a fine --- anno ætatis suæ decimo octavo, ponatur littera f: & deinde pag. 66 in Annotatis post e ponatur, f Natus ergo fuerat Sanctus anno

1198, fortassis mense Septembri, sub festum Elevate Crucis: quia jam inde ab anno 1197 conjunctos fuisse parentes constare putat Zuniga, ex diplomate patris, in favorem Martini Episcopi Zamorensis dati XVI kal. Januarii Era 1236 In quo tamen nonnihil obscuritatis invenio, donec constet, una cum sequentis anni Januarii etiam intelligi Eram anni sequentis; nam usque ad ipsas kalendas anno 1197 adhuc currebat Era 1235. Infallibile omnino est, & nulli obnoxium dubietati, instrumentum aliud, quod idem allegat pro XVIII kal. Maii Era 1236; sed minus facit ad rem nostram, quia ipsum non prohiberet matrimonium predictam differre in annum 1198, & nativitatem Sancti in 1199.

g Alias Arroyum, quod etiam habet vulgata versio; ubi & sequentia loca, Pisuerga & Laguna. Cum autem Pisuerga etiam rivulus sit, Legionense & Castellanicum regna distermians, & prope Simancam Durio influens; apparet quod in eodem tractu requirenda sint predicta duo oppida, alias non reperienda in tabulis.

Post k adde. --- In tabulis invenitur Belorado notatum (una forsitan littera male omissa) 5 miliaria Burgis versus Ortum distans locus; ad 9 miliaria porro gradienti occurreret Najara, unde locus datur suspicandi Navarram à Chronici auctore nominatam esse Navarretam; duobus miliaribus Najara distantem.

Pag. 69 lin. 4 à fine ad hæc verba --- Fratres Hospitalis --- adde litteram m, ac deinde pag. 70 Annotatis adde

in Chronica vocat Hospitalarios S. Joannis Acconenfis: ita scilicet tunc nuncupabantur, à loco habitacionis primario; cum antea S. Joannis Hierosolymitani appellarentur. Cum enim Hierosolyma amissa anno 1187, recepta esset anno 1191 Accon; huc immigrarant. Similiter iterum



itorum amissa Acconē an. 1291, occupata autem à Christianis Rhodo, ceperunt dici Equites Rhodienses, donec hæc etiam Turcis cessit anno 1522: unde in Melitam recepti à Carolo V anno 1530, Melitensium nomen hodie tenent, insulamque contra Turcas tuentur generose.

Pag. 76 Annot. e adde: sed cum ejus Conditor Sancius, Vasconia ac Navarra Rex & Biscaya pro magna parte Dominus, coactus fortuna Alfonso Castellani cedere, turpiter in Africam profugisset; capta anno 1200 Victoria ipsa est, ejusque deditiōnem secutum est regnum fere universam, etiam trans montes. Quod cum pace inita restitutum esset, manserunt tamen in potestate Castellani quatuordecim oppida juris controversi (ut Mariana, lib. 11 cap. 25) in quibus erat ipsa Victoria, cum reliqua usque ad montes Biscaya.

Post l adde: Mirum tamen foret, si istam Sancii promotionem auctor Chronica tacuisset, quare vehementer, an vera sit, dubito. Notō autem ex Durando lib. 2 cap. 3, in sacris Canonibus Psalmistam dici Clericum primi Ordinis, id est, primæ Tonsuræ, eundemque in Conciliis etiam Cantorem vocari: unde S. Isidorus: Ad Psalmistam pertinet officium canendi, dicere Benedictiones, Psalmos, Laudes, Responsoria.

Pag. 73 ad hæc verba Treugam... noluit protelari --- pone litteram m, & porro

Pag. 76 post i scribe: in Erravit ergo Auctor Chronica cum scripsit: quod Berengaria, tenerius filium diligens, ab omnibus omnino armis abstinere eum voluit, eoque curavit treugam cum barbaris factam prolongari, & moræ innectendæ causa suaserit Regi ut prius Deo consecraret filiam Berengariam aviæ cognominem. Hoc si suaserit, eo suaserit, ut moturus in barbaros filius, velut alter Iephæ, hæc

gratiori sanctiorique victima, propitiaret Deum, victoria omnis auctorem.

Pag. 74 unica littera n sufficiet Ubetæ & Cascatæ

Pag. 76 conjunge Annotata m & n: deinde post p hæc adjunge: Ioannes de Robles, in Historia Caravacana lib. 2, cap. 6, Mahomadum Viridem appellat, & anno 1225 de suis fuisse occisum ait, quod suspicarentur clam factum Christianum, successorem vero habuisse filium Aben. Mahomad, patri similem & fide & amore erga Sanctum: qui baptizatus dictusque Ferdinandus, nobilem post se reliquerit posteritatem, hodieque in Batica florentem. Ego ut nihil cuiquam detractum volo, ita optarem talia legitime probari, suspectas enim semper habemus, familiares nimium huic seculo nequam, Genealogistarum imposturas. Et vero quis credat Mauros, qui tali ex causa Regem occiderint, assumpturos ejus loco fuisse filium, de quo nihilo certiores quam de patre essent? aut S. Ferdinandum inultam reliquisse amici eadem, tali causa pertratam, ipso quo se ei conjunxerat anno? vel, si ultus est, tanti momenti rem præteriri in chronica potuisse? Anno certe 1234 adhuc vivebat Mahomad, & filium miserat in auxilium Christianorum ad Xerez. Sit ergo penes referentem fides, tum cadis illius anno ut summum 1235 patrata, tum obsidionis, quam à rebellantibus civibus sustinuerit arx, Sancto ex pactis tradita, & Gonzalvo Ybañez Magistro Calatravæ commissa ad custodiam. Hic dicitur, cum arcem desperaret posse diutius obtineri, deficiente penitus annonâ, ita deseruisse locum, ut calces equorum, in contrariam partem ferrati, vestigia relinquerent velut tendentium in arcem & fidem facerent hosti magni subsidii noctu inducti, qua specie conterriti Mauri obsidionem dimiserint; præsidarii vero, per mediam progressi leucam, reflexis ad arcem desertam oculis, supra ejus portam principalem viderint fulgere Crucem Ca-

TRAVACA



Caravacanam: cujus conspectu animati repetierint locum; eumque contra regressos errore cognito hostes tenuerint, usque dum adveniens cum quingentis equitibus Didacus Lupi de Haro, à S. Ferdinando submissus, festo S. Andrea cunctos exemit periculo, ingressus per portam que ex tali eventu & ex ob- tenta sequenti die ab erumpentibus inde victoria, appellata fuerit Porta Comitum. Certius id fortassis probari posset, ipso exhibito instrumento, quod anno 1232 18 Maii Rex expedierit; invitans quam plurimos ad inhabitandam Beatiam: cui interim à prædicto successu creditur pro virtutis obtigisse Crucis Caravacensis; supra decussatas claves duas; que insignia utrum- que antiqua sint, aliis examinandum relinquitur. In Historia trium Ordinum agitur de prænominate Calatravæ Magistro, nec aliud quidquam de eo dicitur, quam utilem operam Ferdinando navasse in Batica subigenda; ac nominatim contra Maurum Beatia Regem. Et si verum est, inductos revera Christianos in locum Maurorum, vero simile est id non esse factum nisi ob prægressam aliquam eorum rebellionem, fortassis post Regis sui mortem, quando Crucis visa supra portam fuerit.

Pag. 77 post a\* adde----- Opera pretium igitur foret, ad præcisè noscendam ætatem Chronica, scire quando ecclesia Toletana Fabrica absoluta fuerit. Primus in fundamenta lapis jactus erat 15 Augusti, quapropter & titulo Assumpta Virginis dedicata est postea die 28 Octobris. Noster Antonius Quintanadueñas (qui de Sanctis Festisque Toletanis librum conscripsit) pag. 14 eandem ecclesiam describit ut habentem naves quinque, quarum media supra ceteras eminens alta sit pedes 160; longitudinem vero totius molis esse pedum 404, latitudinem pedum 202: numerum autem columnarum, eandem una cum adjuncto claustrum

sustinentium, ad 804 ascendere. Quam magnificum opus istud sit, utcumque aestimare poteris ab exteriori ejus forma, quam tibi ex Theatro urbium visendam propono secundum latus unum, quemadmodum anno 1566 ipsum delineavit Georgius Houfnaglius: ne autem pars una lamella vacaret, addidi delineationem Palatii Regii, quam ibidem reperi quia ipsum verosimiliter à Mauris bona sui parte extructum, Sancti Regis habitatione sapius fuit coonestatum.

Pag. 79 lin. 3 sic lege---- venienti cum matre & comitatu castrum ut Domino reddiderunt.

Pag. 82 post h adde---- Chronica assignat mortem Alfonsi Legionensis anno 1234: sed Era 1168 annum Christi 1230 notat, eumque exigit multitudo & magnitudo negotiorum, in duorum Regnorum nova conjunctione oblatorum, per qua non licuisset Sancto expeditionem in Mauros suscipere ipso paterna mortis anno, sicut anno 1234 suscepisse eum scimus; nam eo anno recepit Vbetam, secundum ipsiusmet Chronica calculum.

Post l adde---- Est igitur vero simile aliud Tor-de Sillas hic intelligi.

Annot. n sic muta----- Dubium de superidri loco motum, simili modo potest moveri circa Villalalim: licet enim similitudo nominis appareat in Villalar, unius diei itinere à Torde-sillas, recta versus urbem Legionensem; tamen obstat eadem itineris jam descripti ratio; & quia istud Villalar, in Blaviana Chorographia notatum, in tabula Vischeriana accuratiori, contractiori nomine, sed cum addito, vocatur Villar-Diego, Tauro ad Boream situm, suspicari licet aliud Villalar, vel Villar inveniri, eidem Tauro ad meridiem situm, ipsumque hic indicari.

Pag. 84 loco Parergi de Cruce Caravacana ad calcem præsentis libri in tractatum prolixiorum extendendi, ponetur in altera editione.



## P A R E R G O N I

De miraculosa sanatione Beatricis Reginae  
ipsiusque Regis, cum puer esset, per  
Deiparam impetrata, & ab Alfonso filio  
ac successore descripta veteri  
Castellano Rythmo.

**A**cturus sequenti Capite de victoria Christiano-  
rum ad Xerez, quam Chronica Ferdinandea <sup>49</sup>  
premittit morti Reginae Beatricis, in fine Capitis  
superioris ex Roderico relata; censeo non pre-  
termittendam occasionem referendi insigne mi-  
raculum, in hujus ad mortem agra persona patratum, inter-  
ventu Deiparae Virginis, sub annum MCCXXIX, cum Capel-  
lam Rex Sanctus occupasset; & prospere caepit prosecuturus,  
ideoque mansurus in consiniis, uxorem advocasset Con-  
cham. Describit illud veteri Castellano Rythmo eorum filius  
& successor Alfonso, qui miraculo praesens adfuit, decennis  
vel undennis puer. Fuerit autem opere pretium, vere co-  
ronatum Poëtam lingua patria canentem audire; sicut pra-  
dictum ejus Rythmum ex Scuriacensibus Mss. nobis exhibet  
Zuniga; addita columnatim interpretatione Latina, quae ut  
fidelior sit, neque metro neque rythmo adstringere eam vi-  
sum est. Titulus autem Odes sic scribitur: Hæc est, quo-  
modo S. Maria sanavit Reginam D. Beatricem à mag-  
na infirmitate; quia cum magna fiducia adoravit  
sanctam ejus imaginem.

50 Quen na Virgen gloriosa  
Esperanza muy grand a,  
Ma, car seia muit enfermo,  
Ela mui ben ò gvaria.

Dest un mui grand miragre  
Ves quero dezir que o j:  
E pero era minyno,  
Membrame que foi assi:  
Cam estava eu deante,

Qui in Virgine gloriosa  
magnam habet fiduciam, quam-  
vis multum sit infirmus ipsa  
eum bene sanabit.

Hanc in rem prægrande mi-  
raculum vobis volo dicere;  
quod audivi. Eram quidem  
tunc puer: optime tamen me-  
mini rem ita se habuisse, quia  
X præ-



E todo ouvi e oy  
 Que fezo Santa Maria,  
 Que muitos fer e fara.  
 Quen na Virgen groriosa &c  
 51 Esto foi en aquel año  
 Quando o mui buen Rei ganou  
 Don Fernando à Capela  
 E de Christianos poblou,  
 E ssa molter à Reina  
 Doña Beatrix mandou.

Que fosse morar en Concha,  
 E quant el foi a Cola.  
 Quen na Virgen groriosa &c  
 Na oste, e seu mandado  
 Fer ela mui volenter:  
 E quando foi na cidade  
 Peor enferma molter  
 Non vistes, do que foi ela:  
 Ca Pero de Monpiller,  
 Bonos físicos, y eran  
 Dezian non vivera.

Quen na Virgen groriosa &c.  
 52 E porque esto dezian  
 Non era mui sen rason:  
 Ca d'aver ela seu fillo  
 Estava en a sazón:  
 E avia tan gran fever,  
 Que quen avia enton  
 Dezia, seguramente  
 Desta non escapará.

Quen na Virgen groriosa &c.  
 Mais la Reina, que serva  
 Era da que todo val,  
 Virgen santa groriosa  
 Reyna esperital,  
 Fez trager huna omagen  
 Muy ben feita de metal  
 De Santa Maria: disse:  
 Esta cabo mi ferá

Quen na Virgen groriosa &c.  
 53 Ca pois eu assa segura  
 Vir à tal creencia ei,  
 Que de todos estos maës

præsens fui, omnesque audivi  
 dicentes, quod fecerit illud  
 Sancta Maria, quæ multa fecit  
 & faciet. Qui in Virgine glo-  
 riosa &c.

Fuit hoc eo anno, quo bo-  
 nus Rex D. Ferdinandus obti-  
 nuit Capellam, & Christianis  
 habitandam tradidit: suæ au-  
 tem uxori D. Beatrici Re-  
 ginæ mandavit ut veniret ha-  
 bitatum Concham quamdiu  
 foret in ea regione. Qui in  
 Virgine gloriosa &c.

Nihil morata illa, valde li-  
 benter implevit mandatum  
 ejus: sed mox ut venit in civi-  
 tatem, magis infirmam mulie-  
 rem nunquam te vidisse dixis-  
 ses. Quia Petrus de Monpelle-  
 rio & boni medici qui ade-  
 rant, dicebant quod non erat  
 super-victura. Qui in Virgine  
 gloriosa &c.

Id autem dicebant non abs-  
 que magna ratione; erat  
 enim brevi paritura filium: &  
 patiebatur febrem tam vehe-  
 mentem, ut quicumque exper-  
 tus diceret, certo inde non eva-  
 suram. Qui in Virgine gloriosa  
 magnam habet fiduciam &c.

Sed Regina, famula ejus quæ  
 valet omnia, sanctæ ac glorio-  
 sæ Virginis & spiritualis Regi-  
 næ; fecit adferri quamdam  
 imaginem ipsius S. Mariæ per-  
 pulchre elaboratam ex metallo,  
 & dixit: Hæc me sanam faciet.  
 Qui in Virgine gloriosa &c.

Quia possum ego segura vi-  
 vere in tali credulitate, quod ab  
 omnibus



Que à tan toste guarrei.  
 Por end a mi a chegade  
 E logo lle beizarei  
 As sas mãos e os pees,  
 Ca muy gran proi me terra.  
 Quen na Virgen groriosa &c.  
 E tod' est' assai foi feito;  
 E logo sen outra ven,  
 De todos aqueles maës  
 Guariu a Reyna tan ben,  
 Per poder da groriosa,  
 Que nada non sen: ia en  
 Por en sera de mal siso.  
 O que a non loara?  
 Quen na Virgen groriosa &c.

omnibus istis malis bene cito sanabor. Qua propter me appellavit, ut statim ei oscularer manus atque pedes: quia me habebat primogenitum. Qui in Virgine gloriosa &c.

Statim autem, absque alio remedio, ab omnibus istis malis tam bene sanata fuit Regina, per potentiam gloriosæ Virginis, quod nihil postea male valetudinis sensit. Quis ergo illam collaudans non dicet? Qui in Virgine gloriosa magnam habet fiduciam &c.

54. Hoc in uxoris persona accepto beneficio, haud dubie recordabatur Ferdinandus, ejusdem Deiparæ auxilio etiam sibi puero, & de vita longiori desperato, collatam olim valetudinem, quemadmodum matre sua referente audiverat sepius; & meminerat audivisse Rex filius, Oden scribens sub hoc titulo: Hæc est quomodo S. Maria Oniæ sanavit Regem D. Ferdinandum, quando adhuc puer erat, à grandi quam patiebatur infirmitate. Sancii, Regis Vasconum ac Castellanorum, mandato factum erat, sub annum MXXX aut citius, ut Benedictini Monachi, ex Cluniacensi disciplina traducti in Hispaniam, monasterium istud Oniense tenendum acciperent, Sanctimonialibus, quæ illud antea tenebant, Baylenum oppidum ablegatis, ut scribit Mariana lib. 8 cap. 14. Hic ergo erat illa, miraculis celebris, Deiparæ imago, de qua canentem sua lingua Alfonso Regem audire juvat:

56 Ben per esta a os Reies  
 D'amar en Santa Maria:  
 Ca en as muy grandes coitas  
 Ela os acorre guia.  
 Na muito à amar deve,  
 Porque Deus nossa figura  
 Pillou dela, e pres carne  
 At porque de sa natura

Videtur decens esse Regibus, ut ament S. Mariam; nam in majoribus necessitatibus ad est eis dux viæ.

Multum autem amari debet, quia Deus figuram nostram ex ea sumpsit, & carnem accepit. Quamvis vero ex sua



Veno, e porque justiça  
 Tenen del e dereitura,  
 E Rey nome de Deus este.  
 Ca el Reyna toda via.  
 Ben per esta a os Reyes &c.

57 E por ende un gran miragre  
 Direi, que aveno, quando  
 Era moço sequennino  
 O muy bon Rey Don Fernando:  
 Que sempre Deus e sa Madre  
 Amou, e foi de seu bando:  
 Porque conquerou de Mouros  
 O mais da Andaluzia.  
 Ben per esta a os Reyes &c.

58 Este Menin en Castela  
 Con Rey Don Alfonso era  
 Seu avoo, que do Reyno  
 De Galiza o fezera  
 Venir, e que o amava  
 A gran maravilla fera:  
 E ar era y sa madre,  
 A que muy ende prazia.  
 Ben per esta a os Reyes &c.

59 E sa avoa y era,  
 Filla del Rey d'Inglaterra,  
 Moller del Rey Don Alfonso:  
 Porque el passou a serra,  
 E foi entrar en Gascona  
 Por la ganar por guerra:  
 E ou vend à mayor parte,  
 Ca todo ben merecia.  
 Ben per esta a os Reyes &c.

60 Meminit expeditionis hujus Rodericus Toletanus lib.  
 7 cap. 34; Et totam, inquit, fere Vasconiam, præter  
 Burdegalam, Regulam, & Bayonam, suæ sub-  
 diderat ditioni. Fugerat enim in Africam Rex Sancius,  
 territus potentia adversarii, una cum fæderato sibi Aragoniæ  
 Rege contra se venientis: inde autem revertens absque  
 speratis subsidiis, pacem tamen ab adversariis obtinuit, præno-

natura & ex titulo justitiæ  
 Deo directe conveniat nomen  
 Regis: ipsa tamen est Regina.  
 Videtur decens esse Regibus  
 ut ament S. Mariam &c.

Ideirco narrabo grande mi-  
 raculum, quod evenit quando  
 puer parvulus erat Rex opti-  
 mus Don Fernandus: qui  
 Deum & Matrem suam semper  
 amavit: ideoque eos à parte  
 sua stantes habuit, & ita de  
 Mauris acquisivit majorem  
 partem Bæticæ. Videtur de-  
 cens esse Regibus &c.

Parvulus hic erat in Castella  
 cum Rege Don Alfonso avo  
 suo; qui ex regno Galiciæ eum  
 venire fecerat, ipsumque ama-  
 bat, ac multum demiraba-  
 tur ejus indolem: aderat ibi-  
 dem etiam Mater, cui eadem ex  
 causâ perquam carus erat. Vi-  
 detur decens esse Regibus &c.

Aderat quoque avia sua, quæ  
 erat filia Regis Angliæ, uxor  
 Don Alfonso Regis. Hic autem  
 transitis montibus intravit  
 Vasconiam, ut eam bello lucre-  
 retur; sicut etiam majorem ejus  
 partem devicit: nam totam be-  
 ne merebatur. Videtur decens  
 esse Regibus &c.



in eam potissimum Alfonso, ob bellum Mauricum quod meditabatur, ulturus relatam ad Alarcum cladem. Post victoriam autem de iisdem ad Navas Tolosanas relatam, recepit regnum ex parte Sancius, pro navata eo bello opera, exceptis locis quatuordecim controversi juris, Victoria scilicet aliisque in Biscaya oppidis; atque ita hæc provincia annexa Regno Castellæ permansit. Porro cum Inducie Mauricæ, quibus durantibus gestum, ab Alfonso fuit bellum Vasconicum, expiraverint anno MCCX; recte fecisse videmur, quod miraculum hoc adscripsimus anno præcedenti, utpote factum post Alfonsi reditum ex Vasconia, ut mox apparebit. Certe jam non solum puer Henricus, regni successor futurus, natusque anno MCCIII aliquam ætatem attigerat; sed etiam Alfonso, Sancti frater, quem simul cum eo apud avum fuisse mox apparebit; nec tamen diu ante annum istum natum esse possumus credere, propter ea que annotamus infra num. 69 litt. a. Fuisse ergo ex hoc calculo undennis Ferdinandus vel aliquot annis etiam junior, puta duobus vel tribus. Hoc prænotato prosequamur poëma regium lingua utraque.

61. E pois tornous en Castela

De si en Bourgos morava,  
E un Hospital fazia  
El; e sa Moller lavrara  
O monasteri das Olgas.  
E en quant assi estava  
Dos seus fillos e dos nietos,  
Muy grand prazer recebia.  
Ben per esta a os Reyes &c.  
D'amar en santa Maria  
Ca en as mui grandes coitas  
Ela os accorre guia.

62. Mais Deus non quer que o omo

Este sempr' en un estado,  
Quis que Dm Fernando fesse  
O seu neto tan cuitado  
D'una grand' enfermidade,  
Que foi dal desesperado  
El Rei: mas enton sa madre  
Tornou tal come san dia.

Postea rediit in Castellam, & morabatur aliquando Burgis, ubi faciebat Hospitale ipse; & uxor ejus ædificabat monasterium Holcarum. Quando autem sic vivebat, multum capiebat voluptatis ex duobus suis filiis (Ferdinando scilicet & Henrico) & duobus nepotibus (ex filia Berengaria Ferdinando & Alfonso) Videtur decens &c.

Sed Deus, qui non patitur ut homo semper permaneat in eodem statu; voluit ut Don Fernandus ejus nepos tam gravi corripere infirmitate, ut vita ejus fuerit à Rege desperata, Sed mater ejus tunc avertit tale periculum, sicut mox dicetur.

X 3

tur.



*Ben per esta a os Reyes &c.*

63 E oyu falar de Onna  
V'avia gran vertude.

Disela' Levalo quero  
Alo, assi Deus m'ayude:  
Ca ben creio que à Virgen  
Lle de vida e saude.

Et quando aquest ouve dito,  
De seu padre s'espedia.

*Ben per esta a os Reyes &c.*

64 Quantos la ir assi virem  
Gran piadaad' ende avian,  
E mui mas polo menino,  
A que todos ben querian.

E yan con ela gentes  
Chorando muito chãngian,  
Ben como se fosse morto,  
Ca a tal door avia.

*Ben per esta os Reyes &c.*

65 Ca dormir nunca podia,  
Nen comia, nen migalla,  
E vermes del sayan

Muitos e grandes: sin falla  
Ca à morte ia venera  
Sa vida sen batalla.

Mais chegaron log à Onna,  
E teveron sa vigia.

*Ben per esta a os Reyes &c.*

66 Ant' o altar mayor loco,  
E pois ant' o da Reyna

Virgen santa groriosa,  
Rogandolle que agyna  
En tan grand' enfermidade  
Poseffe la meezina,

Se servizo do Menino  
En algun tempo queria.

*Ben per esta a os Reyes &c.*

67 A Virgen Santa Maria  
Logo con sa piedade

Accorreu a o menino,  
E de sa enfermidade  
Lle deu saude compida:

tur. Videtur decens esse Regibus &c.

Audivit enim de Onia referri, quod ibi erat magna virtus: dixit ergo: Portare ipsum illuc volo, ita me Deus adjuvet, quia bene credo quod Virgo Deipara dabit ei vitam & salutem. Cumque hoc dixisset, expeditit se à suo patre. Videtur decens esse Regibus &c.

Quotquot eam sic euntem videbant, magna commiseratione tangebantur; maxime propter puerum, cui omnes bene volebant. Ibat autem cum illâ turba plurima, quæ plorans plangebat eum, velut si jam esset mortuus: tantos enim patiebatur cruciatus. Videtur decens esse Regibus &c.

Etenim numquam dormire poterat, nec comedebat, nec bibebat: multique ac magni vermes de ipso egrediebantur. Itaque procul dubio ad mortem venerat absque pugna. Sed rogarunt locum sibi concedi Oniæ, ibique vigilem noctem duxerunt. Videtur decens &c.

Ante majus altare collocarunt eum, deinde ante altare Sanctæ Virginis gloriosæ Reginae; rogantes ut propitia adferret medicinam tam gravi infirmitati: siquidem à puero aliquando volebat præstari tibi servitium quodcumque. Videtur decens esse &c.

Sancta Virgo Maria statim sua cum pietate accurrit ad puerum, & à sua infirmitate dedit



E de dormir u vontade.  
 E de pois que foi esperto,  
 Logo de comer pedia:  
 Ben per esta a os Reyes &c.  
 68 E ante de quinze dias  
 Fue efforçad'e guarido  
 Tan ben que nunca mar fora:  
 De mais deulle bon sentido.  
 E quando el Rey Don Alonso  
 Ouv' est miragr' oido,  
 Logo se foi en camynno  
 A Oana en romaria.  
 Ben per esta a os Reyes &c.

dedit ei plenam salutem. Venit ergo ei voluntas dormiendi: & postquam experrectus fuit, statim petiit sibi dari quod ederet. Videtur decens esse Regibus &c.

Ante quindecim vero dies fuit corroboratus & sanatus, tam bene ut nunquam melius habuisse se sentiret. Cum autem Don Alfonso Rex audivisset miraculum istud, statim se in viam dedit, & peregrinationem suscepit Oniam versus. Videtur decens esse &c.

*Habes veteris lingue Castellane inculteque eo aeo poetarum specimen, in qua Latine reddenda si non usquequaque assecutus sum singula; ignoscent spero peritiores & corrigent, tum hos tum alios quoscumque defectus.*

## P A R S III.

## Ad alia Chronicæ Capita usque obsidionem Hispalensem.

**P** Ag. 98 ante num. 70, precedentis numeri lineam ultimam sic lege ---- ubi acquisitam prædam provide & caute contraxerunt in unum locum ---- deceperat non

intellecta proprietate Hispanica vocis, Cavalgadura, ut aliter verterem: nec mirabor si alias simile quid contigerit, quod admonitus corrigam.

Pag. 105 post k adde ----- eoque confirmatur, errorem supra notatum in addendis ad Pag. 82 litt. h, non esse imputandum typographis, sed editori vel auctori ipsi. Dolendum profecto quod tam insignis victoria annus nusquam expressus inveniatur.

Pag. 106 lin. penult. & Pag. 108 lin. 13 Ruyz Tabur ---- lege ---- Ruyz Tahur.

Pag. III Annot. c expunctis duabus prioribus lineis, sic exordire.

c Benaventa usque Civitatem Roderici milliaria Hispanica 30 numerantur: qua in via insuper transfundendus fuit Tagus, cum altero rivulo unde Simanca nomen accipit. Et forsitan excidit nomen hujus urbis: nam etiam sic magna ista fuissent itinera, & 12 aut 15 leucarum singula, qualia non potuerunt uno die &c.

Ibid. Annot. d lin. 4 post, Benquerencia dicitur ---- dele cetera, & eorum loco pone sequentia ---- Nisi malimus credere castrum quoddam, 10 milliariibus distans Metellino, hic intelligi, quod olim sub Mauris istud nomen habuerit; à Christianis vero occupatum & S. Nicolao dedicatum, ceperit dici S. Nicolaus à portu, id est à montium istius occurrentium faucibus



eibus quibus imminet. ----- Deinde sequentes etiam notas adde, positis ad singula loca litteris.

e Hispanicus textus in feminino ponit Dos hermanas; sed hujus nominis locus prope Hispalim est: retineo ergo masculinum genus Latini textus: suspicor autem ipsum esse locum quem mappa similiter masculine nominat Puebla de los Infantes, non de las Infantas, sex milliariibus distitum à jam nominato castro S. Nicolai.

h Licet tabula, intra prædictam Parochiam ab Infantibus dictam urbemque Cordubam, nullum rivum interponat, facile tamen credi potest aliquem esse, unde Guadalbaçar nomen habeat.

g Pons Alcoleæ notatur in tabula, 2 vel 3 milliariibus supra Cordubam, in eadem citima ripa Batis: ratio autem huic ascendit erat, quod suburbium à Christianis occupatum, & civitati ad Orientem situm, huc spectaret: ponenda enim castra erant istuc unde melius succurri obsidentibus posset. Cum autem supra dicuntur Mauri hic habuisse portam ducentem Martos, & ibidem in Theatro civitatum etiam nunc nominetur Mola Martana, castrum autem istud sit ex altera parte fluminis, distans Corduba 10 milliariibus eunti Gierium; credibile sit, eo loco fuisse pontem sublicium fluvio instratum, qui etiam ipse fuerit in potestate eorundem Christianorum; nisi forte eum fregerint Mauri, ex occupato suburbio in civitatem se recipientes, ne per eum circumdari ab obsessoribus possent.

Pag. 118 Annotat. b sic mutabis --  
b Quamvis ex Tudensi intelligatur nullus eo loci, ubi Rex castra locabat, tunc pons fuisse, ideoque ratibus trajiciendus Batis fuerit, ad præcludendum Cordubensibus egressum per pontem suum: postquam tamen Ferdinandi copie castrum, in capite illius pontis situm, occuparunt, opus & otium Rex habuit edificandi pontis, qui hic indicatur, &

à quo deinceps ibi manente factum, ut Alcoleæ vicus ceperit vocari Pons Alcoleæ, sicuti eum anticipate nuncupat Chronica. Hoc autem ponte jam strato & manente, necesse non fuit restaurare illum (ut supra conjecta videmus) destructum pontem, ad quem ducebat porta Martana.

Ibid. pro Annot. d pone sequentia Annotata, suis respectivo locis applicanda, Pag. 115 lin. 8 ad hæc verba pervenit Castrum ----- pone litteram d, & deinde pag. 118 post c lege.

d Nisi aliud inter Ezijam & Cordubam Castrum nominetur, quam quod vulgo dicitur Castro del Rio (distans à loco castrorum Regionum versus Euro-africum Milliariibus 6, longius ab Ezija, quo Laurentius redibat, remotum quam ipsamet Corduba) dicendum est Laurentium de industria declinasse ab itinere recto, sive quia observari metuebat, sive quia rivulus (unde Castro nomen) non alibi transiri commode poterat. Hoc vero est eo verosimilius, quod Castro Ezijam equitans tota die opus habuerit, à primo mane in seram noctem, ut perveniret quo tendebat, confecto itinere 13 aut 14 milliarium. Nisi rursus alio Castro invento inter Cordubam & Ezijam, causa tam lenti reditus refundatur in equos, oppido lassos nec tota ea die passos.

e Zahenum appellat Mariana.

f Almeria, maritima civitas, 40 Milliariibus Ezija, & Valentia distans 50.

g Prælaudatus Mariana captam Valentiam ab Arragoniis ait 28 Septembris an. 1238, post insignem victoriam de Mauris per eosdem relatam anno præcedente mense Augusto. Vinam vero hinc videre Historiam Jacobi Regis hic allegatam, & intelligere quam non multo post ejus mortem scripta sit: obiit enim Jacobus anno 1276, annis 8 ante Alfonsum Regem Castella, auctorem Chronica Generalis.

h Hætenus Chronica: quod ultra



hinc possumus ex Roderico accipere.

i Hæc Roderici absentia &c -----  
uti habentur littera f.

In fine capituli adde litt. k & Annotatis adde ----- k Addit Chronica: Jussit insuper Rex ubique promulgari, omnibus Cordubam transferre se volentibus assignandum habitationis locum; adeoque multos ex omni Hispania accurrisse, ut novis incolis sedes suppellectiliaque præbenda deessent.

Pag. 120 post num. 101 pone litteram a, & num. 102 converte a in b; & mox subsequens b expunge: ac porro in Annotatis pag. 125 idem faciens, duasque priores observationes a & b in unam colligens sub littera b, præpone sequens a.

a Ita scilicet præoccupavit viventis Berengariæ laudes Toletanus, tam grandis jam senio vir, quod omnino crederet diutius vitam, quam ut mortuam laudare posset, sicut fecit infra num. 136 auctor Chronica. Quin etiam lib. 7 cap. 36, agens de sepultura Ferdinandi fratris, curatam ait excellentissima sua sorore Berengaria Regina, ad quam postea regnum Castellæ successione pervenit, impendente liberaliter & decenter officia funeris & honoris, & gemitus doloris: ubi virtutum ejus plenitudo sic claruit, ut ejus prudentia devoti sexus excederet pietatem, & elemosynarum largitio Principum largitates: etiam pudica modestia inconsolabili luctui procabatur, ut exinde famæ dulcorata suavitas, in augmentum cresceret & dulcorem. Religionum, & pauperum, & quorum titulos paupertas incrustabat, toto tempore vitæ suæ, subventrix exitit & levatrix: præter opera magnifica, quæ regnante suo filio magnifice clauerunt.

Post c adde ----- Hujus porro Alienoræ fratrem senioresem Ferdi-

nandum (sic nominatum pro altero quem Beatrix pepererat, jam extincto, ut vel hinc patet) juvenem omnino obiisse ait Ignatius: idemque præsumere licet de Ludovico, cujus nulla memoria ulterius reperitur.

Pag. 126 Annot. e lin. 8 post verba Innocentius IV ----- interpone ----- Brevem autem Cælestini Pontificatum pro nullo habens, ejus quaecumque spatium Sedi vacanti adnumeravit. Ceterum &c.

Post f adde ----- Chronica autem designat triginta millia maravedisiorum, subintellige aureorum: hoc enim additur num. 34, ubi agitur de pretio quo Rex sanctus à Crucigero quodam Roderico Didaci de Camberius possessiones ejus emit; & ubi Toletanus expresserat quatuordecim millia aureorum, Chronica habet Maravedisiorum aureorum. Non ergo hic intelligas Maravedisios seu Marobotinos vulgares, quorum trecenti septuaginta quinque, uno Ducato sive Aureo; triginta quatuor, uno Regali continentur, in hodierno Mercatorum Hispanorum & Collybistarum calculo.

Pag. 122 num. 105 lin. 1 in Dominica Palmarum ----- lege ----- in hebdomadâ Dominicæ Palmarum: tum Pag. 126 post Annotat. f pone -----

g Intelligo Hebdomadem sanctam seu majorem, quæ à Dominica Palmarum initium sumit: sic enim etiam dicimus Hebdomadem Paschæ: Pascha autem anno 1243 cadebat in 12 Aprilis. ----- Post hæc litteram g muta in h.

Ibidem num. 108 lin. 14 ad nomen Orgaz, pone litteram i, ac porro in Notis Pag. 126 post g, nunc h factum, scribe

i Ab Orgaz usque Martos, non nisi 30 miliarium iter supererat. ----- deinde num. 109 lin. 18 post verbum appellantur ----- adde

----- Santelia ----- & litteram h converte in k, ac postea adde  
X 5 pag.



pag. 126 ——— Invenio autem in historia Caravacensi, Moratillam, ibi dictam Moratallam, Vicario Caravacensi subjectam fuisse, tamquam loco proximam. In tabula quoque Topographica Vischeri spectare est primo hic nominatam Santeliam 3 milliaribus Corduba distitam, Aguilar 5, versus Euro-africum utramque: itemque 3 milliaribus ab arce Martana aliud MORON; existimo tamen hic de eo agi quod jam indicavi inter E-xijam & Xerez.

Pag. 131 post a adde ——— Mox autem nominandum numeri sequentis initio Olmedum sive Ulmetum, medium est inter Vallisoletum & Abulam, 9 milliaribus utrimque distitum: & qua ibidem subjungitur, non Valmasa (quod corrigendum) sed Valmazeda, licet in tabulis non expressa, insignis locus olim fuisse debuit.

Post b adde ——— Non videtur tamen hoc idem esse, quod supra num. 112 adjecisse Sanctus Rex dicitur possessionibus Didaci Lopez Biscaya Domini, propter nimiam loci distantiam ab aliis.

Pag. 128 lin. 11 ad vocem Ciëca, adde d ——— lin. 14 ad Cartagena adde e ——— atque pag. 131 post c hac consequenter nota.

d Omnia fere hac loca extra fines regni Murciensis videntur fuisse: nam Alicante & Orihuela pertinent ad regnum Valentinum; Alhama procul in mediterraneis Granatensibus distat; sola ultima Ciëca invenitur intra fines Murcienses 8 milliaribus à metropoli.

e Cartagena, urbs maritima & potens, Cartaginensium veterum opus: Lorca commodo incumbit fluvio ad confinia regni Granatensis; Mula, in tabulis nunc ignota, satis insigne oppidum tunc fuisse debuit.

f Scribatur loco d & rursus 129 num. 117 lin. 2 ad nomen Andujar adde g ——— & lin. 5 ad nomen Archona adde h, de iisque sic nota pag. 131.

g Andujar supra Batim consistit inter Beatiam & Cordubam.

h Archonam in tabulis non inveni quidem, jussi tamen poni inter Anducharium & Giennium, supra eundem fluviolum, (Rio-frio, id est Frigidum vocant) ab uno loco ad alterum currentem; neque enim vel omittere debui locum tam celebrem in hac historia & regio olim insignem titulo, neque ejus situm potui certius divinare.

Annot. e signabis litterâ i & Annot. f signabis per k, tum vero pag. 130 num. 118 lin. 5 ad vocem delectos appinge l & sequ. pag. notatis adde.

l Hispanicus contextus Concilia appellat, quam vocem retinuimus num. 23, ubi Conciliorum nomine intelleximus Communitates civium: hic vero delectos vertimus, quia omnino credimus ideo vocari Concilia, quia de mandato Conciliorum id est Communitatum civilium expediti ad militare obsequium, Principi pro certo dumtaxat tempore prestandum, accepto ab iisdem Communitatibus stipendio; cum Milites eo & semper obligarentur, titulo suæ nobilitatis, feudorum &c. Est tamen illud nomen in tali significato, iis quos hic consulere potui Hispana militia peritis ignotum.

Pag. 137 expungenda Annotatio a, jam relata ad caput precedens, & sequens b, vocandam a, sicque mutandus contextus:

a Media inter Toletum & Cordubam via, supra Anam fluvium, topographica Blavii tabula Andaluziam representans, exhibet oppidulum sub titulo Villæ-regalis: sed accuratior Vischerus Villam-majorem nominat, & 6 milliaribus altius ad idem flumen notat Civitatem-regalem, quam potius hic intelligi credimus.

Pag. 134 num. 23 lin. 6 ad verba, Alcalam Abenzaidæ, pone litt. b ——— & lin. 7 ad vocem Illoram litt. c Tum in Notatis hac porro.

b Hanc



**B** Hanc existimo esse illud oppidum, quod in tabulis dicitur Alcala-regalis, & Giennio abest 8 miliaribus.

**C** Cum modo nusquam inveniatur Illora, suspicor mutatum sub Christianis nomen, ipsamque esse que modo nomen habet Sanctæ-fidei, duobus vel tribus à Granata miliaribus: quandoquidem in ipsum agrum Granatensem hinc transisse Rex populabundus dicatur.

Ibidem porro **C** in **D**, & **D** in **E** commuta: atque in fine, expunctis ultimis octo lineis, hæc substitue — Hic enim (scilicet Dominicus) non potuit ante annū Christi 1249 fuisse annis 59 Episcopus, nequidem Beatæ; debuisset namque anno 1190 ordinationem suscepisse: & tamen constet, quod quando pugnatum ad

Xerez est an. 1234, Beata adhuc habebat suum Mauricum Regem. Præterea S. Dominicus, Ordinis Patriarcha, teste Bzovio Dominiano in Annalibus, primum suos alumnos cepit mittere in Hispaniam anno 1219, annis quatuor post impetratam sui Instituti approbationem. Porro cum antiquitus neque Beata neque Giennium fuerint urbes Episcopales, facile crediderim facultatem novi Episcopatus instituendi in urbe Giennensi, cui etiam Beata subesset, primum expeditam fuisse anno 1249 (neque enim istiusmodi negotia solent tam cito Roma confici) adeoque Petrum primum fuisse urbis utriusque Episcopum; idque tenendum esse, donec pro Dominico, saltem ad paucos annos Cathedram tenente, certius nanciscar testimonium.

## P A R S I V.

### Ad septem ultima Chronicæ Ferdinandææ Capita.

**P** Ag. 140 num. 133 lin. 10 post hæc verba — tab. 7 — adde — itemque in multo auctiori meliusque ordinato Theatro, ante non multos annos edito Amstelodami apud Ianssonium. Hic redemptis Coloniensibus laminis, ante centum annos sculptis, tamquam novis est usus, nulla adhibita distinctione ab us quas novas addidit; quod tamen monendus hic Lector videtur, ne titulo libri deceptus, ex laminis predictis iudicium formet de presenti tempore, quo urbes multe, atque imprimis Hispalis, plurimis adificiis magnificentissimis publice privatimque auctæ, aliam prorsus faciem induerunt, etiam extra mœnia. Porro predictarum Tabularum secunda instituto huic accommodatior est &c.

Ibid. lin. 17 post hæc verba — fortassis solo jam equatis — adde — solum ex parte Meridionali videtur apparere

Xerez



vere pars aliqua veteris illius muri, cui predicta catena ex Turri aurea trans flumen ducta affigebatur: ex parte vero Boreali conspiciuntur ad caput pontis &c.

Pag. 143 lin. 2 ad verbum Alcala Guadayra, pone litteram b ———  
& lin. 4 ad vocem Xeritanos, litteram c, ac notarum sequentium litteras ex ordine promove tum:

Pag. 147 post a adde ——— b Alcala hac duobus solum milliariis distat Hispali, unde intelligas fere quo loco castra fixerit Sanctus, aliquo scilicet inter hanc & illam medio.

c Hac est Xerez de la Frontera, seu Limitanea, versus Mare, cujus supra facta mentio, & unde una ex primariis urbis portis, ea scilicet qua ducit ad mare, nomen tenet.

Pag. 144 num. 139 lin. 6 ad nomen Montanches pone litteram f, deinde pag. 147 post b c, mutanda in d, e scribe:

f Motanches & Caceres, quamvis non exprimantur in tabulis, urbes tamen insignes fuisse oportet, quae tam expresse hic nominantur: alterius tamen appellationis vestigium, manet in vico qui dicitur Puebla d' Alcocer, 10 milliariibus à Metellino versus Ortum. Est etiam quoddam Alcacer inter Coydubam & Ezizam, sed nota inferioris.

Pag. 148 num. 14 lin. 9 retroagi classem & istuc ubi erat appellari ——— lege ——— sursum magis agi classem, cetera verba dele.

Pag. 165 Annot. c lin. 3 Equites ——— lege ——— Milites ——— & in fine adde ——— Discimus autem ex Nicephoro Gregora, una littera l extrita nomen corrumpente, lib. 7 cap. 153, Ronzerium, Regis Aragonum Petri genitorem, habuisse in exercitu suo mille Amagabaros, quos Latini pedites vocant. Eadem voce usum Villanum notat Dominici Maeri frater Carolus in His-

rolexico, docetque Arabicam esse vocem ex Mighabbar, qua pulverulentum significet. Huic praefixus articulus Al, & vocalis una inter m & g euphonia ergo interjecta, nomen integrant, uti hic scribitur. Ceterum crediderim, genere Mauros omnes fuisse, qui vel Christianam & fidem & militiam, vel saltem militiam profitebantur, cujusmodi apud Turcas sunt quos Janissaros vocant.

Pag. 173 lineas tres ultimas num. 183 sic lege: Sed Mauri tanta copia se effuderunt in occursum, ad prohibendum transitum, ut tota die peragi nihil potuerit.

Pag. 172 num. 183 lin. 2, Archiepiscopum S. Jacobi ——— adde litteram d & porro in notis sic scribe pag. 173.

d Quidquid hic de isto Archiepiscopo dicitur, narrat iisdem verbis Aegidius Davila, in Theatro istius Ecclesiae pag. 55, tamquam ex Chronica Generali Hispaniae acceptum; unde iterum confirmatur, quod alibi diximus, duarum Chronicarum alteram ex altera multum transcripsisse.

Pag. 177 lin. 3 ad verba, Gradibus tam amplis ——— signa litteram k, & reliquas deinde litteras promove, atque inter Notas.

Pag. 180 post i adde ——— k Similibus gradibus etiam conscenditur tectum Basilicae Vaticanae Domus; sunt enim plani & leniter solum acclines, sic ut ab angulo ad angulum mediae turris, secundum cujus latera gradus isti ducuntur longitudine 23 pedum, solum enitatur quis sursum pedes 5, qui quater secundum numerum laterum replicati, faciunt ut singula cuiusque lateris fenestra, qua lumen ipsis gradibus praebet turrisque interioris cameris, una supra alteram posita



videatur intervallo pedum 20 circiter. In theatro urbium Turris hac sic delineata invenitur, ut ex angulo uno videnti duo latera conspicienda offerantur; itaque pateat oculis ipsis illa, quam dixi, fenestrarum utrimque paulatim ascendentium differentia. Eadem representatur in altero ejusdem tabula latere, introrsum conspicienda per effractum muri angularis hiatus; sed perquam infeliciter: quia nec turris media latera prædicta conspiciuntur, neque scalarum forma vera exprimitur: notantur enim in lateribus singulis 8 vel 10 gradus, singuli tam alti quam lati, quos à quadrupede scandi, sicut ibi fingitur, impossibile sit; cum econtra non nisi gradum unicum habeant singula latera, quibus omnibus succedit in eodem latere gradus alter. Proinde tantum abest ut aliquam scalarum Hispalensium ideam formare tibi ex ea delineatione possis, ut erroneam prorsus concipere necesse sit nisi admonitus caveris.

Annotat. k nunc in futurâ, columna 2. lin. 26, post verba Morgadi

addo — Ipsa quoque sollicitudo Maurorum, pro impetranda facultate demolendi turrim illam priusquam excederent, etiam cum onere adificandi novam propriis sumptibus, ut habetur num. 185, confirmat proprium opus fuisse eorum, qui ad perpetuam infamiam suam sui que Mahometi, ex ea turri soliti invocari, manere illam noluisissent.

Pag. 183 Annot. p (mutanda in q & sic deinceps) ibidem autem lin. 5 post verba Episcopus Segoviensis, addo — statim quidem ab ordinata Hispali ecclesia, Sanctus Rex Archiepiscopum denominaverat Philippum filium: sed hic, donec suscepisset ordinationem (suscepit autem numquam) non poterat Episcopalia munera exercere, ideoque solum Electi vel Administratoris titulum gerebat, & per Vicarium Episcopum opus habuit cetera agere: talis ergo tunc erat Raymundus iste, qui quia anno 1285 &c.

Pag. 184 dele ultimas lineolas duas, jam futuras superfluas.

Pagina 194 tota expungetur, quando quæ hinc dicantur miracula, integra posita fuerint loco Parergi 1. Hic vero malleum Marianas imagines, hætenus descriptas, spectandas exhiberi ex ære, imprimis præcipuas duas, Antiquæ & Regum; quarum nunc quidem delineationes optatas non lubet expectare, remorando editionem plusquam satis dilatam; confido tamen fore, ut eas accipiam ante editionem ipsius Maji.

Pag. 198 ante num. 211, appone numero præcedenti sequentia — His ita positis, haud incongrue suspicaberis, hanc ultimam clavem solam ac propriam Iudæorum fuisse, ipsam ingredienti Regi offerre solitorum: priorem vero, fabricatam etiam ab aurifabro Hebræo, sed Regio jussu & ad usum Civitatis. Et fabrum quidem dies suo indulgisse ingenio, in Hebraicis illis litteris annuto manubrii circumducendis; Regem autem præcipue intendisse, ut laus Deo redderetur per verba secreti; per signa vero, quadrato clavis nodo in-

sculpta



sculpta sub annulo, designatum voluisse, quod precipuum instrumentum victoria, qua urbs accessit regnis Castellæ & Legionis, fuerit gemina illa navis, catenæ pontique perfringendis adhibita.

Pag. 202 lin. 6 quod ceteris quoque liberis commendatum volebat — *dele & substitue* — Voluit etiam Infantem Alfonso fratrem suum, & alios quos habebat fratres eidem commendatos e.

Pag. 204 Annot. a lineas ultimas sex expunge post verba — Alpechi videtur dici — & hac substitue — Quod hic dicitur Bejar, videtur in tabulis dici Bege vel Beger, ad fretum Herculeum prope Tariffam. Gaditanam peninsulam vide sis accuratissime delineatam in Atlante Blaviano. In ipsum vero, quem ea format, sinum effunditur rivulus Guadalete, supra quem consequenter consistunt, hic nominata loca, Arcos, Xerez & S. Maria: sed postremum nomen credo suspectum antiquiori alteri Mauricio. Tariffa, Gibraltar & reliqua versus Granatense regnum loca ad fretum ac mare mediterraneum, vel tunc adhuc ad regnum Granatense pertinebant, à posteris Regibus denique ei subtrahita; vel tributaria Ferdinando reddita, ejus nepoti rebellarunt, sollicitis Mauris, ut, servato sibi tam commodo in Hispaniam ex Africa trajectu, spem quoque recuperandi aliquando ibidem Imperii conservarent. Ad Algarbiorum Regnum quod attinet, non videtur illud Sanctus victoriis suis attigisse, sed potius reliquisse Lusitanis vindicandum, velut partem veteris Lusitania. Certe primus Alfonsus X invenitur se Regem Algarbiorum scripsisse, idque postquam Pelagius Correa, de quo frequens mentio in hac historia, præcipua quedam loca expugnauerat, cetera tributo subjecerat. Postquam autem idem Alfonsus filiam suam natham Beatricem matrimonio junxit Al-

fonso III Lusitania Regi, & dotis nomine eidem accesserunt Algarbii, ex eoque tempore manserunt dominationis Portugallica.

Annot. c adde. Notabilis certe petulantia Regum istius ævi erat, quod justam divertio faciendo novisque nuptiis contrahendis causam se habere crederent, si sterilis uxor manebat. Ita etiam prædictus Lusitanus, ex Francia quo profugerat rediens, optime de se meritam Mathildem Bononiæ Comitissam, quam viduam & grandævam uxorem exul duxerat, dimisit; ac Beatricem, ut dictum est, suscepit, improbante palam Ecclesia, adeo ut postea, Mechthilde mortua, agere impetrari potuerit ab Apostolica Sede, ut adulterium cum Beatrice contubernium purgaretur, fieretque legitimum matrimonium.

Pag. 205 post Annot. d adde — e iam diximus hos videri fuisse, naturales dumtaxat ex concubina aliqua, post Berengariæ divortium ascita. Porro Alfonsus Nuniez de Castro, in Annalibus apud Zunigam, testatur, in Monasterio Mataplana inveniri ac legi epitaphium lingua Castellana sic scriptum: Hic jacet Infans Don Alfonsus Ferdinandez, filius præcelsi Regis D. Ferdinandi, ejus qui Seviliam obtinuit, & gloriosæ Reginae D. Joannæ. Obiit ultima Septembris; Era 1350, id est anno Christi 1312. Hinc Zuniga colligit Joannam, moriente Sancto, gravidam fuisse; addere autem



autem possumus, natum eo partu postumum, de sacro fonte susceptum videri, vel à fratre jam Rege, vel ab Infante patruo; ideoque nomen Alfonso accepisse. Mirum tamen est quod de tam longa vita Principe nulla uspiam mentio in Chronicis occurrerit ipsi Zuniga, eas scrutato haud indiligenter.

Pag. 202 lin. 18 ad verba Regi Roderico adde f; & pag. 203 lin. 13 post Amen adde g--- deinde in Notis pag. 205,

f Infelix iste Rodericus regnum vitamque amisit anno 713, ultimus Regum Visigothorum: qui cum possederint quidquid intra Pyrenæos montes jacet, nec parvum etiam terra tractum ultra eosdem, puta Navarram, Arragoniam, Catalauniam, Vasconiam, nec non Portugalliam, verbo Hispanias omnes; cum etiam Mauri dominati sint iisdem fere omnibus (nam apud Astures Cantabrosque servata utcumque libertas est locorum asperitate defensa) patet hunc loquendi modum indulgenti acceptione opus habere, totumque sumi pro parte præcipua.

g Liceat hic mihi ex lib. 6 Toletani cap. 14 referre, quæ idem habet de Ferdinando I, ut appareat quam similis utriusque exitus fuerit, sicut & vita & fortuna. Hic, inquit Ferdinandus, jam senectute confectus, vitam suam bonis & Deo placitis operibus dedicavit. Ecclesias Regni sui, & præcipue S. Jacobi, S. Salvatoris, S. Isidori, & Cathedralem ecclesiam Legionis possessionibus & donationibus inclitavit: monasteriorum etiam indigentiam de suis facultatibus sublevabat. Cum vero quadam die in Cathedrali ecclesia Legionis audiret Divina, vidit ministros ecclesiæ, causa familiaris inopiæ nudis pedibus ministrare. & statim certos redditus ad calceamenta instituit ministrorum. Ceterum cum ad

S. Facundi monasterium veniebat; cibis eorum contentus, pari ordine & consortio, quasi unus ex eis, & divinis officiis insistebat, & cibariis regularibus utebatur. Cumque oblatum vas vitreum de manu Abbatis ad mensam residens suscepisset, vas decidens de manu Regis illico fractum fuit. Rex vero pro negligentia valde poenitens, in continenti vas aureum gemmis ornatum fecit afferri, & Abbati offerens pro vitreo satisfecit. Obtulit insuper Cluniacensi monasterio de Regio fisco mille aureos, annuatim in perpetuum solvendos. . . . Sed jam vitæ termino sibi imminente, apparuit ei B. Isidorus & diem sui obitus intinavit. Et cum cœpisset post modicum infirmari, fecit se Legionem adduci, & nono kalendas Januarii die Sabbati ingressus est civitatem, & ex more corpora Sanctorum flexis genibus adoravit; petens & supplicans, ut cum dies obitus jam instaret, anima ejus ab Angelis duceretur. In ipsa autem nocte Dominicæ Nativitatis, licet æger, ipse Rex cum Clericis interfuit Matutinis, concinens ut infirmitas tolerabat; & observabatur ibi tum temporis Officium Toletanum. Facto autem die, vocatis Episcopis, fecit sibi Missam solenniter celebrari, & percepit Corporis & Sanguinis Domini Sacramentum. In crastino autem, vocatis Episcopis & Abbate & viris religiosi, una cum eis fecit ad ecclesiam se deferri: & imposito capiti diademate, & indutus regalibus indumentis, coram sarcophago S. Isidori clamavit ad Dominum voce clara: Tua est potentia, tuum est regnum, Domine: tu es super omnes Reges: tuo imperio omnia sunt subjecta.



subjecta. Quod te donante accepi, restituo tibi regnum : tantum animam meam in æterna luce jubeas collocari. Et his dictis, exutus Regalibus ornamentis, pro venia exorabat : & accepta ab Episcopis pœnitentia & gratia ultimæ Uctionis, indutus cilicio & conspersus cinere, duobus diebus in pœnitentia atque lacrymis supervixit. Tertia autem feria, hora sexta, in festo S. Joannis Evangelistæ, plenus dierum reddidit Deo Spiritum immaculatum, & juxta patrem suum in eadem ecclesia S. Isidori est sepultus. Regnaverat autem vivente patre annis XII, mortuo patre annos XII, in Castella & Legionibus annis XV, in universo annis XL, mensibus VI, diebus XII. *Mariana lib. 9 cap. 6 annum fuisse ait MLXV quod etiam probat concursus Domi-*

*nica & Nativitatis, relationem videri sic concludit. Sane Ferdinandus, dum vixit, insigni pietate fuit : quo merito Legionibus anniverfariis sacris memoria ejus celebratur, & in Cælitum numero locum habet. Equidem neminem alium inveni hætenus qui eum Sanctis accenseret inter veteres novosque scriptores ; ideoque existimo Anniverfarium illud non aliter quam funebri ritu actum fuisse & adhuc agi ; quandoquidem Ferdinando Tertio, indubie Sancto, non aliud obtigerit usque ad nostram ætatem, sicut ex mox dicendis apparebit. Si quid amplius factum fierive probetur, ratione cujus debeat in nostro opere tamquam Sanctus referri etiam Primus, id velim discere accurate, priusquam ad ultimum usque mensum perveniant posteri.*

*Pag. 203 litteras e. f. g consequenter muta in h. i. k.*





## LECTORI.

**S**ecutus Roderici Toletani irrefragabilem (ut mihi videtur) auctoritatem, insuper habui quamcumque aliam recentiorum scriptorum Chronologiam, & dixi in Comm. prævio num. 14 Alphonsum Legionensem regnare cœpisse anno MCLXXX. Ait enim Rodericus præfatus lib. 7 cap. 23, quod Pater ejus Rex Fernandus, annis triginta uno in regno consummatis, obiit Beneventi æra millesima ducentesima [decima] octava: ubi typographico sphalmate omissum denarium recte suppleri, tota ejus præcedens historia loquitur. Deinde subjungit cap. 24, Mortuo Rege Fernando successit ei ejus filius Aldefonsus. Hic . . . à consobrino suo Aldefonso Rege Castellæ, & Sancio Rege Portugalliæ infestatus circa principium regni sui venit ad Regem Castellæ & in Curia Carionis accinctus ab eo cingulo militari, manum ejus fuit in plena Curia osculatus: & in eadem Curia Rex Castellæ Nobilis Aldefonsus Conradum, filium Frederici Imperatoris Romani, accinxit similiter cingulo militari, & ei filiam suam primogenitam Berengariam desponsavit. Sed ipso Conrado in Teutoniam revertente, prædicta Domicella desponsationi continuo contradixit, & per Gundisalvum Toletanum Primate & Gregorium Cardinalem Apostolicæ Sedis Legatum divortio celebrato, puella Berengaria mansit innupta. His ita positis, censui initiationem illam utriusq; Principis, per Alphonsum Castellanum factam fuisse circa principium regni ab Alfonso Legionensi initi; interpunctionem, à typothetis omissam in meo Francosurtensi exemplari, ponendo ante prædicta verba, Circa principium regni sui, eaque conjungendo cum verbis Venit ad Regem Castellæ; adeoque initiationem jam dictam non posse differri ultra annum MCLXXXV. Desponsationem quoque & absolutionem Berengariæ nullo notabili temporis intervallo discernens, propter additam voculam continuo; judicavi consequens fore, ut eam ætatem tunc habens illa, qua posset etiam invito patre desponsationi suæ ante consummatum matrimonium contradicere; nata fuerit circa annum MCLXXIII, proinde tanto senior sorore sua Blanca, ut summum nata circa annum MEXC, ut potuisset mater ejus fuisse.

Verum ea omnia nunc conferens cum post repertis apud Garibayum lib. 12 cap. 14 instrumentis duobus Alphonfi Castellani, prædictæ initiationis desponsationisque mentionem facientibus, agnovi primo, memoratum locum sic esse interpungendum, ut intelligatur Aldefonsus Legionensis, à Regibus Castellæ & Portugalliæ armis infestatus circa principium regni sui: rebus autem paulatim compositis, cum jam pacifice absoluteque regnaret, venisse ad Regem Castellæ cinguli militaris causa, nec



## APPENDIX AD ACTA

nisi octavo anno Regni, cum jam *etatis annum xxii transcendisset*. Et enim dictorum Privilegiorum primum, datum Dominico Abbati S. Mariae de Balyanera, signat Rex Era mcccxxvii (qui est annus Christi mclxxxix) vii Idus Maji, anno secundo postquam D. Alfonso Rex Legionensis, Eques ab ipso creatus, manus ejusdem osculatus est; quando etiam, paucis diebus post, Equitem armavit Conradum, filium Imperatoris, eique uxorem junxit Infantissam, filiam suam Berengariam. Alterum idem Rex signasse dicitur in favorem Abbatis & monasterii S. Dominici de Silos, Idibus Octobris Era mcccxxviii, anno tertio postquam D. Alfonso &c. *ut supra*: Utinam haec propriis Latinis verbis dedisset nobis Garibayus: majoris namque momenti sunt. Quippe non solum ex iis sequitur id quod jam dixi definitum desponsationis praeaxata tempus, quod antea nesciveram certo definire; sed etiam secundo loco probant, Conradum Frederici filium (quem cum prius genito Friderico, paulo post patrem in Syria mortuo, ad annum mxc perperam confudit Baronius, cum fuerit solum tertio genitus, teste Otthone à S. Blasio, Otthonis Frisingensis Continuatore, tunc vivente & scribente) probant, inquam, Conradum, non statim à suscepto cingulo militari rediisse in Teutonium; sed ferme tribus adhuc annis mansisse in Hispania, sub Rege socero accepta ab eo arma tractantem in honoraria contra Saracenos militia; post quos denique, ipso in Teutonium revertente, desponsationi continuo contradixit Berengaria, tunc primum forsitan matura viro, & efficaciter contradicere priori pactio*ni* idonea; atque adeo ut summum nata anno mclxxvii vel viii; aut forsitan etiam mclxxxii, sicut scribit Rudericus Mendez de Silva in Catalogo Regio ac Genealogico, certiores obtenturus assensum, si sui asserti vetus aliquod testimonium adduceret, nec erraret etiam in S. Ferdinando, faciens eum nasci an. Dom. mcci. Quae enim ratio non consummandi continuo matrimonii, unde pendeat successio in regnum Castellae, cujus heres bis jam fuerat publico totius Regni juramento agnita Berengaria, antequam Rex haberet filium, nisi immatura aetas sponsa?

Certe, si ante praedicta Privilegia condita celebratum divortium fuisset, non potuisset Alfonso desponsatae filio Imperatoris Infantissae suae in subscriptionibus meminisse, tamquam rei perquam honorificae, sicut fecisse eum apparet: post illa autem primum habuit Conradus justam revertendi in Teutonium causam. Nuntiata siquidem tunc morte patris ac fratris primogeniti in Syria obita anno mclxxx, & secundogeniti electione ad patris Regnum & Imperium, intelligebat in se recidere Ducatum Sueviae, quem pater fratresque duo possederant prius quam alius eveherentur. Altera, nec minus justa, & tempore prior, sed sola non sufficiens causa recedendi ab Hispania erat; quod secundo anno post

con-



S. FERDINANDI REGIS.

contracta sponsalia circiter dimidio, videlicet millesimo centesimo octogesimo nono, ad tertium Kalendas Decembris die Mercurii natus fuerit Alfonso filius Ferdinandus, prout constare (utique ex authenticis documentis) ait Mariana lib. 11 cap. 17, qui etiam egregie adolevit, eoque majori patris dolore totiusque provinciae luctu obiit anno mxcxi. Evanuerat igitur jam Conrado, vel saltem valde extenuata erat spes cessura sibi aliquando cum Berengaria Castella: necdum tamen proprium ullum statum habens aut sperans alibi, merito adhuc remanebat in Hispania, qualemcumque spem Regni dotalitii fovens, aut saltem notabilis in eodem incrementi tali conjugio mediante. Sed ubi, mortuis ut dixi Fredericis patre ac fratre, & altero fratre electo in Regem, nova & propior spes ex Germania affulsit, merito voluit in Teutoniā reverti, eodem etiam addictam sibi uxorem invitans. Sed hac aequè merito recusavit exire Regno, redituro ad se, si quid puero contingeret (sicut contigerat priori Sancio, eo quod infans obierit vix auctoribus noto) praesertim cum non deessent in vicinia Principes, quibus nubere posset, Conrado potentiores.

Fieri etiam potuit, ut ob expectationem nascituri ex pregnante iterum Regina masculi, tam pater quam filia, licet fortassis matura viro, distulerint consummationem jam promissi vel etiam contracti matrimonii, frustra eam sollicitante Conrado; quem facile apparebat, nato jam herede non remansurum in Hispania, si Frederici patris suscepta in Syriam expeditio, cujus multa fama & expectatio erat, nova ei regna dominiaque acquireret quae partiretur in filios. Ergo regressus Conradi potest in annum mxcxi differri, dicique Berengaria tunc egisse aetatis annum xv vel amplius. Si tamen aliunde probaretur, eam revera, ut ait Genealogicus praenominatus, vivere primum coepisse anno mclxxx1 (quo posito illa solum fuisset decennis, quando recusavit sponsum sequi & solvi petiit) tamen, secundum argumenta ex Garibayo contra Garibayum, parum sui memorem deducta, maneret illa primogenita liberorum Alphonsi. Quando enim inter ipsum & Eleonoram Anglicam matrimonium coaluit anno mclxx, ille solummodo quindennis erat, & hac haud paulo forte junior; ob quam aetatis utrimque teneritudinem partim dilata fuerit matrimonii consummatio, partim suscepti tardius liberi; sicuti horum uni Blancae (quae tredecenni juveni nupsit virguncula, annos solum octo vel novem forsā nata) utrāque vel saltem alterutra ex causa scimus accidisse, ut non nisi nono sui matrimonii anno filios pareret. Quantumcumque vero sero nasci Berengariam facias; semper manebit, eam viro desponsam fuisse, aliquam multis annis prius quam nasceretur Blanca, ita ut hac fortassis etiam ejus filia esse potuisset: quod erat primum nostrum assumptum. Quo anno mortuus fuerit Ferdinandus Legionensis eique filius Alfonso successerit, jam porro ad nostram  
 qua-



A P P E N D I X.

questionem non facit: non video tamen, quomodo usque ad annum MC-LXXXVIII differri ea successio possit. Quis enim credat generosum juvenem, eodem anno, id est regni primo, quo constat eum armis infestatum ab Alfonso Castellano, etiam manus ejus fuisse osculatum, Equestrem ordinem ab ea suscipientem.

Ceterum novam istam lucem, pro sententia nostra confirmanda & chronologia ordinanda nactus, quadam consequenter mutanda habeo in jam editis, quod premonitum Lectorem volui, etiam prius quam suscipiatur impressio altera. Ne vero eundem etiam offendat, quod Alfonso Sapientis Hymnos pag. 321 conscriptos dixerim veteri Castellano Rythmo, malle in titulo quidem Parergi istius Callaico legi vel Gallæco, in contextu autem lin. 12 post hæc verba, Undennis puer, mutari quadam in hunc sensum.

Describit autem veteri Rythmo, non Castellano, sed Callaico sive Gallico: cujus rei ratio videtur reddi posse, quod pubertatis annos ingressus Princeps, & majorem quam pro ætate sapientiam præferens, fuerit in partem regiarum curarum cito accitus, atque post mortem matris & secundas patris sui nuptias missus Legionem vel in Galliciam, simul & regnandi peritiam ipso exercitio acquisiturus, & extremas illas auctioris jam Imperii provincias, in oppositis plane finibus ut plurimum occupato patre, præsentia sua conservaturus in officio. Certe non ante ætatis annum XXI, & quidem postea non nisi bis, fuisse illum in Batica legimus priusquam Rex fieret; unde intelligitur alibi ut plurimum degisse quoad pater vixit, præsertim in sua juventute: ubi autem potius, quam in Gallicia, præcipua Legionensis regni parte, unde pater & avia longius aberant? Ibi ergo Callaicum idioma, dialecto valde diversum à Castellano, non solum didicerit, sed etiam sic adamavit, ut scribendis eo rythmis delectaretur. Horum autem volumen, tamquam primum sui ingenii factum, carum habens, etiam cum jam Rex mortuo Patre Hispali sedem haberet, ipsum per extrema sua voluntatis testamentarias tabulas, una cum corpore legasse dicitur Hispalensi Ecclesia. Fuit namque, ut testatur Zuniga, in illius archivo servatus liber, quo ad usque Philippus II, gloriosa memoria Monarcha, adificato Scuriacensi Palatio, ad erectam ibidem Bibliothecam transferri Regium istum codicem jussit: ex quo transcriptum à Zuniga poema juvat hic recudere, addita columnatim nostra interpretatione Latina &c.

Denique (ne agnitorum mendorum dissimulem quidquam, ceteris fere jam manu calamoque correctis) etiam pag. 13 lin. 8 à fine, pro eo quod indistincte nunc legitur tot annis, scribe, per annos quinque & triginta: & pag. 11 lin. 4 & 5, exclusis ex præmortuo fratre Alphonso & Blanca Francica nepotibus; lege Ferdinando & Blanca, sicut legendum esse patet ex pleniori contextu ejusdem rei pag. 9 num. 13.

HISTO.



HISTORIA ET MIRACULA  
S. CRUCIS CARAVACANÆ,

ipso quo S. Ferdinandus nasciturus erat  
anno MCLXXXVIII,

*per Angelos in Hispanias allatæ.*

PRÆFATIO COLLECTORIS



*D*ostquam in prima opusculi hujus molitione, historiam hanc susceperam reducendam ad annum Sancti Regis natalem, unde eam quarundam recentium fabellarum assumpta temere fides alienarat, suaseratque ad annum MCCXXXII adultumque jam S. Ferdinandi imperium differre; suscepto tunc argumento videbar mihi fecisse satis Parergo primo, quo disputatur, An & quomodo ad hujus temporis ac Regis historiam pertineat revelatio Crucis Caravacanæ. Præfatus autem, miraculosæ isti apparitioni, præter immemorabilis temporis traditionem, abunde attestari antiquissima ipso in loco monumenta; de Miraculis vero, quæ sunt recentioris ævi fere omnia, legitimeque testata, ambigere neminem; credebam satis me cavisse, ne ex illa fictionum post additarum convictione detrimenti aliquid pateretur honor sacri istius Pignoris. Recognoscenti nihilominus opellam præsentem, jam fere absolutam à prælo, in ordine ad editionem alteram, ipsis in Actis Maii faciendam, visum est, utilem, neque solis Hispanis, sed etiam aliis omnibus gentibus Christianis (ad quas Crucularium Caravacanarum usus æstimatioque pervasit) rem gratam me facturum; si denuo exorsus à principio, novam instituerem tractationem, in plura distinctam Capita, Actisque Ferdinandæis subtexerem; Historia  
Y illius



illius veritatem confirmando documentis etiam aliis; recentioribus quidem quam sint prefata monumenta, Caravacæ sculpta & picta ipso quo res agebatur tempore; antiquiora tamen omnia signentis prenotatis; addendoque præcipua quedam Miracula, tam antiqua quam nova, etiam extra Hispanias patrata. Quam tractationem si rursus incipiam à refutatione signentorum istiusmodi, crede id necessario fieri, exemplo Architectorum, qui prius quam edificiorum jacciant fundamenta, mobilem omnem insidamque humum fodiendo egerunt.

## CAPUT I.

Fontes fabulosarum quarumdam circumstantiarum, quibus obscurata habetur historiæ Caravacænæ Chronologia.

Historia  
edita an.  
1615;

**L**icentiatus D. Ioannes de Robles Corvalan, Clericus & Sacerdos, Caravacæ natus, in Regno Murciae ad confinia Castellæ-novæ, anno MDCXV Madriti curavit evulgandam, quam Hispanicè scripserat, Historiam Apparitionis & Miraculorum sanctæ Crucis Caravacænæ, divisam in libros duos, & dedicatam D. Christophoro de Roxas y Sandoval, Duci Uzetensi, Regiæ Majestati Philippi III à Cubiculis, & Commendatori Caravacensi. Ea Historia, quoad substantiam facti indubitabilis, & infinitorum propemodum miraculorum suffulta testimonio, passim ab omnibus Sancti Regis historiam tractantibus adducitur in partem laudum ejus; nec immerito, cum ipse honorem & fidem Sanctæ Crucis tantopere suis armis curisque propagaverit. Ut tamen id certius & meliorique cum fundamento fiat quam factum hætenus, penitus investiganda est ratio temporis, idque definiendo eam ex certis minimeque suspectabilibus Caravacani oppidi monumentis: quæ prædictus quidem Robles incorrupta suggerit, nescivit tamen recte intelligere.

rem aliunde  
certam, im-  
plicat cir-  
cumstantiis  
fabulosis;



*ligere, fasciatus novitiis nonnullis figmentis, quibus tota Ecclesiastica Hispanorum Historia mirum in modum cœpit hoc seculo obscurari; dum ea velut antiquorum Auctorum scripta venditantur, avidèque arripiuntur à plerisque, nullo accuratiori adhibito examine, quò tamen quantopere indigeant omnia, vel ex his quæ Roblesium deceperunt speciminibus licebit discere. Prius ergo quam certiore historiam produco, fabulosam (ut arbitror) narrationem Roblesii fide bona ex illo accipe, sicuti profertur pag. 26, & quidem verbis Latinis, sicut originaliter scripta esse pretenditur.*

3 Anno MCCXXXI (ut ex relatione Conchensi & Carbacensi constat) profectus est ex urbe Conchensi, cum salvo conductu Regis Mulei Azebuteii, Carabis, & Valentia, Dominus Genesius Petri Chirinus, Persona Conchensis Ecclesiæ, nepos Chirini Populatoris Conchæ, Carabacam ad prædicandum Evangelium Christi, Christianis captivis & Mauris. Cumque iste sanctus vir, Magister Genesius Petri Chirinus, semel plus quam alias inveheretur in sectam Mahometi, ipso die Sanctæ Crucis, jussus est à Rege Azebuteo inter captivos conjici in vincula. Postmodum anno sequenti mense Januario in fine, cum Rex jussisset captivos duci ad se, visus est & ipse sanctus vir: qui conquestus est, quod in vincula coniectus esset, sub fide publica & salvo conductu. Rex dixit, Nisi hujus rei rationem habuissent, plane interfecissent, & jussus est recludi. Donec sub finem Martii, cum Rex inquireret singulos de suis officiis, Magister Chirinus dixit, se Sacerdotem esse Christi. Et cum juberet ut sacrificaret; dixit id fieri non posse sine sacris vestibus. Missus est qui Concha illas illuc afferret: quibus allatis, & frontali & arâ, calice & aliis necessariis ad divinam celebrationem; indutus vestibus cum substitisset tristis, dixit Rex, quid subsisteret? Respondit Chirinus, Crucem deesse. Rex vero attollens oculos vidit duos Angelos, afferentes Crucem Patriarchalem, quam abstulerant ex collo sancti Roberti, tunc Patriarchæ

*idum narra-  
tur quod  
an. 1241  
Genesius  
Chirinus  
coniectus in  
vincula.*

*Et anno  
1233 iussus  
carant  
Rege Mis-  
sam facere.*



Hierosolymitani, idque Angelis nuntiantibus scitum, & Carabacensibus misso nuntio est compertum.

acceperit  
Crucem  
sumptam à  
collo Patri-  
archæ Hie-  
rosolymita-  
ni,

4. Hæc Crux erat ex sacro ligno Crucis ubi Christus pependit. Perfecit Sacrum Chirinus; & sunt qui dicant, Regem in Hostia vidisse puerum formosissimum. Qui tantorum miraculorum magnitudine (ut quod Hierosolymis vulgo jactaretur, antè hanc Crucem disparuisse post annum MCLXXXIII, invenit autem Patriarcha Dositheus) stupefactus, proponit se Christianum fieri. Vocatusque est Rex iste Dominus Vincentius, idque sub Rege Jacobo Aragonum Bellatore. Hoc miraculum accidit ipso die Inventionis sanctæ Crucis mense Majo, qui semper in Ecclesia dies illuxit faustissimus, & toti terrarum orbi celeberrimus. Crux etiam ex illo ad hunc diem cœpit multis clarere signis & miraculis, & per Hispaniam illustris haberi. *Hujus relationis auctor à Roblesio fuisse dicitur, Fr. Joannes Ægidius Zamora, in Additionibus seu Adversariis, quas contra aliqua puncta Chronici, à Juliano Tolentino Archipresbytero compilati, scripsit de mandato sancti Regis Ferdinandi, quemadmodum reperiuntur in quaterno P. Mag. Hieronymi Roman de Higuera, fama miraculorum quæ fiebant Caravacæ moti, ut dicebat, ad visitandam sanctam Crucem. Dixerat autem antea pag. 11, totam hanc suam historiam, ipsius Higuera factum quodammodo esse censendum, cujus ordinariis vigiliis doctisque studiis acceptum referri debeat, siquid boni habet, ex varia lectione antiquorum modernorumque Auctorum collectum: cum ea ipsi communicarit, profitens, se multum S. Crucis Caravacænæ causa velle, quia per applicitam sibi à matre Cruculam, illius tactu sacratam, sanitatem recuperasset, immodico studio deperditam, puer annorum septemdecim. Prædictis autem ut firmior adhiberetur fides, pag. 66 rursus quedam verba Latina proferuntur, velut à prætenso illo Joanne Zamora sic scripta: Ego dum hæc scriberem, aliquoties allocutus sum scilicet Azebuteum, vel*

Domi-

idque ex re-  
latu aucto-  
ris coevi  
accepto ab  
Higuera.



Dominum Vincentium Belvisium. Erat homo comis, humanus, prudens, justus, procero corpore, jure regis, oculis pulcherrimis, facie decorâ, plenâ majestate, capillis demissis in tegumento capitis serico, veste purpurea, semper multis famulis comitatus; filii eum sequuntur.

5 Dedit etiam Roblesio Romanus de Higuera, aliud quoddam documentum, transsumptum ut dicebat ex veteri pergamenno codice Ms. Hispanico, quem assererat in Conchensis ecclesie archivio servari; ille vero de ejus fide certissimum se esse credidit, accipiens etiam Concha, à quodam ejus urbis cive, ecgraphum simile in hunc sensum, ex Hispanico, (quod habetur pag. 44) Latine sic reddendum: Moyfes Genesius Petri Chirinus, filius Alfonsi Petri Chirini, unius ex primis populatoribus Conchæ, qui Toletum originem ducunt, ad oppidum Carabacense transivit, prædicaturus fidem Mauris, cum salvo conductu Regis Ferdinandi cognomento Sancti, qui pater fuit Regis Alfonsi, Imperatoribus comparandi. Cum autem Azebuteus, Rex Carabacæ, Murciae, & Valentiaë ibi eum interrogaret, quid opificii exerceret; respondit se esse Clericum Missalem. Idem autem quæsit ex ceteris captivis omnibus, jussitque ut suum quisque opus exerceret: Clericus vero dixit, quod non poterat cantare Missam absque paramenis ecclesiasticis. Sciens porro Rex ea Conchæ invenienda, misit qui requireret: allataque induit Clericus, & fecit altare. Mandavit ei Rex ut opus suum ageret. Cumque nihilominus hæsitaret Clericus, Quare, inquit, non operaris? Respondit ille, Quia deficit pars potissima, videlicet Crux. Sustollens porro oculos Rex, vidit quod Angeli duo Crucem cum magna claritate demitterent; unde animatus Clericus Deo gratias egit, Missamque dixit: postea autem intellectum fuit, quod Angeli ipsam acceperint de pectore Patriarchæ Hierosolymitani. Baptizatus fuit Rex per manus Chirini: patrini vero ejus fuerunt D. Petrus de Monteforti

à quo etiam  
accepta est  
velut ex  
veteri Ms.  
Conchensi.

ejusdem re-  
lationis con-  
firmatio.



teforti & Bello-viso, & D. Joannes de Concha: ex quibus & ex D. Moyse Genesio rescita fuerunt hæc omnia; cum Rex Zeyt Azubeteyt liberos eos dimississet. Prædictus Moyse Genesius vitam suam sancto terminavit, & jacet sepultus Conchæ in ecclesia S. Mariæ. Era MCCLIV.

*6 Quis non crederet hic se manu tenere omni fide dignissima testimonia duo, alterum etate S. Ferdinandi, alterum sub filio ejus Alfonso conscriptum? Virumque tamen sublesta fidei esse suspicabitur mecum, quisquis novit istum Romanum de Higuera, ex cujus fide cuncta hæc edidit Robles, auctorem esse omnium earum fabularum, quibus tam cacam fidem à plerisque recentioribus habitam merito queruntur oculatiores in Hispania, cum aliud nihil sint quam cerebri post multas litteras delirantis somnia, imprimis prænominati Juliani Chronicon, atque alia hujus generis plura, sub nominibus Dexteræ, Maximi, Luitprandi, & similium antiquorum edita: adversus quæ tum alii eruditi Hispani nonnulli fidenter decertarunt, tum omnium operosissime ac solidissime Don Gaspar Ibañez de Segovia y Peralta in suis Dissertationibus Ecclesiasticis, quarum priorem partem edidit anno 1671 tunc præcipuo titulo solum Agropolitæ Marchio; nunc vero, dum secundam sub prælo habet, duplici ex capite Magnas Hispaniæ, utpote hereditario uxoris jure transgressus in familiam Mendozæ, factusque etiam Marchio de Mondejar y de Valhermoso, Comes item Tendiliæ; ut taceam alias ejus prærogativas, ex Equestri Ordinis Calatravæ habitu, Prætura Alhambra, & Capitaneatu urbis Granatensis. In eadem ergo officina pro-cusa, eademque fallendi lubentia censerî possunt præfata monumenta duo, ex Roblesio jam relata. Romanus enim iste, machinam talem moliens, nihil egit solertius, quam ut quaquaversum spargeret suorum commentorum fragmina, quibus postea in confirmationem adornata à se fabulæ concursuris, tamquam testimoniis omni certitudine subnixis, uteretur. Verum nolo uti hoc præjudicio, licet apud Eruditiores Hispanos jam receptissimo; venia ad evictionem im-*

*utraq; e-  
jusdem fa-  
rina cujus  
& Juliani  
pseudo-chronicon*

*& alia Hi-  
guera ipsius  
fragmenta.*



mediatam imposturarum, quibus scatent tum prætensa illa  
Fr. Ægidii Zamorensis Adversaria, tum Conchen-  
sia scripta.

7 Quod ad primum præcipuumque attinet, Latina con-  
scriptum lingua, difficile esset speciem aliquam vetustatis  
in eo agnoscere, facillimum suspicari novitatem, ex vocibus  
recentioris plane usus, ut sunt Salvus conductus,  
Persona, Magister, Populator, Frontale, Sacrum, A-  
ra, isto XIII seculo non sic solita nominari. Sed nolo hoc ar-  
gumento uti. Nolo etiam querere, quomodo, præter usum  
eiusdem seculi, in eodem Latino testimonio notentur anni  
secundum Æram Christianam vulgatam. Cavere tamen non  
possum quin notem, annum Christi MCCXXXI, quo Carava-  
cam profectus primum Genesius prememoratus sit, male  
convenire cum Æra MCCLIV, qua in Conchensi Ms. videtur  
sepultus dici: esset enim hic annus Christi MCCXXVI. De-  
nique non requiro, quæ sint illæ Relationes Conchen-  
sis & Carbacensis, ad quas Joannes Zamorensis fir-  
gitur provocare; voce tenus, an scripto traditæ? licet ea  
quæ anno MCCCLXXV scripta habetur Caravaca Relatio, a-  
liam nullam priorem supponat scripto traditam, & longe  
aliter narret ea quæ velut ex Majorum memoria accepta  
refert. Prius tamen quam porro pergam examinare, iterum  
iterumque protestor, de veritate allatæ Caravacam S. Cru-  
cis, & miraculi quo allata sit, nullatenus me dubitare;  
solumque historiam ejus expurgatam me cupere à novitiis  
additamentis circumstantiarum fabulosarum, sine quibus  
nisi res inveniretur antiquius sinceriusque testata, ipsam  
etiam miraculi substantiam merito quis haberet de fictione  
suspectam. Nec enim perniciosior ulla sacris historiis affer-  
ri labes potest, quam cum sic implicantur falsis circumstan-  
tiis rerum, temporum, ac personarum, ut his deprehensis  
statuere lector auditorve nequeat, quid demum eis veri  
subsit, nisi per conjecturam. Sub ista ergo protestatione di-  
co, Relationes præcitatas, nentiquam recipi posse pro veris  
seculi XIII scriptis, quia cum indubitabili, tam Hierosoly-  
mitanorum Patriarcharum, quam Regum Hispanorum chro-  
nologo-

In istis (ut  
taceatur  
styli novi-  
tas,

inconitas  
utriusque  
Æra &c.)

expenditi  
evidens r  
pugnantia  
cum certior

historia



nologia sic pugnant, ut ejusmodi errores committere & sic exorbitare Auctor eo tempore scribens non potuerit: item quia repugnant antiquissimis Sacelli Caravacensis sculpturis picturisque, quas ipse Robles exprimit laudatque, parum animadvertens discrepantiam manifestam, quæ est inter ipsas & prenotatas Relationes. Ad rem venio.

Regum Hi-  
spanorum,

8 Conchenfis civitas, unde Sacerdos iste (cujus nomen ignorare malo, quam discere à fabulatore) civitas, inquam, unde ivisse Caravacam dicitur Christianus Sacerdos, anno MCLXXVII Christianæ Religioni asserta ab Alphonso, non Aragoniæ (uti forsitan Higuera credidit, ista fingens) sed Castella Rege, anno MCCXXXI suberat, una cum Caravaca, saltem ut tributaria, Sancto Regi Ferdinando. Quomodo ergo fieri potuit, ut Auctor ejus jussu correcturus defectus Juliani Archidiaconi, quod præten- ditur; Regemque, sub quo res acta erat, nominaturus; eo, ad quem, & in cujus gratiam scribebat, prætermisso, scriberet rem actam sub Rege Aragonum Jacobo, cui neque Concha neque Caravaca quidquam juris erat? Hoc autem eo modo fit, dum additur, Bellatore; acsi ageretur de Rege pridem mortuo, & gloriosum istud cognomentum crebris pugnis victoriisque commerito. Jacobus tamen iste primum natus fuit anno MCCIX, adeoque junior Ferdinando Sancto fuit annis XI, & eidem totis XXIV annis supervixit, mortuus sub MCCLXXVI.

& Patriar-  
charum Hie-  
rosolymit.

9 Nihilò levius impingit supposititius Joannes Zamorrenfis contra Chronologiam Patriarcharum Hierosolymitanorum, ex coevis oculatisque testibus deductam ante Tomum 3 Maji; ubi invenietur, quod Robertus, de cujus, tunc Hierosolymitani Patriarchæ collo, dicuntur Angeli Crucem Caravacensem accepisse, primum promotus fuerit anno MCCXI; ante quem electi alii duo sint, videlicet Jacobus de Vitriaco, & Gerondus vel Geraldus Valentinus in Gallia Episcopus, mortuus anno MCCXXXVI. Absolutum præterea est, quod Crux, quæ dicitur amissa fuisse anno MCLXXXIV, adeoque sub Heraclio, Latinorum Hierosolymis residentium ultimo, & à Dositheo (urbe jam  
capta

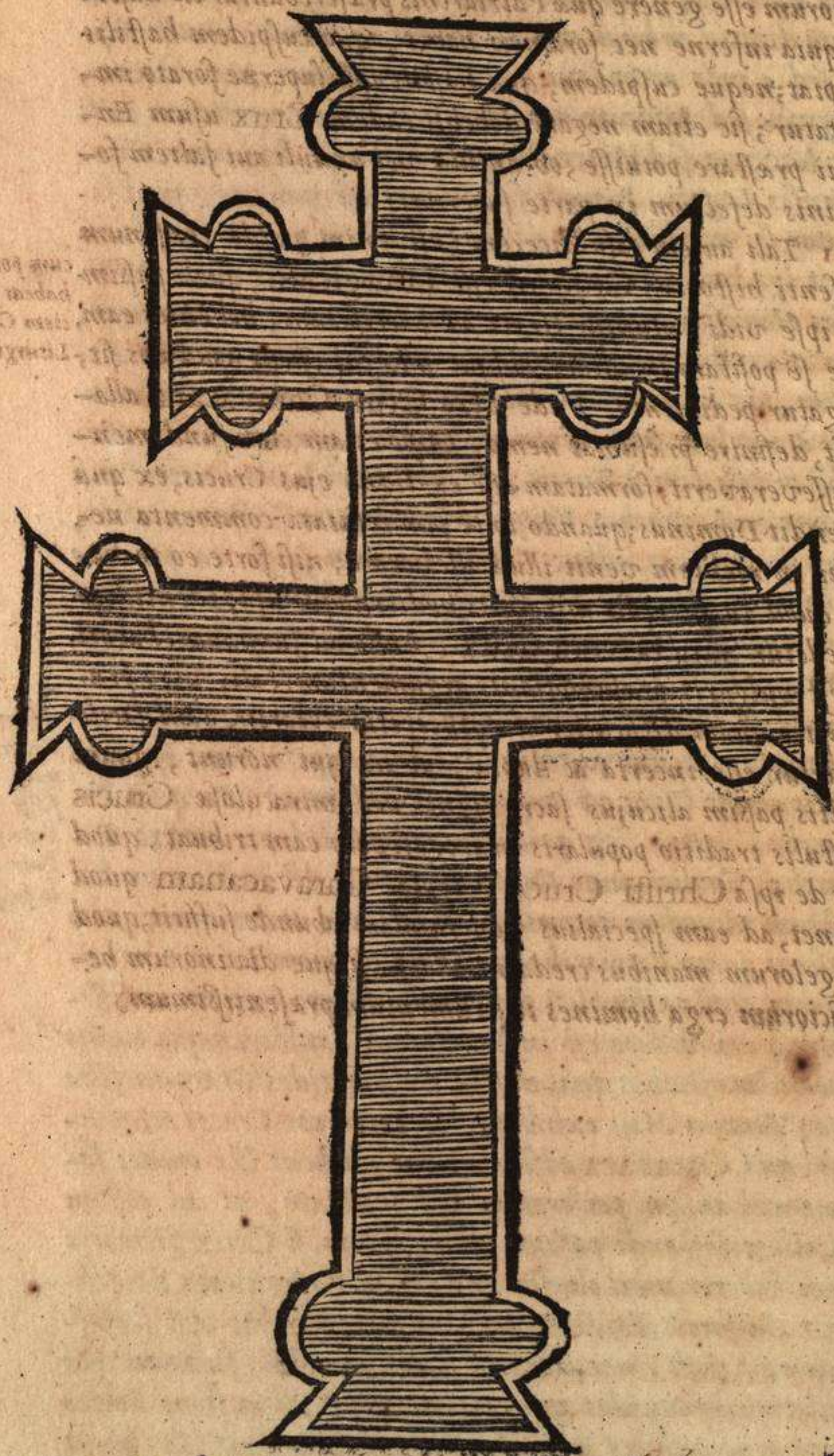


capta à Turcis) schismatico ejusdem successore, reperta; non etiam dicatur ab hujus vel successoris æque indigni collo rapta, sed à collo orthodoxi Latini Patriarchæ, non Hierosolymis sed Accone residentis; & tamen veritatem facti non Accone, sed Hierosolymis didicisse finguntur Caravacenses Legati. Proinde facillimum est judicare, quod fabulator sic exorbitans in designandis locis personisque, tam fuerit ignarus rerum, quam qui sub nomine Enochii Patriarchæ Hierosolymitani fingens vitam S. Angeli Martyris, eum, Sacerdotem ordinandum anno MCCXIII, non misit Acconem, ubi inventurus erat Patriarcham orthodoxum, eundem à quo suus Ordo recens acceperat Regulam; sed in Hierusalem inessam à Turcis, & ubi Christianus nemo nisi schismaticus manebat. Utique arbitrabantur scriptores ambo, penes orthodoxos adhuc Urbem sanctam fuisse eo pro quo scribebant tempore; sed hoc opinando suam prodebant imperitiam, suæque temeritati confutanda præstabant argumentum.

10 Cur autem vocatur Crux Patriarchalis, & de collo sumpta dicitur ea, cujus hic forma exprimitur, ipsa quæ Caravacensis Crux est longitudine ac forma? An quia Patriarcha Venetus, & quidam alii in Occidente nostro Patriarchæ, duplici nunc Cruce utuntur? Ast institutum hoc nostrum admodum recens est; in Oriente autem omnes, tam Episcopi quam Patriarchæ, tam Clerici quam Laici, tam viri quam femine simplici vel duplici Cruce utuntur indifferenter, uti videre est in Sanctorum Sanctarumque omnis generis imaginibus, quas nostræ Ephemerides Græco-moschæ ante Tomum Maji exhibent. Si porro eas Cruces attendimus, quæ Caravaca adferri solent, habent ille omnes superne vel ansam perforatam vel anulum, ut ad collum vel aliter suspendi possint: talem autem, si Crux primaria etiam haberet, nihil obesset, quo minus Græcanicum Encolpion illa fuerit, Episcopale vel Patriarchale. Ast si ejusmodi ansa desit, nec aliud in parte superiori foramen per quod trajici funiculus vel catenua possit (sicut suam Robles in imagine exhibet nosque ex eo) profecto sicut ille negat

ipsa quo  
Crucis forma, quæ  
falso dicitur  
Encolpion  
Patriarchale fuisse,





Se ha de hacer en la Iglesia de S. Maria de la Aguilera de Alcalá  
de Guadaya la magna conz. q. traxa en las batallas  
el Sto Rey, y es de casavaca hecha de oro y plata  
de lo antiguas, y no aver admitido soldadura estan  
de defendidas, y las fuseta un hilo.



ex eorum esse genere quæ Patriarchis præferebantur in hastili, quia inferne nec foramen habet, quo cuspidem hastilis recipiat; neque cuspidem, quæ hastili ipsi superne forato immittatur; sic etiam negari debebit eadem CRUX usum Encolpii præstare potuisse, ob ansulæ vel annuli aut saltem foraminis defectum in parte superiori.

¶ Tali autem casu dicerem (est enim valde consonum presenti historiæ) Crucem esse Liturgicam, quali passim <sup>cum potius habeat speciem Crucis Liturgicæ.</sup> (ut ipse vidi) utuntur Græci ad Sacrificium, habentes eam ante se positam in altari, absque ullo cui, sicut apud nos fit, infigatur pedimento. Unde vero CRUX Caravacana allata sit, definire præsumat nemo: nemo etiam cum fundamento asseveraverit, formatam esse ex ligno ejus Crucis, ex qua pependit Dominus; quando ante jam refutata commenta nemini in mentem venit illud asseverare; nisi forte eo trahatur quod in antiquis miraculis hodiernoque usu identidem appelletur Sancta vera CRUX, unde ad summum haberi potest vulgaris præsumptionis argumentum. Talis vero præsumptio quam difficulter convinceretur erroris, tam facile credetur esse incerta ac dubia, ab iis qui norunt, quam multis passim alicujus sacri ligni vel miraculose Crucis frustulis traditio popularis prærogativam eam tribuat, quod sint de ipsa Christi Cruce accepta. Caravacanam quod attinet, ad eam specialius venerandam abunde sufficit, quod Angelorum manibus credatur allata, sitque divinorum beneficiorum erga homines instrumentum præsentissimum.



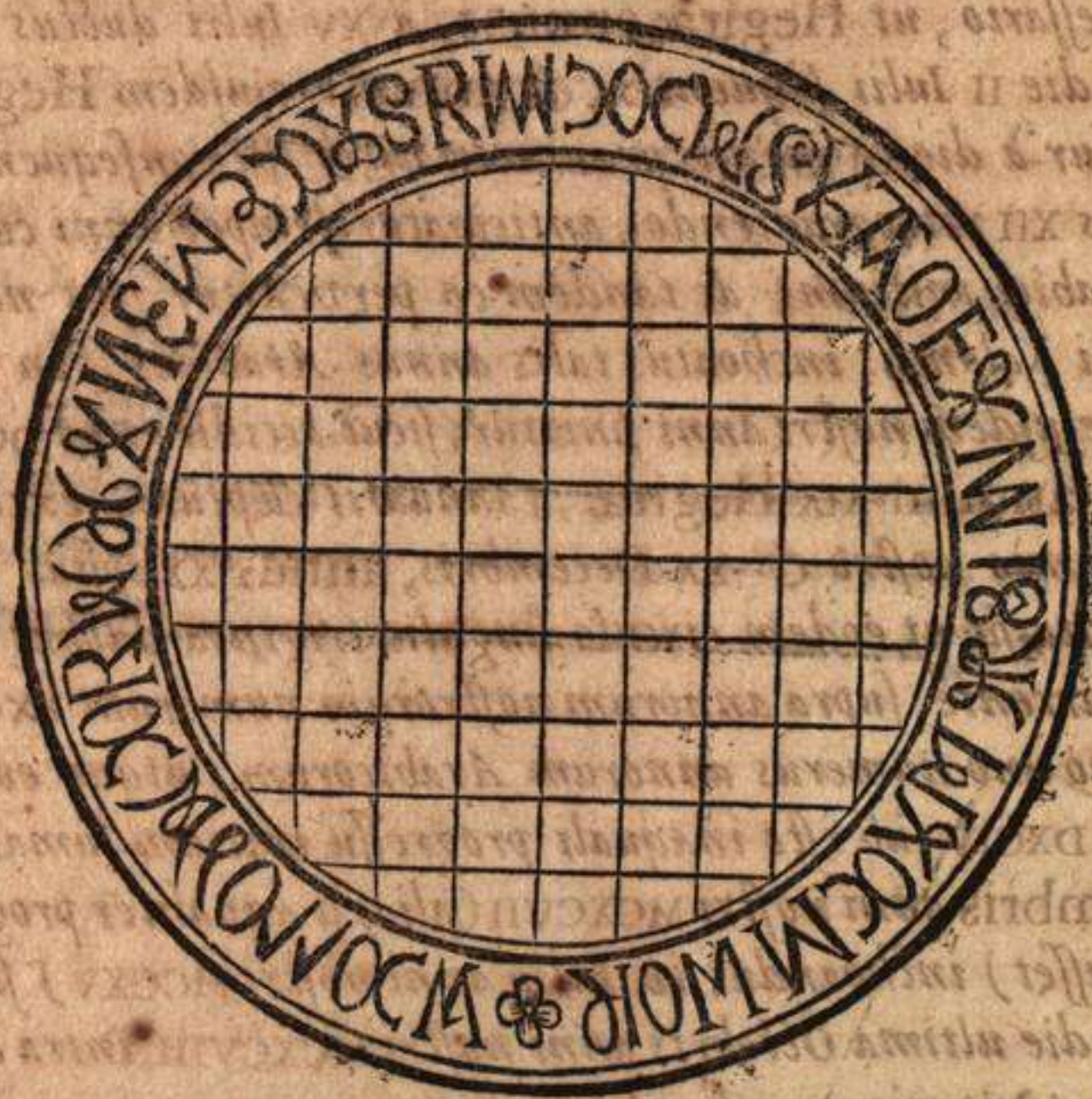


## CAPUT II.

Verus allatæ Crucis annus, irrefragabili veteris  
sculpturæ testimonio probatus.

12  
Ex Arabicis  
litteris anti-  
quitas cir-  
cum fene-  
stram scul-  
ptis.

**I**dem Deus, qui pretioso isto thesauro ditandas Hispa-  
nias pro sua bonitate decrevit, converso ad fidem no-  
stram Regi sua etiam providentia inspiravit consilium,  
in ipso miraculi loco collocandi quædam monumenta rei  
gestæ, ad omnem posteritatem duratura, & discussura  
ambiguitatem, quæ posset futuris temporibus subnasci con-  
tra ipsius historia certam veritatem. Hujusmodi unum ex-  
hibet Robles pag. 47, quod ait sculptum inveniri in orbicu-  
lari limbo fenestrate, ipsi sacello & altari ubi Crux sancta  
custoditur lumen inferentis, hoc modo.



Addit autem ibidem Robles, Arabicos istos characteres, ex  
interpretatione Licentiati Michaelis de Luna, peregrini-  
narum linguarum scientissimi, hunc sensum facere: Anno  
quingentesimo nonagesimo quarto Arabum, tem-  
pore



pore Mahomad, Abuzeyt Rex potentissimus, & triginta homines, in hoc habitaculo conversi fuerunt ad salvamenti veram legem (& hoc, Dei gratia, Cruce duplicata mediante, quam Angeli Dei attulerunt) & alii multi eos comitantes & adjuvantes ad celebrationem: ad quorum memoriam hæ litteræ fuerunt cælatæ.

13 Ad hujus inscriptionis intelligentiam scito, omnes eos scimus rem populos qui Mahometanam sectantur impietatem, atque im- accidisse an- primis Arabes unde Saraceni Maurici genus ducunt, an- do 594 He- norum suorum epocham, quam Hegiram vocant, ducere à gira Arabis fuga Mahometis, quæ (ex consensu omnium in ejusmodi ca, nunc versatorum) cecidit in xv Julii, anni secundum com- munem Christianis Eram DCXII. Cumque illorum anni lu- nares sint, adeoque ordinarie solum numerent duodecim lunationes, constituentes summam dierum CCCXLV; conti- git necessario, ut Hegiræ annus I, à xv Julii ductus, fi- niatur die II Julii sequentis; & annus II ejusdem Hegiræ inchoetur à die III mensis prænominati; & sic consequenter, per dies XII retrogradiendo, anticipatur semper anni cujus- que Arabici initium; ac tandem eo pervenitur, ut nostri Ianuarii Kalendis inchoatus talis annus Arabicus, in De- cembri ejusdem nostri anni finiatur; sicut accidit anno DCXL, quando annum XIX Hegiræ, I Ianuarii cæptum, excepit, adeoque an- eodem anno nostro & XX Decembris, annus XX ipsius He- 1198 Era giræ. Ita fit ut eodem circulo singularis triginta duobus an- vulgaris nis recurrente, supra annorum nostrorum numerum excres- Christiana; cat anno uno numerus annorum Arabicorum; utque eorum annus DXCIV sub isto inequali progressu initium sumat XII Novembris anni nostri MCXCVII (alias si equaliter progres- sum fuisset) inchoandus in Julio anni nostri MCCXV) finia- turque die ultima Octobris anni nostri MCXCVIII. Intra quod spatium temporis verosimiliter dicimus conceptum, quin & natum fuisse Sanctum Regem. Si quidem, juxta Rodericum, (ante cujus ad regni Castellani solium sublimatus est anno ætatis finem natus suæ XVIII; anno autem Christi MCCXVII XXI Augusti. Sanctus) Natus ergo ante finem anni MCXCVIII, incertum quo, die, sicut;



sicuti incertus etiam dies est quo S. Crux allata fuit; nisi quod pro die *iii* Maji præsumptio stet, ex eo quod hunc diem annue festivum Caravacenses habeant, teste Oncala infra citando. Præsumere tamen licebit, circa exaltate Crucis festum mense Septembri natum esse Ferdinandum, si vere ante *xvii* Decembris anni *mcxcvii* (ut vult Zuniga) datum est diploma à patre jam conjugato signatum *xvi* Kalend. Januarii Era *mccxxxvi*.

Imperante  
in Hispania  
Mahomad.

14. Iste autem annus Christi *mcxcviii*, ad quem prenotati characteres Caravacani (ut jam diximus) reducuntur, præcise nos adducit ad tempus imperantis apud Mauros Mahomadi; qui videtur post cladem, anno *mcxcv* Christianis ad Alarcurim illatam, successisse patri suo Miramolino, in Africam compositis induciis regresso; quique his finitis longe majorem ad Navas Tolosanas cladem retulit, quando etiam ipse creditur in patriam remigrasse, relicto pro se in Hispania fratre suo Zeyt Avozecrith, sicut eum nominat Rodericus. Quidquid autem sit de ista successione, dicit Robles pag. 20 Mahomadum obiisse proximo post cladem & reditum in Africam anno: atque ita destruit, quod maxime probatum ex suppositio Zamorensi cupiebat, de anno *mccxxxii*: si quidem tum non amplius vivebat Mahomad, quo imperante res contigit. Mirum est autem, quod in annis Arabum ad communem calculum reducendis, neglecta methodo quam agnoscit tradi à Marmolo in historia Africana, & à Mariana in Hispana (utique talium intelligentissimis) maluerit sequi Pinedam, docentem, quod Mauri Lunares annos suos equaverint Solaribus triennali quodam unius mensis embolismo, atque ita fecerint æquales nostris. Nam etiam hoc posito (quod tamen non probatur in usu civili voluisse) posito etiam, quod Epocha Hegiræ prædictæ sumenda sit ab anno *dcxxx* (quod etiam non recipitur) ad annos *dcxxx* additi anni *dxciiv* non plures faciunt quam annos *mccxxiv*, atque ita transitur ætas Mahomadi, nec tamen obtinetur annus qui prætenditur *mccxxxii*.

quorum nihil convenit cum figmentis Higuera;

15. Subversis in hunc modum Higuera figmentis, & vel ex una Caravacensi inscriptione falsitatis convictis, corrumpunt

omnia



omnia quacumque Castellani Arragonique scriptores nonnulli, ab eodem Higuera suffarcinati, aut propriis porro conjecturis subnixi, addiderunt cæptæ semel fabula; ut quod Abuzeyt fuerit ille à Roderico nominatus Avozecrith, frater Mahomadi; quod fuerit Rex Murciae, Valenciae, & Caravacæ; quod Ferdinandi atque Jacobi, Regum Castellæ & Aragonie, armis concussus, pacis petendæ causa Concham venerit; quod Genesii Presbyteri hospitio illic usus, facultatem ei fecerit Caravacam excurrendi; quod post miraculum, regno expulsus sit à rebellibus subditis: quod ad eundem Ferdinandum confugerit cum uxore & filiis, Alfonso & Ferdinando supra fontem dictis; multisque donatus possessionibus, post rem fideliter contra Mauros gestam in obsidionibus Cordubensi atque Hispalensi, apud Concham consenuerit, & vixerit usque ad annum MCCLXX octogenario major; quod denique prædictis filiis relinquens quidquid possidebat, dono Jacobi Regis, in regno Valentino jam Christiano, alias in Murciensi Regno possessiones dimiserit Hospitali S. Jacobi Conchensis.

quibus tamen aliorum novæ conjectura nituntur.

16 E contra, invento semel vero anno miraculi Caravacani, longe verosimiliori conjectura opinari quis posset, quod Abuzeyt, tunc cum res ageretur Rex dumtaxat seu Regulus Caravacanus, sub Alfonso IX S. Ferdinandi avo etiam Rex Conchensis fuerit, sub imperio tamen potentioris unius Mahomadi (uti Maurorum mos ferebat) qui ipsa Concha totaque circum regione amissa anno MCLXXVII, vitam ac libertatem pactus à victore Castellano, permissus sit arbitrio ac lege sua vivere Caravacæ cum titulo regio. Quod Mauris circa annum MCXCV erectis præsentia Regis Almahadi, immensi cum exercitu ab Africa appulsi in subsidium Mahomadi, ipse Abuzeyt eisdem se conjunxerit, recuperandi regni spe magna plenus. Quod pugna & victoria ad Alarcurim de Christianis relatæ particeps, ex eoque ferocior erga eosdem, complures Caravacam abduxerit captivos, interque eos etiam Sacerdotem unum. Quod denique eo Missam celebrare jussu factum sit miraculum, quo motus Rex ad fidem Christianam accesserit; cujus liberius exercendæ causa

Pro illis alia verosimiliora suggeruntur.

Caravacæ



Caravacense oppidum Alfonso tradiderit, accepta in vicem turri quadam prope Concham, qua etiam hodie à tali incolà nomen suum retinet. Nihil tamen istorum velim asseverare, præter annum gesta rei, sicut eum accepi, eundem quo S. Ferdinandus natus dicitur; ad cuius proinde laudem nonnihil faciat Apparitio istius sanctæ Crucis, velut presagium nascituri mox Principis, per quem Crux exaltanda plurimum, atque ad sacræ Religionis cultum reducenda essent omnia istæ cis mare Maurorum regna, vel saltem tributo subjicienda.

Alia ejusdem historiam monumenta in picturis antiquis,

17 Cetera quæ ibidem Caravaca inveniuntur monumenta, ad rationem temporis indifferentia sunt, historie tamen veritatem confirmant; ideoque sicut relata à Roblesio, ita hic etiam referri digna. Ac primo in pariete collateralis altari, quod est in capella sanctæ Crucis ad latus Evangelii, cernitur pictura Regis, equo insidentis & toga cerulea induti; juxta quem stare videtur multus populus, Clericum captivum adducens; in ora autem toga extima, velat acupictæ cernuntur hæ notæ:

DMVLLORRHEESVIN  
SELONEHNSJETT

Et inscriptionibus Arabicis,

quas Licentiatus Petrus de Luna sic interpretatur: In memoriam meæ conversionis, & ad gloriam Dei obtuli hanc Regiam vestem, ad induendam eam in die sanctæ Crucis, propter solennitatem festi.

18 In arcu etiam sellæ equestris, cui Rex videtur insidere, similiter notati leguntur characteres hi

OMRONBANOAMO

idest, Cum hoc equo exaltavi Legem Dei, & vici inimicos ejus in prælio multis vicibus. In altero parietis latere, ad cornu Epistola, exprimitur disputatio Regis & sacer-



Sacerdotum ejus cum Clerico, Rex autem sedet in sedili, Clericus vero stat atque incipit Missam, interim dum Angeli dimittunt Crucem, quæ est magnitudine ac forma quam expressimus. Circa prædictas vero inscriptiones, unum te monitum, lector, velim, solam ultimam, in locum alterius elegantius nonnihil pridem sculpta, sed inter <sup>nescio an</sup> operarum manus deperdita, recens sculptam, plane ex <sup>satis recta</sup> expressa forma characterum Roblesianorum, habere formam scribendi Arabicam, à dextra ad sinistram, nostræ contrariam; idque casu potius quam consilio, quia oscitabundus sculptor non cogitavit propositam sibi formam invertendam fuisse in sculptura, ut similis exemplari Roblesiano impressio evaderet. Retinendam tamen eandem putavi: vehementer enim suspicor, id, quod hic error videtur, veritatem esse genuinam; & prius ipsum Roblesii sculptorem erravisse, adeoque omnia à dextris ad sinistram ducenda fuisse, contra quam factum videmus. Invenio enim inter veteres schedas (Rosweidine, an Bollandi nescio) eadem omnia descripta à dextris ad sinistram, & opinor Carvacã fuisse missa ad corrigendum prædictum errorem, si quando Roblesii liber hic recuderetur. Certius hoc poterunt præsentium oculi, ad quos me refero, æstimare. Pergo igitur ad id quod ultimo loco sic refertur:

19 In pariete qui est è regione altaris, ubi est fenestra <sup>ubi etiam</sup> rotunda, de qua supra, conspiciuntur duo Sacerdotes Mauri, <sup>repraesenta-</sup> cum aliis magnæ gravitatis personis, assistentes baptismo <sup>tur baptis-</sup> Regis; qui baptizatur à quodam nostro Sacerdote, eodem, <sup>mus Regis</sup> quantum ex faciei lineamentis apparet, qui captus fuerat & <sup>ac Regina</sup> Missam dixerat. Rex vero ad pedem Fontis sacri apparet genuflexus, manibus junctis hilari vultu cum magna devotione: juxta autem assistit Regina togata magna majestatis, & circa oram togæ videntur hæc notæ:

Z

Ego



ANQP2XBEIS LOS TEVEN  
CETTQISQ LEAYDESEC

Ego Regina Heyla, nunc Helena, uxor Abuzeith & duo filii mei, fuimus conversi per Dei gratiam ad sanctam fidem: in cuius rei memoriam hic effigiata sum. Quia hi characteres vulgo non intelligebantur, ideo conversionis huius notitia sic videtur abiisse ex memoria hominum, ut econtra crederetur Regina obstinasse animum in superstitione patria. Caci enim apud sanctam Crucem recitant quamdam precationem, in qua, nulla facta conversionis secuta mentione, solum dicitur Regina, intellecto miraculo, mansisse Moratalla, ubi erat, quasi ad virum numquam reverterit: quod tamen ex eo silentio non absolute sequitur, & prater solitum facit Robles ipsa talis comprecationis verba non exprimens. Potius dixerim, primo indignatam marito ad Christum converso Moratalla mansisse; postea vero cognita miraculi certitudine, eidem reconciliatam ac simul baptizatam fuisse. Ipsas picturas si nancisci in tempore potuissem, etiam hic ari incisas dedissem: fortassis id alibi adhuc facturus.

Objicienti  
quadam  
Chronica,  
nec verba  
eorum pro-  
ferenti,

20 Productis hunc in modum qua pollicebar monumentis, omniū de re gesta antiquissimis, eoque praesertim quo circumstantiam temporis edocemur expenso, quod solum adversus quaecumque Higuerae figmenta sufficere posset, finieram Paragraphum: cum iterum Roblesii librum revolvens, inveni pag 45 testimonia duo, si vera forent, justam dubitandi causam injectura; non tamen originalibus suis verbis expressa (quod sane oportuerat) sed propria ipsius Roblesii phrasi. Ea tamen proponenda iudico, ne quis, Higueram forte defensum excusatumque volens, minus sincere egisse me queratur. Constat, inquit Robles, per historiam quam Rex Jacobus composuit, quod Abuzeyt erat Rex Murciae & Valentiae anno MCCXXV, quando praedictus Jacobus obsedit Paniscolam, diu antequam expeditionem contra Baleares susciperet; quodque idem Abuzeyt,

ut



ut talis, obtulerit Jacobo partem reddituum Regnorum suorum, qua delinitus in Aragoniam reverteretur. Constat etiam ex Historia generali Alfonso Sapiientis, quod anno vi Ferdinandi Regis, patris ejus, dictorum Regnorum Regem agebat Zeyt Abuzeyt: quodque clientelæ Ferdinandi se subiecerit Conchæ, ne porro, sicut jam aliquoties fecerat, infestaret ditiones suas inferendo iis bello. *Ex his autem sequeretur Abuzethum primis octo vel decem annis regni Ferdinandæ necdum fuisse Christianum.*

21 Sed contra, ex ipsius S. Ferdinandi Actis Chronicaque <sup>opponitur si-  
des certior  
Chronica  
Ferdinan-  
dæ.</sup> observo, primam illius incursionem in Mauros, qua Quesadæ cepit Ubetæque & Beatix fines vastavit, cadere in annum regni ejus septimum: In iisdem etiam nullum invenitur vestigium belli, unquam ab eo contra Valentix Regem gesti, quem Arragoniis subigendum relinquebat, ipse in Beticam vicinaque regna occupanda intentus. Non etiam invenimus quod in Mauricani Imperii partitione Valentia & Murcia, nedum Caravaca, communem unum Regem habuerint: invenio autem Regem Murciae, Abenhud dictum, Ferdinando primum se subjecisse anno MCCXL. Denique confundere omnia videtur Robles, dum sibi credi postulat, quod Zeyt Abozecrith, Mahomadi apud Rodericum frater; Zeyt Abuzeyt ex inscriptione Caravacensi noscendus; & Zeyt Benceit nuncupatus apud Arabes, & fortassis in Historia Jacobi Regis; non solum conveniant nominibus, unum idemque valentibus (quod gratis presumitur) sed etiam una eademque sint persona; cum istis de quibus agimus seculis, inter Christianos Hispania Reges tot inveniantur vixisse Alfonso, Sancii, Ferdinandi &c, tam inter se variè quam nominibus iidem.



## CAPUT III.

Historia & miracula sanctæ Crucis descripta  
Caravacæ anno 1375, cum Appendice  
anno 1392 subjuncta.

22

Caravaca  
coram Ma-  
gistratu.

**Q**uidquid ulterius præfert Robles ad confirman-  
dam Historiæ prætitulatae veritatem, nihil fa-  
cit ad comprobandum annum excogitatum à  
Romano de Higuera, quamvis hic adeo fidenter  
faciat commentitium Joannem Ægidium de  
Zamorra provocare ad Relationem Conchensem &  
Carevacensem. Quam aque subleste fidei sit prætensa  
Conchensis relatio, supra vidimus, quoad annum tamen  
aliter statuit: Caravacensis annum nullum notat. Est au-  
tem sincera prorsus & fide digna: quare omnino existimo  
non omittendam quin Latine reddatur, sicut invenitur  
apud Robles pag. 41 legitime transcripta anno MDLVI ex  
antiquiori transumpto anni MCCCCLXXX: cujus originale, ve-  
tustius fuisse anno MCCCC, infra docebo. Sed duorum Nota-  
riorum, consequenter id agentium, præliminaria verba prius  
accipe.

an. 1556  
describitur  
vetus histo-  
ria,

23 In oppido Caravacensi, die secunda mensis  
Januarii, anno MDLVI. Hodie coram admodum Mag-  
nifico Domino Francisco Muso Muñoz, Prætoro or-  
dinario hujusce loci, comparuit præsens Franciscus  
de la Torre, Sacrista S. Veræ-Crucis: & dixit, quod  
prænominata Reliquia fecerit multa miracula, de-  
scripta in papyro quam exhibet: quorum ut memo-  
ria perpetua conservetur, petit in hac pergamenæ  
charta fieri transumptum authenticum, in forma pro-  
banti, idque sibi tradi. Testes Genesius Botia, & Hen-  
ricus de Moya, & Licentiatus Muñoz. Dominus Præ-  
tor, mandavit mihi Petro Dias scribæ, ut faciam tran-  
scribi prædicta miracula S. Veræ-Crucis in pergame-

no,



no, tradamque ut petitur: & dixit quod interponebat, sicut interposuit, auctoritatem suam & decretum judiciale, ac nominis sui subscriptione firmavit, Franciscus Musus Muñoz: ex mandato vero Dominationis suæ, Petrus Dias scriba. Transumptum autem tale est.

24 In Dei nomine. Amen. Notum sit omnibus, præfens & publicum instrumentum transumpti visuris, audituris, aut lecturis, quod in oppido Caravacensi decimo die mensis Septembris, anni à nativitate Salvatoris nostri Jesu Christi MCCCCLXXX, coram venerabili & honorato Domino Chacon, Capellano Regis & Reginae Dominorum nostrorum, Vicario Carabacæ & in territorio ejus pro Reverendissimo in Christo Patre, Domino Roderico de Borgia, Misericordie divinae Episcopi Portuensis, Cardinalis Valentini vulgo dicti, Vice-cancellarii Sedis Apostolicæ, & Administratoris Episcopatus Cartagenæ, coram me Notario ac scriba & testibus infra scriptis præfentes comparuerunt honorati viri, Petrus Fernandi Botia Prætor-major, & Joannes de Chinchilla & Alfonso de Robles Prætores ordinarii oppidi prænominati: obtuleruntq; & per me legi fecerunt quamdam scripturam, exaratam in papyro, tenoris sequentis.

25 Omnibus quaternum hunc testimonii visuris, quos Deus honoret & servet à malo. Ego Garcias Lupi de Cardenas, Commendator Carabacæ, Concilium, Equites, Scutiferi, Rectores, Officiales, & Boni homines prædictæ villæ, inclinamus & commendamus nos vestræ gratiæ & nobilitati, tamquam iis quibus optamus ut Deus multum honorem multamque felicitatem impertiatur. Sciatis, quod ad notificandum & demonstrandum fidelibus omnibus Christianis statum veræ Crucis Caravacensis, & miracula quæ per illam sunt facta ac fiunt quotidie, uti visibiliter conspexerunt majores nostri, & nos conspiciamus quoque hodie sumus habitatores hujus villæ; mit-

*ex transumpto anno 1480,*

*secundum originale factum sub anno 1480 en-datore Garcia de Cardenas,*



timus Gratia vestra Procuratorem nostrum, Fr. Petrum, Prædicatorem Ordinis Prædicatorum: quem etiam rogamus ut velitis habere custodia ac gratia vestra commendatum; juvetisque eleemosynis vestris, ad exornandam reparandamque sanctam ecclesiam & turrem sanctæ ac veræ Crucis, quæ in hunc modum reperta est.

*narrante,  
quod defi-  
ciente ad  
Missam  
Cruce,*

26 Cum Rex Zeyt Abuzeyt, suo tempore potens Rex Carabacæ, haberet captivum Clericum quemdam Presbyterum; accidit sciscitari ex eo Regem, quare Missam celebraret. Qui respondit, Scito, Rex, quod omnis Clericus ordinatus ad Missam, postquam sacris vestibus indutus est, & protulit sancta illa verba, quæ Christus dixit feria quinta in cœna, hostia illa quam elevat fiat caro, & vinum in calice merus sanguis: & sic conficit Clericus corpus Dei puri ac veri. Dixit Rex, quod hoc non crederet, nisi seipsum faceret id videre. Respondit Clericus, Domine, si mihi facis adferri omnem apparatus necessarium ad faciendam Missam, faciam te videre quod cupis. Tum Rex mandavit, ut quidquid necessarium erat referret in syllabum ad memoriam: & hoc fecit Clericus, nisi quod oblitus fuerit Crucis. Deinde misit Rex nuntium suum; quo reverso, die mane sequenti surrexit Clericus, & recitavit Horas suas; unaque cum Rege ingressus turrim castri, ubi vera Crux est, vestivit sese, fecit confessionem devote, & accedens ad altare veneraturus Crucem, nullam reperit: quapropter animo consternatus conversusque ad Regem, dixit, Deficit una ex rebus maxime necessariis ad Missam dicendam. Quærenti vero, quæ? respondit, Crux, Domine. Tum Rex aspiciens versus altare, visa ibi sancta ac vera Cruce, dixit: Estne ista, quæ stat supra altare? Accepitque illam Clericus cum magna devotione, & cœpit Missam dicere. Et quando elevabat Hostiam, animadvertit Rex inter manus Clerici puerum candidum & formosum: ille autem Missam absolvit.

27 Eadem



27 Eadem hora cognovit Rex Zeyt Abuzeyt, <sup>est convert-</sup> quod lex Christianorum erat res sancta : & libe- <sup>sus Rex</sup> ravit Clericum , factusque est Christianus ipse , & <sup>barbarus.</sup> subditi ejus quotquot voluerunt : & dedit terram suam Christianis : qui vicissim ei dederunt turrim circa Concham , quæ vocatur turris Abuzeyt , ut illic vitam duceret : & ibi sepultum jacet ejus corpus. *His præmissis continuabatur narratio miraculorum usque ad annum MCCCLXXV patratorum: siquidem ipsa sine hic ommissa (ut puto) à quibus, ut ex veteri memoriali acceptis, librum suum secundum orditur Robles. Certe miracula aliqua hoc loco adscripta fuisse, præsupponit hujusmodi apud eundem Roblesium conclusio: Atque hæc est primigenia historia S. Veræ-crucis (quamvis tam admirabilis, ut verbis nequeat scriptove comprehendi) nec non multorum ejus miraculorum quæ fecit facitque quotidie &c. Si vel paucule adhuc lineæ sequebantur hanc conclusionem, prout indicare videtur to &c; nescio cur ea non fuerint exhibita, verosimiliter enim continebant notam anni quo scriptura hæc facta fuit. Interim in ejus notitiam videntur posse devenire per supradicta miracula, quorum, ex invariato apud Robles veteri Hispanico contextu, per Alfonsum Ruiz Notarium publicum Carabacensem notato, hic tenor est:*

28 Tempore Garcia-Sancii Mesia Commendatoris Caravacensis anno MCCCXLVIII, grande incendium exarsit in ecclesia & turri S. Veræ-Crucis, adeo ut effluens per portam cera liquefacta & ardens æquaret altitudinem dimidiæ tibiam; flammæ autem pertingerent usque ad supremum culmen ipsius turris. Nihilominus armiger quidam ipsius Commendatoris, magna cum devotione dixit, quod paratus erat mori in obsequio S. Veræ-crucis; adeoque vel ipsam in sua capsa eripere igni, vel in eo conatu vitam ponere. Irrupit ergo per medias flammæ, capsamque S. Veræ-crucis ab iis extraxit, prorsus illæsus egrediens. *Hic porro merito dolet Robles, nomen viri, æterna*

*ubi consequenter descripta etiã videntur fuisse miracula,*

*de Cruce citra noxam flammis erepta an. 1448.*



memoria dignum, non fuisse scripto consignatum: deinde, ut ad secundum Miraculum transeat commodius, notat eo ipso tempore magnam illam atque universalem mortalitatem extitisse, cujus calamitates versibus suis Patriarcha intexuit; putatque ejus prænuntium fuisse incendium istud: deinde interruptum contextum sic prosequitur:

Et altera mortalitate an. 1350 prænuntiata.

29 Postea anno secundæ mortalitatis, qui fuit MCCCL, Commendam Caravacensem administrante Petro Alvarez, tam ipse Commendator quam armigeri sui, ac multi boni viri, istuc forte præsentis, viderunt efferri in cælum magnum splendorem ardentium cereorum ex capella S. Veræ-crucis: quod magni prodigii loco habitum: statimque secuta est altera ingens mortalitas. Addit vero iterum Robles, eadem pestilentia extinctum fuisse Regem Alfonfum XI, in obsidione arcis de Gibraltar. Ita scribere Ioannem Nonii de Villasan in prædicti Regis Chronica cap. 341.

Deque muliere & juvene apud Mauros captivis, & solutis.

30 Alias etiam, tempore ejusdem Commendatoris, excurrerunt Mauri Moratallam usque, & magna præda collecta Velezium abduxerunt uxorem Didaci Gil: quæ ibidem detenta commendavit se S. Veræ-cruci. Mox autem aperta ei ultro est porta quædam, & ipsa trans lecticam, intra quam dominus suus dormiebat, defiliens, pervenit usque ad portam domus: quam aperiens, abiit ad domum alterius Mauri, ubi captivus tenebatur Christianus quidam cognatus suus, cui nomen Gonzalvo Ferrerio. Aperiens ergo etiam istius domus portam, intravit solvitque cognatum à cippo cui adstringebatur. Tunc pariter demittentes sese per murum quemdam, quarto post die appulerunt Caravacam: ibique noctem pervigilem egerunt in ecclesia S. Veræ-crucis, relictisque ferreis quæ Gonzalvus attulerat vinculis, abierunt.

Narratur ibidem quod S. Crux intra capsam sonum ingentem dedit,

31. Commendam gerente Ægidio Rodriguez Noggerolio, quodam die, cum turba multa S. Veram crucem in processione deduceret, ipsam intra brachia ferente Joanne de Pareja, nunc Lorca commoran-

te,



to, tunc autem annorum circiter quatuordecim pue-  
ro; & hunc sustentantibus hinc quidem Petro Gar-  
cia, tunc scriba oppidi Caravacensis, inde vero Joanne  
Pereton; accidit circa ecclesiam S. Bartholomæi, quæ  
procedentibus transeunda erat, quod Vera-cruX quasi  
tonitru dedit intra arculam suam, nulla ejusmodi fo-  
nitus causa apparente. Obstupefecit omnes miracu-  
lum tam grande, judicaruntque alteri portitori tra-  
dendam Crucem, qui fuit Ferdinandus filius Joannis  
Pereton, puer parvulus; itaque perrexerunt cœptam  
pompam deducere. Postquam vero ad ecclesiam re-  
dierunt, apertâ capsâ invenerunt argentum, cui S.  
Vera-cruX inclusa erat, crepuisse, incertum qua de  
causa; in ipso autem loco, ubi miraculosus fonitus  
exauditus fuit, fundata est postea Parochialis eccle-  
sia, quæ hodie dum manet.

32 Rursus tempore ejusdem Ægidii Rodriguez, de-  
gebat Caravacæ vir quidam, non solum alearum lu-  
sui perditæ addictus, sed etiam solitus inter ludendum  
abnegare S. Veram-crucem, adeo ut vice quadam  
tantum non raptus à diabolo fuerit. Haud tamen  
propterea execrationes consuetas dimisit. Cum ergo  
Commendator prænominatus, aliis bonis viris co-  
mitatus progredieretur versus ecclesiam S. Mariæ,  
& aleatorem prædictum audiret more solito deje-  
rantem; cannam quidem quam manu ferebat quasi  
percussurus extulit, sed irruens in eum alter ipsam  
de manibus violenter extorsit, cepitque fugam ver-  
sus turrim S. Veræ-crucis. Currebant ergo post eum  
alii, videruntque impingere in valvas ipsius turris, nul-  
lo ferreo repagulo clausas, sed simpliciter conniven-  
tes; nec tamen eas, quocumque adhibito nisu, aperire  
valentem: quare exinde infiliens inter duas murales  
pinnas, eisdem cum ipso ruentibus decidit, malaque  
morte periit, qualem execrando tam pretiosam Reli-  
quiam commertus erat.

Postea juvenes duo, Osæ captivi in domo Ali Al-

45

cizarii

quod in eam  
blasphemus  
punitus sit,



Et duo capi-  
tuli libera-  
ti:

cizarii, commendarunt se S. Veræ-cruci; & liberati dimiserunt compedes suos; atque egressi de loco per nocturnas tenebras, neque scientes quo vel qua irent, postero die invenerunt se in hoc oppido. Erant autem, unus quidem eorum Archonenfis, alter Mefensis. Porro quidquid hic scriptum est contigit ab anno MCCCLX usque ad CCCXXV, eo tempore quo Rex Castellæ erat D. Henricus, ejus nominis secundus. *Et hic ego primam scripturam, coram Garcia de Cardenas factam, terminari reor: postea vero eidem chartæ successive adscripta miracula sequentia.*

Et hac in-  
tra 1460  
atq; 1475.

item an-  
no 1376  
cæcus illu-  
minatus,

33 Post ista, anno Eræ MCCCCXIV, qui est annus 1376 venit Caravacam Alfonsus Martin, cribrator, civis Hispalensis ex Collatione S. Ægidii, cæcus, ducente ad manum filio, obtulitque S. Veræ-cruci calicem fericeam calicemque argenteum: & noctem totam ibidem pervigilavit. Sub horam vero matutinam soporato sanguis erupit ex oculis, quos deinde experrectus sibi perfanatos sensit, tam bonis iis utens quam ullus ex nobis, sanusque remansit. Actum hoc coram Commendatore prædicto, & aliis viris bonis hujus loci.

\* imo  
1378  
puer mor-  
tuus susci-  
tatus,

34 Anno 1387\* erat Commendator Caravacæ, decimus tertius ex Ordine, D. Gometius de Sotomayor, cum esset Magister S. Jacobi D. Gometius Suarii de Figueroa. Tempore istius Commendatoris annis jam circiter quatuordecim præteritis, misit Paganus Rodriguez, incola prænobilis civitatis Murciensis, lampadem argenteam, involutam findoni mortuariæ filii sui, qui mortuus eique involutus fuerat, sed commendatus huic S. Veræ-cruci revixit. Coram omnibus autem elevata est lampas, quæ hic prius erat, atque ex oleo quod continebat transfudit in novum, & utrique simul ardenti abundavit oleum.

\* imo  
1392

35 Anni jam circiter sex transierunt (numeramus autem 1382\*) quod ingens tempesta locustarum pervasit



vasis oppidum territoriumque Lorcense, spem totam  
 futuræ messis depascens, ac ne in arboribus quidem <sup>locusta an.</sup>  
 viroris aliquid reliquum faciens. Missi huc ea de <sup>1386 ab-</sup>  
 causa fuerunt Petrus Dias de Corduba, Petrus Joannes <sup>acta,</sup>  
 de Palentia, & Joannes de Corvalan: qui instituta  
 processione S. Veram-crucem intinxerunt aquæ,  
 & aquam inde defluentem tulerunt Lorcam, eâque  
 consperferunt agros: quo facto intra tertium diem  
 cessavit calamitas, nec quidquam ulterius facere ani-  
 malcula noxia potuerunt. *Hactenus Appendicula illa, ut*  
*est apud Robles, annorum zysris (meo quidem iudicio)*  
*mendose transcriptis vel impressis: quas si juxta marginales*  
*correctiones mutare liceat, rectus omnino ordo erit, neque*  
*postremum censeri debet factum scriptumque citius, quam*  
*fierent & post annos quatuordecim scriberentur penultima*  
*duo. Etenim sicut post annum MCCCLXXV (in quo finit* <sup>& hac ul-</sup>  
*Relatio, curante D. Garcia de Cardenas scripta) recte seque-* <sup>tima addita</sup>  
*tur primum Appendicula hujus miraculum de anno* <sup>ap. 1392.</sup>  
 MCCCLXXVI; sic huic succedent etiam recte secundum ac  
 tertium de anno MCCCLXXVIII; & ultimum factum fuerit  
 anno MCCCLXXXVI; annis utique VI prius quam ultimum, &  
 XIV annis prius quam penultima scriberentur; siquidem  
 scripta omnia fuerint anno MCCCXCII. Incuria autem magna  
 usos Roblesii typosetatas in zysris ejusmodi, videmus etiam  
 pag 104, ubi eadem locustarum depulsio memoratur, & pro  
 1382 hic expressis, invenitur 1384. Sic infra num. 47 die  
 Veneris sancto XIV pro IV Aprilis cogar scribere, ita exigente  
 Paschali calculo anni MCCCXXX, qui Pascha retulit, non  
 VI Aprilis (uti perperam dicitur num 48) sed XVI uti re-  
 posui: erat enim littera Dominicalis A, cyclus Luna  
 6, ultimum autem Pascha actum VI Aprilis fuerat anno  
 MCCCXCIII, neque ipsum tali die rediit nisi anno MCCCCLV.  
 Deprehenso autem tam evidenter ejusmodi vitio, consul-  
 tum censui 52, tres annos adscribere intervallo unius  
 miraculi ab altero, pro duobus; & pro anno MCCCCLXXIV  
 notare LXXVI, ac rursus num. 53 & num. 56 pro  
 MCCCCLXXII; LXXVII, ac num. 62 MDXCVII pro XCII, ut suo  
 ordine



ordine relata habeantur omnia, & culpa confusorum numerorum penes solos typhotetas residere credatur.

ante incen-  
dium anni  
1393.

35 Ex tali correctione illud etiam commodum sequitur, quod scriptio quæ alias deberet dilata credi usque ad annum MCCCCI vel II, præcesserit immediate annum vacationis & incendii, oppido & ecclesia Caravacensi à Mauris Granatensibus illati anno MCCCXCIII: possitque pro singulari Dei sanctæque Crucis beneficio numerari, quod scriptura hæc (in arca ipsius sanctæ Crucis olim servata) flammis evaserit, quibus alias publica omnia oppidi monumenta conflagrasse probat Robles pag. 81, adducta Instrumento authentico, penes civem quemdam Caravacensem etiamnum existente, per quod filius Martini de Pareja testimonium, de bona & antiqua sui Patris nobilitate, ex archivio loci petentibus respondetur, quod tempore rebellionum sub Commenda Petri Lopez Faxardi, Mauri combusserint omnia quæ requirebant scripta, quando toti villæ flammis subjecerunt. Existimat Robles hoc incendio periisse quidquid antiquarum scripturarum de historia & miraculis S. Crucis Caravacæ inveniebatur tempore Joannis Ægidii de Zamorra, ad S. Ferdinandum scribentis, & quidquid deinde scripto fuerat consignatum. Sed præterquam quod illum, ex solo Higuera notum scriptorem, fictitium existimo; ita in hac opinione confirmor ipso jam exposito memoriali anni MCCCLXXV; cogorque credere, nihil tunc aliud inveniri potuisse quam quæ retulimus; alias enim talium scripturarum mentio facienda fuisset ab eis, qui (uti apparet) intendebant historie & miraculis præmemoratis fidem omnibus quam certissimam facere.



## CAPUT IV.

Ulteriora quædam prædictorum testimonia,  
ante confictionem fabularum scripta.

**A**D majorem confirmationem præmissorum, ul-  
terioremque declarationem mirabilium S. Cru-  
cis, lubet huc etiam referre originalia verba  
Doct̃oris Oncalæ, Canonici Abulensis,  
relata per Robles pag. 36; dicitur enim is pri-  
mus fuisse, qui de historia Caravacana aliquid prælo dedit, in  
sua Apophia; & inter primos numerari debet, quorum  
scripta apud Hispanos, beneficio inventæ in vectaque eo recens  
typographicæ artis, lucem publicam aspexerunt. Tanta an-  
tiquitatis argumentum sumo, primum ex Theatro Ecclesiasti-  
co Mag. Ægidii Gonzales Davila parte 2, edita sub annum  
1647, ubi de Ecclesia Abulensi acturus, præponit Catalogum  
virorum in urbe ista illustrium, qui tum aliis titulis tum  
etiam ac specialiter scriptis claruerunt, absque ulla istius  
Oncalæ mentione: quia (ut credo) & ipsius & librorum  
ejus memoria omnis Abulæ jam evanuerat. Rursum vir  
illustrissimus Nicolaus Antonii, Eques S. Jacobi & Canonicus  
Hispalensis, cum Romæ ageret Regis nationisque suæ Procu-  
ratorem Generalem in Curia, ibidem anno 1672 edidit duo-  
bus insignibus tomis Bibliothecam scriptorum Hispanorum  
qui post annum MD claruerunt, altumque in eo tacet de On-  
cala, utique quia ob suam antiquitatem non cadebat  
sub ætatem nostri ultimoque elapsi seculi. Hic ergo tam ve-  
tus scriptor, ut nihil habet quod Higuera commentis faveat;  
ita attestatur veteribus quæ laudamus & amplectimur mo-  
numentis, in hac verba, leviter expurgata à mendis,  
quibus veterum typorum non peritissimus librarius, Ro-  
blesio apographum ex impresso curans, ea videtur defor-  
masse, prout in margine notabo ad hæc signa \*\*\*

Ex Apophia  
Doct̃oris  
Oncalæ

vetustissi-  
ma impres-  
sionis,



\* celestis  
nempe

\* Hispaniis

refertur hi-  
storia Crucis  
Caravaca-  
na,

\* auxilii

\* postulet  
\* Crucifi-  
caret

\* prius

\* Regi

\* Mystis

\* Destitit

\* Nan

\* obiit

38 Inest & Carabacæ celebris \* memoria, de ve-  
tusto miraculo Crucis, quam oppidani Veram vo-  
cant; apparuit enim Christiano Sacerdoti, cum so-  
la deesset sacrificaturo, historiamque referunt. Reg-  
nantibus [per] \* Hispanias Mauris, eaque loca tenen-  
tibus quæ sunt ad Castulonenses & Oretanos, quæ-  
que hodie Murtiense regnum appellitant, ob pluri-  
morum Myrtorum exuberantiam, bella cum eis His-  
pani Christiani gerebant, [&] finibus expellebant  
suis, tumultuantibus animosi. Per id tempus religio-  
sus quidam Sacerdos noster ad eos com meat, Chri-  
sti Euangelium prædicaturus, [&] sacra persuasurus,  
sive neci sive vitæ paratus; summique fretus \* au-  
xiliis Dei, dat operam audacius, quo multas (si \* pos-  
set) fidelium animas Christo \* lucrifaceret: in primis  
sacrum Missæ officium apud illius loci Regem inter-  
rogatus laudat audacter, docet, suadet. At Rex au-  
diens, quasi per opprobrium, jubet, rem divinam ut  
faceret more patrio, visurus quid esset, quod tanto-  
pere Christiani magnificarent. Sed quoniam appa-  
ratus [ad] Sacrum celebrandum defuit, misit è vesti-  
gio \* pius Sacerdos urbem Concham, quam Chri-  
stiani tenebant, famulos, ut per eos sibi remitterent  
ornamenta, quæque ad Missæ Sacrificium, magno  
\* Rege visuro, necessaria forent Remissa sunt omnia  
præter Crucem. Incipit \* Mystes celebrare. Cumque  
advertisset Crucem deesse, sacrificio Missæ necessa-  
riam, constitit turbatus [&] multa volvens. Est enim  
summo Christianorum omnium consensu receptum  
valdeque consentaneum, non nisi præsentem Cruce  
ad aram celebrare. Conspexit Rex Maurus celsan-  
tem, in pallorem faciem vertere: rogat, num quid-  
quam accidisset. At ille; \* Destitit Crux respondet.  
Continuo Rex; \* Num illud est? ait: videbat enim  
\* Angelos Crucem \* obviis manibus afferentes altaris  
fastigio, quos digito demonstrabat. At Sacerdos, Deo  
seque



speque certa plenus, elevatis oculis gratiis actis, Cru-  
cem cælestem ab Angelis suscipit, Sacrumque læta-  
bundus absolvit. Rex vero, & plurimi qui cum eo  
aderant, conspecto miraculo confestim [in] Christum  
crediderunt, verumque lumen \* accipientes, religio- \* accipientes  
sum Mystem, munere illius effectoque, secuti sunt  
\* haud gravate. \* ad huc

39 Estque ea Crux, & in hodiernum usque diem,  
non incolis tantum, sed Hispanis omnibus, maxi-  
mis honoribus venerationeque semper habita: quam  
summo studio summaque vigilantia, in edita fortis-  
simaque arce positam, asservant [inclusam] \* arcule, \* avolæ  
ut & perpetuo lumine illuminetur, & non nisi tri-  
bus clavibus clausam venerentur \* religiose vicini \* religiosi  
provinciales. Tradunt etiam à pastore subreptam, & *qua furem*  
nimio quasi pondere furem disruptum, & [ad] ar- *suum disru-*  
cem divinitus reversam: usque adeo divina numina *pit,*  
delicta latrociniaque [non] patiuntur, nec sine pœ-  
na facinora praviora relinquunt: tanti est \* jus suum \* vis  
cuique tribuere. Narrant & alia quam plura certissi-  
maque miracula, non aspernanda, sed quæ ob bre-  
vitatem non vacat in præsentia[rum] recensere:  
iniquis \* enim spatiis exclusi, alio stylum intendimus \* etiam  
properantius: sed illud non desinam interim [mone-  
re.] Celebrant Carabacenses Veræ-crucis festum so-  
lenne ad \* v Nonas Maji, conventumque celeberrimum *ad iv*  
ibi peragunt mercimoniorum, quo mirum est  
quanta advenarum præsentia, quanta confinium po-  
pulorum copia, adja[cen]tiumque provinciarum  
turba avidissime confluat.

40 Aliud [quoque] sanctius frequentiusque mira-  
culum \* ac solennius non \* videtur prætermitten- \* ad  
dum. Etenim multi religiosi [Sacerdotes] urbis ac \* video  
provinciae, cum tota plebe, incensis funalibus, mag-  
na pompa magnaque veneratione, non sine choreis  
& saltatoribus, inter maximas peregrinorum con-  
stipan-



\* arce

Et 3 Maji  
processiona-  
liter delata  
ad aquas  
sanctifican-  
das, elicit  
sereno calo  
pluvias.

\* celebri-  
tate\* luxurio-  
sis\* mundant  
\* quos ut  
rerum\* Tunc  
urbe

\* animis

\* cibus ut

S. Crucis  
alia duo fe-  
sta cele-  
brantur,

stipantium catervas, apertam Crucem ex \* arca de-  
promptam, inaurataeque lecticae impositam, quot-  
annis usque ad proximum lacum efferunt (Ace-  
quiam vocant) inibique ter urbanus Archipres[by]-  
ter eam lymphis mersam (extremam ejus nempe  
partem intingens) [extollit: terque eadem] coram  
frequenti populo aspicienda adorandaque circumfer-  
tur. [Tunc] quasi aquis [inferioribus] sanctificatis &  
vocatis supernis (mirabile visu) confestim pluviae,  
apertis nubibus de caelo descendentes, ingruunt saepe  
vesperato festo, & per ternos quaternosque dies  
\* celebritatis saepius per Octavas effluunt: quibus de-  
siccata arva foecundiores fruges & \* luxuriosius cres-  
centia pabula innumeris gregibus & animalibus \* in-  
undant: quod ut \* verum, admoniti hisce oculis,  
praesent[is] inspeximus, fidem scriptis facturi: op-  
pidanique seniores affirmant, numquam se sine op-  
portunis optatisque pluviis id festum celebratum  
meminisse, qua una re fructus colligunt uberiores.  
Hinc \* urbs illa praevicinis plus abundat opibus. Sed  
& naturae locique vitio Deus optimus maximus hoc  
muneris miseratus indulget: est enim ea Hispaniae pars  
& solis acerbitati exposita ad meridiem, atque ob  
hoc sitibunda; nisi \* annuis per rivulos aquis [aridita-  
tem terrae] lenientibus agri juvantur: ut [pote regio]  
quae vix de caelo pluvias agnoscat pro tempore, nisi  
[iis] Verae-crucis beneficio reclusae levetur \* fitis.  
[Quia autem in eadem Vera-cruce remedium] tempe-  
statum praesentaneum juvamen [&] admirandum exper-  
ti, cernimus; ideo à Deo honorum omnium fonte  
summam [ei] virtutem attributam facili fide cognosci-  
mus, cui per infinita secula laus, honor & gloria. Amē.

41 Quo ritu quibusque ceremoniis fiat praedicta aquarum  
sanctificatio prolixè describit Robles lib. 2 cap. 11, putatq; eam  
suum habuisse principium à beneficio Lorchenibus impenso con-  
tra locustas, anno (ut nobis visum) MCCCXXXVI, cum aquam  
Caravaca petissent, attactu Verae-crucis sanctificatam. Ibidem  
etiam



etiam ait, præter primarium & omnibus notissimum festum S. Crucis III Maji, celebrari XVI Julii, sed paulo minori solennitate, Triumphum S. Crucis, jam olim ab anno MCCX institutum festum, & tota Hispania agi jussum in memoriam clarissimæ illius victoriæ, à Sancti Regis avo Alphonso ad Navas Tolosanas tali die relata anno prædicto. Hic cultus lapsu seculorum quatuor multum refrixerat, ut autem Caravaca denuo resumeretur auctor fuit noster P. Agnaya: qui anno MDCVI ad populum verba faciens, suavitè persuasitque debitæ gratitudinis demonstrationem illam renovandam. Similiter etiam mense Septembri celebratur Crucis Exaltatæ festum, die XIV, circa quem diem divinando conjectamus natum fuisse S. Ferdinandum.

42 Narrat porro idem Robles cap. 16 quod Michael Reyna, civis quondam & Consul Caravacensis, penititudine magna peccatorum præteritorum tactus, eoque deliberans quo satisfactionis genere melius elueret noxas contractas, induxisse in animum, quod nihil divinæ majestati facere acceptius posset, quam si honorem S. Crucis promovendum modis efficacissimis curaret; efficaciorè autem excogitare nullum poterat, quam fundationem Collegii Societatis Jesu. Ad illum enim usque diem nullum Religiosorum Mendicantium coetum habebat Caravaca; postea vero, introducta Societate nostra, accesserunt alia monasteria quinque, Hieronymianum scilicet unum pro viris; duo Franciscani, & duo Teresiani instituti, virorum virginumque. Facta ergo fundatio est, & Fundator, in alium plane virum exinde conversus, Christianæque humilitatis aliarumque virtutum factus omnibus exemplar, diem suum postremum obiit anno MDLXXI, XVII Januarii, atque in temporario, quod aptaveramus dedicandumq; curaveramus, oratorio est sepultus. Postea vero cum anno MDXCII ad novam instructionemque ibidem ecclesiam nostram transferendum esset optime meriti Fundatoris cadaver, inventum est prorsus integrum ac suaveolens; quamvis neque balsamo neque alia re ulla fuisset adversus putrefactionem munitum. Hoc autem per transfennam indicatum oportuit, ut intelligatur unde processerit

& instituitur collegium Societatis Jesu

in cuius oratorio postea inventum corpus Fundatoris per ann. 20 incorruptum



cesserit nostrorum Patrum erga S. Crucem Caravacanam devotio, zelusque eamdem quaquaversus propagandi, distributione Crucularum illius attactu consecratarum; simul etiam ut appareat, quam non immerito mihi sumpserim (licet id aliquantum videatur ultra assumpti operis argumentum esse) historiam illius vindicandam à fabellis recentioribus. Restat hoc loco producendum aliud publicum Instrumentum, repertum apud sæpe citatum Robles pag. 85.

Anno 1598  
scribitur,

43 In oppido Caravacensi anno MDXCVIII, coram me Joanne Abril Notario publico intra diocesim Cartagenensem, & testibus infra scriptis, personaliter comparuit Ferdinandus Lopez, Clericus Presbyter, natus & habitans Caravacæ; dixitque venire ad instantiam Joannis de Robles Corvalan Clerici, rogatum, ut velit jam nonagenarius declarare ad memoriam posterorum quædam, circa S. Veram-crucem ejusque originem. Dixit ergo, quod cum anno MDXLVIII relatum fuisset civitatis Murciensis Inquisitoribus de S. Cruce, quæ servatur in castro & arce oppidi Caravacensis, in ordine ut sumpta informatione de miraculis, quæ ea mediante consecuti sunt indiesque consequuntur fideles, iisdem suæ approbationis certitudinem adderent. Cumque Inquisitores eum in finem huc misissent prænominatum Ferdinandum Lopez Clericum, tunc ipsius sacri Officii ministrum; ipse informationem faciens, & verificationem apparitionis atque miraculi, examinavit Gnesium de Robles seniore, Didacum de Mesa, Petrum Muñoz, & Ferdinandum etiam seniore, aliosque. Hi dixerunt, scire se per traditionem majorum suorum, esseque publicum & notorium, quod sanctissima Crux quæ est in castello; allata sit ab Angelis in turrin, eo loco ubi nunc est, quemadmodum ipsius miraculi relatione circumfertur.

quomodo  
an. 1548  
inquisitione  
de miracu-  
lis facta,

44 Dixit etiam prænominatus Ferdinandus Lopez, quod examinavit Alfonsum Sanchez, simul cum aliis testibus, adjuratum super altari cedrino quod est



in ara, quod altare consistit ad manum sinistram majoris altaris in ecclesia veteri hujus oppidi, & vulgo nuncupatur altare Solitudinis Domine nostre. Hic vero deposuit moris fuisse, eo quod oppidum erat finitimum Mauris Granatensibus, vigiles constituere ad altare in quo servatur S. Vera-cruX, cui alia nulla fera aut custodia erat. Cum autem contingebat Mauros versus oppidum aut agrum circumjectum incurere, ipsa S. CruX strepitum quemdam ciebat: quo audito predicti vigiles pulsabant campanam, quæ hodie est in turri: quibus sæpius respondebant excubitores in turribus, Nova ac Veteri atque Patibularia, quæ singulæ quasi una leuca hinc distant; respondebant autem excitando fumum. Sicut ergo non nisi notæ probitatis hominibus, & in quibus magna habebatur fiducia, committebantur vices ejusmodi vigiliarum, unde tantum omnibus in communi proveniebat emolumentum; ita ceciderat aliquando fors in ipsum Alfonso Sanchez.

*compertum  
sit S. Cruce  
solitam pra-  
nuntiare  
adventum  
Maurorum,*

*cui ideo ap-  
ponebantur  
nocturni  
vigiles.*

45 Eo ipso tempore ibidem Sacristæ officio fungebatur ab annis aliquot Sacerdos quidam, huc fraudulenter missus à Capitulo Toletano, cupiente ad ecclesiam suam transferre S. Crucem: qui cum suam integritatem probitatemque toti civitati abunde probasse videretur, nemini suspectus erat. Huic ergo ad S. Crucis custodiam socius una noctium datus Alfonso, cum quadam necessitate urgente foras exire compelleretur, commoditatem inscius præbuit Sacristano ipsam subripiendi ex capsula, in qua etiam servabantur testimonia apparitionis miraculosæ. Ibat Toletum versus prædo sacri depositi, eademque die vir honestus huc veniens Moratallâ, supra locum qui dicitur S. Francisci, nunc à Crucibus nominatum, passim notum omnibus & leucæ quadrante distantem Caravaca, luminaria quædam conspexit, interque ea sanctissimam Crucem. Nuntiavit ergo Caravacæ quæ viderat. Venerunt mox Parochus & Cle-

*Horum va-  
nus testatur  
ablatam de  
sacristia,*

*miraculose  
receptum,*



ricus quidam peregrinus, tum forte præfens, cum civibus omnibus processionem devotam constituentibus, & S. Crucem in turrim suam ad proprium altare retulerunt: in ipso autem loco, ubi reperta Crux fuerat, apparuit fons novus, qui istic hodieq; manat. Porro cum loci Commendam gereret D. Petrus Faxardus, primus Marchio Velezinus, facta sunt, tabula picta altaris, sacrarium, & reliquiarium, quæ nunc habentur, ut melius fideliusque servari possint omnia.

*sed abjque  
vetustis  
scripturis:*

46 Dixit insuper prænominatus Clericus Ferdinandus Lopez, quod de mandato Inquisitorum ab anno prædicto MDXLVIII usque ad L, biennium manserit in Curia Vallisoletana, sollicitando restitutionem instrumentorum & chartarum testimonialium, à Toletano Clerico sublatarum; eoque rem adduxerit, ut, nisi mortuus fuisset Concilii Præses D. Ferdinandus Niño, ipsas fuerit per sententiam recuperaturus relaturusque &c. *Hactenus Instrumentum illud, quod profert Robles ad censfirmandum factum, initio Capitis 3 à se relatum, ubi notat, consilium rapiendæ S. Crucis sump- tum Toleti fuisse sub Archiepiscopatu Fr. Francisci Xim- nii de Cisneros Cardinalis, qui Cathedram tenuit ab an- no MCCCCXCV ad MDXVII; suoque Primatis jure usus, atque persuasus ex majori S. Crucis honore futurum, si in Prima- tiali ecclesia honoraretur, maluerit permittere ut clam aufer- retur, quam cum seditionis periculo palam transferendam mandare. Ait etiam Robles, Clerico ad id delecto prius qui- dem sacristiam Parochialis ecclesiæ, deinde multum probato custodiam S. Crucis commissam esse, quam is sexennio te- nuerit; propositi autem excquendi occasionem nactus sit tem- pore Cardinalis Taveræ, adeoque post annum MDXXXIV. Denique accusat eundem Clericum quod requisita instru- menta occultarit, ne publice confunderetur, pertinaciter- que negaverit ea penes se esse. Sed vereor ne id iudicium temerarum prorsus sit; malimque, ad ipsius Clerici totiusque Capituli Toletani excusationem, præsumere, quod Toletum per-*



perveniens Clericus, neque Crucem inveniens, quam se ad-  
ferre credebat, sed solas chartas (ipsas scilicet, quas supra  
dedimus, scriptas tempore Garcia de Cardinas) eas quidem  
ostenderit Canonicis à quibus missus erat, in testimonium im-  
pleti quantum in se fuerat mandati: sed ipsas vel eorum suasu  
vel propria sponte clam referendas curavisse istuc, ubi postea  
sunt reperta, & anno MDLVI ad authenticandum oblata.

quas supra  
exhibitas &  
clam resti-  
tutas fuisse  
opinamur.

## CAPUT V.

Antiqua & probe testata miracula ex Historia  
Caravacana Roblesii.

**A** B historia Caravacane probatione transeo ad  
Miracula, documentis hæctenus adductis non  
comprehensa, & proxime secuto seculo XV pa-  
trata, qualia ex monumentis Caravacensibus Ro-  
bles producit Hispanice. Omiserim tamen, velut  
rem incertam, quod primo loco ponit, de signo sanctæ il-  
lius Crucis, supra Alcazarium Beatiense conspectæ ful-  
gere, cum arcem sibi creditam, destituti annonæ presidia-  
rii, deseruissent, sicut indicatum in addendis ad Annotata  
super Caput 7 Chronice littera p: sed non omiserim anno-  
tare, quam parum attentus fuerit ad Chronologiam Auctor  
iste, qui apparitionem talem factam dicat intra annum  
MCCXXV & XXXI, ipsam tamen S. Crucem Caravacanam  
primum asserit allatam fuisse anno XXXII, prout ex Higuera  
didicera. Malim ego fateri, de veritate & tempore appa-  
rentis supra Beatiam Crucis nihil mihi constare: sed ne-  
que de anno quo expulsis inde Mauris Rex Sanctus urbem

47

Quidquid  
sit de appa-  
ritione Cru-  
cis Carava-  
cana supra  
arcem Beati-  
ensiam,

valde in-  
certa;

A a 3

Nunc,



*Nunc, omiſſis ambiguis, incipio Latine reddere quæ certa videntur.*

48 Anno MCCCCXXX convenerat civi cuidam Caravacano, cujus nomini parcitur cauſa familiae, cum Granatensibus Mauris, ut pro conſtituto pretio eis traderet oppidum. Verum in ipſo exequendi facinoris articulo audita eſt Crux Sancta, intra arculam majores ſolito iectus dare; & ſtatim poſt viſi ſunt excubantes in turribus ſignum edere Maurorum advenientium. Acceſſerant hi ad oppidum ipſa nocte feriae vi majoris, xiv Aprilis; cumque adventum ſuum innotuiſſe cognoviſſent, deflexerunt Ciecã & pervenerunt ad vicum quemdam Campoloy dictum. Hic quidam paſtor Didaci de Fuenſalida, proavi mei, in altam evadens quercum, ut tranſeuntes evaderet falleretque; commiſſum ſibi ejuſdem Didaci filium parvulum, proavunculum meum, ſub vepreto quodam abſconderat: ſecundum quod tranſiens Maurus eques, & circumſpiciens cauſam quæ conſternatum ex improviſo equum ferocire feciſſet, puerum advertit, in eumque ſepties haſtam ſuam contorſit: quapropter reverſus poſtea ad locum paſtor puerum reperit, tantum non mortuum: ſuſtulit eum tamen, atque in domum patris detulit. Hic eum qui aderant S. Veræ-cruci commendarunt, promittentes quod ſervatum in vivis Eccleſiæ miniſterio conſecrarent. Sanatus eſt per Dei gratiam puer; ſtudiisque peractis effectus Clericus, etiam receptus fuit Ucleſii inter Fratres Ordinis S. Jacobi, ubi habebat patrum ejuſdem habitus, Alfonſum de Fuenſalida. Ipſe vero Geneſius de Fuenſalida, factus in oppido Moratallæ Parochus, ad tantam pervenit ſenectutem, ut annum cxv ætatis tranſcenderit: ſiquidem anno MDXL adhuc in vivis verſabatur; & quando læſus fuit cenſebatur eſſe tredecennis. Multique adhuc ſuperſunt, tam hic quam Moratallæ, qui eum ſibi viſum notumque meminere.

an. 1430  
puer letali-  
ter vulnera-  
tus à Mau-  
ro

miraculoſe  
ſanatur.

Et vivit  
ultra annū  
1540.



49 Eodem anno, ipso die Paschatis xvi Aprilis iidem Mauri Ciegam advenerunt, captoque & expulato oppido multos Christianos abduxerunt captivos: ac supposito deinde igne revertebantur ad propria onusti manubiis. Id cum Caravacani intellexissent, Lorcanos admonuerunt, unanimiternque egressi obviam invenerunt hostes in campo quodam exiguo, quem ab hoc eventu Equitum-campum dixerunt. Ibi acerrimum utrisque certamen incubuit, eo quod Mauri numero maximo essent, animo nostri, dumque Maurorum pars pugnabat, progrediebatur altera, pergebatque in tutum subducere prædam. Hoc ergo prævertere cupientes, mutuo se cohortati conglobatique, invocato nomine S. Crucis, quæ ipsis eo loci apparuisse dicitur, tanto impetu se intulerunt in barbaros; ut multis eorum cæsis, reliquos in fugam egerint, omnemque prædam ex iis receperint. Nihil autem dubitabant huiusmodi successum divino isti vexillo referre acceptum.

*reportatur  
insignis vi-  
ctoria de  
prædonibus.*

50 Anno MCCCXXXII Caravacam venit Religiosus quidam ex Ordine S. Francisci, post gravem quam passus fuerat infirmitatē linguæ atque aurium usu privatus. Hunc pia mater sua ad Capellam Veræ-crucis adduxerat, per eamque Dominum deprecans loquebamur auditumque recuperavit filio, citra moram ullam. Anno MCCCCLXXII, Joanne de Haro Commendam Caravacanam administrante, ipsemet declaravit, coram ordinario Prætoris loci Petro Fernandez Botia, quod in oratione consistens coram altari S. Crucis, animadvertit extinctam, quæ ibi erat, lampadem lumen amplius nullum dare; ideoque pedisequis suis ephebis mandasse, ut eam reaccenderent. Verum priusquam aliquis eo perveniret, ultro illuminatam ardere iterum conspicit, idque pro magno ac certo miraculo habuerunt tam ipse quam qui aderant alii.

*sanatus fuit  
deus ac mu-  
tus.*

*lampas ul-  
tro accendi-  
tur.*

51 Anno MCCCCLXXIII die x Octobris eademque



*Servus Æthiops, ex fama S. Crucis cupidus Christianismi,*

Dominica, summo mane venit huc quidam, dicens se Alfonsum de Morote nuncupari, ipsiusmet loci Morotensis inquilinum. Hic socium secum ducebat Æthiopem, nomine Benalique, nullis vinctum catenis, cum ipse compedes traheret pondere librarum circiter sexaginta. Medio autem juramento declaravit, coram Fr. Antonio de Poza, locum tenente Vicarii hujus Commendæ, honorabilis viri D. Didaci Chacon, quod Bazæ captivus apud Mauros, sub potestate Salini Abendegæ, auditus est die quodam à præsentate Benalique suspirare, & gemitus causam interrogatus responderit, quia se videbat in captivitate positum, optabatque reverti in patriam. Cui Æthiops: Vide ut secretum mihi serves, Alfonse, & ex veritate tibi affirmabo per legem veri Dei, me postquam inaudivi de Cruce Caravacensi & magnis quæ operatur miraculis, astuassem vehementi desiderio Christianismi amplectendi. Cum ergo Dominus noster mihi crediderit, ut vides, curam Christianorum custodiendorum; si placet & viam nostri qua Caravacam itur, commendemus nos Deo & S. Veræ-cruci, eamusque Caravacam, & ego fiam Christianus. Conscendemus autem mulam sub vesperum, & si quis abeuntes interroget, Quo, respondebimus, In vineam, ad colligenda farmenta.

*etiam captivo Christiano fugam init.*

52 Factum est autem uti proposuerant feria quadam sexta circa vesperam, & cœperunt proficisci usque in noctem; quando exerrantes à via audiebant tympanum Bazæ pulsari, propter animadversam fugam suam; neque multum fuit cum egressi plures post eos sunt, intercepturi abeuntes. Quid agerent, medio deprehensi in campo extra publicam viam à Genua flexerunt versus ortum solis, Deumque & S. Mariam de Guadalupe nec non S. Veram-crucem rogaverunt, ut auxilium sibi salutemque præstarent, neque sinerent relabi in manus hostium fidei sanctæ. Ecce autem apparuit eis in aëre sculptura lignea, veluti

*& mirabiliter pervenit Caravaca.*



veluti castelli, plane similis oppido arcique Caravacensi, quantum balistarius arcus jacere potest. Ad illud cum gressus intenderent, disparuit quidem visio tota, ipsi vero se invenerunt in via regia, quam prosequentes usque mane sabbati, toto quidem die delituerunt in agro; sub noctem vero resumentes iter, altero die mane, id est Dominica, huc intrarunt. Hos ut prædictus D. Commendator vidit, jussit Alfonso vincula demi, quorum par unum appensum est in ecclesia S. Crucis, alterum in Guadalupe missum, sicut is se vovisse affirmabat; Æthiops autem effectus Christianus, nomen sumpsit Joannis à Vera-cruce. Testes prædictæ depositioni & adjurationi fuerunt Bacalaureus Alvarus de Pratada, Alvarus de Mula, & Garcias de Aguilar, famuli & armigeri prædicti D. Joannis de Haro.

1153 Annis post id tribus aliud miraculum contigit, cujus testimonium habetur sequentis tenoris. Cum esset hujus loci Caravacensis Commendator fortunatus Eques D. Joannes de Haro, in festo S. Crucis III Maji, Feria quoque III, in anno Salvatoris nostri Jesu Christi MCCCCLXXIV coram honorabili Petro Fernandez Botia Prætoro ordinario dicti oppidi Caravacensis atque Francisco de Salas, scriba Domini Regis nostri, ac testibus infra-scriptis, personaliter vir quidam comparuit, dicens, sibi nomen esse Laurentii de Barrio-novo, domicilium autem Beatæ; & asseruit quod XV Martii anni præsentis, cum noctu vigilaret in castello S. Crucis audiverit ab ea quosdam pulsus: ideoque se rediisse aliis quoque noctibus & idem semper expertum, usque dum alii etiam testes cum & absque illo eosdem audirent. Iterati sunt autem pulsus illi noctibus singulis, usque dum huc advenit nuntius, missus à D. Lupo Vasquez de Acuña, Præfecti Cazorlensis, cum litteris, quibus significabatur D. Joanni de Haro, quosdam proditores in hoc oppido jam pepigisse cum Mauris de

*Proditio  
pulsu S.  
Crucis in-  
dicatur,*



tradendo eo. Ipsa autem nocte, qua talis epistola allata fuit, cessarunt prædicti pulsus. Super quorum veritate cum dictus Bartholomeus juramentum præstaret in forma juris, testes adfuerunt Sancius de Pareja, Joannes de Ubiedo, & Martinus Montejo, famuli & armigeri prænominati D. Joannis de Haro. Rursum sub eodem Commendatore aliud miraculum consignatum fuit publico instrumento hunc in modum.

*Commenda-  
tor quidam  
cum aliis  
captivis,*

*voto ad S.  
Crucē nun-  
cupato,*

54 In oppido Caravacæ, xviii die mensis Maji, anno à nativitate D. N. Jesu Christi mcccci. xxvii, in præsentia mei Francisci de Salas scribæ Regii, coram honorabili Didaco Chacon, Vicario in hoc oppido Caravacensi ejusque Commendaria atque oppido Moratallæ, præsens comparuit honorabilis Eques Petrus Alarcon, Commendator oppidi dicti Membrilla del Tocon, Ordinis S. Jacobi, & dixit: quod cum in oppido Velez, quod Album indigetant, regni Granatensis, captivus teneretur à Mauris, nostræ sanctæ fidei inimicis, intra arctum carcerem; & quidem laminis quibusdam ferreis, libras minimum quinquaginta appendentibus, gravatus; ibidem manserit mensibus plus quam tribus. Aderant ibidem & captivi Christiani alii, quos inter convênit carcerem suffodere, quamvis adeo altum validumque, ut mirum fuerit tale quid illos potuisse vel cogitare. Ut ergo ad propositi istius executionem divinum sibi favorem conciliarent, tum alias instituerunt devotiones, tum imprimis se commendarunt Domino Deo nostro, sanctæque Matri ejus Mariæ, & huic S. Veræ cruci; promittentes quod ab oppido Xiquena, per novem leucas desolatæ regionis Maurorumque infidiis expositæ, pedibus ac tibiis nudis venirent, ac novemdium agerent coram S. Veræ cruce, addita quadam eleemosyna.

55 Cœperunt autem cuniculum moliri intra carcerem, unico quem habebant pugione, ab sive aliis  
ullis



ullis ferramentis, ut mirum fuerit tantillo tempore tantum operis perfici potuisse; cum Mauri noctu diu- que ad custodiam carceris intenti starent. Et tamen solo illo pugione intra octiduum actus cuniculus est, hiatu tam amplo quam esse solet fenestra; cujus aditum cum non aliter quam egesto rudere possent obtegere, visitantibus tamen eos identidem Mauris inobservata molitio mansit, virtute Crucis quam desuper formabant malleolis, quibus ad saxa cavanda utebantur, licet rem adeo patentem notare vel cæcutiens potuisset; sed videbantur oculi Maurorum mentesque teneri, ne coram se posita cernerent, aut quidquam agi suspicarentur. Post octiduum laboris istius cœpit Commendator, cœperunt & alii Christiani captivi, vincula quisque sua scindere, mediantibus quibusdam instrumentis eo idoneis: quod cum agerent, jamque compedes suos media ex parte scissos haberet Commendator, bis die uno evocatus è carcere ad colloquium est, occasione lytri de quo tractabatur; & tamen ne tunc quidem suspicati quidquam barbari sunt. Regressus autem in carcerem ille, ipsa hora tantum acceleravit opus, æque ac alii, ut vinculis soluti omnes à prima noctis hora usque ad auroram paulatim omnes inde egressi sint, præeunte Commendatore ac Crucem quam istic habebat præferente, discalceati omnes, hymnumque te Deum laudamus recitantes, ordine quasi processionali. Per cuniculum autem suum evaserunt in officinam ferrariam, imminentem plateæ publicæ & a foris clausam: cujus seram cum ab intus perfregissent, duasque ex ipsa porta tabulas abstulissent, eruperunt in prædictam plateam; præcedente, ut dictum, Commendatore cum cruce, ceteris ordine ac nudo pede subsequenteribus.

56 In ipsa porro platea occurrerunt mulieribus quibusdam Mauricis, à balneo cum lumine domos suas redeuntibus: quæ viso euntium agmine clamorem tollentes excitarunt maritos suos & vicinos ibidem

*perforat carcerem solo pugione.*

*Et in vicinam ferrariam penetrat.*

*etque effrata evadens in plateam.*



dem commanentes. Ast illi nihilominus cœpta gradiebantur via versus portam Veleziam: quo pervenientes animadversi sunt à vigilibus supra portam eandem excubantibus: qui sublato clamore saxa jacentes nihil profecerunt Christianis eo non obstante ausis per portam istam transire. Venerunt deinde ad antemurale sepimentum, quod etiam ipsum clausum ostio erat: unusque Christianorum, quamvis compedes disruptos adhuc ferret, transilivit sepimentum, quatuor vel quinque cubitos altum; atque post eum Commendator aliique, & cœperunt per terram cultam descendere, ab edito oppidi loco, in viam quæ Xiquenam ducit, quamvis eorum nemo sciret qua gradiendum foret, neque quo duceret iter. Quatuor tamen ex illis, admodum onusti ferro, à Mauris post eorum terga egressis reducti in captivitatem sunt: ceteri cum Commendatore Xiquenam pervenerunt, nequidquam insequentibus barbaris, ac sæpe eos transeuntibus, nec tamen videntibus & quasi cæcitate percussis, per virtutem Dei, sanctissimæ Matris ejus, & S. Veræ-crucis interventum. Digressi Xiquena appulerunt salvi Caravacam, præmemorataque omnia affirmarunt coram testibus ad id vocatis Genesio de Robies, Roderico Nogueros, & Joanne Bejar, civibus Caravacanis; Et ego supradictus Scriba hic me subscribo.

Franciscus de Salas.

57 Sub eodem D. Joanne de Haro Commendatore, in oppido Caravacæ, xv Octobris, anno à natiuitate D. N. Jesu Christi MCCCCLXXVII, erat in ecclesia S. Veræ-crucis vir quidam, Martinum de Beata vocari se dicens civemque Arjonensem: qui finita novemdiali devotione affirmavit, quod mense Majo nuper præterito Bazæ in regno Granatensi captivus, penes Maurum illius urbis civem, nomine Cad Alvarroz, vinctus tenebatur compedibus, ut minimum quinquaginta libras ferri habentibus. Hoc

in

*transiit cum  
iisdem sociis  
sepimentum  
porta*

*Et saluus  
pervenit Ca-  
ravacam.*

*Alius, Mau-  
ris inspe-  
ctantibus  
fugiens,*



in statu cogitanti qua ratione posset liber evadere, succurrit ut se commendaret Deo Domino nostro & S. Mariæ de Guadalupe ac S. Veræ-cruci Caravacanæ, quatenus inde adjutus pervenire posset ad locum aliquem Christianorum; erat enim itinerum regionis ignarus. Tum cœpit lima ferramenta atterere, eo successu, ut intra duos dies illis se exsolverit inobservatus; Bazaque sub noctem egressus est in conspectu Maurorum plurium, quia non poterat aliter. Illi ergo currere cœperunt post eum, qui solus & nudipes ambulabat: ast ipse proximos venire sibi sentiens, conversus inclinavit sese, ut dextera arriperet saxum in eos jaciendum, cum aliud quo se tueretur haberet nihil. Dum vero se convertit, missurus lapidem in pone sequentes, neminem omnino vidit, neque tunc neque postea; sed cum ipsa petra in manu venit Xiquenam: estque ea nunc in Capella S. Veræ-crucis, quamvis enim illam abjicere per viam conaretur, numquam potuit. Testes Lazarus & Joannes de Viamonte, atque Alfonso de Ubeda.

*eorumdem  
manibus ex-  
ripitur*

58 Eodem tempore Fr. Antonius de Poza, Vicarius Caravacensis affirmavit, jurans per Ordines quos suscepit, venisse puerum, filium Bartholomæi Sanchez & Catharinæ de Truxillo, angina gravissime laborantem ac suffocationi proximum; venit autem cum eo mater ad Capellam S. Veræ-crucis, oratura pro eo, & scutellam olei oblatura pro lampade. Hanc ergo conspiciens prædictus Vicarius, qui cum Fr. Gonzalvo, Capellano D. Commendatoris Joannis de Haro, stabat, S. Veram-crucem prætendens adversus nubilosam procellam, quæ supra civitatem ventura timebatur; mandavit præfato Fr. Gonzalvo, ut guttur pueri ungeret, oleo lampadis ante altare ardentis. Paruit iste, & mox unctus puer per os ejecit grandem atque bicipitem lum.

*curatur  
puer angina  
præfocandus:*



lumbrium, ac loqui cœpit. Reduxit igitur mater filium, deferens secum oleum ad posteriores unctio- nes; vix autem tertio iis usa fuerat, cum detumuit puero guttur, quinque lumbriis eiectionis expurga- tum.

*faber percusso labitur sine noxa.*

58 Deinde anno MCCCCLXXVIII, cum huius oppidi Commendator esset Petrus Faxardus, Præfectus Regni Murciensis & civitatis Cartagenæ Dominus, fabrorum lignariorum quidam, Capared nomine, Decembris die IX ligna quædam aptans in capella S. Veræ-crucis, ab altitudine elevationum undecim cecidit in rupes quasdam; sed cadens commendavit se S. Veræ-cruci, inventusque est disruptis thorace, subucula, indusio, braccis atque calceis; illæsus ipse omni ex parte. Anno MCCCCLXXXIII Ferdinandus & Isabella Catholici Reges obsederunt Bazam, multum- que laborem exhausserunt ut obtinerent urbem: vo- verunt autem ire Caravacam ad visitandum S. Ve- ram-crucem & anno prædicto ac die S. Barbaræ IV Decembris ingressi urbem sunt. Cumque res omnes ibidem ordinassent, transierunt in reditu Caravaca, & S. Crucem visitantes obtulerunt lampadem argen- team, ibi hodie quoque conspiciendam.

## CAPUT VI.

Miracula, sub præcedentis seculi finem & initium præsentis patrata, ex eodem Robles.

58 *Districtus Caravacanus, obnoxius tempe- statibus,*

**I**N partibus istis, quæ plerumque aliud non sunt quam rasa planities, quandoque, cum minime expectet aliquis, excitantur procellæ tantæ ventorum atque imbrum ut saxa, etiam pondo nonaginta, ferentes, ita desolatos agros hortosque relinquunt, ac si diluvio aquarum perluti fuissent. Proinde totum oppidum Caravacanicum cum suo ter-

ritorio



vitorio pridem funditus periisset, nisi ipsi Deus prospexisset de miraculoso sanctæ Crucis ligno, faciens ipsum quotidie triumphare de aëriis potestatibus, per elementa saltem res hominum familiares ledere satagentibus, quando nequeunt eorundem animabus nocere. Pluribus exemplis id confirmat Robles, exordiens ab hujusmodi. Ego Genesius Salmeron, scriba Regis ac Domini nostri & civis Caravacanus, certifico, fidemque do ac facio, in verum testimonium eorum qui præsentem videbunt, quod in prænominato oppido, die viii mensis Novembris præteriti anno MDXCI, coram Licentiatto Petro de las Cuevas, Governatore & Justitiario Majori hujus oppidi, comparuerunt, Alfonsus de Robles, tam proprio suo quam publico oppidi ac reipublicæ hujus nomine; & Guiterius Robles, ejusdem oppidi & sanctissimæ Crucis scriba publicus, nomine Confraternitatis & ceterorum, ut sacrista illius; dixeruntque notorium esse, quod in castello ipsius oppidi habeatur sanctissima quædam Reliquia, sub appellatione & invocatione Veræ-crucis Caravacanæ; quæ, cum hæc civitas olim esset Maurorum, descendit de cælo associata duobus Angelis, ad conversionem infidelium hic dominantium, & depulsionem tempestatum adeo frequenter insurgentium, quæ ad ejus præsentiam cessant & cessant; aliaque plura miracula fiunt, quorum fides authentica manet in archivio hujus loci.

per S. Cruce  
cem servari  
credetur

61 His ita se habentibus, contigit, quod nocte ante diem vii prædicti Novembris, tempestatas oriretur tonitruorum ac fulminum, cum procella turbidum imbriumque tanta, ut cives formidarent exterminium ultimum; cum præter densissimas tenebras, quam causabat aquarum e cælo defluentium copia, aures animosque perstringeret ruentium pluribus locis ædificiorum fragor, sic ut nemini possibile esset incedere per plateas: quare etiam nec Joannes Martinez, S. Veræ-crucis Capellanus, nec alius quisquam præsumebat versus castellum ascendere, sicut alias consue-

que in  
no 1591  
7. Novem-  
bris similia  
in casu



*visa est supra turrim multo in lumine,*

*quod tamen nemo potuerat ascendere.*

*Sanatur mulier manca,*

consueverant, ad efferendam & exponendam predictam S. Veram-crucem. Multi nihilominus cives viderunt supra culmen tectumque turris, intra quam illa servatur, faviente quam maxime tempestate illa, multa luminaria accensa, interque ea aliam majorem lucem magisque splendentem. Existimabant ergo, & sic dicebatur, Capellanum prænominatum aliasque personas ibi esse cum sanctissima Reliquia: sed compertum est postea, neque illum, neque alium quemquam in turri fuisse, vel S. Crucem extulisse. Quapropter judicatum fuit, ipsam sanctissimam Reliquiam per se, movente nemine, ascendisse ad fastigium turris, in auxilium incolarum accolarumque, sicut alias sæpe ipsos juverat contra ingruentes ejusmodi tempestates. Ut autem hujus miraculi perpetua extet memoria, petebatur ut sumeretur informatio authentica, Governatore predicto suam auctoritatem interponente: prout idem mandavit fieri &c. Oblati autem in testes fuerunt, Ferdinandus Melgares scriba, Damiana Robles uxor ejus, eorumque filius Ferdinandus Melgares, qui commorabantur in arce, dixeruntque omnia supra contenta in relatione; quodque tunc accesserint ad portam præfatæ turris, sed clausam invenerint. Simul etiam examinati fuerunt alii quinque testes; & Capellanus ipse in sua depositione juravit, se nocte illa non potuisse propter nimiam tempestatem accedere ad capellam. Omnes autem declarant, splendores istos supra turrim durasse per sesqui horam. Scriptum vero est Instrumentum Moratallæ, xxviii Julii MDXCII.

62 Anno MDXCIV, cum processio S. Veræ-crucis, sub vesperam festi, die II Maji, descendisset de capella ad ecclesiam Parochialem, in ordinem ad Officium isto & sequenti die ibidem ex more peragendum; cumque perlata esset Reliquia ad altare, eo fine erectum in media navi; mulier quædam manu manca vocem extulit instantissime supplicans, ut ipsa S.

Cruce



Cruce manus sibi brachiumque tangeretur (id quod tali occasione ac loco facillime fieri poterat) contacta autem, iisdem membris cœpit uti tam libere, ac si nullam in iis passa infirmitatem fuisset. Dum ergo exultabunda recederet, magnis vocibus glorificans Deum & opera ejus mirabilia prædicans; cæcus, cui à sex mensibus defecerat visus, idem beneficium oculis suis impendi postulavit: sed cum præ circumstrepente & premente turba exaudiri non posset, simili rogavit instantia jam sanatam mulierem, ut se pertraheret propius ad altare prædictum. Hoc dum illa conatur effectum dare, interrogavit eam cæcus, utrum brachiorum attigisset Crux sancta: illa vero respondente, quod dextrum; rursus ille accedens magis institit, ut eo sibi perfricaret oculos: & fidem petentis secuta est gratia expectata, restituto statim & integre visu. Erat cæcus iste ex diœcesis Conchenensis loco, Vers de Tovar de Beteta dicto.

63 Anno MDXCVII nulla in hac regione facta erat sementis, eo quod ab Octobri usque ad sequentem Martium defecerant pluviae, proinde præ inopia pabuli peribant greges. Ergo Clerus & Concilium oppidi decreverunt in vigilia Incarnationis Dominicæ, quando serenissimum cælum æque ac unquam in Ægypto nullam spem aquæ faciebat, processionem totius populi ducere ad capellam S. Veræ-crucis: quo facto cum ab ea reverterentur, tam copiosa decidit pluvia ut domum quisque suam ingrederetur, non minus ab imbre madidus, quam lætus pro impetrato beneficio. Eodem anno, tam densæ nebulæ tantaque obscuritas aëris incubuit agris toto vere, ut messis faciendæ spes omnis elanguesceret: instituta autem processione altera, pro impetranda serenitate, impetrata illa continuo est; & messis fuit non prorsus contemnenda. Anno MDXCVIII ex Lorcentis & Velezii oppidorum finibus tanta supervenit copia locustarum, ut remedium eis nullum sperarent Caravacani.



jam enim coeperat eorum agros vineasque & hortos depasci calamitas, atque intra domos ipsas penetrare. Rursum igitur indicta supplicatio est: & sine mora videri desiit omnis, locusta etiam per totam circum regionem, velut si nulla ibi unquam fuisset.

*furtive  
Crucula  
amittuntur,*

64 Anno MDCI, Iudex quidem ex certa commissione huc advenit, emensque ab argentario Cruces aliquot argenteas areasque; præter scientiam illius aliquot alias furripuit, quarum pretium non solverat: omnes autem simul, infertas filo sæpius intorto ac nodato, detulit admovendas S. Veræ-cruci. Cumque easdem recepisset sic junctas, & filum digito circumvolvisset; composuit se ad orandum coram altari, ipsas Cruces intra manum colligens. Verum absoluta oratione, ad easdem reflectens animum, non invenit nisi filum digito sinistra circumplectum. Hoc eventu confusus narravit ipsum quibusdam Religiosis, rogans ut se digresso, nec nominato, publicarent casum: prout fecerunt. Anno MDCV ab Augusto usque ad Martium anni sequentis non pluit: & modica quæ facta erat sementis messem nullam datura timebatur; cum educta est in processionem S. Vera-cruz: quo peracto quatrimum continuum indefinenter pluit. Tunc autem promisit Civitas, viso tam evidenter miraculoso auxilio, divinitus sibi dato, observare festum Triumphi S. Crucis XVI Julii, sicut XIV Septembris observatur festum exaltatæ Crucis: quod servari antea non solebat.

*pluvia iterum  
impetratur,*

*brachium  
immobile  
sanatur,*

65 Anno MDCVII, ad festum agendum III Maii, huc venerunt Petrus Garcias & Antonia Serrana, cum filiolo annos novem nato, cui brachium ex lapsu contractum adeo male curatum erat, ut movere ipsum omnino non posset. Cum ergo S. Crucem tali die immisissent aquæ, in acceptam inde aspersio-nis situlam brachium pueri immerferunt parentes, statimque movere illud coepit. Vesperi autem delatum ad capellam iidem parentes unxerunt oleo lampadis,



padis, magisque corroboratum se sensit. Cum vero iterum immerfissent aquæ prædictum brachium, adeo sanum extraxerunt ab ea, ac si numquam ruptum fuisset, quemadmodum ipsi hæc scribentes vidimus. Eodem die ex oppido Cehegin adduxit mater sua puellam mutam: & ambæ vigiliam nocturnam peregerunt in ecclesia ubi tunc Crux sancta prostabat. Cum autem Clerus assumeret illam efferendam ad locum, instanter ac devote rogavit mater, ut os filiaæ suæ ea contingeretur. Hoc factò cœpit puella balbutièndo dicere, Cru, Cru; iterumque contacta perfecte loqui, laudando Deum in operibus suis. Multos jam annos mos obtinuit ut singulis feriis sextis cantetur solenni ritu Missa, cum Diacono & Subdiacono, in capella S. Veræ-crucis ad ejus altare, ipsum incensando secundum præscriptos ritus. Quædam ergo ejusmodi feria, oblitus sacrista thus acerræ imponere, & sciens nullum superesse, domum abiit illud quæsiturus. Interim eo perveniens Officians, ubi thurificatione opus erat, mandavit ut denuo inspiceretur acerra; inventaque est illa prorsus plena, sic ut etiam superefflueret: qua re attoniti præsentés ministri casum ut miraculosum prædicarunt.

*mura loque-  
la reddunt*

*ihus in va-  
culo vasculo  
invenitur.*

*ati dicitur  
dicitur dicitur  
dicitur*

## CAPUT VII.

Miracula, variis in regionibus patrata, median-  
tibus Crucibus, Cruci Caravacanæ admotis.

**E**X quo cœptum est usurpari, ut Crucis Carava-  
canæ attactu sacratæ Cruces aliæ, ex omni metallo  
materiaque, per orbem Christianum distribue-  
rentur; compertâ earumdem ad multos mirabiles  
effectus virtute, ingens quotannis talium nume-  
rus pasci, ac proinde etiam fabricari incepit; adeo ut varii  
generis opifices, argentarii, æarii, seriniarii &c, simulacra  
omnigena Caravacanæ Crucis efformare instituerint:

66

*Licet num-  
quam po-  
tuerit per-  
fecte assimi-  
lari Crux  
ipsa;*



alia tamen  
ei admodum  
valde effi-  
caces sunt.

quastumque exinde non modicum facientes, conati sint etiam ejusformam & modum per omnem dimensionem assimilare quam proxime. Miraculo autem simile est, inquit Robles, quod sumpta sepius ejusdem mensura, hactenus tamen potuit nemo sic eam repræsentare perfecte, quin deficeret aliquid in latitudine, longitudine vel spissitudine. Hoc tamen nihil detrahit earumdem, quam supra indicavi, virtuti: quapropter placet eam exemplis nonnullis clarioribus, ex eodem Roblesio acceptis, comprobare.

Talem ha-  
bens P. Al-  
phon. San-  
chez S. I.

76 P. Alfonso Sanchez, ex Societate Jesu, toti innotuit Hispaniæ, propter virtutem & singularia talenta sua, nec non propter ferta precatória, quæ Philippinarum dicuntur, benedicta per suam Sanctitatem cum applicatione Indulgentiarum, facultateque ipsi concessa easdem etiam aliis applicandi, nomine ac vice Sanctitatis suæ. Hic antea resederat in hujus oppidi Caravacensis Collegio (quod ex antiquioribus sui Ordinis unum est) annos aliquamultos: quibus transactis, pro singulari quo æstuabat animarum Deo lucrandarum zelo, petiit obtinuitque missionem Indiam, & Mexico transiit in Philippinas; postea vero ex mandato Gregorii Papæ XIII revertit in hæc regna & Romam adiit. Unde huc iter relegens, favoribus & gratiis excellentibus in aliorum utilitatem cumulatus à Sixto Papa V, narravit mihi, quod ex Nova-Hispania & portu Acapulcensi solventi, per mare Pacificum versus Philippinas, in comitatu aliarum duarum navium, post multam in navigando difficultatem & laborem, supervenerit tempestas turbinosorum ventorum adeo furiosa, ut quotquot in navi sua erant perditos se cū ipsa crederent, jam enim aliæ duæ perierant. In tali discrimine recordatus Crucis Caravacane, quam secum gestabat, funiculum longiorem petiit: cui ipsam alligans epibatæ cuidam tradidit, projiciendam in mare, quando atrociores fluctus ingruere conspiceret. Tanta autem fuit ejus virtus, ut quoties alicui undæ objiciebatur,

preservat  
navim à  
naufragio.

num.



numquam ad Crucem illa pertingeret, sed refringeretur in semetipsam conversa, omnibus quotquot erant in navi inspectantibus & admirantibus. Sic illa, multum licet concussa, salva tamen pervenit ad portum Manilæ: superest autem hodie in Collegio Madritensi Fr. Bartholomæus Alfonsus, Societatis ejusdem, socius prædicti P. Alfonsi in tempestate, qui veluti gestorum testis eadem omnia confirmat.

68 Cum P. Didacus de Soto, ex eadem Societate, anno MDLXXXI hujus Collegii Minister ad quædam sua negotia Granatam ivisset, secum ferens unam ex Crucibus Caravacanis, ibique visitationis causa accessisset D. Isabellam de Mansilla, affinem Patris Fuensalidæ ex eadem Societate; inveniens illam perquam metuentem fulgurum ac tonitruorum, persuasusque adversus ea nullum se illi præsentius dare subsidium posse ipsa quam ferebat Cruce, hanc illi dedit. Paucos abinde dies transactos excepit horrenda fulminibus tonitribusque tempestas: quapropter recordata Crucis suæ, acceptam extendit ad eam cæli partem quæ præcipua caligine obnubebatur: statimque & in ictu oculi cessavit tempestas. Credens ergo quod tam venerabile pignus, melius in aliqua ecclesia publice quam sua in domo privatim honoraretur, tradidit eam quibusdam religiosis ac devotis personis: quæ, instituta sub ejus nomine confraternitate, ipsam quotannis die in Maii solenniter efferunt, nec minori prosequuntur honore, quam ipsi Caravacenses suam.

69 Ex Conventu Carmelitarum Discalceatorum hujus oppidi, anno MDXCII, una cum aliis Fratribus, quos sua Majestas Regia in novam Hispaniam destinabat, egressi sunt duo, Hispali consensui navigium. Horum alter Fr. Julianus de S. Hilarione, annos aliquot in istis partibus commoratus, revertit adhuc Regna, mihi & aliis multis narravit, quod

*Matrona  
Granatensis  
simili expo-  
sitâ sedat  
tempesta-  
tem.*

*Discalcea-  
tus naufraga-  
tus serva-  
tur à sub-  
mersione,*



cum veherentur unâ navium, constituentium classem anno illo transeuntem ad novam Hispaniam; puer dispensatoris panis nautici in imam partem descendens cum candela accensa, ad querendam epibatis annonam; eandem candelam tractavit tam incuriose, ut flammantis lychni particula delapsa supra vasculum pyrii pulveris, ipsum mox crepare fecerit & simul navim; nemine, quod quidem scire poterat, mortem evadente, præter se, ex navi fundo merfa. Habebat ille jam à multis diebus appensam collo Crucem Caravacanæ admotam, cui se in tanto discrimine commendabat. Nesciens autem quomodo, videbatur sibi sub pedibus positum habere sustentaculum alicujus rei durioris, eoque impediri ne fluctibus iratis immergeretur. Ita ferebatur capite eminente supra undas, suo ut erat vestitus habitu: quin etiam Crucem suam videbat, supernatantem aquis & fluctuare ex funiculo unde appensa gestabatur. Tandiu autem sic permansit, donec concomitantium navium proximior una, viso supra mare Fratrem, otium habuit ejiciendi in mare cymbam, ipsumque ad se recipiendi: agnoscentibus cunctis evidentiam miraculi, citra quod necesse erat demergi dictum Fratrem, cum ea qua vehebatur navi. Unde postea publicabat, quod vitam suam acceptam referebat Deo, per S. Crucem Caravacanam, & eam quæ ipsam attigerat pendentem de collo, quam etiam mihi monstrabat, ante non longum tempus defunctus in oppido Bezeril de Campis.

*P. Didacus  
de Soto S. I.  
eustoditur à  
fulmine:*

70 Transiverat in Indias prænominatus P. Didacus de Soto, ad Populationem Angelorum, quæ caput est provinciæ Tascalensis in Nova-Hispania, inde vero scripsit ad hoc Caravacanum collegium, in eo quod ibi Societas habet residere P. Magistrum Morales, magnæ eruditionis ac sanctitatis virum, cui habenti ex Crucibus Caravacanis unam, eo anno

(qui



(qui erat MDXCV) acciderit, ut videns fulmineum radium perquam terribilem de cælo erumpere æstimaret recta in suum cubiculum ferri: quapropter exiliens prædictam Crucem collocavit in fenestra. Nec absque fundamento timor fuit: mox enim flammam proximam sensit, credebatque extremam eam sibi horam esse. Sed fulmen, statim ut fenestram attigit, quasi retortum, deflexit quam celerrime in parietem fenestræ lateralem; per eumque descendens, fœdum transitus sui vestigium reliquit; eo ipso demonstrans, quanto gravius damnum secutum fuisset, nisi S. Crucis virtus impetum illum repressisset. Non videtur autem absque præcedenti Patris illius merito hæc ei gratia divinitus concessa; sed merces fuisse beneficii, anno præcedenti per eum concessi ecclesiæ ipsius S. Crucis, applicando eidem Indulgentias, quas Sixtus Papa V. ei concesserat ad conversionem Philippinarum, quo ibat, magna cum potestate similes distribuendi ubicumque idoneum judicaret, non minus intra quam extra hæc regna. Itaque eas contulit Capellæ S. Crucis, aut ubicumque illa esset, die XXIV Junii, MDXCIV; sicut constat ex ejus patentibus litteris in archivio S. Crucis asservatis, cum inserto eis exemplo Pontificii Brevis; alioque earundem litterarum exemplari, relicto in secretaria Communitatis. Quas etiam Indulgentias, die IV Septembris ejusdem anni, confirmavit Cardinalis Don Franciscus Davila, tamquam Commissarius generalis Cruciatæ.

71 Anno MDXCV Petrus Portillus scriba Regius, *Civis Caravacanus* hujus oppidi civis, vir fide dignissimus, ex commissione Regis hinc in Novam Hispaniam navigavit urgentium negotiorum causa, usus navi cui à Rosario nomen. Hæc cum insulam Garnosam pertransisset in Provincia Hondurarum, die V Septembris turbine tam vehementi involuta fuit, ut nautis colligendi vela spatium deesset, sed cogerentur ipsa seque



*unã in ma-  
ri jactã  
tempesta-  
tem sedat  
semel,*

committere misericordiæ divinæ; nihil enim præ oculis habebant quam præsentem mortem, eique tantisper differendæ satagebant ut navim exonera- rent, imprimis ejiciendo lembum, qui tamen bis emissus, bis rejectus intra navim à fluctibus est. Eie- cerunt etiam tormenta ænea, quæ erant in suprema contabulatione, cum mercimoniis multis, ne navim everterent pondere suo in unam simul partem con- voluta. Sed nihil istæc proderant, cum magis ma- gisque intumesceret mare, & quovis momento mi- naretur navigium cum vectoribus absorbere. Recor- datus ergo Petrus Caravacanarum quas habebat Crucum & miraculorum similibus in casibus per ejusmodi patratorum, parvulam unam ex ære dedit Hieronymo de Gamarra Riojensi, qui crassiori alli- gatam filo projecit in mare ex parte puppis. Inter hæc supervenit eis nox, & tempestas, quamvis mi- tior non nihil, duravit usque mane; quando tota con- quievit, & Crucula (uti asseruit Petrus) inventa cum filo suo jacere supra unum inferiorum rudentium, quibus vela tenduntur instar stellæ refulgens. Admi- rati omnes casum sunt; Deumque collaudantes, salvi pervenerunt in portum & civitatem Tonfilla- nam Provinciæ Hondurarum, die VII prædicti mensis in vigilia Nativitatis Dominæ nostræ.

*etrumque,*

72 Cum vero prædictus Petrus, in die S. Martini, ex Campeciensi provinciæ Usucatanensis portu ver- sus Novam-Hispaniam solvisset, in ea quam Com- mercii appellant navi, simul cum minoribus navigiis tribus; & tempestuosus boreas omnes simul in præ- sens discrimen adduxisset; recordatus ille suprame- morati eventus, aliam Cruculam æneam dedit navar- cho, qui similiter annexam funiculo dimisit in mare; & post dies viginti duos difficillimæ navigationis, qui alias quatuor aut quinque sufficere poterant, te- nuerunt portum S. Joannis de Ulva, amissis sociis navigiis duobus; tertium vero eundem portum post

tres



tres dies subiit, facta omnium rerum quas vehebat jactura. Rogavit ergo Petrum navarchus ut ipsam Cruculam sibi condonaret, oblata nihilominus grandi summa pecuniæ; sed is, nullam aliam reliquam habens, privari noluit tam efficaci præsidio, pro iis quæ sibi adhuc restabant per mare itineribus.

73 Reversus denique idem Petrus in Hispaniam, sicut ipse testatur, mense Octobris anni MDCVIII visitavit ecclesiam Dominæ nostræ de Guadalupe; eodem istuc intrans tempore, quo eo attraxerant energumenam mulierem, adeo horrendos motus cientem, ut cunctis esset formidini. Ad hanc sacris exorcismis compescendam accitus Presbyter, quem Rubium nominabant, virtutis exploratæ vir, quæsit a circumstantibus, num quas penes se haberent Reliquias. Protulit Crucem Petrus, Caravacanæ olim admotam, ipsam qua mediante prius miraculum factum erat, quam habebat Rosario suo affixam, deditque Sacerdoti; dæmoniaca vero, quamvis depresso in terram capite videre non posset quid ageretur, clamavit tamen, Caravaca, Caravaca; quanticumque eam facias, abjicito tamen, quia cruciat me. Stuporem ea res omnibus intulit: multæ enim aliæ Reliquiæ exhibitæ absque effectu fuerant: & Petrus suam exinde habuit cariorem, quod eam tantopere dæmon abhorreret.

74 In Germaniam quoque penetravit Crucum talium æstimatio, in cujus testimonium placet huc adferre, quod P. Petrus de Buyza Societatis Jesu, in præsentiarum Madriti in sui Ordinis Collegio commorans, affirmat per memoriale suo nomine subscriptum, in quo dicit, quod anno MDC ex obedientia suorum Prælatorum in Alemanniam migrans, secum abstulit Cruculas aliquot, Caravacanæ contactu sanctificatas, ut eas istuc partiretur inter personas devotas. Harum ergo unam dedit D. Mariæ Manrique, quondam Camerariæ majori Augustissimæ Impera-



*In Bohemia  
vehemens  
incendium  
sopitur, se-  
mel,*

triciſ D. Mariæ, aviæ Regis ac Domini noſtri uxoriſ-  
que Imperatoris Maximiliani: quæ Domina Manri-  
que, propter excellentem virtutem ſuam multam-  
que prudentiam, maximo apud Maieſtatem illam in  
pretio habita, matrimonialiter conjuncta fuerat Ba-  
roni Perniſtenio, uni ex primariis & ditioribus Pro-  
ceribus Bohemiæ, à quo moriente retinuit dotis no-  
mine, ſecundum illius regni mores, Laytomizlien-  
ſem civitatem, ubi ipſa tunc temporis commoraba-  
tur. Hæc redeunti illac Patri narravit, quod in præ-  
dicta civitate paulo ante maximum fuerit excitatum  
incendium, quo brevi ſpatio plures quam octoginta  
domus conflagrarunt, quamquam Agnus Dei aliæ-  
que Reliquiæ flammis compeſcendis injectæ eſſent.  
Ipſa igitur, recordata Cruculæ quam acceperat à Pa-  
tre, & quam efficax remedium inde ſperari ſoleret  
ejuſmodi in caſibus; arripuit precatorium ſertum cui  
ipſam alligarat, baculoque implicitum per fenestram  
palatii ſui extendit, ad eam partem ubi glifcebat ig-  
nis; qui continuo ſubſedit eo ipſo articulo temporis,  
quo de univerſa civitate actum eſſe omnes exiſtima-  
bant,

*iterumque.*

75 Tantam ea res civibus omnibus admirationem  
attulit, ut, cum cauſa ſopiti tam ſubito incendi late-  
ret, nonnullis perſuaderetur Angeli cælitus demiffi  
opera id factum fuiſſe. Aſt Deus voluit diſtinctius  
ſciri cauſam protectionis tam admirandæ, permit-  
tendo ut quindecim diebus poſt aliud incendium ori-  
retur in altera civitatis parte, nihilo mitius priori. Illa  
enim, jam ſemel experta promptitudinem miſeri-  
cordiæ diviniæ mediante S. Cruce eliciendæ, longe  
etiã confidentius quam prius, Cruculam ſuam extu-  
lit: & ruruſum ita conſedit in ſe ignis, ac ſi nullus  
fuiſſet. Unde omnes evidenter cognoverunt effec-  
tum S. Crucis fuiſſe, poſtquam eis Domina ſua nar-  
rari feciſſet quod egerat: excitataque in univerſis eſt  
ingens erga ſacrum iſtud pignus devotio, quod Ba-  
roniſſa



ronissa ipsa deinde etiam carius habuit, tantoque in pretio, ut omnibus thesauris suis illud præferret. *Atque hic finis esto mirabilium S. Crucis Caravacanæ, que ne nihil ad S. Ferdinandi honorem facere viderentur, curatum satis esse puto, elucidatione ipsius anni, quo primum apparuit, quoque Sanctum Regem natum esse suis ex Actis probavimus. Per virtutem ipsius Sanctissimæ Crucis, quam Caravacana representat, si non etiam pars illius est, liberet nos Deus noster ab omnibus inimicis nostris. Amen.*

## F I N I S.



APPRO-



## APPROBATIO ORDINARII

**T**Um demum felices fore Respublicas, cum vel Philosophi regnarent, vel philosopharentur Reges, dictum unius ex Antiquis fuit; verissimum, si Christiane intellectum; ita scilicet ut Philosophiæ nomine accipiatur ejus, quæ unica & sola vere Sapientia est, amor & studium; Virtutis, inquam, secundum Christi Dei nostri disciplinam consummata. Hanc quomodo semper sectatus fuerit *FERDINANDVS III*, re & nomine *SANCTVS REX*, etiam in illo supremæ potestatis culmine, luculenter demonstrant ejus Acta, hoc in libro ex Coævorum fere scriptis collecta. In quibus atque in adjunctis *R. P. Danielis Papebrochii S. I. Theologi* historicis Annotationibus & Commentariis, non modo nihil reperi aut sanæ fidei aut bonis moribus contrarium; sed multum etiam sanctæ ædificationis & eruditionis curiosæ. Proinde censeo expedire, ut præsens opusculum, sumptum ex Actis Sanctorum Maji posterioribus, quæ in tres alios Tomos divisa sub prælo sudant, præmittatur, velut specimen allatum ex vernantissimo omnigenæ varietatis horto, quem speramus brevi totum aspicere omnium visibus & usibus referatum. In hujus itaque pulcherrimi floris contemplatione tantisper fixi, laudemus Deum, & gratulemur inclytis Hispaniarum Regnis, quæ *FERDINANDVM* sibi Regem, Ecclesiæ Propugnatorem, Cælo Sanctum, Principibus exemplar, omnibus Patronum protulerunt. Dabam Antverpiæ 1684, 9 Martii.

*Antonius Hoesflach S. T. L. Eccl. Cathed.  
Can. Grad. Librorum Censor.*



# FACULTAS SUPERIORVM

**C**um Acta vitæ S. Ferdinandi, Regis Castellæ  
& Legionis, & Postumam ejus Gloriam, ope-  
ra & studio Danielis Papebrochii è nostra Iesu So-  
cietate collecta & illustrata tres ejusdem nostræ So-  
cietatis Theologi legerint & prælo digna censuerint:  
ego infrascriptus, prædictæ Societatis per Flandro-  
belgicam Provincialis Præpositus, potestate ad id mi-  
hi facta à Rev. Adm. P. Carolo de Noyelle Præ-  
posito Generali, concedo Michaeli Knobbaert Ty-  
pographo Antverpiensi facultatem eadem imprimen-  
di. Actum Antverpiæ MDCLXXXIV, IV Kalendas  
Aprilis.

LUDOVICUS DE CAMARGO.

SVM.

FA



SVMMA PRIVILEGII

REGIS

CATHOLICI.

**C**AROLUS, Dei gratia Hispaniarum, Indi-  
diarumque, &c. Rex Catholicus, Archi-  
dux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae, &c.  
Serenissimus Belgarum Princeps diplomate suo  
sanxit, ne quis Acta Sanctorum mensis Maii,  
auctoribus Godefrido Henschenio & Danie-  
le Papebrochio Societatis Jesu Sacerdotibus  
edita, vel in toto vel ex parte, praeter volunta-  
tem Michaëlis Knobbari proximis novem an-  
nis ullo modo imprimat, aut alibi terrarum im-  
pressa in has nostrae Germaniae Inferioris ditio-  
nes importet, venaliave habeat: qui secus fa-  
xit, confiscatione librorum & alia gravi poe-  
na multabitur, uti latius patet in litteris datis  
Bruxellae xxiiii Junii MDCLXXIII.

*Signat*

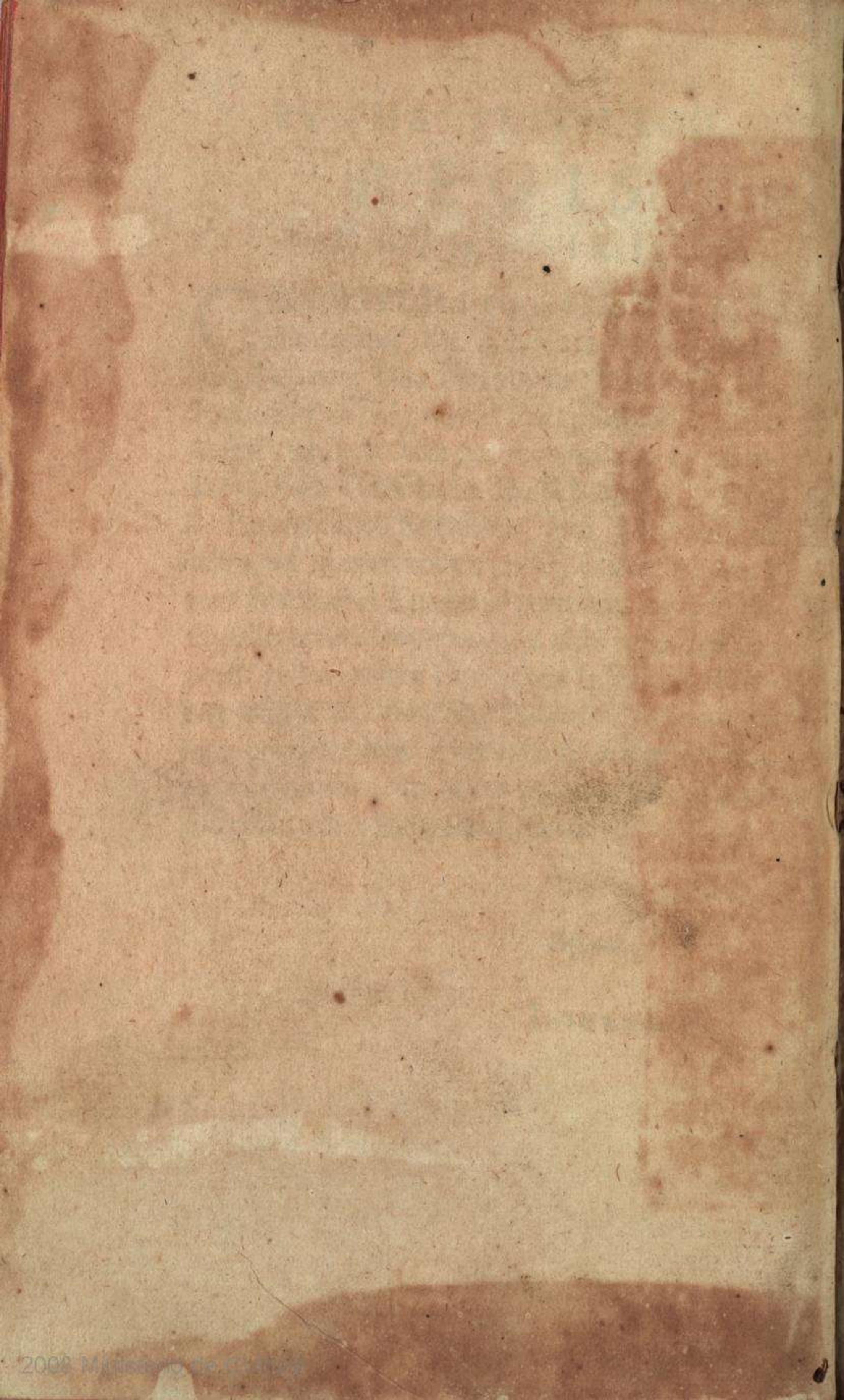
LOYENS.

M72



















AYUNTAMIENTO  
DE MURCIA  
ARCHIVO

EST <sup>E</sup> .....	10
TAB <sup>A</sup> .....	H
N.º .....	3